

Milan Jeřábek, René Wokoun a kol.

Vnitřní a vnější periferie v Česku

Od genetické determinace
k územní kohezi

VNITŘNÍ A VNĚJŠÍ PERIFERIE
V ČESKU

Od genetické determinace
k územní kohezi

VNITŘNÍ A VNĚJŠÍ PERIFERIE V ČESKU

Od genetické determinace
k územní kohezi

Milan Jeřábek, René Wokoun a kolektiv

Vzor citace:

JEŘÁBEK, M., WOKOUN, R. a kol. *Vnitřní a vnější periferie v Česku. Od genetické determinace k územní kohezi*. Praha: Leges, 2023. 334 s.

Autoři:

JUDr. Petr ČECHÁK, Ph.D.

Doc. JUDr. Pavel MATES, CSc.

Doc. PaedDr. Jaroslav DOKOUPIL, Ph.D.

Doc. Dr. Lukáš NOVOTNÝ, M.A.

Doc. RNDr. Milan JEŘÁBEK, Ph.D.

Doc. RNDr. Zdeněk SZCZYRBA, Ph.D.

Ing. Zuzana KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Ph.D.

Ing. Nikola KREJČOVÁ, Ph.D.

Prof. RNDr. René WOKOUN, CSc.

Prof. Ing. František ZICH, DrSc.

Kartografické zpracování:

Mgr. Petr ŠIMÁČEK, Ph.D.

Recenzenti:

RNDr. Josef POSTRÁNECKÝ, Ministerstvo vnitra ČR

Doc. RNDr. Antonín VAISHAR, CSc., Mendelova univerzita

Publikace vychází v rámci projektu „Vnitřní a vnější periferie Česka – od genetické determinace k územní kohezi“ (TAČR č. TL03000527).

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Jeřábek, Milan, 1956-

Vnitřní a vnější periferie v Česku : od genetické determinace k územní kohezi /

Milan Jeřábek, René Wokoun a kolektiv. -- Vydání první. -- Praha : Leges, 2023.

-- viii, 325 stran, 2 nečíslované složené listy obrazových příloh. -- (Extra)

České a anglické resumé

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7502-658-3 (brožováno)

* 332 * 332.055.2 * 332.1 * 332.14 * (437.3) * (048.8:082)

– regiony -- Česko

– regionální rozvoj -- Česko

– regionální rozdíly -- Česko

– regionální politika -- Česko

– periferie

– kolektivní monografie

332 - Regionální ekonomie, regionální ekonomika [4]

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2023 jako svou 859. publikaci.

Edice Extra

Vydání první

Návrh obálky Michaela Vydrová

Kresba na obálce Jiří Slíva

Redakce Iveta Havlíčková

Sazba PhDr. Josef Ženka, CSc.

Tisk powerprint, s. r. o., Horoměřice

www.knihyleges.cz

© Milan Jeřábek, René Wokoun a kol., 2023

ISBN 978-80-7502-658-3

OBSAH

1.	ÚVOD	1
1.1	Úvod do problematiky / <i>M. Jeřábek, R. Wokoun</i>	1
1.2	Představení projektu – průběh a výstupy / <i>M. Jeřábek, R. Wokoun</i>	2
2.	ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE	7
2.1	Periferie v odborné literatuře (teoretická východiska) / <i>M. Jeřábek, R. Wokoun</i>	7
2.2	Strategické plánování a strategické rozvojové dokumenty / <i>R. Wokoun</i>	12
2.3	Přehled studií strategických rozvojových dokumentů na úrovni krajů	16
2.3.1	Středočeský kraj / <i>N. Krejčová</i>	16
2.3.2	Jihočeský kraj / <i>J. Dokoupil</i>	21
2.3.3	Plzeňský kraj / <i>J. Dokoupil</i>	25
2.3.4	Karlovarský kraj / <i>J. Dokoupil</i>	29
2.3.5	Ústecký kraj / <i>Z. Khendriche Trhlínová</i>	33
2.3.6	Liberecký kraj / <i>N. Krejčová</i>	37
2.3.7	Královéhradecký kraj / <i>Z. Khendriche Trhlínová</i>	40
2.3.8	Pardubický kraj / <i>Z. Szczyrba</i>	44
2.3.9	Kraj Vysočina / <i>M. Jeřábek</i>	45
2.3.10	Jihomoravský kraj / <i>M. Jeřábek</i>	48
2.3.11	Olomoucký kraj / <i>Z. Szczyrba</i>	53
2.3.12	Zlínský kraj / <i>M. Jeřábek</i>	54
2.3.13	Moravskoslezský kraj / <i>Z. Szczyrba</i>	59
2.4	Periferie v ostatních/rezortních rozvojových dokumentech	61
2.4.1	Syntéza programů v oblasti podpory podnikání / <i>N. Krejčová</i>	61
2.5	Periferie v české legislativě / <i>P. Čechák, P. Mates</i>	64
3.	CÍLE A METODIKA VLASTNÍCH VÝSTUPŮ	67
3.1	Základní koncepce – posloupnost výzkumných aktivit / <i>M. Jeřábek</i>	67
3.2	Socioekonomická analýza – lokální/komunální úroveň / <i>J. Dokoupil</i>	69

3.3	Vymezení periferií – vnitřní dimenze / <i>Z. Szczyrba</i>	72
3.4	Vymezení periferií – vnější dimenze / <i>M. Jeřábek</i>	74
3.5	Empirická šetření v modelových územích / <i>F. Zich</i>	75
4.	SOCIOEKONOMICKÁ DIFERENCIACE ČESKA SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERIE	77
4.1	Obyvatelstvo a trh práce / <i>M. Jeřábek</i>	77
4.2	Ekonomika periferních území v kontextu socioekonomického vývoje	83
4.2.1	Periferní regiony z hlediska hospodářského / <i>N. Krejčová</i>	83
4.2.2	Podnikání v periferních územích Česka / <i>N. Krejčová</i>	85
4.2.3	Daňová výtěžnost a ekonomické souvislosti / <i>Z. Khendriche Trhlínová</i>	89
4.2.4	Celkové hodnocení ekonomiky periferií / <i>R. Wokoun, Nikola Krejčová, Z. Khendriche Trhlínová</i>	94
4.3	Dopravní dostupnost a dopravní obslužnost	96
4.3.1	Dopravní dostupnost / <i>J. Dokoupil</i>	96
4.3.2	Dopravní obslužnost / <i>P. Čechák, P. Mates, R. Wokoun</i>	100
4.4	Bytová výstavba v periferiích / <i>Z. Szczyrba</i>	102
4.5	Pokrytí internetem / <i>R. Wokoun</i>	103
5.	IDENTIFIKACE PERIFERIÍ ČESKA	105
5.1	Vnitřní periferie / <i>Z. Szczyrba</i>	105
5.1.1	Diferenciace obcí dle tematických okruhů	105
5.1.2	Diferenciace obcí dle váženého komplexního ukazatele / <i>Z. Szczyrba, M. Jeřábek</i>	109
5.2	Vnější periferie / <i>J. Dokoupil</i>	114
5.2.1	Čerpání dotačních finančních prostředků z Fondu malých projektů	115
5.2.2	Dopravní obslužnost prostřednictvím přeshraniční veřejné dopravy	116
5.2.3	Zatížení silničních hraničních přechodů	117
5.2.4	Dopravní dostupnost sousedních zahraničních regionů	118
5.2.5	Přeshraniční partnerství měst (town-twinning) / <i>M. Jeřábek</i>	118
5.2.6	Diferenciace obcí dle váženého komplexního ukazatele	119

6.	VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU STAROSTŮ A STAROSTEK MODELOVÝCH ÚZEMÍ / František Zich	121
6.1	Úvod a struktura výzkumných souborů	121
6.2	Stabilita obyvatelstva zkoumaných obcí	127
6.3	Občanská vybavenost	134
6.4	Práce zastupitelstva a správa obcí	141
6.5	Hodnocení přeshraničních vlivů na život obcí	148
6.6	Závěrečné shrnutí	155
7.	POLITICKÝ ŽIVOT A POLITICKÉ PROBLÉMY V PERIFERIIČ ČESKA / Lukáš Novotný	159
8.	CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ	165
8.1	Úvod k modelovým územím – charakteristika osídlení / <i>M. Jeřábek</i>	165
8.2	Karlovarsko / <i>Z. Khendriche Trhlínová</i>	173
8.3	Plzeňsko / <i>J. Dokoupil</i>	179
8.4	Východní Čechy / <i>F. Zich</i>	185
8.5	Olomoucko / <i>M. Jeřábek</i>	190
8.6	Zlínsko / <i>Z. Szczyrba</i>	196
8.7	Šumava / <i>J. Dokoupil</i>	200
8.8	Nisa / <i>L. Novotný</i>	205
8.9	Silva Nortica / <i>F. Zich</i>	210
8.10	Pomoraví / <i>M. Jeřábek</i>	215
8.11	Beskydy / <i>Z. Szczyrba</i>	219
9.	NÁVRHY, NÁMĚTY A DOPORUČENÍ PRO ROZVOJ PERIFERIÍ	225
9.1	Obecná rovina / <i>R. Wokoun</i>	225
9.2	Možnosti podpory podnikání / <i>N. Krejčová</i>	227
9.3	Právní úprava mezikrajské spolupráce / <i>P. Čechák, P. Mates</i>	230
9.4	Návrh úpravy textu § 12 zákona o podpoře regionálního rozvoje a § 24 zákona o krajích / <i>P. Čechák, P. Mates</i>	236
9.5	Možné přístupy ke zlepšení dopravní dostupnosti / <i>J. Dokoupil, P. Čechák</i>	241

10. ZÁVĚR	247
10.1 Celkové závěry / R. Wokoun	247
10.2 Zhodnocení ekonomiky periferií / R. Wokoun, N. Krejčová, Z. Khendriche Trhlínová	248
10.3 Identifikace vnitřních periferií / Z. Szczyrba	250
10.4 Identifikace vnějších periferií / J. Dokoupil	251
11. DOPROVODNÝ MATERIÁL	253
Seznam literatury	253
Koncepční dokumenty, statistické prameny, legislativa	259
Seznam tabulek	263
Seznam obrázků	265
Seznam zkratk	269
Rejstřík	273
ZÁZNAMOVÝ LIST PRO ROZHOVOR S PŘEDSTAVITELI OBCE – VNITŘNÍ PERIFERIE	275
ZÁZNAMOVÝ LIST PRO ROZHOVOR S PŘEDSTAVITELI OBCE – VNĚJŠÍ PERIFERIE	281
SHRNUTÍ	287
RESUMÉ	289
ZUSAMMENFASSUNG	291
MAPOVÁ PŘÍLOHA	293

1. ÚVOD

1.1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY / *Milan Jeřábek, René Wokoun*

Při řešení periferií je nezbytné vycházet z obecných teoretických přístupů územní diferenciaci, zejména pak polarizace prostoru se stěžejní úlohou jader (center) a následně jejich zázemí. Většina dosavadních výzkumných projektů v českém prostředí zaměřených na problematiku regionálních disparit či hranic krajských/státních reflektovala jen část komplexní problematiky (vnitřní vs. vnější periferie) či se týkala jen určitého území, a nikoliv Česka jako celku. Prostorové nerovnosti na úrovni mikroregionální až lokální jsou však závažnější než regionální disparity na makro- či meziregionální úrovni a řešení podobných situací není častokrát věnována dostatečná pozornost.

Česko se, s akcentem na hierarchický princip, skládá z „mozaiky“ územních jednotek, kde pochopitelně (vždy) lze identifikovat hranice různého řádu a jim příslušná periferní území (oblasti, zóny, lokality). Z dosavadních studií výzkumně i aplikačně orientovaných (více ve 2. kapitole) vyplývá, že plošně nejrozsáhlejší problémové regiony jsou lokalizovány podél hranic krajů. Záměrem projektu je tedy přispět k posílení „přeskrajských“ vazeb, a to ve vnitřní (vnitrostátní) i vnější (mezinárodní) dimenzi. V evropské dimenzi státní hranice představují jakési švy (historicky vzato), resp. místa zprostředkování regionálního rozvoje (současná situace). Přes/hraniční regiony (euroregiony) jsou vnímány jako stavební kameny evropské integrace [Evropská charta hraničních regionů (1981, CZ 1996)].

Z logiky regionálních systémů (procesů) vyplývá sice slabší postavení (zapojení) těchto periferních území, ale je (mělo by být) v zájmu (nejen) veřejné správy (celostátní, krajské) tento hendikep – prostřednictvím regionální politiky (politiky hospodářské, sociální a územní soudržnosti) – omezit. Navrhovaná opatření – vycházející z detailní analýzy situace vč. konzultací s relevantními aktéry – mají napomoci k posílení územní koheze jak vnitřních, tak vnějších periferií. Profitující subjekty lze přitom specifikovat jak po linii vertikální (počínaje centrem a obcemi až jednotlivými aktéry regionálního rozvoje konče), tak horizontální – zastupující rozmanité obory společnosti či ekonomiky (např. doprava, infrastruktura, obslužnost, spádovost).

Nicméně ústřední roli spatřujeme v regionální/krajské úrovni (samospráva a úřad). Kraj je vnímán nejen jako politický subjekt (prostřednictvím zastupitelstva), ale i jako garant harmonického regionálního rozvoje (prostřednictvím delegovaných pravomocí a vlastní samosprávy). Jeho působení (krajské dokumenty, myšlení a jednání krajských představitelů, ale i sebeidentifikace obyvatel/regionální identita) zpravidla končí na hranicích příslušného vyššího územně samosprávného celku (VÚSC), resp. kraje, ne ovšem „reálný život“. Kraje na to nejsou dostatečně připravené (možná i vybavené?) a spolupráce podél vnitřních hranic krajů nemá na rozdíl od příhraničních regionů dostatečnou legislativní ani projektovou oporu. Proč by ovšem vnější periferie na tom měly být z hlediska regionálního rozvoje lépe?

1. ÚVOD

Předmětem našeho výzkumu (této monografie) jsou proto – po celostním pohledu – modelová území charakteru vnitřní a vnější periferie, resp. jejich vazba či propojenost jak na (krajské) centrum, tak směrem „ven“ za hranice krajské, resp. státní. Tak aby i zde prostřednictvím regionální politiky (PHSÚS) a územního plánování (územního rozvoje) docházelo ke zlepšení zdejších životních podmínek obyvatel, posílila se ekonomická výkonnost podnikatelské sféry, a tím se zvýšila konkurenceschopnost nejen (relativně izolovaně) na regionální úrovni, ale především/také na úrovni celostátní (Česka) a mezinárodní (v přeshraniční, resp. středoevropské dimenzi).

V celostátním měřítku (jakož i v celém projektu) sehrává stěžejní roli Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, konkrétně zastoupené Odborem strategií a analýz regionální politiky a politiky bydlení – především pro vnitřní dimenzi – a Odborem evropské územní spolupráce – pro vnější dimenzi, mj. zprostředkovaně pro spolupráci se sousedními státy (Německem/Bavorskem a Saskem, Rakouskem, Slovenskem a Polskem). Logicky se tedy MMR stalo stěžejním aplikačním garantem projektu TA ČR. Projekt byl rovněž průběžně konzultován s Ministerstvem vnitra ČR, Odborem strategického rozvoje a koordinace rozvoje veřejné správy, a to zejména při výstupech směřujících do oblasti legislativy.

Jako další aplikační guaranty jsme zvolili zástupce jednotlivých úrovní. Konkrétně se jednalo o úroveň:

- regionální: Regionální rozvojovou agenturu jižní Moravy,
- euroregionální: Euroregion Šumava,
- (středo)evropskou: Asociaci evropských hraničních regionů.

Na projektu se podíleli pracovníci čtyř vysokých škol, pokrývajících svým dosahem příslušná modelová území, čímž byla zaručena mj. znalost regionální až lokální problematiky.

1.2 PŘEDSTAVENÍ PROJEKTU – PRŮBĚH A VÝSTUPY /

Milan Jeřábek, René Wokoun

Přestože projekt *Vnitřní a vnější periferie v regionálním rozvoji Česka – od genetické determinace k územní kohezi (TL03000527)* je aplikovaného charakteru, tato publikace představuje zásadní výstup výzkumu základního. Byl řešen v rámci Programu na podporu aplikovaného společenskovedního a humanitního výzkumu, experimentálního vývoje a inovací ÉTA (SHUV), a to jako součást 3. veřejné soutěže od května roku 2020 do dubna roku 2023.

Cíle návrhu projektu jsou formulovány takto: „*Periferie, determinované okrajovou polohou oproti jádrům osídlení, se vyznačují zpravidla úbytkem obyvatelstva, nedostatečnou infrastrukturou a nízkou ekonomickou výkonností. Území přiléhající k hranici krajské (vnitřní) či státní (vnější dimenze) Česka tak vyžadují zvláštní pozornost územní samosprávy (krajů) i státní správy. Tato problematika je akcentována prostřednictvím programů přeshraniční spolupráce EU. Projekt řeší vymezení obou typů periferie, analýzu socioekonomické situace*

vč. přístupu jednotlivých krajů k uzavřenosti regionálního rozvoje. Vyústění výzkumu bude spočívat ve formulaci opatření a doporučení ve smyslu posílení územní koheze Česka.“

Cíle programu projekt postupně naplnil, a to s pomocí komplexního a multidisciplinárního přístupu při socioekonomické analýze vnitřních a vnějších periferií, jejich hranic, analýze rozvojových dokumentů a doporučení pro řešení rozvojových problémů vnitřních a vnějších periferií, čímž došlo k posílení společenské a humanitní dimenze v aktivitách tohoto aplikovaného výzkumu, a při uplatnění výstupů níže uvedených aktivit v podobě nových nebo podstatně zdokonalených postupů aplikovaného výzkumu. V rámci projektu postupně došlo k ověřování socioekonomického potenciálu vnitřních a vnějších periferií, přičemž byl připraven návrh opatření pro rozvoj těchto problémových, znevýhodněných regionů včetně možné implementace a legislativního zajištění pomoci periferiím i přes hranice krajů, např. návrh/doporučení k mezikrajské spolupráci a návrh na legislativní ukotvení pojmu periferií včetně jejich vymezení.

Projekt vycházel z nutnosti koordinace socioekonomických aktivit přes hranice krajů, neboť většina regionálních procesů je právě v rámci krajů víceméně uzavřena. Okrajová území krajů tedy jsou hendikepována, neboť sem často rozvojové impulzy nedocházejí či jen slabě (později). Proto je nezbytné, aby zdejší aktéři (kraje, obce) věnovali pozornost negativním aspektům podmíněným geografickou polohou při krajské hranici s cílem posílení teritoriální soudržnosti.

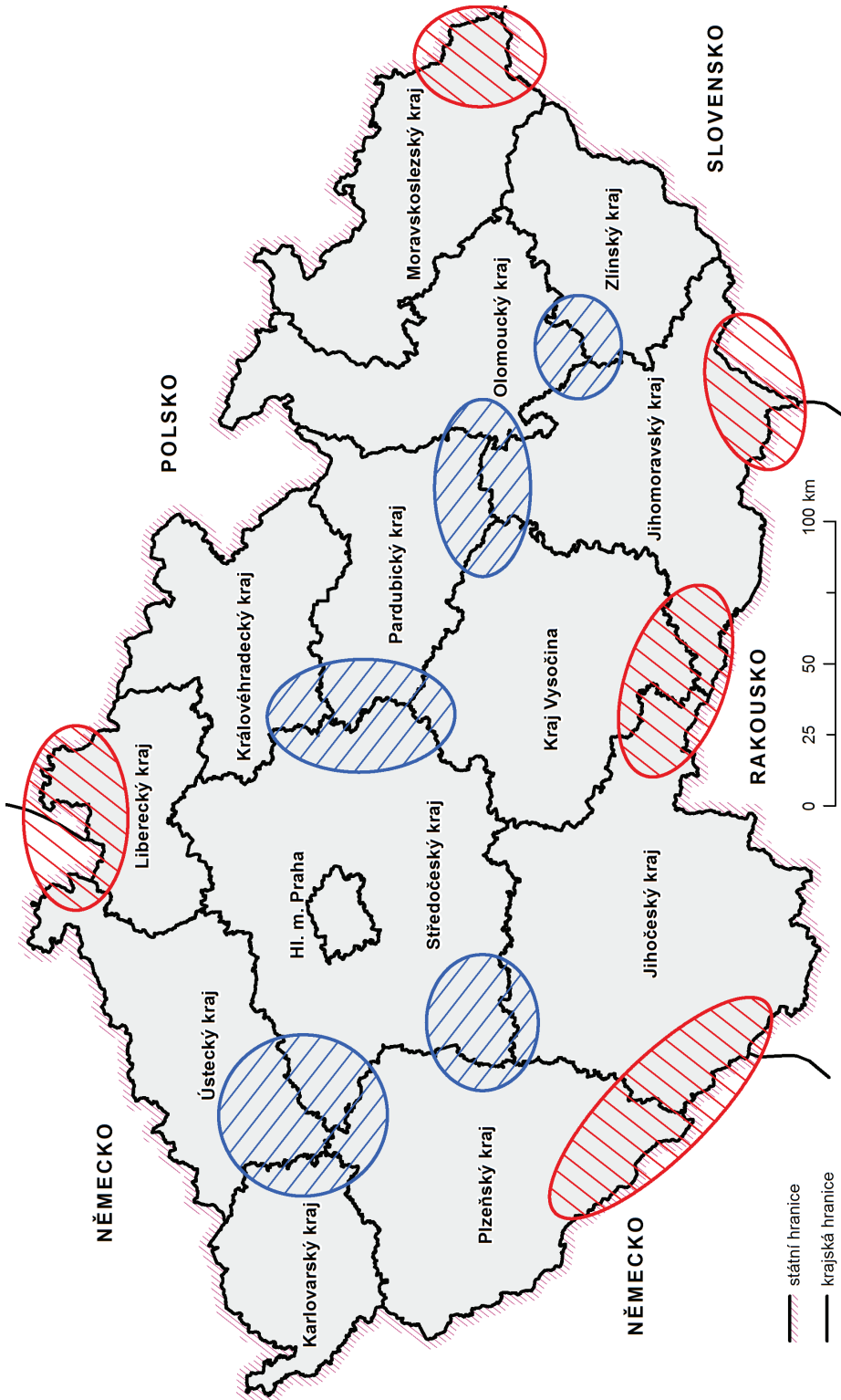
Při řešení projektu došlo k propojení metodologických postupů několika vědních disciplín, a to regionalistiky a regionálního rozvoje, ekonomické a sociální geografie, životního prostředí, sociologie, práva a politologie. V zásadě jde o využití potenciálu základního výzkumu, již dříve těchto vědních disciplín k aplikacím pro formulování souboru návrhů, opatření a doporučení, která by stimulovala mezikrajskou spolupráci a posilovala územní kohezi vnitřních i vnějších periferií.

Při koncipování projektu jsme pochopitelně vycházeli ze současného stavu poznání, a to jak reálné situace v praxi, tak relevantních aktivit základního i aplikovaného výzkumu. *V čem tedy spočívá základní filosofie projektu, jaké jsou přístupy vlastního řešení projektu?*

Hranice, a to jak vůči sousednímu „vnitrozemskému“ kraji, tak vůči sousednímu státu (regionu), představuje jakousi reálnou či virtuální bariéru. Na krajské, tím spíše na celostátní, úrovni se zpravidla uzavírají socioekonomické procesy, ať již jsou spontánní či řízené. Převažuje jejich centripetální orientace do centra, směřující k uzavřenosti, avšak v periferních územích dochází k oslabení spádovosti na základě slabší dostupnosti až případně k hraniční oscilaci působením centrifugálních sil. Periferie se ocitají na okraji zájmu se všemi negativními důsledky narušujícími územní propojenost Česka na straně jedné, regionální dimenzi evropské integrace na straně druhé.

Analytické práce se soustředily na posouzení socioekonomické situace zejména prostřednictvím demografických dat vč. trhu práce, vybavenosti (dopravní) infrastrukturou, intenzitou investiční výstavby – např. bytové. Byla provedena detailní analýza koncepčních dokumentů na celostátní i regionální úrovni, zaměřená zejména na přístup krajských orgánů a institucí k sousednímu území (kraji, státu či regionu) ve smyslu vzájemného

Obr. 1.1 Návrh modelových území pro projekt „Periferie Česka“

Pramen: vlastní zpracování, M. Jeřábek, P. Šimáček

působení, ovlivňování až spolupráce. Na kabinetní výzkum navázal vlastní terénní výzkum (byť poměrně zásadně ovlivněn, resp. korigován z důvodů pandemie covidu) vybraných modelových území vnitřních a vnějších periferií (vždy po 5 případech, viz schematicky Obr. 1.1). Na základě analýzy koncepčních a strategických dokumentů vztahujících se k regionálnímu rozvoji krajů, podrobné socioekonomické analýzy včetně vytvoření uceleného souboru map na úrovni obcí, dotazníkového šetření jsme předložili návrhy, opatření, doporučení (vč. legislativních) vedoucích k revitalizaci, lepšímu hospodářskému využití vnitřních a vnějších periferií, tedy mj. vedoucí k překonání či omezení uzavřenosti jak mezi kraji, tak vně Česka.

Inovace výzkumného řešení spočívá v komplexním pohledu na hranice jako dělicí linii, a to jak uvnitř státu (mezikrajské), tak navenek (státní). Zatímco mezikrajská hranice, resp. oboustranně periferní území není předmětem zásadní podpory ani státu, ani krajských samospráv, tak státní hranice, resp. české příhraničí (a přilehlá, sousední území z druhé strany) se těší, a to již od Phare CBC (1994), významné programové podpore EU. Periferie se nepochybně vyznačují jak shodnými znaky, tak odlišnostmi. Zde se jeví vnější periferie ve výhodě oproti vnitřním periferiím, neboť tyto nemohou využít (mezistátně, mezinárodně, unijně) realizované přeshraniční spolupráce. Naší ambicí tedy bylo koncipovat soubor návrhů, opatření, doporučení, která budou stimulovat právě mezikrajskou spolupráci; přirozeně v těch tématech, oborech či ad hoc případech, které jsou odůvodnitelné (mají smysl).

Druhou rovinu – v rámci projektu pochopitelně předcházející – představovala snaha o exaktnější, ale také užší vymezení periferií (vnitřních i vnějších), do určité míry tak navázat na již poněkud starší práce základního výzkumu (Musil, Müller 2008), zároveň na aktuální projekty aplikovaného výzkumu (Perlín a kol. 2010). Zároveň novátorským způsobem na základě detailních ekonomických a sociálních dat a výsledků šetření v terénu (dotazníkové šetření) identifikovat vnitřní a vnější periferie. V tom spočívá hlavní inovace oproti předchozím výzkumům.

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

2.1 PERIFERIE V ODBORNÉ LITERATUŘE

(TEORETICKÁ VÝCHODISKA) / Milan Jeřábek, René Wokoun

Diskuse a přehled o současném pojetí vymezení periferií jsou obsaženy zejména v článku: JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., FIEDOR, D., KREJČOVÁ, N., ŠIMÁČEK, P., WOKOUN, R., ZICH, F. (2021): *Nové vymezení periferií Česka. Geografie*, 126, 4, 419–443. Níže prezentujeme pouze základní přehled.

TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

Zásadní otázkou je, co je to periferie, resp. periferní region. V odborné literatuře můžeme objevit celou řadu definic pojmu periferie, periferní region, přičemž z různých definic plyne, že neexistuje jednotná definice těchto pojmů. Studium a problematika periferií a periferních regionů je poměrně mladá vědecká disciplína, která se postupně začala formovat teprve v první polovině dvacátého století.

Jedna ze základních definicí je následující: *Periferie je územím nedostatečné integrace do – v daném místě a čase – dominujících struktur, procesů a systémů* (Schmidt 1998).

S vnitřními periferními oblastmi se setkáváme takřka ve všech evropských státech. Jejich společnou charakteristikou je skutečnost, že obecná výkonnost, úroveň rozvoje, dostupnost služeb obecného zájmu a kvalita života populace na těchto územích jsou relativně nižší než v sousedních regionech. Tím dochází k významnému omezení jejich rozvojového potenciálu. Existence vnitřních periferií je důsledkem mnohočetných a kombinovaných procesů, vlastností a jevů evoluční dynamiky. Zjištění v nich provedená vycházejí z dlouhodobého sledování četných ukazatelů a relativní pozice vnitřně periferních oblastí v porovnání s jinými regiony. (ESPON 2017)

Z pohledu definičního je podnětný přístup k pojmu periferie Friedmana (1973), který sledoval prostorové aspekty rozvoje regionů a přisoudil „*centrálním regionům vysokou míru autonomie, schopnost tvořit inovace a zachytit hlavní změny (impulzy) vývoje*“. V rámci dané teorie Friedman (1973) definoval různé kumulativní mechanismy, které jsou hlavním předpokladem pro posilování dominance jádrových oblastí. Charakterizoval je jako: efekt dominance, efekt vazeb, informační efekt, psychologický efekt, modernizační efekt a výrobní efekt. Ve druhé polovině 20. století se pak fenomén polarity (a disparity) územních celků stal předmětem zkoumání regionálně politických věd, které se zaměřovaly především na vymezení principů komplexně vysvětlujících vznik tohoto fenoménu. Bylo prokázáno, že polarita území má vliv především na ekonomický rozvoj jednotlivých částí. Periferní oblasti podle této teorie jsou pokládány za takové regionální celky, jež uvedené impulzy nejsou schopny zachytit.

V posledních cca 40 letech se rozvinula poměrně obšírná výměna názorů politiků a specialistů na danou problematiku týkající se zvláště výrazné elasticity samotného termínu periferie či „periferní oblast“. V případě periferních oblastí (periferních regionů) jde o dvě slova, která se nacházejí v poněkud kontradiktním postavení. Je tomu tak hlavně proto, že v posledních třech desetiletích původní prostorový význam pojmu „periferní“ byl rozšířen na vše, co se týká ekonomických a sociálních konsekvencí a jejich dopadů na lokality vzdálené od hlavních center hospodářských aktivit. V průběhu 80. a 90. let daný termín začal být používán na měření a hodnocení prostorové periferity coby analogie „ekonomického potenciálu“ (Keeble et al. 1988; Copus 2001; ESPON 2004). Systém vztahu mezi jádrovými a periferními oblastmi byl popsán v roce 1991 Wallersteinem (1979). Noguera a Copuse (2014) připomínají skutečnost, že postupně bylo vytvořeno mnoho velmi atraktivních map. Parametry modelů byly pečlivě testovány a s využitím různých forem přenosu „perifernost“ byla aplikována na různé ekonomické a sociální aktivity.

Autoři zabývající se výzkumem otázkami periferií či periferality akcentují rozdíly mezi evropskými neokrajovějšími a jádrovými regiony (sometimes known as „the blue banana“). Takovéto periferní enklávy byly identifikovány ve „střední Evropě“. Výzkum se současně zaměřil na Španělsko a na Portugalsko (1986) a posléze na Švédsko a na Finsko (1995) (Schürmann and Talaat 2000; ESPON 2009).

V evropském politickém dokumentu byl termín poprvé použit v roce 2011 v tisku zprávy připravovaného zasedání ministrů pro národní rozvoj a neziskové organizace Vãti (Territorial Agenda 2020) konaného v maďarském městě Gödöllő. Práví se zde mimo jiné, že *„vnitřní periferie jsou v evropských termínech unikátními typy zemědělských periferních území“*. Většina uvedených teritorií je podle výše uvedených výzkumů v rámci EU lokalizována ve střední, východní a v jihovýchodní Evropě, přičemž velká část z nich se potýká s vážnými problémy.

Výzkum periferií – vedle zájmu o jádra (centra) osídlení – lze považovat za nedílnou součást studia územní diferenciaci. Při studiu periferních území (oblastí, lokalit) dochází ke kombinaci dvou přístupů. Za důležité považujeme na jedné straně hierarchické sledování úrovně výzkumu, a tomu odpovídající metody a ukazatele, na druhé straně pojetí polarizace prostoru s definicí oblastí jádrových (centrálních, exponovaných), resp. okrajových, odlehklých při hranici různě definovaných administrativních celků. Pochopitelně jsme si vědomi, že pouhá prostorová vzdálenost není kritériem jediným. Obecně se má za to, že periferie se vyznačují slabší ekonomickou úrovní, vykazují depopulační vývoj provázaný s nepříznivou strukturou obyvatelstva, jakož i nedostatečné (infrastrukturní, intelektuální) napojení na centrální oblasti.

Zřejmě nepřekvapí, že používané metodologické přístupy – determinované územní diferenciací, subjektem autorů, jakož i rozsahem a kvalitou relevantní databáze, ale i pojmovým aparát – území okrajové, periferní, marginální, zaostávající a/či znevýhodněné atd. – se poměrně liší. Nicméně výstupy, v podobě vymezení a deskripce tohoto specifického územního typu, si jsou zpravidla blízké a víceméně i v čase konstantní. Z řady prací zmiňme:

- Wallersteina (1979), odlišujícího perifernost a marginalitu (jako „vyšší“ stupeň),

- Andreoliho (1992), který se domnívá, že periferní území nejsou oproti marginálním v tak krizové situaci,
- Schmidta (1998), toto potvrzuje s důrazem na nedostatečně integrované marginální území,
- Reynaud (1981) dokonce konstatuje, že jsou „oddělena od okolního světa a žijí vlastním životem“.

Další autoři přistupují k dané problematice komplexněji, když např.

- Kühn (2015) se orientuje na sociální vztahy a jejich prostorové dopady, zatímco
- Lang a kol. (2015) preferuje mnohostranný pohled na regionální rozvoj, mj. s využitím několika případových studií ze střední a východní Evropy i mimo ni.

Nepochybně se jedná o problematiku komplexního charakteru, zahrnující složky ekonomickou, sociálně kulturní, politickou, environmentální apod. Tomu odpovídají různé přístupy, aplikované ve vědeckém prostředí i regionálně politické praxi, jakož i ve světě a u nás:

- geometrický s vazbou na lokalizační teorie (Hurbánek 2005),
- fyzicko-geografický provázaný s omezením socioekonomických aktivit (Spišiak 2000) či
- sociální, obsahující rovněž přístupy politické, kulturní, bezpečnostní a percepční (Leimgruber 1994, 2004),
- aplikace modelu jádro-periferie (Prebisch 1959), na vyšší úrovni obsahující mj. ekonomický kontrast mezi industrializovanými a nerozvinutými zeměmi či
- pozice periferie je závislá na jádru (Friedmann 1996).

Problematika vnitřních periferních regionů byla mimo jiné, sice jen okrajově, ale řešena specialisty ve finálním TA2020 projektu EsponGeospecs, uzavírajícím výzkum Koncepce vnitřních periferií jako nového evropského politického jevu z roku 2020. Jeho autoři dospěli k závěru, že vnitřní periferie jsou definovány spíše sociálně a ekonomicky než geograficky a než vzdáleností od center hospodářských aktivit. Nová Zpráva programu ESPON 2020 týkající se vnitřních periferií mění akcent koncepce od „ekonomického potenciálu“ k většímu důrazu na kvalitu života a blahobytu obyvatel periferií. V tomto materiálu je doporučeno termín periferie vyhradit pro regiony reprezentující „enklávy“ směřující k chudobě.

Vnitřními periferiemi mohou být (ESPON, 2017):

- a) enklávy se slabým ekonomickým potenciálem,
- b) oblasti s obtížným přístupem ke službám obecného zájmu nebo
- c) oblasti charakterizované ztíženou relační provázaností.

Samozřejmá je i kombinace zmíněných rysů.

Zásadním problémem vnitřní perifernosti je omezená míra schopnosti území „propojovat se“ se svým okolím. Ta není dána jenom geograficky, ale i vzájemnou provázaností, tj. mimoúzemními faktory a procesy. Potvrdilo se, že dobře napojené území nabízí větší počet i vyšší kvalitu příležitostí k rozvoji, lepší podmínky přístupu ke službám obecné povahy a k dynamičtějšímu trhu práce, vtahujícího schopné jedince. (ESPON 2017)

Z výše uvedených poznatků lze dovést, že periferie jsou geograficky a sociálně ekonomicky vymezitelné, a tedy objektivně existující.

PŘEHLED STUDIA PERIFERIÍ V ČESKU

V Česku se zájem o tyto otázky oživil v 90. letech 20. století, a to v návaznosti na zcela nové podmínky politické, ekonomické, společenské, resp. s jejich nezpochybnitelným dopadem do regionů a lokalit. Využít přitom můžeme částečného překryvu s výzkumem obdobně „znevýhodněných“ regionů, konkrétně oblastí venkovských a pohraničních (Jeřábek a kol. 2022). Nicméně za vstup do problematiky však považujeme dnes již klasickou studii věnovanou „vnitřním periferiím“ (Musil 1989). S časovým odstupem (Musil, Müller 2008) dokládá relativně stabilní rozložení vnitřních periferií v čase, jakož i vliv administrativního uspořádání, byť druhotně po blízkosti centra. Na tomto místě uvádíme pouze ve stručné formě vybrané příklady směrů výzkumu, resp. jednotlivých autorů:

- Hampl (2000, 2003) řeší vnější periferii (pohraničí obecně příp. na příkladu Karlovarska) jako součást výzkumu transformačních procesů a regionálního vývoje,
- Slupská škola, zastoupená Havlíčkem a kol. (2005), Jančákem a kol. (2006), Perlinem a kol. (2019), Maradou a kol. (2019), vidí periferii jako specifické území s poruchou funkčně prostorových vztahů; Komárek a Chromý (2020) k tomu přidávají úlohu tzv. měkkých faktorů při výzkumu na vnitřní periferii podél mezikrajské hranice mezi středními a východními Čechami,
- Čermák (2005) míru exponovanosti území vztahuje k dopravní dostupnosti, naproti tomu
- Fialová (2001) k vymezení periferií využívá fenoménu druhého bydlení.

Na mimopražských pracovištích se předmětné problematice věnovali zejména:

- Vaishar (např. Vaishar, Zapletalová 1998) prostřednictvím identifikace a analýzy periferních a marginálních oblastí, zejm. v mikroregionálním a lokálním měřítku;
- Řehák (1979) marginalitu vnímal jako vedlejší produkt při sledování integrovanosti území veřejnou osobní dopravou;
- Kubeš, Kraft (2011) akcentují na základě polohy periferii: pohraniční, mezikrajskou a vnitřní, ale také periferii na mikro- a meziregionální úrovni. Pracují s pojmem odlehlosti, resp. kontinuem perifernosti (Kubeš, Chvojková 2020; Kubeš, Podlešáková 2021);
- Kebza (2018) se věnuje typologii periferií podle lokalizace, když definuje periferie na státních hranicích, periferie na hranicích vyšších územně správních celků, vnitřní periferie (mimo tyto administrativní hranice);
- Strmiska (1999) specifikuje periferní území jako opak centra se třemi základními znaky: vzdálenost, odlišnost a závislost na centru;
- Váně (2012) uvádí jako příčiny či průvodní jevy perifernosti blízkost hranic, a to ať už státních (bariéra rozvoje), či vnitrostátních administrativních (sousední obce mohou náležet k různým regionálním centrům);
- Koutský (2005) rozlišuje periferii polohovou, založenou na nevýhodném postavení v integrální prostorové organizaci, významovou, vycházející z nedostatečné participace

„příjemců impulzů rozvoje“ na politických, ekonomických a společenských procesech.

Územní diferenciaci Česka, se zaměřením na (vnitřní) periferie, se věnují také Bernard, Šimon (2017), přičemž sledují jednak nezaměstnanost a (sociální) vyloučení, kvalifikaci a životní úroveň, věk a dostupnost; ale také občanskou vybavenost v malých obcích (Bernard a kol. 2020). Obdobné přístupy k diferenciaci na lokální/komunální úrovni aplikují Novák a Netrdová (2011), když výsledkem jejich výzkumu je identifikace rozvojových a problémových, resp. nerozvojových oblastí Česka.

Do přehledu, pro blízkost tematickou a metodologickou, řadíme i práce primárně věnované jak venkovu, tak pohraničí. Z četných prací výzkumného centra RURAL vybíráme alespoň typologii českého venkova. Jistý souběh s (vnitřními a vnějšími) periferiemi lze předpokládat u kategorií: vnitřní periferie, chudé Sudety, moravsko-slovenské pomezí, moravské periferie, nerozvojový venkov (Perlín, Kučerová, Kučera 2010). Ze studií pocházejících ze „zemědělského“ prostředí připomeňme práce Majerová a kol. (2005) a/či Maříková (2005): otázka perifernosti je součástí venkova chápaného jako území s typickým způsobem osídlení, orientací na zemědělství, specifickým způsobem života lidí a kvality jejich pospolitostí.

Výzkum českého pohraničí, v našem pojetí vnějších periferií Česka, s důrazem na období po sametové revoluci je shrnut v kolektivní monografii s výstižným názvem *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování* (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004), následné období je podchyceno publikací *České pohraničí – od periferní národní pozice ke stabilnímu prvku evropské integrace* (Jeřábek a kol. 2021). Stejně jako u studia periferií i zde se uplatňují poznatky jak jednotlivých dílčích disciplín, tak jejich vzájemné propojení v multidisciplinárním přístupu. Jako doplnění uvádíme výběrově další autory, resp. jejich zaměření a díla:

- Z geografické perspektivy především práce Böhmovy (Opiola, Böhm 2022; Novotný, Böhm 2022), ve kterých se věnuje např. aktérům přeshraniční spolupráce či pendlerům (pohraničí CZ-SN a CZ-PL).
- Ze sociologických studií projekt zkoumající hodnotovou orientaci a regionální identitu na Hlučínsku (CZ-PL, Zich, Anýžová a kol. 2016) či biografie tří generací na pomezí česko-sasko-polském (Euroregion Nisa-Neisse-Nysa, Alheit, Szalachcicowa, Zich, Roubal et al. 2006).
- Z prací politologických připomeňme překlad původního díla o vztahu Čechů a Němců se zaměřením na sudetskou otázku, ale i pohled na česko-německé pohraničí po roce 1989 (Houžvička 2015, Houžvička 2013). Zájem o historii i současnost se uplatňuje i u Novotného, konkrétně o historické souvislosti příhraniční krajiny a evropskou integraci (Novotný, Reitinger 2020; Novotný 2016).
- Významnou edukační roli nepochybně plní rozsáhlé dílo, připravené rakouskými a českými autory u příležitosti Dolnorakouské zemské výstavy pod mottem „rozdělení – odloučení – spojení“, jejíž část se odehrávala i u nás [Horn – Raabs/Telč (Karner, Stehlík 2009)]. Z „protilehlého“ pohraničí, konkrétně Slezského muzea

Opava, pochází studie mapující středoevropské pohraničí mezi lety 1918–1989 (Kolář 2021).

- Veřejnou správu, resp. správní vědu reprezentují publikace či spíše aktivity P. Brandy, který se problematice pohraničí a přeshraniční spolupráce věnuje prakticky – od úrovně regionální (Euroregion Nisa, Liberecký kraj) po úroveň evropskou/unijní – Výbor regionů). Mj. se věnoval problematice Evropského seskupení pro územní spolupráci (Branda 2008).

Tento přehled nepovažujeme za vyčerpávající, zároveň jsme si vědomi, že pro výzkum periferií Česka zůstává nadále řada nedořešených teoretických i praktických otázek. To je pochopitelně výzva nejen pro sféru akademickou, ale i (především) pro veřejnou správu v zájmu vyrovnávání životních podmínek různých regionů, případně lokalit Česka.

2.2 STRATEGICKÉ PLÁNOVÁNÍ A STRATEGICKÉ ROZVOJOVÉ DOKUMENTY / *René Wokoun*

Proces strategického plánování se stal během posledních cca 25 let jedním ze stěžejních principů fungování veřejné správy v České republice. V souladu s jedním z vůdčích principů strukturální politiky Evropské unie, principem koncentrace, má proces strategického plánování za úkol přispět k maximálnímu zvýšení efektivity alokace finančních prostředků na všech geografických úrovních, krajskou úroveň nevyjímaje. Takto vznik krajů v roce 2001 současně znamenal počátek procesu tvorby koncepčních dokumentů na úrovni krajů, a to jak v základní podobě Programů rozvoje územních obvodů krajů, tak v podobě tematické. Následný „boom“ nových koncepčních dokumentů vedl některé autory (viz např. Blažek, Vozáb 2004) k úvahám o „přeprogramování“ české regionální politiky, nicméně skutečný stav koncepčních dokumentů zůstal v tomto směru nezkoumán. Nejasnou zůstává rovněž otázka, zda skutečná alokace finančních prostředků odpovídá cílům, prioritám a opatřením formulovaným v koncepčních dokumentech, a to zvláště k meritu našeho příspěvku, tj. k podpoře periferií.

Jedním z nástrojů, který získal své pevné místo ve snaze hledat odpovědi na otázku rozvoje území, je strategické plánování. Dnes již klasická definice strategického plánování (Bryson 1995) tvrdí, že strategické plánování je snaha vytvářet základní rozhodnutí a činnosti, které tvarují a řídí, co daná organizace či jiná entita je, co dělá a proč to dělá. Berry, Wechsler (1995) přidávají důraz na vnější prostředí včetně zájmů externích aktérů. Historické souvislosti zavádění strategického plánování do praxe územního rozvoje poskytuje např. Vozáb (1999), z jehož poznatků uvedme, že:

- Strategické plánování je metoda aplikovaná v celé řadě lidských činností. Takto například Sminia, van Nistelrooij 2006 nebo Rusaw 2007 shrnují možnosti strategického plánování pro organizační změny v rámci veřejného sektoru, Steurer (2007) se zabývá problémy vztahů strategického plánování a konceptu udržitelného rozvoje, Ferlie (1992) se věnuje možnostem strategického plánování pro tvorbu

kvazitrhů v rámci aktivit veřejného sektoru nebo Boston, Pallot (1997) zkoumají vztah mezi strategickým plánováním a rozpočty.

- Strategické plánování pro potřeby rozvoje území je aplikováno od poloviny 70. let, a to v reakci na probíhající ekonomické změny a potřebu identifikace nových nástrojů pro dosažení územního rozvoje. Přitom je strategické plánování rozvoje území spojeno se střetem celé řady různých cílů a zájmů, které jsou prosazovány a obhajovány množstvím nezávislých a odlišných subjektů. V tradiční podobě se proces strategického plánování území skládá ze čtyř fází – analytické, návrhové (strategické), realizační a hodnotící.

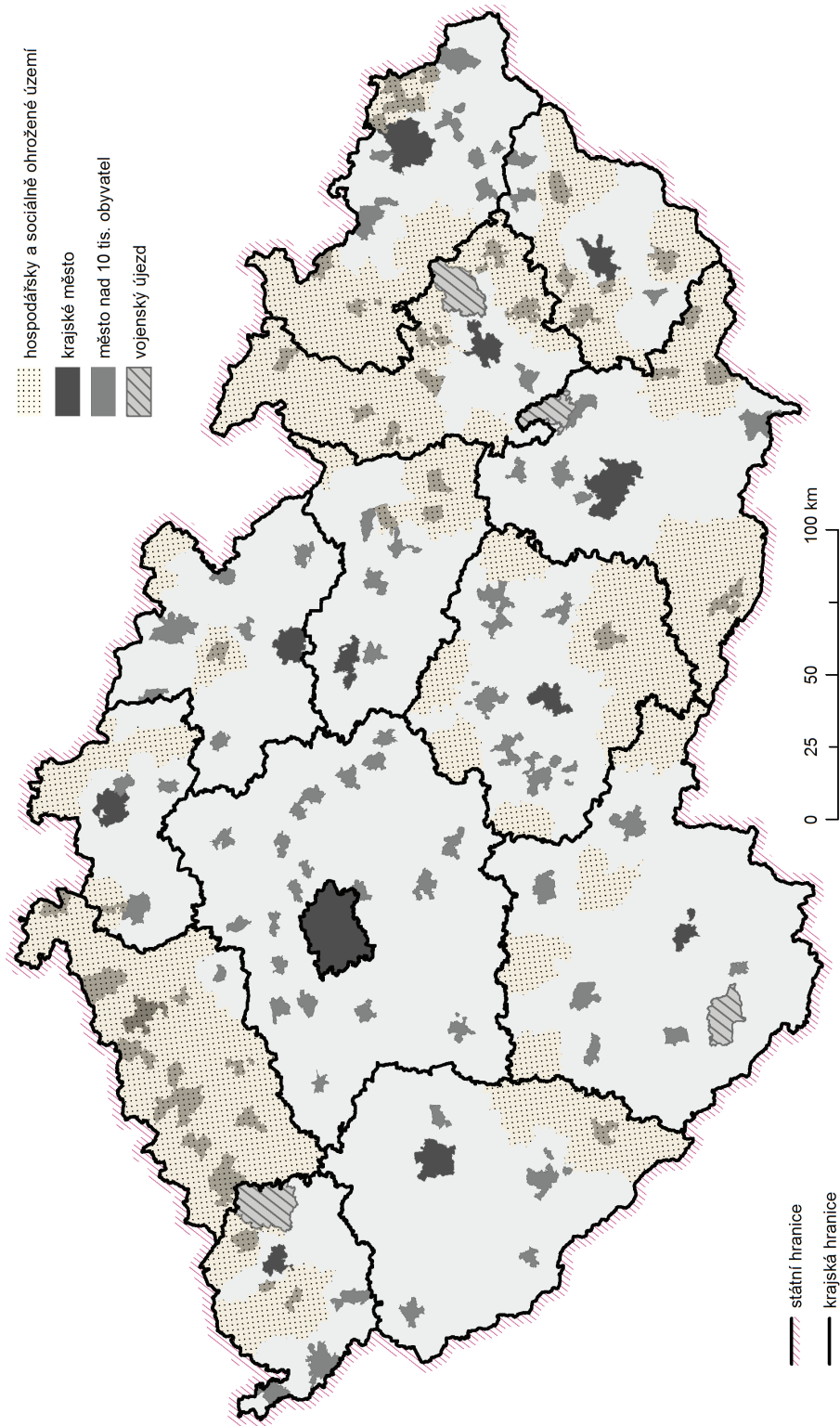
Berry (2007) dále uvádí specifika strategického plánování ve veřejném sektoru, k nimž mimo jiné řadí vágnost koncepčních dokumentů s ohledem jednak na konkurenci politických koalic a jednak na nekompatibilitu programových cílů, účast široké škály různých aktérů s odlišnými zájmy, respektive časové překážky dané volebními cykly. Všechny tyto aspekty musí být v případě výzkumu koncepčních dokumentů ve veřejném sektoru zohledněny.

V případě Česka se myšlenka strategického plánování územního rozvoje objevila poněkud opožděně ve srovnání s vyspělými zeměmi západního světa, a to v reakci na měnící se ekonomicko-společenské podmínky po roce 1989. Takto se strategické plánování územního rozvoje stalo rozšířeným nástrojem v podmínkách různých územních celků České republiky teprve v průběhu 90. let 20. století (viz např. Wokoun a kol. 2003, Vozáb 1999), přičemž v souvislosti se vznikem krajských samospráv v roce 2001 se rovněž krajská úroveň stala nedílnou součástí tvorby strategických (koncepčních) dokumentů v souladu s požadavky *Zákonu o krajích* a *Zákonu o podpoře regionálního rozvoje* (viz např. Wokoun a kol. 2008, Wokoun a kol. 2007). Zásadní roli v tomto směru sehrála i příprava České republiky na vstup do Evropské unie, kde princip programování představuje jeden z vůdčích principů fungování politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Důsledkem tohoto vývoje je vytvoření poměrně komplikované struktury koncepčních dokumentů na různých geografických úrovních včetně úrovně krajské.

V případě českého odborného prostředí se problematika strategického plánování objevuje nejčastěji v souvislosti s problematikou čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie (např. Blažek, Vozáb 2006; Hartlová 2004, Wokoun a kol. 2003), předmětem studia se stala rovněž metodika tvorby koncepčních dokumentů (např. Vozáb 1999, Perlín 2002, DHV ČR, ARR Ostrava, Metod Konzult IPM 2000). Krajská úroveň je však v tomto směru poměrně významná. Smejkal (2008) zabývá analýzou základních koncepčních dokumentů na úrovni krajů, tzv. Programů rozvoje územních obvodů krajů, přičemž předmětem jeho zájmu jsou mj. časové hledisko tvorby těchto dokumentů, výběr jejich zpracovatele a podoba obecné struktury, respektive posouzení kvality jejich obsahu.

Éra globalizace je charakteristická časoprostorovou kontrakcí socioekonomických jevů, které jsou spojeny se stále sílící konkurencí mezi regiony světa. Takto pouze ten region, který je schopen obstát v konkurenci regionů jiných, může rovněž zaznamenat toužebný rozvoj svého území. Současné ekonomické turbulence jen podtrhují aktuálnost této úvahy. Strategické plánování představuje jednu z cest k dosažení tohoto stavu. Periferie jako

Obr. 2.1 Územní diferenciacie pro účely Strategie regionálního rozvoje ČR 21+

Pramen: MMR 2020 / upraveno P. Šimáček

svébytný fenomén v diferenciaci území vykazují specifický přístup, který právě strategické plánování může zajistit.

V současnosti už je v těchto souvislostech (zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, ve znění platném od 1. 1. 2022) používán pojem strategie rozvoje územního obvodu kraje. V zásadě jde o koncept strategického plánování.

Základ pro analýzu přístupu k problematice hranice a periferií tvoří strategie regionálního rozvoje a zásady územního rozvoje, dostupné za jednotlivé kraje, příp. jiná ad hoc či účelově vymezená území, a to vč. přeshraničního dosahu (euroregionů apod.).

V aktuálním programovém období si Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (Strategie 21+, 2020) klade za cíl v „*hospodářsky a sociálně ohrožených územích (HSO) rozvíjet drobné podnikání a malé a střední podniky, podporovat lokální zaměstnávání v rámci veřejných investic, usilovat o příchod vnějších investic, zajistit dobrou dopravní obslužnost, řešit problémy sociálně vyloučených lokalit a předcházet jejich vzniku, rozvíjet komunitní život, zajistit občanskou vybavenost a omezit předčasný odchod ze vzdělávání*“ (MMR, 2022). Hospodářsky a sociálně ohrožená území jsou podle tohoto klíčového národního strategického rozvojového dokumentu vymezena na úrovni SO ORP s využitím několika ukazatelů: intenzita bytové výstavby, hrubá míra celkového přírůstku, index stáří, podíl nezaměstnaných osob, intenzita podnikatelské aktivity. Strategie explicitně zařazuje do této kategorie ty správní obvody, které vykazují nejhorší hodnoty v daných ukazatelích a které pojímají dohromady 25 % obyvatel ČR (MMR 2020). Vymezená území jsou znázorněna na Obr. 2.1.

Krajské dokumenty, myšlení a jednání krajských představitelů, ale i sebeidentifikace obyvatel (regionální identita) zpravidla končí na hranicích příslušného vyššího územně samosprávného celku (VÚSC), resp. kraje. Z této „mozaiky“ územních jednotek se skládá Česko, a tak krajské hranice představují jakési švy, resp. místa zprostředkování regionálního rozvoje.

Obdobně to platí na státních hranicích, což mj. definuje Evropská charta hraničních regionů (1981, CZ 1996). Tamtéž se ovšem hovoří, že přes/hraniční regiony (euroregiony) jsou stavebními kameny evropské integrace. Se vznikem krajů v roce 2001 se problematika tvorby koncepčních dokumentů stala aktuální i na krajské úrovni. Z dosavadních studií výzkumně i aplikačně orientovaných vyplývá, že plošně nejrozsáhlejší problémové regiony jsou lokalizovány podél hranic krajů.

V těchto souvislostech je třeba uvést, že strategické plánování funguje jako významný nástroj, který je možno používat s cílem maximálně efektivně usměrňovat rozvoj území, a to i ohledem na rozvoj periferií.

Obecnému hodnocení prostorových rozvojových dokumentů krajů se věnovaly již starší články, např. autoři Hartlová (2004) a Smejkal (2008).

2.3 PŘEHLED STUDIÍ STRATEGICKÝCH ROZVOJOVÝCH DOKUMENTŮ NA ÚROVNI KRAJŮ

V této části kolektivní monografie se zaměřujeme na otázky identifikace specifických problémů vnitřních a vnějších periferií v krajských rozvojových dokumentech, tedy programech rozvoje, strategiích rozvoje územních obvodů krajů a případně dalších relevantních dokumentech. Obecně lze konstatovat, že je větší pozornost už několik desetiletí věnována vnějším periferiím, a to prostřednictvím programů přeshraniční spolupráce EU. Právě pomocí analýzy krajských rozvojových dokumentů se snažíme dobrat reality podpor periferií nejen na vnějších hranicích ČR – vnějších periferiích, ale i vnitřních periferiích. Rovněž se zabýváme aktuálními, specifickými rozvojovými dokumenty reflektujícími nedávnou a současnou situaci (cca do začátku roku 2023).

Primárním zdrojem dat pro naši analýzu je excerptce koncepčních strategických rozvojových dokumentů na úrovni všech krajů,¹ s výjimkou Prahy. Praha jako urbánní region nemá dle dosavadních výzkumů na svém území klasické periferie. Text koncepčních dokumentů zpravidla obsahuje věcné informace ohledně územního zaměření podpor a identifikaci území se specifickou podporou. Tato hloubková analýza obsahu koncepčních dokumentů byla provedena se zaměřením na informace o periferiích, a to jak vnitřních, tak i vnějších.

2.3.1 STŘEDOČESKÝ KRAJ / *Nikola Krejčová*

Středočeský kraj představuje pro svou vnitřní socioekonomickou strukturu specifický územní celek, který lze celkově charakterizovat jako zázemí Hlavního města Prahy bez vlastního dominantního krajského centra s nezanedbatelnými vnitřními disparitami. Území kraje lze v zásadě rozdělit na tři části:

1. přímé zázemí Hlavního města Prahy, zjednodušeně vymezené okresy Praha-východ a Praha-západ, ale i části okresů Benešov, Příbram, Kladno a Beroun (Krejčová 2014),
2. většinové území kraje vyznačující se vysokým podílem populace žijící v malých obcích spíše venkovského rázu se silnou vazbou na Hl. m. Prahu a jen slabou spádovostí k mikroregionálním centrům (ČSÚ 2020),
3. periferní území kraje, které je možné vymezit tzv. okrajovými částmi území kraje (Strategie rozvoje územního obvodu STC kraje, 2018).

Středočeský kraj uveřejňuje na svých webových stránkách několik střednědobých strategických rozvojových dokumentů. Nejpodstatnějším dokumentem pro aktuální

¹ Dále budou rovněž používány zkratky pro označení krajů: PHA Praha, STC Středočeský, JHC Jihočeský, PLK Plzeňský, KVK Karlovarský, ULK Ústecký, LKK Liberecký, HKK Královéhradecký, PAK Pardubický, VYS Vysočina, JHM Jihomoravský, OLK Olomoucký, MSK Moravskoslezský, ZLK Zlínský. (ČSÚ, 16. 12. 2022 https://www.czso.cz/csu/czso/13-2199-04-2004-regions_and_districts___abbreviations).

období je Strategie rozvoje územního obvodu Středočeského kraje na období 2019–2024 s výhledem do roku 2030, z níž vychází dalších dokumenty:

- *Program rozvoje cestovního ruchu ve Středočeském kraji*
- *Územní energetická koncepce Středočeského kraje*
- *Plán rozvoje sportu*
- *Koncepce rozvoje cyklistiky a*
- *Zásady územního rozvoje Středočeského kraje – úplné znění po 2. aktualizaci (STC kraje, 2018)*

Strategie rozvoje územního obvodu Středočeského kraje na období 2019–2024 s výhledem do roku 2030

V obecné rovině lze konstatovat, že periferní oblasti jsou zmiňovány téměř výhradně v rámci slabých stránek a hrozeb SWOT analýzy. V části Hospodářství – slabé stránky je poukazováno na slabou podnikatelskou aktivitu. S tím dále souvisí nízká nabídka komerčních služeb pro obyvatele a nedostatečná nabídka pracovních míst.² V dalších tematických částech je poukazováno na selektivní migraci do určitých částí kraje, periferní oblasti vyhledávány nejsou, a to ani obyvateli, ani investory. S tím souvisí také rozdílná věková i vzdělanostní struktura populace: v periferních oblastech dochází k relativnímu nárůstu populace v poproduktivním věku a s nižším dosaženým vzděláním. Celkově dochází k vyhledávání periferních lokalit a venkovského prostoru kraje ve prospěch okrajových částí Hl. m. Prahy a jejího suburbánního pásma.

Analýza rovněž poukazuje na zhoršující se dostupnost obecného školství v periferiích, která má úzkou souvislost s aktuálními demografickými trendy. Jako další slabá stránka periferních oblastí (ale i celého území kraje) je uveden vysoký podíl lokálních topenišť, který způsobuje zhoršení stavu životního prostředí (STC kraj, 2018).

V kapitole Ohrožení je upozorňováno na prohlubující se dualitu socioekonomického vývoje kraje, ta vede k postupnému zániku komerčních a částečně i veřejných služeb a zhoršujícím se životním podmínkám v periferních oblastech. V návrhové části dokumentu je proto akcentována nutnost redukce vnitřních disparit v rámci kraje a jsou navrženy následující rozvojové směry periferních oblastí:

- zkvalitnění místních silničních komunikací a dobudování technické infrastruktury, která je v celé řadě lokalit nedostatečná;
- zajištění zásobování energiemi, vodou a zlepšení odpadového hospodářství;
- zajištění přístupu ke kvalitním službám, přičemž je potřeba věnovat zvláštní zřetel službám veřejným (zdravotnictví, kultura a školství), a dále vytvoření podmínek pro zajištění služeb komerčních, tedy podmínek pro rozvoj podnikání a tvorbu pracovních míst;

² V této souvislosti je namístě připomenout, že nedostatek pracovních příležitostí neznamená automaticky vysokou nezaměstnanost vzhledem k silné pracovní vazbě na hlavní město a dostatečné poptávce po práci v Praze a jejím bezprostředním suburbánním pásmu, v menší míře potom v mikroregionálních (okresních) centrech.

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

- rovněž je nezbytné zaměřit se na rozvoj společenského (komunitního) života, sportu, kultury a turistiky.

Strategické směry rozvoje Středočeského kraje uvedené v návrhové části dokumentu do značné míry reflektují potřeby periferií a celého území kraje. Jsou shrnuty do následujících oblastí: region znalostní, spokojených lidí, zelený, soudržný, bezpečný.

Budoucího rozvoje periferních oblastí se týká především bod Soudržný region. Cílem je „... posílit rozvojové podmínky a atraktivitu venkovských a periferních území kraje, aby docházelo k vyrovnávání příležitostí v rámci kraje, snížení zátěže (všeho druhu) metropolitní oblasti hl. m. Prahy z živelného nárůstu obyvatel v okolí Prahy a dojíždění lidí ze Středočeského kraje do Prahy, tím i ke snížení jeho vnitřních ekonomických a sociálních disparit“ (STC kraj, 2018).

Jako indikátory pro hodnocení vývoje a úrovně disparit mezi periferními oblastmi a zbytkem území Středočeského kraje budou použity ukazatele³:

1. Hrubý domácí produkt (HDP) na obyvatele ve vztahu k průměru evropských regionů.
2. Podíl firem, které se posunuly na vyšší patra v produkčních sítích/exportujících na vyspělé trhy.
3. Emise znečišťujících látek do ovzduší, zejména okyselujících látek a prachových částic, resp. karcinogenních látek.
4. Migrační saldo v periferních obcích (specificky i pro obyvatele v produktivním věku).

V rámci podrobné deskripce specifických cílů v návrhové části jsou indikátory podrobněji rozpracovány za účelem hodnocení jejich plnění.

Na problematiku rozvoje periferních oblastí jsou zaměřeny následující specifické cíle:

Specifický cíl 1.1: *Zlepšit podmínky pro podnikání a investice v periferních oblastech, a tím zvýšit atraktivitu těchto území*

Za perspektivní odvětví pro rozvoj periferních lokalit jsou považovány zemědělství, potravinářství a cestovní ruch, důraz je kladen na celkovou udržitelnost. Ve střednědobém horizontu (do roku 2024) se očekává viditelné celkové zlepšení ekonomické kondice periferních lokalit, v dlouhodobém horizontu (do roku 2030) potom zastavení duálního ekonomického rozvoje kraje a rozevírání nůžek mezi centrální částí kraje a zbytkem území.⁴

³ Relevantnost, skladba a dostupnost takto nastavených indikátorů lze považovat za diskutabilní, mimo jiné proto, že zde nejsou zahrnuty ukazatele hodnotící některé hlavní příčiny vnitřních disparit, např. dopravní dostupnost a obslužnost, podmínky pro podnikání, stav technické infrastruktury apod. (pozn. autorská).

⁴ Nutno podotknout, že tvůrci koncepce v době vzniku dokumentu nemohli předikovat nástup ani důsledky pandemie covid-19, a je tedy více než pravděpodobné, že k naplnění uvedených očekávání nedojde, resp. nedošlo, a že aktuální vývoj vykazuje trend spíše opačný.

Specifický cíl 2.1: *Zvýšit přínos cestovního ruchu pro hospodářství Středočeského kraje*

Cestovní ruch je považován za jedno z klíčových odvětví pro rozvoj periferních oblastí. Ve střednědobém horizontu se očekává zvýšení vícedenní návštěvnosti, a to prostřednictvím zlepšení celkové mobility, dopravní dostupnosti a obslužnosti. V dlouhodobém výhledu má být celé území STC kraje, včetně periferních oblastí, strategicky řízenou destinací, v rámci které se „... uplatňují nejmodernější technologie a ... dostatečné znalosti a inovativní myšlení pro přizpůsobení se globálním trendům cestovního ruchu“ (STC kraj, 2018).

Specifický cíl 4.1: *Zajistit kvalitní, bezpečnou a kapacitní páteřní dopravní infrastrukturu umožňující průchodnost a obslužnost území*

Specifický cíl 4.2: *Zajistit a zkvalitnit dostupnost spádových center a jejich zázemí, zlepšit dopravní dostupnost periferních oblastí s maximálním využitím nových technologických trendů reagujících na společenskou poptávku*

a

Specifický cíl 4.3: *Zajistit koordinaci a efektivní plánování dopravní infrastruktury a dopravní obslužnosti jak v rámci území kraje na různých řádovostních úrovních, tak ve spolupráci se sousedními kraji*

Středočeský kraj předpokládá zvýšení investic do dopravní infrastruktury a zlepšení propojení periferních oblastí s mikroregionálními centry a centrální částí kraje a současně mezi periferními oblastmi STC kraje a mikroregionálními centry sousedních krajů. Důraz je kladen na výstavbu vysokorychlostních tratí a zlepšení podmínek pro každodenní dojíždění do zaměstnání. V tomto smyslu platí určité obavy z naplnění uvedených očekávání z důvodů uvedených výše.

Specifický cíl 8.2: *Zajistit udržitelnou síť sociálních služeb, která bude pružně reagovat na demografické změny a překoná územní disparity mezi centrálními a periferními oblastmi Středočeského kraje*

Tento cíl reflektuje dlouhodobý trend nerovnoměrného stárnutí populace ve Středočeském kraji. V periferních lokalitách dochází k výraznému stárnutí populace, na které je třeba reagovat adekvátním nastavením sociálních služeb. Zajištění sociálních služeb v odpovídající kvalitě a kvantitě není možné bez státních dotací. Prostředky samosprávy jsou v tomto směru velmi omezené a vzhledem ke stavu veřejných rozpočtů v roce 2021 a pravděpodobně i dalších letech bude velice obtížné, ne-li nemožné tento cíl naplnit. Lze proto, navzdory optimistickým střednědobým a dlouhodobým očekáváním uvedeným v dokumentu, očekávat spíše další prohlubování disparit mezi periferiemi a centrální částí území kraje.

Specifický cíl 9.3: *Zajistit dostupnou a kvalitní zdravotní péči jak v zázemí Prahy, tak v periferních oblastech*

V periferních oblastech kraje je zjevný nedostatek lékařů, ale i dalších kvalifikovaných zdravotnických pracovníků. V dokumentu je jako jeden z hlavních důvodů uvedena narůstající byrokratizace odvětví, která urychluje odchod těchto pracovníků do důchodu. Dalším důvodem je celková systémová neefektivita poskytování zdravotnické péče, za

kteřou nese odpovědnost centrální administrativa. Krajská samospráva má v tomto ohledu značně omezené možnosti změny tohoto nepříznivého vývoje. Přesto chce ve střednědobém horizontu využít některé perspektivní nástroje, jako jsou telemedicína, integrovaná péče, terénní sociální služby, ošetrovatelská péče, a další služby ve spolupráci s krajskými nemocnicemi a hledat a mobilizovat své nevyužité rezervy v podobě lidských zdrojů. V roce 2030 kraj očekává dostatek personálních kapacit pro zajištění zdravotnické péče na požadované úrovni.

Specifický cíl 10.1: *Snížit územní disparity kulturního zázemí*

Tento cíl reaguje na procesy deurbanizace, které se projevují v určité míře ve venkovských lokalitách STC kraje a mohou se časem, za předpokladu zlepšení celkových socioekonomických podmínek, projevit i v periferních oblastech. Případní noví obyvatelé budou vyžadovat určitou úroveň kulturního života v příslušných lokalitách. Krajská samospráva proto plánuje podpoření místních kulturních aktivit v periferiích z veřejných prostředků, podobně jako zapojení do mezinárodních akcí s využitím moderních technologií. (STC kraj 2018)

Program rozvoje cestovního ruchu ve Středočeském kraji

Poslední střednědobá koncepce rozvoje cestovního ruchu Středočeského kraje (2014) je zpracována a schválena pro období 2015–2020. V úvodní kapitole analytické části jsou zmíněny tři okresy – Příbram, Rakovník a Kutná Hora, jejichž dílčí části jsou označeny za periferní oblasti. Dokument zdůrazňuje význam cestovního ruchu jako klíčového odvětví pro rozvoj venkovských, a zvláště periferních oblastí a identifikuje potenciál pro jeho prosperitu. Jedná se především o přírodní a krajinné faktory, které jsou chráněny jak velkoplošně, tak maloplošně.

Za pozornost – vedle kulturních a historických památek republikového i světového významu a přírodních faktorů (např. památky UNESCO či CHKO Český ráj) – stojí rovněž potenciál v podobě již zaniklého či utlumeného hornictví a dolování, které by mohly zajímavě rozšířit nabídku produktů cestovního ruchu v periferních oblastech. Jedná se o lokality, jako jsou Kutná Hora (stříbro), Kladno (černé uhlí), Březové Hory-Příbram (stříbro, uran), Louny (vápenec), Solvayovy lomy (vápenec), Nový Knín (zlato), Jílové u Prahy (zlato, štola sv. Antonína a muzeum dolování zlata), Chrustenice (železná ruda), Krušná hora u Hudlic (železná ruda), Jince (vysoká pec), Sázava – Svět sklářů a jejich umění, huť František a další. (STC kraj 2014)

Problematika rozvoje periferních oblastí zde explicitně zmíněna není. Obsahuje nicméně vcelku kvalitní výčet produktů, které by periferním oblastem mohly, za předpokladu fungujícího a kvalitního destinačního managementu, přinést rozvoj a budoucí prosperitu.

2.3.2 JIHOČESKÝ KRAJ / Jaroslav Dokoupil

Základní prioritou řešení **Zásad územního rozvoje Jihočeského kraje** (ZÚR JHČ 2019) je dosažení územně vyváženého a dynamického rozvoje území Jihočeského kraje, který povede ke zvyšování celkové konkurenceschopnosti a inovativnosti, zlepšování kvality života a k efektivnímu a udržitelnému využívání disponibilních zdrojů při zohlednění veškerých hodnot území. Mnohá řešení reagují na polohu Jihočeského kraje v rámci Česka, na návaznosti na území sousedních států Německa a Rakouska.

ZÚR stanovují tyto priority pro zajištění hospodářského rozvoje kraje a sociální soudržnosti obyvatel:

- vytvářet podmínky pro rozvoj, popř. stabilizaci, venkovských oblastí, tzn. vytvořit podmínky a prostor pro zachování a rozvoj zemědělství, lesního a vodního hospodářství a stejně tak aktivit, které s nimi souvisejí;
- nepříznivé sociální vlivy plynoucí z rozdílné úrovně zabezpečení kvality života obyvatel a obytného prostředí je potřeba eliminovat formou rozvoje potřebné veřejné infrastruktury, prosazením příznivého urbanistického rozvoje a posílením vzájemné sociální, hospodářské a dopravní vazby mezi urbánními, venkovskými a marginálními oblastmi.

Pro rozvojové oblasti nadmístního významu jsou stanoveny zásady podpory dopravního napojení oblastí díky mezinárodním i vnitrostátním silničním i železničním tahům na Bavorsko, Rakousko i na sousední kraje Středočeský, Plzeňský a Vysočina. Tomu odpovídají i zásady pro územní plánování a rozhodování o rozvojových osách se snahou o koordinaci se sousedními regiony.

Hlavní specifickou oblastí kraje je Šumava, u které se jedná vzhledem ke specifickým podmínkám tohoto příhraničního území o vytvoření podmínek pro zkvalitnění přeshraničních vazeb, a to zejména v oblasti turistického a cestovního ruchu, vytvoření dostatečně husté sítě hraničních přechodů, ale také např. umožnění propojení rekreačních středisek. Pro ostatní specifické oblasti nacházející se v příhraničních oblastech jde o podporu, zlepšení prostupnosti území a posílení přeshraničních vazeb zejména v oblasti turistického ruchu vytvořením podmínek pro doplnění sítě turistických hraničních přechodů, u oblastí nacházejících se na hranicích kraje jde o koordinaci rozvojových záměrů (příkladem může být rozšíření hospodářského parku Českých Velenic s vazbami na sousední rakouské město Gmünd nebo rozšíření plochy Klápa-Hraničník se stávajícím lyžařským areálem Hochficht). Obdobně se to týká i nadregionálních a regionálních biokoridorů.

Minulý **Program rozvoje Jihočeského kraje 2014–2020** deklaruje mj. poměrně vysoký turistický zájem o jihočeský region doprovázený pestrá národnostní strukturou návštěvníků, vysokou kvalitou zdejšího životního prostředí či dobré přeshraniční vztahy se sousedními regiony. Kraj je vnímán převážně jako venkovský region s dominantními funkcemi v primární a terciární sféře. Role a pozice jihočeského venkova je velmi významná, což generuje významné disparity v rámci regionu. Je tak mimo jiné důvodem nevyváženosti

z hlediska dostupnosti některých služeb ve venkovských oblastech či ovlivňuje dopravní dostupnost jednotlivých částí regionu.

V kraji existují oblasti, kde jsou problémy typické pro venkov – nižší dostupnost pracovních příležitostí, nižší daňová výtěžnost obcí, omezené možnosti pro malé a střední podnikání, zhoršování a zdražování dopravní dostupnosti, horší dostupnost veřejných služeb vč. rušení pošt, škol, obchodů a řada dalších. To se týká zejména okrajových částí regionu, a to jak v příhraniční oblasti, tak na hranicích se sousedními kraji. JHČ je tedy typický zastoupením kontrastů vyplývajících z dostupnosti veřejných služeb a pracovních příležitostí mezi městskými oblastmi a jejich zázemím a venkovskými oblastmi. Při řešení dalšího rozvoje kraje proto bude kladen velký důraz na zajišťování územní soudržnosti a územně vyváženého rozvoje celého území kraje, a to včetně jeho okrajových a hospodářsky slabých částí.

Celé území Jihočeského kraje je venkovským prostorem, proto ho lze v kontextu evropského prostoru považovat za znevýhodněné území. Uvnitř samotného kraje však existují výrazné disparity, které vycházejí jednak z historických vazeb (poválečný odsun obyvatel z příhraničních oblastí), prostorového uspořádání (rozdrobená sídelní struktura s velkým podílem malých obcí při poměrně velké rozloze regionu) a postupného narůstání rozdílů mezi městskými a venkovskými oblastmi (řada území s velmi řídkým osídlením bez větších regionálních center v těsné blízkosti). Jihočeský venkov čelí celé řadě výzev plynoucích právě z jeho mnohdy periferního postavení.

V oblasti vědy, výzkumu a inovací je nezbytné rozvíjet nadregionální (např. spolupráce na firemní a akademické úrovni s Plzeňským či Jihomoravským krajem apod.), nadnárodní a také přeshraniční spolupráci a výměnu informací (zejména spolupráce v rozvojových osách směrem na Linec/Linz a Pasov/Passau). Terciární vzdělávání je významným nástrojem pro rozvoj přeshraniční spolupráce. V kraji existuje společný přeshraniční obor realizovaný Jihočeskou univerzitou a Univerzitou Johannese Keplera v rakouském Linci.

Pro některé obory na trhu práce je problémem odliv pracovní síly do jiných regionů (zpravidla Praha či jiná větší centra) nebo do zahraničí. Důležitým faktorem pracovního trhu jihočeského regionu je v současných podmínkách a dalším plánovaném rozvoji společného evropského prostoru přeshraniční mobilita. Vzhledem k příhraniční poloze se jako vhodné opatření jeví sledování vývoje potřeb trhu práce v sousedních zemích. Přeshraniční pracovní migrace může v případě globálních změn na trhu práce být příležitostí místních obyvatel, stejně tak však i ohrožením regionální ekonomiky. Potřebná je podpora tvorby pracovních míst v hospodářsky slabších lokalitách regionu, obecně ve venkovském prostoru či lokalitách s dlouhodobým odlivem pracovní síly.

Nedostatečné infrastrukturní dopravní vazby nadregionálního charakteru lze sledovat u většiny dopravních tahů. Opatření tak musí být zaměřena v první řadě na celkové zlepšení vnějšího dopravního propojení Jihočeského kraje se sousedními kraji a zeměmi. V současných podmínkách jsou rychlost a kvalita dopravních vztahů uvnitř kraje i dopravní vazby na sousední země a regiony jednou z určujících podmínek pro zvyšování konkurenceschopnosti regionu a jeho hospodářství. Dopravní dostupnost má rovněž

souvislost s dalším rozvojem jihočeského venkova a hospodářských vazeb, které jsou v jeho prostoru rozvíjeny či nově vznikají. Její podobu ovlivňují i změny v dislokaci školských a zdravotnických zařízení ve venkovských oblastech JHČ.

Důležitá je otázka koordinace dalšího rozvoje regionu jako celku nebo jeho dílčích částí (mikroregionů, území spravovaných místními akčními skupinami apod.). Zde je potřeba hledat takové přístupy, které povedou k využívání potenciálu mikroregionů, ke zlepšování vzájemné spolupráce a výměny zkušeností. Samostatnou kapitolou pak je rozvoj přeshraniční spolupráce (na úrovni obecní, mikroregionální, euroregionální či nově na úrovni evropského regionu Dunaj – Vltava/ERDV), která je pro jihočeský region dlouhodobě oblastí s rozvojovým potenciálem.

Rozvíjí se spolupráce v oblasti služeb zdravotnické péče v hraničních částech regionu – vzájemné využívání hmotných i personálních kapacit (spolupráce na úrovni krajů – Středočeský, Vysočina, Plzeňský a Jihočeský) a spolupráce s partnerskými složkami z příhraničních oblastí Rakouska a Bavorska.

Venkovské mikroregiony mají v kraji mnoho společných problémů – chybí pracovní příležitosti v místě, vyskytuje se zde dlouhodobější a vyšší nezaměstnanost s výrazným sezónním kolísáním. Mnohé venkovské mikroregiony mají periferní polohu v rámci kraje mimo hlavní dopravní tahy a přitom jsou tvořeny většinou menšími obcemi s nízkým počtem obyvatel a malými rozpočty a současně vysokými náklady na zabezpečení veřejných služeb (např. školy).

Přeshraniční spolupráce a její rozvoj patří vzhledem k poloze regionu mezi dlouhodobé rozvojové cíle Jihočeského kraje a subjektů veřejného i soukromého charakteru, a to zejména v příhraničních oblastech. Společným cílem subjektů zapojených do přeshraniční spolupráce je podpora integrovaného regionálního rozvoje území tvořeného regiony nacházejícími se podél státních hranic. Rozvoj „organizované formy“ *přeshraniční spolupráce* probíhá na území Euroregionu Silva Nortica (jižní Čechy, Waldviertel) a Euroregionu Šumava (jižní Čechy, Mühlviertel, Bavorský les/Bayerischer Wald). Velmi významná je rovněž spolupráce v rámci nově vzniklého ERDV. Ten je tvořen osmi sousedícími regiony (Jihočeský kraj, Plzeňský kraj, Kraj Vysočina, Dolní Bavorsko/Niederbayern, hornobavorský okres Altötting, Horní Falc/Oberpfalz, Dolní a Horní Rakousy/Nieder- und Oberösterreich) s cca šesti miliony obyvateli. Jeho cílem je zlepšení sousedských vztahů, přeshraniční spolupráce v oblastech hospodářství, výzkumu, vzdělávání, turismu, vzájemný prospěch na pracovním trhu, a zejména společný postup v rámci celé Evropské unie. Jedním z důležitých cílů v oblasti přeshraniční spolupráce a vazeb je zlepšení dopravní propojenosti hranic propojením na okolní regiony. V této oblasti je kromě nadřazené dopravní infrastruktury potřeba řešit např. i následující dílčí otázky:

- budování obchvatů na příhraničních komunikacích včetně zlepšování kvality těchto komunikací,
- změna klasifikací některých hraničních přechodů z přechodů na turistických stezkách na silniční hraniční přechody,
- podpora výstavby a značení cyklistických tras a stezek v příhraniční oblasti nebo
- zachování a zlepšení dopravní obslužnosti v těchto lokalitách.

Program rozvoje Jihočeského kraje na období 2021–2027 je zastřešujícím střednědobým programem podpory regionálního rozvoje na úrovni kraje, který vymezuje strategické cíle a jednotlivá intervenční opatření, jejichž prostřednictvím má dojít k udržitelnému a vyváženému rozvoji Jihočeského kraje. Kraj patří mezi území s vyšším podílem venkovských oblastí, zahrnující mj. formy odlehleho venkova, k nimž se řadí periferní oblasti s často nepříznivými socioekonomickými parametry. Územně zaujímá prakticky celou příhraniční oblast kraje, a to nejen při státní hranici, ale také při hranicích se sousedními kraji Česka.

SWOT analýza jmenuje jako silnou stránku kraje strategickou polohu regionu z pohledu tranzitní dopravy v rámci severojižního a západovýchodního evropského tahu, jako slabou stránku nedokončené kapacitní dopravní propojení s ostatními regiony Česka a okolními státy (dálnice D3 a D4), dále špatnou dostupnost zdravotních služeb především ve venkovských a příhraničních oblastech kraje a významné vnitřní disparity mezi centrálními a příhraničními oblastmi kraje. Jako příležitosti JHČ se ukazují cílená podpora hospodářsky slabých regionů a snižování vnitřních disparit uvnitř kraje a motivace poskytovatelů k zajištění především primární zdravotní péče ve venkovských a příhraničních oblastech kraje. Hrozbami kraje jsou odchod pedagogických pracovníků do zahraničí (Německo, Rakousko), nedokončení dálnice D3 a D4 v důsledku nedostatku finančních prostředků a průtahy v důsledku nevyjasněných majetkoprávních vztahů, nedokončení IV. tranzitního železničního koridoru v důsledku nedostatku finančních prostředků a nerealizace modernizovaného mezinárodního propojení České Budějovice – Linec.

SWOT analýza

- z hlediska smart regionu a konkurenceschopné regionální ekonomiky říká, že za předpokladu respektování rozdílnosti v oblasti hospodářských, socioekonomických, přírodních a dalších podmínek jednotlivých částí kraje je cílem rozvíjet urbanizované, příměstské i venkovské oblasti, a to ve smyslu uplatnění principů soudržnosti a udržitelného rozvoje, a dosažení tak hlavního cíle, jímž je vyvážený růst celého JHČ;
- pro rozvoj služeb a infrastruktury ve zdravotnictví pojmenovává jako slabou stránku zhoršující se dostupnost zdravotních služeb především ve venkovských a příhraničních oblastech kraje a jako příležitost vidí motivaci poskytovatelů k zajištění především primární zdravotní péče ve venkovských a příhraničních oblastech kraje;
- pro environmentální udržitelnost a ochranu životního prostředí konstatuje, že záměrem je přispět k efektivnímu využívání veškerých zdrojů a minimalizovat negativní dopady lidské činnosti na životní prostředí, včetně dopadů přesahujících hranice státu, a přispět tak ke zlepšování kvality života jak v Jihočeském kraji, tak v sousedních regionech;
- pro využití přírodního a kulturního dědictví kraje k rozvoji cestovního ruchu vidí jako silnou stránku geografickou blízkost k sousedním státům – Německo/Bavorsko a Rakousko, jako příležitost rozvoj přeshraniční spolupráce včetně koordinace cestovního ruchu a obnovy historických spojení a cest (návaznost na Horní Rakousy, Dolní Rakousy a Bavorsko) a jako hrozbu nárůst přímé konkurence jiných českých

či zahraničních turistických destinací (např. „sběr návštěvníků příhraničních oblastí do ubytovacích zařízení v sousedních zemích“, růst kvality služeb cestovního ruchu v konkurenčních regionech).

Příloha č. 2 *Vymezení hospodářsky slabých regionů* tohoto dokumentu klasifikuje hospodářsky slabé oblasti na základě dosavadní metodiky tak, aby byla umožněna dlouhodobá porovnatelnost sledovaných parametrů. Akcentována je potřeba podpory území, která se vyznačují nižší životní úrovní, nadprůměrným podílem zaměstnanosti v primárním sektoru, nízkou hustotou osídlení a zpravidla také nadprůměrnou nezaměstnaností. Dlouhodobě patří mezi tyto oblasti v JHČ zejména periferní venkovské oblasti s nižším stupněm urbanizace a ekonomického rozvoje.

2.3.3 PLZEŇSKÝ KRAJ / Jaroslav Dokoupil

Pokud budeme sledovat aktivity v dokumentu **Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje** (ZÚR PLK) směrem k periferním oblastem, jak vnitřním, tak i vnějším, tak mezi hlavní cíle patří koordinace rozvoje území Plzeňského kraje se sousedními kraji a s Bavorskem. Požadavky územního plánování v PLK směrem k prostorovému uspořádání, směrem k rozvoji sídelní struktury s ohledem na venkovské osídlení, které je často ztotožňováno s periferními regiony, jsou:

- změnami v území vytvářet podmínky pro posílení stability osídlení a hospodářské výkonnosti Plzeňského kraje, zejména ve specifických oblastech se sociálně ekonomickými problémy a v rozvojových oblastech, které představují přirozené póly ekonomického rozvoje území;
- posilovat rozvoj okrajových, specifických oblastí, vedoucí ke snižování územních disparit;
- vytvářet územně plánovací předpoklady pro stabilizaci osídlení především posílením nabídky ploch pro podnikání v rozvojových oblastech;
- posilovat polycentrickou sídelní strukturu PLK podporou rozvoje sídel v rozvojových oblastech a osách a podporou center venkovského osídlení. Současný stav polycentrického osídlení kraje by měl být dále rozvíjen, v rozvojových osách rozvoj koncentrovat do vymezených rozvojových území, za základ sídelní struktury a sídelní centra považovat sídla pověřených obcí doplněná o další centra venkovského osídlení.

Problematika směrem k sousedním regionům se významně objevuje v řešení rozvoje dopravní infrastruktury, rozvoje základních dopravních os kraje – IV.A transevropský multimodální koridor dálnice D5 a železniční trať č. 170, řešení územních vazeb s Německem podpořit vymezeným koridorem pro přeložení a úpravy silnice I/26 s nově řešeným připojením na dálnici D5, pro zlepšení dopravní dostupnosti v příhraničí rozvíjet vymezený koridor tangenciální přepravní osy Horažďovice – Klatovy – Domažlice – Bor u Tachova. Přeshraniční rozměr má i rozvoj dálkových cyklotras, pro Plzeňský kraj Praha – Plzeň – Řezno/Regensburg.

Další rozvoj přeshraničních vazeb je spojován s vymezením rozvojových území podél hlavní rozvojové osy Praha – Plzeň – hranice Česko/Německo (Norimberk/Nürnberg)

směrem do Bavorska a v rámci nadmístních rozvojových os vedoucích do sousedních krajů a řešením dopravních vztahů v rámci nadmístních rozvojových oblastí Domažlice a Klatovy. Přeshraniční dopady má i zabezpečení funkcí území z hlediska infrastrukturních podmínek a podmínek ochrany životního prostředí v návaznosti na vymezení specifické oblasti Český les. Cílem je posilovat sídelní funkci s ohledem na místní možnosti včetně posílení infrastruktury, zejména rekreační vybavenosti a dopravní propojení navazující na zvýšení propustnosti hranice s Bavorskem. Z toho plynou úkoly pro územní plánování obcí – koordinovat územně plánovací činnost příhraničních obcí a územní rozvoj oblasti s německou stranou.

Směrem k sousedním krajům jsou v dokumentu zmiňovány vazby ve specifických oblastech severní Rokycansko, Kralovicko, Brdy a Plánicko-Nepomucko s cílem stability sídelní struktury a obnovy vyvážených podmínek udržitelného rozvoje území. To se týká i nadregionálních územních systémů ekologické stability, na území kraje je vymezeno celkem 13 nadregionálních biocenter jako plochy nadmístního významu a dále 19 nadregionálních biokoridorů jako koridorů nadmístního významu.

Dalším analyzovaným dokumentem byl **Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+**, který byl schválen usnesením Zastupitelstva Plzeňského kraje v roce 2014. Geografická a dopravní pozice zahrnuje polohu vůči sousednímu Bavorsku, ale i vnitrozemské hranice s kraji Jihočeským, Středočeským, Ústeckým a Karlovarským. Z hlediska dopravní polohy se kraj nachází na nejvýznamnější spojnici Prahy a původních spolkových zemí Německa. Krajem prochází dálnice D5 z Prahy do Bavorska i III. železniční koridor Praha – Plzeň – Cheb – Norimberk, který v současnosti prochází rozsáhlou modernizací. Na státní hranici s Bavorskem se v Plzeňském kraji nachází dva železniční hraniční přechody a 10 silničních hraničních přechodů. Význam těchto zařízení poklesl v souvislosti se začleněním Česka do schengenského prostoru v roce 2007.

Podstatnou charakteristikou PLK z hlediska osídlení je výrazný rozdíl mezi centrem a rozsáhlými venkovskými oblastmi, které tvoří téměř celé zbývající území kraje. Příhraniční okresy Domažlice, Klatovy a Tachov se dle hustoty zalidnění umístily na 72. až 75. místě v rámci Česka, což potvrzuje také jejich odlišnost vůči celé centrální části kraje tvořené Plzeňskou aglomerací.

Nejméně osídlená území se nachází na severu, západě, jihu a jihovýchodě kraje. Tato území na severozápadě zasahují až k Plzni. Velmi nízká hustota osídlení přináší v těchto územích problémy s dostupností služeb i pracovních příležitostí. O něco vyšší hustotu zalidnění má území mezi městy Plzeň, Klatovy a Domažlice. I v tomto případě se jedná o venkovská území, avšak s většími centry nebo s větším počtem center. Z tohoto pohledu je výjimečné Sušicko, které je v průměru velmi řídko osídlené, i když jeho centrem je město s 11 tisíci obyvateli. V příhraničních okresech je dostupnost center s jejich nabídkou pracovních příležitostí a služeb ještě zhoršená menším počtem těchto center. Navíc na Šumavě zájmy ochrany přírody brání intenzivnějším vztahům jižní části Plzeňského kraje s Bavorskem (Sušice, ale i další města okresu Klatovy), neboť zlepšení dopravního napojení naráží na území Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava na řadu problémů.

Nejvýznamnější rozvojové osy Plzeňského kraje jsou ty, které propojují Prahu s Bavorskem. Nachází se kolem dálnice D5 a silnice I/26. Osa směřující z Klatov na Železnou Rudu ztrácí svůj význam, neboť zlepšení dopravních vztahů a do jisté míry i rozvoji sídel brání velkoplošná chráněná území včetně Národního parku Šumava. Také nadregionální rozvojové osy, které propojují PLK se sousedními kraji, jsou problematické. To se projevuje v úsecích, kde osy prochází venkovskými oblastmi bez významnějších center.

Na trhu práce chybí dostatek absolventů, řešení se věnuje řada zejména zahraničních firem, které se snaží o různé formy systematické spolupráce se školami. Německé firmy přitom využívají své zkušenosti s duálním systémem. Nedostatkem absolventů škol v Plzeňském kraji, který pocítují zejména zaměstnavatelé z Bavorska, je málo rozšířená znalost němčiny. Přitom podíl firem se zahraničním, především německým kapitálem je v PLK relativně vysoký. Zejména v příhraničních okresech kraje s vyšší mírou nezaměstnanosti je tato okolnost významným předpokladem uplatnění ať již na domácím nebo německém trhu práce. Jazyková bariéra je dosud velkou překážkou pracovního uplatnění obyvatel i širšího rozvoje vztahů s Bavorskem. Bavorsko má také nedostatek kvalifikovaných pracovních sil a činí razantní kroky k získání kvalifikovaných pracovních sil, např. má pobočku úřadu práce na území Plzeňského kraje. Udržení aktivního přístupu PLK v oblasti lidských zdrojů ve vztazích s Bavorskem vyžaduje jasnou strategii, která zohlední všechny důležité souvislosti, vč. ekonomického rozvoje kraje a jeho směřování.

Přeshraniční spolupráce se odehrává i v oblasti služeb, např. dalšímu zkvalitnění práce záchranného zdravotnického systému pomůže i nově navázaná přeshraniční spolupráce s bavorskými záchranáři a také zřízení nového výjezdního stanoviště v Modravě. Podobně získává obrysy i přeshraniční spolupráce s kulturními institucemi a obcemi v sousedním Bavorsku v souvislosti s akcí *Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015*. V rámci cestovního ruchu a turistiky patří území Českého lesa v Česku mezi oblasti s nejzachovalejším životním prostředím. Nižší návštěvnost oproti jiným oblastem je způsobena zejména konkurencí lépe vybavených středisek na Šumavě i na druhé straně hranice.

Rozdíly uvnitř kraje z hlediska trhu práce charakterizuje relativně dobré postavení města Plzně, kde negativní důsledky ekonomického oslabení nejsou tak silné jako v některých periferních oblastech Plzeňského kraje. Ekonomika je soustředěna do jeho centra, více než 50 % ekonomických subjektů s více než 250 zaměstnanci má sídlo ve městě Plzni. V příhraničních okresech (Domažlice, Klatovy a Tachov) sídlí jen 30 % všech ekonomických subjektů v kraji. Situaci ovlivňuje také společný pracovní trh s ekonomicky silným Bavorskem, které v porovnání s PLK vykazuje vyšší index stáří populace, vyšší úbytek populace a nižší míru nezaměstnanosti. Na zaměstnanosti obou sousedních regionů se nemalou měrou podílí průmysl, ve kterém zaměstnavatelé společně deklarují nedostatek kvalifikovaných pracovních sil. Toto platí i o vybraných oborech služeb. Atraktivita bavorského pracovního trhu a jeho relativně dobrá dopravní dostupnost rozšiřují příležitosti pro zaměstnávání obyvatel v příhraničí, na druhé straně při nedostatku kvalifikovaných zaměstnanců působí jako konkurence zaměstnavatelů i vzdělávacích institucí v celém PLK. Hlavní překážkou prohlubování vazeb s Bavorskem je jazyková ne/vybavenost.

Nejvýznamnější podíl na dopravě v Plzeňském kraji má doprava silniční. Konkurenční výhodou kraje je dokončená dálnice D5, která spojuje Prahu s Norimberkem a je jako jediná silniční komunikace v kraji součástí evropské dopravní sítě TEN-T. Pro individuální dopravu je v PLK charakteristický významný podíl tranzitních vztahů přes hraniční přechody do Bavorska. Přeshraniční dopravní vztahy zprostředkovává silnice I/26 Plzeň – Folmava a silnice I/27 (E53) Plzeň – Železná Ruda. Z hlediska širších mezikrajských a přeshraničních přepravních souvislostí, společně s potřebou stabilizace sídelní a ekonomické struktury v příhraničních oblastech Domažlicka a Tachovska, působí ve struktuře státní silniční sítě jako anomálie přerušování tangenciální stopy vedoucí podél Českého lesa a Šumavy. Z Karlovarského kraje přichází tato stopa jako silnice I/21 k dálniční křižovatce Bor, dále chybí úsek do Draženova (resp. je suplován silnicí II. třídy) a odtud pokračuje „Pošumavská tangenta“ I/22 Domažlice – Klatovy – Strakonice do Jihočeského kraje. Doplnění tzv. Českoleské tangenciály bude nadále sledováno jako předpoklad rozvoje příhraniční oblasti a zlepšení dostupnosti dálnice D5 od jihu. Z pohledu intenzity dopravy na hraničních přechodech s Bavorskem je kromě dálničního přechodu na D5 nejvíce zatížen hraniční přechod Folmava na I/26, následují přechody Rozvadov na II/605 a Železná Ruda na I/27.

Provedené modernizační akce se zatím týkají především železniční tratě Praha – Plzeň – Cheb. Z hlediska dlouhodobějších záměrů vzrůstá v mezinárodním kontextu význam železničního spojení Plzeň – Domažlice – Furth im Wald – Řezno/Regensburg – Mnichov (tzv. Donau – Moldau Bahn/dráha Dunaj – Vltava), jehož rozvoj je podporován i z bavorské strany. Modernizace této trati na území Česka stále ještě prochází koncepčními úvahami. Trať Plzeň – České Budějovice má zpracovanou studii optimalizace, na další přípravě se zatím nepokračuje. Hlavní (mezinárodní a nadregionální) cykloturistickou trasou vyznačenou v kraji je trasa Praha – Beroun – Strašice – Plzeň – Kdyně – Všeruby – Cham – Řezno.

SWOT analýza pro Plzeňský kraj uvádí jako silnou stránku migrační atraktivitu kraje, jako slabou stránku rozsáhlé venkovské oblasti se slabými centry, příležitostí pro kraj je nové železniční spojení z Plzně do Řezna a ohrožením jsou problémy ekonomiky na trzích EU a silná exportní závislost zejména na Německu.

Strategická část programu uvádí skvělou geografickou a dopravní polohu Plzeňského kraje mezi Prahou a státní hranicí s Bavorskem, která stále generuje mimořádně příznivé podmínky pro jeho dlouhodobý rozvoj. Nedaří se však zvyšovat rozvojový potenciál regionálních a mikroregionálních obslužných center, a tím ani atraktivitu venkovských území pro obyvatelstvo.

Proto globálním cílem je zvýšit konkurenceschopnost a atraktivitu Plzeňského kraje efektivním a udržitelným využitím zdrojů. Strategickým cílem je zajistit dostatek kvalifikovaných pracovních sil. Základním předpokladem dostatečného počtu kvalifikované pracovní síly v PLK je stabilizace odborníků v regionu, který se však nachází v blízkosti dalších atraktivních lokalit (Praha, Bavorsko).

Důležitým strategickým cílem je zvýšení konkurenceschopnosti regionální ekonomiky. Nové pracovní příležitosti je možné vytvořit v řadě odvětví služeb orientovaných na domácí

i zahraniční klientelu. Zvláštní postavení mají služby cestovního ruchu, které lze rozvíjet s využitím výhodných předpokladů v příhraničí i na ostatním území kraje. Prostřednictvím opatření, jako je zkvalitnění marketingu a propagace, by mělo dojít k posílení spolupráce s Bavorskem a se sousedními regiony v Česku s cílem využití potenciálu nadregionálních vztahů. Vnější vztahy Plzeňského kraje a jeho obcí a měst jsou významným faktorem konkurenceschopnosti, neboť slouží nejen k získávání zkušeností, ale také k prezentaci kraje a jeho částí v širším kontextu. Z tohoto pohledu jsou významné jak přeshraniční vztahy s Bavorskem, tak vztahy širší. Nelze pomíjet ani vztahy s jinými kraji v rámci Česka. Velmi přínosné může být zapojení kraje i dalších subjektů do mezinárodních projektů a iniciativ. Kromě vlastní účasti kraje v nadregionálních a mezinárodních vztazích je užitečné podporovat tuto iniciativu také na místní a mikroregionální úrovni.

Analyzované dokumenty Plzeňského kraje s pojmy periferie či vnitřní periferie nepracují. Sousední příhraniční regiony Bavorska jsou nejčastěji zmiňovány v souvislosti s budováním či modernizací přeshraniční dopravní infrastruktury a rovněž v souvislosti s konkurenčním trhem práce. K sousedním regionům v rámci krajů jsou v dokumentech reflektovány vazby ve jmenovaných specifických oblastech s cílem stability sídelní struktury a obnovy vyvážených podmínek udržitelného rozvoje sousedních území. Problémy v periferních oblastech jsou často jmenovány jako problémy venkovských oblastí.

2.3.4 KARLOVARSKÝ KRAJ / *Jaroslav Dokoupil*

Zásady územního rozvoje Karlovarského kraje (ZÚR KVK) stanovují priority územního plánování pro dosažení vyváženého vztahu územních podmínek pro hospodářský rozvoj, sociální soudržnost obyvatel a příznivé životní prostředí kraje. K rozvíjení polycentrické sídelní struktury dochází formou podpory rozvojových aktivit a kooperačních vazeb velkých měst a ostatních center osídlení v pásu Aš – Cheb – Mariánské Lázně s přesahem do území Plzeňského kraje (Planá, Bor), v přeshraničních vazbách se Spolkovou republikou Německo v prostoru Aš – Selb a Cheb – Marktredwitz, dále formou stabilizace obytné, pracovní a obslužné funkce spádových center osídlení také v periferních nebo hospodářsky oslabených částech kraje.

Cílem je rozvíjení rekreace a cestovního ruchu a podpora přeshraničních vazeb pro využívání rekreační infrastruktury, včetně využívání přírodních a kulturně historických hodnot příhraničního území jako atraktivit cestovního ruchu. V dopravní oblasti se jedná o dokončení dopravního napojení kraje na nadřazenou silniční a železniční síť mezinárodního a republikového významu, především kapacitního propojení s rozvojovou oblastí republikového významu Praha a zkvalitnění a rozvoj dopravního propojení správních a sídelních center s krajským městem, sousedními kraji (PLK, STC, ULK) a přilehlým územím Německa.

Rozvojová oblast republikového významu Karlovy Vary cílí na rozvíjení a zkvalitňování funkčních a prostorových vazeb s republikovou rozvojovou osou směrem na město Cheb jako nejvýznamnější regionální centrum na této ose. V rámci nadregionálních vazeb se jedná o propojení s Ústeckým krajem prostřednictvím části republikové rozvojové osy ve

směru Chomutov – Most – Ústí nad Labem a dalších komunikací a posilování mezikrajských vazeb o republikové vazby s Metropolitní rozvojovou oblastí Praha, o přeshraniční vazby s Německem prostřednictvím republikové rozvojové osy ve směru Marktredwitz – Bayreuth. Další rozvoj a zkvalitňování funkčních a prostorových vazeb je směřováno na přeshraniční vazby ve směru Aš – Selb (Bavorsko) a Aš – Rehau (Bavorsko), ve směru na Oberwiesenthal (Sasko) a Johanngeorgenstadt (Sasko). Rozvojová osa (Cheb) – Mariánské Lázně – hranice Karlovarského kraje/Plzeňský kraj (Planá) má posilovat mezikrajské vazby na Plzeňský kraj.

V rámci specifické oblasti republikového významu Krušné hory (SOB6) jde o rozvoj a zkvalitňování funkčních a prostorových vazeb v přeshraničním prostoru Kraslice – Klingenthal (Sasko). Je snahou rozvíjet sportovně rekreační aktivity a související vybavenost nadmístního významu v oblasti Kraslicka (Bublava, Kraslice, Stříbrná) s vazbou na blízká centra osídlení na německé straně. V rámci specifické oblasti nadmístního významu Slavkovský les je program zaměřen na posílení mezikrajské vazby na navazující specifickou oblast v Plzeňském kraji (obce Úterý, Bezručice), v oblasti Bochov – Žlutice jde o vytvoření územních podmínek pro realizaci dálnice mezinárodního a republikového významu, zajišťující spojení Karlovarského kraje s rozvojovými oblastmi ve vnitrozemí Česka (Metropolitní rozvojová oblast Praha).

ZÚR KVK stanovují vymezené plochy a koridory dopravní infrastruktury mezinárodního, republikového a nadmístního významu zajišťující silniční dopravní napojení Karlovarského kraje na sousední regiony SRN, na sousední kraj Ústecký a Plzeňský a blízký kraj Středočeský. U železniční dopravy se jedná o hlavní železniční trať č. 170 Praha – Plzeň – Cheb – státní hranice ČR/Bavorsko (Norimberk). V kontaktu s hranicí (státní i krajskou) je mnoho biokoridorů v rámci nadregionálního a regionálních ÚSESů.

Program rozvoje Karlovarského kraje na období 2021–2027 (PRKK 21+) definuje pozici kraje jako součást regionu NUTS 2 Severozápad, v nejzápadnější části Česka při hranicích s Bavorskem a Saskem. V rámci Česka sousedí s krajem Ústeckým a Plzeňským. Je krajem se specifickými rozvojovými problémy a potřebami, pro který byl spolu s krajem Ústeckým a Moravskoslezským zpracován koncepční a strategický dokument – *Strategický rámec hospodářské restrukturalizace Ústeckého, Moravskoslezského a Karlovarského kraje (tzv. RESTART)*, zacílený na rozvoj strukturálně postižených oblastí.

Základní charakter regionální diferenciaci kraje je ovlivněn historickým vývojem celého území a vyplývá z odlišné geografické polohy jednotlivých oblastí, rozdílných přírodních podmínek, a tím i charakteru osídlení. Území kraje se historicky vyznačovalo výraznou koncentrací obyvatelstva do měst v příhodnějších přírodních podmínkách a rozptýlenou strukturou venkovských sídel v horských oblastech. V průběhu poválečného osídlování se tato disproporce ještě zvýraznila, když přistěhovalci směřovali především do měst a větších obcí. Opuštěná sídla po 2. světové válce se podařilo dosídlit jen zčásti, mnoho sídel bylo ve vojenských výcvikových prostorech a hraničním pásmu zcela zlikvidováno. Na Sokolovsku dále zanikala sídla v důsledku rozšiřování povrchové těžby hnědého uhlí.

Mimo urbanizovanou oblast se na území kraje setkáme především s rozvolněným venkovským osídlením. Zejména okrajové horské polohy jsou osídleny řídce a jejich potenciál se týká hlavně rozvoje rekreační funkce. Nedostatkem venkovského prostoru kraje je velký rozsah území s nízkou hustotou zalidnění a se slabými lokálními centry. Jedná se zejména o horské oblasti částečně znevýhodněné fyzicko-geografickými podmínkami a dále oblast tzv. vnitřní periferie v jihovýchodní části kraje. Vnitřní periferie jsou vymezeny v rámci ZÚR KVK jako specifické oblasti nadmístního významu Slavkovský les (SOB-N1) a Bochov-Žlutice (SOB-N2). Tyto oblasti vykazují relativně vyšší míru problémů z hlediska udržitelného rozvoje území. Jedná se o území na jihovýchodě Karlovarského kraje – Žluticko a Tepelsko. Toto území lze charakterizovat nízkou hustotou osídlení a problémy spojenými s výrazným sociálním a hospodářským útlumem, jejichž rozsah přesahuje hranice uvedených obcí i kraje a ovlivňuje vyvážený udržitelný rozvoj širší oblasti. Za zásadní problémy se považují vysoká míra nezaměstnanosti, nevyvážená vzdělanostní struktura, nízká úroveň mezd a omezená mobilita obyvatel za prací. Venkovským a horským oblastem je nezbytné věnovat zvláštní podporu, aby nedocházelo k populačním úbytkům, destabilizaci sociální soudržnosti a celkové degradaci území, což by mělo dopad na rozvoj celého kraje.

Regiony kraje jsou dle **Koncepce rozvoje venkova na programové období 2021–2027** členěny na: rozvinuté, sociálně a polohově znevýhodněné, sociálně znevýhodněné, polohově znevýhodněné a nevyhraněné. Většina území kraje spadá pod „polohově a sociálně znevýhodněný typ“. Ten je charakteristický rozdrobenou sídelní strukturou s vyšším počtem řídce zalidněných místních částí. Je zde slabá nabídka veřejné hromadné dopravy a velký podíl obcí pocituje dluh v technické infrastruktuře. Z hlediska drtivé většiny sociálních a ekonomických ukazatelů a kvality lidského kapitálu jsou příslušné SO ORP výrazně podprůměrné s potřebou externího impulzu. Z velké míry se jedná o území s původním německým obyvatelstvem v periferních polohách.

Ve shodě se závěry koncepce i ZÚR KVK lze tvrdit, že předpokladem pro stabilizaci obyvatel na venkově je vyvážená míra kompenzace nevýhod rozvolněného osídlení, zejména zajištění: dopravní infrastruktury a služeb, kvalitní technické infrastruktury včetně telekomunikací a možností internetového připojení a kvalitního obytného prostředí sídel. Základní charakter regionální diferenciaci kraje je ovlivněn odlišnou geografickou polohou a přírodními podmínkami jednotlivých oblastí, což má za následek v první řadě velmi rozdílný charakter osídlení. Zásadní polarita je proto mezi urbanizovaným, hustě osídleným územím v povodí Ohře a venkovskými oblastmi v pohraničních oblastech a v jihovýchodní části kraje. Zcela rozdílný charakter území ovlivňující rozvojové možnosti jednotlivých regionů je ještě zvýrazněn blízkostí uvedených dvou typů oblastí, kdy na silně urbanizované oblasti bezprostředně navazuje velmi řídce osídlené území hor a tzv. vnitřní periferie.

Ve venkovských oblastech je v současné době nutné usilovat zejména o stabilizaci obyvatelstva, podporu vzniku nových pracovních příležitostí a zlepšení dopravní dostupnosti umožňující snadné dojíždění za prací. Hlavním ekonomickým problémem venkovských regionů totiž je vysoká míra nezaměstnanosti daná kombinací nedostatku

pracovních míst a horší dostupností středisek kraje. Stabilizaci a rozvoji některých venkovských a horských oblastí by mohl přispět rozvoj cestovního ruchu. Jedná se zejména o nedostatečně využitý turistický potenciál oblasti Krušných hor a Slavkovského lesa.

Soustředění rozvojových aktivit do urbanizovaných oblastí, které nebudou mít širší dopad na území, bude přispívat ke zvýšení regionálních rozdílů a může mít za následek pokračující destabilizaci obyvatelstva venkovských regionů. Vzhledem k nízkému přirozenému hospodářskému potenciálu venkovských oblastí lze očekávat, že bez podpory směřované do oživení místní ekonomiky a vzniku nových aktivit bude většina periferních oblastí dále upadat. Pokud totiž obyvatelé nebudou mít možnost získat práci v blízkosti bydliště a dobrá dopravní dostupnost jim neumožní snadné dojíždění za prací, lze očekávat v těchto oblastech úbytek počtu obyvatel, který s sebou ponese další nepříznivé důsledky pro území a povede k jeho degradaci.

Na základě údajů týkajících se věkové struktury přistěhovalých a vystěhovalých lze konstatovat, že Karlovarský kraj ztrácí obyvatelstvo zejména v produktivním věku, nejvíce však ve věkové kohortě 20–39 let. Obyvatelé se stěhují nejvíce do Prahy a dále do sousedních krajů – Plzeňského (do Plzně-města, Tachova) a Ústeckého kraje (do Chomutova). Určitou hrozbu do budoucna představují ztráty obyvatelstva vůči Praze a Plzni, zvláště proto, že některé indicie naznačují, že z kraje odchází vzdělanější nebo kvalifikovanější obyvatelé za lepšími pracovními příležitostmi.

Kraj má poměrně výhodné podmínky pro rozvoj kongresové a incentivní turistiky, důvodem jejich nízké míry využití může být téměř celoroční vytížení ubytovacích kapacit hromadných i lázeňských ubytovacích zařízení lázeňskými hosty, což na druhé straně neumožňuje realizaci akcí, které vyžadují vyšší kapacitu ubytovacích zařízení. Překážku představuje i určitá „perifernost“ kraje, resp. jeho poloha na západním konci Česka, s níž je spojená zhoršená dopravní dostupnost. V oblasti dopravy lze označit za bariéru rozvoje cestovního ruchu nedostatečnou hustotu silniční sítě a omezená letecká spojení. Nedostatek zdravotnického personálu v kraji je zapříčiněn více faktory. Mezi klíčové lze zařadit polohu KVK – příhraniční region a s ním spojená poptávka po tuzemském zdravotnickém personálu ze strany německých poskytovatelů zdravotních služeb.

Z hlediska regionální dimenze problémů se ukázalo, že největší zátěž nenesou obce postižené strukturálními změnami, ale že větší využití služeb charakterizuje oblasti venkovského typu, jakési vnitřní periferie. Zde je třeba se věnovat kvalitě a profesionalitě služeb i jejich dostupnosti. I přes značně rozdílný charakter jednotlivých obcí je společným jmenovatelem spíše periferní pozice kraje v rámci Česka, se kterou je spojená horší nabídka pracovních příležitostí, nepříznivá vzdělanostní struktura a postupné stárnutí obyvatelstva.

Perifernost některých oblastí kraje a jeho pozici v rámci Česka posiluje význam dopravní infrastruktury a dostupnosti území. Území kraje je poměrně zřetelně rozděleno na jádrovou, metropolitní oblast, která se nachází v pánevní oblasti v ose měst Cheb – Sokolov – Karlovy Vary – Ostrov, a ostatní, spíše okrajová, periferní území. Kraj se v hustotě železnic na 100 km² pohybuje na předních příčkách, při přepočtu na obyvatele dokonce dosahuje nejvyšší hodnoty v Česku. Příčinou je zděděná rozsáhlá železniční infrastruktura

v severozápadních pohraničních oblastech kraje, které byly dříve intenzivněji průmyslově využívány a před druhou světovou válkou i více obydleny. Většina tratí má také přímé pokračování do Německa. Obě hlavní páteřní tratě v ose Praha – Plzeň – Cheb i v ose Ústí nad Labem – Karlovy Vary – Sokolov – Cheb jsou plně elektrifikované. Na německé straně však není technická připravenost a nenavazují na elektrifikované tratě ani ve směru Vojtanov – Hof, ani ve směru Pomezí – Schirding. Jedná se o zásadní překážku, která brání potřebnému modernímu využívání železniční infrastruktury a rozvoji celé oblasti trojmezí Bavorska, Saska a Česka, resp. Karlovarského kraje. Nákladní železniční doprava by díky strategické poloze tohoto trojmezí měla dopravně logicky mít naprosto zásadní význam a vysoký potenciál využití. Doposud neprovedené modernizace a elektrifikace tratí na německé straně, jak v Bavorsku s hraničním bodem státní hranice Pomezí, tak i v Sasku s hraničním bodem státní hranice Vojtanov, však velmi negativním způsobem omezují a diskriminují konkurenceschopnost a rozvoj celé oblasti. Na české straně je elektrifikace již provedena a připravena.

Pro obyvatele kraje, zejména venkovských oblastí, je z pohledu jejich potřeb spojených s veřejnou správou, zdravotní péčí, školstvím a dalšími službami v rámci občanské vybavenosti důležitá dobrá dostupnost správního sídla ORP a sídla kraje. Velikost kraje, poloha krajského města, ale také hustota a kvalita silniční sítě ovlivňují časovou dostupnost sídla kraje. Obyvatelé převážně venkovského území Kraslicka, Chebska, Ašska a Mariánskolázeňska se do krajského města dostanou obtížněji, a to v rozmezí 40 až 60 minut.

Poloha kraje na severozápadě Česka při hranicích s Německem skýtá pro kraj veliký potenciál. Zaměření mezinárodních vztahů na bezprostřední sousední regiony v Sasku a v Bavorsku je vhodné podporovat ve všech ohledech. Přeshraniční spolupráce a řešení společných projektů v příhraničí podporují regionální rozvoj kraje. Pro účely zjištění možných směrů spolupráce a z toho plynoucích přínosů je vhodné porovnat kraj s jednotlivými sousedními regiony a zjistit jejich komparativní výhody či nevýhody.

2.3.5 ÚSTECKÝ KRAJ / *Zuzana Khendriche Trhlínová*

V rámci Ústeckého kraje byla analyzována **Strategie rozvoje kraje do roku 2027** a **Zásady územního rozvoje Ústeckého kraje**.

Problematika periferie se v analytické části strategického dokumentu objevuje jen okrajově (např. ve spojitosti s dopravní obslužností nebo dostupností vybraných služeb) a není jí věnována větší pozornost. V návrhové (strategické) části dokumentu je termín periferie zmiňován ve vztahu k vybraným územím a jejich potřebám rozvoje detailněji, problematika periferie je vztažena ke konkrétním oblastem a lokalitám, tato území jsou relativně podrobně představena, včetně jejich problémů a priorit rozvoje.

Dokument se prostřednictvím tohoto přístupu snaží reflektovat značné regionální rozdíly, které v kraji existují. Zahrnuje typově zcela odlišné regiony, které nemusí být vždy úplně periferní, ale mohou určité prvky perifernosti splňovat. Na základě socioekonomických charakteristik se Ústecký kraj člení do pěti oblastí: jádrová, pánevní, rekreační, Poohří,

Šluknovsko. Zatímco Šluknovsko je zmiňováno jako čistě periferní, rekreační oblasti (zejména Krušné hory) a částečně Poohří odpovídají jen některými socioekonomickými charakteristikami.

V krajském koncepčním dokumentu se uvádí, že Ústecký kraj leží v exponované poloze na významných rozvojových osách, resp. jejich křížení („Labská“ a „pánevní“). Méně exponovanou polohu má okres Louny (především jeho jižní a jihozápadní část), východní část okresu Litoměřice, části vrcholových partií Krušných hor (zejména Vejprtsko), a především Šluknovský výběžek, který patří k typickým periferiím Česka. V dostupnosti vybraných služeb zejména v oblasti zdravotnictví a sociální péče je dobře patrný gradient jádro – periferie, maximum kapacit je soustředěno především ve velkých městech a celkově v oblasti Ústecko-chomutovské aglomerace.

Problematika periferie je konkrétněji zmíněna v definování jednotlivých typů regionů, zejména u tzv. Rekreační oblasti, regionů Poohří a Šluknovsko.

U rekreačních oblastí můžeme definovat dva subregiony s relativně odlišnými charakteristikami – *Krušné hory* a oblast *NP České Švýcarsko*. Rekreační oblasti zahrnují jednak České Švýcarsko jako primární destinaci cestovního ruchu (dále též CR) v ULK, jednak Krušné hory, které jsou zejména zimní destinací CR a kde ovšem není dostatečně rozvinuta infrastruktura CR, a potenciál CR tak není zcela naplňován. Převažuje zde vzhledem k malé lidnatosti a omezené vybavenosti vyjíždka do škol i zaměstnání do okolních regionů. Většina území má vzhledem k reliéfu zhoršenou dopravní dostupnost, a to i v souvislosti s vlivy klimatu. Území venkovského charakteru se rovněž potýká s horší vybaveností veřejnými službami i technickou infrastrukturou.

Specifikem oblasti *Poohří*, relativně řídké zalidněného území zemědělského charakteru, je značná diference mezi centrální, urbanizovanou částí a okrajovými částmi území, které mají charakter tzv. vnitřní periferie. Obce na Podbořansku, v jižní části Kadaňska, Žatecka a Lounska a na Ústecku se vyznačují nepříznivými hodnotami charakteristik populačního vývoje, souvisejícími s odlehlou polohou v rámci sídelní soustavy (zhoršená dopravní dostupnost velkých měst) a z toho vyplývající nižší poptávkou po bydlení v příslušných obcích.

Šluknovsko je definováno jako typická vnější periferie zejména díky své poloze a špatné dopravní dostupnosti. Nachází se zde větší množství populačně méně lidnatých měst, přičemž jsou zde dvě relativně rovnocenná funkční centra – Varnsdorf a Rumburk. Území má oproti zbytku ULK relativně kvalitní životní prostředí, ovšem i zde jsou markantní sociální problémy. Jedná se o území populačně ztrátové, a to v důsledku útlumu místního průmyslu i velké odlehlosti a související ztížené vyjíždky do zaměstnání. V regionu je nepříznivá vzdělanostní struktura obyvatel, podprůměrná podnikatelská aktivita, avšak stále nadprůměrná zaměstnanost v průmyslu. Kapacitní silniční spojení zprostředkovává silnice I/9, obsluhující východní část regionu. Chybí však kvalitní silniční spojení s Ústeckem i Libereckem. Vybavenost technickou infrastrukturou je v území spíše horší, což souvisí s venkovským charakterem velké části regionu. Kvalita ovzduší na Šluknovsku je příznivější než na většině území Ústeckého kraje. V území se nachází velké množství

sociálně vyloučených lokalit a počet sociálně vyloučených obyvatel je zde nadprůměrný. V důsledku útlumu místního (především textilního) průmyslu se v regionu nachází velké množství brownfieldů, ty jsou však zpravidla plošně méně rozsáhlé a nenacházejí se zde staré ekologické zátěže.

Mezi obecné cíle rozvoje Ústeckého kraje s přihlédnutím k řešení problematiky periferních regionů patří zejména změna struktury hospodářství. V rekreačních oblastech, Šluknovsku a Poohří se jedná spíše o hospodářskou stabilitu, zvýšení zaměstnanosti a podporu potenciálu pro rozvoj územně specifických oborů (cestovní ruch a rekreace v případě rekreačních oblastí a Šluknovska, zemědělství vč. ovocnářství, vinařství apod. v případě Poohří). V případě příhraničního Šluknovska a rekreačních oblastí a částečně i rurálního Poohří jsou dále samostatnými cíli snížení perifernosti území a řešení hospodářských problémů.

Pro celý Ústecký kraj je z hlediska ekonomiky zásadní zlepšení dopravního napojení a zkvalitnění vnitřní dopravní konektivity. Pro Poohří je důležité vnější dopravní napojení (páteřní železnice, dálnice). Pro Šluknovsko a rekreační oblast se jedná o zlepšení dostupnosti regionálních center a zlepšení stavu silnic II. a III. třídy. Pro všechny regiony bez výjimky je dále aktuální téma modernizace vybavenosti území technickou infrastrukturou. Na Šluknovsku, v rekreačních oblastech a v odlehlejších částech Poohří jde primárně o dovybavení sídel a vyřešení infrastrukturních deficitů. Ve venkovských obcích všech regionů je důležité udržení (a zvyšování) kvality a dostupnosti veřejných služeb (školské, pošta, sociální a zdravotní péče).

Problematika periferních oblastí je nepřímě řešena i v **Zásadách územního rozvoje Ústeckého kraje**. V souladu s Politikou územního rozvoje ČR jsou tyto oblasti pojímány jako tzv. problémové regiony a konkrétně pro účely územního plánování pak jako specifické oblasti. Výsledkem procesů územního plánování kraje by mělo být:

- dosahování určité míry rovnováhy socioekonomického a demografického vývoje v dílčích územích kraje,
- předcházení prohlubování nežádoucích regionálních rozdílů a eventuální vznik dalších problémových částí kraje,
- předcházení vzniku prostorově sociální segregace s negativními vlivy na sociální soudržnost.

Z hlediska dopravních řešení a dopravní politiky kraje ve vazbě na územní plánování je problematika periferií řešena v kontextu zajištění podmínek pro zlepšení vnitřní provázanosti a funkčnosti soustavy osídlení ULK i zlepšování dostupnosti krajského města Ústí nad Labem ze všech částí kraje při zdůraznění významu veřejné dopravy. Z hlediska dopravy je pro periferní oblasti důležitým cílem i zajištění modernizace a dostavby dopravní infrastruktury pro kvalitní napojení okrajových částí kraje (zejména oblasti Krušných hor, Šluknovska a podhůří Doupovských hor).

V zásadách územního rozvoje je vymezeno několik specifických oblastí, které vykazují určité typy problémů z hlediska rozvoje. Ne všechny tyto oblasti mají rysy periferií, mezi

specifické oblasti s periferními charakteristikami patří zejména: Krušné hory, Lobendavsko a Křečansko, Ústecko.

Specifická oblast Krušné hory zaujímá území převážně západní části Krušných hor, z východní části je zařazena pouze obec Moldava. Specifická oblast je charakteristická socioekonomickými a environmentálními problémy, ale i rozvojovými příležitostmi, a vyžaduje proto soustavnou podporu. Jedná se o jediné horské území v Česku bez velkoplošné ochrany přírody a krajiny, které plní nezastupitelnou rekreační funkci pro obyvatele Ústeckého kraje (zejména Severočeské hnědouhelné pánve), ale má význam i v rámci Česka a pro Sasko. Území je významné rovněž z hlediska přírodních hodnot (NATURA 2000, ZCHÚ, přírodní parky, ÚSES). V důsledku dlouhodobého komplikovaného historického vývoje je území řídko osídlené a málo zalidněné. Životní podmínky místních obyvatel této oblasti jsou ztíženy. Zejména jde o nedostatek místních pracovních příležitostí, vysokou nezaměstnanost a stárnutí a fluktuaci obyvatelstva. Vzhledem k charakteru oblasti je potřeba podpořit především rozvoj zařízení a služeb pro rekreaci a cestovní ruch, lesnictví a zemědělství, tradiční výrobu, dále územně plánovacími nástroji podporovat centra ekonomického rozvoje, místní ekonomické aktivity, modernizaci technické infrastruktury. Relativně novým aspektem je podpora kooperace sídelních soustav v příhraničních prostorech ČR/SRN. Je nutno zlepšovat dopravní dostupnost celé oblasti ve vztahu ke kraji, k Česku i k Sasku, dále zlepšit vzájemnou vnitřní dopravní provázanost center osídlení, zajistit průchodnost mezinárodně významných koridorů dopravní a technické infrastruktury v relaci ČR/SRN.

Specifická oblast Lobendavsko a Křečansko je charakteristická dobrým životním prostředím, ale zaostáváním na úsecích sociálního a ekonomického rozvoje. Stav je zapříčiněn zejména odlehlou polohou oblasti v příhraničním prostoru a horší dopravní dostupností. Smyslem vymezení specifické oblasti je zajistit, aby nástroji územního plánování byly vytvořeny předpoklady pro zlepšení silniční a železniční dopravní dostupnosti ve vztahu k vnitrozemí Česka (zejména k vyšším centrům osídlení v Ústeckém kraji a v Libereckém kraji) i ve vztahu k příhraničním prostorům Německa/Saska. Dalším úkolem je zlepšení zabezpečení oblasti technickou infrastrukturou. V ZÚR jsou pro tuto oblast vymezeny úkoly pro podporu středisek ekonomického rozvoje oblasti, místních ekonomických aktivit i kooperace s příhraničním urbanizovaným prostorem na území Německa.

Specifická oblast Ústecko je charakteristická nerovnováhou mezi kvalitním životním prostředím a oslabením v sociálním a ekonomickém rozvoji. Tato specifická oblast je situována podél hranice kraje se sousedícím Libereckým krajem. Nepříznivé hospodářské efekty plynoucí z hraniční polohy jsou ještě zdůrazněny přiléhající CHKO Kokořínsko-Máchův kraj. Oblast má též ztížené podmínky dopravní dostupnosti, dané její odlehlou pozicí na méně urbanizovaném pravém břehu Labe. Pro řešení problematiky specifické oblasti jsou uloženy úkoly pro vytváření předpokladů pro zlepšení dopravní dostupnosti vyšších center osídlení a pro odstranění nedostatků technické infrastruktury.

2.3.6 LIBERECKÝ KRAJ / Nikola Krejčová

Dokument **Strategie rozvoje Libereckého kraje 2021–2027** pro celé území kraje obsahuje celkovou socioekonomickou analýzu území, ve které jsou zmíněny periferní, resp. odlehlé či sociálně vyloučené lokality v kapitolách Bezpečnost a Cestovní ruch.

V oblasti bezpečnosti je poukazováno na skutečnost, že Liberecký kraj vykazuje nejvyšší míru kriminality (kromě Prahy), což je dáno vyšší rizikovostí spojenou s příhraniční polohou, existencí tří nápravných zařízení, výraznou drogovou scénou, přítomností průmyslových zón a sociálně vyloučených lokalit. Tyto faktory jsou násobeny ještě turistickou atraktivitou, což zvyšuje např. počet krádeží. Bezpečnost je v těchto lokalitách negativně ovlivněna také xenofobií a s tím souvisejícími problémy soužití.

V souvislosti s cestovním ruchem dokument poukazuje na problémy nedostatečné dopravní a technické infrastruktury a přetížení některých lokalit návštěvníky, přičemž cestovní ruch je klíčové odvětví většiny tzv. periferních či odlehklých oblastí. Nedostatečné je parkování v blízkosti turistických či sportovních středisek. Rovněž nedostatečná je celková nabídka služeb pro turisty, což může, vzhledem k příhraniční poloze, způsobit odliv návštěvníků do zahraničních turistických destinací. Další problém spočívá ve sféře lidských zdrojů. Problémem jsou nedostatečná jazyková vybavenost, neochota až odpor k rozvoji cestovního ruchu a nízké mzdy.

Horský terén ztěžuje v odlehklých lokalitách údržbu a rozvoj dopravních komunikací. Zvláště problematická je vybavenost technickou infrastrukturou z důvodu značné rozptýlenosti sídelní zástavby a náročných geografických podmínek, zvláště v horských, podhorských a venkovských oblastech.

Dokument samostatně pojednává o bývalém vojenském prostoru Ralsko, který označuje za sociálně vyloučenou, odlehlou a velmi specifickou oblast s ekologickými zátěžemi, které mohou být nebezpečné a limitují další rozvoj území, což naplňuje většinu charakteristik periferní lokality. LKK se proto zaměřuje na nové možnosti využití tohoto prostoru.

Rozvojový dokument pojednává explicitně o venkovských a hospodářsky slabých, resp. hospodářsky podprůměrných oblastech, které místy označuje jako periferie. Tyto oblasti se, podle dokumentu, vyznačují celkovou nízkou konkurenceschopností a nedostatečnou nabídkou, nedostatečnou vybaveností dopravní i technickou infrastrukturou vzhledem k rozdrobenosti zástavby a náročnému terénu. Dalšími problémy jsou zejména:

- nedostatečná péče o veřejná prostranství,
- velké rozdíly mezi obcemi v ekonomické výkonnosti, vybavenosti a celkovém rozvojovém potenciálu,
- chybějící parkovací místa u středisek,
- nárůst individuální rekreace a konflikty s místními obyvateli,
- nízké rozpočty obcí znemožňující získání dotací,
- vlastnická roztržičnost lesů,
- nedostatek zdravotnických služeb.

V návrhové části dokumentu je problematika periferních oblastí řešena v kontextu národních rozvojových strategií a tzv. megatrendů, přičemž se jí dotýkají aktivity B 1.1 až F 2.1, a dále pak Kapitola 6, zabývající se vymezením venkovských, hospodářsky slabých a hospodářsky podprůměrných oblastí Libereckého kraje.

Plánované rozvojové aktivity ve vztahu k odlehlým/periferním oblastem:

- B 1.1: Služby a infrastruktura cestovního ruchu – zaměřeno především na rozvoj přeshraniční spolupráce v oblasti budování turistických tras, z nichž značná část prochází odlehlými oblastmi.
- C 1.1: Aktivita se soustředí mimo jiné na zlepšení napojení periferních oblastí na regionální a vyšší centra.
- D 2.3: Ve vztahu k periferním lokalitám podpora vzniku a udržení lékařských ordinací.
- D 4.1: Podpora přeshraniční spolupráce v oblasti bezpečnosti a IZS.
- E 1.2: Vyvážený rozvoj území – aktivita je zaměřena na koordinaci a poradenství při tvorbě strategických dokumentů všech úrovní na území kraje, tedy včetně obcí v periferních oblastech.
- E 3: Sebevědomý venkov/E 3.1: Veřejná infrastruktura a služby na venkově – zaměřeno na místní potenciál a zlepšení vzhledu veřejných prostranství.
- F 2.1: Péče o krajinu a její využívání – kapitola pojata plošně, bez specifického pojetí odlehlých území.

Dokument **Územně analytické podklady Libereckého kraje – podklady pro udržitelný rozvoj území**, textová část označuje Frýdlantsko, Mimoňsko a Český ráj jako specifické oblasti nadmístního významu, přičemž Frýdlantsko je doslovně označeno jako periferní oblast, Mimoňsko je vymezeno pro podporu z důvodu přítomnosti bývalého vojenského újezdu a Český ráj čelí náporu turistů, z čehož vyplývají některé negativní důsledky. Dále jsou v dokumentu definovány tzv. specifické oblasti republikového významu: Jizerské hory a západní Krkonoše. Obě oblasti čelí enormní zátěži způsobené cestovním ruchem.

Koncepce rozvoje cestovního ruchu Jizerské hory definuje pět rozvojových cílů (A–E). Cíl E Rozvoj přeshraničních turistických vazeb a kooperace turistických center v Česku a Polsku zmiňuje pojem „periferie“ v souvislosti se státními hranicemi Česka a Polska. Příslušný odstavec nicméně uvádí, že hraniční území, které bylo dlouhodobě považováno za periferní, již dávno není odloučenou, pustou končinou, nýbrž naopak územím intenzivně vyhledávaným turisty. Tzv. lázeňský trojúhelník představuje značný potenciál pro rozvoj tohoto území prostřednictvím přeshraniční spolupráce. Jedná se o území Lázní Libverda, Nového Města pod Smrkem a Świeradów-Zdrój, které spojuje tradice lázeňství v podhůří Smrku a Stógu Izerského. Města Frýdlant, Bogatynia a Zawidów zase spojuje tradice hrázděné architektury tzv. podstávkových domů.

Dokument **Strategie rozvoje cyklo dopravy v Libereckém kraji pro období 2021+** v analytické části poukazuje na stále nedostatečnou propojenost jednotlivých částí kraje cyklostezkami, včetně horských a podhorských částí. Do budoucna je záměrem lépe propojit jižní a severní oblast, stejně jako jeho východní a západní část.

Podle SWOT analýzy se největší problémy vyskytují v souvislosti s odkupy pozemků, kde kraj nemá dostatek nástrojů ani znalosti lokálních podmínek pro vyřešení těchto majetkoprávních záležitostí, a je proto obtížné realizovat větší projekty z pozice kraje. Navrhuje tedy část jednání převést na obce, čímž by se procesy zefektivnily a zlepšení propojení by nastalo rychleji. Tato skutečnost se vztahuje na území podél hlavních dopravních komunikací, ale i oblastí odlehlých.

Mezi klíčové rozvojové záměry patří vybudování *Cyklostezky Odra – Nisa*, spojující Rychnov nad Nisou, Jablonec nad Nisou, Liberec, Hrádek nad Nisou a hranice s Polskem. Cyklostezka by následně umožnila propojení přilehlých oblastí a lokalit s nepříznivým terénem. Dalším záměrem je dobudování *Greenway Jizera*, spojující osadu Jizerku s řekou Labe s napojením dále až na Prahu, nebo např. propojení Liberce a Bedřichova. Dokument klade důraz na budování cyklodopravy podél vodních toků pro všechny účely, pro které je cyklodoprava provozována (denní cesty do práce, turistika, jednorázové dovolené, víkendové dovolené apod.).

Dokument nicméně neobsahuje žádný strategický cíl zaměřený na rozvoj periferních lokalit v oblasti cyklodopravy. V rámci uvedených strategických cílů jsou ale tyto lokality částečně řešeny. Nejvíce bude jejich rozvoj ovlivněn zřejmě v důsledku realizace specifického cíle 3.2 Realizace doprovodné cyklistické infrastruktury, jehož účelem je podporovat rozšíření certifikovaných služeb pro cyklisty, např. v systému *Cyklisté vítáni*. Patří sem především zřizování úschoven a půjčoven jízdních kol a doplňování infrastruktury pro statickou dopravu kol na hotelích, penzionech, turistických ubytovnách, v restauracích apod. Dále by měla být realizována výstavba cyklokempů podél dálkových cyklotras. Tyto rozvojové záměry se mohou týkat i periferních lokalit.

Opatření 3.2.2 Realizace doplňkových služeb pro cyklisty řeší zajištění služeb jako půjčovny a úschovny kol, stojany, cykloboxy, servisní služby atd. Umístění „servisních míst“ bude směřováno především ke stávajícím ubytovacím a stravovacím zařízením, tedy zřejmě také do horských a odlehlých oblastí, nicméně je konstatováno, že bude kladen důraz na výhodné umístění doprovodné infrastruktury s ohledem na terén, zastávky železniční dopravy atd. Vliv na rozvoj odlehlých oblastí je tedy nejasný.

Opatření dále zahrnuje realizaci infrastruktury terénní cyklistiky (singltreků či singltrailů) a dalších staveb pro technické cyklistické disciplíny využitelných širokou veřejností. Tyto aktivity bývají provozovány v náročnějších terénech odlehlých oblastí. V dalších případech se jedná o podporu vybudování dráhy (pumptrack) nebo menších bikeareálů. Dále opatření zahrnuje vyhledávání, projektování, projednávání a vyznačování souvislých tras pro horská kola v terénu. Opatření rovněž zahrnuje vznik a rozvoj sítě dobíjecích stanic pro elektrokola, není však zmíněno, zda mají být k dispozici také v nejdlehlějších částech kraje, které jsou vyhledávané sportovními cyklisty na horských kolech.

2.3.7 KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ / Zuzana Khendriche Trhlínová

V rámci Královéhradeckého kraje byla analyzována **Strategie rozvoje kraje pro období 2021 až 2027** a Zásady územního rozvoje Královéhradeckého kraje, aktualizace č. 3 (září 2020).

Strategický dokument kraje se problematikou periferií zabývá poměrně detailně, vedle rozboru ukazatelů a vývojových trendů v periferních oblastech zmiňuje tuto problematiku i ve SWOT analýze. Problematice periferních oblastí je věnována pozornost rovněž v návrhové části dokumentu, jednak v dílčích opatřeních u vybraných tematických cílů (infrastruktura, doprava, služby), ale i specificky ve strategickém cíli 5.1, který řeší eliminaci územních disparit a regionální specifika kraje.

Problematika periferií je řešena z hlediska ekonomiky, infrastruktury, geografické polohy a postavení periferních regionů v sídelní hierarchii, přírodních podmínkách, dostupnosti území a dostupnosti vybraných služeb. V rozboru periferních území je významná pozornost věnována problematice územně správního členění a skladebnosti územních jednotek na území kraje. Problémová analýza periferních oblastí představuje negativní dopady administrativního členění krajů i některých obcí s rozšířenou působností ve smyslu přirozené spádovosti i vybrané problémy vyplývající ze současného systému veřejné správy. Významným nástrojem pro řešení problémů periferních oblastí je partnerství, ať už ve formě meziobecní spolupráce nebo přeshraniční spolupráce.

Předmětná problematika je nahlížena i z hlediska identity a vztahů obyvatel k území a správním centrům. Dokument zmiňuje, že vymezení hranic kraje bylo výsledkem politického konsenzu nad dosavadním územně správním členěním, přičemž pocit sounáležitosti obyvatelstva k tomuto personálnímu společenství ještě nemá za sebou dostatečně dlouhý vývoj. Nastavené rozhraní kraje s kraji sousedními hraje roli v mnoha ohledech souvisejících s veřejnou správou, současně je místy stíráno intenzivní kulturní a ekonomickou výměnou především velkých sídel regionu a center turistického ruchu s regiony okolními, současně též oddělením některých území v rámci teprve nedávného krajského rozdělení, případně místy odlišnými socioekonomickými a kulturními poměry v dříve vysídleném pohraničí. Územní disparity přetrvávají, rizikem je i postupný vznik a rozšiřování tzv. vnitřních periferií na vzájemných rozhraních krajů, dále od regionálních center. Jako problémové zmiňuje strategický dokument i odlišné regionální vymezení např. turistických oblastí a regionů, které nesouvisí s územně správním členěním kraje a ztěžuje možnosti pro jednotný marketing a propagaci jednotlivých destinací.

Územně správnímu členění nastavenému po roce 2000, popř. 2003 se dosud nepřizpůsobila veškerá územní veřejná správa (dekoncentrované orgány), stejně jako se tomuto územnímu členění dosud nepřizpůsobila například soudní soustava. Neskladebnost územních jednotek stanovených zákonem č. 36/1960 Sb. tak přináší problémy především na poli součinnosti orgánů státu s územními samosprávami. Stávající stav je také nepřehledný pro občana. V návaznosti na to se odborníci neustále potýkají s problémy v informačních sítích při výběrech a tvorbě statistik podle územně identifikačních parametrů a při předávání

dat na lokálních úrovních. Tato skutečnost se negativně projevuje i v koncepční činnosti zaměřené na řešení problematiky periferních oblastí.

Vedle územně správních otázek je ve strategickém dokumentu věnována specifická pozornost i ekonomice a ekonomickým problémům periferních oblastí. Za nejvýznamnější determinant vyváženého rozvoje regionu je považována celková ekonomická situace, dostatek financí na všestrannou stimulaci rozvojových aktivit, jakož i efektivní nakládání s nimi. Ekonomické faktory jsou stěžejním determinanem stále přetrvávajících a místy se i prohlubujících územních disparit v kraji. Za hospodářsky slabý region z hlediska podnikání a dalších ekonomických charakteristik je považován region odpovídající území správního obvodu obce s rozšířenou působností Broumov. Kromě podnikání je ve strategickém dokumentu řešena i otázka zaměstnanosti; v periferních územích na okrajích administrativních hranic některých SO ORP jsou obce, kde se podíl nezaměstnaných pohybuje v rozmezí 4–6 %, nebo dokonce nad 9 % (obec Stanovice). Jedná se o obce zejména ve SO ORP Broumov a Dvůr Králové nad Labem, kde dochází ke kumulaci různých faktorů, které negativně ovlivňují rozvoj území – dopravní dostupnost, struktura obyvatelstva, nabídka pracovních míst a další faktory.

Problematika periferií je řešena i z hlediska vzdělanostní struktury, která je jedním z předpokladů ekonomického rozvoje. Vzdělanostní struktura obyvatel kraje se liší v jádrových oblastech a periferních oblastech, periferní oblasti kraje vykazují výrazně nižší úroveň vzdělanosti. Při porovnávání údajů o vzdělanosti dle velikostních kategorií obcí lze pozorovat nejméně příznivou situaci v obcích pod 5 tisíc obyvatel. Směrem od velkých obcí k malým dochází k rovnoměrnému poklesu vzdělanosti obyvatel starších 15 let. Z pohledu vzdělanostní struktury je nejméně příznivá situace na Broumovsku, kde žijí téměř dvě třetiny obyvatel se vzděláním středním bez maturity a nižším, obdobně nepříznivou situaci vykazuje Novobydžovsko (hodnota shodného ukazatele dosahuje až tří pětín).

Současné regionální procesy negativně ovlivňují i postavení periferií a jejich potenciál rozvoje. Na území kraje jsou patrné disparity mezi jednotlivými regiony, které jsou do jisté míry determinovány jejich polohou vůči hlavním rozvojovým osám kraje, státní hranici a vzdálenosti od krajského centra Hradce Králové, ale i migračními trendy a sociodemografickým vývojem. Počet obyvatel v jádrových oblastech – v aglomeraci a jejím zázemí a dalších regionálních centrech – vykazoval nárůst. Jako výrazně ztrátové se naopak jeví obce při státní hranici, především v Broumovském výběžku.

Přirozený přírůstek obyvatelstva se na celkových změnách populace podílí pouze minoritně, vývoj počtu obyvatel je ovlivněn především migračním přírůstkem. Výrazně se projevuje koncentrace pracovních příležitostí i dalších obslužných aktivit do Hradce Králové růstem migrace v SO ORP Hradec Králové a také růst migrace do SO ORP Rychnov nad Kněžnou v návaznosti na rozvoj průmyslové zóny. Výrazně migračně ztrátové je území SO ORP Broumov. Je tedy patrné, že příhraniční odlehlé regiony tvoří dlouhodobě populačně ztrátová území. Přírůstek obyvatel migrací je v přímé negativní úměře s populační velikostí obce – nejvyšší intenzity imigrace dosahovaly malé venkovské obce (do 500 obyvatel), naopak nejvyšší míra emigrace byla z měst. Přetrvává selektivní migrace do určitých částí kraje i polarita v růstu počtu obyvatel, v periferních oblastech dochází k trvalému úbytku

obyvatel. Mezi populačně nejvíce ztrátový region patří SO ORP Broumov, kde dochází k výraznému migračnímu i přirozenému úbytku obyvatel.

Problematika periferních regionů je ve strategii rozvoje kraje zmiňována i v kontextu vybavenosti a infrastruktury. V periferních regionech je vykazována nejhorší dostupnost např. prodejen s potravinami (Broumovsko, Trutnovsko), nerovnoměrné pokrytí některými typy sociálních služeb (např. osobní asistence, odlehčovací služby apod.), nabídkou specifických vzdělávacích služeb, zdravotní péče apod. Periferní regiony jsou zmiňovány i z hlediska bezpečnosti, sociálního vyloučení, kriminality a životní úrovně – např. v územním srovnání je vyšší podíl osob s exekucemi v SO ORP Broumov (13%), Jaroměř (10,8 %) a Trutnov (10,3 %). To odpovídá oblastem s vysokým počtem osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Působnost Městské policie a Policie ČR je odpovídající sídelní struktuře kraje, pouze v některých regionech je zaznamenán jistý deficit těchto služeb. Jedná se například o oblast Rychnovska v návaznosti na rozvoj průmyslové zóny a také oblast Broumovska.

Mezi službami, které jsou v území řešeny, patří i ICT a dostupnost vysokorychlostního internetu. Postupně se zvětšují rozdíly v dostupnosti vysokorychlostního internetu mezi městem a venkovem a periferiemi. Z hlediska dostupnosti internetu je Královéhradecký kraj krajem s nejvyšším počtem bílých míst (41,7 % z celkového počtu) a zároveň krajem s nejnižším počtem černých míst (45,6 % z celkového počtu). Ze správních obvodů ORP jsou vysokorychlostním internetem nejméně pokryty Trutnov (téměř 70 % území je bílým místem). Pokrytí území obce vysokorychlostním internetem hodnotí nejhůře obce ve SO ORP Broumov, Dvůr Králové nad Labem a Rychnov nad Kněžnou, a to hlavně obce při státních hranicích.

Periferní regiony představují prioritu z hlediska plánování rozvoje dopravy a dopravní obslužnosti. Problémem z hlediska obslužnosti je dostupnost autobusové dopravy v některých obcích a oblastech i postupná optimalizace železniční dopravy, kdy především po roce 1989 dochází k rušení některých spojů, zejména v periferních oblastech.

Periferní regiony jsou ve SWOT analýze obsaženy v několika bodech jako slabé stránky rozvoje kraje. Jedná se zejména o problematiku vzniku a prohlubování vnitřních periferií na rozhraní krajů, netransparentní politickou a správní praxi, dostupnost vybraných služeb, dopravní obslužnost, negativní migrační trendy a vybrané otázky bezpečnosti.

Problematika periferií je zmíněna i v návrhové části jak v dílčích opatřeních a projektech, tak i v samotných strategických prioritách a cílech u strategického cíle č. 5 *Institucionální pilíř*, kde je řešena zejména problematika vyváženého rozvoje a správy území, eliminace územních disparit a řešení regionálních specifík a ve vztahu k periferiím i koordinované plánování a vysoká míra spolupráce v území.

Mezi opatření strategického cíle 5.1 *Eliminace územních disparit a řešení regionálních specifík* patří následující opatření:

- 5.1.1 Podpora hospodářsky problémových regionů, venkova, periferií a specifických oblastí.

- 5.1.2 Posilování role aglomerace a regionálních center včetně spolupráce měst a venkova.

Z prostorového hlediska jsou návrhy opatření zaměřeny na realizaci cílené podpory oblastí a lokalit vykazující specifická hodnocení v rámci různých přístupů k posuzování regionálních disparit. Opatření navazuje na cíle definované ve Strategii regionálního rozvoje České republiky. Jedná se o hospodářsky problémové regiony, venkovské oblasti, vnitřní i vnější periferie se zřetelem k sociálně vyloučeným lokalitám a dalším identifikovaným lokálním specifikům.

Problematika rozvoje periferií je řešena i v rámci dalších tematických oblastí a strategických cílů – např. v oblasti cestovního ruchu v rámci podpory destinačního managementu a koordinovaného marketingu v regionu (snaha o odstranění disparit – podpora vybraných území), v podpoře zajištění kvalitní dopravní infrastruktury a posilování dostupnosti regionů – zejména dostupnosti venkova, periferních a přeshraničních regionů veřejnou dopravou, dále v zajištění plnohodnotné dopravní obslužnosti na území celého kraje. Specifická pozornost je v opatřeních týkajících se dopravy věnována zlepšení technického stavu silnic v periferních regionech a zlepšení dostupnosti těchto území. Pozornost bude věnována projektům podporujícím obslužnost veřejnou dopravou v horských, venkovských, příhraničních a periferních částech kraje.

Zásady územního rozvoje kraje reflektují problematiku periferií v kontextu stanovení priorit dlouhodobého udržitelného rozvoje území kraje i ve vymezení specifických oblastí, kterým by měla být z hlediska rozvoje věnována specifická pozornost. Mezi hlavní priority územního rozvoje patří:

- navrhování územních řešení směřujících k prevenci nežádoucí míry prostorové sociální segregace s negativními vlivy na sociální soudržnost obyvatel,
- vytváření územních podmínek pro doplnění občanského vybavení na venkově a v periferních oblastech (zdravotních, sociálních a kulturních služeb),
- vytváření územních podmínek pro zlepšení dopravní prostupnosti a zabezpečení optimální dopravní obslužnosti s cílem zajištění dostupnosti pracovních příležitostí a občanského vybavení včetně rekreace.

V souladu s Politikou územního rozvoje ČR jsou v ZÚR HKK vymezeny tzv. specifické oblasti nadmístního významu. Jedná se o území, kterým má být věnována specifická pozornost pro zajištění řešení disparit mezi pilíři udržitelného rozvoje na území kraje. Z hlediska řešení periferních oblastí se řadí mezi tyto specifické oblasti: NSO1 Broumovsko, NSO2 Orlické hory a NSO3 Jičínsko.

Mezi hlavní úkoly pro územní plánování pro tyto oblasti patří:

- identifikovat hlavní póly a střediska ekonomického rozvoje oblasti a v nich poté vymezováním ploch změn vytvářet podmínky pro ekonomický rozvoj a zkvalitnění veřejné infrastruktury nejen v oblasti cestovního ruchu,
- vymezováním ploch a koridorů pro dopravní infrastrukturu vytvářet územní předpoklady pro zlepšení dopravní dostupnosti území,

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

- vytvářet předpoklady pro dosažení vyvážených podmínek udržitelného rozvoje území,
- plochy změn využití území koordinovat zejména s jeho specifickými přírodními a kulturními hodnotami,
- vytvoření podmínek pro stabilizaci a zlepšení životní úrovně obyvatelstva,
- zvýšení atraktivity území pro investory,
- vytvoření podmínek pro vyvážené zajištění zájmů ekonomických a sociálních s výraznými zájmy ochrany přírody a krajiny.

2.3.8 PARDUBICKÝ KRAJ / Zdeněk Szczyrba

V základní charakteristice kraje v dokumentu **Strategie rozvoje Pardubického kraje 2021–2027** je uvedeno, že Pardubický kraj je příhraniční. V rámci vnitřních periferií je SO ORP Moravská Třebová zmiňován jako odlehlý region Pardubického kraje z hlediska vzdálenosti do krajského města s klesajícím regionálním a hospodářským významem a s nízkou úrovní ochrany životního prostředí jako takového, zčásti zemědělská a zčásti lesní oblast. Na Moravskotřebovsku je čtvrtý nejvyšší podíl lesních pozemků v kraji. Díky sbíhání hranic tří krajů dochází k nepřímému formování tzv. vnitřní periferie. To potom nachází odezvu ve SWOT analýze SO ORP Moravská Třebová.

SWOT analýza jednotlivých SO ORP pracuje se čtyřmi pilíři. Jsou to pilíře ekonomický, environmentální, sociální a prostorový. U posledního jsou u některých SO ORP uvedena negativa v souvislosti s jejich periferní polohou. U SO ORP Hlinsko je v prostorovém pilíři uvedeno, že se jedná o periferní polohu v rámci kraje. Stejný akcent ve stejném pilíři je uveden u SO ORP Králíky a Polička. U těchto SO ORP je ve SWOT analýze v ekonomickém pilíři uvedeno jako pozitivum, že díky příhraniční poloze území může docházet k dopravnímu propojení (železnice, silnice, cyklo, pěší) s potenciálními ekonomickými vazbami na Polsko.

V hodnocení světových megatrendů a jejich vlivů na Pardubický kraj je zmiňována adaptace na nové technologie v řízení kraje, firem i v životě obyvatel jako kompenzace některých nevýhod území (např. venkova, periferních oblastí), dále vylidňování obcí v periferních územích kraje. To je uvedeno i v RIS 3 Pardubického kraje.

V části dobudování infrastruktury pro cyklodopravu a cykloturistiku je přímo řečeno, že pomocí rozvoje cyklodopravy a cykloturistiky, bike a in-line turistiky lze oživit a zvýšit návštěvnost kraje včetně jeho okrajových a příhraničních částí, podpořit rozvoj služeb, vytvořit nová pracovní místa, zlepšit cyklodopravní prostupnost v území a přispět k novým sportovním aktivitám a zdravějšímu stylu života obyvatel. To je mimo jiné vnímáno jako příležitost pro přípravu společné koncepce cyklo, in-line a bike produktů v česko-polském příhraničí s vizí propojení infrastruktury, značení a marketingu a využití potenciálu polských návštěvníků.

V dokumentu **Strategie cestovního ruchu Pardubického kraje (2016–2020)** jediným místem, kde najdeme odkaz na periferie, je dopravní infrastruktura. Jde o problémovou záležitost, která nachází možné řešení v opatření 1.1 *Budování a zkvalitnění dopravní*

infrastruktury včetně zlepšení dostupnosti periferních oblastí kraje (vazba na SWOT). Limitujícím faktorem pro rozvoj cestovního ruchu je velmi špatná dopravní (časová) dostupnost zejména příhraničních horských částí kraje a některých turistických cílů a lokalit. Nabídka cyklotras a cyklostezek pro cyklisty je jednou z výrazných konkurenčních výhod destinace, zejména ve vztahu k domácímu návštěvníkovi. Problémem je celková nedokončenost systému cyklostezek a jejich návaznost na cyklotrasy na území kraje jako celku, stejně tak jako návaznost jednotlivých cyklostezek. Kvalita a struktura silniční sítě jsou jedněmi z nejvíce kritizovaných oblastí ze strany návštěvníků destinace. Klíčovou potřebou kraje je vybudování R35 jako hlavní dopravní osy kraje ve směru západ – východ a R43, vytvářející napojení na jižní Moravu. Nízkou kvalitu mají i některé místní komunikace. Nedostatečná je rovněž struktura, kapacita a vybavenost záchytných parkovišť a odpočívadel, zejména pak v turisticky atraktivních a velmi navštěvovaných lokalitách.

2.3.9 KRAJ VYSOČINA / Milan Jeřábek

Za Kraj Vysočina jsou k dispozici koncepční dokumenty za období minulé i současné věnované regionálnímu rozvoji, z územního plánování pak aktualizované ZÚR. **Strategie rozvoje Kraje Vysočina 2015–2020** (2018) v opatřeních programové části označené jako územní dopad se zabývá např. specifickým územím, kam lze zařadit mj. hospodářsky problémové území. Programovou část předchází pochopitelně detailní SWOT analýza zpracovaná za prioritní oblasti: konkurenceschopná ekonomika a zaměstnanost (1.), kvalitní a dostupné veřejné služby (2.), moderní infrastruktura a mobilita (3.), zdravé životní prostředí a udržitelný venkov (4.), atraktivní kulturní a historické dědictví a cestovní ruch (5.). Z relevantních témat tak vybíráme:

- ze silných stránek: zapojení VYS do mezinárodních nadnárodních seskupení (např. Evropský region Dunaj – Vltava);
- ze slabých stránek: existence periferních regionů, špatně dopravně dostupných a pro investory neatraktivních;
- z příležitostí: výhodná poloha regionu vůči hlavním koncentracím domácí poptávky, existence nadřazené silniční sítě umožňující dopravní spojení kraje na ostatní regiony a centra, realizace vysokorychlostní železniční tratě Brno – Jihlava – Praha, existující rychlíkové linky umožňující dostupnost center v kraji na ostatní centra v Česku (a navzájem);
- z ohrožení: nízký počet absolventů vysokých škol vracějících se po studiu do místa bydliště, odliv sportovních talentů mimo kraj, ztráta zájmu o spolupráci ze strany partnerských regionů, slabá spolupráce okolních krajů při řešení ochrany životního prostředí.

Na tato zjištění následně reagují adekvátní opatření, problematiku periferií, ať vnitřních či vnějších, případně spolupráci vně kraje, tam ovšem nenajdeme. Ve 2. oblasti je pod opatřením 2.9 Mezinárodní aktivity a mezinárodní spolupráce konstatováno uzavření dohod s pěti partnerskými regiony vč. Dolních Rakous (chronologicky jako první od roku 2002), mj. pak nevyváženost spolupráce a rezervy v oblastech životního prostředí, zemědělství, cestovního ruchu a hospodářství (s. 40). Definované aktivity spočívají

v pokračování a rozšíření aktivit do dalších tematických oblastí, zapojení dalších subjektů a realizace projektů.

V působnosti územního plánování analyzujeme **Zásady územního rozvoje Kraje Vysočina** (2019, v úplném znění po aktualizaci č. 6). Mezi priority se řadí např. zlepšení dopravní dostupnosti a obslužnosti vč. zlepšení napojení krajského města Jihlava na krajská města sousedních krajů či podpora „zlepšení vazeb částí kraje s územím sousedních krajů s cílem optimalizovat dostupnost obslužných funkcí i přes hranice kraje (odstraňování administrativních bariér)“ (s. 13). Zastoupena je rovněž koordinace návrhu na rozšíření Jaderné elektrárny Dukovany s územně plánovacími dokumentacemi sousedního Jihomoravského kraje. Tímto dokumentem dochází ke zpřesnění rozvojových os republikového významu OS5 Praha – (Kolín) – Jihlava – Brno, vymezení rozvojové osy krajského významu OSk2 Jihlava – Třešť – Telč – (Dačice) a OSk5 (Znojmo – Blížkovice) – Moravské Budějovice. Konkrétně je zmíněno zajištění návaznosti (prostřednictvím obce Zadní Vydří) na rozšíření skupinového vodovodu Landštejn (na území Jihočeského kraje), ověření možnosti dosažení parametrů AGTC na trati (Čáslav) – Světlá nad Sázavou – Havlíčkův Brod – Žďár nad Sázavou, posilování vazeb na obce JHM podél silnice I/38 (zejm. Moravské Budějovice – Znojmo) vč. zpřesnění koridoru pro umístění stavby přeložky této komunikace.

Příslušná problematika se objevuje ve všech pěti specifických oblastech krajského významu:

- SOBk1 (bez názvu) se stanovuje „spolupracovat se Středočeským krajem na vytváření podmínek pro stabilizaci obyvatel oblasti vč. zlepšení místní komunikační sítě mezi městy Ledec nad Sázavou a Zruč nad Sázavou“ (s. 26),
- tentýž úkol platí i pro SOBk2 Vysočina – sever (s PAK),
- SOBk3 Vysočina – severovýchod (s PAK a JHM, komunikace Nové Město na Moravě – Polička, Bystřice nad Pernštejnem – Polička),
- SOBk4 Jemnicko (s JHČ a JHM, zlepšení dopravní obslužnosti a vazeb na obce v JHČ – Slavonice a JHM – Znojmo), v kontextu přeshraniční spolupráce s Rakouskem se věnovat silnici II/410 Jemnice – Raabs an der Thaya a
- SOBk5 Hrotovicko (s JHM, komunikační síť mezi městy Jaroměřice nad Rokytnou, Jevišovice a Znojmo).

Cílem v dopravní infrastruktuře je, vedle vytvoření podmínek pro optimální dopravní obslužnost VYS, rovněž zajistit optimální převedení tranzitní dopravy přes území kraje (s. 33). ZÚR vymezují

- v silniční dopravě koridor pro přeložku silnice I/34 Ždírec nad Doubravou – Kohoutov – hranice kraje,
- v železniční dopravě zpřesňují koridor mezinárodního významu C-E 61 (Děčín – Nymburk – Kolín) – Golčův Jeníkov – Světlá nad Sázavou (trať č. 230); v územních rezervách je počítáno s vysokorychlostní tratí v jižní variantě,
- v energetice se záměry týkají trasy Mírovka – Velká Bíteš – hranice JHM a Slavětice – hranice JHM,

- v plynárenství z Kralic nad Oslavou do obce Bezměrov (ZLK) a Olešná – Borek (PAK), dále ropovod Radostín – Golčův Jeníkov – hranice kraje a horkovod z JE Dukovany na hranici JHM.

Zpracování strategického dokumentu pro nové programové období předcházelo sestavení **Profilu Kraje Vysočina** (2020). Obsáhlý materiál již na úvod konstatuje centrální polohu v rámci Česka, sousedství se čtyřmi kraji, a naopak vnitrozemský charakter s absencí státní hranice. Na makroregionální úrovni se jedná o exponovanou polohu, alokaci na středoevropské urbanizované osy (Berlín – Praha – Vídeň/Bratislava – Budapešť), na národní úrovni mezi pražskou a brněnskou aglomerací – se spojením prostřednictvím dálnice i železnice, taktéž s přímým napojením přes Znojmo (JHM) na Vídeň (Rakousko). Z provedené analýzy lze vybrat následující relevantní poznatky. Např. v Obyvatelstvu je zmíněno, že odchodem absolventů vysokých škol ztrácí kraj kvalifikované lidské zdroje.

Vedle D1, protínající území VYS v délce 93 km (mezi STC a JHM), a historické tradiční cesty Praha – Vídeň (I/38, E59) je do evropské silniční sítě zařazena ještě silnice I/34 v úseku Jindřichův Hradec – Humpolec (E551, důležitá spojnice jižních a východních Čech). Železnice prochází krajem především tratěmi č. 230 a 250 (Praha – Kolín –) Golčův Jeníkov – Světlá nad Sázavou – Havlíčkův Brod – Žďár nad Sázavou – Křižanov (– Brno – Břeclav, druhý hlavní, též jižní, tah). Dalším významným tahem jsou tratě č. 225 a 240 (České Budějovice – Veselí nad Lužnicí –) Počátky – Žirovnice – Jihlava – Třebíč – Náměšť nad Oslavou (– Brno). K dopravě patří rovněž cyklistická doprava, ta je reprezentována dálkovou trasou č. 26 Jihlava – Třebíč – Raabs.

V technické infrastruktuře se uplatňuje JE Dukovany, doplněná přečerpávací elektrárnou Dalešice, její význam (s podílem cca 17% vyrobené elektrické energie v Česku) daleko přesahuje hranice kraje. Zásobování konečných spotřebitelů elektrické energie je řešeno prostřednictvím E.ON Distribuce, a. s., se sídlem v Českých Budějovicích (JHC), s výjimkou okresu Havlíčkův Brod (Východočeská energetika, a. s.). Vodní nádrž Švihov na řece Želivce (75% povodí v VYS) jako nejvýznamnější zdroj pitné vody v Česku zásobuje Hlavní město Prahu a část Středočeského kraje, naopak značná část okresu Třebíč je vázána na Vranovskou přehradu (JHM).

Ojedinelý výskyt pojmu periferie se objevuje v kapitole věnované podnikatelskému sektoru: nejslabší podnikatelskou aktivitu vykazují „periferní regiony, které se vyznačují vyšší mírou nezaměstnanosti (Moravskobudějovicko, Novoměstsko, Náměšťsko)“ (s. 48). Žďárské vrchy a Železné hory, z jejich celkové rozlohy na území kraje 73, resp. 33% se řadí mezi plochy se zvýšenou ekologickou stabilitou (se stupněm vyšším než 3). Pro cestovní ruch je podstatné, že na území VYS je k dispozici hustá síť cykloturistických tras: téměř 2,5 tis. km vč. trasy mezinárodního významu EuroVelo 4 a nadregionálních dálkových tras (č. 1, 16, 19, a 26, s. 106).

Na Profil kraje Vysočina navazuje samotný dokument **Strategie rozvoje Kraje Vysočina 2021–2027** (2020), strukturovaný do SWOT analýzy, Strategické části a Implementační části. Analýza má v zásadě shodnou podobu se strategií pro předchozí programové období, nově se prosazují mezi:

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

- silné stránky: existence areálů využitelných pro konání mezinárodních akcí,
- příležitosti: získávání pracovní síly ze zahraničí, dotační příležitosti EU podporující zahraniční spolupráci,
- ohrožení: odchod kvalifikovaného zdravotnického personálu (do soukromých subjektů, fakultních nemocnic nebo do zahraničí), vznikající periferie v oblastech vzdálenějších od větších center.

Na problém v zajištění dostupnosti primární péče v rámci kraje, zejména v menších městech a periferních oblastech, je nastaveno opatření 2.2 Kvalitní, bezpečná a efektivní zdravotní péče. Spojení významných center regionu, jakož i propojení mezi okresy a sousedními kraji zajišťuje *Páteřní silniční síť Kraje Vysočina*, a to prostřednictvím opatření 3.1 Moderní dopravní infrastruktura. Vybudování VRT procházející krajem s vazbami na obdobné tratě sousedních států zůstává výzvou pro delší časový horizont.

V Implementační části je ze SRR ČR 21+ převzato vymezení znevýhodněných (hospodářsky a sociálně ohrožených) území, konkrétně osm z celkem 15 SO ORP Kraje Vysočina: Bystrice nad Pernštejnem, Chotěboř, Moravské Budějovice, Náměšť nad Oslavou, Pacov, Světlá nad Sázavou, Telč, Třebíč (s 195 tis. obyvateli, tj. 38 % z celkového počtu obyvatel kraje/údaje za Česko – 75 SO ORP, 25 % obyvatel). Vesměs se jedná o tzv. vnitřní periferii, při krajských hranicích, s horší dostupností významnějších ekonomických center. V dokumentu jsou dokonce uvedeny příklady, které by bylo vhodné využít, resp. „zohlednit při přípravě různých nástrojů regionálního rozvoje na úrovni kraje: přednostní realizace aktivit kraje ve vymezených územích, cílená podpora projektů ve vymezených územích, zaměření vybraných dotačních titulů kraje pouze na žadatele z těchto regionů, definovat výběrová kritéria v rámci některých dotačních titulů kraje tak, aby byli preferováni žadatelé z těchto typů území“ (s. 75).

2.3.10 JIHMORAVSKÝ KRAJ / Milan Jeřábek

Pro Jihomoravský kraj byly analyzovány dva dokumenty regionálně politického zaměření, a to pro aktuální a budoucí období, nikoliv materiál územního plánování. **Program rozvoje Jihomoravského kraje 2018–2021** (2018) je pátým realizačním dokumentem Strategie rozvoje Jihomoravského kraje 2020 (2012, schválené pod názvem Aktualizace strategické vize SRJHM 2020). Na základě analýzy plnění v letech 2014–2016 (2017) prostřednictvím 185 aktivit byla nejlépe hodnocena priorita 3 Rozvoj páteřní infrastruktury a dopravního napojení kraje (78 %), naopak nejhůře *Dlouhodobá životaschopnost znevýhodněných částí kraje* (60 %). Z populačního vývoje lze – při sledování za SO ORP, celkem 21 – připomenout nárůst heterogenity/disparit, např. indexem stárí. Za zmínku stojí rovněž přirozený úbytek obyvatelstva, výhradně v jihozápadní až jihovýchodní periferii. V okrese Hodonín, s SO ORP Veselí nad Moravou, Hodonín a Kyjov, je to podpořeno odlivem obyvatelstva migrací.

Kapitola Profil kraje uvádí zasazení JHM do národního, resp. mezinárodního územního (správního) kontextu: jedná se o příhraniční region sousedící s rakouskou spolkovou zemí Dolní Rakousy (Niederösterreich) a slovenskými kraji Trnavským a Trenčianským, uvnitř státu pak s pěti vyššími územně samosprávnými jednotkami (kraji JHC, VYS, PAK, OLK,

ZLK). Vzhledem k řešené problematice považujeme za podstatnou existenci Integrovaného dopravního systému Jihomoravského kraje (IDS JMK), pokrývajících nejen celé území kraje, ale zasahujících do okolních krajů i rakouského příhraničí. V té souvislosti se v dokumentu konstatuje, že „v místech, kde je doprava zajištěna minimálně silnicí I. třídy nebo železnicí, je rozvoj (lidských zdrojů) mnohem rychlejší než v okrajových oblastech kraje“ (s. 25).

Z pohledu mezinárodního cestovního ruchu je vyzdvížena cykloturistika, jmenovitě Euro Velo 4, 9, a 13, Moravsko-slezská dálková trasa, Greenways, Jantarová stezka, cyklotrasa Brno-Vídeň. V podkapitole Cestovní ruch se zdůrazňuje zachovalá příroda Národního parku Podyjí, podmíněná mj. hraničním pásmem před rokem 1989, jakož i návaznost již dříve vyhlášeného NP Thayatal na rakouské straně. Rovněž turistická oblast Slovácko se vyznačuje „přeshraničním“ charakterem – na území JHM a ZLK, přičemž kraje se navzájem podporují, finanční prostředky lze však investovat pouze na území příslušného kraje (s. 47). Jako negativum lze vnímat špatnou jazykovou vybavenost pracovníků v cestovním ruchu, zejména německým jazykem.

Ve zdravotnictví se za problém – vzhledem k nepříznivé věkové struktuře lékařů – označuje aktuální i budoucí dostupnost, což se týká především okrajových částí kraje. Jednoznačně pozitivně lze hodnotit systém umožňující přeshraniční spolupráci v oblasti Zdravotnické záchranné služby mezi Jihomoravským krajem a spolkovou zemí Dolní Rakousy.

Z hlediska dopravní dostupnosti patří kraj, zejm. díky Brnu jako druhému nejvýznamnějšímu dopravnímu uzlu v Česku, k nejlépe zajištěným regionům. Krajem procházejí dopravní sítě nadregionálního významu (celostátního, střeoevropského), mj. tři trasy transevropské dopravní sítě TEN-T (s. 63). Konstatována je absence dálničního propojení na Vídeň prostřednictvím D52. V železniční dopravě JHM leží na křižovatce Baltsko-jadranského koridoru s Východním a Východostředomořským koridorem z revidované politiky TEN-T. Přes okres Hodonín prochází Bařův kanál (Otrokovice – Rohatec), dnes využíván pro turistiku, nicméně potenciálně patří mezi dopravně významné využitelné vodní cesty. Jižní části kraje mají – spolu s přiléhajícími rakouskými regiony – velmi dobré geografické podmínky pro rozvoj jezdecké turistiky. Za účelem odvedení kamionové dopravy mezi Českem a Slovenskem z centra Hodonína byl vybudován hraniční přechod Sodoměřice – Skalka.

V podkapitole Správa území se vyzdvihuje v rámci územní spolupráce důležitost přeshraniční spolupráce, a to jak na regionální úrovni (se sousedními kraji), tak na lokální úrovni [vč. spolupráce s partnery na druhé straně (státní) hranice]. Těžít z toho mohou zejm. odlehlé (periferní) části kraje, např. jedná-li se o projekty generující pracovní místa. V části Územní disparity a znevýhodněné oblasti kraje, pojaté přes SO ORP, se řešená problematika periferií nevyskytuje. Ojedinele je pak zastoupena ve Shrnutí názorů významných aktérů (celkem 15 subjektů vč. tří vysokých škol): „*Kraj by se měl zaměřit na řešení propadu periferií (definovat parametry kvality života, které by měl kraj garantovat v rámci celého kraje)*“ (s. 96).

Vize, uvozující Návrhovou část, v souladu se **Strategií rozvoje Jihomoravského kraje 2020** je založena na čtyřech pilířích, přičemž právě poslední je označen *Vyvážený rozvoj území*

kraje. Konstatuje se, že „snížení územních disparit rozvoje územních částí kraje zahrnuje eliminaci příkrých rozdílů v ekonomické výkonnosti a životní úrovni mezi jádrem kraje a jeho periferními, resp. venkovskými částmi, povede k růstu efektivity a udržitelnosti ekonomického rozvoje kraje a ke stabilizaci jeho populace a sídelní struktury. Méně rozvinuté oblasti kraje budou v maximální míře participovat na přenosu inovačních procesů do vlastní ekonomické základny, dojde ke zlepšení dopravního napojení těchto územních částí kraje a zlepšení kvality a dostupnosti některých dlouhodobě podfinancovaných složek technické i sociální infrastruktury“ (s. 108).

Aktivita významněji řešící rozvoj okrajových regionů jsou v dokumentu zpracovány v přehledu, zde modelově lze představit Rozvoj přeshraniční spolupráce. Jejím cílem je posílit vazby JHM na slovenské a rakouské regiony i na okolní kraje, mj. se zmiňuje oblast dopravy (KORDIS provozuje několik přeshraničních linek, jedna z nich je dotována rakouskou stranou).

Zapojení kraje spočívá v realizaci společných projektů, předávání zkušeností a iniciaci spolupráce subjektů v blízkosti hranice. Uvedeny jsou rovněž indikátory výstupů (počet projektů přeshraniční spolupráce v kraji, počet uskutečněných akcí kraje ve spolupráci se zahraničním partnerem) a zdroje financování (rozpočet kraje, rozpočty obcí, fondy EU (Interreg V-A Rakousko-Česká republika a Interreg V-A Slovensko-Česká republika), přičemž tato priorita je označena jako vysoká.

V současnosti platným základním koncepčním dokumentem je **Strategie rozvoje Jihomoravského kraje 2021+** (2019). Přeshraniční aspekty se objevují poprvé (a tradičně) při řešení dopravy a dopravní infrastruktury (s. 56): klíčový význam dálnice D1 (spojení s Prahou a s kraji ve východní a severní části Moravy), neméně (pozn. autora) významná D2, propojující Brno a Bratislavu, ale i plánovaná výstavba D43 z Brna přes Kuřim do Moravské Třebové, D55 z Břeclavi přes Hodonín do Olomouce a dostavba D52 v úseku z Pohořelic přes Mikulov ke státní hranici s Rakouskem (vesměs jako součásti TEN-T). Mezi páteřní železniční celostátní tratě procházející územím JHM patří trať č. 260 z Prahy (STC) do Brna, č. 250 z Brna do Kút (Slovensko), č. 300 z Brna do Přerova (OLK) a č. 330 z Břeclavi do Přerova, vesměs – až na úsek z Křenovic horního nádraží k hranicím Olomouckého kraje – dvoukolejná a elektrifikovaná a součást TEN-T. Oproti předchozímu dokumentu (období) je detailněji popsána cyklistická doprava (s. 65):

- Euro Velo 4 (Central Europe Route) s úsekem 210 km ze Zlínského kraje do Kraje Vysočina; EV 9 (Baltic – Adriatic) 218 km mezi Olomouckým krajem a Rakouskem, a EV 13 (Iron Curtain Trail), procházející 136 km česko-rakouským pomezím z Jihočeského kraje směrem na východ;
- Moravsko-slezská dálková trasa, 93 km z Břeclavi do Veselí nad Moravou a dále do Zlínského kraje;
- Greenways, dva úseky z trasy Krakov – Morava – Vídeň a Praha – Vídeň;
- Jantarová stezka, cyklotrasa Brno – Vídeň, na území kraje 93 km;
- Beskydsko-karpatská magistrála, 41 km;
- Svitavská stezka, do PAK v délce 43 km.

Již v předchozím dokumentu uváděný IDS JMK, vedle propojení všech 735 obcí kraje, obsluhuje 41 obcí z okolních krajů a 16 obcí v sousedních státech (9 AT, 7 SK).

Z technické infrastruktury, resp. vodního hospodářství se zmiňuje, že jímací území (JÚ) Velké Opatovice je zdrojem pitné vody pro skupinový vodovod Dražanská vrchovina, zásobující také území OLK, konkrétně okres Prostějov. JÚ Bzenec, který je největším zdrojem vody v kraji, hrozí v současnosti jeho narušení v souvislosti s plánovanou těžbou šterkopísků na pomezí JHM a ZLK. Voda z Vranovské přehrady zásobuje také vodovod Vranov – Moravské Budějovice – Dukovany, je významným zdrojem pitné vody pro okres Třebíč (VYS). Nedaleko Lanžhota přichází ze Slovenska vysokotlaký plynovod Transgas, dále se větví na jižní a severní větev, obě však směřují dál přes Kraj Vysočina. Součástí strategických projektových záměrů již bylo vybudování teplovodu Dukovany – Brno.

V dalších tématech Odvětvové analýzy se „přeshraniční“ problematika nevyskytuje příliš často. Více než pětinu vysokoškolských studentů v JHM, resp. Brně tvoří zahraniční studenti, většinu tvoří studenti ze Slovenska. V kapitole Rozvoj venkova a zemědělství se uvádí, že „venkovské oblasti se rozléhají zejména v okolí krajských hranic (a v oblastech s vysokým podílem orné půdy na rozloze území)“ (s. 117). Celkem 26 SO ORP z 34 v JHM se, podle definice OECD, řadí v regionální typologii mezi venkovské. Povrchové vody jsou z území kraje odváděny řekou Moravou, která se na rakousko-slovenském pomezí vlévá do Dunaje. Na kvalitě ovzduší se odráží emise znečišťujících látek z jiných regionů, zejména MSK a Polska. V cestovním ruchu byl nejvyšší přírůstek turistů ze zahraničí (mezi léty 2013 a 2018) u hostů ze Slovenska (+ 55 tis., 44 %), s dalším sousedem Rakouskem podstatně méně (13 tis., 30 %). Prostřednictvím cílených marketingových aktivit by bylo možné navýšit tyto počty. Cestovní ruch, např. vinařský, může přispět obecně ke zlepšení hospodářské situace, zejm. pak v periferních oblastech Znojemska, Břeclavska a Hodonínska.

Vedle krajské SWOT analýzy reflektuje dokument nižší, detailnější hierarchickou úroveň a prezentuje hodnocení za správní obvody s pověřeným obecním úřadem (SO POÚ, celkem 34). Níže uvádíme vybrané aspekty:

- Břeclav: S – dobrá dopravní dostupnost, O – posílení přeshraniční spolupráce;
- Hrušovany nad Jevišovkou: S – blízkost Rakouska (významně se podílí na zaměstnanosti);
- Ivanovice na Hané: S – poloha na rozmezí Vyškova, Kroměříže (ZLK) a Prostějova (OLK);
- Mikulov: W – blízkost Rakouska/vyjíždka kvalifikované pracovní síly za prací, O – dostavba dálnice D52;
- Rousínov: S – dobrá dopravní dostupnost území, prochází trať č. 300 Brno – Přerov (OLK) a dálnice D1;
- Slavkov u Brna: S – dobrá dopravní dostupnost území, prochází trať č. 340 Brno – Vlárský průsmyk (Slovensko);
- Tišnov: S – dobrá dopravní dostupnost území, prochází trať č. 250 Havlíčkův Brod (VYS) – Kúty (SK);

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

- Veselí nad Moravou: S – dobrá dopravní dostupnost území, prochází trať č. 340 Brno – Vlárský průmysk (Slovensko) a silnice I/70;
- Vyškov: S – dobrá dopravní dostupnost území, prochází trať č. 300 Brno – Přerov (OLK) a dálnice D1;
- Znojmo: S – blízkost Rakouska/přeshraniční spolupráce a investice;
- Židlochovice: S – dobrá dopravní dostupnost území, prochází trať č. 250 Havlíčkův Brod (VYS) – Kúty (Slovensko), dálnice D2 a D52.

Shrnutí regionální analýzy je založeno na syntetickém hodnocení prostřednictvím 5 ukazatelů a jejich vážení. Výsledný kartogram (s. 208) identifikuje hospodářsky a sociálně ohrožená území, a to jako periferní části kraje na jihozápadě, jihovýchodě, východě a severu.

Projekce budoucího vývoje představuje možné scénáře, laděné realisticky, pesimisticky a optimisticky. Z realistické varianty lze – pro naše účely – vyjmout pouze poznatek o nárůstu „podílu seniorů a poptávce po zdravotních a sociálních službách, které nebudou dostupné v rámci celého území kraje“ (s. 210). Pesimistická varianta tvrdí, že dojde k odlivu mladších produktivních osob do ekonomicky stabilnějších oblastí kraje nebo Česka, případně do zahraničí (Rakouska) vč. vyjíždky za prací. V postižených regionech se tak urychlí stárnutí obyvatelstva a zhorší se potenciál pro jejich budoucí rozvoj. Problematickou se stane péče o seniory, následkem může být stagnace až pokles naděje dožití krajské populace a celkové zhoršení zdravotního stavu. Konečně optimistická varianta předpokládá nárůst obyvatel v bývalých sociálně a hospodářsky ohrožených regionech, se zlepšením věkové struktury, resp. poklesem podílu seniorů budou uspokojeny zdravotnické a sociální služby v celém kraji.

Ve Strategické části dokumentu jsou definovány prioritní osy a jejich vize (šest, vycházející ze silných stránek, potenciálu a problémů), vymezeny specifické cíle a tematická opatření, jejichž realizací má dojít k udržitelnému a vyváženému rozvoji území Jihomoravského kraje. Z relevantních témat je zastoupena např.

- podpora rovného přístupu ke vzdělání a podpora začleňování (integrace) cizinců,
- zkvalitnění dostupnosti zdravotních služeb v příhraničních oblastech vč. rozvoje přeshraniční spolupráce,
- rozvoj návaznosti IDS JMK na sousední regiony, elektrifikace tratě č. 256 Žďár nad Sázavou – Nové Město (VYS) – Tišnov,
- vylidnění venkovského prostoru, odliv lidského a ekonomického kapitálu mimo region,
- zvýšení/neřešení existujících (ekonomických, sociálních a technických) disparit v rámci kraje, podpora jejich snižování v souladu s koordinací polycentrického rozvoje sídelní struktury kraje, rozvoj hospodářsky a sociálně ohrožených území založit na rozvoji malých a středních podniků,
- zvyšující se atraktivita zaměstnavatelů, univerzit a vědecko-výzkumných center v kraji pro obyvatele jiných krajů a zahraničních pracovníků, přilákání zahraničních studentů, pedagogů nebo výzkumníků,

- podpora expanze na mezinárodní trhy, podpora nadnárodních společností působících v kraji,
- rozvoj spolupráce s okolními regiony vč. přeshraniční a mezinárodní spolupráce při rozvíjení společných témat, jmenovitě Integrovaný záchranný systém.

2.3.11 OLOMOUCKÝ KRAJ / Zdeněk Szczyrba

Strategie rozvoje územního obvodu Olomouckého kraje je zpracována na období 2021–2027. V rámci hodnocení rozboru udržitelného rozvoje území obcí OLK existuje typologie zaměřená na rozdělení kraje na území s rozdílným potenciálem udržitelného rozvoje, podrobně zpracovaná v dokumentu *Vyhodnocení vyváženosti vztahu územních podmínek* jako součásti *Hodnocení rozboru udržitelného rozvoje území obcí Olomouckého kraje* (Urban Planner s.r.o., 2019). V tomto dokumentu jsou sledovány vnitrokrajské rozdíly ve větším detailu. Jde o metodiku, která pro hodnocení využívá dílčích indikátorů zařazených do jednotlivých pilířů udržitelného rozvoje území, které byly vybrány pro hodnocení a pro něž byly určeny příslušné váhy a následně kombinace do příslušných pilířů udržitelného rozvoje (vychází z metodiky MMR a ÚÚR).

Nezachycuje jen problémové SO ORP, ale také periferní oblasti na styku se sousedními kraji a vnitřní periferie, především na hranicích jednotlivých SO ORP Olomouckého kraje. Nejhorší situace byla vyhodnocena na Jesenicku, částečně i na Šumpersku [největší rozloha oblastí se špatným stavem všech tří pilířů udržitelného rozvoje (na severu znečištění ovzduší pocházející i z polské strany), částečně špatným stavem pilíře ekonomického a sociálního]. Obdobná, avšak menší území nacházíme také v jiných SO ORP, a to zejména na Přerovsku a při hranicích SO ORP Přerov/Prostějov a Přerov/Lipník nad Bečvou (špatný stav všech tří pilířů), jakož i na jihozápadě Konicka, na Zábřežsku a ve východní části Šternberska (špatný stav sociálního a hospodářského pilíře). Jak vnitřní, tak vnější periferie se potýkají s negativními demografickými i ekonomickými jevy.

V dopravní obsluze kraje vidí strategie jedno klíčové ohrožení, a to přetrvávání perifernosti severu kraje v důsledku absence dálnice D35. Mezi slabé stránky Olomouckého kraje jsou počítány nedostatečné investice do polské hranice. Co je tím konkrétně míněno, není v dokumentu uvedeno. Pokud jde o přeshraniční spolupráci na severu území (s Polskem), vidí strategie jako příležitost další rozvinutí této spolupráce. Zajímavostí je, že dokument popisuje administrativní hranice OLK s okolními kraji jako „železnou oponu“. Přesto v dopravní obsluze v rámci IDS OK (Integrovaného dopravního systému Olomouckého kraje) je pokryto 130 tarifními zónami nejen všech 402 obcí na území celého kraje, ale i příhraniční oblasti s Pardubickým, Jihomoravským, Zlínským a Moravskoslezským krajem.

Strategie mj. odkazuje na skutečnost, že Olomoucký kraj zřizuje kontaktní místo, kde poskytuje informace ohledně dotací, zejména z Operačního programu Přeshraniční spolupráce s Polskem, fondu EHP, Norského fondu nebo Programu česko-švýcarské spolupráce. Byly také realizovány společné projekty na podporu cestovního ruchu v rámci přeshraniční spolupráce s polskou stranou (Opolským vojvodstvím). V příhraničních oblastech Olomouckého kraje

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

a Polské republiky hraje významnou roli zajištění bezpečnosti přeshraniční spolupráce mezi odpovědnými institucemi na české a polské straně hranice.

Kontext periferie se objevuje dále ve vymezení rozvojových a specifických oblastí kraje. Rozvojové oblasti nadregionálního významu (dle ZÚR) jsou tyto: RO 1 – Přerov (navazující na OB8), RO 2 – Prostějov (navazující na OB8), RO 3 – Šumperk – Zábřeh a RO 4 – Jeseník (Mikulovice).

Specifickou oblastí republikového významu (dle PÚR) je SOB3 Jeseníky – Králický Sněžník, z úrovně kraje se jedná – dle doplnění v ZÚR – o krajské SOB:

- 1: zahrnující SO ORP Zábřeh,
- 2: SO ORP Uničov, SO ORP Šternberk bez obce Štarnov,
- 3: menší část SO ORP Hranice, SO ORP Lipník nad Bečvou a obec Kozlov v SO ORP Olomouc,
- 4: SO ORP Konice a menší, okrajové, části SO ORP Litovel, obec Pavlov v SO ORP Mohelnice, západní část SO ORP Prostějov,
- 5: jižní část SO ORP Prostějov a jihozápadní část SO ORP Přerov, jakož i
- SOB zvláštního účelu Vojenský újezd Libavá.

V kontextu řešení problému periferií je v **Programu rozvoje cestovního ruchu Olomouckého kraje na období 2021–2027** řečeno, že cestovní ruch v kraji sehrává významnou roli v jeho celkovém ekonomickém rozvoji, a že zejména ve strukturálně postižených oblastech kraje s celkově nízkou ekonomickou aktivitou, avšak s významnými předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu (např. příhraniční oblasti – oblast Zlatých Hor, Javorníku, Jesenícko a další vnitřní periferie), může být cestovní ruch základním nástrojem ekonomického rozvoje. Cestovní ruch zde může efektivně pomoci k omezení vyliďňování území nebo ke zvýšení zaměstnanosti. Tato kauzalita je uváděna v souvislosti se základními vývojovými trendy v Česku a zahraničí.

2.3.12 ZLÍNSKÝ KRAJ / Milan Jeřábek

Pro Zlínský kraj je k dispozici **Strategie rozvoje Zlínského kraje 2030** (SRZK 2019), doplněná o Plán rozvoje pro období 2020–2021, a Zásady územního rozvoje Zlínského kraje, ve znění po aktualizaci č. 2 (ZÚR, 2018). V obsáhlém prvním dokumentu je předmětná problematika zastoupena zejména v části 2.4 Vymezení regionálních disparit. Přitom zvolenou územní jednotkou se staly správní obvody obcí s rozšířenou působností (SO ORP) a je otázkou, zda pro naše účely/záměry je toto členění dostatečně detailní. Cílem analýzy je mj. „*identifikace významných vnitroregionálních rozdílů a disparit*“ (s. 3).

V části Průmysl a podnikání jsou zmíněny meziregionální vazby Plastikářského klastru na Moravskoslezský automobilový klastr (a na Autoklastr Západné Slovensko).

V mezikrajské dojíždě do zaměstnání vykazuje Zlínský kraj záporné saldo ve výši cca 5,9 tis., vyjíždí se především do sousedních krajů (v pořadí do JHM, OLK, MSK). Kraj trvale ztrácí obyvatelstvo migrací, přičemž tento nepříznivý vývoj způsobuje výlučně odchod mladého (a vzdělaného) obyvatelstva (ve věkové skupině 25–39 let za období 2009–2017

přesahuje 5 tis. osob). To je do určité míry determinováno vysokoškolským studiem mimo kraj, a to v krajích Jihomoravském a Olomouckém (v letech 2000–2017 5,6, resp. 2,7 tis. studentů, v opačné orientaci se jedná o 1,3, resp. 1,1 tis.). Z analýzy udržení studentů Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně vyplývá, že z celkového počtu zhruba 2/3 neplánují v kraji zůstat, studenti s bydlištěm ve ZLK naopak se setrváním většinou (60 %) počítají.

Značná pozornost je věnována dopravní problematice. Nepochybně ambiciózně až nereálně působí tvrzení, že ZLK „představuje dopravní lokalitu s velkým potenciálem stát se součástí dopravního propojení východní a západní části EU“ (s. 69). Za stěžejní lze považovat spojení odlehlých a horských příhraničních oblastí se Slovenskem prostřednictvím D49. Kriticky je vnímána kvalita silniční sítě ve vlastnictví kraje, tedy silnic II. a III. třídy, v periferních oblastech SO ORP Kroměříž a Valašské Klobouky. V železniční dopravě se uplatňují celostátní páteřní tratě č. 330 (Přerov/OLK – Břeclav/JHM) a č. 280 (Hranice na Moravě/MSK – Střelná), které jsou součástí transevropských dopravních koridorů TEN-T. Na Slovensko přes Vlárský průsmyk směřuje trať č. 341. Význam železnice pro dopravní obsluhu je nezastupitelný: zahrnuje 77 měst a obcí se 400 tis. obyvateli (téměř 70 % obyvatel ZLK). V letecké dopravě je kraj závislý na mezinárodních letištích mimo kraj (tuzemských i v sousedních státech), neboť disponuje pouze letištěm Kunovice bez pravidelných leteckých linek. Vodní doprava je zastoupena rekreačním využitím Bařova kanálu, rozvoj má umožnit i splavnění do Hodonína (JHM).

V části Životní prostředí se připomíná dálkový přenos znečištění ovzduší z Moravskoslezského kraje (příp. z Polska), ale také ohrožení jižní a jihozápadní části ZLK z hlediska sucha a nedostatku vody. V problematice venkova (s cca 30 % obyvatelstva kraje) lze zmínit nižší hodnotu orné půdy v pohraničních a horských oblastech, jakož i zaostávání venkovských oblastí v technické (lepší se) a občanské (horší se) infrastruktuře oproti městům (s. 89).

Součástí dokumentu je rovněž *Zhodnocení vnitřních disparit Zlínského kraje* v čerpání finančních prostředků kohezní politiky v období 2007–2013. Její vliv na posilování konkurenceschopnosti ZLK na základě alokace „je však v jádrových oblastech vyšší než na redukci vnitřních disparit podporou spíše periferních oblastí“ (s. 104).

Pro podchycení regionálních disparit ZLK na mikroregionální úrovni (13 SO ORP) bylo zvoleno 25 ukazatelů ze tří tematických okruhů: ekonomika a trh práce (1), lidé a kvalita života (2), infrastruktura a kvalita prostředí (3). Za slabší mikroregiony lze označit Holešov (1), Valašské Klobouky (1, 3), Bystřice pod Hostýnem (1, 2), Uherský Brod (3), Vsetín (2). Jako finální výstup můžeme brát mapu znevýhodněných území tohoto dokumentu, konstruovanou v lokálním, resp. obecním detailu. Ze SWOT analýzy se naší problematiky týká: problematická ekonomická výkonnost periferních území kraje (slabé stránky), úplné propojení regionu na dálniční síť Česka a Slovenska (příležitosti) vs. odkládání realizace klíčových staveb nadřazené dopravní infrastruktury (dálnice, železnice) na území ZLK, podpůrné prostředky EU, státu a kraje nepřispějí ke zmírnění vnitroregionálních disparit (hrozby).

Ve shrnutí analytickém se uvádí např.: „Právě posílení propojení mezi jednotlivými druhy dopravy s ohledem na přeshraniční spojení může být cestou, jak překonat stav periferního

regionu, k němuž z pohledu Zlínského kraje došlo skokově před 25 lety rozdělením Československa“ (s. 155). „Kvalita prostředí v rámci regionu je měřena též jeho přibližnou socioekonomickou homogenitou a předcházením vzniku vnitroregionálních disparit. Tyto velmi přesně odhaluje provedená analýza; obdobně závažný je poté výskyt podrozvinutých lokalit na hraničních územích mezi kraji (meziregionální periferizace) i v přeshraničním kontextu. Je žádoucí se vzniku těchto nerovností, zvláště za předpokladu, že komplikují rozvoj, aktivně postavit“ (s. 156). V rámci ROP Střední Morava bylo poukázáno na možnost zaměřit pozornost i na vnitroregionální rozdíly, případně též na předcházení projevům meziregionální periferizace (jak ve vztahu k OLK, JHM či MSK, tak v přeshraničním kontextu vůči Slovensku). Dále je deklarován prostor pro posílenou přeshraniční regionální součinnost vůči Slovensku (gumárenství, cestovní ruch).

Vize, uvádějící návrhovou část, definuje horizontální charakteristiky, přičemž relevantními jsou: Atraktivní a vyvážený Zlínský kraj (vč. snižování vnitroregionálních rozdílů a zajištění vyváženosti mezi venkovem a městy), jakož i Výlučný a exkluzivní Zlínský kraj, zahrnující explicitní vymezení významných regionálních specifik. V rámci prioritní oblasti Přeshraniční rozměr regionální politiky; partnerství (součást pilíře 2: Lidé a kvalita života) se počítá s uvedením *Akčního plánu pro přeshraniční regionální politiku*, který bude v programovacím období 2021–2027 zaměřený na: „*prohloubení spolupráce a výměny, zlepšení legislativního procesu, podporu přeshraniční zaměstnanosti, podporu přeshraničního multilinguismu, usnadnění přeshraniční dostupnosti, umožnění přeshraniční veřejné administrativy, zajištění spolehlivé a srozumitelné informační báze a asistence; podporu většího sdílení facilit zdravotní péče, právní a finanční rámec přeshraniční spolupráce; vytvoření objektivního argumentáře pro usnadnění rozhodovacího procesu o přeshraniční součinnosti*“ (s. 211).

Mezi typová opatření z oblasti dopravní infrastruktury patří silný zájem ZLK na dokončení dálnice D1 v oblasti Přerova, dokončení dálnice D48 (z hlediska alternativy pro spojení s MSK a Polskem) a D35 (z hlediska alternativního propojení se zbytkem Česka). Pro Zlínský kraj má též velký význam modernizace železniční trati Brno – Přerov s odbočkou Kojetín – Hulín – Valašské Meziříčí. Z hlediska propojenosti infrastruktury pro cyklo dopravu je zapotřebí dokončit zamýšlené projekty cyklostezek a učinit z nich propojený systém jak v rámci kraje, tak regionů sousedních (včetně přeshraničního propojení). „*Klimatické podmínky v současné době příliš nenahrávají perspektivě rozšíření možností vodní dopravy z pohledu přepravy nákladu, byť severojižní propojení Evropy mezi Baltským a Černým, případně Jaderským mořem zůstává stále v mnohém pan-evropských dopravních projektů*“ (s. 220). Akcentováno je také úsilí zaměřené na zdokonalení integrovaného dopravního systému s meziregionálním přesahem (z důvodů práce, studia, služeb či cestovního ruchu).

V rámci specifického cíle 3.5 Zajistit vyvážený rozvoj území je řešeno zajištění základní občanské vybavenosti. Pro odlehlejší oblasti regionu může být dostupnost veřejné dopravy problematickým místem pro zajištění plnohodnotného života jejich obyvatel. V rámci spolupráce aktérů při rozvoji venkova budou vymezena znevýhodněná území vč. nabídky specifických forem podpory oživení a jejich budoucího rozvoje.

V implementační části se konstatuje provázanost SRZK 2030, vymežující podprůměrně rozvinuté SO ORP, tj. Kroměříž, Vsetín, Valašské Klobouky a Bystřice pod Hostýnem, a hospodářsky a sociálně ohrožená území v SRR ČR 21+, tj. Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kroměříž, Otrokovice, Uherský Brod a Vsetín, přičemž rozdíly jsou dané jinou metodikou výpočtu a výběrem ukazatelů.

Zásady územního rozvoje Zlínského kraje řadí, byť na posledním místě ze 14 okruhů, mezi priority podporu zlepšení integrace území kraje s územím sousedících krajů a obcí ČR a SR vč. potřeby koordinace a spolupráce při utváření rozvojových koncepcí překračujících hranici kraje a státní hranici. Pro rozvojovou oblast mezinárodního a republikového významu OB9 (PÚR 2008) se uvádí její dopravní napojení na významné vnitrostátní silniční a železniční tahy a na Slovensko. V souladu s měřítkem zpracování pak dochází k zpřesnění vymezení rozvojové osy OS11 Lipník nad Bečvou – Přerov – Uherské Hradiště – Břeclav – hranice CZ/AT, OS12 Zlín – hranice CZ/SK (– Púchov): mj. zvažovat možnost rozšiřování zastavitelných ploch v převážně přírodním a rekreačním území podél koridoru D49 (Vizovice –) Horní Lideč – hranice ČR. Při řešení problematiky nadmístního významu (oblasti, osy) se deklaruje podpora funkční provázanosti N-OB1 Podbeskydsko „s územím Moravskoslezského a Olomouckého kraje, zvláště možnosti intenzivnějších kooperací mezi městy Valašské Meziříčí – Nový Jičín“ (s. 8 a dále), jakož i nezbytnost respektovat dění v těsně sousedící SOB2 Beskydy. U specifických oblastí (mezinárodního a republikového významu – konkrétně SOB2 Beskydy, nadmístního – N-SOB1 Bílé Karpaty) se v úkolech pro územní plánování uvádí mj. prověřit územní předpoklady pro zlepšení dopravního propojení se Slovenskem a pro rozšíření nabídky přeshraničních pěších a cyklistických spojení. V N-SOB2 Litenčicko stanovuje dokument pro rozhodování o změnách v území „podporovat funkční provázanost s územím JHM a OLK“.

V části Plochy a koridory dochází prostřednictvím ZÚR ke zpřesnění koridoru kapacitní silnice D49 Fryšták – Zlín – Vizovice – Horní Lideč – hranice ČR (– Púchov), vč. zařazení do veřejně prospěšných staveb, a D55 úseku Olomouc – Přerov a dále Napajedla – Uherské Hradiště – Hodonín – D2. V železniční dopravě se totéž týká koridoru Brno – Přerov (trať č. 300) s větví na Kroměříž – Otrokovice – Zlín – Vizovice. Mezi úkoly pro územní plánování, resp. k uplatnění do aktualizace PÚR ČR, patří zařazení celostátní tratě č. 280 (Hranice) – Lhotka nad Bečvou – Střelná – hranice ČR jako koridoru konvenční železnice mezinárodního a republikového významu.

Technická infrastruktura zahrnuje např. tranzitní funkci přenosové soustavy v rámci evropského energetického systému, zpřesnění koridoru pro Moravia VTL plynovod (mezi obcemi Tvrdonice v JHM a Libhošť v MSK), jakož i koridor přicházející do Bezměrova (vč. nové kompresorové stanice, viz PÚR ČR). Vodní hospodářství obsahuje řešení ochrany území protipovodňovým systémem, navrženým *Plánem pro zvládání povodňových rizik v povodí Dunaje* či *Plánem dílčího povodí Moravy* (s. 17). ZÚR stanovují územní rezervu pro průplavní spojení Dunaj – Odra – Labe jako území speciálních zájmů, a to v trase Bezměrov – Kroměříž – Otrokovice – Uherské Hradiště – Uherský Ostroh.⁵

⁵ Ta však byla rozhodnutím současné vlády ČR zrušena (pozn. autora).

Nejnovější analyzovaný dokument je nazván **Chytrý kraj – Strategie rozvoje chytrého regionu Zlínského kraje 2030** (Zlínský kraj, 2021). Navazuje na SRZK, přičemž problematiku periferií, resp. jejich integraci do sídelního systému můžeme najít v rámci vzájemné spolupráce, konkrétně pak vazby s dalšími regiony (byť v obecné rovině nejsou specifikovány). V úvodu základní charakteristiky (statistické analýze) se připomíná, že ZLK „vznikl sloučením okresů Zlín, Kroměříž a Uherské Hradiště, které patřily k Jihomoravskému kraji, a okresu Vsetín, který spadal do Severomoravského kraje. Spolu s Olomouckým krajem tvoří region soudržnosti Střední Morava. Nachází se na východě republiky, kde jeho východní okraj tvoří hranici se Slovenskem.“ (s. 22) Mezi sociálními vlivy působícími na SMART region ZLK se uvádí podpora příchodu vzdělaných osob z jiných krajů k zajištění adekvátního vzdělávání pro zvýšení kvalifikace zdejších obyvatel. Ve Zlínském kraji je spolu s Karlovarským a Moravskoslezským krajem očekáván nejvyšší úbytek obyvatelstva, nepochybně se projeví především v okrajových oblastech.

Z hlediska regionální úrovně je zapotřebí zvyšovat kvalitu života ve městě a obcích tak, aby se stabilizovala demografická struktura a migrační aktivita. V prioritě 1, označené Partnerství, síťování a tvorba prostředí, se hovoří jak o spolupráci se zahraničím (vnější dimenze), tak ostatními kraji (vnitřní dimenze). První rovina se odehrává jako součást (středo)evropské integrace, ale i „pouze“ přeshraničně, za příklad nechť slouží projekty mezi Hvězdárnou Valašské Meziříčí a slovenskými partnery (Slovenská organizácia pre vesmírne aktivity) za podpory ZLK, rozvíjející vzdělávací infrastrukturu, cestovní ruch aj. Spolupráce Zlínského kraje s ostatními kraji se realizuje prozatím především v oblasti cestovního ruchu (např. v podobě společné propagace Moravy).

Chybí zde však vzájemné partnerství s prvky SMART, kdy i cestovní ruch lze zařadit do chytré ekonomiky a ovlivňuje jak chytrou dopravu (např. cyklostezky, elektrokola), tak i chytré životní prostředí (např. biodynamické osvětlení). Je však důležité zmínit platformu Regionální stálé konference, organizované MMR ČR (s. 33). V rámci chytré mobility, resp. silniční sítě se zmiňuje „*dálniční tah D49, tvořící nejen obchvat krajského města Zlína, ale napomůže napojení odlehlých a horských příhraničních oblastí se Slovenskem, včetně napojení významných rekreačních oblastí (Bílé Karpaty a Javorníky) na obou stranách hranice. Dálnice D55 má v budoucnu spojovat Olomouc, Hulín, Otrokovice, Uherské Hradiště a Břeclav*“ (JHM, s. 52). Ze zhodnocení situace v oblasti Chytrí lidé – vzdělávání, komunitní rozvoj, kultura se mezi příklady dobré praxe ve městech/obcích řadí projekt přeshraniční spolupráce *Naše Bílé Karpaty*, který připravuje a bude realizovat statutární město Zlín ve spolupráci s partnery projektu – městem Trenčín a Moravskoslezským krajem. Předpokládaný harmonogram realizace projektu: 07/2020–06/2021. V rámci projektu budou na území ZLK a MSK realizovány společenské a kulturně vzdělávací aktivity pro seniory ze zlínských a trenčínských klubů seniorů. Jiným příkladem je *Interaktivní expozice Česko-Slovensko aneb Dějiny v kostce na mapě*, připravená Muzeem Jihovýchodní Moravy ve Zlíně, či Digitální mapa tradiční kultury – společný přeshraniční projekt Centra tradičnej kultúry v Myjave a Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

V návrhové části se mezi principy SMART řešení objevuje „Princip koheze a komplementarity, horizontálního a vertikálního propojení, vedoucí k vyrovnávání příležitostí, snižuje

tenze, řešení na sebe navazují, spolupráce a propojení na všech úrovních je základním předpokladem pro dosažení odolnosti a soudržnosti. SMART řešení přispívá ke snižování napětí a disparit mezi územím kraje, pro který je tvořeno, a jeho okolím. Inovace v kraji jsou motivačním faktorem pro nastartování inovací také přes hranice kraje a vedou k dalším pozitivním efektům. K tomu je potřebná rovněž spolupráce s reprezentacemi sousedních krajů a jednotlivých stupňů veřejné správy navzájem. To znamená spolupráci se samosprávami obcí a měst, mikroregiony, na národní úrovni s jednotlivými rezorty atd. Tento princip by měl být využit nejen pro praktická řešení, ale např. by se mohl projevit v zákonodárné iniciativě kraje.“ (s. 116)

2.3.13 MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ / Zdeněk Szczyrba

Za předchůdce aktuálního dokumentu lze pokládat *Strategii rozvoje chytrého regionu Moravskoslezského kraje „Chytřejší kraj“ 2017–2023*. **Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje 2019–2027** je zpracována poněkud jiným způsobem než u jiných krajů. Nonverbální pasáže jsou zhruba ve stejném poměru k tabulkám, grafům, mapám apod. V podtitulku je uvedeno „hrajemskrajem“. Zajímavostí strategie jsou tzv. vzkazy pro hejtmana od studentů středních škol, které mají za cíl lépe komunikovat klíčová témata (viz dále). Tyto vzkazy vzešly z diskuzí se studenty na středních školách.

Kraj má objektivně periferní polohu, což je uvedeno jako slabá stránka kraje, rovněž tak je vnímán zvnějšku. Dokonce se periferie zmiňuje v kontextu zanedbaných částí měst. V intravilánech měst a příměstském prostoru v krajích přetrvává významný počet nevyužívaných a zanedbaných ploch i budov, narostl počet vyloučených lokalit, některé městské části získávají charakter periferií. Periferie je uváděna jako vysvětlení zvýšené nezaměstnanosti v kraji. Dva největší okresy co do počtu obyvatel (Ostrava a Karviná) a také Bruntál, se svou periferní polohou a horským charakterem, se řadí již tradičně mezi oblasti s nejvyšším podílem nezaměstnaných osob, což v konečném výsledku způsobuje celkovou vysokou nezaměstnanost v Moravskoslezském kraji.

V kapitole doprava jsou zmiňovány periferie jako místa, kde roste intenzita dopravy. To je ve strategii komunikováno jako jeden z hlavních problémů k řešení. Autoři se odkazují na průzkum, kde studenti středních škol posílají vzkaz hejtmanovi. Ten zní: „*Lidé z periferií stojí každé ráno hodiny v koloně.*“ Závažným problémem je zahlcení měst individuální automobilovou dopravou. Přes pokles počtu obyvatel se v období 2013–2017 zvýšil počet registrovaných osobních automobilů téměř o 80 tisíc. Kvůli pokračující suburbanizaci a zhoršující se situaci ve veřejné dopravě stále více lidí dojíždí za prací, do škol a za kulturou osobními automobily, což zhoršuje dopravní situaci ve městech a zatěžuje životní prostředí. Řešením je nízkoemisní doprava, jak stojí ve strategii, ta se může stát součástí životního stylu obyvatel za předpokladu rostoucí nabídky nových služeb a prostředků nízkoemisní dopravy. Mezi ně patří sdílené služby (car/bike sharing, spolujízda), které mohou v některých případech nahradit veřejnou dopravu, aniž by došlo k významnému zatížení komunikací a životního prostředí. Další možností je rozvoj alternativních zdrojů pro pohon vozidel na bázi elektřiny a vodíku ve veřejné i individuální dopravě, čímž se sníží zatížení životního prostředí emisemi z dopravy. Příležitostí je zavádění elektromobility

do veřejných služeb kraje (nemocnice, sociální služby, školy), které by bylo spojeno s budováním nabíjecích stanic u těchto institucí. Dobíjení by mělo být rovněž umožněno v přestupních uzlech a dopravních terminálech. Důležitá je i podpora cyklistiky jako druhu šetrné dopravy ve městech. Koncepční budování bezpečných městských cyklostezek, propojení již existujících tras a vybudování návazné infrastruktury (např. stojany na kola, nosiče ve vozech hromadné dopravy) umožní další rozvoj cyklodopravy jako alternativy volby. Též je třeba zohlednit modernizaci návazné sítě silnic II. a III. třídy, umožňující napojení periferních oblastí.

Otázky zdravého životního prostředí jsou pro Moravskoslezský kraj značně důležité. Strategie zmiňuje kromě dopravy také značné znečištění v příhraničním území s Polskem. Stav životního prostředí se v Moravskoslezském kraji v posledních letech zlepšil, koncentrace polévatého prachu však patří, zejména v příhraničí s Polskem, k nejvyšším v Evropě. Dále se pohraničí uvádí jako místo, kde se objevuje zvýšená kriminalita. Mezi hlavní kriminogenní faktory, které ovlivňují páchaní trestné činnosti v kraji, patří příhraniční poloha spojená s fluktuací kriminálně rizikových osob ze sousedních států, vysoká míra nezaměstnanosti, vysoký počet sociálně vyloučených lokalit, vysoké počty osob závislých na sociálních dávkách, na návykových látkách, nadměrný počet osob, které mají problémy s gamblerstvím, a zvyšující se množství přestupků v dopravě spojených s řízením pod vlivem alkoholu a drog. V období 2013–2018 byl v kraji zaznamenán 3. nejvyšší index kriminality v Česku, a to po Praze a Ústeckém kraji. Počet trestných činů se však daří snižovat, zatímco objasněnost roste.

Vnitřní periferie jsou zmiňovány v souvislosti se sociálními problémy. Uvádí se, že sociální problémy se koncentrují v obcích s rozšířenou působností – Karviná, Bohumín a Havířov, v oblastech vnitřní periferie kraje a v obcích s vysokým odlivem obyvatel. Prohlubování sociálních problémů může mít dalekosáhlé důsledky pro kvalitu života v kraji, jeho hospodářskou situaci i image. Konkrétně se píše: V kraji existuje silná disparita a koncentrace sociálních problémů. Problémové oblasti lze rozdělit do tří typů. Jedná se o místa s dopady deindustrializace (zejména ORP Karviná, Bohumín a Havířov), oblasti vnitřní periferie kraje a místa s vysokou mírou odlivu obyvatelstva. Všechny tyto oblasti vykazují nadprůměrné hodnoty v oblasti kriminality, dlouhodobé nezaměstnanosti, počtu dávek v hmotné nouzi, podílu exekucí apod. O nerovnoměrném rozmístění obyvatel ohrožených chudobou svědčí i výše vyplacených doplateků na bydlení v jednotlivých obcích MSK. Většina obyvatel pobírajících tento typ dávky se koncentruje v oblasti Jeseníků, na Vítkovsku a v Ostravě a Karviné. Nejen v tomto, ale dalších sociálních tématech je doporučován rozvoj sociálních služeb v odlehklých a periferních oblastech kraje, a to pro návrhovou část strategie.

2.4 PERIFERIE V OSTATNÍCH/REZORTNÍCH ROZVOJOVÝCH DOKUMENTECH

2.4.1 SYNTÉZA PROGRAMŮ V OBLASTI PODPORY PODNIKÁNÍ /

Nikola Krejčová

Podnikání je zásadním pohonem nejenom pro národní hospodářství, ale rovněž pro lokální a regionální ekonomiku. Na rozdíl od jiných typů regionů, pro periferie může mít podpora podnikání rozhodující význam z hlediska zajištění základních služeb v území.

Mezi aktuální problémy, které se odrážejí v našem podnikatelském prostředí, patří pandemie covid-19 a energetická krize. Tyto problémy podstatně zpomalily ekonomiku a vyostřily podmínky pro podnikání. Odpovědné orgány České republiky reflektovaly tuto situaci spuštěním některých záchranných či podpůrných nástrojů, které měly za úkol tyto následky pro malé a střední podnikatele zmírnit. Patří sem jak finanční podpora podnikům, tak i podpora prostřednictvím investic.

Celkové nastavení rezortních rozvojových programů je v současném programovém období orientováno zejména na rozvoj nových technologií a konkurenceschopnost. V tomto směru je třeba zdůraznit, že pro malé a střední podniky u nás stále zůstává stěžejní přechod na Průmysl 4.0, který se, na rozdíl od situace v zahraničí, stále úplně nedaří dokončit.

Určitým potenciálem pro české podnikatelské prostředí je podpora revitalizace brownfieldů, a to zejména v periferiích. Obce a města se na tuto podporu začínají více zaměřovat. Při obnově těchto budov, areálů se zvyšuje socioekonomická úroveň, která souvisí s eliminací negativních vlivů v jeho okolí a zvyšuje atraktivitu území. Obce a města se také snaží řešit aktuální bytovou krizi, přičemž prostřednictvím revitalizace brownfieldů je možná výstavba nových bytů, které by zajistily příchod nových obyvatel rovněž do periferií a s tím spojený růst místní ekonomiky.

Je potřeba zdůraznit, že programy pro podporu podnikání a jejich priority se mění, respektive jsou upravovány, případně doplňovány v závislosti na aktuálním dění v Česku a ve světě. Nutno v této souvislosti poukázat na skutečnost, že některé obce se zapojují do podnikání přímo, formou přímé spolupráce se soukromým sektorem s cílem rozvíjet potenciál a rozvinout místní tržní struktury (ESPON 2022).

Národní plán obnovy (NPO) a jeho vazba na problematiku rozvoje periferií

Národní plán obnovy – plán pro oživení a odolnost České republiky byl vypracován jako reakce na pandemii covid-19 a její dopady na socioekonomický vývoj ČR. Klíčovým podnětem pro jeho zpracování byla skutečnost, že v důsledku protipandemických opatření klesl hrubý domácí produkt české ekonomiky v roce 2020 o 5,8 % (MPO ČR, 2021).

Jeho autory jsou pracovní skupiny jednotlivých rezortů, odpovědnost za jeho sestavení měla vláda ČR. Jeho znění bylo průběžně konzultováno s Evropskou komisí a v konečné podobě byl publikován v září 2021.

2. ANALÝZA PROBLEMATIKY PERIFERIE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

Koncepce dokumentu vychází z klíčových strategických dokumentů jednotlivých rezortů, včetně Strategie regionálního rozvoje 2021+ a Programu rozvoje venkova 2021–2027. Národní plán obnovy je nyní strategickým dokumentem, kterým Česká republika požádala o finanční příspěvek z Nástroje pro oživení a odolnost (RRF) ve výši 7 035,7 mil. eur (179,1 mld. Kč) ve formě grantů. Celková výše investic je plánována ve výši 190,6 mld. Kč včetně národních zdrojů (MPO ČR, 2021). Hlavními oblastmi podpory (pilíři NPO) jsou:

- Digitální transformace	27 854 mil. Kč
- Fyzická infrastruktura a zelená tranzice	85 182 mil. Kč
- Vzdělávání a trh práce	41 006 mil. Kč
- Instituce a regulace a podpora podnikání v reakci na covid-19	10 895 mil. Kč
- Výzkum, vývoj a inovace	13 200 mil. Kč
- Zdraví a odolnost obyvatelstva	12 441 mil. Kč
- Celkem	190 578 mil. Kč
- z toho: financování z RRF	179 143 mil. Kč

V samotném Úvodu dokumentu je deklarováno, že *„Plán posiluje potenciál růstu, tvorbu pracovních míst a hospodářskou, sociální a institucionální odolnost dotčeného členského státu, mimo jiné podporou politik ve prospěch dětí a mládeže, a zmírňuje hospodářský a sociální dopad krize způsobené onemocněním COVID-19, čímž přispívá k provádění evropského pilíře sociálních práv a k posilování hospodářské, sociální a územní soudržnosti a konvergence v Evropské unii.“* (Úřad vlády ČR, 2021)

Koncepce dokumentu vychází z klíčových strategických dokumentů jednotlivých rezortů. V oblasti územní soudržnosti vychází NPO ze čtyř klíčových strategických dokumentů:

1. *Strategický rámec Česká republika 2030 z roku 2017,*
2. *Strategie regionálního rozvoje 2021+,*
3. *Program rozvoje venkova 2021–2027 a*
4. *Národní koncepce realizace politiky soudržnosti v ČR po roce 2020 (MPO ČR, 2021).*

V dokumentu je uvedeno, že přestože není k dispozici dostatečná struktura a objem dat, lze očekávat, že důsledky pandemie covid-19 a s ní nevyhnutelně spojená hospodářská a sociální krize budou mít mimořádně nepříznivý dopad zejména na tzv. hospodářsky a sociálně ohrožená území. Jednotlivé sektorové pilíře NPO jsou zpracovány ve vazbě na jednotlivé typy území podle SRR 21+ (MMR ČR, 2021). Následující kapitoly se zjevnou vazbou na rozvoj periferních území byly vybrány z části dokumentu zpracovaného Ministerstvem průmyslu a obchodu.

Digitalizace

Podle dokumentu patří Digitální transformace mezi klíčové aspekty posilující teritoriální kohezi jednak díky výraznému snížení významu vzdálenosti mezi centry, regiony a periferiemi a zároveň dává impuls pro ekonomický, sociální i kulturní rozvoj. V důsledku implementace dokumentu se předpokládá zvýšení atraktivity daného kraje, regionu či obce prostřednictvím digitalizované veřejné správy. Rozvoj digitální infrastruktury tak může účinně zamezit odlivu kvalifikované pracovní síly do atraktivnějších ekonomických center

země a zároveň má ambice z těchto rozvinutých oblastí přilákat investice z atraktivnějším podnikatelským prostředím. Dalším efektem může být eliminace administrativních bariér v rámci přístupu poptávané zahraniční pracovní síly včetně vysoce kvalifikovaných pracovníků na pracovní trh Česka. Dojde rovněž ke zjednodušení, zrychlení a zefektivnění procesů přípravy, umístování a povolování staveb v konečném důsledku povede ke zlepšení investičního prostředí a ke zrychlení výstavby a k větší propojenosti územních celků. Paralelně přitom budou řešeny podmínky pro řádné zavedení digitalizace stavebního řízení a územního plánování. Další pozitivní efekty rychlejší digitalizace lze najít v oblasti rozvoje cestovního ruchu a kreativních průmyslů, které mohou významně stimulovat rozvoj všech regionů a lokalit, včetně periferních území. Dokument vyzdvihuje skutečnost, že benefity z intenzivnější digitalizace budou směřovat ke všem regionům bez ohledu na jejich socioekonomickou vyspělost.

Fyzická infrastruktura a zelená tranzice

Ostatní kapitoly explicitně nezmiňují periferie jako území vyžadující zvláštní pozornost, předpokládá se ale plošně pozitivní dopad uvedených oblastí podpory na všechny typy území.

Podmínky života ve venkovských oblastech pak Národní plán obnovy zlepší implementací řady environmentálních opatření zaměřených jak na samotnou ochranu přírody, tak na adaptaci na klimatickou změnu. V kapitole je rovněž zmíněna problematika obnovy revitalizace území se starou stavební zátěží (brownfields). Regenerace brownfieldů přinese podstatný impuls pro rozvoj lokálních investic a kvalitu života v daném městě či obci. Přeměnou projdou jak specifické rozlehlé areály brownfieldů spolu s realizací následných investičních projektů, tak menší brownfieldy ve vlastnictví obcí a krajů. Takto transformované území najde využití jak v nepodnikatelské sféře související se vznikem občanské vybavenosti, tak dojde k přeměně na infrastrukturu pro budoucí podnikatelskou aktivitu s cílem přitáhnout investice do územní jednotky (MPO ČR, 2021). Tento záměr se může týkat jak vnitřních, tak vnějších periferií.

Diverzifikovaný rozvoj území Česka, tj. jejich regionů, není v rozporu s posilováním konkurenceschopnosti ani se snižováním neodůvodněných regionálních rozdílů. Dochází k posílení přirozených center na regionální a mikroregionální úrovni, která se stala hnacím motorem růstu regionální a místní ekonomiky a zdroji inovací pro svá zázemí. Dochází tím k eliminaci trendů vedoucích ke vzniku novodobých neodůvodněných regionálních disparit, které by vedly k zaostávání rozvoje vybraných regionů, nežádoucím migračním vlnám a oslabování rozvojového potenciálu. A tedy k většímu zaostávání periferií.

Koncepční dokumenty nejen na krajské úrovni slouží jako jeden z vůdčích nástrojů pro směřování alokace omezených veřejných prostředků pro zajištění co nejefektivnějšího rozvoje regionů. Takto základní i tematické koncepční dokumenty definují hlavní směry alokace finančních prostředků a v rámci následných akčních plánů jsou specifikovány konkrétní projekty, které by měly vést k naplnění cílů a priorit formulovaných v koncepčních dokumentech. Jak naznačují výsledky naší analýzy a získané zkušenosti mj. z dotazování

starostů, není zcela jasné, zda je tento stav naplněn i ve skutečnosti, zejména pokud jde o periferie.

Nicméně lze konstatovat, že periferiím dosud nebyla v krajských dokumentech věnována adekvátní pozornost.

2.5 PERIFERIE V ČESKÉ LEGISLATIVĚ / Petr Čechák, Pavel Mates

Platná právní úprava České republiky se problematikou periferních oblastí specificky nezabývá. Při neexistenci, resp. nemožnosti použití speciální právní úpravy⁶ má této problematice tematicky nejbližší zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje (dále v textu této subkapitoly označovaný jen jako zákon). Ten používá ve svém současném znění (a činil tak již od svého přijetí, byť příslušné pasáže měly jiné znění než nyní) záměrně velice obecný způsob vymezení územních celků, jejichž podpora má být podle zákona zajišťována. Pro ně zákon zavádí legislativní zkratku region, a v textu této subkapitoly bude uvedený pojem používán v tomto významu. Konkrétní vymezení regionů však zákon neprovádí a ponechává na dokumentech spíše koncepční povahy, a to konkrétně Strategii regionálního rozvoje (dále jen SRR) a strategiích rozvoje území kraje. S ohledem právě na obecnost úpravy by však právě ustanovení zákona o podpoře regionálního rozvoje mohla být použita jako obecný rámec pro úpravu periferních oblastí a podporu jejich rozvoje.

Zákon rozlišuje dva druhy regionů, jimiž jsou státem podporované regiony a krajem podporované části jeho území. Obecné vymezení charakteristiky a důvodu potřeby jejich podpory stanoví zákon jen u státem podporovaných regionů. Podle § 4 zákona jsou jimi regiony, „jejichž rozvoj je třeba podporovat s ohledem na dynamický a vyvážený rozvoj České republiky, zvyšování hospodářské a sociální úrovně územních samosprávných celků a udržování jejich hospodářské, sociální a územní soudržnosti“. Podmínky pro jejich vymezení podle zákona stanoví Strategie regionálního rozvoje a jejich vymezení navrhuje Ministerstvo pro místní rozvoj ve spolupráci s ostatními dotčenými ústředními správními úřady a kraji.

Druhým typem regionů ve smyslu zákona jsou krajem podporované části jeho území. Ty podle § 12 odst. 2 písm. c) zákona definuje kraj ve strategii rozvoje území kraje. Strategie rozvoje území kraje vydávají kraje ve své samostatné působnosti a do samostatné působnosti kraje spadá i vymezení krajem podporovaných částí jeho území. Zákon s ohledem na tuto skutečnost ani v hrubých rysech nenaznačuje kritéria vymezení těchto regionů. To je ponecháno zcela na jednotlivých krajích, § 13 zákona stanoví, že k finanční podpoře regionálního rozvoje územního obvodu kraje jsou v návrhu krajského rozpočtu vyčleněny peněžní prostředky, a i SRR předpokládá, že v případě krajem podporovaných částí jeho území nevzniká nárok na cílenou podporu prostřednictvím regionální politiky státu. Pojem

⁶ Součástí platné právní úpravy je zřejmě stále nařízení vlády České socialistické republiky č. 38/1970 Sb., o ekonomických nástrojích k zabezpečení oblastní proporcionality, které zřejmě nebylo nikdy formálně zrušeno (jeho zrušení se nepodařilo dohledat), v dnešní době je však již obsoletní a nelze je použít.

státem podporovaných regionů je pojmem zákonným, SRR používá pro označení těchto územních celků pojem hospodářsky a sociálně ohrožená území (dále jen HSOÚ), resp. HSOÚ je jediným druhem státem podporovaných regionů, které SRR zavádí.⁷ SRR počítá s tím, že kraje mohou ve strategiích rozvoje územního obvodu kraje vymezit hospodářsky a sociálně ohrožená území na nižší administrativní úrovni, řešit tak disparity i v rámci jednotlivých správních obvodů ORP a hospodářsky a sociálně ohrožená území mohou vymezit i jinak, než jak je definuje SRR. Kraj by však v rámci své samostatné působnosti mohl jako krajem podporované části jeho území vymezit i jiné jeho části, než jsou ty v rámci jeho území hospodářsky zaostávající nebo hospodářsky a sociálně ohrožená.⁸ V případě krajem podporovaných částí jeho území tak lze mít za to, že tuto kategorii je nutno chápat jako pojmově a z hlediska svého možného určení širší, než je tomu v případě státem podporovaných regionů podle § 4 zákona, resp. než jsou jen HSOÚ, jak jsou ty chápány v SRR.

Stávající podoba úpravy regionů, resp. zejména státem podporovaných regionů v zákoně je výsledkem jeho novelizace provedené zákonem č. 298/2015 Sb. Ta byla reakcí na schválení SRR na roky 2014 až 2020, která vycházela z analýzy dosavadního regionálního rozvoje v předchozím období. Novela byla i reakcí právě na nedostatky, které se podařilo identifikovat.⁹ Přímo v textu důvodové zprávy k novele je citováno ze shrnutí hlavních závěrů z uvedené analýzy.¹⁰ Zde je konstatován sice pozitivní posun, pokud jde o propojování velkých center s jejich zázemím, zároveň ale je řečeno, že dochází k rostoucí periferizaci. Znak periferní polohy se měly týkat asi 1200 obcí a s ohledem na skutečnost, že „[t]ento negativní proces, dříve typický zejména pro pohraničí, dnes zasahuje mnohem více území podél krajských hranic ve vnitrozemí“,¹¹ uvedené hlavní závěry citované v důvodové zprávě zdůrazňují význam, který při řešení vnitřních periferií měly sehrát krajské samosprávy.

Uvedená novela přinesla i zcela nové znění prvních tří částí zákona. Nově tak byl vymezen i pojem státem podporovaných regionů. U nich došlo k opuštění dosavadního členění na jejich různé druhy,¹² zejména však bylo jako nevyhovující vyhodnoceno to, že v předchozí

⁷ Příloha usnesení vlády ze dne 11. ledna 2021 č. 23, které právě v uvedené příloze vymezilo státem podporované regiony, je nadepsána „Vymezení státem podporovaných regionů“. Její text však pokračuje „[h]ospodářsky a sociálně ohrožená území tvoří“.

⁸ Pojmově představitelné je i to, že by se kraj ve své samostatné působnosti rozhodl podporovat i centra své ekonomické aktivity představující „tahouny“ jeho ekonomického rozvoje např. s cílem přilákat sem technologicky pokročilejší výrobu apod. Ostatně novela zákona provedená zákonem č. 298/2015 Sb. s sebou v souladu s Lisabonskou strategií přinesla i rozšíření významu pojmu regionální politiky, resp. významu podpory regionálního rozvoje. Podle důvodové zprávy k novele tímto cílem má být zajištění nejen vyváženého, ale i dynamického rozvoje území státu (vyrovnanějším způsobem má být kladen důraz na rovnost i na výkonnost). S požadavkem konkurenceschopnosti tak souvisí i požadavek podpory pólů růstu, nikoli jen zaostávajících oblastí.

⁹ SRR na roky 2014–2020 byla vládou schválena jejím usnesením č. 344 ze dne 14. května 2013, důvodová zpráva k novelizaci zákona je ve svém textu datována k 3. září 2014. Zejména se důvodová zpráva k novele na novou SRR a analýzu, z níž vycházela, výslovně odvolává.

¹⁰ Přímo v důvodové zprávě je přitom odkazováno na text POSTRÁNECKÝ, Josef, Udržitelný rozvoj České republiky, *Veřejná správa* 1/2014 (16. 1. 2014), s. 18–22, z něhož zde právě bylo citováno.

¹¹ POSTRÁNECKÝ, Josef, citovaný text, s. 19.

¹² Základní členění bylo na regiony se soustředěnou podporou státu a ostatní regiony, jejichž podporování

SRR byly státem podporované regiony vymezeny zpravidla na úrovni okresů.¹³ Podle hlavních závěrů z analýzy regionálního rozvoje, z nichž bylo opět citováno i v důvodové zprávě k novele zákona, dosavadní vývoj vedl „*k prohlubování rozdílů na mikroregionální úrovni, tedy na úrovni obvodů obcí s rozšířenou působností, případně funkčních regionů, jako jsou například pracovní regiony vymezené na základě délky dojíždění za prací. Tyto rozdíly jsou uvnitř většiny krajů poměrně výrazné a bez adekvátních opatření by docházelo k jejich zvyšování*“.¹⁴ Tím zde také bylo zdůvodňováno, proč SRR vymezuje státem podporované regiony na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností, nikoli okresů, jak tomu bylo dříve.¹⁵

Současná SRR i koncepce zákona vychází z dělby „odpovědnosti“ za regionální rozvoj mezi státem a kraje. Tato dělba se projevuje i v možnostech vymezení jimi podporovaných regionů, když kraje mohou v rámci samostatné působnosti podporovat i ty části svého území, které nepředstavují státem podporované regiony (HSOÚ), resp. nejsou jejich součástí. Již SRR pro roky 2014 až 2020 předpokládala posílení významu krajů (a potažmo jimi vymezených regionů jako částí jejich území) ve vztahu k řešení problémů vnitřních periferií a snaze bránit další periferizaci. Aktivnější úlohu by však zřejmě i v tomto mohl sehrávat stát při vymezení státem podporovaných regionů. Vedle HSOÚ by se přitom mohlo jednat i o jinou kategorii, a jako státem podporované regiony by např. bylo možno vymezit i periferní oblasti nezávisle na v SRR vymezených HSOÚ. To samozřejmě nemusí být nutně otázka právní úpravy.¹⁶ Je však namístě připomenout, že v případě státem podporovaných regionů se kromě cílené podpory prostřednictvím regionální politiky státu (tj. vlastně přímé finanční podpory) lze setkat i s tím, že právní řád jim přiznává v porovnání se zbytkem území státu „zvýhodněný režim“, který rovněž lze chápat jako nástroj podpory jejich rozvoje. V současnosti se tak děje jen ve velmi omezeném rozsahu,¹⁷ alespoň potenciálně je představitelné, že by této možnosti bylo více využíváno.

státem je žádoucí z jiných důvodů (zákon dále tyto důvody specifikoval). Regiony se soustředěnou podporou státu podle dosavadního členění zákona dále dělil na strukturálně postižené regiony, hospodářsky slabé regiony a venkovské regiony. Jednotlivé tyto kategorie zákon charakterizoval a specifikoval ukazatele vymezení konkrétních těchto druhů regionů se soustředěnou podporou státu.

¹³ SRR 2007–2013 výslovně vyjmenovávala okresy, které tvořily strukturálně postižené regiony, hospodářsky slabé regiony a regiony s nadprůměrně vysokou nezaměstnaností. Pouze v případě poslední kategorie se pracovalo i se správními obvody obcí s rozšířenou působností, nikoli jen s okresy.

¹⁴ POSTRÁNECKÝ, Josef, citovaný text, s. 19.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Již výše bylo uvedeno, že zákon vymezení státem podporovaných regionů neprovádí, ponechává toto na jiných dokumentech, a alespoň obecná kritéria pro jejich vymezení obsahuje SRR. Vzhledem k tomu, že otázkou je zde spíše způsob vymezení státem podporovaných regionů, případná změna by nutně nemusela s sebou nést změnu právní úpravy, ale byla by proveditelná i na úrovni koncepčních dokumentů (SRR či Akčního plánu SRR).

¹⁷ Privilegovaný režim pro poskytnutí investiční pobídky zakotvuje § 3 odst. 2 písm. b) a odst. 4 nařízení vlády č. 221/2019 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o investičních pobídkách pro investice na území státem podporovaného regionu. Jiné případy, kdy právní úprava takto pracuje s kategorií státem podporovaného regionu, se v právním řádu dohledat nepodařilo.

3. CÍLE A METODIKA VLASTNÍCH VÝSTUPŮ

3.1 ZÁKLADNÍ KONCEPCE – POSLOUPNOST VÝZKUMNÝCH AKTIVIT / *Milan Jeřábek*

Vzhledem ke složení výzkumného týmu, v němž převažují geografové – ale zastoupeni jsou rovněž specialisté z ekonomie, regionalistiky, sociologie, politologie a práva, je strategie vlastních výzkumných aktivit orientována územně s akcentem na odlišení, ale zároveň propojení různých hierarchických úrovní (viz např. Halás 2014). Zároveň usilujeme o propojení objektivního přístupu, založeného na „nezpochybnitelných“ tvrdých datech statistické povahy (viz dále 3.2), se subjektivním posouzením „reálné situace“ vybranými skupinami respondentů (3.5). Při stanovení designu výzkumu pochopitelně navazujeme na práce jiných autorů (viz kapitola 2), jakož i naše práce z doby nedávné (viz literatura).

Považujeme za nezbytné konstatovat, že vzhledem k (v době realizace projektu) přetrvávající nepříznivé pandemické situaci došlo jak k modifikaci harmonogramu, tak změně designu vlastního výzkumu. V zásadě znemožněn byl předpokládaný intenzivní/masivní terénní výzkum (vč. nasazení studentů participujících VŠ jako tazatelů dotazníkového šetření face-to-face u obyvatelstva) modelových území, některé dílčí aktivity byly realizovány v online provedení (např. rozhovory se starosty/starostkami obcí).

První rovinu představuje celostátní pohled, avšak – jak bylo již výše uvedeno – v lokálním, resp. komunálním rozlišení. Jsme přesvědčeni, ostatně další výzkumy toto potvrzují (např. Novák, Netrdová 2011), že předmětnou problematiku je žádoucí řešit právě na této úrovni. Využíváme přitom dostupné datové základny poskytované zejména Českým statistickým úřadem. Relevantní data, jak aktuální, tak vývoj zachycující, slouží následně pro konstrukci tematických map, a to v posloupnosti dílčí → syntetické → komplexní.

Souběžně s těmito aktivitami jsme analyzovali příslušné koncepční dokumenty z celostátní, a především regionální či krajské úrovně, přičemž jsme se soustředili na oba směry, doposud u nás dichotomického usměrňování regionálního rozvoje: regionální politiku – strategie regionálního rozvoje (SRR) a územní plánování – zásady územního rozvoje (ZÚR). Jsme totiž přesvědčeni, že právě kraj (vyšší územně samosprávný celek, VÚSC) sehrává (měl by sehrávat) rozhodující roli v regionálním rozvoji, mj. v souladu s principem subsidiarity. Celkem jsme takto využili více než 60 dokumentů, v nichž jsme „hledali“ nosná klíčová slova: *periferie, území/oblast okrajové, hranice kraje, hranice státní*, ale také pojmy „příbuzné“ jako *zaostávající, znevýhodněné, marginální, zahraničí, přeshraniční spolupráce, soudržnost, koheze, postižený a/či venkov*. Ne vždy totiž příslušné dokumenty operují se shodnými pojmy a problematika periferií se skrývá jinde.

Regionální rovina je zastoupena dvojím způsobem. Především se jedná o modelová území, která byla zvolena pro detailní terénní empirický výzkum. Na základě dosavadních poznatků jsme zvolili po pěti modelových územích ve vnitřní a vnější periferii tak, aby víceméně rovnoměrně pokryly území Česka a rovněž postihly různé typy krajiny a/či využití

3. CÍLE A METODIKA VLASTNÍCH VÝSTUPŮ

s vědomím poměrně značné územní diferenciaci (rozmanitosti). Původní schematický návrh jsme tak upřesnili prostřednictvím správních obvodů obcí s rozšířenou pravomocí – celkem jich je 25 z 205 v rámci státu (viz *Tab. 3.1*). Zatímco u vnitřní dimenze jsme vyžadovali kontakt dvou, případně více krajů, pro vnější dimenzi bylo určujícím aspektem sousedství jiného státu (viz *Obr. 8.1*). Samotné pojmenování jednotlivých MÚ považujeme za pracovní. Jsme si vědomi, že zatímco u vnitřních periferií může být označení až zavádějící, u vnějších periferií se používané označení euroregion nekryje s vlastní institucí jako subjektu přeshraniční spolupráce.

Tab. 3.1 Stanovení modelových území vnitřních periferií

Modelové území	Kraj	SO ORP
Karlovarsko	Karlovarský Ústecký Středočeský Plzeňský	Karlovy Vary Podbořany Rakovník Kralovice
Plzeňsko	Středočeský Plzeňský Jihočeský	Příbram Nepomuk Blatná
Východní Čechy	Středočeský Královéhradecký Pardubický Vysočina	Kolín, Kutná Hora, Čáslav Hradec Králové Přelouč, Chrudim Havlíčkův Brod, Chotěboř, Světlá nad Sázavou
Olomoucko	Vysočina Jihomoravský Pardubický Olomoucký	Bystřice nad Pernštejnem Boskovice Polička, Svitavy, Moravská Třebová Konice
Zlínsko	Jihomoravský Olomoucký Zlínský	Vyškov Prostějov Kroměříž

Pramen: vlastní zpracování

Druhý přístup představuje jednotlivé hraniční úseky,¹⁸ v souladu s přístupem např. Ministerstva pro místní rozvoj jich vymezujeme pět: saský, bavorský, rakouský, slovenský, polský. Při konstrukci mapy vnějších periferií jsme pracovali s příhraničním pásem SO ORP, pro vlastní empirické šetření jsme použili – se záměrem postihnout i vzdálenost od státní hranice – okresy (*Tab. 3.2*).

¹⁸ Zde je potřeba zmínit, že s ohledem na poskytovatele dotace (TA ČR), jakož i stěžejního aplikačního garanta (MMR) nezahrnujeme do našich metodologických přístupů hodnocení sousedního území, tj. příhraničního území příslušného státu (země).

Tab. 3.2 Stanovení modelových území vnějších periferií

Modelové území	Kraj	Okres	Sousední stát/země
Šumava	Plzeňský Jihočeský	Domažlice, Klatovy Prachatice, Český Krumlov	Německo/Bavorsko Rakousko
Nisa	Ústecký Liberecký	Děčín Česká Lípa, Liberec, Jablonec nad Nisou, Semily	Německo/Sasko Polsko
Silva Nortica	Jihočeský	České Budějovice, Jindřichův Hradec	Rakousko
Pomoraví	Vysočina Jihomoravský	Třebíč Znojmo, Břeclav, Hodonín	Rakousko Slovensko
Beskydy/ Těšínské Slezsko	Moravskoslezský	Frýdek-Místek Karviná	Slovensko Polsko

Pramen: vlastní zpracování

3.2 SOCIOEKONOMICKÁ ANALÝZA – LOKÁLNÍ/KOMUNÁLNÍ ÚROVEŇ / Jaroslav Dokoupil

Tato část odpovídala v projektu jedné z prvotních etap, a to výstupu/výsledku **Sběr a analýza statistických dat k posouzení socioekonomické situace vnitřních a vnějších periferií vč. jejich vymezení** (TL03000527-V1). Na rozdíl od dosavadních prací jsme se důsledně koncentrovali na obce jako územní (správní) jednotky, a především vedení snahou o postižení co nejvěrnější územní diferenciaci. Naší snahou bylo zachytit vedle aktuálního stavu (2019) v některých okruzích/ukazatelích rovněž vývoj (2001–2019).

V průběhu zpracování probíhala, v týmu i mimo něj při průběžných konzultacích metodického postupu s odbornou veřejností, intenzivní diskuze jak nad výběrem vhodných **ukazatelů**, tak zpracováním příslušných hodnot a do určité míry došlo k jejich korekci. Přitom jsme kombinovali deduktivní a induktivní přístupy tak, abychom exaktně zachytili reálnou situaci (vývoj, např. prostřednictvím 5letých období u natality a migrace). Výsledné řešení¹⁹ zahrnuje 17 ukazatelů, se započtením vývoje 41 charakteristik, které lze agregovat do tří tematických okruhů (viz Tab. 3.3). Kompletní data byla k dispozici v závěru roku 2020.

¹⁹ Diskutovány, leč nakonec neřešeny byly např. exekuce, volební účast v posledních volbách, malotřídky, 1. a 2. stupně ZŠ.

Tab. 3.3 Přehled použitých ukazatelů pro posouzení územní diferenciacce

Obyvatelstvo	Trh práce a ekonomika	Bydlení, dopravní dostupnost, pokrytí internetem
<ul style="list-style-type: none"> - Živě narození na 1 000 obyvatel středního stavu (období) - Migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu (období) - Změna počtu obyvatel – index 2019/2001 - Index stáří (65+/0–14 let, aktuální) - Index vzdělanosti [SLDB, (4 × VŠ + 2 × SŠ + 1 × ostatní / Σ)] - Změna indexu vzdělanosti – index 2011/2001 	<ul style="list-style-type: none"> - Míra nezaměstnanosti v % (aktuální) - Rozdíl míry nezaměstnanosti (v p. b., vývoj 2014–2019) - Podnikatelská aktivita na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - Podnikatelské subjekty se zaměstnanci na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - Osoby samostatně výdělečně činné (IČO) na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - Společnosti s ručením omezeným na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) - Daňová výtěžnost na 1 000 obyvatel (aktuální/vývoj) 	<ul style="list-style-type: none"> - Intenzita bytové výstavby – dokončené byty na 1 000 obyvatel (období 2013–2019) - Četnost spojů veřejné hromadné dopravy (středa/sobota, aktuální) - Časová dostupnost krajského města a SO ORP (aktuální) - Pokrytí území internetem (aktuální)

Pramen: vlastní zpracování

Většina ukazatelů zřejmě, s ohledem na jejich všeobecnou znalost/uplatnitelnost, nepotřebuje další vysvětlení. K vybraným ukazatelům však připojujeme krátký komentář:

- živě narození a migrační přírůstek: se záměrem podchytit delší vývoj jsme použili čtyři časová období (2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2019), v nich
 - s ohledem na předpokládané výkyvy zejména u populačně malých obcí – pochopitelně průměrné hodnoty; nicméně do syntetického vyjádření jsme zahrnuli pouze období poslední,
- SO ORP bez centra byly spádovány k nadřazenému centru – konkrétně Praze, Plzni a Brnu,
- dostupnost individuální dopravou byla pojata jak k příslušnému krajskému městu, tak k snadněji/lépe dostupnému krajskému městu bez ohledu na krajské hranice (město, princip spádovosti) přepočtem síťovou analýzou.

Na všechny „ukazatele“ dopadá epidemická situace, toto je třeba respektovat, změnit nelze. To platí především pro hodnocení dopravní dostupnosti, neboť reálná redukce hromadné dopravy právě periferní území zřejmě může ovlivnit nejvíce.

Hodnoty za obce²⁰ jsou vztaženy k republikové hodnotě, resp. průměru. Původně jsme uvažovali o diferenciaci podle jednotlivých ukazatelů za všechny obce Česka do 3 kategorií – s použitím semaforu, a to průměrné (blízké celostátní hodnotě, vyjádřeno odchylkou v %), podprůměrné/zpravidla negativní (např. natalita) a nadprůměrné/zpravidla pozitivní (např. index vzdělanosti). Pro zvýšení exaktnosti jsme přistoupili ke členění souboru podle statistického rozložení na kvintily a v opodstatněných případech doplnili o rozsah **odchylky od průměrné hodnoty**. Soudíme, že právě obce zařazené do dvou kvintilů v negativním smyslu lze prohlásit za mírně až výrazně periferní.²¹ Vedle intenzity perifernosti je sledována perifernost tematická, a to na základě populačního vývoje, trhu práce a ekonomiky, dopravní dostupnosti.

V dalším kroku k určení významnosti jednotlivých ukazatelů pro určení periferních území jsme použili již dříve zvažovanou **delfskou metodu**, a to v několika krocích (posouzení interní → externí → interní). Na základě příslušné tabulky vah jednotlivých ukazatelů, založené na 41 analytických mapách, každý z expertů přiděloval 100 bodů. Na hodnocení se podíleli relevantní odborníci z akademického prostředí (zejm. tematicky blízkých projektů/aktivit), příp. aplikační roviny (např. aplikační garanti). Pro nezáměr z místní samosprávy se nepodařilo doplnit posuzovatele z lokální/komunální úrovně, přestože se jednalo o starosty/starostky oslovených a jinak spolupracujících obcí a měst. Ve finálním určení byly odpovídající podíly agregovány do tří/čtyř tematických okruhů s tímto výsledkem: obyvatelstvo 27 %, trh práce a ekonomika 27, dopravní dostupnost 23, pokrytí území internetem 14, bydlení 9 %.

Po vytvoření finální podoby datových souborů jsme přistoupili ke **kartografické, resp. GIS vizualizaci**. Ta oproti předpokladu neobsahuje subjektivní dimenzi, důvodem je nerealizace dotazníkového šetření u obyvatelstva. Při koncipování map (analytických, syntetických, komplexních) se objevily nedostatky v interpretaci, resp. postavení řady obcí/měst. Za příklad nechť slouží okresní město Karviná, které jistě nevykazuje periferní charakter. Tento nesoulad může být částečně spojen s jejich zařazením mezi ORP, a tedy absencí v některých hodnoceních, díky čemuž zaujímají jinou, zřejmě neodpovídající pozici. Proto ze základního souboru byla vyjmuta města překračující 10 tisíc obyvatel.

V elektronickém prostředí tak máme k dispozici, jakož i prostřednictvím relevantního odkazu široká veřejnost, 41 dílčích tematických map Česka, 3 syntetické za tematické okruhy²² a mapu komplexní. Až následně jsme přistoupili ke koncipování dalšího výstupu – **mapy vnitřních periferií** (TL03000527-V5), specifikovaného v projektu jako

²⁰ Z analýzy byly vyňaty městské správní/územní jednotky, tj. Hlavní město Praha, okresy Brno-město, jakož i Ostrava-město a Plzeň-město, přestože zde jsou zahrnuty i další obce v zázemí.

²¹ Nicméně pro výsledné stanovení byly zváženy územní návaznosti, mj. určen rozsah periferie přes minimální počet obcí, a nikoliv izolované jednotky.

²² Třetí syntetická mapa reflektuje pouze dopravní problematiku, internet, jakož i bytová výstavba do mapy – v zájmu zachování tematické jednoty (příbuznosti) – zařazené nebyly.

3. CÍLE A METODIKA VLASTNÍCH VÝSTUPŮ

Specializovaná mapa s odborným obsahem (Nmap). Oproti předpokladu došlo, vzhledem k nemožnosti realizovat terénní výzkum z důvodu přetrvávající covidové situace, k redukci koncepce výstupu pouze na kabinetní výzkum.

Pro **terénní výzkum realizovaný v modelových územích**, mj. determinování epidemickou situací, jsme za stěžejní cílovou skupinu zvolili starosty/starostky obcí a měst, výběrově prostřednictvím tří kritérií. Vzhledem k zaměření projektu jsme se rozhodli zvýraznit, oproti reprezentativnímu vzorku, jednak obce populačně menší, jednak v blízkosti hranice, státní, jakož i krajské. Konsensuálně v týmu jsme rozhodli o posílení obcí s počtem obyvatel do 500 (rok 2018). Při vědomí nesporného vlivu geografické polohy jsme proporcčně upřednostnily obce příhraniční – tedy ty, jejichž katastr je rovněž lemován hranicí státní a/či krajskou, prostřední kategorii jsme stanovili do vzdálenosti 10 km vzdušnou čarou od středu obce, ostatní jsou považovány za „vzdálenější“ (s využitím *mapy.cz*). Konečně nelze pochybovat o významu komunikace vyššího řádu: zde v binárním pojetí napojení/přítomnost/dostupnost (do 1 km) silnice I. třídy a/nebo vlakového spojení.

3.3 VYMEZENÍ PERIFERIÍ – VNITŘNÍ DIMENZE /

Zdeněk Szczyrba

Metodologicky se vymezení vnitřních periferií opíralo o nejnižší úroveň administrativního členění Česka, tj. obcí (LAU 2). Řešení problematiky perifernosti na této úrovni je ojedinělé, a nabízí se tak konfrontace výsledků s interpretacemi dosavadních přístupů na úrovni LAU 1, resp. SO ORP. Důvody volby obecní úrovně lze podložit dvěma argumenty: a) argumentem analýzy znaků perifernosti u nejnižších socioekonomických systémů, b) argumentem konfrontace zjištěných znaků perifernosti s názorem klíčových aktérů lokálního rozvoje na úrovni obcí (ve vazbě na provedený výzkum mezi starosty obcí – viz dále).

V první etapě určování vnitřních periferií byla provedena excerpce relevantních databází, a to zejména v gesci Českého statistického úřadu a Ministerstva financí ČR. Snahou bylo na jedné straně pokrýt stěžejní socioekonomické oblasti, na druhé straně zvolit takový soubor ukazatelů, které postihnou různé aspekty vnitřních periferií. V první etapě bylo celkem použito 36 indikátorů vztahujících se k uvedeným základním tematickým okruhům. Pro všechny obce Česka byly následně získány údaje o stavu jednotlivých indikátorů.

Výsledný datový set pokrývá tři tematické okruhy: obyvatelstvo, trh práce a ekonomika (vč. bytové výstavby), dopravní dostupnost.

A. POPULAČNÍ VÝVOJ

Populační vývoj nabízí dostatek poměrně rozmanitých dat, více či méně aktuálních a v dostatečném detailu. Záměrem bylo jak zhodnotit současnou situaci (rok 2019), tak

vývoj po roce 2000. Původní soubor 13 proměnných pro určené periody²³ byl následně redukován na pět: natalita (2016–2019), migrace (2016–2019), index populačního vývoje (2019/2001), index stáří (za rok 2019) a index vzdělanosti (údaje ze SLDB 2001 a 2011).²⁴

B. EKONOMIKA

Obdobný přístup byl uplatněn v oblasti ekonomiky obcí (druhý tematický okruh). Původní soubor 19 proměnných byl nakonec redukován na pět faktorů ve čtyřech okruzích: nezaměstnanost (index 2019/2014 za dosažitelné uchazeče o zaměstnání – s využitím dat MPSV ČR); podnikatelská aktivita – zvoleny byly dva vývojové ukazatele (2019/2013 v přepočtu na 1 000 obyvatel) – celkový počet (činných) podnikatelských subjektů a počet osob samostatně výdělečně činných; daňová výtěžnost (index 2019/2013), s využitím dat Ministerstva financí ČR, databáze Monitor; bytová výstavba (průměr 2013–2019), v přepočtu na 1 000 obyvatel.

C. DOPRAVNÍ DOSTUPNOST

Třetí tematický okruh reprezentuje dopravní dostupnost. Sledována byla jak individuální osobní automobilová doprava (časové hledisko), tak veřejná hromadná doprava (frekvence spojů v den všední/pracovní a víkendový/pracovního klidu). V prvním případě byl zdrojem informací webový portál mapy.cz, v druhém idos.cz. Hodnocena byla dostupnost krajských měst (příslušných, a navíc v oscilačních územích těch „přeshraničních“) a obcí s rozšířenou působností v jednotlivých krajích. Za rozhodný byl brán údaj o nejrychlejší cestě bez přestupu, zároveň byla určující pěší docházka do 1,5 km, jak ve výchozím, tak cílovém bodě. Analýza byla prováděna v podzimních měsících roku 2020, odpovídá tedy již covidové situaci, která se dotkla zejména nepracovního dne, konkrétně soboty.

Posouzením významnosti indikátorů s využitím korelační a explorativní faktorové analýzy – jakož i delfské metody za účasti na 30 odborníků akademické sféry i aplikační sféry – byl počet indikátorů snížen na 15. Předně byly vyřazeny indikátory, které nevykazovaly dostatečně významnou faktorovou zátěž, a indikátory, které měřily stejnou proměnnou v rozdílných časových intervalech. Při použití 36 indikátorů se navíc ukázalo, že indikátory nedostatečně rozlišují hledisko populační velikosti sledovaných obcí, což ve svém důsledku neumožňovalo exaktně definovat periferie. Proto byl soubor obcí redukován jen na obce do 10 tisíc obyvatel (celkem 6 128). Faktorová analýza provedená na takto redukováném souboru obcí a počtu indikátorů potvrzuje jejich rozlišení na tři základní tematické okruhy.

Vlastní postup klasifikace obcí a výpočtu souhrnných indikátorů spočíval ve standardizaci získaných dat z dostupných statistik, následně ve výpočtu průměru a směrodatné odchylky, díky nimž byla stanovena z-skóre. Poté byly zvoleny intervaly s hraničními hodnotami z-skóre: -1,5; -0,5; +0,5; +1,5. Více se tak zohlednil fakt, že pokud byla některá obec

²³ 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2019.

²⁴ Konstrukce vážením kategorií: vysokoškolské vzdělání 4×, středoškolské s maturitou 2×, ostatní určené 1×.

3. CÍLE A METODIKA VLASTNÍCH VÝSTUPŮ

v daném indikátoru extrémně podprůměrná, přeneslo se to částečně i do syntézy. Ta vznikla tak, že z-skóre indikátorů spadající do daného základního okruhu (obyvatelstvo, ekonomika, dopravní dostupnost), resp. celkové syntézy, byla zprůměrována. Průměr byl namísto součtu využit z důvodu absence hodnot některých indikátorů u všech obcí. Výše zmíněné hraniční hodnoty z-skóre vytváří pět intervalů. Hranice intervalů byly stanoveny pomocí půl- a jedenapůlnásobku směrodatné odchylky od průměru. V mapě vnitřní periferie jsou však rozlišeny pouze hodnoty výrazně (hodnota menší než $-1,5$) a mírně (hodnota v intervalu $-1,5$ až $-0,5$) podprůměrné (negativní, periferní). U kategorie obcí označených jako „mírně periferní“ byly hodnoty podprůměrné (hodnota v intervalu $-0,5$ až $0,0$).

Na základě výše uvedených analytických, časově značně náročných prací bylo vytvořeno celkem 41 dílčích tematických map. Následně byly vyhotoveny syntetické mapy (za tři tematické okruhy) a posléze mapa vnitřních periferií (na principu komplexního ukazatele).

3.4 VYMEZENÍ PERIFERIÍ – VNĚJŠÍ DIMENZE / Milan Jeřábek

V další fázi výzkumu/projektu jsme „se přesunuli“ do prostředí vnějších periferií, konkrétně příhraničních území. Přitom jsme se koncentrovali většinou jen na příhraniční pás prostřednictvím hraničních správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Z předchozího hodnocení jsme převzali pouze výsledné hodnocení/zařazení obcí do kvartilů, přičemž za periferní jsme opět považovali dvě kategorie podprůměrné. Navíc jsme přidali právě různé aspekty blízkosti, sousedství, vlivu hranice. Konkrétně se jednalo o témata:

A. ANALÝZA PŘEŠHRANIČNÍCH PROJEKTŮ PODPOŘENÝCH PŘÍSLUŠNÝMI OPERAČNÍMI PROGRAMY ZA OBDOBÍ 2014–2020

Vzhledem k charakteru, resp. odlišnosti pojetí a dopadu tzv. velkých a/vs. malých projektů jsme zvolili projekty typu people-to-people, někdy také označované jako face-to-face. Jejich alokace je totiž snazší než víceméně infrastrukturních projektů, které mají zpravidla širší územní dopad a jejichž žadatel často působí regionálně a má sídlo ve značné vzdálenosti od státní hranice (často např. v krajském městě, Brno, Olomouc apod.). I tak jsme pracovali, při určení území realizace, pouze s lokalitou žadatele, a nikoliv jednoznačně, exaktně určeného územního dopadu. Informace jsme získali od příslušných správců Fondu malých projektů (někde Fondu mikroprojektů či Dispozičního fondu), a to v podstatě za uzavřené programové období (2014–2020/2022). Primárně nás zajímala alokace finanční dotace z Evropského fondu regionálního rozvoje, přičemž jsme nerozlišovali – s vědomím určitého zjednodušení – zda subjekt na české straně je žadatelem/příjemcem či partnerem projektu. Ve shodě s obecně přijatým postupem jsme projekty přiřadili k obci, a to bez ohledu na to, kdo projekt realizoval. Vedle absolutní hodnoty objemu prostředků máme k dispozici taktéž hodnoty relativní (intenzitní) – v přepočtu na 1 000 obyvatel. Sledovali jsme rovněž

- tematické zařazení/10 kategorií, např. Kultura, umění, ochrana kulturního dědictví nebo Ekologie a ochrana přírodních zdrojů;

- typ organizace/5 kategorií, zejména Obce, města, jimi zřizované organizace, mikroregiony, MAS a svazky obcí;
- alokaci, dle administrativního členění od úrovně obecní (komunální) po celostátní;
- územní dopad, počínaje individuálním (příp.) skupinovým a mezinárodním končce.

B. ZATÍŽENÍ HRANIČNÍCH PŘECHODŮ S VYUŽITÍM DOPRAVNÍHO SČÍTÁNÍ 2020

K posouzení významu přeshraniční/mezinárodní dopravy jsme analyzovali data z posledního dopravního sčítání realizovaného v Česku v roce 2020. Z množství ukazatelů jsme zvolili roční průměry denních intenzit dopravy (RPDI) ve vozidlech – v členění těžká (TV), osobní a dodávková (O) a všechna (SV) za 24 hodin. Je-li na území obce sledovaných přechodů více (např. Lanžhot do Rakouska či Bohumín do Polska), počty jsme pochopitelně sčítali.

C. DOPRAVNÍ DOSTUPNOST SOUSEDNÍHO ÚZEMÍ VEŘEJNOU DOPRAVOU

Propustnost státní hranice je zajišťována mj. veřejnou hromadnou dopravou. Registrovali jsme pouze dopravu pravidelnou s lokálním, případně regionálním rozměrem, nikoliv dálkové spoje třeba i se zastávkou na hranici. Nezahrnovali jsme ani spoje např. prázdninové či příležitostné (občasné). Rozlišovali jsme však četnost spojů ve dny všední a víkendové/sváteční, čemuž předcházelo primární rozdělení, resp. určení obcí se zastávkou přeshraniční linky.

D. PŘESHRANIČNÍ TOWN-TWINNING

Dalším, posledním hlediskem, se kterým jsme pracovali, je partnerství měst a obcí. Zde jsme měli k dispozici přehled Svazu měst a obcí ČR, byť ne důsledně aktualizovaný. Příslušná partnerství jsme se snažili kategorizovat: jako nejvyšší „stupeň“ vnímáme obce vícečetně zapojené, dále pak sledujeme posloupnost pro vzdálenost od hranice prostřednictvím administrativního členění, tj. obec hraniční (v sousedním státu), v příhraniční správní jednotce (SO ORP/okres), dotační území (kraj), ostatní/zbývající území sousedního státu.

Tyto práce vyústily v **mapu vnějších periferií** (TL03000527-V6, Nmap – Specializovaná mapa s odborným obsahem), koncipovanou – vzhledem k umístění území a měřítku (možnosti rozlišení) – také po jednotlivých hraničních úsecích.

3.5 EMPIRICKÁ ŠETŘENÍ V MODELOVÝCH ÚZEMÍCH /

František Zich

V souladu se záměry projektu „Periferie Česka“ bylo hlavní cílem zkoumání názorů a zkušeností starostů/starostek zjistit stav vybraných obcí z hlediska demografické, sociální, občanské vybavenosti a ekonomické situace a identifikace míry perifernosti. Dalším cílem

3. CÍLE A METODIKA VLASTNÍCH VÝSTUPŮ

bylo získání informací o stavu a fungování místní správy, spolupráci s vyššími správními orgány a o aktivitě místní občanské společnosti jakož i zjistit stěžejní cíle územního plánu, hlavní problémy života a rozvoje obce a postupy jejich řešení. Součástí výzkumných rozhovorů bylo také zjistit význam krajských hranic (vnitřní periferie) a názorů a zkušeností starostů s vlivem státní hranice, přeshraničních aktivit a vztahů na fungování obcí a život občanů (vnější periferie). Současně byly sledovány otázky týkající se stability obyvatelstva, podnikatelských aktivit a bytové situace obcí.

Vlastní výzkumný rozhovor byl veden na základě strukturovaného dotazníku (v příloze této publikace), který obsahoval uzavřené i otevřené otázky umožňující případné doplnění či položení dalších tematicky relevantních otázek, případně byl proveden i hlubší rozhovor týkající se zejména problémů rozvoje obce a jejich řešení a možností přeshraniční spolupráce apod. Z těchto doplňujících rozhovorů byl pořízen záznam, který je využitelný při interpretaci dat z dotazníku.

Výzkumné rozhovory uskutečnili většinou řešitelé projektu, zapojeni byli také pověřeni studenti. Dotazování bylo realizováno buď na základě osobního setkání, online formou, nebo telefonicky. Rozhovory v případě vnitřní periferie byly provedeny v období od května do října 2021. Celkem bylo osloveno a požádáno o rozhovor přes 250 starostů z vybraných obcí vnitřní periferie. V některých případech (zhruba 8 %) byl z různých důvodů rozhovor odmítnut. V takovém případě byly vybrány jiné obce. Výsledný soubor činí 195 rozhovorů. Výzkumné rozhovory v obcích vnější periferie byly uskutečněny v období od ledna do října 2022. Podíl odmítnutí rozhovorů byl přibližně 7 %. Výsledný soubor činí 198 výzkumných rozhovorů.

Informace získané z rozhovorů a statistických zdrojů byly průběžně přenášeny do datového systému Excel s možností pozdějšího doplnění a kontroly. Data byla zpracována do kontingenčních tabulek prvního a druhého stupně. Následná analýza a interpretace je provedena standardním způsobem vč. zapojení SPSS.

Prezentace vybraných otázek tvoří 6. kapitolu.

4. SOCIOEKONOMICKÁ DIFERENCIACE ČESKA SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERIE

Periferie jsou zpravidla charakterizovány zhoršenou úrovní technické, občanské i dopravní infrastruktury. V mnoha obcích nemají obyvatelé dostatečný přístup k základním sociálním, zdravotním, vzdělávacím či kulturním službám. Zvláštní pozornost jsme z pohledu socioekonomické charakteristiky periferií věnovali obyvatelstvu, ekonomice, trhu práce, dopravní dostupnosti, bytové výstavbě a pokrytí internetem.

4.1 OBYVATELSTVO A TRH PRÁCE / *Milan Jeřábek*

Obecně je známo, že pro obyvatelstvo vč. zaměstnanosti jako významného prvku socioekonomické situace (regionálního rozvoje) máme dostatek relevantních údajů, a to jak z hlediska jejich obsahu, územního detailu a většinou i aktuálnosti. Zvolili jsme, z opakovaně výše uvedených důvodů, celou řadu ukazatelů zachycujících jak přirozený pohyb (měnu), tak pohyb mechanický (migraci) s využitím průběžné statistiky. Tam, kde lze sledovat vývojové trendy, jsme pracovali s pětiletými průměry, abychom případně eliminovali meziroční výkyvy, očekávatelné zejména u populačně malých obcí. Stranou nezůstalo hodnocení struktury obyvatelstva, zde však – s ohledem na způsob získávání dat (sčítání lidu) – poněkud limitováno neaktuálností (2001, 2011, bohužel nikoliv 2021).

PORODNOST

Živě narození na 1 000 obyvatel středního stavu (2001–2005)

Vývoj natality v prvním sledovaném období vykazuje výraznou diferenciaci na komunální úrovni, když hodnoty v průměru za období 2001–2005 se pohybují ve variačním rozpětí 0 až 46,34 promile, aritmetický průměr dosahuje hodnoty 9,16. Z příslušné mapy je patrné symetrické rozdělení na rozdíl od směrodatné odchylky (3,23). Obce s negativním (výrazně, spíše) a pozitivním (spíše, výrazně) vývojem nevytvářejí příliš často souvislé území, resp. shluky, spíše se jedná z hlediska zařazení do jednotlivých kategorií (celkem pěti) o mozaiku.

Přesto určité koncentrace můžeme identifikovat. Ve vazbě na intuitivně předpokládané periferie – mj. také naše modelová území, a to jak vnitřní (na hranicích krajů, v projektu pět), tak vnější (při státní hranici, v projektu pět), tak lze uvést:

- negativní vývoj: pomezí krajů Středočeského a Plzeňského, jakož i Středočeského a Vysočiny; příhraničí Karlovarského kraje k Německu/Sasku, jižní cíp krajů Plzeňského a Moravskoslezského;
- pozitivní vývoj: nejčteněji, byť ne v souvislém území při hranicích Středočeského kraje vůči Ústeckému kraji; jih až jihozápad Jihočeského kraje při hranicích s Německem/Bavorskem a Rakouskem.

Živě narození na 1 000 obyvatel středního stavu (2006–2010)

V období 2006–2010 přetrvávají tendence mozaikovitého rozložení úrovně natality, přičemž musíme zdůraznit rozdrobenost administrativní struktury a vysoký podíl populačně malých obcí, což má zásadní dopad na rozkolísanost hodnot, a to nejen tohoto ukazatele. Došlo k navýšení celostátní hodnoty na 10,62, zvětšilo se variační rozpětí, resp. maximální hodnota (61,35), jakož i směrodatná odchylka (3,66).

Oproti předchozímu období došlo ke zvýraznění územní diference, což se projevilo i v periferních územích. Ve výše zmíněných územích se prohloubil negativní vývoj, a to zejména oboustranně po hranicích krajů STC a VYS, jakož i po celém obvodu Kraje Vysočina. Naopak pozitivní vývoj – vedle území uvedených v období 2001–2005 – se projevil také na západních hranicích krajů Plzeňského a Karlovarského k Německu/Bavorsku. Za zmínku ještě stojí, že v příhraničí krajů JHM, ZLK, MSK až OLK (tj. vůči Rakousku, Slovensku a Polsku) se setkáváme (až na izolované výjimky) pouze s vývojem průměrným (neutrálním) a/či spíše (mírně) negativním.

Živě narození na 1 000 obyvatel středního stavu (2011–2015)

Třetí sledované období 2011–2015 zachovává na jedné straně dosavadní trendy, na druhé straně registrujeme některé nové prvky v územní diferenciaci populačního vývoje. Základní ukazatele, na jejichž základě jsou příslušné mapy konstruovány, dosahují těchto hodnot: aritmetický průměr 10,15, směrodatná odchylka 3,36, minimální hodnota 0, maximální hodnota 40,98. Nadále je patrný negativní vývoj na pomezí krajů Středočeského a Plzeňského, Jihočeského a Vysočiny, dále VYS a JHC a JHM, největší shluk (počtem obcí či jejich úhrnnou rozlohou) však identifikujeme v severní části krajů Olomouckého a Moravskoslezského. Periferní efekt je navíc zesílen blízkostí Polska. Odchylku v pozitivním smyslu, tedy s nadprůměrnými hodnotami natality, registrujeme – jako doplněk oproti předchozímu období – ve vnější periférii krajů PLK a JHC při hranicích s Německem/Bavorskem, resp. Rakouskem.

Živě narození na 1 000 obyvatel středního stavu (2016–2019)

Ve vývoji v posledním období 2016–2019 nezaznamenáváme žádné dramatické změny, a to v celkovém ani detailním pohledu. Natalita se mírně zvýšila a dosáhla hodnoty 10,55, tj. nejvyšší ze čtyř hodnocených pětiletých (s výjimkou posledního) období. Směrodatná odchylka, konstruovaná z hodnot za všech 6 258 obcí Česka, činí 3,64; maximum natality pak 44,12, přičemž i zde se vyskytují obce bez narozených, tedy s hodnotou 0. Na první pohled upoutá výrazně pozitivní vývoj přinejmenším v jižní části Plzeňského kraje a v kontrastu negativní vývoj jihozápadní části Jihočeského kraje (obojí vůči Německu/Bavorsku), jakož i negativní vývoj v saském příhraničí na území krajů KVK a ULK, ale také v polském příhraničí většiny českých krajů, zejména HKK. Silněji se prosazují obce s výrazně negativním vývojem natality, byť až na výjimky jako „ostrovy“, ale přece jen s vyšším zastoupením v kraji JHC a VYS.

MIGRACE

Migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu (2001–2005)

Migrace, resp. migrační přírůstek (saldo) – na rozdíl od předchozí natality – dosahuje kladných i záporných hodnot. To má pochopitelně vliv nejen na aritmetický průměr (výchozí ukazatel následného hodnocení, 2001–2005: 6,30 ‰), ale též na rozdíl mezi oběma mezními hodnotami (úbytku –109,36/přírůstku 343,87 ‰) a směrodatnou odchylku (16,39).

Sledujeme-li nejprve vnitřní dimenzi, tj. situaci kolem krajských hranic, lze konstatovat – až na výjimky, např. příhraničí Středočeského kraje vůči Ústeckému kraji – mírně negativní až průměrný vývoj. Mezi kraji je nejhorší situace na pomezí Čech a Moravy, zde reprezentované kraji PAK a VYS. Negativní vývoj zaznamenáváme také podél hranic Olomouckého kraje jak na západě – s Pardubickým krajem, tak dokonce výrazněji na východě – s Moravskoslezským krajem.

Také u vnější dimenze, tj. při státní hranici, převažuje obdobná situace, v zásadě proporční zastoupení mírně negativního až neutrálního vývoje. Víceméně souvislá území jsou patrná v kraji Jihočeském vůči Německu/Bavorsku, na styku krajů JHC, VYS a JHM vůči Rakousku, ale též Zlínského kraje vůči Slovensku a Královéhradeckého kraje vůči Polsku. Jako nejlepší, s pozitivním (mírně až výrazně) vývojem, se tedy jeví příhraničí krajů KVK, ULK a LBK vůči Sasku.

Migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu (2006–2010)

V období 2006–2010 se hodnota průměrného migračního salda významně zvýšila (téměř na dvojnásobek, hodnota 10,42 ‰), přičemž se ovšem územně více rozšířil negativní vývoj (jako důsledek koncentračních tendencí zejm. do Hlavního města Prahy a jeho širšího zázemí). Proto lze konstatovat, že v krajích sousedících se Středočeským krajem a dále na východ dominuje mírně negativní až průměrný vývoj. Ve všech takto určených krajích tak můžeme definovat poměrně rozsáhlá území:

- v krajích HKK a PAK ve východní polovině,
- v Kraji Vysočina v podstatě s výjimkou jádrové oblasti kolem krajského města Jihlavy,
- v JHM kraji v jižní části podél hranic s VYS, Rakouskem a Slovenskem,
- ve ZLK při hranici se Slovenskem (vnější) a OLK (vnitřní periferie),
- v MSK ve východní části vůči OLK a Polsku,
- v OLK ve většině území s výjimkou blízkého zázemí krajského města, zejména pak v severní části, počínaje jižním předhůřím Jeseníků.

Variační rozpětí přesahuje 350, směrodatná odchylka pak dosahuje – v porovnání všech čtyř období – nejvyšší hodnoty 18,82. Pozitivní vývoj v primárně sledovaných periferiích pak identifikujeme pouze v příhraničí Ústeckého kraje vůči Německu/Sasku.

Migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu (2011–2015)

Pro období 2011–2015 je charakteristický výrazný pokles intenzity migračního salda (s hodnotou 5,06 ‰ asi na polovinu předchozího období), jakož i směrodatné odchylky (zhruba o třetinu na hodnotu 13,70). Územní rozložení zůstává v zásadě zachováno, v některých oblastech však ještě dochází k prohlubování disparit, konkrétně přesunu mezi kategoriemi: z průměrné do mírně negativní a z mírně negativní do výrazně negativní. To platí např. o:

- posílení negativních trendů v krajích Karlovarském (převážně vnitřní dimenze, mj. na styku s kraji PLK, ULK a STC), Plzeňském a Jihočeském (v obou vnější dimenze, tj. k Německu/Bavorsku a Rakousku) či
- nástupu výrazně negativních „ostrovů“ (izolovaných obcí) v mírně negativním prostředí krajů MSK, OLK a HKK, jak ve vnitřní, tak vnější periferii.

Migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu (2016–2019)

Také pro poslední období platí převážně mozaikovitý charakter migračního salda na obecní úrovni (viz *Obr. 4.1 Mapové přílohy*). Hodnoty základních parametrů jsou – v porovnání s obdobím 2011–2015 – podobné u aritmetického průměru a směrodatné odchylky (6,02 ‰ resp. 13,99), variační rozpětí je poněkud nižší (min. –98,72 vs. max. 124,50). Poměrně výrazně se zlepšila situace v krajích Karlovarském, Plzeňském a Jihočeském, a to zejména zmenšením rozlohy území s mírně negativním vývojem (především podél státní hranice s Německem/Bavorskem a Rakouskem). Naproti tomu situace na styku krajů OLK, MSK a Polska se zhoršila, zejména přibýly obce s výrazně negativním vývojem. Oslabil se pozitivní vývoj v příhraničí Ústeckého kraje s Německem/Saskem.

ZMĚNA POČTU OBYVATEL – INDEX 2019/2001

Pro populační vývoj za celé období 2001 až 2019 vyjádřený indexem změny počtu obyvatel 2019/2001 je typické výrazně symetrické rozložení s dominancí obcí s hodnotou odpovídající, resp. blízkou aritmetickému průměru 1,16. Územní diferenciaci (viz *Obr. 4.2 Mapové přílohy*) spolehlivě dokumentuje proces suburbanizace, a to zejména v okolí Prahy a krajských měst. Pozitivní odchylku zaznamenáme ovšem také ve vnější periferii, a to na území Ústeckého kraje při hranici s Německem/Saskem a izolovaně rovněž v krajích KVK, PLK a JHC při hranici s Německem/Bavorskem, resp. Rakouskem. Z vnitřních periferií se – oproti převažujícímu neutrálnímu až negativnímu vývoji – vymyká severovýchodní cíp Středočeského kraje s částečným přesahem do kraje Libereckého. Mírně negativním (s výjimkou jediné výrazně negativní obce!) vývojem se vyznačuje jak řada území

- v periferii vnitřní:
 - čtyřmezí krajů KVK, PLK, (STC) a ULK,
 - trojmezí krajů STC, JHC a VYS,
 - v blízkosti styku krajů VYS, PAK, JHM a OLK,
- tak vnější:
 - v kraji KVK vůči Německu/Sasku,

- v krajích PLK a JHC vůči Německu/Bavorsku,
- čtyřmezi krajů JHC, VYS, JHM a Rakouska,
- v krajích OLK a MSK vůči Polsku, které je plošně nejrozsáhlejší.

INDEX STÁŘÍ (2019)

Index stáří, tedy poměr mezi věkovou skupinou 65letých a starších vůči 0–14letým, vyjadřujeme pouze v aktuální situaci roku 2019. Republiková hodnota dosahuje hodnoty 132, to znamená, že nejstarších obyvatel je o třetinu více než nejmladších. Setkáváme se zde ovšem, mezi dosud hodnocenými ukazateli populačního vývoje, s největší variabilitou – směrodatná odchylka vykazuje hodnotu 87,84. Taktéž variační rozpětí lze považovat za extrémní: minimum 12,9 (nejstarších 8krát méně než nejmladších) až maximum 3 000 (nejstarších 30krát více než nejmladších). Toto je nepochybně determinováno populační velikostí obcí, resp. obecně známou rozdrobenou administrativní strukturou.

Sledujeme-li naši problematiku periferií, v některých – zejména vnitřní – můžeme spolehlivě nepříznivou situaci, tj. nadprůměrné hodnoty (mírně až výrazně), identifikovat:

- při hranicích kraje Středočeského s kraji Plzeňským, Jihočeským a Vysočina;
- v severní a jihovýchodní části Plzeňského kraje;
- u Kraje Vysočina (kromě již zmíněného) při hranici s kraji Jihočeským, Jihomoravským a Pardubickým;
- při hranicích krajů Olomouckého a Moravskoslezského, a to s přesahem do vnější periferie vůči Polsku.

Odchylky s příznivým vývojem jsou spíše ojedinělé, mírně podprůměrné hodnoty (ty je nezbytné interpretovat inverzně) se vyskytují, byť spíše ostrůvkovitě, snad jen v PLK – při hranici s Německem/Bavorskem – a JHM – při hranici s Rakouskem.

VZDĚLANOST

Index vzdělanosti je koncipován jako vážená hodnota absolutního počtu osob s nejvyšším ukončeným vzděláním, a to: s vysokoškolským vzděláním čtyřnásobkem, se středním vzděláním ukončeným maturitou dvojnásobkem a zbytek populace starší 15 let jedenkrát. K dispozici máme na úrovni obcí pouze data ze sčítání lidu, zvolili jsme možnost komparace posledních dvou SLDB, tedy stav za rok 2001, 2011 a rozdíl mezi oběma hodnotami.

Index vzdělanosti 2001

Výchozí hodnotou pro posuzování podle tohoto kritéria je rok 2001, celostátní hodnota činí 1,34. Zjišťujeme poměrně nízkou směrodatnou odchylku ve výši 0,12; evidované minimum je 1,03 a maximum 2,43. Území s méně příznivými hodnotami se vyskytuje

- ve vnitřních periferiích, resp. při krajských hranicích:
 - na pomezí kraje Ústeckého s kraji LBK, STC i KVK;
 - na severu Plzeňského kraje při hranicích s KVK;

4. SOCIOEKONOMICKÁ DIFERENCIACE ČESKA SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERIE

- v Jihočeském kraji na styku s kraji STC a VYS;
- na styku krajů Moravskoslezského a Olomouckého;
- ve vnějších periferiích, resp. při státní hranici:
 - izolovaně při hranici s Německem/Saskem v KVK a ULK, naproti tomu
 - pozitivní odchylku registrujeme zejména v PLK vůči Německu/Bavorsku a v jihozápadní části JHM.

Index vzdělanosti 2011

Přes všeobecné zlepšení, resp. zvýšení hodnoty aritmetického průměru na 1,51 došlo ke zvýraznění rozdílů (viz *Obr. 4.3 Mapové přílohy*). Zjednodušeně řečeno mezi jádry (jádrovými oblastmi) zařazenými mezi mírně až výrazně nadprůměrné a periferiemi (okrajovými oblastmi) jak ve vnitřní, tak vnější dimenzi. Ostatní ukazatele se příliš neliší od hodnot roku 2001.

S podprůměrnými, mírně až výrazně, se setkáváme při většině krajských hranic, souvisejí např. mezi kraji Středočeským a Ústeckým, Středočeským a Královéhradeckým, ale též v jihovýchodní části Pardubického kraje směrem ke krajům JHM a OLK či při hranicích krajů Olomouckého a Moravskoslezského. Daleko výraznější jsou ovšem negativní trendy ve vnějších periferiích: rozsáhlá území krajů Libereckého, Ústeckého, Karlovarského a Plzeňského, ale také JHC a VYS.

Změna indexu vzdělanosti (index 2011/2001)

Změna indexu vzdělanosti vyjádřená indexem 2011/2001 dokládá „rozevírání nůžek“ mezi tzv. winnery a losery, kteří na první pohled převažují. Zatímco celková úroveň se zlepšila o 13 %, většina obcí tuto hodnotu nedosahuje, a v některých došlo dokonce k jejímu poklesu (min. 0,71 vs. max. 1,76). Přestože výrazný pokles zaznamenáváme jen ojediněle, mírný pokles – oproti republikové hodnotě – lze vidět

- v obou dimenzích:
 - krajů Libereckého (na severu, západě a východě), Ústeckého (na severu a jihozápadě), Karlovarského (většina území), Plzeňského (výrazněji na severozápadě), Jihočeského (bez významné koncentrace), Moravskoslezského (na severovýchodě), Královéhradeckého (většina území s koncentrací na severu);
- ve vnitřní dimenzi:
 - krajů STC (byť vůbec v nejslabší úrovni), VYS (spíše v jižní části), PAK (s důrazem na východní část);
- ve vnější dimenzi:
 - OLK (severní část).

NEZAMĚSTNANOST

Míra nezaměstnanosti v % (2014)

Míra nezaměstnanosti byla ve „výchozím období“ poměrně vysoká, aritmetický průměr dosáhl hodnoty 7,25 %. Maximální hodnota převýšila dokonce 33 %. V zásadě se konstituovaly dvě plošně rozsáhlé oblasti, po jedné v Čechách a na Moravě, avšak s jiným vnitřním uspořádáním. Zatímco severní, resp. severozápadní Čechy – zjednodušeně zastoupené Ústeckým krajem s přesahem do Karlovarského kraje – se vyznačují poměrně mozaikovitým střídáním obcí v obou „nepříznivých“ kvintilech, pro sever Moravskoslezského a Olomouckého kraje je typické „jádrové území“ s nejhůřší situací, na něž navazuje lem druhého nadprůměrného kvintilu.

Další koncentraci, rozsahem již ovšem menší, evidujeme v celém západním cípu Jihomoravského kraje (lze ztotožnit s okresem Znojmo) s přesahem do Kraje Vysočina (Třebíč), v jižní části Šumavy (JHC), ale také na Svitavsku (PAK).

Míra nezaměstnanosti v % (2019)

Rozdíl míry nezaměstnanosti (v p. b.) (2019–2014)

Po pěti letech došlo k poměrně značnému zlepšení situace, republiková hodnota se snížila na 2,73 %. Rozložení nicméně přetrvalo, za relativně zřejmé změny můžeme prohlásit zlepšení situace v MSK a OLK, byť nelichotivé prvenství si tato oblast udržuje nadále (viz *Obr. 4.4 Mapové přílohy*). Zatímco v severozápadních Čechách se situace také zlepšila, zhoršení zaznamenáváme v příhraničí JHC k Německu/Bavorsku a Rakousku, ale i na východě JHM ke Slovensku i ZLK.

4.2 EKONOMIKA PERIFERNÍCH ÚZEMÍ V KONTEXTU SOCIOEKONOMICKÉHO VÝVOJE

4.2.1 PERIFERNÍ REGIONY Z HLEDISKA HOSPODÁŘSKÉHO / Nikola Krejčová

Periferní regiony můžeme z hospodářského hlediska chápat jako oblasti s nedostatečnou integrací do řádově vyšších regionálních sociálních a ekonomických struktur. Periferní oblasti zaostávají zpravidla ve více ukazatelích ekonomického růstu v porovnání s vyspělými nebo rozvíjejícími se regiony. V současném ekonomickém paradigmatu, kdy je za rozvojový ukazatel území považováno v širším smyslu dosahování tzv. veřejného blahobytu, resp. zvyšování kvality života, je indikátorem rozvoje nejen ekonomická výkonnost, ale i další charakteristiky – např. dostupnost služeb obecného zájmu, kvalita životního i sociálního prostředí, vzdělanost, vzájemné vztahy, otevřenost místní správy, lokální nebo regionální identita apod. Tyto ukazatele vykazují v periferních regionech relativně nižší hodnoty než v tzv. jádrových nebo ekonomicky silnějších územích. Mezi základní posuzovaná ekonomická kritéria perifernosti území náleží trh práce a výše mezd,

4. SOCIOEKONOMICKÁ DIFERENCIACE ČESKA SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERIE

míra nezaměstnanosti, odvětvová struktura ekonomiky, počet a typologie podnikatelských subjektů, míra vyjížďky za zaměstnáním i majetek a finanční zdroje místní samosprávy.

Ekonomika menších územních celků je kontinuálně předmětem pozornosti odborné veřejnosti vzhledem k jejich významu pro vývoj celkového národního hospodářství. Sledovány jsou různé územní úrovně a různé socioekonomické ukazatele. Obecně platí, že datové zdroje potřebné pro územně ekonomické analýzy jsou rozmanitější na úrovni vyšších územních celků a s klesající územní úrovní se dostupnost vhodných dat zhoršuje, zejména pokud je záměrem komplexně analyzovat a vyhodnotit socioekonomickou situaci a vývoj. Nejhorší je situace na úrovni obcí, kde ukazatel ekonomické výkonnosti de facto není sledován a k jejímu odhadu se lze dobrat pouze komplikovanými přepočty, nebo dokonce jen expertními odhady.

Pro účely vyhodnocení ekonomiky periferních území měl tedy řešitelský tým projektu relativně omezené datové možnosti a zdroje. Pro samotné vymezení periferních území byly použity ekonomické ukazatele vývoje počtu firem s ručením omezeným, počtu osob samostatně výdělečně činných, počet podniků se zjištěnou aktivitou, daňová výtěžnost a míra nezaměstnanosti. V kombinaci s ukazateli vybavenosti a dalšími sociálními ukazateli bylo možné získat indexové hodnoty s vysokou vypovídací hodnotou. Pro zpětné vyhodnocení ekonomické situace a vývoje ekonomiky periferních lokalit je ovšem nezbytné přihlídnout k hodnotám vybraných výkonnostních krajských ukazatelů, případně ukazatelů příslušných SO ORP, které do značné míry ovlivňují ekonomickou situaci v jednotlivých lokalitách.

Lze předpokládat, že kraje s největším podílem periferních území budou vykazovat nejhorší hodnoty výkonnostních ekonomických ukazatelů. Dále lze předpokládat, že výrazná koncentrace periferních obcí do větších celků může umocňovat ekonomickou výkonnostní slabost kraje z důvodu slabého formování lokálních ekonomických struktur. Tyto skutečnosti se mohou projevit v časových řadách krajských výkonnostních ukazatelů.

Z *Tab. 4.1* vyplývá, že shluky periferních území se do značné míry projevují v krajské ekonomické výkonnosti, což je nejvíce signifikantní v oblasti investic (podíl hrubého fixního kapitálu na hrubé přidané hodnotě v %), a dále v sektoru stavebnictví,²⁵ tedy sektorech, kde lze předpokládat dominantní participaci soukromého sektoru. Zde je ve sledovaném období patrná výraznější negativní dynamika (hodnota indexu pod 0,85) právě v krajích s největšími periferními shluky, tedy v krajích Ústeckém, Karlovarském, Olomouckém a Moravskoslezském, částečně také Plzeňském.

²⁵ Stavební práce na 1 obyvatele v ČR podle místa stavby – stavební podniky s 20 a více zaměstnanci (tis. Kč, běžné ceny).

Tab. 4.1 Výkonnostní ekonomické ukazatele za kraje Česka – změna v období 2009–2019 (index)

Kraj	HDP/obyv.	Míra investování	Stavební práce/ obyv.	ČDD/obyv.	Podnikatelé/ 1 000 obyv.	Průměr
Středočeský kraj	1,45	1,25	1,03	1,36	1,03	1,22
Jihočeský kraj	1,38	0,94	1,01	1,33	1,00	1,13
Plzeňský kraj	1,40	0,77	1,02	1,37	0,93	1,10
Karlovarský kraj	1,24	1,01	0,61	1,38	0,90	1,03
Ústecký kraj	1,28	0,91	0,84	1,35	0,99	1,07
Liberecký kraj	1,47	0,95	0,97	1,36	0,96	1,14
Královéhradecký kraj	1,51	0,87	1,07	1,39	0,97	1,16
Pardubický kraj	1,42	0,97	1,17	1,38	1,02	1,19
Kraj Vysočina	1,44	0,96	1,37	1,43	1,09	1,26
Jihomoravský kraj	1,46	0,89	1,10	1,40	1,01	1,17
Olomoucký kraj	1,53	0,80	1,30	1,35	0,99	1,19
Zlínský kraj	1,46	0,98	1,03	1,37	1,02	1,17
Moravskoslezský kraj	1,41	0,84	0,88	1,34	1,03	1,10

Vysvětlivka: ČDD – čistý disponibilní důchod.

Pramen: vlastní zpracování podle dat ČSÚ (2023)

Jaký byl vývoj konkrétních ekonomických ukazatelů, nastíní následující kapitoly vztahující se především k podnikání a daňové výtěžnosti obcí.

4.2.2 PODNIKÁNÍ V PERIFERNÍCH ÚZEMÍCH ČESKA / Nikola Krejčová

Periferní lokality/území se obecně vyznačují spíše slabou atraktivitou nejen pro obyvatele, ale i pro podnikatele. Nižší atraktivnost je dána především geografickou odlehlostí a horší dostupností z regionálních, mezoregionálních i mikroregionálních center. Odlehlost může být zčásti kompenzována existencí a postupným zkvalitňováním dopravních komunikací, napojením na internet nebo dostatečnou dopravní obsluhností prostřednictvím linek veřejné hromadné dopravy. Přestože silniční dopravní komunikace již dnes téměř ve

všech lokalitách existují a napojení na internet se stále zintenzivňuje, je třeba konstatovat, že celková vybavenost dopravní a technickou infrastrukturou v těchto typech území stále zaostává, což významně ovlivňuje charakter podnikatelské struktury.

V kombinaci se specifickým demografickým složením obyvatelstva v periferních lokalitách, vyznačujícím se vyšším podílem starších věkových skupin, nižší vzdělaností úrovní a do značné míry i určitým konzervativním smýšlením spojeným s obavami z nových jevů a výzev, jsou tyto determinanty základní příčinou ekonomické stagnace těchto lokalit. Nízký podnikatelský potenciál způsobuje nedostatek základních služeb, rigiditu lokálních trhů zboží a služeb i trhů pracovních a odliv pracovní síly – spotřebitelů. Pro periferní území/lokality je tedy stěžejní vhodné nastavení nástrojů podporujících vznik nových podnikatelských aktivit, a to především drobných a malých podnikatelů s cílem zajistit základní občanskou vybavenost, a zabránit tak další depopulaci a degradaci těchto území. Cílem této kapitoly je identifikovat nejvýraznější trajektorie vývoje podnikatelského sektoru v periferních územích Česka na základě datových a mapových výstupů z projektu, a poskytnout tak kvalifikovaný podklad pro následná doporučení k optimalizaci podpůrných nástrojů (Synek 1996).

Podnikání a podnikatelské subjekty: definice a právní úprava v ČR

Podnikem se obecně rozumí ekonomicko-právní subjekt představující základní prvek ekonomického systému, jehož smyslem je poskytování zboží či služeb za úplatu, přičemž disponuje právní subjektivitou a ekonomickou samostatností (Synek 1996).

Podniky lze různým způsobem klasifikovat, a to zejména podle jejich velikosti a právní formy, případně formy vlastnictví. Legislativa ČR definuje jednotlivé kategorie v návaznosti na legislativu evropskou.

Za drobného, malého a středního podnikatele se považuje podnikatelský subjekt, který zaměstnává méně než 250 zaměstnanců a jeho roční obrat nepřesahuje 50 milionů eur nebo jeho bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 43 milionů eur. V rámci kategorie malých a středních podniků jsou malé podniky vymezeny jako podniky, které zaměstnávají méně než 50 osob a jejichž roční obrat nebo bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 10 milionů eur. Drobní podnikatelé jsou vymezeni jako podnikatelé, kteří zaměstnávají méně než 10 osob a jejichž roční obrat nebo bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 2 miliony eur (Czechinvest, 2022). Při posuzování statutu podniku je nutné vzít rovněž v úvahu jeho vztah k jiným podnikům s tím, že se započítávají i finanční hodnoty a počty zaměstnanců propojených podniků. Z tohoto pohledu rozlišujeme tři typy propojených podniků: samostatný podnik (méně než 25 % kapitálu jiného podniku), partnerský podnik (25–50 % hlasovacích práv v jiném podniku) a spojený podnik (více než 50 % hlasovacích práv v jiném podniku) (Czechinvest, 2022).

Definice pojmu drobný, malý a střední podnikatel je podrobně zpracována v Aplikačním výkladu malého a středního podnikání za účelem aplikace Doporučení 2003/361/ES ze dne 6. května 2003 (Úřední věstník EU, L 124 ze dne 30. 5. 2003, s. 36–40) v podmínkách České republiky. Materiál byl zpracován Ministerstvem průmyslu a obchodu a Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže.

Samotné podnikání jako ekonomická činnost je v Česku rovněž upraveno množstvím právních předpisů, z nichž lze, nad rámec ústavních právních předpisů, pro příklad uvést živnostenský zákon, zák. č. 455/1991 Sb., občanský zákoník, zák. č. 89/2012 Sb., zákon o obchodních korporacích, zák. č. 90/2012 Sb. atd.

Podpora podnikání v rámci EU je upravena nařízením EK č. 651/2014 ze dne 17. června 2014, kterým se v souladu s články 107 a 108 Smlouvy prohlašují určité kategorie podpory za slučitelné s vnitřním trhem. Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1287/2013 ze dne 11. prosince 2013 byl zaveden tzv. Program pro konkurenceschopnost podniků a malých a středních podniků. Shrnujícím aktuálním sektorovým dokumentem o stavu a vývoji v oblasti MSP je *Zpráva o vývoji podnikatelského prostředí v ČR (2020)*. Dokument obsahuje, kromě shrnutí dosud realizovaných systémových změn na podporu podnikání, také *Strategii podpory MSP v České republice 2021–2027*. Součástí jeho obsahu je výčet plošných podpůrných nástrojů na podporu rodinného podnikání, bezhotovostní ekonomiky, start-upů, snižování daňové i administrativní zátěže podnikatelů apod.

Podnikatelská struktura v periferních oblastech Česka

Socioekonomická úroveň regionů a lokalit je determinována celou řadou faktorů, v první řadě však rozvinutostí a výkonností podnikatelského sektoru. Firemní sektor nejenže vytváří celkový národní produkt, který je následně přerozdělován do obcí a krajů prostřednictvím rozpočtového určení daní a dalších fiskálních nástrojů, ale je klíčovým determinantem zaměstnanosti, koupěschopnosti populace, vybavenosti službami a občanskou infrastrukturou v jednotlivých lokalitách/obcích. Z tohoto úhlu pohledu je třeba rozlišit mezi významem malých a drobných firem na jedné straně a velkých firem a nadnárodních korporací na straně druhé, pokud jde o rozvoj lokalit: zatímco velké firmy hrají klíčovou roli spíše coby zaměstnavatelé, kteří do značné míry ovlivňují regionální a lokální mzdovou úroveň, přispívají k rozvoji infrastruktury a participují mnohdy významně i na komunitním životě, malí a drobní podnikatelé s lokálně orientovanou tržní zónou tvoří základ vybavenosti základními službami pro obyvatele, jiné podnikatele i veřejný sektor, a stávají se tak základním předpokladem atraktivnosti území pro obyvatelstvo a případně nové investory (Krejčová 2014).

Dynamika podnikatelského sektoru v periferních územích

Z provedených výzkumů vyplývá, že některá území jsou výrazně poddimenzovaná, pokud jde o přítomnost podnikatelských subjektů, a dynamika vývoje zde není v tomto smyslu příznivá. Tato území lze tedy z ekonomického pohledu označit za periferní. V rámci porovnání dvou období (let 2013 a 2019) zde byl identifikován negativní vývoj ve většině z použitých ukazatelů.

Nejvýrazněji negativní vývoj počtu společností s ručením omezeným je patrný v okrajových částech většiny krajů ČR. Tato skutečnost může být ovlivněna dlouhodobým trendem úbytku počtu obyvatel a horší dopravní dostupností dotčených lokalit. Celkově relativně nízký podíl lokalit s nejvýraznějším úbytkem podnikatelských subjektů má Středočeský

kraj, Ústecký, Moravskoslezský, Zlínský a Jihomoravský kraj, naopak nejvyšší relativní úbytek lze pozorovat v Kraji Vysočina, dále v Plzeňském a Jihočeském kraji. Pokud jde o vnější hranice krajů, resp. území při státní hranici, není patrná žádná významná negativní dynamika, s výjimkou několika pohraničních lokalit ve SO ORP Chomutov, Litvínov, Kraslice, Domažlice a na jihu Dačice a Znojmo. Přestože se většina území Česka jeví být v rámci sledovaného ukazatele a daného období poměrně stabilní, tj. pohybuje se v rozmezí průměru a mírného podprůměru, je zjevné, že dochází k poklesu především ve vnitřních periferiích. Při použití stupňovité škály můžeme pozorovat pozitivní vývoj jen v malém počtu lokalit, poněkud překvapivě například v šumavském pohraničí, což může být ale důsledek (s výjimkou jižního cípu SO ORP Sušice) odlivu populace spíše než absolutního nárůstu počtu podnikatelských subjektů (*Obr. 4.5 Mapové přílohy*).

Z pohledu vývoje počtu osob samostatně výdělečně činných (*Obr. 4.6 Mapové přílohy*) je možné konstatovat, že většina území Česka je v rámci sledovaného období relativně stabilní, bez výrazných výkyvů. Výjimkou je ale západní část země, kde došlo ke zdatnému úbytku podnikajících fyzických osob, především v lokalitách při hranici s Německem v Karlovarském, Plzeňském a částečně i Jihočeském kraji. Tento trend je patrný zejména ve SO ORP Karlovy Vary, v případě dalších krajů pak ve SO ORP Vrchlabí a dále SO ORP Znojmo při hranici s Rakouskem. Výrazný úbytek subjektů lze pozorovat v územích podél vnitřních hranic krajů Olomouckého, Moravskoslezského, Jihomoravského i Středočeského.

Přestože z celorepublikového pohledu (*Obr. 4.7 Mapové přílohy*) je podíl podnikajících fyzických osob v Kraji Vysočina podprůměrný, oproti roku 2013 zde lze identifikovat v roce 2019 určité relativní oživení. Totéž je možno konstatovat o některých lokalitách podél vnitřních hranic krajů, a to zejména na Moravě. V tomto kontextu je třeba se zamyslet nad příčinou tohoto relativního zlepšení a nepodléhat neoprávněnému optimismu, pokud jde o podnikatelskou aktivitu a rozvoj drobného podnikání. Příčinou zdánlivě pozitivního vývoje v oblastech vnitřních periferií i uvnitř Kraje Vysočina může být pouze relativní zlepšení v důsledku preference zaměstnavatelů uzavírat pracovní smlouvy v jiné formě než je hlavní pracovní poměr, z důvodu snahy o snížení nákladů na zaměstnance, přičemž charakter práce odpovídá ryze zaměstnaneckému pracovnímu poměru. Tento fenomén se může z pochopitelných důvodů týkat zejména periferních území. Většina území Česka vykazuje v daném období spíše nízkou či žádnou dynamiku vývoje.

Sledujeme-li celkovou podnikatelskou aktivitu na území ČR, je zřejmý úzký vztah mezi relativními ukazateli počtu podniků se zjištěnou podnikatelskou aktivitou a počtem OSVČ. Významný úbytek podnikatelské aktivity ve sledovaném období lze pozorovat v Ústeckém, Karlovarském, Plzeňském a Jihočeském kraji, ale také v oblasti Rakovnícka na hranicích Středočeského a Plzeňského kraje. Téměř ve všech příhraničních lokalitách (vnitřní i vnější hranice) je patrný útlum, který je místy výrazný. Žádný kraj nevykazuje výrazný nárůst podnikatelské aktivity. Za pozornost nicméně stojí určité oživení v oblasti Jeseníků při hranici s Polskem, které může být spojeno s rostoucí popularitou tohoto regionu z hlediska cestovního ruchu. Slabě pozitivní změna je patrná po celém území Kraje Vysočina a Pardubického kraje. Zbytek území zůstává spíše stabilní, včetně suburbánních území v okolí Prahy i dalších významných regionálních metropolí.

Socioekonomická prosperita periferních oblastí

Z výše prezentovaných mapových výstupů je patrné, že k rozvoji podnikání v periferních oblastech spíše nedochází, což se také promítá do celkové socioekonomické úrovně těchto území. Nedostatečný podnikatelský potenciál se silně promítá především jak do syntetického ekonomického ukazatele, jak je zřejmé z *Obr. 5.2*, tak do váženého komplexního ukazatele perifernosti, jak vyplývá z *Obr. 5.5*.

Určitou výjimku představují některé příhraniční horské regiony, které jsou vysoce atraktivní z hlediska cestovního ruchu. V těchto regionech, i přes pokles počtu obyvatel v porovnání s rokem 2001 a relativní pokles počtu podnikatelských subjektů, dochází k ekonomickému vzestupu (např. oblast Jizerských hor a Šumavy), a to zejména díky vyšší výnosnosti z podnikatelských aktivit a daňové výtěžnosti místních podnikatelských subjektů.

4.2.3 DAŇOVÁ VÝTĚŽNOST A EKONOMICKÉ SOUVISLOSTI /

Zuzana Khendriche Trhlínová

Ekonomika sledovaných periferních oblastí se diferencuje s ohledem na typ periferních regionů, rozdíly zaznamenáváme mezi ekonomickými charakteristikami vnitřních periferií a vnějších periferií. Vnitřní periferie se jeví z ekonomického hlediska jako více problémové.

Vnitřní periferie jsou více charakterizovány zhoršenou úrovní technické, občanské i dopravní infrastruktury. V mnoha obcích nemají obyvatelé dostatečný přístup k základním sociálním, zdravotním, vzdělávacím i kulturním službám. Území vnitřních periferií vykazuje malý ekonomický potenciál dalšího rozvoje (rozvoj podnikatelských iniciativ, atraktivita území pro investory, rozvoj služeb, cestovního ruchu aj.). Negativní roli v dynamizaci území sehrává v řadě obcí struktura obyvatelstva, která je charakteristická nižší úrovní vzdělání, nižším sociálním a kulturním kapitálem a menší mírou motivace k podnikání. Bariérou rozvoje ekonomiky jsou v řadě oblastí i omezené možnosti další výstavby bytů, domů nebo průmyslových a komerčních zón z důvodu absence obecního majetku a nemovitostí, které by mohly být nabídnuty k prodeji nebo k pronájmu k podnikatelským aktivitám. Omezená nabídka pracovních příležitostí ve spojitosti se zhoršenou dopravní obslužností a nedostatečnou občanskou infrastrukturou negativně ovlivňují celkové ekonomické prostředí vnitřních periferních oblastí. Tyto charakteristiky mohou v kombinaci s dalšími sociodemografickými ukazateli snižovat celkovou atraktivitu území pro rozvoj podnikání.

Z hlediska ekonomiky vnitrozemských území se při hodnocení výše uvedených ukazatelů jeví jako hospodářsky slabé území na hranici krajů Ústeckého, Karlovarského, Plzeňského a Středočeského (Podbořansko, Slavkovský les, Lubenec, Plzeň-sever). Podobné charakteristiky má Olomoucko – resp. území, které se nachází na hranici kraje Olomouckého a Moravskoslezského, popř. Olomouckého a Pardubického (částečně s přesahem do Jihomoravského kraje). Tato výše zmíněná území se z hospodářského hlediska jeví jako nejvíce problémová, resp. hospodářsky slabá s dlouhotrvajícími negativními rozvojovými trendy. Výrazně periferní jsou i dílčí oblasti dalších krajů – např. Břežnice, Nepomuk, Kdyňsko, Zruč nad Sázavou, Prostějovsko – v těchto případech se zpravidla

4. SOCIOEKONOMICKÁ DIFERENCIACE ČESKA SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERIE

nejedná o větší souvislá území, ale spíše o individuální lokality a obce (města). Výrazně periferní jsou oblasti na rozhraní hranic jednotlivých krajů ať už Středočeského, Plzeňského a Jihočeského, nebo Středočeského a Kraje Vysočina, popř. hranic Jihomoravského a Zlínského kraje i zmiňovaného Olomouckého kraje (oblast Hané).

Hospodářský rozvoj vnitřních periferií do značné míry koreluje s administrativními hranicemi krajů, vnitřní hranice krajů se v tomto smyslu jeví jako jeden z důležitých faktorů perifernosti území. Intenzivnější hospodářský rozvoj obcí a měst v blízkosti hranic krajů je spíše výjimečný, zpravidla souvisí s blízkostí průmyslových zón a zajištěním dopravní dostupnosti do oblastí s pracovními příležitostmi (Blatensko, Březnicko, Ivanovice na Hané...). Příkladem zde může být hranice Libereckého a Královéhradeckého kraje, kde se nachází minimální počet periferních obcí. Ekonomika této oblasti je do značné míry závislá na firmě Škoda Auto, a. s., v Mladé Boleslavi, kam většina obyvatel daného území dojíždí za prací (popř. do dalších firem, jejichž podnikání je navázáno na působení firmy Škoda Auto). Absence významnějších periferních oblastí je charakteristická i pro hranici mezi Zlínským a Moravskoslezským krajem, kde zaměstnanost a podnikatelské aktivity vytváří zejména tradiční průmysl Moravskoslezského kraje.

Hospodářský rozvoj ve vnějších periferiích je významně ovlivněn nejen atraktivitou území pro rekreaci a cestovní ruch (tradiční místa rekreace a druhého bydlení, existence národních parků, chráněných území, historické kulturní dědictví) a potenciálem ekonomického rozvoje sousedních příhraničních regionů. Z hlediska potenciálu rozvoje vnějších periferních území je významným ekonomickým zdrojem cestovní ruch, který se dynamicky rozvíjí nejen na hranici s Rakouskem a Bavorskem, ale i na hranici se Saskem a vybranými polskými regiony (zejména kulturně poznávací a nábožensky orientovaný turismus).

Příležitost pro rozvoj ekonomiky přináší i přeshraniční dojíždka za službami. Pozitivní vliv na hospodářský rozvoj českých příhraničních regionů má zejména hranice s Rakouskem a Bavorskem (pracovní příležitosti, cestovní ruch). Dojíždění za prací do sousedních rakouských nebo bavorských regionů je pro obyvatele příhraničních oblastí přirozené, možnost vyššího výdělku a lepších pracovních podmínek vyvažuje delší čas strávený dojížděním za prací. Blízkost německé, a zejména polské hranice je pak pro obyvatele dotčených území vnímána jako příležitost dojíždky za levnějším zbožím a službami do sousedních regionů.

V modelových vnějších periferiích vykazují nadprůměrný hospodářský rozvoj zejména turistické oblasti centrální Šumavy (výjimku v pozitivních hodnotách zde hraje překvapivě oblast Modravy a Kvildy, které nicméně patří k úspěšným rozvojovým centrům NP Šumava), Beskydy, území Národního parku České Švýcarsko a Krkonošského národního parku i východní část CHKO Jizerské hory.

Negativní trendy v hospodářském rozvoji (podprůměrné až mírně periferní) vykazují obce v oblasti západní Šumavy, na Domažlicku, Horažďovicku, v oblasti Českého lesa, Kaplicka, České Kanady, celá oblast Podyjí na jižní Moravě (s výjimkou několika málo obcí, např. Šatov), východní části Moravskoslezského kraje (zejména Jablunkov), Ralska, Českolipska,

Šluknovského a Frýdlantského výběžku. U vnějších periferií je nepříznivá geografická poloha obcí vůči vnitřním ekonomickým centrům zesílena o prvek vnější hranice, zejména pokud jsou sousední příhraniční regiony méně ekonomicky výkonné (vybrané subregiony Saska, Polska).

Možnosti ekonomického rozvoje periferních regionů (vnitřních i vnějších) jsou spojeny s tzv. funkční provázaností těchto území s rozvinutými a dynamicky se rozvíjejícími oblastmi. Možnosti vzájemného dopravního propojení periferních regionů s vyspělými oblastmi pozitivně ovlivňují trh práce, zaměstnanost v regionu i dostupnost služeb různého charakteru. Významnou roli zde hraje čas dopravy do oblastí, kde je vyšší ekonomická aktivita, do tzv. regionálních rozvojových center. Běžnou praxí dojíždějících zaměstnanců se v současné době stala individuální doprava, často sdílená mezi jednotlivci, kteří pochází ze stejné lokality a dojíždí do stejného místa výkonu práce.

Na základě dat získaných v průběhu řešení projektu je možné konstatovat, že tato propojení periferních regionů s ekonomickými centry se dlouhodobě posilují, i když z celorepublikového hlediska nerovnoměrně. Pozitivně hodnotili posilování dopravního propojení periferních regionů s centry ekonomického rozvoje starostové těch obcí, které se nacházely v blízkosti rozvíjejících se dopravních sítí, dálnic, vysokorychlostních silnic, ale i vybraných železničních spojení apod. Např. starostové/starostky obcí periferní oblasti Karlovarsko resp. Rakovnicka pozitivně hodnotili využití dálnice D6, která umožňuje zkrácení dojíždky za prací, a posiluje tím atraktivitu území, jak pro potenciální obyvatele, tak i navazující podnikatelské služby pro tyto nové obyvatele.

Zajímavým zjištěním z hlediska ekonomiky vnitřních i vnějších periferních regionů byla relativně malá míra nezaměstnanosti, která se v průměru pohybovala mezi 3 až 8 %. Problematika nezaměstnanosti je představena výše v textu. Z hlediska ekonomiky je možné konstatovat, že nezaměstnanost není hlavním ekonomickým problémem periferních oblastí. Ukazuje se, že obyvatelé, pokud jsou motivováni pracovat, jsou ochotni dojíždět za prací i na delší vzdálenosti. K cestám do zaměstnání často využívají vlastní vozidla. Nezaměstnané obyvatelstvo je tvořeno zejména obyvateli s nižším vzděláním; obyvateli, kteří bydlí ve vyloučených lokalitách; popř. obyvateli s různými druhy závislostí. Významnou roli v podílu zaměstnanosti hraje nejen velikost obce, ale i rozvoj průmyslových zón v regionech, kam často lidé z malých obcí dojíždí za prací. Pozornost při hodnocení míry nezaměstnanosti je potřeba věnovat i hodnotovým charakteristikám obyvatel a pracovním zkušenostem, návykům a schopnosti reorientovat se na nové pracovní příležitosti a podmínky.

Ekonomiku území spoluvytváří i podnikatelské prostředí a počet a struktura podnikatelských subjektů. Problematika podnikatelského prostředí byla představena v předešlé kapitole. Řadu zajímavých zjištění přinesly kromě analýzy dat i výsledky terénních šetření v obcích vnitřních i vnějších periferních regionů. Počet podnikatelských subjektů je relativně vysoký i v malých obcích. Ve většině obcí se podnikatelské prostředí v průběhu posledních let do značné míry stabilizovalo, počet podnikatelů neroste, ale ani neklesá. Místní podnikatelé a živnostníci se zaměřují dlouhodobě na místní služby a obyvatele, popř. spolupracují s většími firmami v regionu. Někteří živnostníci a podnikatelé nejsou povahou své činnosti vázáni na konkrétní místo, své služby a produkty nabízí v širším území, často

i v celorepublikovém. Příslušnost k území tak nehraje primární roli. Lze očekávat, že v budoucnosti v souvislosti s růstem digitalizace a automatizace a nových ekonomických oborů bude růst i počet těchto profesí, a periferní regiony se tak mohou stát atraktivní i pro další živnostníky a podnikatele, kteří nejsou ve svých činnostech vázáni na místo bydliště. Roli zde budou hrát jiné lokalizační faktory obcí – cenová i fyzická dostupnost nemovitostí, atraktivní prostředí, přístup místní samosprávy apod. Jak již bylo zmíněno výše v textu, jako významná bariéra dalšího ekonomického rozvoje jednotlivých obcí a měst byla zmiňována nedostatečná nabídka vhodných nemovitostí k bydlení nebo podnikání.

Positivně byla hodnocena ze strany starostů a starostek role podnikatelů v rozvoji obce i spolupráce podnikatelů s místní samosprávou při řešení vybraných problémů v obci. Zejména ve stabilizovaných územích, kde fungují malé a střední firmy, popř. rodinné firmy, jsou podnikatelské subjekty významným socializačním aktérem, kdy vedle pracovních příležitostí participují i na vybraných aktivitách obcí (spolupráce při pořádání společenských, kulturních a sportovních akcí, sponzorství místních spolků, technická pomoc obcím, technická pomoc, konzultace apod.). V turisticky atraktivních lokalitách s významným zastoupením investorů z jiných regionů (nebo zemí) jsou vzájemné vztahy mezi místní komunitou a podnikatelskými subjekty složitější, u řady těchto podnikatelských subjektů chybí míra identifikace s lokalitou, kde podnikají, což negativně ovlivňuje jejich spolupráci s obcí a zapojení se do rozvojových aktivit v území.

Podnikatelské subjekty jsou v periferních oblastech relativně stabilizované, přesto v dílčích případech dochází k poklesu počtu firem nebo živnostníků. Příčinou byly v posledních letech zejména vládní nařízení a legislativa (zavedení EET, restrikce v době pandemie covid-19). Mezi příčiny poklesu podnikatelských aktivit, které souvisí přímo s periferností území, byla v některých obcích zmiňována nedostatečná kupní síla obyvatel, pokles pracovních příležitostí v zemědělství a dřevařství a odchod mladých lidí do města. Někteří starostové zmiňovali i odchod některých podnikatelů a živnostníků do důchodu a nezájem mladých lidí pustit se do podnikání. Jako negativní pro rozvoj podnikání byla zmiňována i konkurence velkých obchodů a center ve větších městech a nemožnost těmto větším centrům konkurovat cenou (např. hobbymarkety, potraviny).

V některých obcích a městech naopak dochází ke zvyšování počtu podnikatelů, popř. živnostníků. Mezi hlavní příčiny můžeme řadit příchod vybraných skupin mladých obyvatel, kteří hledají bydliště v čistém prostředí a mají zároveň chuť se do života obcí zapojit, včetně realizace vlastních podnikatelských aktivit. Často je příchod těchto nových subjektů spojen s nákupem a renovací zemědělských objektů, popř. opuštěných objektů a realizací nových podnikatelských aktivit (např. vinařství, pivovarnictví, ekologické zemědělství, drobné služby, služby v oblasti cestovního ruchu a navazující další aktivity). V některých případech se tak v obcích otevírají nové možnosti pro zaměstnání dalších místních obyvatel. V této souvislosti je však potřeba zmínit, že ne vždy nové podnikatelské aktivity místní lidé oceňují. V některých případech mají místní lidé pocit, že je narušen „dosavadní klid“ a že realizované aktivity nejsou v souladu s historickým vývojem obce. Zajímavé je, že na odpor místních naráží v některých případech i zemědělské aktivity

(chov dobytka apod.), které podle názorů některých místních přináší „více nepořádku“ než užítku.

Mezi příčiny růstu podnikatelských příležitostí patří také rozvoj průmyslových areálů v dostupné vzdálenosti periferních obcí. Tyto průmyslové zóny vytvářejí přímé i nepřímé pracovní a podnikatelské příležitosti. Tyto příležitosti jsou dostupné např. v periferních oblastech Středočeského kraje, ale i severovýchodních Čech a v dalších oblastech.

Potenciál místních samospráv realizovat opatření, která mají přispět k rozvoji obcí a měst, závisí nejen na dotacích, ale zejména na vlastních zdrojích a struktuře i hodnotě municipálního majetku. Výše a struktura pravidelně se opakujících rozpočtových příjmů ovlivňuje možnosti finančního zabezpečení veřejných služeb. Nejvýznamnější zdroj obecních rozpočtů představují daňové příjmy, které tvoří přes 70 % celkových příjmů obcí. V tomto smyslu byla v modelových územích periferních regionů pozornost věnována i problematice daňových příjmů, resp. daňové výtěžnosti obcí.

Vyhodnocení daňové výtěžnosti obcí bylo prováděno na základě dat ČSÚ a Monitoru státní pokladny MF (*Obr. 4.8 Mapové přílohy*). Daňová výtěžnost byla sledována za období 2014 a 2019, hodnocena byla i změna daňové výtěžnosti v daném období (index 2019/2014). Daňovou výtěžnost můžeme chápat jako podíl daňových příjmů obcí a počtu obyvatel (v přepočtu na 1 000 obyvatel).

Ve sledovaných obdobích (2014, 2019) vykazují obce v modelových periferních územích převážně průměrné hodnoty daňové výtěžnosti, v některých obcích, zejména u vnějších periferních území, je daňová výtěžnost mírně vyšší ve srovnání s republikovým průměrem (vnitřní periferie Středočeského, Plzeňského, Ústeckého i Jihočeského kraje). Nadprůměrná daňová výtěžnost některých obcí vnějších periferií souvisí s fenoménem druhého bydlení, atraktivitou území pro cestovní ruch a lokalizací malých a středních firem do těchto oblastí.

Analýza daňové výtěžnosti v periferních regionech neprokázala přímou vazbu mezi daňovými příjmy a příslušností obce k vybranému typu území. Naopak v některých periferních regionech je daňová výtěžnost vyšší v porovnání s průměrnými hodnotami za všechny obce a města. Tato skutečnost je dána současným systémem rozpočtového určení daní (zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní, ve znění pozdějších předpisů), který rozdělování daňových výnosů do obcí a měst realizuje na základě principů solidarity bez přímé vazby mezi místem podnikání a daňovým výnosem obce. Ekonomika obcí má na jejich výsledné daňové příjmy malý vliv. Konstrukt rozpočtového určení daní a přerozdělování finančních zdrojů v rámci daňové soustavy do určité míry „zvyhodňuje“ malé obce v porovnání s velkými městy. Systém je nastaven tak, že „hodnota“ jednoho obyvatele v malé obci je ve výsledném přerozdělování daňových příjmů vyšší než „hodnota“ obyvatele ve větším městě (myšleno hodnota finanční – matematická, nikoli sociální a humánní), i když absolutní objem daňových příjmů je v malých obcích relativně malý. Daňová výtěžnost tak může překvapivě i v malých obcích pod 500 obyvatel dosahovat v některých případech vyšších hodnot než ve větších obcích nad 1 000 obyvatel.

Současný systém rozpočtového určení daní označovali dotazovaní starostové obcí a měst za vhodný, s mechanismy jeho nastavení a fungování jsou spokojeni. Pozitivně se v příjmech

obcí projevila dílčí úprava rozpočtového určení daní, platná od roku 2018. Dílčí změny v rozpočtovém určení daní přinesly do rozpočtů obcí od 1. ledna 2018 vyšší příjmy prostřednictvím posílení jejich podílu na dani z přidané hodnoty i navýšením váhy kritéria počtu dětí a žáků v mateřských a základních školách. V tomto smyslu je zajímavé sledovat, jak tyto úpravy ovlivnily daňovou výtěžnost obcí v modelových územích.

Legislativní úprava a další faktory, zejména ekonomický vývoj země, ovlivnily daňové příjmy ve sledovaných obcích rozdílně. V několika obcích došlo k negativním propadům daňové výtěžnosti (např. na Českodubsku, Železnobrodsku, popř. v severovýchodním pásmu Středočeského kraje). Podobně u vnějších periferií dochází k negativním vývojovým trendům v některých obcích (např. Sušicko, částečně Klatovsko, v některých příhraničních obcích Krušných hor, v lázeňském trojúhelníku i v některých obcích Vysočiny nebo v jižní části Moravskoslezského kraje).

Růst daňové výtěžnosti zaznamenaly obce v příhraničních turisticky atraktivních regionech. Jedná se zejména o Krkonoše, Orlické hory a Šumavu. K růstu daňové výtěžnosti dochází částečně i v Karlovarském kraji (Sokolovsko, Karlovarsko), v oblasti Lužických hor, Jeseníků (Olomoucký a Moravskoslezský kraj) i Beskyd (hranice se Slovenskem). Kromě turisticky zajímavých lokalit se daňová výtěžnost zvyšuje zejména v urbanizovaném pásu Podkrušnohoří, na Příbramsku, na Soběslavsku nebo Jindřichohradecku, ve vybraných lokalitách Jihomoravského kraje a Pardubického kraje.

Pozitivní i negativní změny daňové výtěžnosti jsou regionálně relativně roztržité, nejedná se o rozsáhlá souvislá území. Stávající systém postrádá motivační faktory pro podporu rozvoje podnikatelského prostředí ze strany obcí. Zároveň však neznevýhodňuje z hlediska příjmů obce, které spadají pod hospodářsky slabé regiony s menší podnikatelskou základnou. Příležitosti k rozvoji obcí tak nejsou ovlivněny ekonomikou regionu, ale rozlohou, populační velikostí obce, popř. existencí mateřské nebo základní školy, ale i působením významných podnikatelů, kteří mohou mít sídla i v menších periferních obcích. Příjmy obcí závisí na celkové ekonomické prosperitě celého státu, poloha obce ani počet podnikatelských subjektů nehrají v daňových příjmech obcí významnější roli. Stávající systém přerozdělování daňových příjmů do obcí vychází z principu solidarity, negativní ekonomický vývoj periferních regionů neovlivňuje přímo zdroje obcí, které mohou využít pro řešení vybraných problémů a rozvojových výzev.

4.2.4 CELKOVÉ HODNOCENÍ EKONOMIKY PERIFERIÍ / *René Wokoun, Nikola Krejčová, Zuzana Khendriche Trhlínová*

Analýza ekonomického rozvoje potvrdila opodstatněnost klasických hospodářských charakteristik periferních území, mezi které zejména patří vyšší míra zaměstnanosti v primárním sektoru (např. modelové území Karlovarsko), nedostatek pracovních příležitostí v příslušných obcích a městech, vysoká vyjíždka za prací, málo pracovních příležitostí v terciárním sektoru, nižší podíl dospělých obyvatel s vysokoškolským vzděláním i nižší průměrné mzdy. Byla prokázána negativní role hranice ve formování perifernosti území. Ukazuje se, že příslušná hranice nemusí být jen vnější, tj. s cizím státem,

ale i vnitřní, tj. administrativní hranice mezi jednotlivými kraji, popř. okresy (viz *Obr. 5.3* a *5.4 Mapové přílohy*).

Role hranice může být bariérou rozvoje, ale i příležitostí k rozvoji dotčeného území s přihlédnutím k ekonomické výkonnosti sousedních regionů. Tuto skutečnost potvrzují i názory některých starostů a podnikatelů zejména při západní a jižní hranici České republiky, kteří pozitivně hodnotili ekonomické příležitosti, které se pro obyvatele nabízí v sousedních zemích (zároveň však byla negativně vnímána zahraniční konkurence zejména na trhu práce). Hranici je možné vnímat jako bariéru i příležitost rozvoje periferních regionů. Budoucí výzvou je systematická podpora spolupráce mezi obcemi a městy i mezi kraji na řešení společných problémů.

Výše zmíněné limity hospodářského rozvoje periferních regionů mohou být vyváženy atraktivitou území pro specifické podnikatelské aktivity (např. ekologické zemědělství, cenově dostupné bydlení v kvalitním životním prostředí, cestovní ruch, služby). Rozvoj hospodářství v periferních územích je závislý kromě jiného i na technologické a společenské změně, právním a ekonomickém prostředí a na vnímání těchto území z hlediska většinové společnosti (kulturní reprezentace území).

Potvrzuje se, že podnikání je klíčovou složkou ekonomické prosperity území a jeho absence či nedostatečnost způsobuje jeho úpadek. Spíše než konkrétní podniková kategorie je důležitá podnikatelská aktivita jako taková. Ta je podmíněna dostatečnou motivací podnikatelů a vybaveností území nezbytnou infrastrukturou.

V rámci rozvoje periferních lokalit/území je nezbytné především dobudovat základní infrastrukturu dopravní, dopravně obslužnou a technickou s tím, že je potřeba dořešit pokrytí všech periferií vysokorychlostním internetem a plné pokrytí mobilním signálem. Tato nezbytná hmotná základna umožní dále stimulovat místní podnikatelskou aktivitu v návaznosti na místní historii, komunitní tradice a přírodní potenciál a postupně „naučí“ obyvatelstvo přijímat nové rozvojové prvky. Tím může být nastartován pozitivní multiplikační efekt spočívající nejen ve snížení emigrace z těchto lokalit, ale také v celkovém růstu na straně nabídky.

V rámci periferních lokalit lze pozorovat určité diferenciaci v problematice rozvoje podnikání: zatímco ve vnitřních periferiích je zřejmá spíše slabší inovační aktivita existujících podniků a obecně nižší ochota k podnikání, ve vnějších periferiích je situace z velké míry závislá na dalších faktorech, jako jsou přirozená vazba na přeshraniční region a potenciál pro rozvoj cestovního ruchu pro tuzemskou, ale i zahraniční klientelu. Vnější periferie jsou tedy v jistém ohledu ve výhodnější pozici. Přesto i zde existuje slabá nabídka (nedostatek základních služeb a nízká podnikatelská aktivita) vzhledem k velikosti poptávky, a to i v turisticky velmi vyhledávaných a populárních lokalitách. Příčinou zde ale nemusí být neochota k podnikání, jako je tomu ve vnitřních periferiích, ale spíše jiné faktory, jako například nedostatek dostupných nemovitostí pro provoz podnikatelské činnosti vzhledem k rostoucím cenám nemovitostí, limitům územního plánu, ale také nedostatek nástrojů, které mají obce k dispozici pro ovlivňování svého ekonomického rozvoje (RUD, účast ve stavebních řízeních apod.).

Na druhou stranu je třeba podotknout, že v periferiích dlouhodobě převládá určitá navyklost obyvatelstva obstarat si potřebné komerční služby v mikroregionálních centrech, kde obvykle pracují, dojíždí na úřady, a tuto skutečnost neshledávají jako nepohodlnou či jako problém. V mnoha případech ovšem časem dochází k vystěhování z periferních lokalit do těchto center, což je z hlediska celkového socioekonomického vývoje periferních oblastí nežádoucí. Vzájemná korelace poddimenzovanosti podnikatelského sektoru, odlivu populace a nedostatečné zacílení nástrojů příslušných politik za těchto okolností způsobují bludný kruh, jehož výsledkem je dlouhodobé zaostávání periferních území.

4.3 DOPRAVNÍ DOSTUPNOST A DOPRAVNÍ OBSLUŽNOST

4.3.1 DOPRAVNÍ DOSTUPNOST / *Jaroslav Dokoupil*

Pro potřeby praktického vymezení periferních oblastí bylo přistoupeno k problematice dopravní dostupnosti obcí směrem k vyšším centrům osídlení ve vazbě na organizaci veřejné hromadné dopravy a na kvalitu dopravní infrastruktury. V případě horší kvality dopravní infrastruktury je v některých částech státu hospodářský rozvoj výrazně limitován nedostatečnou i nekvalitní dopravní sítí. To se promítá mj. i do nižší úrovně dopravní obslužnosti, mobility pracovních sil či ovlivnění rozhodnutí zaměstnavatelů o setrvání zejména v dopravně odlehlejších oblastech. Tato síť se potýká se základními nedostatky, jako je neúplná provázanost regionálních dopravních systémů, především regionálních center, na celostátní páteřní síť (zejména síť TEN-T), stejně jako návaznost regionálních dopravních systémů nižších řádů napojujících menší sídla a odlehle venkovské oblasti na regionální centra. Přetrvávající absence dostatečného dopravního napojení okrajových částí většiny krajů na střediska krajského nebo subregionálního významu přispívá k růstu odlehlosti těchto území.

Dobrá dopravní dostupnost pozitivně ovlivňuje mobilitu obyvatel žijících v periferních oblastech, čímž se zvyšuje potenciál periferních oblastí z hlediska jak jejich hospodářského využití, tak i samotného života zdejších obyvatel. Dobrá dopravní dostupnost může být faktorem stabilizace obyvatelstva periferií, bariérou emigrace mladých, vzdělaných lidí i motivací investorů v oblasti bytové politiky či impulzem pro rozvoj místní ekonomiky. V tomto smyslu tak zlepšení dopravní dostupnosti pozitivně ovlivňuje regionální rozvoj periferií, což se promítá do zlepšení životní úrovně místních obyvatel, viděno očima regionální politiky dochází ke snižování regionálních disparit mezi periferními a neperiferními oblastmi. Konkrétním projevem může být zlepšení ekonomických poměrů periferních oblastí posílením trhu práce tvorbou nových pracovních příležitostí, zvýšení kvalifikace pracovních sil, zlepšení demografických ukazatelů v podobě zlepšení věkové struktury obyvatel snížením indexu stárí, zvýšení vzdělanosti, kladného salda mechanického pohybu lidí, tedy zvýšením přílivu obyvatel (imigrace, přistěhování) nad odlivem obyvatel (emigrace, vystěhování).

Pro zjištění diferenciaci Česka na úrovni obcí byly v oblasti dopravní dostupnosti zvoleny indikátory měřené v rámci veřejné hromadné dopravy i dopravy individuální. Vyššími centry, pro která se dopravní dostupnost zjišťovala, byly obce s rozšířenou působností (ORP),

jako centra nabízející vyšší úroveň služeb (školství, zdravotnictví, finančnictví, kultura, sport, ...), širší nabídku pracovních příležitostí, a dále krajská města, jako regionální centra nejvyšší úrovně s nejvyšší úrovní služeb (školství, zdravotnictví, soudnictví, kultura, sport, ...) a širokou nabídkou pracovních příležitostí (včetně pracovních příležitostí v oblasti progresivních technologií s potřebou vysoce vzdělané pracovní síly). Datovou základnou pro hodnocení dopravní dostupnosti veřejnou hromadnou dopravou (autobusy a vlaky) byl informační systém *idos.cz*, ze kterého byl zjištěn počet časově nejkratších přímých spojů za celý den z obce do centra ORP a z obce do centra krajského města ve středu (zástupce pracovních dnů) a v sobotu (zástupce víkendu), data byla zjištěna v listopadu 2020. Datovou základnou pro zjištění dopravní dostupnosti individuální dopravou (osobní automobily) byl informační systém *mapy.cz*, podle kterého byla měřena nejkratší časová dostupnost z obce do centra ORP a do centra krajského města. Dopravní dostupnost krajských měst byla zjišťována jak z pohledu správních center pro analyzované obce, tak i nejbližších krajských měst (bez ohledu na příslušnost ke správnímu centru).

Dopravní dostupnost ORP veřejnou hromadnou dopravou ve středu

V rámci kartografického zpracování byla časová dostupnost rozdělena do šesti intervalů dle počtu spojů: 0, 1–4, 5–9, 10–24, 25–49, 50 a více.

Celkově lze říci, že dopravní dostupnost center ORP je lepší v moravských než v českých krajích (viz *Obr. 4.9 Mapové přílohy*). Z českých krajů má lepší dopravní dostupnost center ORP měřeno počtem spojů během dne Jihočeský a Ústecký kraj, dále samozřejmě jádrové oblasti jednotlivých krajů. Naproti tomu s počtem do 4 spojů za den až bez žádného spoje se setkáváme především na mezikrajských hranicích (vnitřních periferiích), typicky na hranicích PLK a ULK (MÚ Karlovarsko), na hranicích STC směrem k HKK, PAK a VYS (MÚ Východní Čechy), při státních hranicích (vnější periferie) se nedostatečná dopravní dostupnost projevuje ostrůvkovitě na „bývalé železné oponě“ směrem do Bavorska a do Rakouska a při státních hranicích s Polskem v PAK a OLK.

Dopravní dostupnost ORP veřejnou hromadnou dopravou v sobotu

V rámci kartografického zpracování byla časová dostupnost rozdělena do stejných šesti intervalů dle počtu spojů: 0, 1–4, 5–9, 10–24, 25–49, 50 a více.

Celkově lze říci, že velká část obcí Česka nemá v sobotu spojení nebo má pouze minimální spojení do center ORP. Opět je v této věci příznivější situace v moravských krajích oproti českým krajům. Z českých krajů se příznivěji jeví severní část republiky, tedy KVK, ULK a částečně i severní část LKK. Užitím tohoto indikátoru se jednoznačně hůře jeví situace v dopravní dostupnosti vnitřních periferií na mezikrajských hranicích typicky v krajích STC, VYS, PAK, HKK i JHC. Nutno zdůraznit, že i mnohé obce v kontaktu s vyššími centry osídlení jsou v sobotu bez spojení s těmito centry. Pravdou je, že poptávka po veřejné hromadné dopravě je vzhledem k víkendu nižší (necestuje se tolik do práce a do škol), ale vzhledem k čerpání služeb v oblasti např. kultury, sportu, ale i maloobchodu tento stav životní podmínky zhoršuje.

Dopravní dostupnost ORP osobním automobilem (individuální dopravou)

V rámci kartografického zpracování byla doba cesty rozdělena do pěti intervalů dle časové dostupnosti v minutách: 0–20, 21–40, 41–60, 61–75, 76 a více.

Obr. 4.10 Mapové přílohy demonstruje poměrně dobrou situaci, o poznání lepší na Moravě a ve Slezsku než v Čechách. Naprostá většina obcí se vyskytuje v „zelených odstínech“, tj. v kategorii do 10 resp. 20 minut. Naproti tomu více než 30 minut (případně přes 40 min) se objevuje jen zřídka: nejčastěji jako vnější periferie – jihozápadní hranice s Německem/Bavorskem a Rakouskem a severní hranice s Polskem, ve vnitrozemí se uplatňuje zejména pomezí krajů Karlovarského a Plzeňského. Setkáváme se ovšem i s „jednostrannými“ periferiemi, a to jak na hranicích krajů (Česká Lípa v Libereckém kraji a/či Pelhřimov v Kraji Vysočina), tak v jejich rámci (Kutná Hora ve Středočeském kraji).

Dopravní dostupnost krajských měst jako správních center spádového území kraje osobním automobilem (individuální dopravou)

V rámci kartografického zpracování byla doba cesty rozdělena do pěti intervalů dle časové dostupnosti v minutách: 0–20, 21–40, 41–60, 61–75, 76 a více.

Oproti předchozím hodnocením podává tento indikátor na první pohled zcela odlišné vymezení (*Obr. 4.11 Mapové přílohy*). Dochází k výraznému působení indikátoru vzdálenosti (dostupnosti) do krajského města jako správního centra kraje, kde se jednotlivé obce významně odlišují. Klíčovým faktorem dobré dopravní dostupnosti individuální dopravou je poloha krajského města a existence odpovídající dopravní infrastruktury v podobě dopravních cest (zanebýváme přitom kvalitou dopravní infrastruktury z technického hlediska). Dobrou dopravní dostupnost mají v tomto případě obce STC (až na několik výjimek nejvzdálenějších obcí), KVK, VYS a LKK, u kterých převažuje časová dostupnost krajského města do jedné hodiny. Naproti tomu nejhorší situace se ukazuje ve větší míře u MSK, OLK, PAK, PLK a ULK, kde rozsáhlé oblasti mají dostupnost 76 minut a více, dále se to týká v menší míře nejvzdálenějších periferií JHC, JHM, HKK a ZLK.

Dopravní dostupnost do nejbližších krajských měst osobním automobilem (individuální dopravou)

V rámci kartografického zpracování byla doba cesty rozdělena do stejných pěti intervalů dle časové dostupnosti v minutách: 0–20, 21–40, 41–60, 61–75, 76 a více.

Toto hodnocení je provedeno ve dvou variantách, a sice v prostém vyjádření příslušného času (*Obr. 4.12 Mapové přílohy*) a síťovou analýzou (*Obr. 4.13 Mapové přílohy*), odvozenou pomocí vzdálenosti od krajského města a průměrné rychlosti auta, která se lišila podle typu silnice (na dálnici vyšší průměrná rychlost, zatímco na okresce nejnižší). Z mapových vyjádření jsou patrné určité rozdíly, ty největší se týkají východní části Pardubického kraje.

Pokud hodnotíme dopravní dostupnost krajských měst jako centrálních míst na nejvyšší úrovni, centrálních míst, která poskytují služby nejvyšší úrovně bez ohledu na správní

příslušnost (*Obr. 4.11 Mapové přílohy*), tak se nám mapa periferních (odlehých) území významně změní. Nejrozsáhlejší oblasti s nejhorší dostupností 76 minut a více se nachází v OLK, MSK, PLK a HKK při státní hranici. Velmi dobrá situace je naproti tomu ve STC, KVK, VYS, ULK a ZLK, kde velká část území má dostupnost do jedné hodiny, u KVK dokonce do 40 minut. Z pohledu časové dopravní dostupnosti vyšších center osídlení (krajských měst) do 40 minut, což je často akceptovatelná dostupnost i pro dojíždku do práce, se v rámci Česka propojují významné jádrové oblasti Prahy s Libercem a s Plzní, Plzně s Karlovými Vary, Brna s Jihlavou a Olomoucí, Olomouce se Zlínem a Ostravou, Ústí nad Labem s Libercem a samozřejmě Hradce Králové s Pardubicemi. V tomto ohledu jsou izolovanější pouze České Budějovice, což by se dobudováním dálnice mohlo změnit.

Perifernost území dle syntetického ukazatele

Syntézou čtyř zmíněných indikátorů dopravní dostupnosti (dopravní dostupnost veřejnou hromadnou dopravou ve všední dny a ve sváteční dny do center ORP, dopravní dostupnost spádových i nespádových krajských měst) a generalizací výsledků územní diferenciaci na úrovni obcí se dostáváme k vymezení periferních regionů na území Česka (*Obr. 5.5 Mapové přílohy*). Indikátor dopravní dostupnosti, oproti ostatním použitým indikátorům, působí jednoznačně „periferně“, což je často užíváno jako dominantní (často jediný) indikátor při vymezování periferních regionů. Zjišťujeme, že periferní areály se, díky výsledkům našich prostorových analýz, vyskytují ve všech krajích především v kontaktu s hranicemi, liniemi oddělovacími jak jednotlivá správní území krajů, tak i s liniemi vymezujícími Česko v podobě státní hranice. Překvapivě se hůře dostupná území nacházejí i v zázemí velkých měst, kde dominuje Praha.

Slabší úroveň dopravní dostupnosti, tedy plocha rozsáhlejších periferních území, je patrná zejména pro plošně rozlehlé kraje s kompaktním tvarem – Středočeský, Vysočina, Plzeňský, Jihočeský. To jsou příklady krajů, kde se periferní území nachází v kontaktu s jejich hranicemi. Kraje s menší rozlohou se vyznačují lepší dopravní dostupností obcí ve svém správním území (popř. i přeshraničně), horší dopravní dostupnost vykazují Pardubický kraj na česko-moravské hranici a Liberecký kraj na hranici s krajem Středočeským. Plně se při snižování regionální perifernosti prosazuje role krajských měst, případně doplněných o města nad 10 tisíc obyvatel (Moravskoslezský kraj s více centry, Olomouc – Prostějov – Přerov, Pardubice – Chrudim a další). Ne vždy se při krajské hranici setkáváme se zrcadlově shodnou dopravní dostupností obcí k ní přilehlých z obou stran (kraje Olomoucký vs. Moravskoslezský či Jihomoravský a Vysočina), což může dokládat rozdílný přístup krajských institucí k zajištění veřejné hromadné dopravy na svém území. Za zmínku jistě stojí „bezproblémová dostupnost“ některých vnějších příhraničních území, konkrétně vůči Německu/Sasku v Ústeckém kraji, Německu/Bavorsku v Karlovarském, Slovensku v Jihomoravském a Polsku v kraji Moravskoslezském.

Mapa dokládá špatnou dopravní dostupnost obcí přilehlých k česko-bavorské hranici, velké části česko-rakouské hranice v jižních Čechách a česko-polské hranici v oblasti severozápadní Moravy. Prostorovou perifernost obcí prohlubuje tvar území kraje, problematičtější se jeví nekompaktní tvar s protáhlým územím s izolovanými výběžky či

excentrická poloha krajského města – typicky Olomoucký kraj (Jesenicko), Jihomoravský (Vratěnínsko) a Jihočeský kraj (Dešensko). Dopravní dostupnost obcí, a tedy jejich prostorovou perifernost, tak ovlivňuje i tvar dopravní sítě zajišťující dopravní obslužnost regionu.

4.3.2 DOPRAVNÍ OBSLUŽNOST / Petr Čechák, Pavel Mates, René Wokoun

Zásadním faktorem rozvoje regionů je dopravní obslužnost. Svůj specifický význam má i pro periferní regiony a pro zachování vnitřní soudržnosti území České republiky. Jde o to, že důležitou roli při zajišťování dopravní obslužnosti v periferiích má vzájemný vztah veřejné dopravy a individuální automobilové dopravy, a to jak ve vztahu k otázce potřebného rozsahu zajišťování veřejné dopravy jako služby, tak ve vztahu k nákladům na její zajišťování. V případě dopravní obslužnosti jde o vzájemně protichůdnou symbiózu mezi požadavkem garantování stejné úrovně služeb (popř. zajišťování co nejvyššího standardu služeb na co největším území) a ekonomické racionality, která v oblasti standardů zajišťování dopravní obslužnosti periferních oblastí vzniká zcela zákonitě.

Jako zásadní se tedy ukazuje vymezení pojmu dopravní obslužnosti. V § 2 zákona o veřejných službách v přepravě cestujících a o změně dalších zákonů (zák. č. 194/2010 Sb.) je dopravní obslužnost vymezována jako „zabezpečení dopravy po všechny dny v týdnu především do škol a školských zařízení, k orgánům veřejné moci, do zaměstnání, do zdravotnických zařízení poskytujících základní zdravotní péči a k uspokojení kulturních, rekreačních a společenských potřeb, včetně dopravy zpět, přispívající k trvale udržitelnému rozvoji územního obvodu“. Z hlediska právní úpravy je tak její zajišťování považováno za jeden z nástrojů regionálního rozvoje, potažmo udržitelného rozvoje. Je třeba uvést, že při zajišťování dopravní obslužnosti se počítá kromě veřejné dopravy rovněž s individuální automobilovou dopravou. To se promítá i ve skutečnosti, že v koncepčním materiálu *Dopravní politika České republiky pro období 2021–2027 s výhledem do roku 2050* rozlišuje čtyři úrovně dopravní obslužnosti veřejnou hromadnou dopravou. V oblastech s nižší hustotou osídlení (což se bude týkat alespoň velké části periferií a rovněž obecně odlehlejších venkovských oblastí) se uplatňují zejména úrovně č. 1 a 2. V úrovni č. 1 je základní dopravní obslužnost zajišťována individuální automobilovou dopravou. V tomto případě lze hovořit spíše o jakési samoobslužnosti, protože chybí důležitý definiční znak, totiž její zajištění veřejnými službami. Veřejná doprava zde má pouze doplňkový charakter, je zaměřena na uspokojení zpravidla úzce specificky definovaných potřeb obyvatel (dojíždka do škol, za zdravotní péči nebo na úřady). V úrovni č. 2 veřejná hromadná doprava již zajišťuje širokou škálu potřeb obyvatelstva, „z ekonomických důvodů však nemůže zajistit potřebné standardy z hlediska kvantity“. I v této úrovni Dopravní politika chápe veřejnou hromadnou dopravu jen jako doplněk ve vztahu k individuální automobilové dopravě. Nezávislost na této formě dopravy je spojována až se 3. úrovní, v rámci níž chápe individuální automobilovou dopravu a veřejnou dopravu jako vzájemně plnohodnotné alternativy. Základem systému dopravní obslužnosti je veřejná doprava až ve 4. úrovni, v níž zajišťuje všechny potřeby obyvatelstva po celý den a po celý týden, a naopak individuální doprava

se stává doplňkem dopravy hromadné. Právě potřeba ekonomické racionality se promítla i v poklesu dopravní obslužnosti zajišťované veřejnou dopravou.

Zajištění dopravní obslužnosti v periferiích je svěřeno do samostatné působnosti krajů, východiskem je tedy územní princip čili povinnost ji zajistit, je vázána na jeho územní obvod. Kraje ovšem mohou brát v úvahu i potřebu zajistit zájmy svých občanů v širším smyslu a se souhlasem jiného, reálně sousedícího kraje, zajišťovat dopravní obslužnost také mimo svůj územní obvod. O tom, jakou formou se tak má stát, právní úprava mlčí.

Za této situace zvolily kraje pro tento účel uzavírání smluv. Obsahově nejsou samozřejmě identické, byť v mnohém shodné. Společné pro ně je, že jako jeden z hlavních důvodů jejich uzavírání je uváděn zájem na rozvoji té části jejich území, která přiléhá k hranicím druhého kraje, čili periferií, což má být zajištěno tím, že mezikrajské spoje budou zahrnuty do integrovaných dopravních systémů obou krajů. Oba kraje se pak zavazují zajistit dopravní obslužnost druhé smluvní strany, někde jak železniční, jinde i linkové dopravy, případně jen jedné z nich, dopravcem, s nímž mají uzavřenu smlouvu o veřejných službách v přepravě i na území druhého kraje, a vzájemně si kompenzovat takto vzniklé finanční náklady. Smlouvy jsou rámcové v tom smyslu, že určení, na kterých tratích, resp. linkách má být tato doprava zajištěna, je v nich specifikováno jen výjimečně, povětšinou se tak má stát na základě konkrétní objednávky toho kterého kraje, která má určit, kde bude dopravní obslužnost zajištěna. (Wokoun, Čechák, Mates 2021)

Povaha veřejné dopravy jako pozitivní prvek umožňuje snižovat regionální disparity, pokud je vhodně vymezena funkce a určen charakter této dopravy, a tím přispívá k soudržnosti území. V rámci Česka je řešení problému dopravní obslužnosti ztíženo vícesměrnými prostorovými vazbami jednotlivých obcí a regionů a sídelní strukturou s velkým počtem malých sídel. (Wokoun, Čechák, Mates 2021)

V případě periferních regionů jde o zajištění elementární dopravní obslužnosti při zachování vytčených standardů sítě veřejné dopravy. Každopádně je nezbytná vhodná dělba mezi různými dopravními systémy, jejich koordinace a integrace.

Zajištění dopravní obslužnosti je sice krajům zákonem o veřejných službách v přepravě cestujících uloženo autoritativně dikcí „kraje... zajišťují dopravní obslužnost...“, a to včetně vzájemného propojení, nicméně neexistují efektivní právní nástroje, jak je k tomu přimět, vzhledem k tomu, že tato oblast spadá do samostatné působnosti. Výsledná podoba dopravní obslužnosti je tak závislá na politickém rozhodnutí, které určuje, zda konkrétní periferní obce budou do objednávky zahrnuty. Významným limitem přitom je finanční pokrytí. Od roku 2005, kdy bylo financování dopravní obslužnosti přeneseno do samostatné působnosti krajů, je její zajištění závislé na finančních prostředcích, které má kraj pro tento účel k dispozici, což může být v podstatě vždy argumentem, proč určitá lokalita nebyla do objednávky zahrnuta.

Jako řešení pro případ, že dopravní obslužnost zajištěna nebude, se nabízí možnost jejího zařazení do přenesené působnosti, čímž by tuto záležitost zajišťoval stát. Tato alternativa je však spíše jen pojmová, protože okleštění samosprávy krajů, a to právě v této citlivé oblasti, není reálné, především není politicky průchodné. (Wokoun, Čechák, Mates 2021)

V zásadě lze konstatovat, že s ohledem na aktuální stav dopravních sítí v Česku je dopravní obslužnost pro všechny regiony zajištěna, avšak nikoliv v odpovídající kvalitě. To je jednou z příčin nerovnovážného postavení regionů, neboť kvalita dopravní obslužnosti je jedním z aspektů konkurenceschopnosti regionů a v našem případě plnohodnotného zapojení periferií do hospodářského rozvoje.

4.4 BYTOVÁ VÝSTAVBA V PERIFERIÍCH / *Zdeněk Szczyrba*

Bytová výstavba patří mezi hospodářsky důležitá témata. V obecné rovině výstavba bytů kopíruje ekonomické cykly, tj. v obdobích ekonomické recese výstavba zpomaluje (jak na straně zahájených, tak dokončených bytů), v obdobích ekonomické konjunktury výstavba bytů naopak roste. Ve sledovaném období 2013–2019 pozorujeme trend růstu bytové výstavby. Zatímco v roce 2013 bylo na území Česka dokončeno 25 238 bytů, v roce 2019 se dostavělo 36 406 bytů. Šlo tedy o nárůst více než 11 tis. dokončených bytů, tj. 44,2 % oproti roku 2013. Dodejme, že regiony s dominantním postavením na trhu bytové výstavby v ČR jsou dlouhodobě Praha a Středočeský kraj, kde se koncentruje více než třetina objemu bytové výstavby (37 % v roce 2013, 35 % v roce 2019).

V kontextu studovaných periferií vykazuje bytová výstavba zajímavé regionální rozdíly (viz *Obr. 4.14 Mapové přílohy*). Intenzita bytové výstavby ve sledovaném období (počet průměrně ročně dokončených bytů na 1 tisíc obyvatel středního stavu) je výrazně nižší než ve vnitrozemí. Je to logické, když uvážíme, že jde o území s nízkou hustotou zalidnění, nižší podnikatelskou aktivitou, a zejména horší dopravní dostupností do krajských center. Bytová výstavba ve vnitřních periferiích je o poznání méně intenzivní než ve vnějších periferiích. Už poměrně dlouho (nejen v rámci námi sledovaného období) pozorujeme ve vybraných obcích vnějších periferií zvýšenou intenzitu bytové výstavby. Nejvíce byla výstavbou bytů „postižena“ atraktivní horská střediska v Krkonoších (Harrachov, Pec pod Sněžkou, Malá Úpa ad.), na Šumavě (Lipno nad Vltavou, Modrava ad.), nebo v Králickém Sněžníku (Dolní Morava). Ve stavebně nejvíce exponovaných krkonošských obcích došla situace tak daleko, že místní samospráva regulovala bytovou výstavbu dokonce vyhlášením stavební uzávěry. Intenzita bytové výstavby v letech 2013–2019 byla např. v Peci pod Sněžkou 36,91, v Malé Úpě 25,06. Pro srovnání některé obce v zázemí Prahy (Nehvizdy, Pyšely ad.) dosáhly srovnatelné intenzity bytové výstavby. Na rozdíl od těchto a dalších obcí ovlivněných suburbanizací není bytová výstavba v atraktivních horských obcích většinou určena rezidenčním účelům.

Typově se intenzita bytové výstavby v periferiích výrazně odlišuje ve vazbě na charakter přírodního prostředí. Vedle horských oblastí (mimo výše uvedené také Železné hory, Žďárské vrchy, Orlické hory ad.) jsou pro bytovou výstavbu atraktivní rovněž lokality s pestrým přírodním prostředím, které indukuje zvýšenou atraktivitu v cestovním ruchu. Často jde o území ve zvláště chráněných územích nebo jejich těsném sousedství, jako jsou CHKO Blanský les, CHKO Křivoklátsko, CHKO Moravský kras, CHKO Pálava nebo CHKO Kokořínsko-Máchův kraj.

Vnitřní periferie v Česku jsou obvykle spojovány s územím při krajských hranicích. Jak ale naznačuje sledovaný ukazatel intenzity bytové výstavby, není tomu vždy tak. Příkladem je hranice mezi Královéhradeckým a Pardubickým krajem, kde charakter území ovlivňují blízká krajská centra. Jako vnitřní periferii nelze počítat také většinu území při hranici mezi Jihomoravským krajem a Krajem Vysočina, a to z důvodu polohy krajské hranice v širším zázemí Brna. Všechna ostatní území v poloze na mezikrajských hranicích vykazují periferní charakter z hlediska bytové výstavby, a to i v případě, že se jedná o dopravně dobře dostupná území, jako je tomu u moravských úvalů na hranici mezi Olomouckým a Zlínským krajem.

4.5 POKRYTÍ INTERNETEM / René Wokoun

Sledovaným jevem, který je důležitý pro pochopení formování a fungování periferií, je pokrytí území internetem, a to vzhledem k možnostem harmonického rozvoje území regionů i celé ČR. To souvisí s rozvojem moderních technologií, které umožňují vzdálenou komunikaci a práci z domova, přičemž lze předpokládat, že právě rozšiřování pokrytí území internetem umožní rozvoj i periferních regionů. Můžeme předpokládat, že s rozvojem mobilních sítí, a zejména internetu bude docházet i ke změnám v migračním chování obyvatel, a tím k posílení populačního a podnikatelského významu periferií.

Pokrytí území internetem je tedy velmi důležitým údajem nesoucím v sobě koncentrované faktory ekonomického, správního i sociokulturního charakteru, vykazující silnou regionální diferenciaci s možnými dopady na identifikaci perifernosti a regionalizaci vnitřních a vnějších periferií. Jako výstupy naší analýzy představujeme čtyři mapy pokrytí území internetem (podíl adresních míst v obytných budovách pokrytých internetovou sítí 100 a více Mb/s v %, podíl adresních míst v obytných budovách bez internetového pokrytí v %, a zejména syntetická mapa pokrytí internetem, viz *Obr. 4.15, Obr. 4.16, Obr. 5.7 a Obr. 5.8* *Mapové přílohy*).

K hlavním zjištěním patří zejména informace z map o území bez internetového pokrytí a syntetická mapa pokrytí internetem, které poskytly zásadní poznatky o regionálních a lokálních procesech vedoucích k formování periferií s dopady do ekonomické sféry a sociálních aktivit. Správní činnosti paradoxně spíše přispívají k rozvoji pokrytí území internetem.

Regionálně, u všech map, jde o území s podprůměrnými hodnotami, které se nalézá při většině krajských hranic, souvisleji např. mezi kraji Středočeským a Jihočeským, Středočeským a Královéhradeckým, ale také v jihovýchodní části Pardubického kraje směrem ke krajům Jihomoravskému a Olomouckému a dále při hranicích krajů Olomouckého a Moravskoslezského. Daleko výrazněji se však projevují v příhraničním území ve vnějších periferiích, na hranicích se Slovenskem, Polskem a zčásti s Bavorskem (střední část). Výraznou oblast špatně pokrytou vysokorychlostním internetem jsme identifikovali ve středovýchodní části Plzeňského kraje.

4. SOCIOEKONOMICKÁ DIFERENCIACE ČESKA SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERIE

Území nedostatečně pokrytá internetem nebo s nižší rychlostí připojení lze rozdělit na pět typů: 1) vynikající, 2) dobré, 3) vyhovující, 4) slabé, 5) nedostatečné.

Dlouhodobě jsme svědky – v závislosti na ekonomickém a sídelním významu jednotlivých obcí, ORP a celých regionů – posilování pokrytí území vysokorychlostním internetem. Především mapy – syntetická a bez pokrytí internetem – vstoupily do regionální identifikace a zčásti verifikace vnitřních i vnějších periferií. Nicméně mezi zásadní zjištění náleží odlišné pokrytí vysokorychlostním internetem na území Česka, jsme tedy svědky výrazné variability a regionální diferenciaci tohoto moderního fenoménu, s tím, že některá území spíše venkovského až periferního charakteru jsou vysokorychlostním internetem pokryta vynikajícím způsobem a jiná periferní území mají pokrytí výrazně horší.

5. IDENTIFIKACE PERIFERIÍ ČESKA

5.1 VNITŘNÍ PERIFERIE / *Zdeněk Szczyrba*

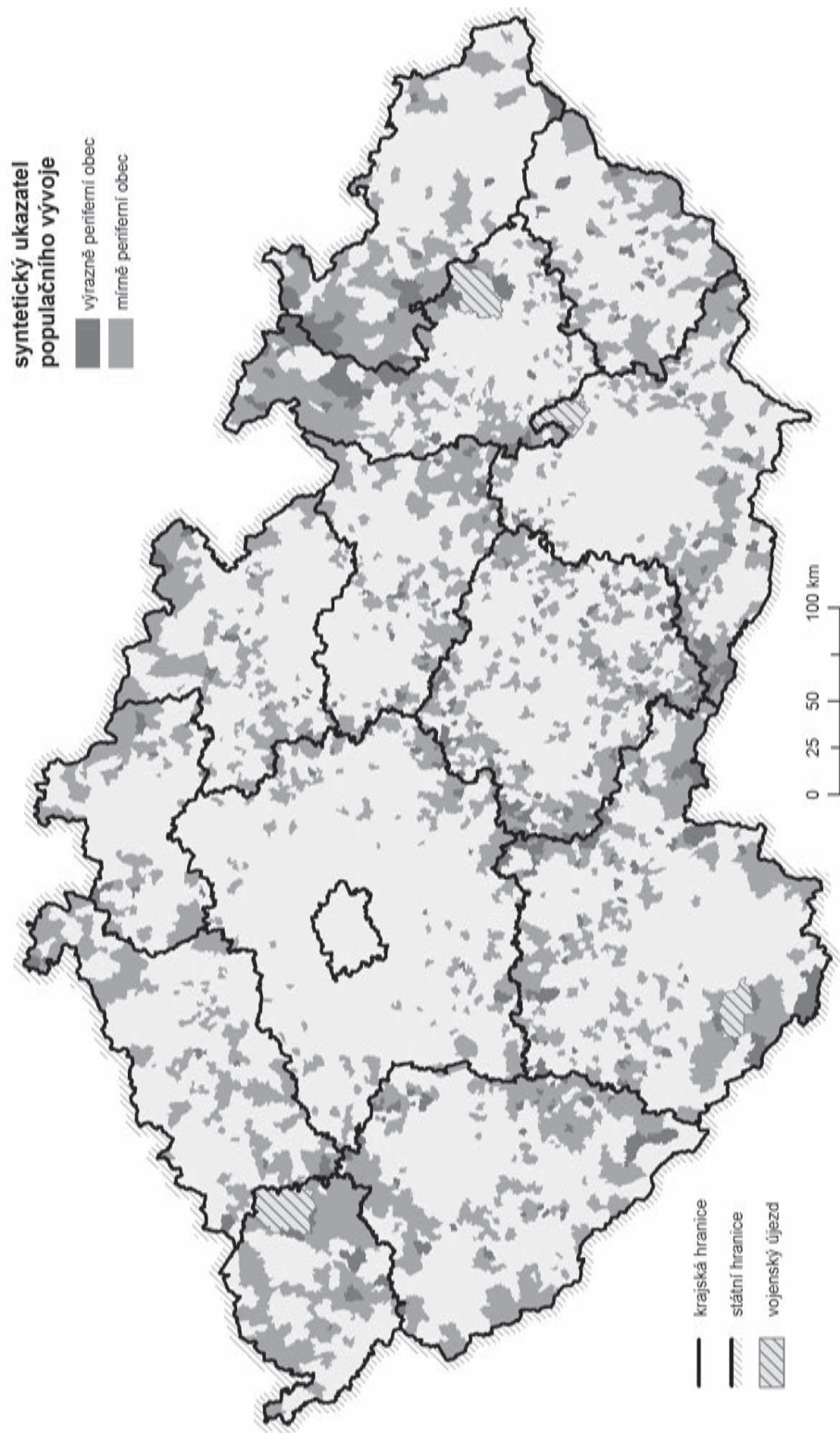
Za vnitřní periferie v Česku jsou považována území při vnějších hranicích krajů. Podél krajských hranic nacházíme pásy území, které jsou tvořeny shluky obcí. V dílčích částech republiky jsou vypreparována různě velká území vnitřních periferií, což ovlivňuje především jejich poloha vůči jádrovým regionům. Ta má mimo jiné za následek, že vnitřní periferie jsou sociálně i ekonomicky znevýhodněná území proti zbytku vnitrozemí. Současně jde o území, která jsou dopravně hůře dostupná, resp. dostupnost obcí ležících ve vnitřních periferiích do krajských měst, resp. obcí s rozšířenou působností lze klasifikovat jako špatnou.

Vnitřní, stejně jako vnější periferie mají tendenci měnit svou polohu i rozsah v závislosti na socioekonomické diferenciaci Česka v čase. V našem výzkumu sledujeme, jak se zformovaly vnitřní periferie po roce 1989 do současnosti. Byl pozorován jejich vývoj v řadě dílčích a syntetických ukazatelů za jednotlivé tematické oblasti: obyvatelstvo, trh práce a ekonomika, bydlení, dopravní dostupnost a pokrytí území internetem. V prvním kroku byla vytvořena sada dílčích map pro jednotlivé tematiky a časová období (blíže viz metodika – 3.3 kapitola). Následně byla vytvořena mapa vnitřních periferií Česka, a to podle váženého komplexního ukazatele, jehož konstrukce je rovněž blíže vysvětlena v metodice. Tuto mapu představujeme jako první v řadě. Dále prezentujeme čtyři mapy vnitřních periferií Česka, a to podle syntetického ukazatele populačního vývoje, ekonomické výkonnosti, dopravní dostupnosti a pokrytí obcí internetem. Níže představené mapy jednoznačně dokazují, že vnitřní periferie jsou realitou sídelního systému Česka. Jejich rozsah rozhodně není zanedbatelný. Pohled na vnitřní periferie Česka je dále diferencovaný, záleží, z jakého úhlu či ukazatele se na ně díváme. Odlišně se prezentují vnitřní periferie podle váženého komplexního ukazatele než podle dílčích syntetických ukazatelů (viz dále).

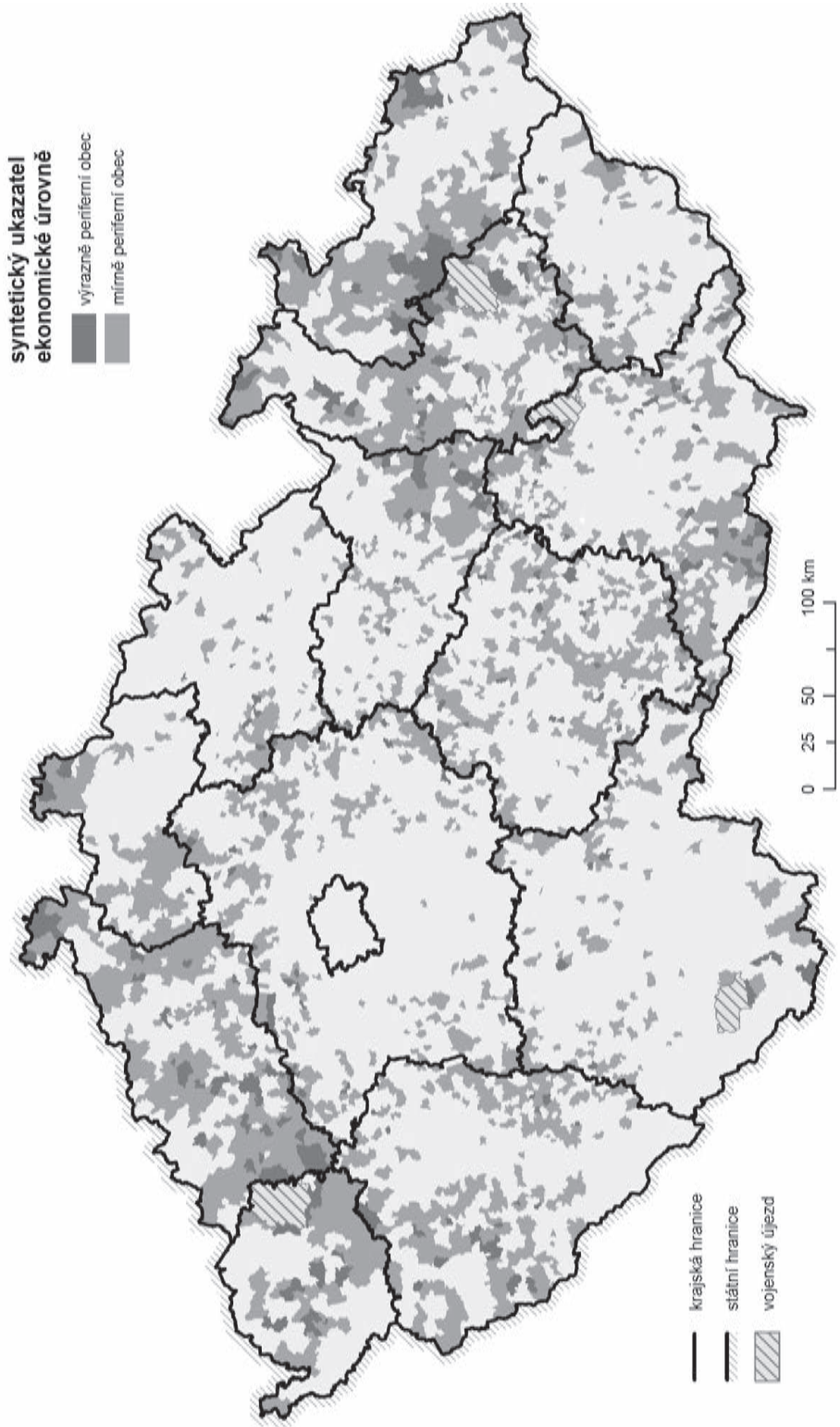
5.1.1 DIFERENCIACE OBCÍ DLE TEMATICKÝCH OKRUHŮ

Jak již bylo naznačeno, ekonomická výkonnost obcí lépe zvyrazňuje rozdíly mezi vnitřními periferiemi a zbytkem vnitrozemí. I když jde skoro o totožná území jako v případě mapy vnitřních periferií podle populačního vývoje (*Obr. 5.1 Mapové přílohy* a *Obr. 5.2*), přesto nedobrá ekonomická situace obcí (nezaměstnanost, nízká podnikatelská aktivita ad.) zesiluje jejich periferní postavení. Dobře je to vidět ve strukturálně postižených nebo hospodářsky slabých regionech Česka (*Obr. 5.4*). Ekonomicky horší situace v Ústeckém kraji způsobuje větší rozsah tamních ekonomicky periferních obcí. Kromě již uváděného Podbořanska vidíme zde další rozsáhlejší vnitřní periferie, jakou jsou Lounsko, Roudnicko a Ústěcko. V dalším strukturálně postiženém Moravskoslezském kraji nacházíme četné periferní obce na Karvinsku nebo Vítkovsku. Zdejší nedostatečně fungující ekonomiky mají tendenci vytvářet rezistentní vnitřní periferie (*Obr. 5.3 Mapové přílohy* a *Obr. 5.4*).

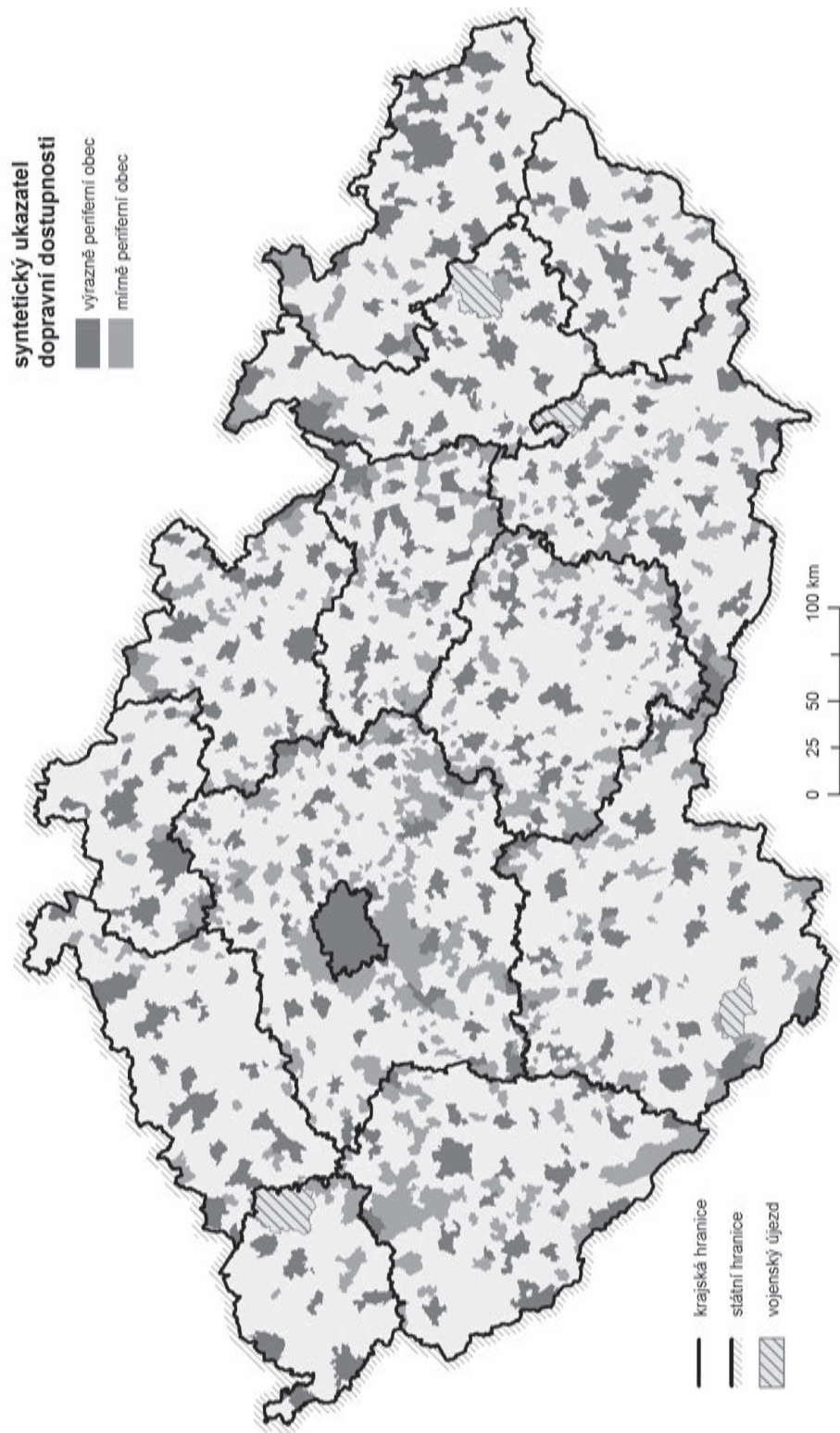
Obr. 5.2 Klasifikace obcí vnitřních periferií dle populačního vývoje

Obr. 5.4 Klasifikace obcí vnitřních periferií dle ekonomické úrovně

Obr. 5.6 Klasifikace obcí vnitřních periferií dle dopravní dostupnosti

Podobně lze nahlížet na situaci v hospodářsky slabých regionech, např. v Olomouckém a Pardubickém kraji (Svitavsko, Zábřezsko). Na druhé straně v ekonomicky úspěšném Královéhradeckém, Středočeském či Jihočeském kraji najdeme rovněž periferní obce, ovšem v menším rozsahu. Plzeňský kraj patří rovněž mezi ekonomicky úspěšné kraje, přesto zde nacházíme větší shluky periferních obcí (Stříbrsko, Nepomucko). Za většinou ekonomicky periferních obcí v Kraji Vysočina je jejich venkovský charakter. Obecně venkovské obce v krajích Česka se potýkají nejen se slabou ekonomickou výkonností, ale také regresivním vývojem obyvatelstva.

Vnitřní periferie vymezené na základě dopravní dostupnosti (viz *Obr. 5.5 Mapové přílohy* a *Obr. 5.6*) podtrhují skutečnost ne zcela dobře fungující dopravní obslužnosti obcí na hranicích krajů, či dokonce přes hranice krajů. U většiny krajů Česka je perifernost obcí vlivem dopravní dostupnosti menším problémem. Zajímavá situace je ve Středočeském kraji, konkrétně jižně a jihozápadně od hlavního města Prahy. Jde o větší počty obcí, jejichž dopravní dostupnost je hodnocena jako nedobrá, resp. periferní. Proti tomu dopravní dostupnost obcí do krajských měst v silně urbanizovaných krajích Ústeckém a Moravskoslezském je hodnocena jako dobrá.

Sledujeme-li pokrytí obcí Česka internetem, rýsuje se nám situace, jak ji dokumentují mapy na *Obr. 5.7 Mapové přílohy* a *Obr. 5.8*. Internet je dnes důležitou podmínkou v řadě činností obyvatel a podnikatelů. Nedostatečné pokrytí území internetem můžeme hodnotit jako poměrně zásadní bariéru regionálního rozvoje. Na druhé straně si uvědomujeme, že pokrytí internetem se v budoucnu patrně zlepší a na mapě Česka nebude tolik periferních obcí, jak bylo zaznamenáno na zde představené mapě. Každopádně současná situace ukazuje na to, že vnitřní periferie na základě pokrytí internetem se ve větší míře vyskytují zejména v Královéhradeckém kraji. V každém z dalších krajů je konkrétní perifernost menším problémem, i když i tady najdeme větší shluky periferních obcí. Týká se to hlavně Plzeňského kraje (jihozápadně od Plzně), pohraničí Středočeského a Jihočeského kraje nebo Olomouckého kraje (severně od Olomouce).

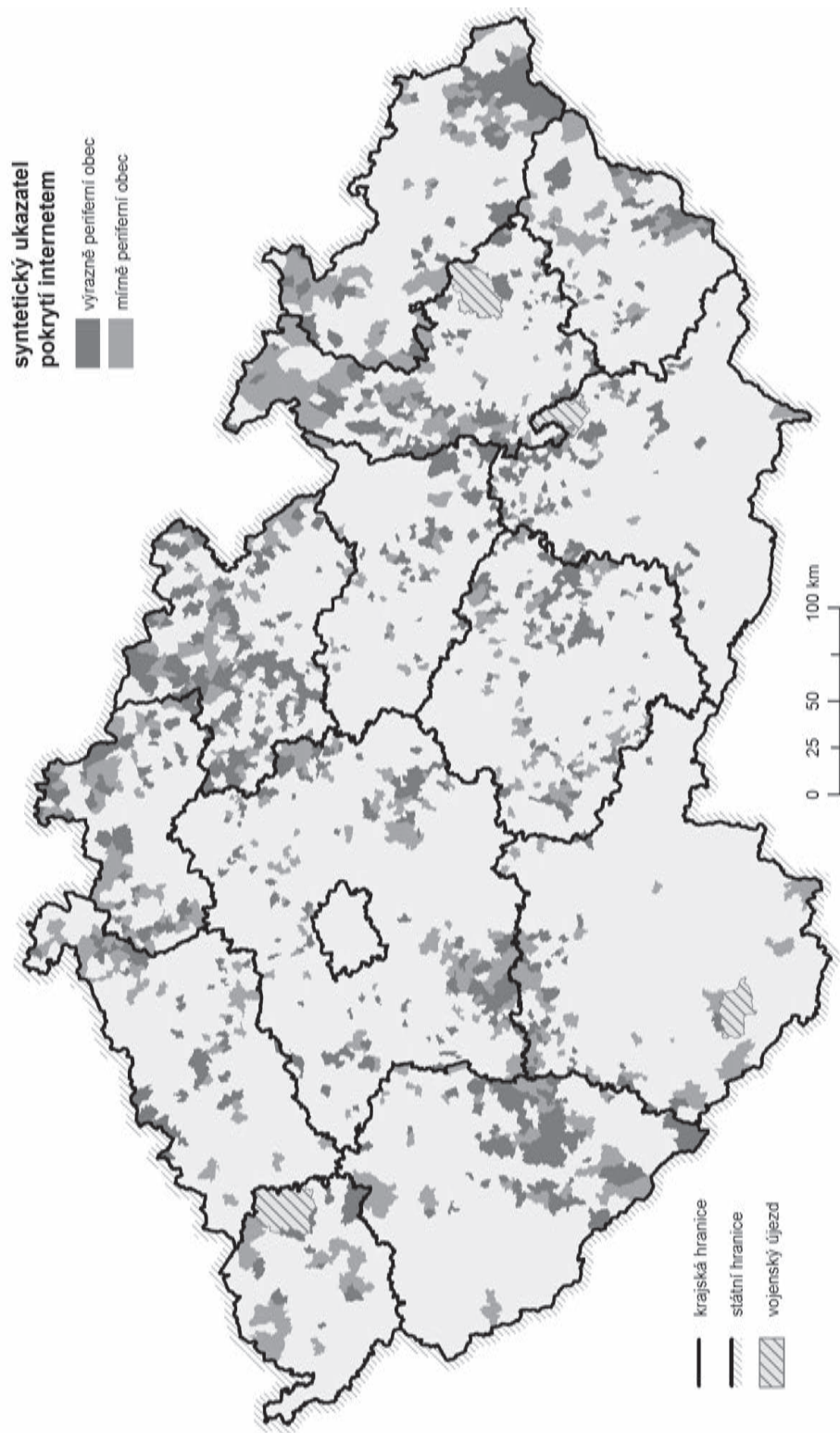
5.1.2 DIFERENCIACE OBCÍ DLE VÁŽENÉHO KOMPLEXNÍHO UKAZATELE /

Zdeněk Szczyrba, Milan Jeřábek

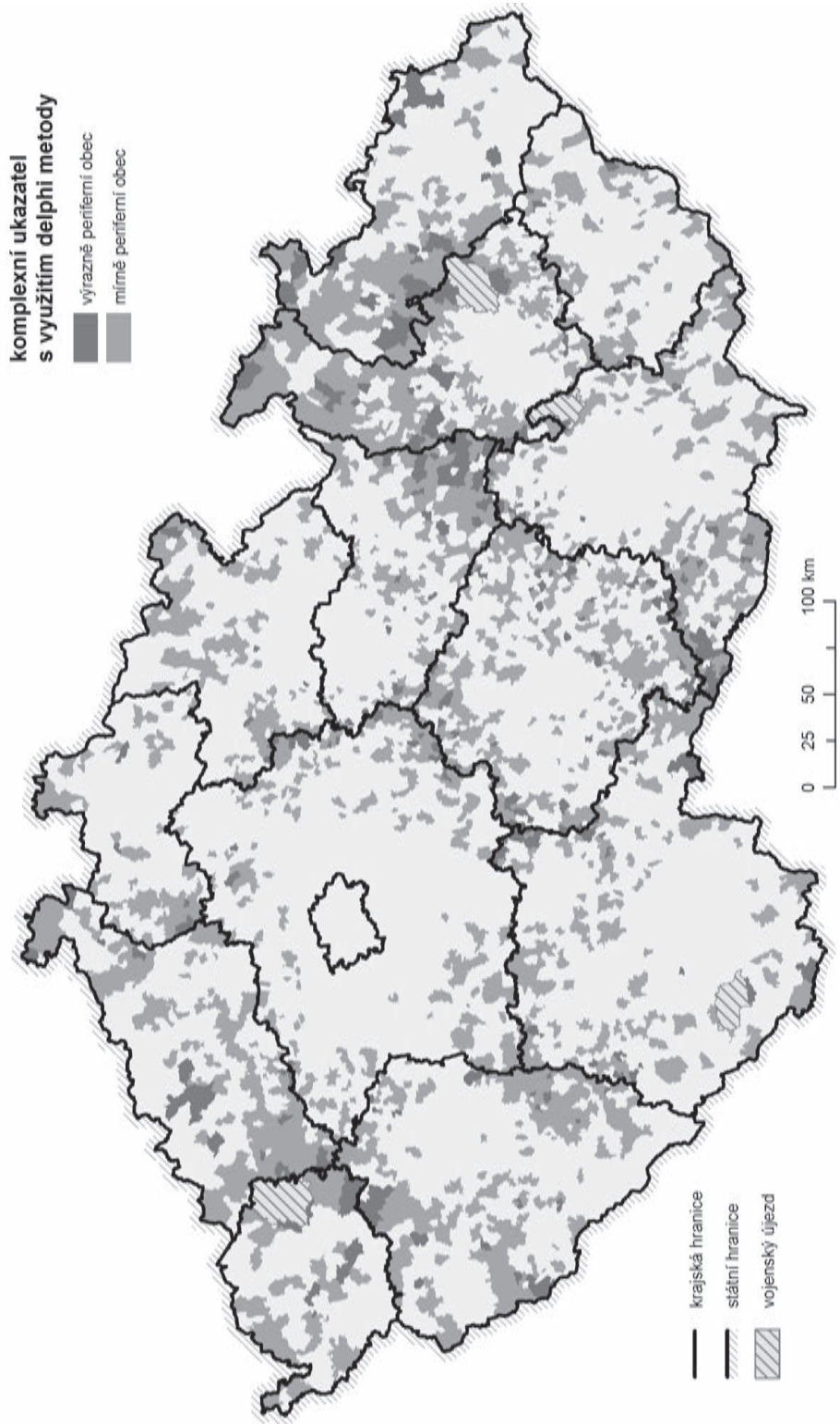
Níže představené mapy (*Obr. 5.9 Mapové přílohy* a *Obr. 5.10*) ukazují diferenciaci obcí vnitřních periferií Česka podle váženého ukazatele. Součástí mapy jsou i hodnoty vah přidělených jednotlivým tematickým oblastem (blíže viz článek Jeřábek a kol. 2021). Realita vnitřních periferií Česka dokumentuje poměrně hluboké rozvojové problémy v regionální struktuře státu. Rozvojový hendikep mnoha set obcí v Česku vlivem jejich polohy v rámci vnitřních periferií by rozhodně neměl být přehlížen a v regionálně plánovací praxi by mu měla být věnována dostatečná pozornost.

Za prostorově signifikantní lze určitě považovat prstenec obcí u vnější hranice Středočeského kraje, který zasahuje různě hluboko do území sousedících krajů. Na hranicích krajů leží převážná část vnitřní periferie Česka, a to jak v již zmíněném pohraničí Středočeského kraje a sousedních krajů (Rakovnicko a Podbořansko ad.), tak i podél dalších krajských hranic.

Obr. 5.8 Klasifikace obcí vnitřních periferií dle pokrytí internetem

Obr. 5.10 Klasifikace obcí vnitřních periferií dle váženého komplexního ukazatele

5. IDENTIFIKACE PERIFERIÍ ČESKA

Značně rozsáhlá je vnitřní periferie mezi Pardubickým a Olomouckým krajem (Svitavsko a Zábřežsko) nebo Olomouckým a Moravskoslezským krajem (Moravskobrounsko – Horní Benešovsko a Budišovsko). Jde o území, které se dlouhodobě vyrovnává s ekonomickými dopady restrukturalizace ekonomiky (zejména úpadek textilní výroby) a depopulačními tendencemi. Pozornosti neujde fakt, že vnitřní periferie se dále utvářejí i bez vazby na krajské hranice. V každém z krajů Česka najdeme desítky obcí, které leží daleko ve vnitrozemí, a přitom náleží do vnitřní periferie. Zde se opět ukazuje, jak důležitá je poloha při hodnocení periferií. Tyto obce mají špatnou dopravní dostupnost, zároveň se vyznačují depopulací a mají omezenou možnost tvorby pracovních příležitostí. Ve větším měřítku je najdeme v Kraji Vysočina, dále Karlovarském, Ústeckém nebo Jihočeském kraji.

Vnitřní periferie na základě syntetického ukazatele populačního vývoje se do značné míry překrývají s vnitřními periferiemi detekovanými váženým komplexním ukazatelem. Ukazuje se, že populační vývoj (depopulace) může mít menší vliv na utváření vnitřních periferií než ekonomika. Na druhé straně má populační vývoj v obcích zásadnější vliv při utváření vnitřních periferií než dopravní dostupnost či pokrytí internetem.

V případě použití syntetického ukazatele populačního vývoje se vnitřní periferie formují dle již známého modelu, tj. při krajských hranicích a pak ve vnitrozemí. Prakticky všechny kraje Česka mají poměrně zvýšený počet periferních obcí, jež se potýkají s nepříznivým populačním vývojem. Jistou výjimku představuje Středočeský kraj, který se na rozdíl od jiných krajů Česka vyznačuje dlouhodobým populačním růstem, což redukuje rozsah periferních obcí v kraji.

Detailní pohled na územní diferenciaci (vyspělosti, rozvinutosti, perifernosti) – jako jeden ze zásadních výstupů projektu TA ČR – vyústil ve zpracování mapy s odborným obsahem pro zařazení do výsledků kategorie RIV. Z dosavadních kroků, zahrnujících veškeré území Česka, jsme se soustředili pouze na periferní území prostřednictvím „podprůměrných“ obcí. Z „ostatního“ území příslušné mapy zahrnují zpravidla pouze obce/města s populační velikostí 10+ tisíc obyvatel, u nichž pochopitelně předpokládáme, že se nejedná o periferie.

S využitím komplexního ukazatele perifernosti poskytuje základní představu *Obr. 5.11 Mapové přílohy*. Přirozeně potvrzuje předchozí zjištění o koncentraci periferií při hranicích krajů i státu, přičemž první (vnitřní dimenze) je viditelně silněji zastoupena.²⁶ Vytvářejí se poměrně rozsáhlé areály, přičemž zasaženy – ovšem ve větší či menší míře vyjádřeno rozlohou²⁷ – jsou všechny kraje. Opticky největší rozsah zaujímají periferie v Plzeňském kraji, naopak nejlépe vychází – poněkud překvapivě – kraj Zlínský. Nepochybně, a očekávaně, zaznamenáváme „sílu“ populačně největších měst (Praha, Brno, Ostrava, ale i České Budějovice), jejímž důsledkem je, že ve spádové oblasti se obce periferní (problémové, podprůměrné) nevyskytují. V případě Prahy, resp. Středočeského kraje a Ostravy, resp. Moravskoslezského kraje samotným jádrem „pomáhá“ prstenec dalších center osídlení, zde vyjádřeno sídly většími než 10 tisíc obyvatel. Naproti tomu vliv Brna

²⁶ Pro vnější dimenzi jsme se nezabývali sousedním územím (za státní hranicí). Četné studie ovšem dokládají obdobný charakter, a tak celkový rozsah – přeshraničně hodnoceno – by zřejmě byl větší.

²⁷ Přes populační velikost by se toto zjištění jistě potvrdilo.

– v našem pojetí – dosahuje až k česko-rakouské hranici. Jen někde se objevují výraznější periferie vzdálené od hranic (státních, krajských), to se týká např. Pardubického kraje a Kraje Vysočina. Za zmínku stojí i periferie na styku tří případně čtyř krajů, jejich existence tak mimo jiné potvrzuje oprávněnost výběru našich modelových území (viz 8. kapitola). V některých případech dochází ke kombinaci vnitřní a vnější dimenze, příkladem jsou styk krajů Jihočeského, Vysočina a Jihomoravského v kontaktu s Rakouskem, jakož i krajů Pardubického, Olomouckého a Moravskoslezského při severní hranici s Polskem.

Pro následující vyjádření (*Obr. 5.12 Mapové přílohy*) jsme přikročili k eliminaci „ostrovů“ perifernosti, a to vyřazením periferních obcí (kategorie periferních výrazně se téměř nevyskytuje), pokud netvoří shluk minimálně pěti obcí. Kategorie semiperiferní zahrnuje obce podprůměrné sousedící s periferními. Tímto zásahem se situace poměrně zásadně změnila, nicméně rozložení periferních území si zachovává shodné tendence, a to včetně výrazné převahy mezikrajských periferií oproti příhraničním, ve smyslu blízkosti státní hranice. Nejlépe – bez periferií – je na tom Zlínský kraj, nepatrný podíl periferních území identifikujeme ale také v Libereckém kraji. Kraje Jihočeský a Karlovarský se zbavily vnějších periferií, Středočeský kraj přišel o značnou část vnitřních periferií. *Obr. 5.13 Mapové přílohy* je mírně modifikovaný, a to vypuštěním měst 10+ tisíc obyvatel. Naproti tomu zachováváme zařazení vojenských újezdů, na které – s výjimkou Boletic nedaleko Českých Budějovic – jsou periferie, byť v rozdílném rozsahu, navázány. Představuje zřejmě výsledné, generalizované vyjádření vnitřních periferií, tedy ve vymezení vhodném k jejich podpoře z úrovně státu.

K využití v rámci regionální politiky státu případně krajských samospráv se nabízí *Obr. 5.14 Mapové přílohy*. Zde jsme přikročili ke komparaci periferií Česka (při uplatnění pouze vnitřní dimenze) a hospodářsky a sociálně ohrožených území, převzatých ze Strategie regionálního rozvoje ČR 21+. Prokazuje vazbu mezi dosud z centrální úrovně podporovaným HSO územím (úroveň SO ORP) a námi specifikovanými periferiemi (ve dvou stupních, úroveň obcí). Přestože byl aplikován odlišný metodický přístup, stejně tak účel vymezení, zjevná je jak víceméně shoda (např. rozsáhlá oblast jihovýchod Pardubického kraje až severozápad Moravskoslezského kraje), tak významné odlišnosti, a to v obou směrech (pomezí krajů Středočeského a Královéhradeckého, česko/moravsko-slovenské příhraničí). Toto zjištění potvrzuje nejen oprávněnost sledování a podpory na úrovni komunální resp. lokální, ale i potřebu stanovení nové kategorie či alespoň podkategorie státem (příp. krajem) podporovaných znevýhodněných území. Vyjádřili kvantifikaci, lze konstatovat, že zvláštní pozornost resp. podporu je vhodné orientovat zhruba na šestinu periferních obcí zaujímajících pětinu rozlohy Česka. Podstatnějším kritériem pro usměrňování regionálního rozvoje je však počet resp. podíl obyvatel, ten se pohybuje kolem 7%, což představuje – v porovnání s dosud preferovaným hospodářsky a sociálně ohroženým územím – část v podstatě zanedbatelnou (řešitelnou).

Jiným výstupem projektu TA ČR jsou dvě mapy s odborným obsahem, a to vnitřních a vnějších periferií, určené do evidence RIV. První z nich (*Obr. 5.15 Mapové přílohy*) vychází z hodnot komplexního ukazatele perifernosti, přičemž rozlišuje tři kategorie perifernosti: extrémně, výrazně, mírně. Zachována je úroveň obcí, tj. bez generalizace; zároveň je území

diferencováno, resp. redukováno o příhraniční správní obvody s rozšířenou působností.²⁸ V zásadě lze konstatovat víceméně souvislý pás periferních obcí při hranici Středočeského kraje a Kraje Vysočina, tedy obou správních jednotek regionální úrovně bez státní hranice. Významné soustředění periferních obcí, při „prolínání“ kategorií výrazně a mírně,²⁹ identifikujeme na styku krajů Ústeckého, Karlovarského, Plzeňského a Středočeského, a dále na východě Pardubického kraje s přesahem do všech tří sousedních krajů (Kraje Vysočina, Jihomoravského a Olomouckého). Naproti tomu stojí za zmínku absence periferií při krajských hranicích ve dvou případech: kraje Královéhradecký a Pardubický, jakož i Moravskoslezský a Zlínský. Souhrnně v tomto pojetí periferní obce tvoří více než pětinu obcí Česka, žije v nich však jen desetina obyvatelstva.

5.2 VNĚJŠÍ PERIFERIE / *Jaroslav Dokoupil*

Vnější periferie Česka lze identifikovat jako příhraniční regiony ležící při jeho státní hranici. Jedná se o velmi specifické území, které je v kontaktu se sousedními regiony, tvořící přechodnou, v geopolitických koncepcích ochrannou zónu svých jádrových oblastí. Rozvoj vnějších periferií ovlivňují jak vlastní jádrové regiony, tak i sousední, v tomto případě zahraniční regiony. Vnější periferie jsou často také nejvzdálenějšími regiony od center/jader společenského dění, což se projevuje v jejich regionálním rozvoji. Především infrastruktura vykazuje horší kvalitu oproti centrálním regionům. Kvantita, kvalita i polarita vztahů ve vnějších periferiích je závislá na ekonomické úrovni vlastních jádrových oblastí, ale i na vyspělosti sousedních regionů. Pokud je ekonomická úroveň sousedních regionů srovnatelná, je základem oboustranně orientovaných vztahů ze sociálně-ekonomického pohledu symetrický vývoj. Pokud je ekonomická úroveň sousedních regionů rozdílná, je základem jednostranně se vyvíjejících vztahů vývoj asymetrický, využívající profitaci z ekonomické rozdílnosti regionů. Tyto postřehy vycházejí z objektivních skutečností, často však situaci navíc komplikují subjektivní aspekty.

Po roce 1989 se u mnoha vnějších periferií významně změnil jejich polohový potenciál. Zatímco v mikro-, resp. mezoúrovni zůstaly okrajovými, periferními regiony, v makroúrovni se mnohé staly významnými tranzitními regiony, u makropolohového faktoru je v případě Česka rovněž patrný západovýchodní gradient. V důsledku tohoto gradientu lze očekávat ve vnějších periferiích patrný vliv sousedního regionu, na česko-bavorské hranici silný vliv Bavorska coby vyspělého regionu oproti „slabšímu“ vlivu Polska či Slovenska na státních hranicích severovýchodní Moravy.

Jaký je tedy skutečný stav ve vnějších periferiích Česka? V jejich prostorové analýze byl samotný výzkum postaven na úrovni obcí, vymezení příhraničí coby vnější periferie se opírá o administrativní vymezení na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností, které jsou v kontaktu se státní hranicí Česka (s výjimkou SO ORP Sokolov v Karlovarském kraji

²⁸ Takto vymezený příhraniční pás naopak je sledován ve druhém mapovém výstupu projektu TA ČR – Vnější periferie Česka (viz kap. 5.2.6 resp. *Obr. 5.22 Mapové přílohy*).

²⁹ Kategorie extrémně periferních obcí v podstatě není zastoupena.

z důvodu zachování kontinuity území a SO ORP Moravské Budějovice v Kraji Vysočina, který je velmi blízko státní hranice bez přímého kontaktu s ní).

Vstupní karto/grafické vyjádření situace v příhraničním pásu (SO ORP) je založeno na komplexním hodnocení – tj. populačního vývoje, ekonomické situace a dopravní dostupnosti, zatím ovšem identicky s předchozím posouzením v rámci tzv. vnitřní dimenze. Shodně s *Obr. 5.9 Mapové přílohy* využívá rovněž – prostřednictvím názorů expertů – delphi metody. *Obr. 5.16 Mapové přílohy* potvrzuje přítomnost periferních území (oblastí, lokalit) ve větším rozsahu na severu Moravy resp. našeho Slezska v kontaktu s Polskem, jakož i jihu Česka, tentokrát na pomezí Čech a Moravy při česko-rakouské hranici. V obou případech s přesahem jak do vnitrozemí, tak nepochybně i za státní hranice. Menší území identifikujeme i jinde podél „vnější“ hranice, situace je však – na lokální/komunální úrovni – poměrně výrazně diferencována.

5.2.1 ČERPÁNÍ DOTAČNÍCH FINANČNÍCH PROSTŘEDKŮ Z FONDU MALÝCH PROJEKTŮ

Oproti obcím ve vnitřních periferiích jsou pro obce ve vnějších periferiích připraveny dotační finanční prostředky k řešení jejich rozvojových problémů nástroji přeshraniční spolupráce s obcemi „na druhé straně hranice“. Jedná se o aktivitu Evropské unie v podobě programu Evropské územní spolupráce na překonání disparit obcí na státních hranicích, a tím posílení koheze sousedních příhraničních regionů, a potažmo i celé Evropské unie. Jedním z takových nástrojů zmíněné kohezní politiky je Fond malých projektů, resp. Dispoziční fond (FMP, DF), jehož cílem je s využitím dotačních prostředků posílení „dobrého sousedství příhraničních regionů“.

Pro prostorovou analýzu čerpání dotačních prostředků, která do jisté míry ukazuje i na vnitřní potenciál obcí ve vnějších periferiích zrcadlem jejich aktivity, nám poslouží *Obr. 5.17 Mapové přílohy*. Na česko-bavorské hranici mohou obce čerpat z FMP (DF) dotace na česko-bavorskou spolupráci (Plzeňský kraj, Karlovarský kraj, Jihočeský kraj) a na česko-saskou spolupráci (Karlovarský kraj). Na česko-bavorské hranici je největší aktivita obcí (měřeno vyšším objemem získaných dotací) v Ašském výběžku (projekty s bavorskými i saskými partnery), kde se projevuje vazba obcí a jejich dlouholetá zkušenost s Euroregionem Egrensis (správcem FMP), podobné je to i na Mariánskolázeňsku. Vyšší aktivita na Domažlicku a na Vimpersku je již spojená s Euroregionem Šumava (správcem DF), menší aktivita je na Klatovsku a Sušicku, což může souviset i s omezenou hospodářskou aktivitou obcí v důsledku existence NP Šumava (i když ochrana přírody je předmětem čerpání dotačních prostředků z FMP). Dlouhodobě je nízká aktivita obcí na Tachovsku, které rovněž spadá pod Euroregion Šumava, což je v protikladu s pozitivním vývojem obcí podél dálnice D5.

Podél úseku česko-saské hranice je řada obcí čerpajících dotační prostředky, vyšší aktivita je zřetelná u obcí s hraničními přechody, resp. ležících na komunikacích vedoucích k hraničním přechodům, a dále ve Šluknovském výběžku. Dotační prostředky česko-saské

5. IDENTIFIKACE PERIFERIÍ ČESKA

spolupráce čerpají i obce na česko-polské hranici především ve Frýdlantském výběžku v rámci Euroregionu Nisa.

Na dlouhé česko-polské hranici je největší objem dotačních prostředků čerpán v příhraničních oblastech Moravskoslezského kraje v Euroregionech Praděd (SO ORP Jeseník), Silesia (malé příhraniční SO ORP severně od Ostravy), Těšínské Slezsko a Beskydy, dále v Osoblažském výběžku.

Na česko-slovenské i česko-rakouské hranici je vcelku rovnoměrné rozložení čerpání dotačních prostředků podél celé hranice, významněji se v čerpání prosazují větší města, popř. obce na přeshraničních komunikacích, což se nepotvrzuje slabším čerpáním jen na Uherskobrodsku a na Kaplicku, ale platí to v izolované části západního Znojemska.

Prostorová analýza intenzity čerpání dotací z FMP, která je vyjádřena výší čerpání dotace na počet obyvatel (eur/tis. obyv.), ukazuje vesměs vyšší intenzitu čerpání u obcí, jejichž katastr přiléhá ke státní hranici, dále se jedná o menší obce, v nichž je lokalizováno sídlo institucí v podobě např. dobrovolných sdružení obcí, které získávají přeshraniční projekty pro více obcí, příhraničních obcí na hranicích krajů, jež mohou čerpat dotační prostředky z vícero zdrojů (určených pro jednotlivé úseky státní hranice, Ašský výběžek), obcí s vysokým přírodním či kulturně historickým potenciálem (Mariánskolázeňsko, Lipensko, Valaško), u obcí řešících např. rekultivaci krajiny (zatopení dolů pro rekreační účely na Sokolovsku).

5.2.2 DOPRAVNÍ OBSLUŽNOST PROSTŘEDNICTVÍM PŘEŠHRANIČNÍ VEŘEJNÉ DOPRAVY

Dopravní obslužnost se zaměřením na přeshraniční veřejnou dopravu byla hodnocena v pracovních dnech s ohledem na možnost dojíždění přes hranice za prací, do škol a na jiné aktivity vázané na pracovní dny a dále ve dnech pracovního klidu s ohledem na dostupnost různých společenských událostí v příhraničních regionech, jako jsou kulturní (festivaly, slavnosti...) či sportovní akce. Analýza byla primárně zaměřena na nabídku celoročních spojů, v mnoha regionech existuje i nepravidelná sezónní nabídka spojů především v atraktivních oblastech cestovního ruchu, která nebyla předmětem zkoumání.

Hodnotící škála byla rozložena do pěti intervalů – žádné spojení, 1–5, 6–10, 11–15, více než 15 spojů za den.

Na *Obr. 5.18 Mapové přílohy* jsou vidět oblasti v nejvyšší kategorii dopravní obslužnosti (s četností více než 15 spojů za den ve všední i pracovní dny) na česko-bavorské hranici v oblastech Karlovarského (Chebsko) a Plzeňského kraje (Klatovsko). Dopravní obslužnost je zde zajištěna jak železniční dopravou během celého týdne, tak i autobusovou dopravou především v pracovních dnech. Na česko-rakouské hranici vidíme podobně kvalitní dopravní obslužnost přes státní hranici s vyšší intenzitou spojů na Kaplicku, Českovelenicku, Znojemsku a Břeclavsku, opět se zajištěním přeshraniční železniční i autobusové dopravy.

V pracovních dnech je vyšší dopravní obslužnost (s četností více než 15 spojů za den) na česko-saské a česko-slovenské hranici především pro potřeby dojížděky do zaměstnání.

Ovšem ve dnech pracovního klidu se intenzita spojení snižuje na česko-saské hranici do kategorie 11–15 spojů za den, a na česko-slovenské hranici dokonce do nižší kategorie 6–10 spojů za den. Nejvyšší kvalita dopravní obslužnosti na česko-saské hranici je na Kraslicku a Děčínsku a ve Šluknovském výběžku. Na česko-polské hranici je intenzita přeshraniční dopravy vyrovnaná v kategorii 11 až 15 spojů za den ve všední dny i ve dnech pracovního klidu. Nejvyšší kvalita dopravní obslužnosti je na Tanvaldsku, Náchodsku a Bohumínsku se zajištěním přeshraniční dopravy železniční i autobusovou dopravou hlavně v pracovních dnech. Podobná situace je na česko-slovenské hranici na Strážnicku a Hodonínsku.

Celkově lze říci, že dobrá dopravní obslužnost přes státní hranici (měřeno počtem spojů za den přes státní hranici) je především v místech, kde státní hranici překračují železniční tratě, ať již určené pro mezinárodní železniční dopravu, tak pro železniční dopravu regionální.

5.2.3 ZATÍŽENÍ SILNIČNÍCH HRANIČNÍCH PŘECHODŮ

Propustnost státních hranic se významně zvýšila po pádu železné opony směrem do Bavorska a Rakouska vybudováním nových silničních hraničních přechodů. Rozdělení Československa na samostatné státy – Česko a Slovensko – bylo impulzem pro vybudování silničních přechodů na česko-slovenské státní hranici, vstupem do Evropské unie a následně do Schengenského prostoru se v důsledku tranzitní polohy Česka významně zvýšil objem přejezdu státní hranice na všech silničních hraničních přechodech. Zatížení silničních hraničních přechodů bylo hodnoceno dle hodnot ročního průměru denních intenzit dopravy ve vozidlech (osobních a dodávkových, těžkých) za 24 hodin v roce 2020.

V rámci prostorové analýzy zatížení silničních hraničních přechodů bylo hodnoceno celkem 98 přechodů, na česko-bavorské hranici 13 přechodů, na česko-saské hranici 24 přechodů, na česko-polské hranici 29 přechodů (2 hraniční přechody v Hrádku nad Nisou slouží i pro vjezd do Saska), na česko-slovenské hranici 12 přechodů a na česko-rakouské hranici 20 přechodů (viz *Obr. 5.19 Mapové přílohy*). Z 98 silničních hraničních přechodů jsou 4 přechody dálniční (Rozvadov/Waidhaus na D5 s Bavorskem, Krásný Les/Breitenau na D8 se Saskem, Věřňovice/Gorzyczki na D1 s Polskem a Břeclav/Brodské na D2 se Slovenskem), pouze s Rakouskem nemá Česko dálniční hraniční přechod. Silniční hraniční přechody jsou vcelku rovnoměrně rozloženy po celé státní hranici s výjimkou významných horských celků (Šumava, Krkonoše, Orlické hory, Beskydy).

Výrazně zatížené jsou především tranzitní dopravou dálniční hraniční přechody rovnoměrně jak lehkými, tak i těžkými vozidly s výjimkou dálničního hraničního přechodu se Slovenskem, který má nižší zatížení především těžkými vozidly. Dále jsou významněji zatíženy silniční hraniční přechody na komunikacích I. třídy, což platí pro většinu přechodů se Slovenskem, dále pro přechody s Bavorskem a se Saskem v Karlovarském kraji, se Saskem a Polskem v Libereckém kraji, s Polskem v Moravskoslezském kraji a s Rakouskem v Jihomoravském a Jihočeském kraji. Česko-polská a česko-rakouská

hranice je charakteristická velkým počtem méně zatížených silničních hraničních přechodů regionálního charakteru. U vybraných silničních hraničních přechodů je zřetelná nevyrovnanost v zatížení lehkými a těžkými vozidly, těžká vozidla mohou tyto přechody využívat pouze v rámci regionální přeshraniční dopravy.

5.2.4 DOPRAVNÍ DOSTUPNOST SOUSEDNÍCH ZAHRANIČNÍCH REGIONŮ

Pro obce lokalizované ve vnějších periferiích může jako kompenzace jejich problémovosti fungovat dobrá časová dostupnost sousedních zahraničních regionů s ohledem na možnosti nabídky práce na zahraničním trhu, nákupu zboží a služeb za výhodnější ceny či trávení volného času, resp. návštěvy turistických atraktivit sousedního regionu.

Časovou dostupnost sousedních zahraničních regionů ukazuje *Obr. 5.20 Mapové přílohy* prostřednictvím časové dostupnosti nejbližších silničních hraničních přechodů individuální automobilovou dopravou. Lze vidět dobrou časovou dostupnost u obcí ležících na dopravních komunikacích vedoucích na hraniční přechody, ovšem mnoho obcí lokalizovaných ve vnějších periferiích má časovou dostupnost zhoršenou především v příhraničních horských oblastech, které limitovaly vybudování kontaktní dopravní infrastruktury.

5.2.5 PŘESHraniční PARTNERSTVÍ MĚST (TOWN-TWINNING) /

Milan Jeřábek

Partnerství měst není záležitostí novou, nicméně v našich podmínkách nabylo po roce 1989 zcela nových rozměrů. Vyjadřuje vůli – zpravidla samosprávných orgánů na lokální resp. komunální úrovni – po vzájemném poznávání a výměně zkušeností z rozdílných prostředí. V případě měst a obcí Česka můžeme přitom rozlišovat mezi vazbami s partnery ze sousedních států (ty jsou předmětem našeho zájmu), jakož i town-twinningem s městy a obcemi vzdálenějšími (relativně časté např. z Itálie, Švýcarska a/či historicky Sovětského svazu resp. Ruska).

Ke sledování této problematiky v českém pohraničí, vymezeném jako vnější periferie příhraničními SO ORP, jsme využili databáze Svazu měst a obcí ČR, a to i s vědomím ne zcela aktuální situace. Nepochybně se jedná o spolehlivější pramen než víceméně laická, bez jakékoliv kontroly správnosti často využívaná otevřená wikipedia.org. Obdobně jako u jiných hodnocení jsme definovali pět kategorií, a to v závislosti na intenzitě zapojení a zejména vzdálenosti od státní hranice prostřednictvím příslušné administrativní jednotky sousedního státu (spolkové země v případě Německa) v posloupnosti: obec vícečetně zapojená, bezprostředně hraniční, součást příhraniční správní jednotky typu okres či SO ORP, dotační území, ostatní území.

Základní přehled podává *Obr. 5.21 Mapové přílohy*. Ukazuje se, že partnerství měst (a obcí) je spíše aktivitou ojedinělou a není součástí „běžné agendy“ lokální samosprávy. Vycházíme přitom, že deklarovaná případně i institucionalizovaná spolupráce nemusí vykazovat jakoukoliv činnost. Na druhou stranu existují některá města, pro která je zřejmě town-

twinning záležitostí intenzivní, přičemž jejich aktivita nemusí být podchycena SMO ČR. V případě vykazání spolupráce na více úsecích (např. česko-rakouský a česko-slovenský), je toto odpovídacím způsobem v mapě vyjádřeno. Vizualní vyjádření doplňujeme jednoduchou statistikou s uvedením příkladů vícečetného zapojení, tedy „nejvyšší“ kategorie:

- Sasko: 30 obcí/Ústí nad Labem, Duchcov;
- Bavorsko: 23 obcí/Bor, Všeruby;
- Rakousko: 17 obcí/(pouze) Moravské Budějovice;³⁰
- Slovensko: 20 obcí/Vsetín, Slavičín;
- Polsko: 30 obcí/Dobruška, Orlová.

Přehled – pochopitelně též reálná situace – zahrnuje jak města krajská, tak relativně malé obce. To svědčí nejen o objektivních podmínkách pro partnerství – např. fyzická blízkost, ale též o významu subjektivního faktoru – především angažovanosti představitelů měst a obcí a v neposlední řadě na komunikačních možnostech resp. jazykových schopnostech.

Při celkovém pohledu pak můžeme konstatovat na jedné straně tvorbu shluků partnerské spolupráce, na druhé straně relativně rozsáhlá území se spoluprací minimální až žádnou. O intenzivní spolupráci snad můžeme hovořit na Jindřichohradecku, Domažlicku – Tachovsku a východní straně Jeseníků, naopak slabá je v západní části Jeseníků, ale i v západní části Jihočeského kraje.

5.2.6 DIFERENCIACE OBCÍ DLE VÁŽENÉHO KOMPLEXNÍHO UKAZATELE

Obr. 5.22 Mapové přílohy dokládá diferenciaci obcí dle jejich problémovosti ve všech vnějších periferiích, ať již z hlediska jednotlivých krajů či úseků státní hranice dle sousedních zemí. Zřetelně problémové jsou ty oblasti, které jsou ve větší vzdálenosti od krajských center – severní Olomoucko v kontaktu se severozápadem Moravskoslezského kraje, kontaktní území jihu Kraje Vysočina, východu Jihočeského kraje a jihozápadní část Jihomoravského kraje, dále území výběžků Česka v severní části země. Pouze vzdálenost ovšem nehraje všude zásadní roli, příkladem může být Plzeňský kraj, kde vzdálené Domažlicko vyznívá negativně, oproti tomu obce Tachovska i díky existenci dálnice jsou klasifikovány nadprůměrně, podobně jako příhraniční obce v oblasti Šumavy s významným rekreačním potenciálem. To je patrné i pro příhraniční horské oblasti Krušných hor, Krkonoš či Beskyd, ovšem ne pro oblast Jeseníků. V příhraničí na Karlovarsku a Ústecku se negativně promítá do situace tamních obcí existence vojenského újezdu Hradiště, což ale pro Boletice v Jihočeském kraji tak markantní není. Hypotéza o vlivu silnějších, bohatších států/regionů na situaci v českém příhraničí se nepotvrzuje, za příklad nechť slouží negativní hodnocení na česko-rakouské hranici oproti pozitivnějšímu např. na česko-slovenské hranici.

³⁰ Do hodnocení jsme přibrali – s ohledem na zachování příhraničního pásu – SO ORP Třebíč, přestože jeho hranice resp. hranice Kraje Vysočina nedosahuje ke státní hranici s Rakouskem.

6. VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU STAROSTŮ A STAROSTEK MODELOVÝCH ÚZEMÍ / *František Zich*

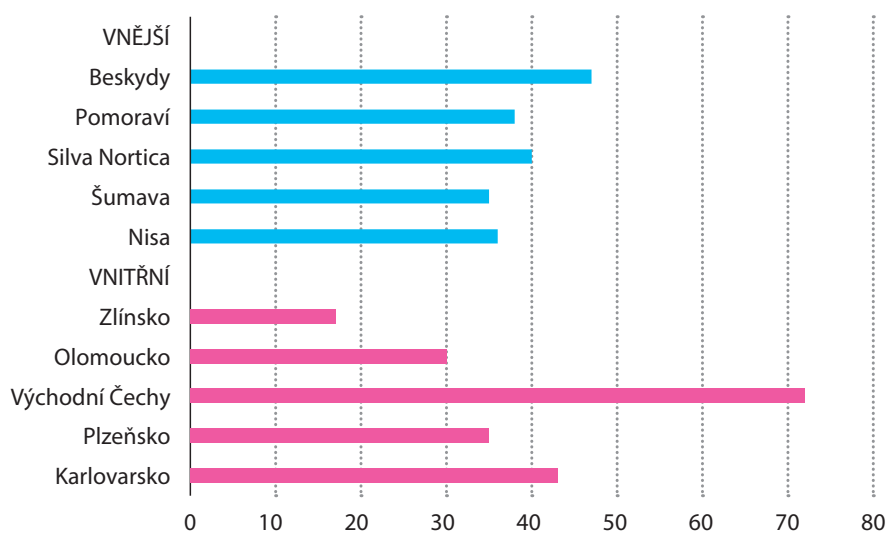
6.1 ÚVOD A STRUKTURA VÝZKUMNÝCH SOUBORŮ

Důležitou zamýšlenou součástí řešení projektu bylo provedení empirického šetření starostů a starostek stanovených modelových území vnitřní i vnější periferie. Původně připravené reprezentativní dotazování obyvatel periferních území, zaměřené na podmínky života v obci (spokojenost, stabilita, pracovní příležitosti, vybavenost službami, dopravní obslužnost, fungování místní správy, společenský život, soužití a další) nemohlo být z důvodů covidové epidemie uskutečněno. Tento deficit subjektivních, převážně sociálních informací výrazně ohrožoval úspěšné řešení celého projektu, zejména jeho závěrů a doporučení. Byl proto zvolen náhradní postup získání potřebných sociálně-ekonomických informací. Po překonání epidemie byla zpracována nová metodika zkoumání, které je založeno na polostrukturovaném rozhovoru se starosty/starostkami vybraných obcí příslušných modelových území doplněné o dostupné oficiální statistiky. Celkem bylo provedeno 393 rozhovorů, z toho 195 z vnitřních a 198 z vnějších periferních území (*Obr. 6.1 a 6.2*). Popis metodiky, včetně stavby dotazníků, způsobu výběru obcí, provedení terénního dotazování, způsobu zpracování informací a složení obou souborů obcí a respondentů je uveden v metodice řešení celého projektu (kap. 3.5).

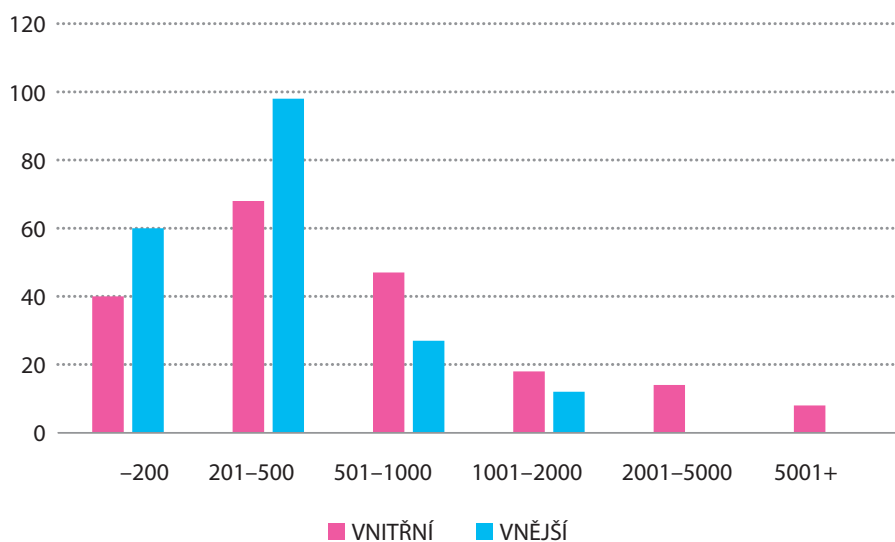
V následujícím textu prezentujeme hlavní poznatky získané z rozhovorů se starosty/starostkami. Získané informace analyzujeme především podle *vnitřních* (pracovně označených jako Karlovarsko, Plzeňsko, Východní Čechy, Olomoucko a Zlínsko) a *vnějších* modelových území (Nisa, Šumava, Silva Nortica, Pomoraví a Beskydy). Tato označení jsou pracovní, nekryjí se zcela s geografickým vymezením území jednotlivých krajů ani euroregionů. Získaná data jsou dále podle potřeby analyzována podle hlavních ukazatelů: velikost obce, vzdálenost od hranice – kraje, nebo státní hranice, dostupnost veřejné dopravy a souhrnný ukazatel prosperity fungování obce. Tato analýza slouží k posouzení socioekonomické situace sledovaných obcí a jejich fungování.

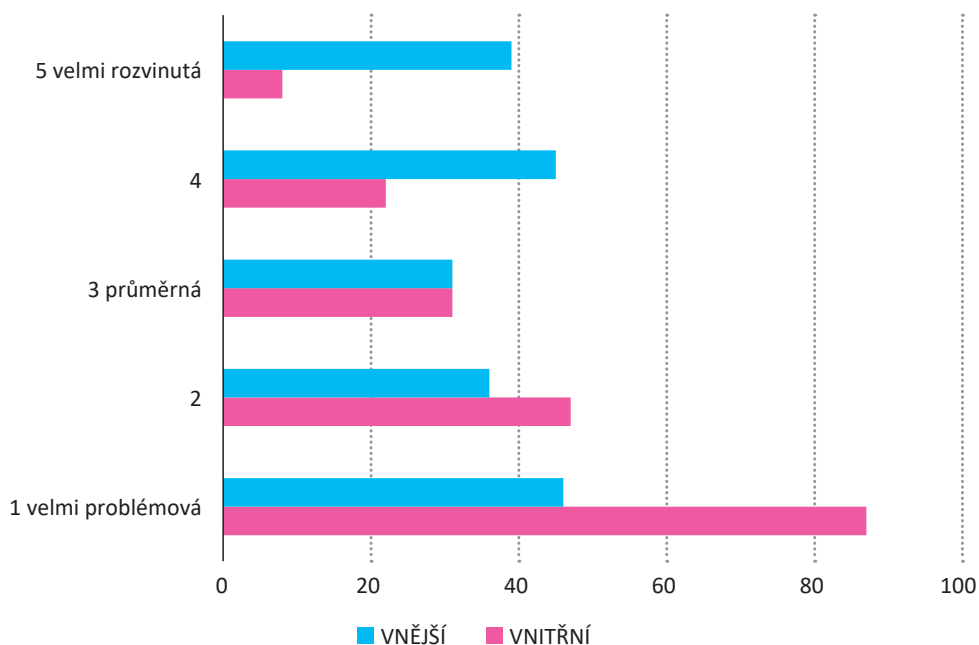
SLOŽENÍ SOUBORŮ ZKOUMANÝCH OBCÍ DLE VYBRANÝCH UKAZATELŮ

Obr. 6.1 Počet zkoumaných obcí dle modelových území

Obr. 6.2 Počet obcí dle velikostní kategorie

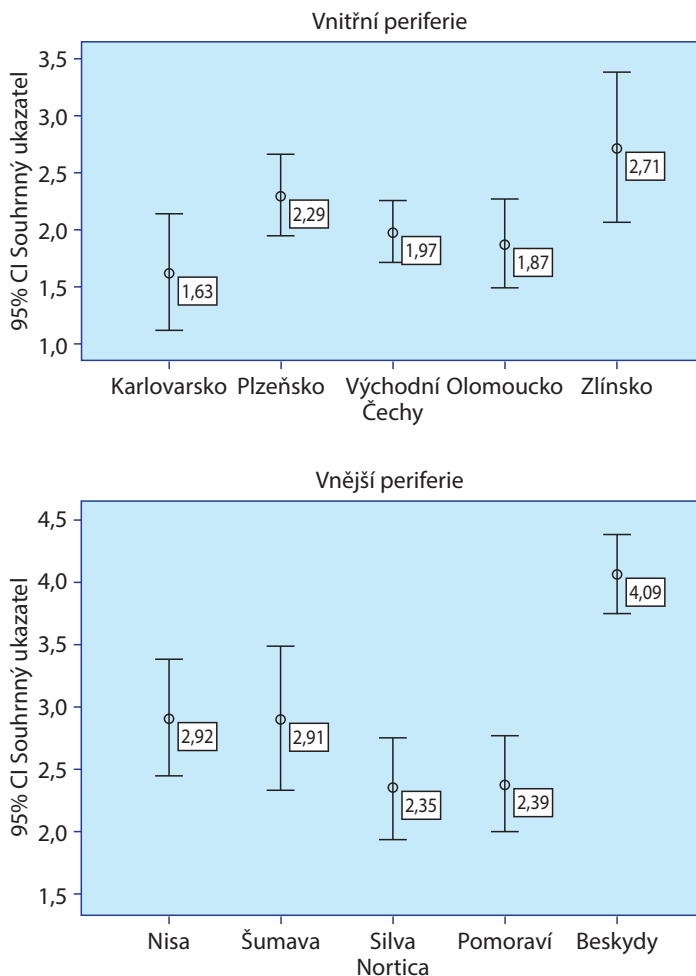

Obr. 6.3 Počet zkoumaných obcí dle souhrnného ukazatele prosperity³¹

* **Souhrnný (komplexní) ukazatel úrovně fungování zkoumaných obcí – „kvintil“**

Ze srovnání získaných dat vyplývá rozdílné složení souborů sledovaných obcí. Zatímco ve vnitrozemském souboru přes dvě třetiny obcí vykazují velice nízký souhrnný ukazatel (spadají do kvintilu 1 a 2), pak u souboru příhraničních obcí je to jen 41 %.

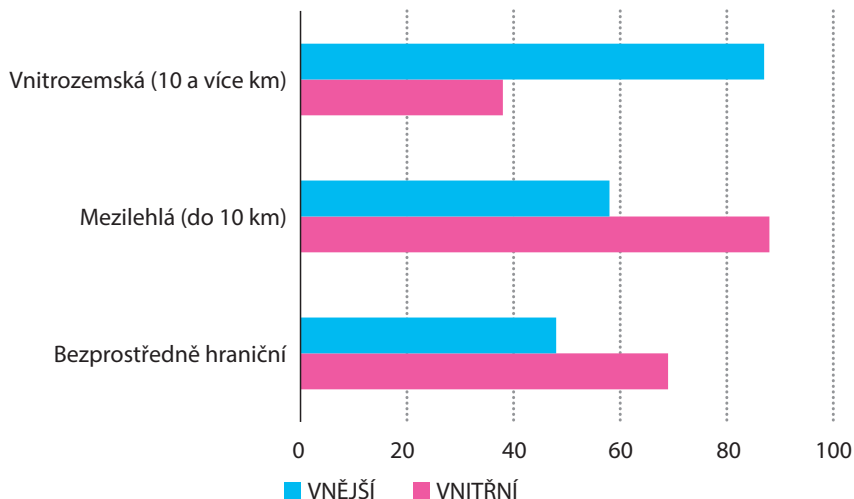
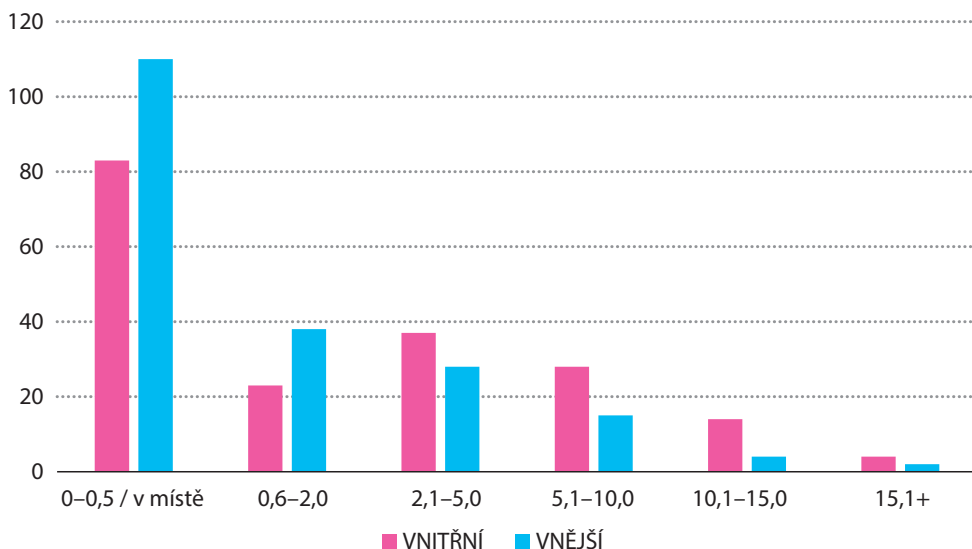
³¹ Tento ukazatel byl zaveden z důvodů potřeby ohodnotit úroveň fungování (problémovost, bonitu) sledované obce. Konstrukce tohoto souhrnného ukazatele je založena na 15 proměnných (ukazatelích) – stanovení ukazatelů viz kap. 3. Pro každou obec je na základě statistických dat vypočítán (průměr dílčích proměnných) syntetický ukazatel. Součet jejich hodnot tvoří celkový (komplexní) ukazatel obce. Seřazením obcí od nejnižší hodnoty (25) tohoto ukazatele po nejvyšší (124) získáme přehled o úrovni fungování jednotlivých obcí podle stanovených ukazatelů. Toto pořadí (6 250 obcí) je rozděleno na pět početně stejných částí (kvintily), kterým je přiřazena hodnota 1–5. Označení 1 přísluší obcím s nejnižším souhrnným ukazatelem. Předpokládáme, že jde o obce problémového (ne nutně vždy periferního) charakteru. Označení 5 naopak přísluší obcím dobře fungujícím.

Obr. 6.4 Průměry souhrnného ukazatele dle modelových území³²

(Čím vyšší hodnota průměru, tím lepší situace obce.)

Rozložení souhrnného indexu obcí podle modelových území (Obr. 6.4) je nerovnoměrné, poněkud nám zde z průměrů uniká zejména Zlínsko a modelové území Beskydy, kde souhrnný ukazatel (úroveň fungování obce) je téměř 4,5, což znamená, že jde s převahou o dobře fungující, spíše optimálně rozvinuté obce.

³² Tak zvané *chybové grafy* (error graf) ukazují názorně průměrnou hodnotu sledované proměnné (pokud má kardinální, nebo alespoň ordinální povahu) a rozptyl těchto hodnot. Čím delší je úsečka, tím větší rozptyl zjištěných hodnot, tedy nižší přesnost, vyšší nespolehlivost průměrné hodnoty.

Obr. 6.5 Vzdálenost zkoumaných obcí od hranic – pohraničí (kraj, státní hranice)**Obr. 6.6** Vzdálenost zkoumaných obcí od dopravní sítě (km/silnice I. třídy, vlak)

Rozdíly (Obr. 6.5 a 6.6) ve složení zkoumaných souborů (vnitrozemí, pohraničí) podle výše uvedených ukazatelů jsou v konečném důsledku významné. Z toho plyne obtížné srovnávání některých ukazatelů a riziko zobecňování závěrů na oba typy modelových území. V dalším proto budeme prezentovat výsledky z obou souborů většinou zvlášť.

SOCIÁLNĚ DEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA STAROSTŮ A STAROSTEK – RESPONDENTŮ/RESPONDENTEK

S ohledem na fakt, že většina informací tohoto šetření byla získána na základě řízeného rozhovoru (jde tedy o názory a postoje) se starosty/starostkami, je užitečné získat určitý přehled o některých jejich charakteristikách, zkušenostech a kvalifikaci.

Vnitřní periferie

Polovina dotázaných starostů se narodila v místě svého současného působení (50,3 %). Nejvíce starostů „rodáků“ je ve zkoumaných obcích modelového území Východní Čechy (38 %). Poměrně málo starostů rodáků je v rámci území Plzeňsko (17 %), Zlínsko a Olomoucko. Rodáci žijí častěji v obcích do 500 obyvatel.

Průměrný věk respondentů se pohybuje kolem 52 let. Průměrná délka zastávání funkce starosty je zhruba 10 let. Většina (58 %) dotázaných starostů zastává funkci na plný úvazek, z větší části v obcích nad 500 obyvatel. Vysokoškolské vzdělání má 36,9 % dotázaných starostů a starostek, středoškolské úplně 47,1 %. V souboru je zastoupeno 38 žen – starostek, což je přibližně pětina dotázaných.

Vnější periferie

Polovina dotázaných starostů se narodila v místě svého současného působení. Nejvíce starostů „rodáků“ je ve zkoumaných obcích modelového území Beskydy (65 %) a Nisa (63 %). Naopak nejméně v rámci modelového území Silva Nortica (30,8 %, i když dalších 25 % rodáků dlouho žilo jinde). Poměrně málo starostů rodáků je v rámci území Šumava (34,2 %).

Průměrný věk respondentů se pohybuje kolem 52 let. V průměru vykonávají funkci starosty/starostky 10 let. První volební období pracovalo ve funkci starosty 36 %, 30 a více let pak 8,5 %. Většina (80 %) dotázaných starostů zastává funkci na plný úvazek. Stoprocentní podíl takto pracujících starostů je ve středně velkých obcích mezi 300 až 1 000 obyvateli.

Vysokoškolské vzdělání má 49 % dotázaných starostů a starostek, středoškolské úplně 38 %. Srovnání podle velikosti obce ukazuje, že čím větší obec, tím více starostů s vyšším vzděláním. Největší podíl vysokoškolsky kvalifikovaných starostů je v modelových územích Pomoraví a Beskydy. V souboru je zastoupeno 44 žen – starostek, což je téměř čtvrtina dotázaných.

Plynulou znalost jazyka sousední země vykazuje necelých 20 % a částečnou znalost 45 % dotázaných. Potvrzuje se souvislost znalosti jazyka sousední země a intenzity spolupráce v rámci společných projektů.

6.2 STABILITA OBYVATELSTVA ZKOUMANÝCH OBCÍ

OTÁZKA STABILITY OBYVATELSTVA

Stabilita obyvatelstva má pro řešení problémů periferních území obecně ústřední význam. Za typický znak periferních území je považováno stárnutí populace (vyšším tempem než v jiných, jádrových územích), podmíněné odchodem mladého obyvatelstva, což ve svém důsledku vede i ke zhoršení vzdělanostní/kvalifikační skladby a životních podmínek zdejšího obyvatelstva. Uvádí se, že tento proces je pro většinu těchto území trvalý, navzdory tomu, že v posledních letech zaznamenáváme určitý růst zájmu o trvalý pobyt v některých periferních oblastech. Tento zájem je zčásti důsledkem proticovidových opatření minulých let, výrazného zlepšení vybavenosti obyvatelstva automobily a v neposlední řadě růstem zájmu o výstavbu nových domů a bytů.³³ Tyto změny nelze v současné době přesněji identifikovat na základě bilance celostátních statistických zdrojů (zatím nedostupnost dat sčítání 2021 za obce).

Námi provedené empirické šetření starostů/starostek vnitrozemských i příhraničních periferních obcí potvrzuje většinovou stabilitu obyvatel sledovaných území. Současně naopak ukazuje na poměrně silný zájem o přistěhování a stavbu domů. Jen čtyři dotázaní starostové *vnitrozemských* modelových území uvádějí, že obyvatelstvo jejich obce je celkově nestabilní. Přes 76 % dotázaných starostů uvádí, že je větší zájem o přistěhování než zájemců odstěhovat se. Zhruba 30 % dotázaných starostů uvádí určitý podíl obyvatel, kteří uvažují o vystěhování. Odhad tohoto podílu se pohybuje v průměru kolem 4 %. Nejvyšší průměrný odhad stěhování konstatujeme v rámci modelového území Karlovarsko, je zde také nejnižší zájem o přistěhování.

Pokud jde o *vnější* modelová území, pak dle odpovědí starostů je zájem o přistěhování poměrně vysoký, uvádí to 87 % dotázaných. Nejvíce zájemců o přistěhování vykazuje modelové území označené jako Silva Nortica při česko-rakouské hranici.

Pokud dále sledujeme celkové **změny počtu obyvatelstva** (imigrace-emigrace), v námi zkoumaných souborech obcí zjišťujeme poměrně malé rozdíly mezi průměry počtu přistěhovalých a odstěhovalých. Celkový průměr přistěhovalých na 1 000 obyvatel za období 2015 až 2019 *vnitřní periferie*, je 33,8 ‰ a vystěhovalých 29,6 ‰. Největší imigraci vykazují sledované obce modelového území Karlovarsko a nejnižší pak Zlínsko. Karlovarsko ovšem vykazuje rovněž relativně vysokou emigraci. Pokud jde o *vnější periferii*, je, podle stejných zdrojů, průměrná úroveň imigrace za uvedená území 31,5 ‰ a emigrace 27,6 ‰. Nejsilnější migrační pohyb obyvatelstva vykazují modelová území Nisa a Šumava. Tato zjištění naznačují, že migrace ve sledovaných obcích je celkově vyrovnaná. Přibližně stejný počet lidí se přistěhoval a odstěhoval. To zřejmě naznačuje, že v některých periferních obcích dochází spíše ke strukturální změně obyvatel než k jejich úbytku. Odcházejí převážně mladí, kvalifikovaní, a naopak přicházejí častěji lidé starší, nejspíše důchodci.

³³ Ostatně, na určité projevy pozastavení emigrace obyvatel z periferií upozorňují již některé starší publikace. Například MUSIL, J., MÜLLER, J. Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze, *Sociologický časopis*, č. 2/2008.

Bez ohledu na tato zjištění však, jak ukazují celostátní statistiky, platí, že u většiny periferních sídel nadále dochází k úbytku obyvatel a k postupnému vyliďňování celých periferních území. Důvodem jsou ztížené životní podmínky ve formě např. omezené dopravní dostupnosti (obslužnosti), nedostatku pracovních příležitostí, vybavenosti službami, nedostatečné zdravotní péče apod. V těchto obcích jsou slabé, nebo vůbec neexistují dostatečné místní zdroje změny (a rozvoje), jako jsou například podnikatelská činnost, dostatečný sociální kapitál, schopnost získávání projektů apod. Rozhodující váha zabezpečení přiměřených životních podmínek a fungování místních společenství tak leží hlavně na „vnějších“ státních a dalších institucích. Nadále zřejmě také schází finanční zdroje, nebo i schopnost tyto zdroje získat.

Možnosti zmírnění stabilizace zejména mladších občanů venkovských obcí spočívá také v **zajištění bydlení**. Zejména v důsledku covidové pandemie a dalších vlivů a možností flexibilního zaměstnání roste zájem lidí žít ve zdravém venkovském prostředí. Intenzivnějšímu přistěhování však brání, podle názorů dotazovaných starostů a starostek, nedostatek bydlení, zejména stavebních parcel na stavbu rodinných domů, a v některých případech špatný stav silnic, případně problémy se službami.

Pokud jde o výstavbu domů, zjišťujeme, že 65 % dotázaných *vnější periferie* uvádí, že obec nemá žádnou volnou parcelu ke stavbě rodinného domu. Žádné parcely nemají obce modelových území Pomoraví (88 %) a Silva Nortica (71 %). Relativně příznivější je v tomto ohledu situace v rámci modelových území Nisa a Šumava. Z hlediska počtu obyvatel pak o něco vyšší průměr volných parcel vykazují větší obce. Z hlediska klasifikace úrovně fungování (souhrnný index – kvintil) pak obce s nejnižší hodnotou mají překvapivě k dispozici více parcel (40 %).

Pokud jde o volné parcely ke stavbě domů, pak v modelových územích *vnitřní periferie* 68 % starostů uvádí, že nemají k dispozici žádnou volnou parcelu. Nejčastěji pak v obcích do 200 obyvatel (83 %) a v obcích 200–500 obyvatel (69 %). Větší počet parcel vykazuje pouze několik větších obcí (měst), kde jde zřejmě o rozsáhlejší investiční bytovou výstavbu. V průměru nejvyšší počet volných parcel vykazuje modelové území Plzeňsko, naopak nejnižší Zlínsko. O něco vyšší průměr počtu parcel vykazují také problémové obce (tedy ty, které nejčastěji vykazují periferní povahu). Právě problém bydlení a parcel na výstavbu domů byl častým úkolem, který starostové/starostky zmiňovali v souvislosti s otázkou, jaké jsou možnosti zvýšit počet a stabilitu obyvatel ve svých obcích.

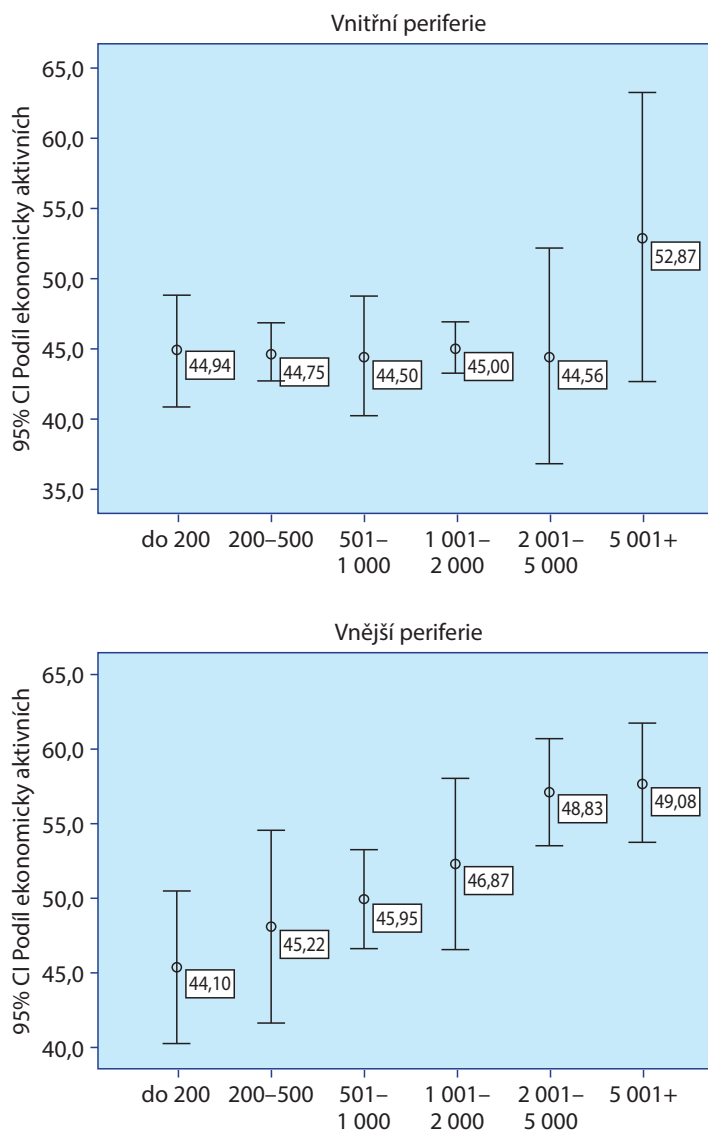
ZAMĚSTNANOST

Dalším důležitým předpokladem stability obyvatelstva je **zaměstnání**. I když v poslední době dochází k významným změnám v oblasti zaměstnání (např. možnost práce z domova, podnikatelská činnost), pro většinu obyvatel sledovaných obcí je zajištění obživy nadále závislé na dojíždění za prací mimo obec.

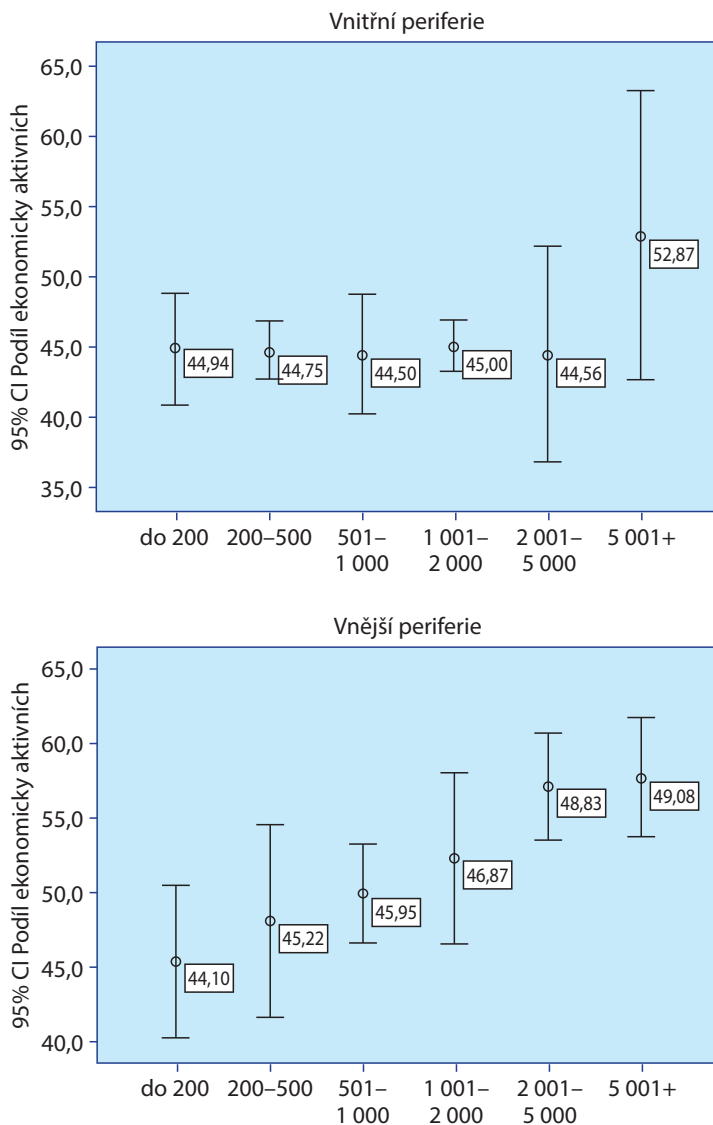
Ve sledovaných obcích vnitřní i vnější periferie (*Obr. 6.7*) byl v roce 2021 průměrný podíl ekonomicky aktivních obyvatel kolem 45 %. Přitom rozdíly tohoto podílu jsou

podle modelových území velmi malé, což koresponduje s podobnou věkovou strukturou sledovaných území.

Obr. 6.7 Průměrný podíl ekonomicky aktivních obyvatel dle velikosti obcí (%)

Průměrný podíl vyjíždějících za prací mimo obec byl 34,7 % (Obr. 6.8). Relativně nejvíce vyjíždějících za prací je v malých obcích a v modelovém území Beskydy (42 %), nejméně pak Šumava (29 %).

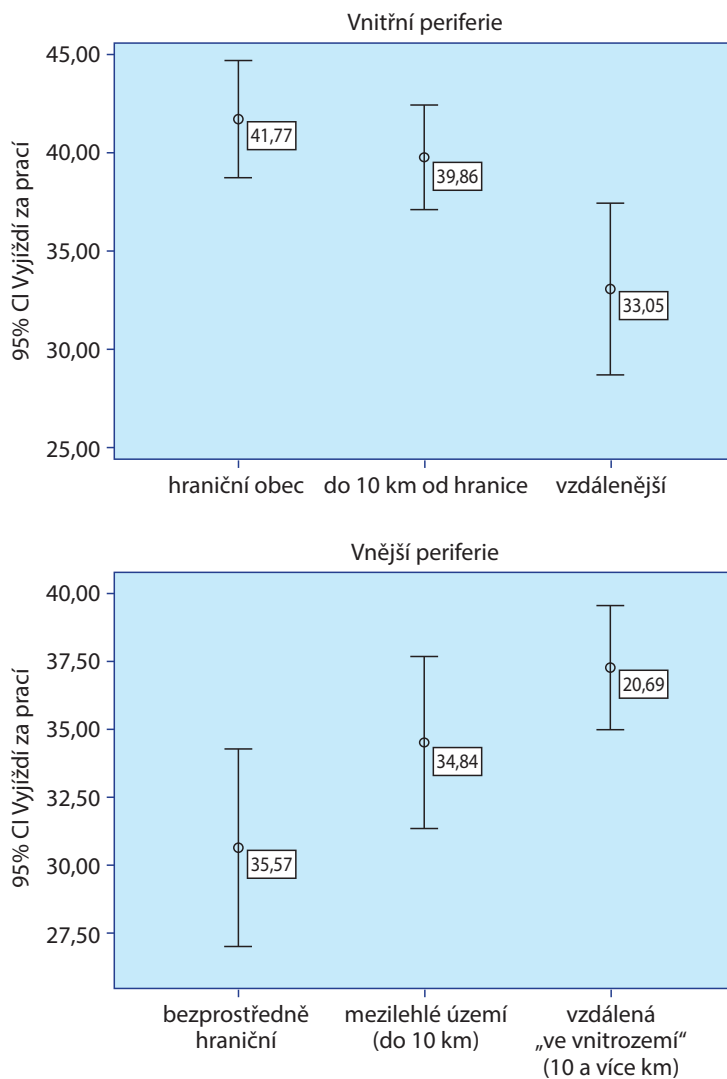
Obr. 6.8 Průměrný podíl vyjíždějících obyvatel za prací mimo obec dle velikosti obcí (%)

Je patrné, že se vzdáleností od hranice (*Obr. 6.9*) roste průměrný podíl obyvatel vyjíždějících za prací mimo vlastní obec.³⁴

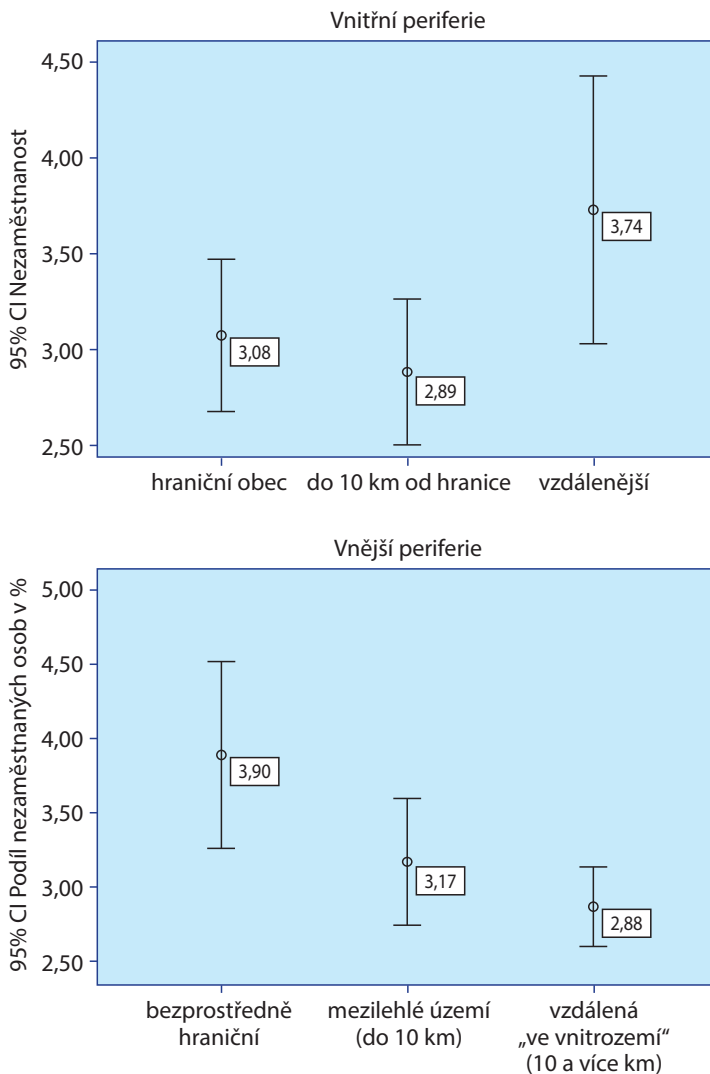
Nezaměstnanost (2021) byla v průměru 3,1 %, z toho mezi vnitřními periferiemi relativně nejvyšší v MÚ Karlovarsko (5,27 %). Souvislost průměrného podílu ekonomicky aktivních a dojíždějících za prací podle velikosti sledovaných obcí ukazují následujícím grafy.

³⁴ Zdroj <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#>

Obr. 6.9 Průměrný podíl vyjíždějících obyvatel za prací mimo obec dle vzdálenosti od hranice kraje a od státní hranice (%)

Podíl nezaměstnaných (2022) za vnější periferie byl celkově 3,2%. Nejvyšší podíl nezaměstnaných zaznamenáváme v modelovém území Pomoraví (5,1 %) a nejnižší v území Silva Nortica (2,5 %). Překvapivě nejvyšší průměrný podíl nezaměstnaných vykazují obce ležící ve vzdálenosti do 10 km od státní hranice, kde bychom očekávali možnost využití pracovní příležitosti v sousední zemi (Obr. 6.10).

Obr. 6.10 Průměrný podíl nezaměstnanosti dle vzdálenosti od hranice (%)

Podíl obyvatel do 30 let je v průměru za všechna vnější sledovaná území 33%. Rozdíly v tomto ohledu jsou podle modelových území celkově velmi malé.

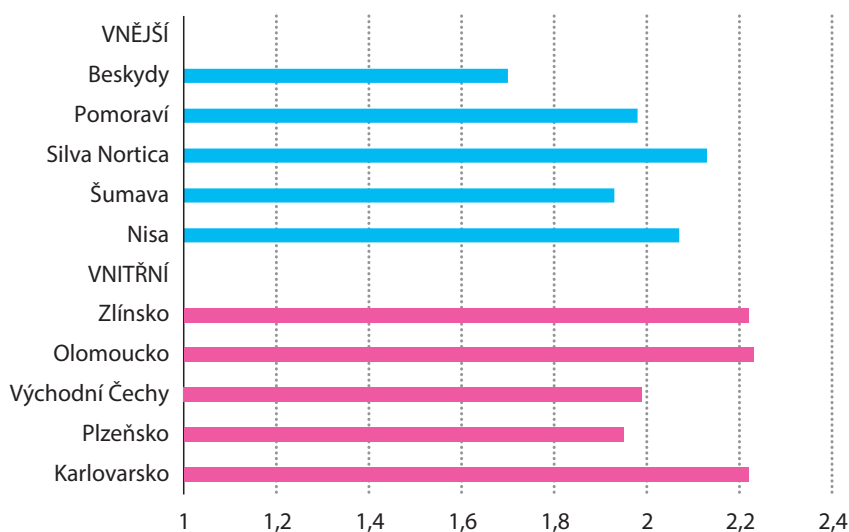
HODNOCENÍ SPOKOJENOSTI ŽIVOTA V OBCI

Stabilita obyvatelstva souvisí také s celkovou spokojeností s podmínkami života a fungováním služeb a správy obce. Hodnocení starostů s celkovou spokojeností každodenního života v obci jsme zjišťovali několika dotazy. Především byly vybrány určité stránky (ukazatele) podmínek života, které charakterizují celkovou situaci obce. Na stupnici 1 (velmi spokojen) až 4 (velmi nespokojen) starostové/starostky hodnotili jednotlivé položky. Ze získaných

odpovědí je zřejmé, že celkově největší spokojenost je vyslovována s hodnocením bezpečnosti v obci a soužití obyvatel. Celkovou nespokojenost se soužitím občanů a bezpečnosti v obci vyslovuje jen necelá desítka starostů/starostek. Naopak relativně nejkritičtější je hodnocení stavu místních komunikací a možnost postavit si dům. Ne zcela uspokojivě je také hodnocena možnost kulturního vyžití v obci. Hlavním problémem případné nespokojenosti starostů/starostek se situací v obci jsou tedy spíše materiální okolnosti – stav komunikací a možnost postavit si vlastní dům, případně veřejná doprava.

Průměrné hodnocení všech sledovaných ukazatelů ukazuje na určité rozdíly podle sledovaných modelových území (Obr. 6.11).

Obr. 6.11 Celkové hodnocení spokojenosti života v obci

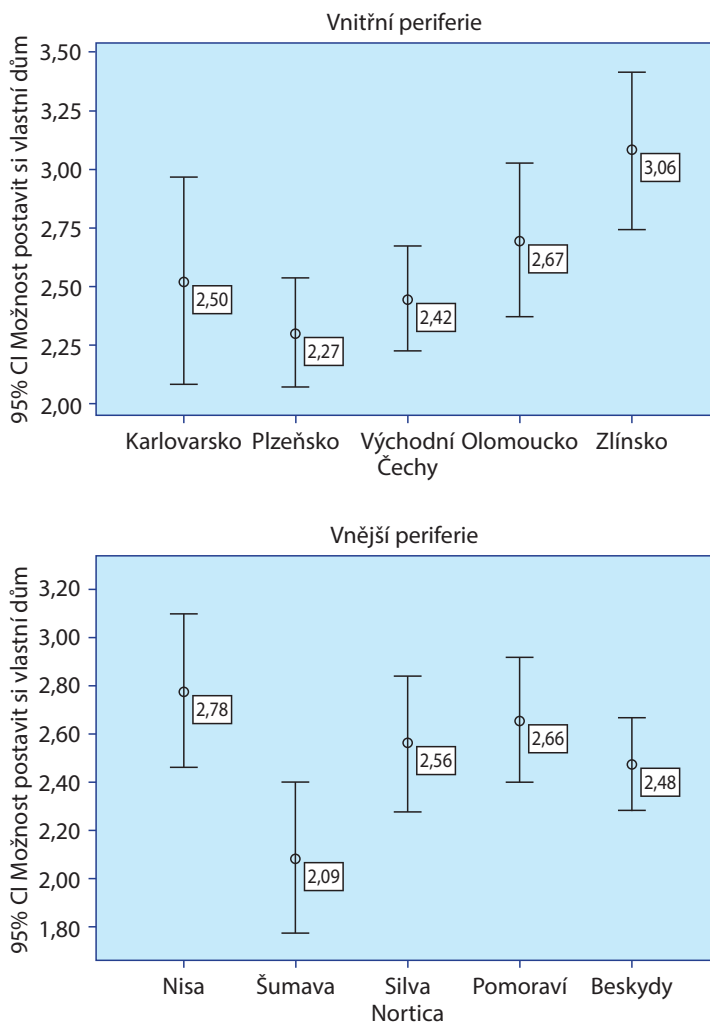

(Čím vyšší hodnota průměru, tím větší nespokojenost.)

Poměrně kritické hodnocení sledovaných ukazatelů života obcí modelových území Olomoucko a Zlínsko je výrazně ovlivněno silnou nespokojeností s možností postavit si dům. U modelového území Karlovarsko je výsledek ovlivněn častým kritickým hodnocením ukazatele upozorňujícího na problémy soužití občanů. Nejlépe jsou sledované ukazatele života v obci hodnoceny v rámci modelového území Beskydy. Pokud jde o vnější modelová území, pak největší průměrnou spokojenost s posuzovanými podmínkami života v obci vykazují starostové modelového území Šumava.

Pokud vezmeme v úvahu všechny použité ukazatele, pak celkové hodnocení zkoumaných obcí vnitřních a vnějších modelových území ukazuje spíše na častěji vyslovovanou spokojenost starostů z pohraničních obcí.

Obr. 6.12 Průměrná spokojenost s ukazatelem „možnost postavit si vlastní dům“

(Čím vyšší hodnota průměru, tím větší nespokojenost.)

6.3 OBČANSKÁ VYBAVENOST

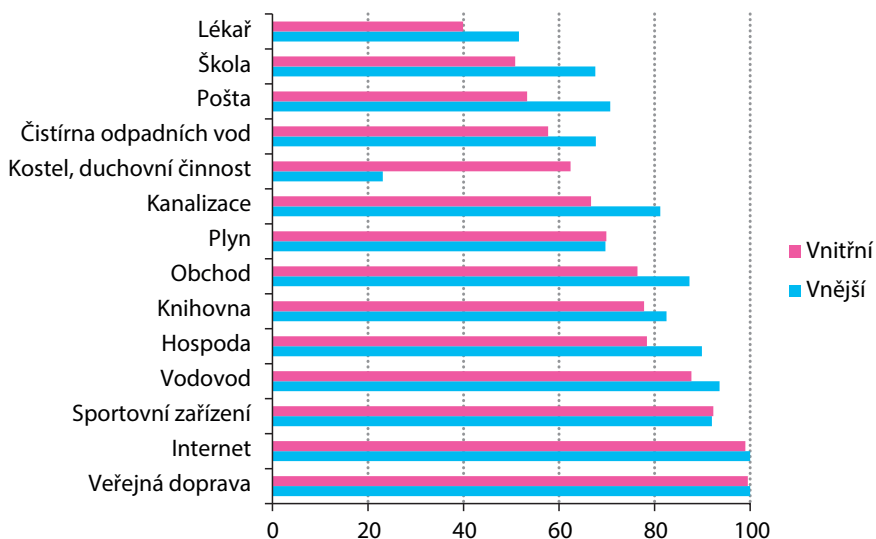
Dobrá vybavenost obce službami a organizacemi pro občany je jedním z dalších předpokladů podporujících stabilitu a spokojenost obyvatel. Pojem „občanská vybavenost“ je v odborné literatuře i praktické činnosti definován různě. Existují zajímavé postupy a návrhy, jak úroveň občanské vybavenosti měřit pro praktické potřeby.³⁵ Podle našeho

³⁵ Viz například tzv. Kalkulačka in: „Změny vybavenosti venkovských obcí základními službami a dopady na jejich obyvatele“, publikace výsledku výzkumu realizovaného Sociologickým ústavem AV ČR v.v.i.

názoru do občanské vybavenosti je možné zařadit vše, co vytváří podmínky pro klidný a spokojený život obyvatel. Vedle materiální vybavenosti obcí (školy, kulturní domy, hřiště, vodovod, kanalizace, chodníky apod.) jde o různé služby (lékař, pošta, obchody, veřejná doprava atd.), až po výkonnost veřejné správy a dobré mezilidské vztahy. V našem výzkumu starostů/starostek bylo stanoveno 16 typů zařízení, organizací a služeb, které jsou předpokladem přijatelné (základní) občanské vybavenosti obce a které pokrývají potřeby obyvatel, a to jak jednotlivců, rodin, tak i obce jako sociálního celku.

Šlo o to zjistit, zda v obci tyto služby působí, jak starostové/starostky hodnotí jejich činnost, a v případě, že příslušná služba v obci není k dispozici, kde ji občané musí vyhledávat. Součtem odpovědí starostů potvrzujících jejich existenci a působení byl vytvořen **celkový ukazatel občanské vybavenosti každé obce**. Tento celkový ukazatel, který je uveden v následujícím Obr. 6.13, zahrnuje zkoumané obce vnitřních i vnějších modelových území a umožňuje posouzení úrovně jejich fungování. Celkově 21 ze 40 obcí *vnější periferie* má k dispozici všechny uvedené služby a organizace. V souboru obcí *vnitřní periferie* je takovýchto obcí jen 15.

Obr. 6.13 Celkový podíl organizací a služeb občanské vybavenosti v obcích (%)

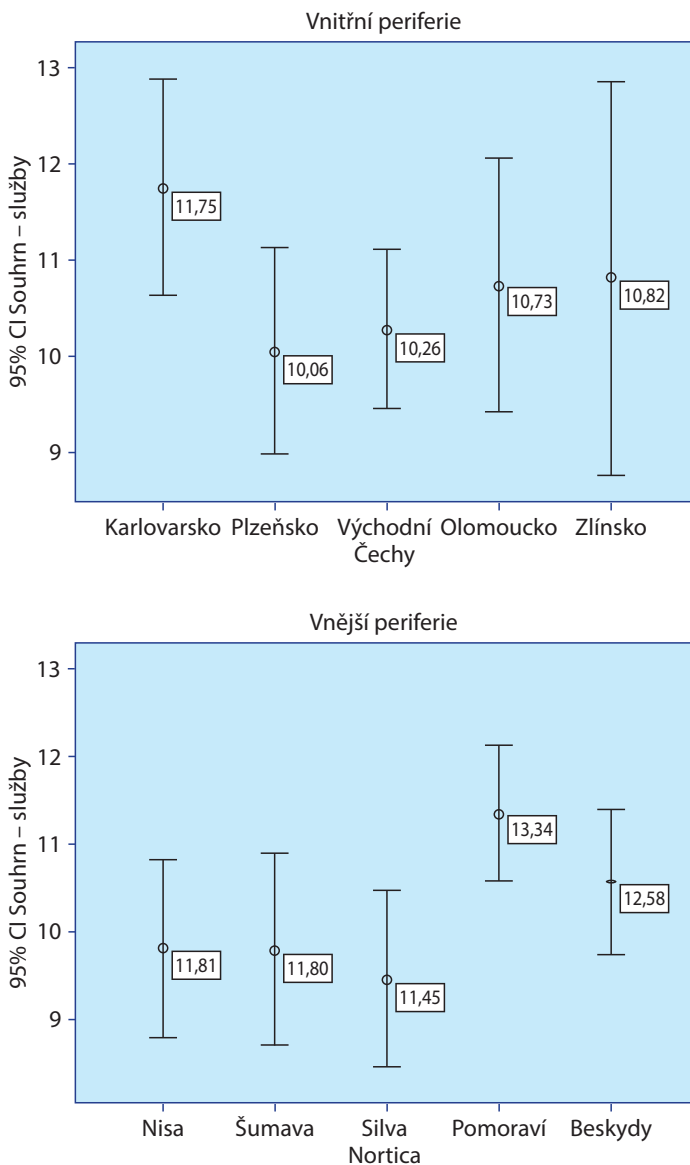
Průměr občanské vybavenosti (průměr počtu zařízení, organizací a služeb) u vnější periferie je 15,7, zatímco u vnitřní jen 11,7. Nejpriznivější situace v tomto směru je pak v rámci modelových území Pomoraví a Beskydy, zatímco relativně nejméně příznivá situace je u obcí modelového území Východní Čechy a Karlovarsko (Obr. 6.14).

a Katedrou sociologie Univerzity Hradec Králové v letech 2019–2022. Je založena na třech ukazatelích (obchod, lékař, pošta). Viz též BERNARD, J., VÍTKOVÁ, L., JOUKL, M. *Občanská vybavenost v malých obcích: Význam, využívání a udržitelnost služeb*, 2022.

6. VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU STAROSTŮ A STAROSTEK MODELOVÝCH ÚZEMÍ

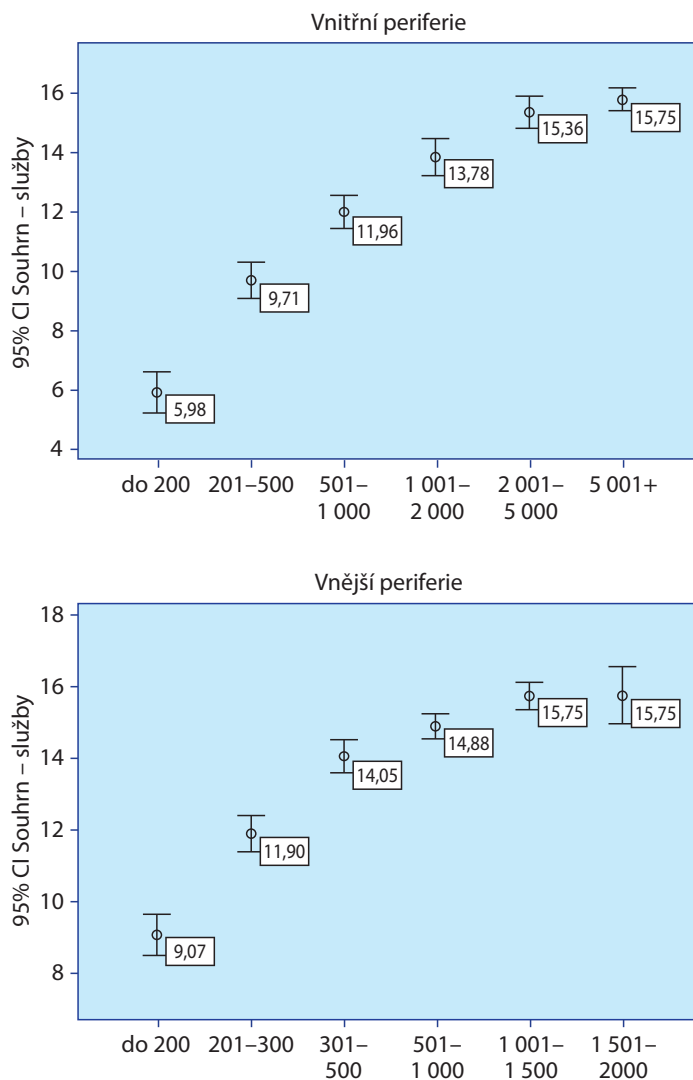
Pokud jde o jednotlivá zařízení, poněkud překvapivé je zjištění, že největší rozdíl je u vybavení sledovaných obcí kostelem, případně duchovními službami (církve). Námi sledované obce vnější periferie jsou pak o něco lépe vybaveny lékařskou službou, školou, poštou, ale i hospodou a obchodem. Celkově však jen zhruba polovina zkoumaných obcí vnější periferie má lékaře v místě. Pokud jde o vnitřní periferie, je to ještě méně (40 %).

Obr. 6.14 Průměrný počet zařízení a služeb občanské vybavenosti

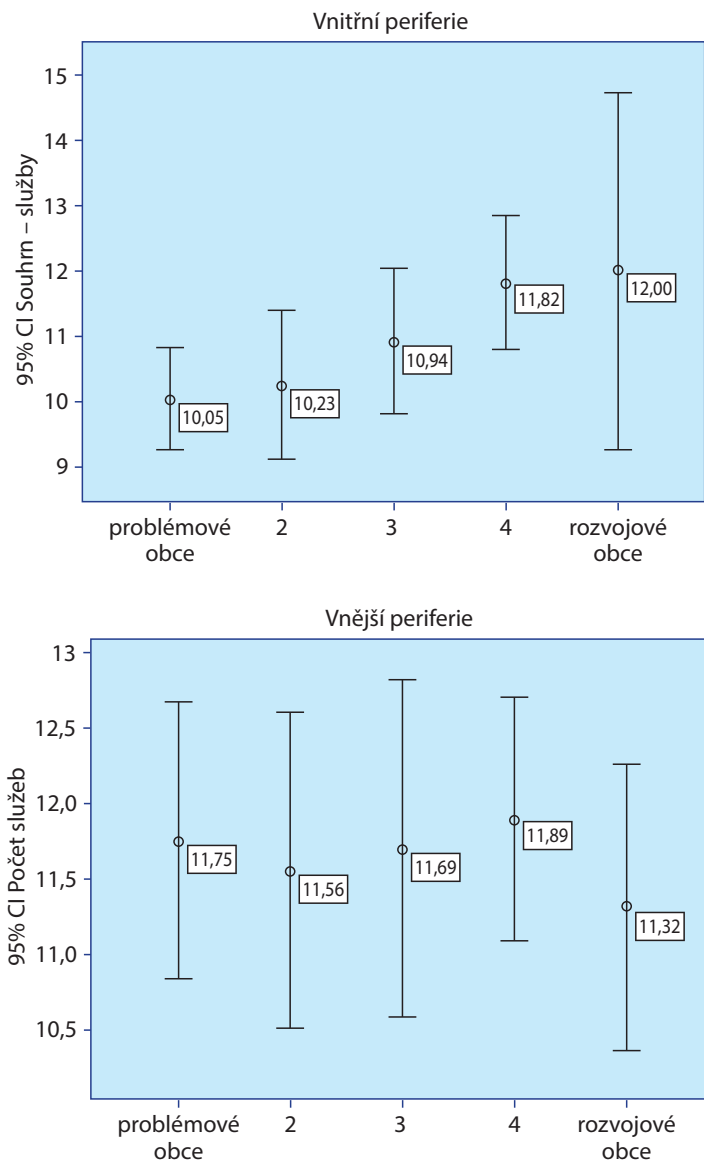

Občanská vybavenost pochopitelně souvisí s velikostí obce. Čím větší obec, tím lepší vybavenost organizacemi a službami (Obr. 6.15). Také námi sledované obce s vyšším souhrnným ukazatelem fungování (kvintilem) vykazují o poznání vyšší průměr občanské vybavenosti. Rozdíly mezi vnitřní a vnější periferií jsou zde dány především rozdílným výběrem zkoumaných obcí obou souborů. Je to zřetelné zejména na průměrné občanské vybavenosti sledovaných obcí (počet služeb) vnější periferie podle souhrnného ukazatele fungování obce a podle vzdálenosti obce od státních hranic (Obr. 6.16 a 6.17).

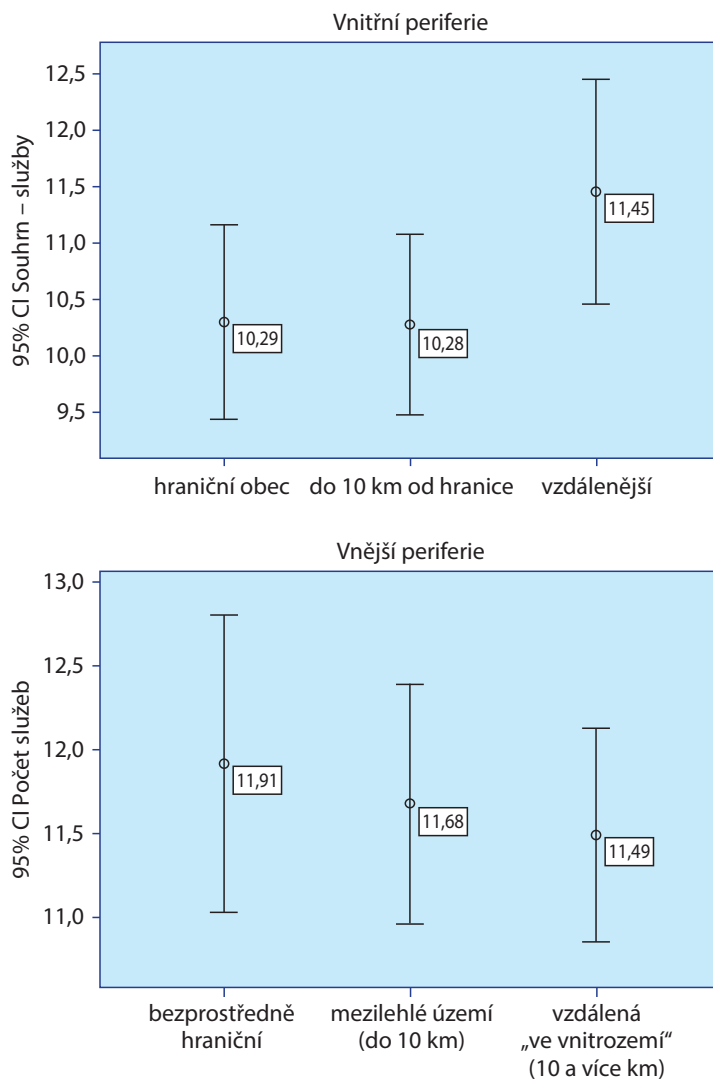
Obr. 6.15 Průměrná občanská vybavenost dle velikosti obcí

Obr. 6.16 Průměrná občanská vybavenost dle souhrnného ukazatele prosperity

Obr. 6.17 Průměrná občanská vybavenost dle vzdálenosti obce od hranice kraje a od státní hranice

Pokud bychom za základní *minimální občanské vybavení* obce považovali jen fungování obchodu, restaurace, místní dopravy, vodovodu, kanalizace, sportovního zařízení, knihovny, pak tato zařízení má celkově kolem 80 % obcí v obou sledovaných periferiích.

Zájmové občanské organizace a spolky a jejich aktivity

Vybavenost obcí dobrovolnými, zájmovými organizacemi občanů, i když doznala v posledních desetiletích různé změny, je celkově stále poměrně silná a odpovídá zřejmě tradici. Počet obcí, v nichž nepůsobí žádná zájmová občanská organizace nebo spolek,

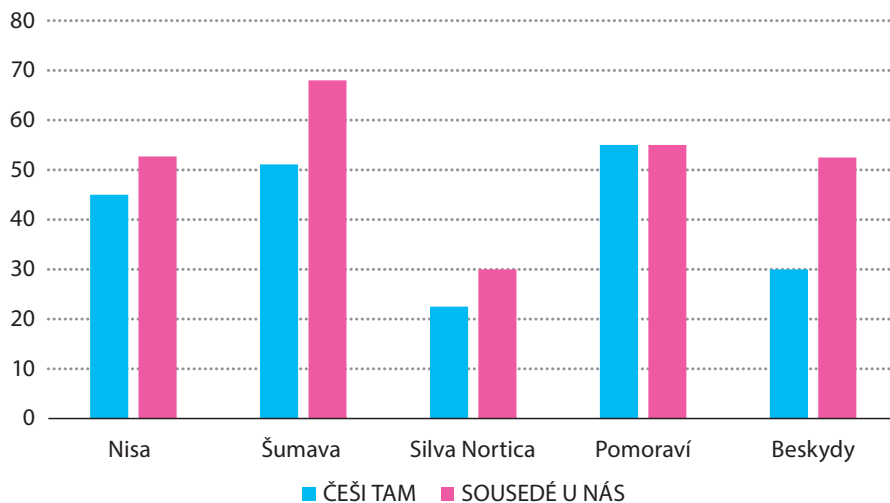
je v našich zkoumaných souborech jen necelých 5 %. V některých obcích (kolem 20 %) v obou periferních územích (vnitrozemské, pohraniční) působí jen jedna či dvě organizace. Většinou jde o sportovní organizace a hasiče. Největší podíl obcí se vyznačuje *standardní* vybaveností a činnostmi zájmových organizací. Za standardní vybavenost považujeme jako minimální činnost zpravidla tří až čtyř z těchto organizací. Zpravidla jde o: hasiče, sportovní organizace, myslivce, zahrádkáře, některé další spolky. Tuto standardní vybavenost vykazují 38 % sledovaných obcí *vnějších* a přes 45 % obcí *vnitřních* modelových území. Tento „standard“ je v dosti obcích rozšířen o specificky orientované organizace, jako jsou ekologické, náboženské, charitativní, školské, politické a další organizace. Sledované obce *vnější periferie* vykazují tuto vybavenost přibližně v 33 % a *vnitřní periferie* v 39 %. Ve většině obcí tedy působí více těchto organizací či spolků, které slouží k uspokojení zájmů obyvatel a života v obci.

Počet těchto organizací a spolků samozřejmě souvisí s velikostí obce a početně i obsahově má návaznost na tradici místa i širší oblasti a aktivitu místních občanů. To se zejména projevuje v dalším zjištění. Konkrétně v odpovědích na otázku: *Jaké jsou hlavní významné kulturní, společenské a sportovní události, které se ve vaší obci během roku pravidelně konají?*

Jen 11 starostů obcí *vnější periferie* uvedlo, že se v jejich obci žádné podobné akce nekonají. Ve většině sledovaných obcí se však uskutečňují akce, které se těší poměrně vysokému zájmu místních občanů. Během roku probíhají opakovaně různé akce. Pod označením „standard“ rozumíme běžné události realizované ve většině obcí od jara do zimy. Byly zpravidla uváděny v tomto pořadí: Velikonoce, pálení čarodějnic, májové dny, stavění máje a májové slavnosti, vítání občánků, pouť, hony, Mikuláš, plesy, vítání nového roku apod. Můžeme je opět označit jako standardní pro většinu obcí. Kategorie „standard plus“ k tomu ještě zahrnuje některé specifické místní slavnosti či akce (například divadlo). Pod kategorií „standard a různé velké akce“ rozumíme navíc události, které zasahují i širší okolí sledované obce, jako sportovní turnaje, výstavy, slavnosti vína, dřeva apod. Mnohé tyto akce mají tradiční povahu, opakují se a vzájemně se často překrývají.

Většinu akcí organizují místní spolky a organizace (zejména hasiči) s podporou místní správy. Jak ukazují odpovědi starostů na další otázku, zájem občanů o tyto akce neklesá. 56,3 % dotázaných starostů *vnější periferie* uvedlo, že zájem o tyto akce mezi občany je stále velký, 30,5 % že je dobrý a jen necelých 8 % uvádí, že zájem spíše klesá. Podobný zájem nacházíme i v obcích *vnitřní periferie*.

Pokud jde o akce občanských spolků a organizací v *přihraničních obcích*, je o ně určitý zájem i ze strany zahraničních sousedů. Vyplývá to z odpovědi starostek a starostů (viz Obr. 6.18). Nicméně očekávali bychom, že tento zájem ze zahraničí bude větší. Tyto akce jsou příležitostí k neformálním setkáváním, která mají obecně značný význam pro poznání místní kultury, tvorbu mezilidských sousedských vztahů a vytváření přeshraničního společenství. Z grafu podle hodnocení starostů/starostek zkoumaných obcí vyplývá, že relativně nejintenzivnější setkávání se se zahraničními sousedy u příležitosti různých akcí probíhá v rámci modelových území Šumava a Pomoraví. Nejméně často pak v oblasti Silva Nortica. Přitom samozřejmě platí, že čím blíže ke státní hranici, tím častější lze očekávat návštěvnost ze zahraničí a obráceně.

Obr. 6.18 Návštěvnost významných událostí (kategorie často + občas v %)

6.4 PRÁCE ZASTUPITELSTVA A SPRÁVA OBCÍ

Důležitou součástí zkoumání situace periferních obcí byly otázky zaměřené na činnost zastupitelstva obce, podporu zastupitelstva ze strany občanů, hodnocení spolupráce s vyššími správními úřady, zkušenosti s hlavními zákony a opatřeními vlády a konečně jaké jsou hlavní úkoly územního plánu a problémy, které musí obec naléhavě řešit. Tyto záležitosti byly sledovány především v rámci obcí *vnitřní periferie*. Zkoumání starostů vnější periferie je více zaměřeno na vlivy přeshraničních vztahů a činnost zahraničních sousedů na život obce.

Činnost zastupitelstva

Nejdříve byli starostky a starostové *vnitřní periferie* dotázáni, jak hodnotí stav zastupitelstva obce z hlediska **vnitřní spolupráce mezi jejími členy a jakou podporu má zastupitelstvo u občanů**. Nejčastěji dotázaní uváděli, že mezi členy zastupitelstva převažuje spolupráce a všem jde především o prospěch obce (75 %). Zhruba pětina dotázaných starostů uvedla, že v zastupitelstvu sice existují rozpory a různé zájmy, ale že nakonec se dohodnou v zájmu řešení příslušné věci. Jen šest dotázaných připustilo rozpory, které vyúsťují v ostré konflikty.

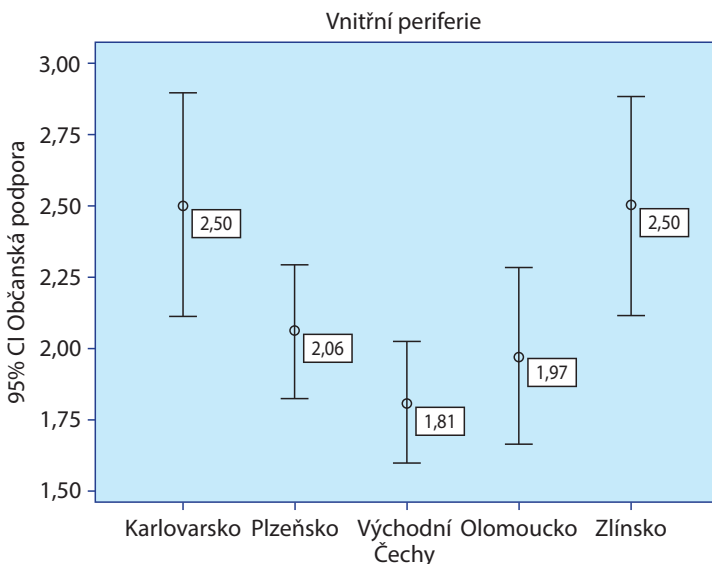
Podle názorů a zkušeností starostů/starostek má zastupitelstvo podporu svých rozhodnutí a jejich realizace ze strany místních obyvatel (37 %). Část obyvatel (30 %) se podle starostů zajímá o činnost zastupitelstva, ale není příliš aktivní v podpoře zastupitelstva. Nezájem a kritiku ze strany občanů pociťuje dalších 30 % starostů/starostek. Toto rozložení názorů je přiměřené a odpovídá zřejmě většině hodnocení podobných záležitostí veřejného života.³⁶

³⁶ Je třeba připomenout, že dotazování v rámci *vnitřních modelových území* bylo uskutečněno v roce 2021 a je otázkou nakolik se změnila situace a práce obecních zastupitelstev po volbách v roce 2022.

6. VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU STAROSTŮ A STAROSTEK MODELOVÝCH ÚZEMÍ

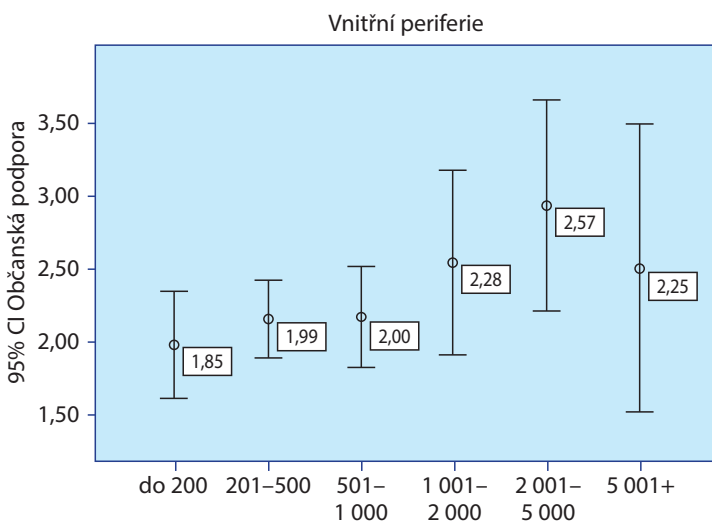
Obr. 6.19 a 6.20 ukazují, že poněkud kritičtější hodnocení podpory občanů v průměru vyslovovali starostové/starostky modelových území Zlínsko a Karlovarsko, naopak nejpříznivěji starostové/starostky modelového území Východní Čechy. Pokud jde o velikost obce, pak kritické hodnocení podpory obyvatel roste s velikostí obce.

Obr. 6.19 Průměrné hodnocení podpory zastupitelstva dle modelových území

(Čím nižší hodnota průměru, tím lepší hodnocení.)

Obr. 6.20 Průměrné hodnocení podpory zastupitelstva dle velikosti obce

(Čím nižší hodnota průměru, tím lepší hodnocení.)

Územní plán obce

Důležitou součástí fungování obcí jsou územní plány, které představují aktuální i dlouhodobé potřeby a plány obce. V rámci našeho dotazování jsme se zajímali především o stav jejich platnosti a o jejich obsahovou část. Podle odpovědí starostek a starostů má územní plán 92 % dotázaných obcí *vnitřní periferie*. Aktualizovaných a platných od roku 2017 je 41 % těchto plánů. Zbývající buď mají platnost starší, nebo prošlou a další se v současné době předělávaly a aktualizovaly. Strategický plán (program) nemají nebo neodpovědělo 26 % starostů/starostek. Přibližně 41 % dále uvádí program platný od roku 2017. Ostatní strategické programy jsou starší nebo jsou v procesu upřesňování.

Po obsahové stránce na prvním místě pak starostové/starostky během rozhovoru uváděli nejnaléhavější problémy a úkoly. Nejčastěji je zmiňována výstavba kanalizace a čistírny odpadních vod (17 %) a vodovod (8 %), dále pak úprava komunikace, chodníky apod. (14 %), zajištění či výkup stavebních parcel pro občanskou výstavbu (12 %), oprava místních památek a rekonstrukce školy, kulturního domu apod. V menším počtu byly jmenovány takové úkoly jako: „doplnění a stabilita obyvatelstva“, „vybudování komunitního centra“, „zlepšení služeb pro obyvatelstvo“, „sportoviště a získání dotací“ či „udržení rozpočtu“. Vedle těchto úkolů uváděných na prvním místě se setkáváme s kombinací různých, často se opakujících problémů a úkolů. Například: „*technická infrastruktura (chybí voda, vodovod, kanalizace), zapojení mladých do života obce, rozvoj ploch pro bydlení*“; „*obnova obecního majetku, sakrálních staveb, komunikace, podpora spolků, kanalizace*“; „*školství – renovace ZŠ, komunikace, průmyslová zóna – komunikace k ní, dětské hřiště, dům pro seniory, Rekreační středisko Řeka a jeho podpora, turismus*“; „*napomáhat zdvojkolejnění trati, rekonstrukce nádraží, výstavba autobusového terminálu, nové zázemí pro sport, rekonstruovat dům na denní pobytový stacionář pro seniory*“; „*nové rozvojové plochy pro bydlení, změna využití budovy, povolení výstavby biofarmy*“; „*tvorba pracovních míst, bydlení, kvalita života – občanská vybavenost, ekologie (ČOV)*“; a další.

Z přehledu uvedených úkolů územních plánů je možné uzavřít, že většina obcí řeší přibližně podobné problémy, jen s rozdílnou naléhavostí.

K této problematice se vztahuje další zjišťování, zaměřené na **problémy obce, které považují starostky a starostové za nejvážnější a nejnaléhavější**.³⁷ Tato otázka byla položena i starostům/starostkám vnějších modelových území.

Je poněkud překvapující, že 42 % starostů *vnitřních modelových území* na tuto otázku neodpovědělo a dalších 10 % uvedlo, že takové problémy obec nemá, že vše jde „normálně“ v klidu. Zbývající odpovědi jsou opět širší, zahrnují i více problémů. Nejčastěji je uváděn problém financí – „sehnat peníze pro obec“ (16 %) a „pozemky pro výstavbu“ (18 %), „výstavba, silnice, chodníky, vodovod“ (12 %). Některé další problémy, jako: „zlepšit služby“ (hlavně lékař), „dopravní obslužnost“, „řešení ekologické zátěže obce“, uvádí kolem 10 % starostů. Za vážné problémy jsou dále, i když méně často, považovány záležitosti:

³⁷ Otázka zněla: *Jaké jsou, podle vašeho názoru, hlavní problémy rozvoje vaší obce? Je něco zásadního k dané problematice, co jsme nezařadili do šetření, a vy považujete za důležité?*

„stárnutí obyvatel“ obce, „rozvoj, nebo naopak omezení turistiky“, „ubytovny“, „řešení soužití občanů“ nebo také: „přílišná byrokracie“ a „chybí podpora z vyšších míst“.

Odpovědi starostů z *vnějších modelových území* na stejnou otázku jsou následující.

26 % starostů neodpovědělo a dalších 11 % uvedlo, že takové problémy obec nemá. Ti, kteří odpověděli, uváděli na prvním místě: „zajistit komunální stavby“, „vodovod, silnici“ apod. (11 %), problém „získání prostředků“ pro obec (9 %), „zajištění bytů a parcel“ (7 %), „vyřešit sociální problémy“, „udržet lidi“, „získat odborníky“, „zajistit služby“ (9 %). Dále byly spíše jednotlivě zmiňovány „ekologické stavby“, „zaměstnání pro obyvatelstvo“. Jako problém byla rovněž překvapivě uvedena „příliš vysoká turistika a potřeba její regulace“, nejčastěji v modelových územích Nisa (17 %) a Šumava (20 %). Že žádné problémy nejsou, nejčastěji uvádějí starostové modelového území Beskydy (29 %).³⁸

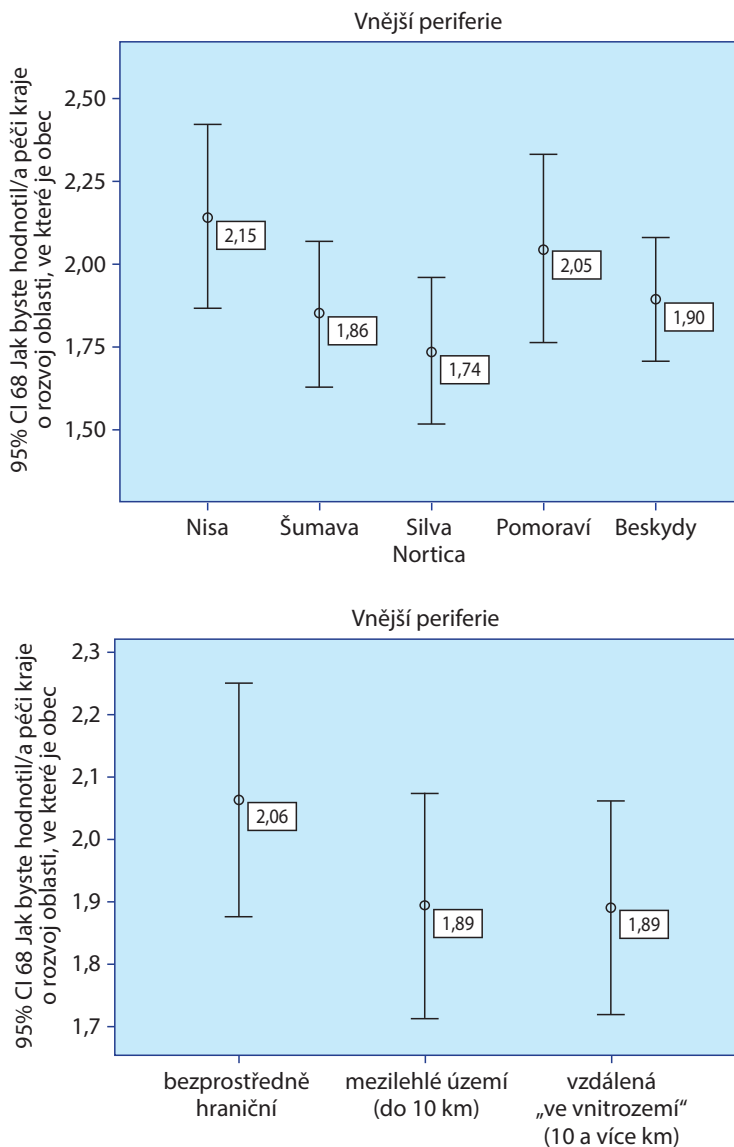
Tyto vybrané příklady svědčí o tom, že existuje dosti vážných problémů v administrativní oblasti, zejména v souvislosti se získáváním projektů, jejichž řešení by přispělo k lepšímu fungování obcí a řešení sociálních a ekonomických problémů obcí.

Podpora obce ze strany vyšších správních organizací

Pro činnost zastupitelstev a správy obcí je důležitá **podpora ze strany vyšších správních organizací**. Starostové/starostky *vnější periferie* byli dotázáni, jak celkově hodnotí péči kraje (krajských orgánů) o rozvoj oblasti, kde se nachází jejich obec (stupnice 1. velmi dobrá péče, 2. dostačující, 3. dosti slabá). Převažuje kladné hodnocení péče krajských orgánů o potřeby rozvoje obce a okolí. Jen málo přes 18 % starostů/starostek označuje tuto péči za slabou. Ostatní odpovídají „je dostačující“ anebo „je na dobré úrovni“. Srovnání podle modelových území *vnější periferie* pak ukazuje, že relativně nejméně kladně hodnotí tuto péči starostové modelového území Nisa a Pomoraví. Poněkud méně pozitivní hodnocení vyslovují v průměru také starostové, jejichž obec leží blízko státní hranice (viz *Obr. 6.21*).

³⁸ V jedné odpovědi často starostové uváděli vedle sebe více problémů. Například: „nedostupnost některých služeb (lékař, obchody), stav dopravních komunikací, dopravní spoje – lepší obslužnost, odpadové hospodářství, dostupnost pracovních příležitostí, více kontaktů mezi sousedy“, „příliš velký cestovní ruch – nutno regulovat, problematika parkování apod., rozvoj bydlení pro stálé obyvatele – hodní chalupáři, velká sezonnost využití služeb, řešení dopravy a dopravní zátěže, rozvoj občanské infrastruktury“ (Kořenov); „obnovení dráhy do Laa, kraj se staví laxně – 10 let ví/studie přes Interreg hotová, 360 mil. na 750 mil. Kč“ (Hevlín); „problémy regulativů a brzd územního plánování (nelze stavět nové obytné domy), přicházejí pouze důchodci nebo chataři, hodně lidí nemá přihlášený pobyt, problém pro obec z hlediska RUD (nedostává peníze)“ (obec Žár-Trhové Sviny); „Hlavní problémy rozvoje jsou obdobné jako ve většině ostatních obcí v ČR – nedostatek financí, podfinancovaná a nedokončená páteřní dopravní infrastruktura, legislativa, omezené pozemkové možnosti, atd. Složitě vztahy se zastupiteli. Silné názorové rozdíly mezi opozicí a koalicí“ (Bulovka); „nastavení dotačních systémů – obce tlačeny, aby se ‚vešly‘ do dotačních titulů, složitá administrace, předražené soutěže – nutno platit dotačního poradce (bylo by možno dosáhnout nižších nákladů, resp. více peněz by zůstalo pro obce, pokud by bylo možné se tomuto vyhnout)“ (Jílovice).

Obr. 6.21 Průměrné hodnocení péče kraje (krajských orgánů) o rozvoj oblasti

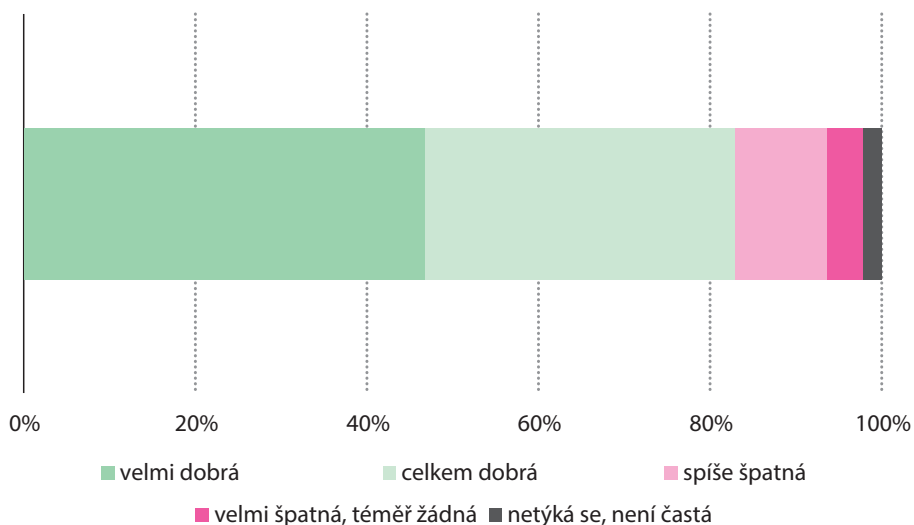
(Čím nižší hodnota průměru, tím kladnější hodnocení.)

Pokud jde o *vnitřní periferii*, jsou v tomto směru starostové o něco kritičtější. Jako slabou označuje péči kraje 26 %, že je dostačující nebo je na dobré úrovni, uvádí celkem 55 % dotázaných. Nejvíce kritických hlasů vyslovují starostové/starostky Karlovarska, a naopak nejvíce pozitivních hlasů v průměru konstatujeme u modelového území Zlínsko a částečně Plzeňsko.

Spolupráce s vyššími správními úřady

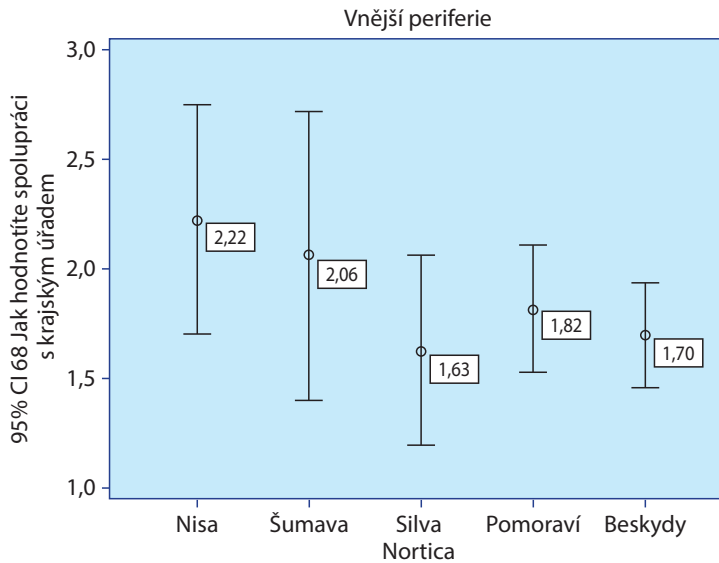
V dalším výzkumu byla hodnocena spolupráce s obcí s pověřeným obecním úřadem a s obcí s rozšířenou působností. Případně byla položena otázka, v čem spočívá příčina kritického hodnocení. Jednoznačně v rámci *vnější periferie* převažuje kladné hodnocení spolupráce se všemi jmenovanými úřady. 53 % starostů odpovídá, že je velmi dobrá a 28 % celkem dobrá. Určité výhrady vyslovuje jen kolem 8 % dotázaných (viz Obr. 6.22).

Obr. 6.22 Hodnocení spolupráce s krajským úřadem (%)

Relativně nejvíce kritických hlasů nacházíme u hodnocení spolupráce s krajským úřadem (kolem 15%). Tito dotazovaní vyslovují obecně kritiku k příliš „úřednickému“ přístupu krajského úřadu k obcím (19krát), k „nedodržování lhůt k vyřízení věcí“ (18krát), dále obecně „nezájem vyšších složek o problémy ‚dole‘, jejich malá informovanost“ a případně „různý pohled na řešené otázky“ (26krát). Jednotlivě se objevil i názor, že krajské úřady jsou vlastně zbytečné. Relativně nejkritičtější hodnocení vykazuje modelové území Nisa (Obr. 6.23).

Převahu pozitivního hodnocení této spolupráce, dokonce celkově v průměru o něco vyšší, evidujeme také u obcí *vnitřních modelových území* (86%). S dílčí nespokojeností „velmi špatná a téměř žádná spolupráce“ v rozsahu do 8% se setkáváme při hodnocení spolupráce s krajským a finančním úřadem. Žádnou nebo spíše špatnou spolupráci vyslovují starostové při hodnocení spolupráce s poslanci zastupitelských orgánů (41%).

Obr. 6.23 Průměrné hodnocení spolupráce s krajským úřadem dle modelových území

(Čím vyšší průměr, tím kritičtější hodnocení.)

Hodnocení aktuálních právních předpisů

V souvislosti s otázkami týkajícími se fungování správních orgánů a celkového života obcí bylo zjišťováno, jak starostové a starostky hodnotí aktuální zákony a různá opatření vlády. Byla položena otázka zjišťující, které z těchto opatření mělo nebo má *pozitivní* a které *negativní* dopad na život v obci. Tato otázka byla položena jen starostům *vnitřní periferie*.

Je významné, že pokud jde o pozitivní hodnocení aktuálních opatření, pak 56 % dotázaných vnitřní periferie uvedlo, že žádná taková nejsou nebo že neví. Naproti tomu, pokud jde o hodnocení negativních dopadů, odpovědělo takto jen 34 % dotázaných. Srovnání pozitivních a negativních hodnocení vykazuje poměrně širokou škálu vyslovených názorů na různá opatření a problémy.³⁹ Zde v dalším shrnujeme jen základní přehled pozitivních a negativních případů hodnocení, která uváděli starostové/starostky při rozhovoru na prvním místě svých odpovědí (předpokládáme proto jejich naléhavost). Mezi pozitivně hodnocená opatření patří takto především obecně vše, co se týká covidové pandemie (24 %).⁴⁰ Jako další byly uváděny: zákon o obcích (13 %), nové RUD (9 %), stavební zákon (5 %). Dále pak jde o různé další zákony (odpady, školský zákon, myslivecký zákon apod.).

Negativní hodnocení se na prvním místě týká zákona o odpadech (22 %), stavebního zákona (14 %), opatření kolem covidové pandemie a dalších, spíše jen jednotlivě uváděných

³⁹ S ohledem na to je výzkumným týmem zpracovávána samostatná obsahová studie, která se musí vyrovnat i vysvětlením rozporného hodnocení některých opatření a blíže objasnit mechanismy jejich uplatňování. (Například RUD, nebo stavební zákon, jsou hodnoceny jak pozitivně, tak v některých případech negativně.)

⁴⁰ Dotazování vnitřních modelových území proběhlo v roce 2021.

zákonů (povinná registrace vyhlášek obce, zákon o svobodném přístupu k informacím apod.). V některých případech, spíše jednotlivě, je uváděna kritika zákonů obecně, nebo je vyslovována kritika jako: „přílišná byrokracie“, „nesoulad mezi zákony“, „zavádění různých programů a komunikace“ apod. Uvádíme některé doslovné příklady výpovědí:

„*Stále se měnící zákony. Nestabilní a nepřehledné právní prostředí. Zákon o odpadech, novela stavebního zákona, kompetence, dostupnost úřadů, složitá byrokracie-obtěžování, vymahatelnost práva, převaha formálnosti nad obsahem...*“ (obec Nečtiny – Plzeň-sever); „*některé právní předpisy se vzájemně vylučují, nejasnost některých zákonů*“; „*Pozemkové záležitosti – převody (mnoho nevráceno), Stavební zákon, Vnitřní předpisy úřadu práce (využívání nezaměstnaných)*“; „*Administrativní zátěž – nejednotnost dotačních podmínek ministerstev*“; „*Obavy z konce skládkování, absence systémového řešení, není kam vozit do spalovny/nejisté příjmy pro obce ze státu, 3 místní části – není centrum, všechno třikrát*“ (obec Soběsuky – Kroměříž); „*Nesoulad názorů mezi ministerstvy, i v zákonech (až paskvily) – jdou i proti sobě, např. doprava vs. ŽP, hledání cesty, řešení...?*“ (Štěpánovice nad Svratkou – Žďár nad Sázavou).

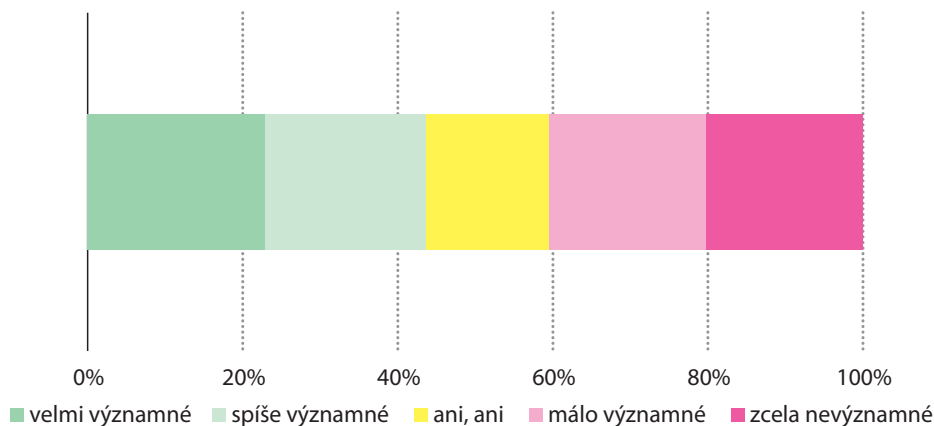
6.5 HODNOCENÍ PŘESHRAŇIČNÍCH VLIVŮ NA ŽIVOT OBCÍ

Zkoumání *vnější periferie* bylo přednostně zaměřeno na zjištění, jak starostové hodnotí význam blízkosti státní hranice pro život a fungování obce, co to obci a lidem přináší, jaké existují konkrétní dohody o spolupráci přes hranice a případně jaké problémy přináší rozvoj této spolupráce.⁴¹ Odpovědi starostů na příslušnou otázku jsou shrnuty v následujícím. Je zřejmé, že tento vliv není vnímán jednoznačně. Za nevýznamný jej považuje téměř stejný podíl odpovídajících starostů/starostek (40,4 %). Zhruba 16 % není rozhodnuto, vliv hranice zřejmě vnímají, ale ne patrně jako dostatečně silný (Obr. 6.24).

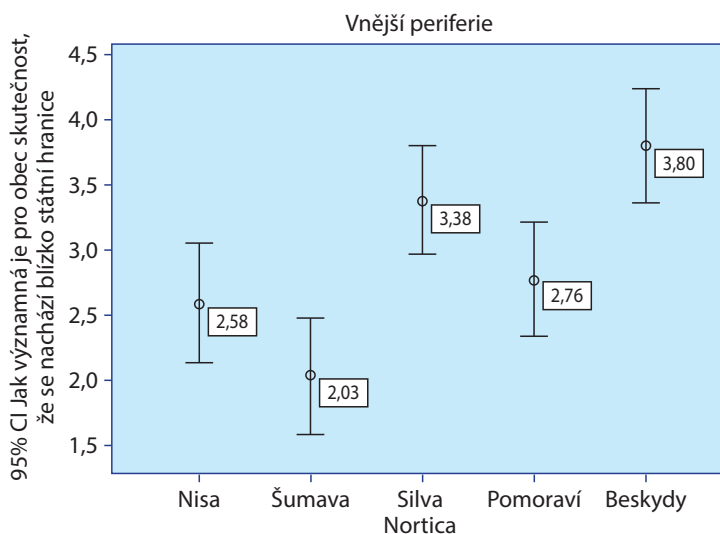
Zřetelně nižší význam státní hranice je uváděn respondenty z modelového území Beskydy (Obr. 6.25). Největší vliv zřejmě pociťují starostové v rámci modelového území Šumava. Hodnocení vlivu státní hranice podle očekávání klesá se vzdáleností od hranice. 39 % starostů/starostek uvádí celkové pozitivní hodnocení blízkosti státních hranic a zahraničního souseda. Neodpovědělo nebo uvedlo, že nejsou žádné dopady rovněž 39 % dotázaných. Další dotazovaní zmiňovali často i více příkladů pozitivního hodnocení. Mezi nejčastěji uváděné pozitivní dopady patří: „*dochází k různým sousedským i neformálním setkáváním*“ (17 %), „*má to pozitivní vliv na zaměstnanost a na různé služby*“ (16%), „*možnosti nákupu, podnikání*“ (8 %), „*turistika, služby*“ (6 %), obecné hodnocení přínosu jako „*má to velký vliv*“, „*je to důležitý fakt svobod pohybu*“ apod. uvádí přes 15 % dotázaných.

⁴¹ Byla položena otázka: *Jak významná pro vaši obec a občany je skutečnost, že vaše obec leží blízko státní hranice? Je to: 1. velmi významné; 2. dosti významné, důležité; 3. ani, ani; 4. málo významné; 5. zcela nevýznamné.*

Obr. 6.24 Hodnocení významu blízkosti státních hranic na život obce (%)

Obr. 6.25 Průměrné hodnocení významu blízkosti státních hranic dle modelových území

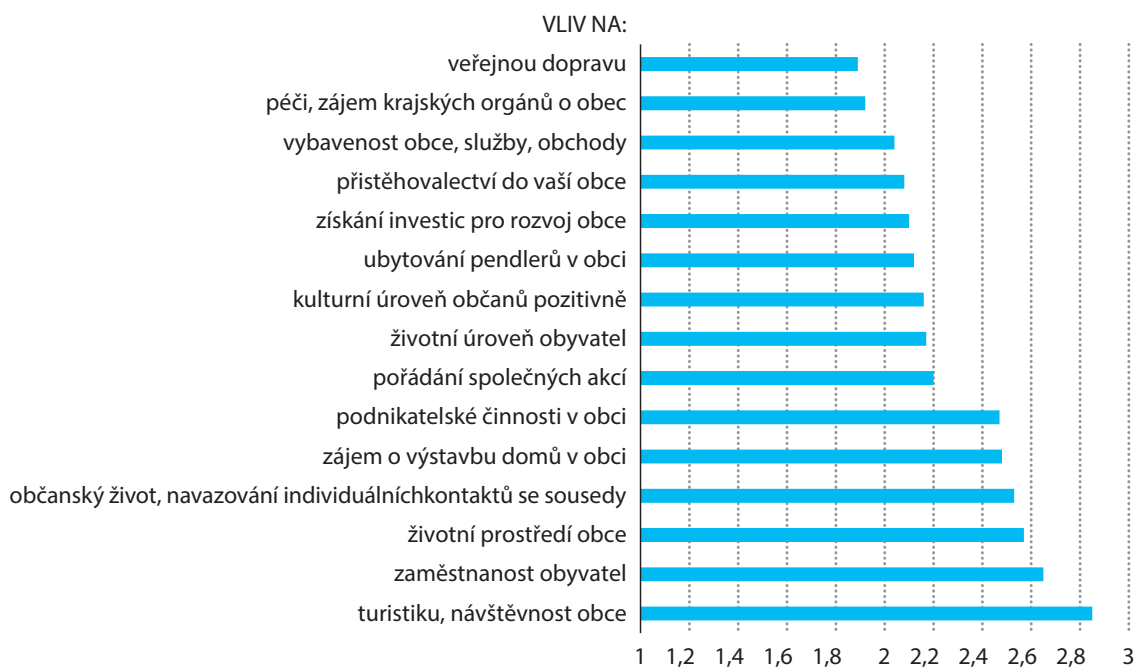
(Čím vyšší hodnota průměru, tím nižší hodnocení významu státní hranice.)

Na otázku, jaké jsou případné negativní dopady, neodpovědělo 20 % dotázaných starostů/starostek (údajně se jich to s ohledem na vzdálenost od hranice netýká) a dalších 53,8 % uvedlo, že žádné negativní dopady nejsou. Zbývající pak popsali některé negativní jevy: „příliš mnoho turistů, problém dopravy“ (6,1 %), „horší bezpečnost, krádeže“ (4,6 %), „prostitute“ (3 %), „černé skládky, odpadky“ (1,5 %), „odčerpání místní pracovní síly, zejména odborníků a řemeslníků“ (2,5 %), „růst cen v důsledku nákupu cizinců“ (1,5 %). Některé další záležitosti uvedlo 7,1 % starostů (např. málo hraničních přechodů, černé přechody, složité vyřizování přestupků apod.).

Vliv státní hranice a zahraničního souseda na vybrané oblasti života obcí

Starostové/starostky měli posoudit vliv zahraničního souseda na patnáct hlavních oblastí života obce.⁴² Podle očekávání z výpovědí vyplývá, že nejintenzivnější dopady pociťují respondenti v oblasti rozvoje turistiky a návštěvnosti obce (viz Obr. 6.26), dále pak v možnosti zaměstnanosti obyvatel (jde především o zaměstnání za hranicemi). To vše se podle názoru starostů/starostek pozitivně odráží v jejich celkovém hodnocení vlivu zahraničí na poměrně vysokou spokojenost obyvatel a na navazování občanských kontaktů přes hranice. Poměrně nízko je naopak hodnocen vliv zahraničí na veřejnou dopravu, zájem krajských orgánů o obec a poměrně nízko je také, poněkud překvapivě, hodnocen vliv blízkosti státních hranic na vybavenost obce (obchody, služby) a imigraci do obce.

Obr. 6.26 Průměrné hodnocení vlivu státní hranice a zahraničního souseda na vybrané oblasti života obcí

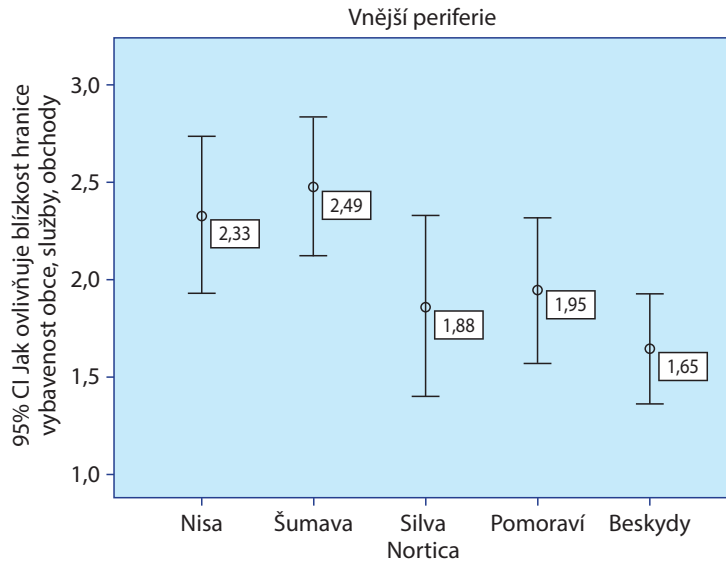
(Čím vyšší hodnota průměru, tím silnější vliv.)

Hodnocení vlivu zahraničí, u jednotlivých posuzovaných oblastí, se diferencuje v závislosti na modelovém území. Nejčastěji a nejvýše je u jednotlivých posuzovaných oblastí oceňován vliv zahraničí v rámci modelového území Šumava a relativně nejméně Beskydy. Uvádíme některé příklady: hodnocení zahraničního vlivu na vybavenost obce obchody a službami

⁴² Otázka zněla: *Jak podle vašich zkušeností celkově ovlivňuje blízkost hranic státu a zahraničního souseda (obyvatel, organizací, firem apod.) následující oblasti života vaší obce? Stupnice hodnocení: 1 vůbec ne, 2 dosti málo, 3 částečně, 4 velmi silně.*

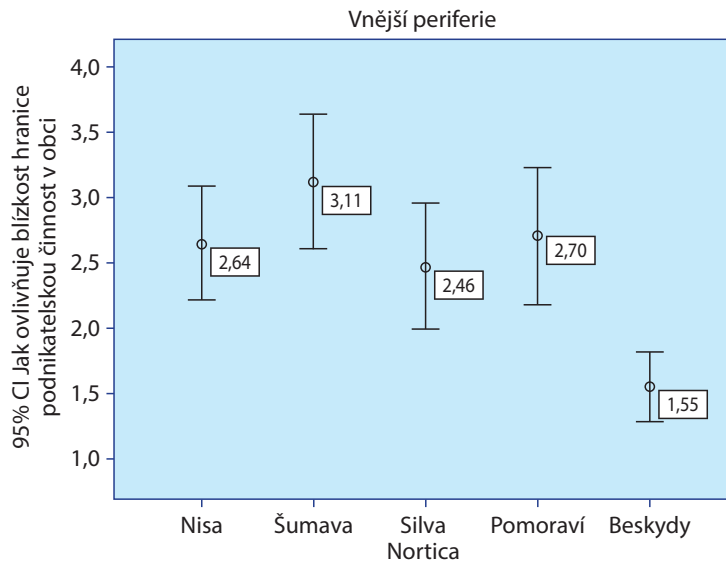
(Obr. 6.27), dále na hodnocení vlivu na podnikatelskou činnost v obci (Obr. 6.28) a na životní úroveň obyvatel (Obr. 6.29).

Obr. 6.27 Průměrné hodnocení zahraničního vlivu na služby a obchod v obci

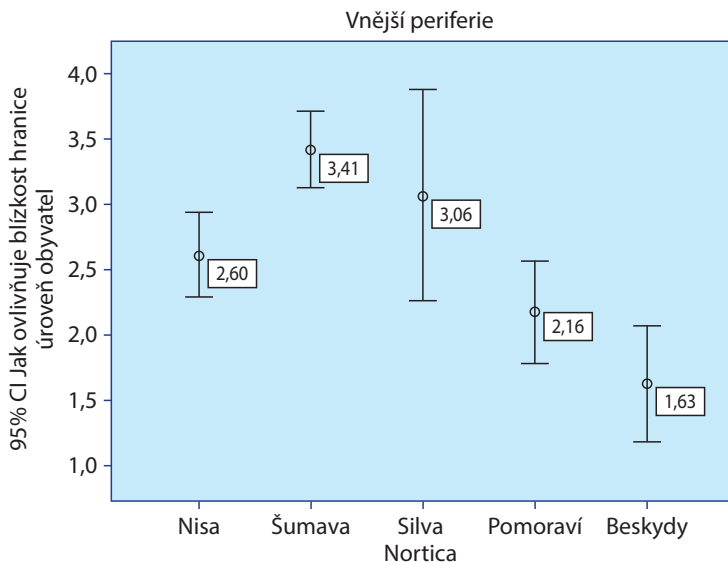

(Čím vyšší hodnota průměru, tím silnější vliv.)

Obr. 6.28 Průměrné hodnocení zahraničního vlivu na rozvoj podnikání v obci

(Čím vyšší hodnota průměru, tím silnější vliv.)

Obr. 6.29 Průměrné hodnocení zahraničního vlivu na životní úroveň obyvatel v obci

(Čím vyšší hodnota průměru, tím silnější vliv.)

Hodnocení vlivu zahraničního souseda se, podle očekávání, také liší podle vzdálenosti obce od státní hranice. Projevuje se to výrazně například u zájmu o stavbu domů. Starostové vzdálenějších obcí se nedomnívají, že tento zájem je ovlivněn zahraničním sousedem, podobně je tomu i u dalších jinak vysoce posuzovaných vlivů.

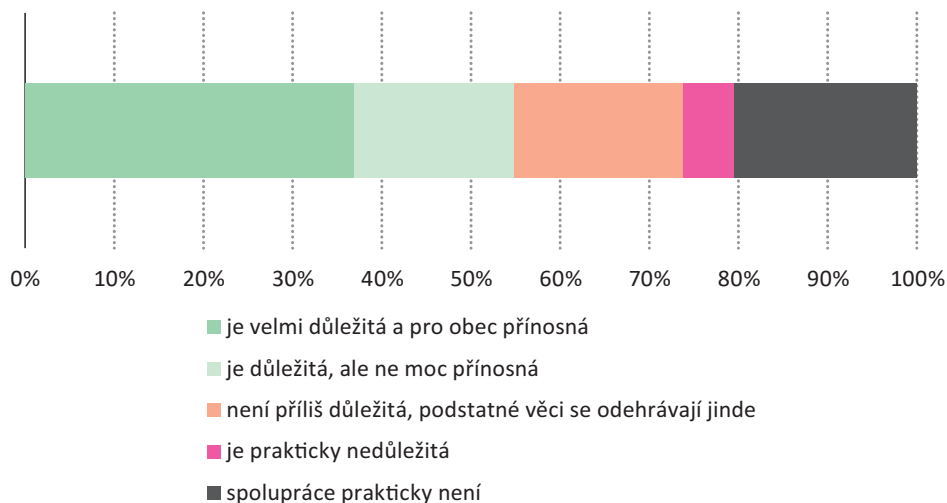
Hodnocení významu přeshraniční spolupráce zastupitelstev obcí

Spolupráci s nějakou obcí (případně obcemi) v zahraničí má jen 38 % dotázaných obcí.⁴³ Intenzivní spolupráce, případně spolupráce obcí formou dohody je v našem případě překvapivě nepočtená. Nejsou proto ani překvapivé odpovědi na otázku, zda starostové/starostky považují tuto spolupráci za důležitou a přínosnou.⁴⁴

Na tuto otázku neodpovědělo 36 % starostů a starostek (viz Obr. 6.30). Z těch, kteří odpověděli, ji pak jako důležitou a přínosnou hodnotí jen necelých 37 %. Dalších 18 % vyslovilo názor, že spolupráce je důležitá, ale ne moc přínosná. Že spolupráce není příliš důležitá, uvádí rovněž 19 %. Že je spolupráce nedůležitá nebo že prakticky žádná není anebo že se jich to netýká, odpověděli ostatní starostové. Spolupráce obcí touto formou je tedy podle našeho zjištění poměrně slabá. (Necelých 7 % dotázaných uvádí, že spolupráce byla přerušena covidovou epidemií.)

⁴³ Otázka: Jak spolupracuje vaše obec (zastupitelstvo) s obcemi v sousední zemi? Máte v současné době nějaké dohody, pořádáte společné akce, projekty apod.?

⁴⁴ Považujete tuto spolupráci za důležitou a užitečnou pro rozvoj vaší obce?

Obr. 6.30 Hodnocení významu spolupráce s obcemi v sousední zemi

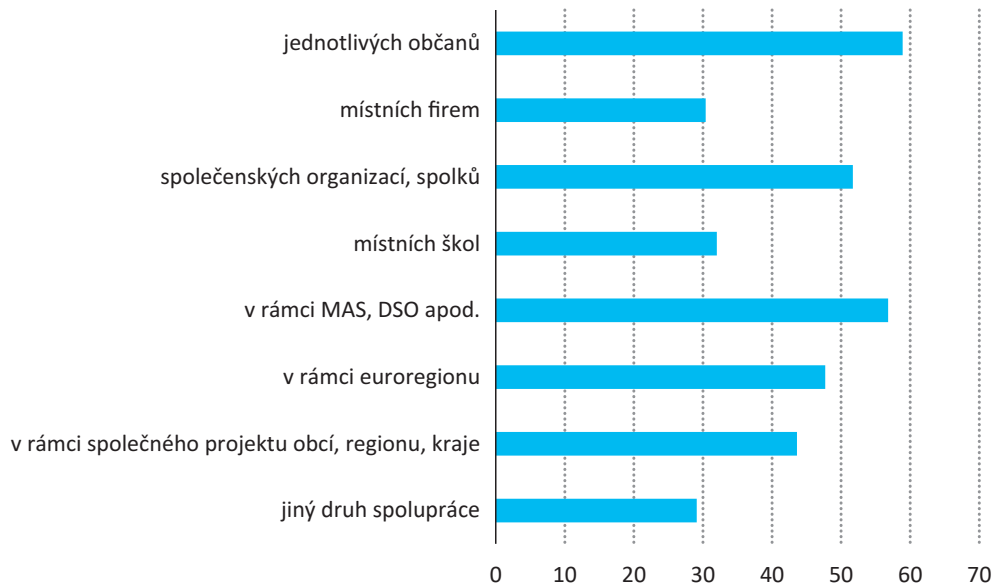
Jako důležitou a přínosnou hodnotí přeshraniční spolupráci obcí nejčastěji starostové modelových území Šumava (43 %) a Pomoraví (37 %), naopak nejméně ji oceňují starostové modelových území Beskydy (3 %) a Silva Nortica (12 %). Zbývající respondenti uvedli, že spolupráce založená na konkrétních dohodách není. Souvislost této spolupráce se vzdáleností obce od státní hranice podle očekávání ukazuje, že se vzdáleností počet spolupracujících obcí zcela neklesá. I některé vzdálenější obce mají nějaký konkrétní typ spolupráce s obcemi v zahraničí. Z celkového podílu obcí, které mají tento typ spolupráce, je 41,3 % bezprostředně hraničních, do 10 km je to 26,2 % a nad tuto vzdálenost 32 %. V takovém případě se jedná často ovšem i o spolupráci s obcemi vzdálenějšími od státní hranice a někdy i o obce z jiné než sousední země.

Spolupráce organizací, firem, škol a jednotlivců

Další oblastí, v níž se uskutečňují přeshraniční kontakty a probíhá spolupráce přes hranice, jsou aktivity různých místních a regionálních organizací, firem, sociálních skupin i jednotlivých lidí.⁴⁵ Z odpovědí starostů a starostek vyplývá, že spolupráce v této oblasti je dosti intenzivní a pestrá (Obr. 6.31).

Nejčastěji jsou uváděny kontakty a spolupráce občanů jako jednotlivců a spolupráce obce v rámci MAS a DSO, dále pak společenských organizací (hasiči, sportovci apod.). K aktivitám přeshraničního typu dochází podle starostů také v rámci členství obce v euroregionu. Relativně málo početná je spolupráce škol zkoumaných obcí a místních firem.

⁴⁵ Otázka: *Jaké jsou další kontakty a spolupráce vaší obce, organizací a občanů se zahraničními sousedy. Jak hodnotíte následující kontakty?*

Obr. 6.31 Přeshraniční kontakty a spolupráce dle odpovědí starostů/starostek (%)

Mezi faktory, které spolupráci tohoto druhu nejvíce podporují, podle starostů/starostek patří především vlastní činnost zastupitelstva obce (31 %), dále sami jednotliví občané, zejména pracující za hranicemi, méně často uvádějí starostové také místní podnikatele a místní spolky. Současně respondenti také poměrně často uvádějí, že tuto spolupráci nepodporuje nikdo nebo že o tuto spolupráci není zájem z jedné i druhé strany hranice. Dalších 37 % respondentů nevedlo odpověď nebo uvedlo, že neví.

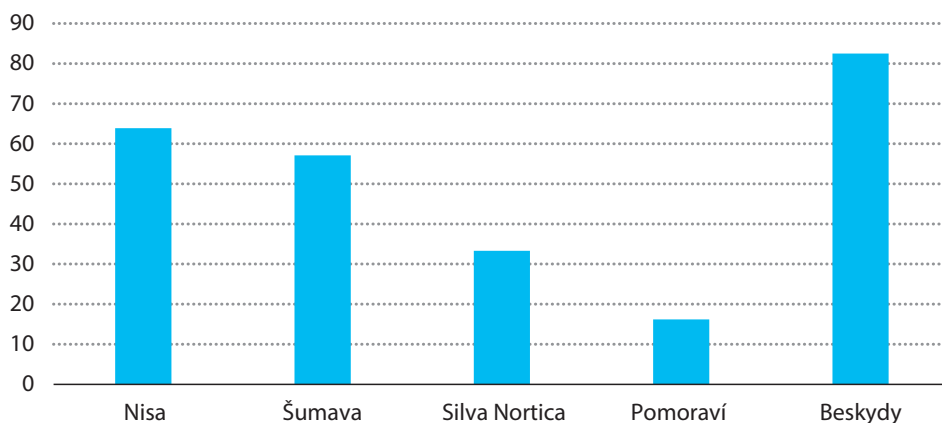
Mezi příčinami, které naopak brzdí spolupráci přes hranice, jsou uváděny takové záležitosti, jako je neznalost jazyka (14 %), méně často pak také, že nejsou peníze na projekty, dopady covidu, byrokracie, předsudky, nacionalismus, a také nedostatek času, prostě není zájem a konečně že obec je příliš daleko od hranice. Čtvrtina dotázaných pak uvádí, že nebrání nic a dalších 10 % nevedlo odpověď.

Nejčastěji uváděná spolupráce přes hranice je podle starostů/starostek v rámci činnosti MAS a DSO. Intenzita této spolupráce je ovšem rozdílná. U většiny těchto oblastí setkávání se však jedná jen o občasné a velmi slabé kontakty. Velmi silná vazba a intenzivní kontakty uvádějí respondenti celkově jen kolem 10 %. Nejvíce pak kontakty jednotlivých občanů 11,7 %.

Poměrně diferencované (Obr. 6.32) je hodnocení přeshraniční spolupráce v rámci euroregionů podle modelových území (fakticky to ukazuje, zda obec je členem euroregionu). Četné kontakty a jejich intenzita touto formou jsou nejčastější v rámci Euroregionu Beskydy. Tomu se blíží situace modelových území Nisa a Šumava. Relativně méně často jsou kontakty tohoto typu uváděny respondenty v rámci Pomoraví a Silva Nortica. Forma spolupráce přes hranice prostřednictvím různých organizací i jednotlivců

je zřejmě jedním z neúčinnějších a také přirozených nástrojů územní spolupráce ve sledovaných pohraničních územích.

Obr. 6.32 Spolupráce obcí v rámci euroregionů – počet souhlasných odpovědí (%)

6.6 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

V této kapitole jsou uvedeny výsledky empirického zkoumání starostek a starostů vybraných obcí vnitřních a vnějších modelových území. Obce spadající do těchto území se většinou vyznačují určitými problémy, jako jsou pokles obyvatelstva, nedostatek pracovních příležitostí, nedostatečná občanská vybavenost a v neposlední řadě špatná dopravní obslužnost. Jde tedy o obce, které mají do značné míry povahu periferií. Jedním z hlavních cílů tohoto zkoumání bylo zjistit současnou reálnou situaci a názory a zkušenosti starostů/starostek s řešením hlavních problémů života v těchto obcích. Je třeba vzít v úvahu, že u některých témat jde o subjektivní názory a hodnocení dotazovaných.

Zde jsou shrnuty hlavní poznatky tohoto zkoumání:

- Jedním z hlavních problémů periferních obcí je stabilita obyvatel. Podle výpovědí starostů/starostek zkoumaných obcí a podle oficiálních statistických zdrojů je však stabilita stávajících obyvatel vysoká (kolem 95%). Většina obyvatel se nechce odstěhovat a migrační saldo je většinou vyrovnané. Navíc starostové/starostky uvádějí, že je více lidí, kteří mají zájem se přistěhovat, než těch, kteří se chtějí odstěhovat. Zřejmě to odpovídá určitým změnám, ke kterým došlo v posledních desetiletích ve společnosti (dopady covidové epidemie, rozšíření možnosti práce z domova, rozvoj automobilismu, energetická krize apod.) a které si vyžadují určité individuální reakce lidí. Nicméně část dotazovaných obcí se potýká nadále s úbytkem lidí, zejména mladých. Potvrzují se procesy vedoucí k strukturálním změnám, přicházejí starší lidé, odcházejí mladí.
- S tím ovšem vystupuje další z vážných současných problémů obcí, tj. nedostatek parcel pro stavbu domů. Jako hlavní problém rozvoje obce to přímo nebo

6. VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU STAROSTŮ A STAROSTEK MODELOVÝCH ÚZEMÍ

zprostředkovaně, uvádí více než polovina starostů. Obce většinou nemají vlastní obecní pozemky, které by mohly být zastavěny. Pozemky, pokud jsou vhodné, jsou většinou v soukromém vlastnictví. Tito vlastníci nechtějí pozemky prodávat a často s nimi spekulují. Zdá se, že tato záležitost s ohledem na náš právní a politický systém není řešitelná. V rozhovorech se objevilo jen několik námětů na podporu uvolňování těchto pozemků cestou nabídky a zajištění obecních investic do vybudování sítí nebo zakládáním společných podnikatelských firem.

- Občanská vybavenost obcí je, podle očekávání, závislá na velikosti obce a její ekonomicko-podnikatelské struktuře. Čím větší obec, tím lepší infrastruktura. Nedostatky občanské vybavenosti se projevují především ve zdravotnictví a některých službách (obchod, pošta, vybavenost vodovodem, kanalizací).
- Podobná situace je, pokud jde o existenci a aktivitu zájmových organizací a spolků. Větší obce (nad 500 obyvatel) jsou těmito organizacemi uspokojivě vybaveny a organizace jsou tradičně aktivní. Také zájem o jejich akce podle většiny odpovědí významněji neubývá. Jsou důležitým nástrojem udržování aktivity a stability obyvatel.
- Činnost zastupitelských orgánů obce (v době konání terénního výzkumu) má podle starostů a starostek podporu zhruba 40 % obyvatel, značná část z nich (30 %) však tuto podporu nepocituje, často uvádí nezájem.⁴⁶ Jen výjimečně dotazovaní/né připouštěli rozpory uvnitř zastupitelstva vyúsťující v konflikty.
- Podle zjištění převažuje kladné hodnocení spolupráce s orgány vyšších správních obcí a s krajským úřadem. Současné jsou vyslovovány některé výhrady zejména ke krajským úřadům (byrokracie, nedodržování termínů apod.).
- Zde je třeba upozornit na zkušenosti starostů ze získávání různých projektů. Pro menší a malé obce je především problémem vypracování projektů na vypsané tituly. Upozorňují na náročnost, nedostatek času a náklady na jejich zpracování. Často je označovaná tato práce jako zbytečná. Zaznívá také požadavek na snížení finanční náročnosti projektové činnosti, navrhuje se zařadit část nákladů na podíl obce na realizaci projektu a posouzení objektivnosti při jejich schvalování.
- Většina obcí (92 %) má platný územní plán. Po obsahové stránce starostové/starostky zdůrazňovali především úkoly spojené s doplněním, dostavbou infrastruktury (vodovod, kanalizace, ale také oprava památek, výstavba zařízení a domů apod.) Přes polovinu dotázaných na otázku, které problémy obce jsou naléhavé a je třeba je řešit, neodpovědělo nebo uvedlo, že žádné takové problémy nejsou.
- Mezi naléhavé pak patří problém „sehnat peníze pro obec“ (16 %) a „pozemky pro výstavbu“ (18 %), „výstavba, silnice, chodníky, vodovod“ (12 %). Dále „zlepšit služby“ (hlavně lékař), „dopravní obslužnost“, „řešení ekologické zátěže obce“ uvádí kolem 10 % starostů. Za vážné problémy jsou dále, i když uváděné méně často, považovány záležitosti: „stárnutí obyvatel“ obce, „rozvoj, nebo omezení turistiky“, „ubytovny“, „řešení soužití občanů“.
- Na otázku týkající se hodnocení zákonů a vládních předpisů a rozhodnutí poslední doby neodpověděla více než polovina dotázaných. Srovnání pozitivních

⁴⁶ Rozhovory probíhaly před volbami do zastupitelstev.

a negativních hodnocení vykazuje poměrně širokou škálu vyslovených názorů (někdy i rozporných) na různá opatření a problémy. V některých případech, spíše jednotlivě, je uváděna kritika zákonů obecně nebo je vyslovována kritika jako: „přílišná byrokracie“, „nesoulad mezi zákony“, „zavádění různých programů a komunikace“ apod.

- Zkoumání názorů starostů/starostek na vlivy státní hranice a přeshraničního souseda působící na obec ukázalo na rozdíly podle sledovaných modelových území. O něco významněji a častěji je uváděn vliv zahraničí v rámci modelových území Šumava, Nisa a Silva Nortica. Významná část starostů však uvedla, že takové dopady v rámci jejich obce vůbec nepocítují. Jen kolem čtvrtiny dotázaných považuje tuto spolupráci za velmi důležitou a pro obec přínosnou. V tomto smyslu výzkum spíše ukazuje na nevyužití možností přeshraniční spolupráce v rámci sledovaných obcí. Pokud jde o vyslovené dopady na život a fungování obcí obecně, převažuje pozitivní hodnocení.
- Nejsilněji se projevuje vliv zahraničí podle zkušeností a názoru respondentů v oblasti rozvoje turistiky a cestování, dále v oblasti zaměstnání a v každodenním životě občanů a následně ve všeobecné spokojenosti místních obyvatel.
- „Přímou“ spolupráci zastupitelstev, v podobě dohody nebo účasti na projektu, s některou zahraniční obcí má aktuálně jen kolem 40 % sledovaných obcí.
- Nejintenzivnější přeshraniční spolupráci podle dotazovaných mají především jednotliví občané. Dále časté jsou aktivity obce v rámci euroregionů a MAS a také spolupráce místních občanských organizací a spolků.
- Právě v těchto oblastech dochází všeobecně k nejčastější a často i neformální spolupráci a setkávání, která jsou důležitá pro vytváření přeshraniční společnosti.

7. POLITICKÝ ŽIVOT A POLITICKÉ PROBLÉMY V PERIFERIÍCH ČESKA / Lukáš Novotný

Součástí obsáhlého šetření rozvoje vnitřních i vnějších periferií byly také problémy politického života v obcích sledovaných modelových území – vybraných periferiích. Jde o významné téma současného politologického výzkumu, a pokud se vedou debaty o kvalitě veřejné správy v rámci víceúrovňového vládnutí, ať už v souvislosti s její reformou, efektivností či například financováním, tak se nelze vyhnout problematice fungování a správy malých obcí, tedy včetně těch v periferiích. Zpravidla jde skutečně o malé obce, přičemž je třeba podotknout, že tyto obce tvoří většinu obcí Česka, což též celou obecní strukturu a její vládnutí komplikuje. Jinými slovy: zhruba polovina samospráv má méně než 400 obyvatel (Čmejk et al. 2010).

Pokud se debatuje o nízké efektivnosti veřejné správy, pak se jako jeden ze zásadních problémů ukazuje být právě podfinancování obecních rozpočtů malých obcí, které v periferních oblastech převládají (viz k tomuto tématu obecněji Nirmala 1998). Do tohoto kontextu pak zapadají debaty o tom, že je to především existence velkého množství malých obcí, mezi něž je třeba přerozdělovat veřejné finanční prostředky, což může být jednou z příčin nízké efektivity veřejné správy. To je však obecně problémem, jehož řešení není jednoduché. „Shora“, tedy zákonem nařízeným slučováním obcí, to dlouhodobě politicky realizovatelné není. Dosud navíc negativně přetrvávají i některé neúspěšné aplikace v socialistickém Československu (viz mj. Vajdová et al. 2006). Reálnější cestou k redukci současného počtu obcí je spíše neformální nátlak na (opětovné) slučování obcí nebo změna systému rozpočtového určení daní územním samosprávným celkům (Malast, Kopecký 2015).

Otázky k politickému životu obcí byly pokládány starostkám a starostům coby zástupcům lokálních politických elit a vycházelo se také z dalších rešerší, především těch v regionálních médiích. V první řadě jsme sledovali obecně zájem o politické dění v obci, konkrétně na práci zastupitelstva, a také fungování politických stran v rámci života obce. Za druhé byla předmětem šetření otázka bezpečnosti v obci a za třetí byly starostům položeny dotazy ohledně hlavních problémů a úkolů, které v rámci své obce řeší. Zjištění ukazují, že od 90. let minulého století, kdy v malých (a periferních) obcích byla identifikována řada problémů jako např. absence lokálně zakotvené střední třídy, přežívání politické kultury z doby před rokem 1989 spojené s pasivitou občanů a očekáváním paternalistické péče úřadů, nedostatek znalostí a zkušeností s fungováním místní správy v decentralizovaném systému a v podmínkách tržní ekonomiky či fragmentace sídelní struktury a slabost obecních rozpočtů, se situace, a především obecně rozvoj venkova hodně proměnily (Illner 1992; 1993).

V případě vyhodnocení odpovědí je třeba upozornit na to, že šlo o kvalitativní šetření, tedy nemáme reprezentativní postoje starostů/starostek, ovšem můžeme se pokusit ze získaných odpovědí identifikovat především základní trendy a témata rozvoje těchto obcí a kvalitativní rozměr daných problémů. Ve vyhodnocování odpovědí primárně nerozlišujeme mezi periferiemi vnitřními a vnějšími, tam, kde je to relevantní, je na to upozorněno.

Zájem na práci zastupitelstva a stranictví pohledem zástupců obcí

Starostky a starostové většinou míní, že zájem mezi občany o politické dění v jejich obcích je spíše střední až větší, že se v posledních letech spíše zvětšuje. Jen malá část z nich deklaruje, že by tento zájem byl jednoznačně velký. To koresponduje s poznatky z dosavadního politologického studia regionálních politických systémů, které sledují mj. i funkčnost procesů ovlivňujících účinnost (ve smyslu *effectiveness*) místních samospráv, resp. efektivnost systémů územních samospráv jako celku (Jüptner 2006) a také akceschopnost (*efficiency*) lokálních vlád (Čmejrek, Čopík 2009).

Některá témata však mají poměrně silný mobilizační charakter, což pak vede k silnějšímu zájmu občanek a občanů a větší participaci na veřejném životě (viz např. Dančák, Hloušek 2007; Ryšavý 2006). Dobře viditelné to bylo například v rámci MÚ Karlovarsko, detailně Podbořansko v Ústeckém kraji, jehož část v katastrofách obcí Blatno, Lubenec, Tis u Blatna a Žihle na rozhraní okresů Louny v Ústeckém kraji a Plzeň-sever v Plzeňském kraji, které byla vládou potenciálně vybrána pro hlubinné úložiště jaderného odpadu. Zábor území se týkal více než 40 km² s dopadem nejen na infrastrukturu daných obcí a dalšího okolí, ale zásadní měly být také dopady v rámci přírodního parku Horní Střela a také přírodní rezervace Blatenský svah. Podle tamních zástupců obcí to bylo impulzem k zesílenému zájmu o politiku a také práci zastupitelstev. Projevilo se to také vyšší mobilizací občanů daných obcí ve formě různých protestů apod. K tomuto tématu dodejme, že lokalita byla rozhodnutím vlády z 21. prosince 2020 zařazena mezi záložní, téma tedy oslabilo, a tím poklesl i zájem občanů o (toto) politické dění.

Podobně mobilizačním tématem bylo například dění ohledně rozšiřování těžby hlubinného dolu v Turówě v Bogatyňském výběžku v Polsku apod., kdy dopad dolování má již teď velký vliv na život v trojzemi mezi Českem, Polskem a Německem/Saskem. V obou těchto případech byl vyšší zájem obyvatelstva dotčených obcí doprovázen také přítomností aktivistů z řad neziskových (zejména ekologických) organizací.

Ovšem jinak je dle mínění starostek a starostů zájem občanů na práci zastupitelstva spíše střídavý, což se projevuje i mj. na nepříliš velké účasti občanů na těchto jednáních. To patrně koresponduje s tím, co se v politologickém výzkumu objevuje jako „údržbářské činnosti“, které starostky a starostové v těchto malých obcích převážně vykonávají (Balík 2009).

Nelze vypožorovat další trendy, které by potvrdily například to, že v určitých periferiích je zájem o politické dění větší než jinde. Z vyjádření dotazovaných to však není nijak závažný problém, naopak se snaží být občanům k dispozici, což je především v malých obcích dáno díky větší míře zesíťování občanů. Projevuje se zde (častěji než jinde) – podobně jako i v jiných malých obcích – personální charakter místní politiky, který je v řadě případů veden především snahou o správu či péči o obec bez ohledu například na stranickou příslušnost apod.

V případě zkoumaných obcí dominuje bezpartijní příslušnost starostek a starostů (viz k tomu i např. Balík 2009; Bubeníček, Kubálek 2010). Obecně vzato platí, že stranické systémy v komunálních politických prostředích malých obcí patří k těm nejméně rozvinutým, což je příklad i nejmenších obcí ve sledovaných modelových územích. Podle dřívějších zjištění

jsou (všechny nebo alespoň některé) parlamentní politické strany zastoupeny až v obcích od cca 2 000 obyvatel, což tady nebylo možné jednoznačně empiricky ověřit. Studovaný vzorek obcí ovšem zhruba odpovídá těmto poznatkům, které byly zjištěny však již před více lety (Čmejrek 2003). Platí, že v obcích pod 1 000 obyvatel hrají parlamentní politické strany minimální roli. Ta se snižuje s tím, jak počet obyvatel dále klesá. V některých malých obcích jsme dokonce zaznamenali i poměrně silnou apatii vůči politickému stranictví. Je běžné, že se zde nevyskytují ani místní organizace parlamentních stran (Voda, Svačinová 2019; Voda et al. 2017).

Významnou roli při rozhodování o obsazování veřejných funkcí tak sehrává především to, co nazýváme občanstvím a komunitou (*citizenship and community*) a dobrou vládou a sociální prosperitou (*good government and social welfare*). To jsou obecně v menších obcích důležitější kritéria pro výběr kandidátů na řízení obcí (ze zkušeností ze zahraničí viz např. Avellaneda, Gomes 2015; Olvera, Avellaneda 2019). Důležité postavení tak získávají v prvé řadě nezávislí kandidáti, jejichž kandidatura je v tomto politickém kontextu de facto nezbytná. To ostatně dokládá i vzorek našich starostek a starostů. Ti podle svých vyjádření chtějí primárně přispívat ke zlepšování dobrých vztahů mezi občany a budování soběstačné (*self-reliant*) a společensky angažované (*public-spirited*) komunity a odmítají politikařit.

V rozhovorech o aktuálních tématech v rozvoji svých obcí hovoří otevřeně o problémech s úbytkem a stárnutím obyvatelstva, o nutnosti vylepšovat kvalitu života, o nutnosti územně plánovat, ale i například stavět či rekonstruovat udržitelně apod. Vidíme tedy, že štěpící linie lokálních politických systémů v malých obcích jsou zcela jiné než jinde a i šetření mezi starosty v modelových územích ukázalo, že lokální demokracii v „neměstských“ obcích nejlépe odpovídá tzv. konsenzuální model, který představuje kombinaci pluralitního prostředí a nesoutěživého systému.

Bezpečnost v obci pohledem zástupců obcí

Od respondentů (starostek a starostů) jsme se snažili poznat také jejich postoje vůči bezpečnosti v obci, aniž bychom pojem bezpečnosti jakkoli konkretizovali. Zjistili jsme, že dle jejich mínění převládá spokojenost s hodnocením bezpečnosti, pouze malá skupina z nich vidí v tomto bodě závažný problém. Ovšem na kritické hodnocení bezpečnosti jsme narazili a patrně to i zčásti souvisí právě s periferností dané obce. Projevuje se to například vyšší mírou prašnosti, která je daná blízkostí dolu nebo například skládky, což je pak zpravidla doprovázené také větší zátěží dopravní sítě. Objevují se stížnosti na to, že si i řidiči v řadě případů zkracují cestu přes „jejich“ obecní „trojkové“ komunikace, což zhoršuje jejich stav, aniž by za to přicházely kompenzace apod.

Právě nedobrá situace se stavem obecních komunikací, které jsou přetížené, vede například k řadě dalších bezpečnostních problémů, které starostky a starosty tíží, jako například že děti nemohou přejít silnici anebo že to způsobuje hluk. Tyto problémy s dopravou nebo obecně neudržitelnou infrastrukturou jsou pak častěji doprovázeny obecně kritičtější postojem i vůči například krajské či celostátní úrovni s odkazem na to, že nejsou schopny problémy těchto obcí vyslyšet a vyřešit. Objevuje se pak pocit, že jsou na řešení problémů

sami a že těžko nalézají zastání na „vyšších místech“. Kladou to dílem za vinu i perifernosti své obce, její blízkosti např. ke státním hranicím, případně k hranicím kraje apod.

Je však třeba dodat, že to není převládající postoj, že se starostky a starostové primárně snaží s těmito problémy aktivně bojovat, že jsou v tom aktivní, například komunikují s příslušným krajským úřadem, obcí s pověřeným obecním úřadem nebo s obcí s rozšířenou působností apod. S těmito institucemi má většina z nich podle jejich postojů spíše bezproblémové vztahy.

Pouze minimálně se jako bezpečnostní problém v námi oslovených obcích objevuje například kriminalita v obci, případně jiné problémové soužití obyvatel. To může být na straně jedné dáno celkovým spíše pozitivním naladěním starostů při odpovědích na tuto otázku, ovšem na druhé straně můžeme konstatovat, že to jistou vypovídající hodnotu má. Vysloveně ojediněle jsme v odpovědích narazili například na kriminalitu z řad některých spoluobčanů, ale také např. Romů, případně Poláků (krádeže apod. v případě pohraničních obcí), nebo na výskyt sociopatologických jevů (alkoholismus, gamblerství), které dle starostek a starostů mají negativní vliv na bezpečnost v obci. Ovšem jinak lze říci, že v obcích v regionech, které jsme zkoumali, převládá dobré klima.

Problémy v obcích pohledem zástupců obcí

Starostkám a starostům byly položeny také otázky týkající se popisu hlavních úkolů, případně problémů, které ve svých obcích mají aktuálně na agendě k řešení. Šlo o otevřenou otázku, takže výsledkem je seznam jednotlivých odpovědí, jenž rozhodně není kvantifikovatelný. Ovšem přesto z něho plynou některé zajímavé trendy a soubory témat, která zástupce obcí v těchto převážně malých obcích tíží a zaměstnávají.

Nejdůležitějším bodem, který reprezentanti obcí v modelových územích řeší, je úprava či zbudování místních komunikací, tedy silnic a chodníků. To je často zmiňováno i právě s ohledem na bezpečnost v dané obci, rozvoj dopravní infrastruktury a spadá to do širšího komplexu rozvoje infrastruktury v obci. Představitelé obcí si jsou často vědomi nutnosti zlepšit stav obecních silnic, případně zajištění bezpečnějších a širších míst pro chodce při silnicích nebo obnovy obecních cest, zajištění bezpečného parkování apod. S tím souvisí i například potřeba kvalitnějšího veřejného osvětlení.

Dalším významným bodem, který se objevuje v jejich odpovědích, je zavedení či rekonstrukce technické infrastruktury, tedy inženýrských sítí pro výstavbu, ale také vodovodu, čistírny odpadních vod nebo kanalizace. V některých případech obce kooperují se sousedními obcemi, například v užívání společných čistíren apod. To však podle nich není většinově považováno za dobré řešení ke spolupráci obcí (viz např. Khendriche Trhlínová 2014). Zástupci obcí také někdy považují za problém celkovou kultivaci veřejného prostoru, což se v odpovědích objevuje nejčastěji jako nutnost opravy či vybudování dětských hřišť a obecně sportovišť, kulturních domů, autobusových zastávek, sakrálních (opravy fary, kapliček apod.) či kulturních památek nebo třeba zajištění laviček, areálů zdraví nebo veřejné zeleně. Tématem je také například zajištění obchodu, zejména smíšeného zboží. V některých případech je to např. podpora vietnamských podnikatelů, která je v těchto

obcích vítaná, fungování obecní hospody, pořádání různých kulturních či sportovních akcí apod.

Problémem podle starostek a starostů jsou stavební parcely, což se týká v první řadě poskytnutí či výkupu pozemků, ale také zajištění pozemků k podnikání apod. Obce si zadávají různé studie zastavitelnosti, řeší, kde je možné dále územně expandovat se stavbami, apod. Starostky a starostové zejména v obcích, které jsou vnitřními periferiemi, si slibují od budoucnosti, že se zejména díky výstavbě dopravní sítě (např. spojení na Prahu) zvýší jejich atraktivita k žití. Možnosti výstavby nových bytů či domů jsou podle nich klíčové pro další rozvoj obce. Spolu s tím je podle nich třeba vylepšovat technickou a občanskou infrastrukturu, proto někteří za své priority v činnosti uvádějí zajištění dostupné lékařské péče, případně terénních služeb pro seniory, ovšem zmiňována jsou i další témata jako přístavba školy, rekonstrukce kulturních domů či sokoloven nebo třeba zřízení či rozšíření obecní knihovny.

Dalším významným souborem problémů, které starostky a starostové ve sledovaných územích řeší, jsou reakce na stárnutí populace. To je vede k tomu, že se v některých obcích například přistavuje domov seniorů, případně vzniká domov nový. Zástupci obcí si jsou vědomi toho, že je obce a kvalita života v nich třeba zatraktivnit, což však často podle nich naráží na omezené finanční možnosti obce, zčásti i na nedůvěru například vůči některým dotačním titulům (včetně titulů přeshraničních) apod. V pohraničních oblastech jsou zajímavou cílovou skupinou, které si starostky a starostové váží, pendleři, tedy zahraniční pracovníci, kteří dojíždějí za prací do sousední země (nejčastěji do Německa nebo Rakouska), ale žijí v Česku (Novotný 2020; Novotný, Böhm 2022).

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

8.1 ÚVOD K MODELOVÝM ÚZEMÍM – CHARAKTERISTIKA OSÍDLENÍ / Milan Jeřábek

Před samotnou prezentací jednotlivých modelových území periferií vnitřních (kap. 8.2–8.6) i vnějších (kap. 8.7–8.11) považujeme za nezbytné uvést jejich charakteristiku z hlediska sídelní a správní struktury. Tedy provést jejich komparaci, přiblížit shodné či odlišné rysy, jakož i vazbu na celostátní hodnoty. Vycházíme přitom z podkladů Českého statistického úřadu, příslušné hodnoty se vztahují zpravidla k roku 2021. Obě dimenze – prostřednictvím shodných ukazatelů – uvádíme samostatně. V souladu s vymezením modelových území pracujeme u vnitřních periferií se správními obvody obcí s rozšířenou pravomocí, u vnějších periferií pak s okresy (*Obr. 8.1*).

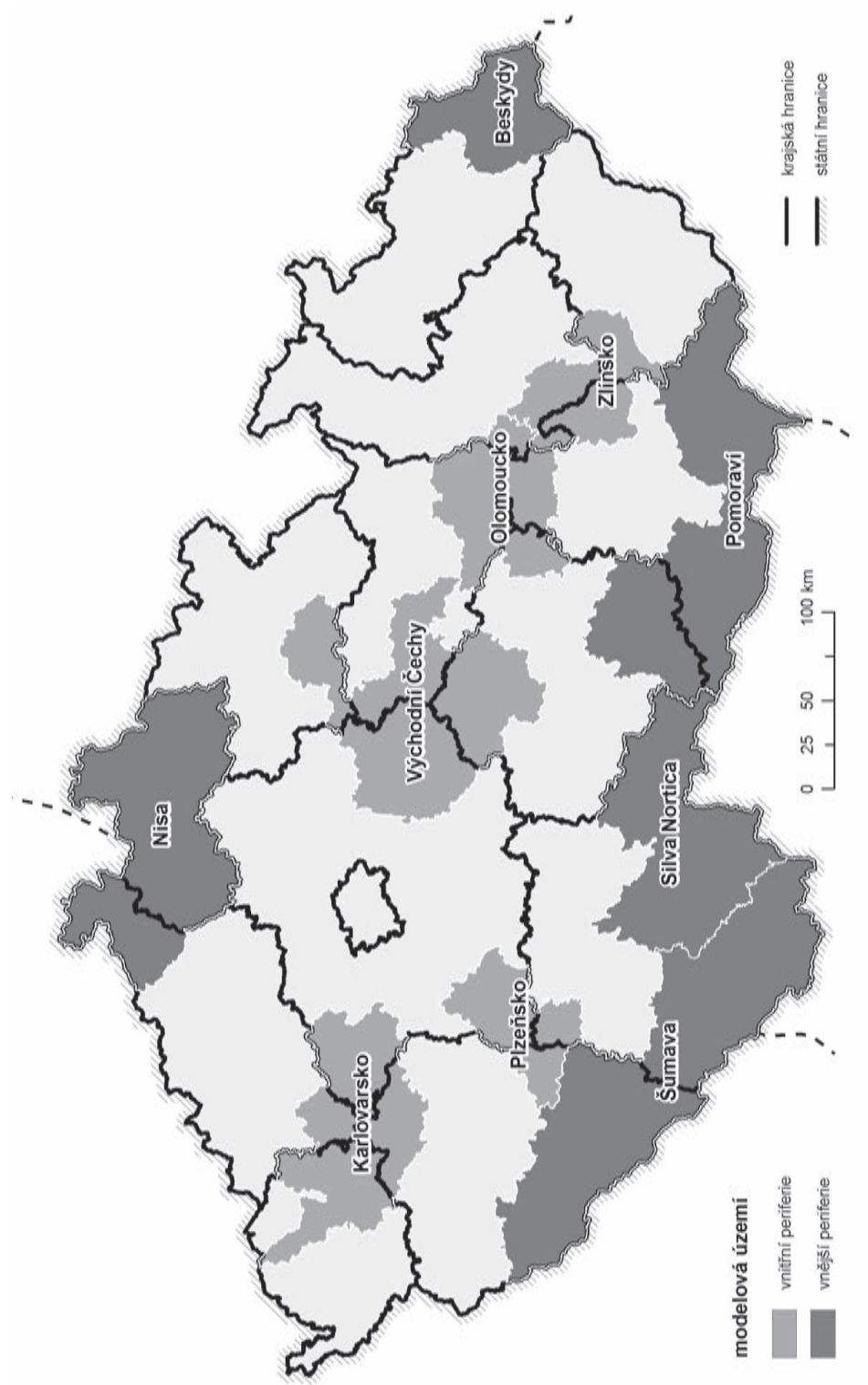
VNITŘNÍ PERIFERIE

V této dimenzi jsme v rámci pěti modelových území zahrnuli celkem 25 SO ORP, tj. zhruba osminu z celkového počtu v Česku (*Tab. 8.1*). Minimální počet v jednom MÚ byl tři (ve dvou případech), maximální počet devět na pomezí krajů Středočeského, Královéhradeckého, Pardubického a Vysočina – s pracovním označením Východní Čechy.⁴⁷ Průměrná rozloha modelového území dosahuje cca 2 500 km², tato hodnota je však zásadně ovlivněna hodnotou právě tohoto MÚ (trojnásobek průměru). Jeho dominance je patrná také v počtu obcí – bezmála 500, „odvozené“ počtu částí obcí, ale také v populační velikosti – přes půl milionu osob, zatímco v ostatních MÚ se pohybuje v rozpětí 95 až 218 tisíc obyvatel. Hodnota tohoto ukazatele je výrazně determinována přítomností regionálních center typu Hradec Králové a Kolín (MÚ 3), Karlovy Vary (MÚ 1) či Prostějov (MÚ 5).

Hustota zalidnění, používaná jako jeden ze základních ukazatelů rozložení obyvatelstva, vykazuje za MÚ vnitřní periferie hodnotu 92 osob na km², v indexu řádově 0,7 hodnoty Česka. Tabulka dokládá nejnižší zalidnění v MÚ Karlovarsko, v zásadě srovnatelné hodnoty identifikujeme pro Plzeňsko a Olomoucko. Naopak hodnota za Zlínsko zcela koresponduje s republikovou hodnotou 133 obyv./km². Pokud bychom se podívali na „složení“ hodnot za jednotlivá modelová území, dokládající jejich vnitřní diferenciaci, zajímají nás především extrémy: méně než polovinu průměru za Česko mají SO ORP Rakovník, Kralovice (s vůbec nejnižší hodnotou 34), Podbořany (všechny v MÚ 1), Nepomuk a Blatná (MÚ 2), Chotěboř (MÚ 3), Moravská Třebová, Bystřice nad Pernštejnem a Konice (MÚ 4). Jen čtyři – z 25 MÚ – překračují průměr, a to SO ORP Kolín a Hradec Králové (s vůbec nejvyšší hodnotou 217, MÚ 3), Prostějov a Kroměříž (MÚ 5).

⁴⁷ Zde však musíme doplnit, že vzhledem k řešené problematice jsme pro empirické dotazníkové šetření preferovali území při krajských hranicích, a naopak eliminovali území vzdálenější.

Obr. 8.1 Modelová území vnitřních a vnějších periferií v rámci Česka

Druhá část je zaměřena na „hypotetickou“ průměrnou obec, s využitím standardních kritérií přibližuje administrativní a sídelní strukturu jednotlivých modelových území a následně jejich komparaci. Ohledně částí obcí, do určité míry odrážející i integrační proces, jsou obce námi vymezených periferií shodné s hodnotou za Česko – tedy 2,3, resp. 2,4. Výrazně se však liší obce v Čechách a na Moravě. Vnitřně diferencované jsou především MÚ Karlovarsko a Východní Čechy, kde se objevují oba extrémy: Rakovník 1,7 vs. Podbořany 5,6 a Přelouč 1,6 a Kutná Hora 4,6. Ještě nižší hodnotu mají Svitavy (1,4), v MÚ Olomoucko – stejně jako Zlínsko – žádný ze SO ORP nedosahuje republikové hodnoty.

Sledujeme-li rozlohu průměrné obce, můžeme konstatovat jednak blízkost celkové hodnoty za pět MÚ vnitřních periferií s průměrem Česka, jednak zanedbatelné rozdíly (9,2 až 11 km²) mezi nimi.⁴⁸ Obce s nejmenším průměrným katastrem najdeme v SO ORP Čáslav a Přelouč (min. 6,1 km², MÚ 3), Boskovice (MÚ 4).

Průměrná populační velikost (řádově 1 000 obyvatel) vnitřních MÚ nedosahuje ani 60 % průměrné hodnoty za Česko. Nejmenší obce zaznamenáváme na Karlovarsku a Olomoucku, v detailu pak minima v SO ORP Kralovice (511), Konice a Bystřice nad Pernštejnem (507, resp. 504 obyvatel). Vůbec nejmenšími obcemi se vyznačuje SO ORP Nepomuk (446 obyv.). V řadě případů – sledováno ještě o úroveň níže – části obcí v průměru za SO ORP nedosahují, nebo jen mírně překračují hodnotu 200 obyvatel (MÚ 1: Kralovice; MÚ 2: Nepomuk, Blatná; MÚ 3: Kutná Hora, Chotěboř, Světlá nad Sázavou; MÚ 4: Bystřice nad Pernštejnem).

Tab. 8.1 Základní charakteristika modelových území vnitřních periferií

Ukazatel	Modelové území						ČESKO
	1 KARLOVARSKO	2 PLZEŇSKO	3 VÝCHODNÍ ČECHY	4 OLOMOUCKO	5 ZLÍNSKO	SOUHRN MÚ 1-5	
Počet SO ORP	4	3	9	6	3	25	205
Počet obcí	179	126	486	214	164	1 169	6 258
Počet částí obcí	507	291	1 269	386	271	2 724	15 104
Rozloha v km ²	3 068	1 383	4 448	2 079	1 638	12 616	78 870
Počet obyvatel	180 877	95 202	512 026	159 262	218 211	1 165 578	10 701 777
Hustota zalidnění obyv./km ²	59	69	115	77	133	92	133

⁴⁸ Hodnotu za Karlovarsko – téměř dvojnásobnou oproti ostatním – nelze považovat za reprezentativní, neboť obec Hradiště zahrnuje i stejnojmenný vojenský újezd (332/281 km²). Výsledná hodnota SO ORP Karlovy Vary dosahuje bezmála 30 km², sousední Podbořany ji dokonce překračují.

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

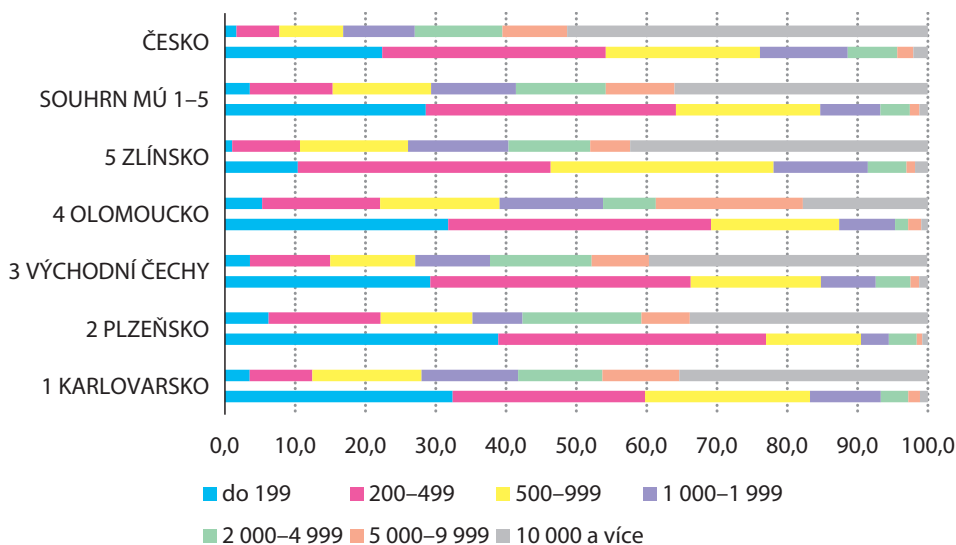
Průměrná obec							
Počet částí	2,8	2,3	2,6	1,8	1,7	2,3	2,4
Rozloha v km ²	17,1	11	9,2	9,7	10	10,8	12,6
Počet obyvatel	1 010	756	1 054	744	1 331	997	1 710
Velikostní skupiny obcí – počet obcí							
do 199	58	49	142	68	17	334	1 400
200–499	49	48	180	80	59	416	1 990
500–999	42	17	90	39	52	240	1 373
1 000–1 999	18	5	38	17	22	100	782
2 000–4 999	7	5	24	4	9	49	441
5 000–9 999	3	1	6	4	2	16	143
10 000 a více	2	1	6	2	3	14	129
Velikostní skupiny obcí – podíl obcí							
do 199	32,4	38,9	29,2	31,8	10,4	28,6	22,4
200–499	27,4	38,1	37,0	37,4	36,0	35,6	31,8
500–999	23,5	13,5	18,5	18,2	31,7	20,5	21,9
1 000–1 999	10,1	4,0	7,8	7,9	13,4	8,6	12,5
2 000–4 999	3,9	4,0	4,9	1,9	5,5	4,2	7,0
5 000–9 999	1,7	0,8	1,2	1,9	1,2	1,4	2,3
10 000 a více	1,1	0,8	1,2	0,9	1,8	1,2	2,1
Velikostní skupiny obcí – počet obyvatel							
do 199	6 368	5 920	18 259	8 435	2 256	41 238	175 031
200–499	16 141	15 175	58 429	26 733	21 039	137 517	654 581
500–999	28 093	12 433	61 943	27 059	33 539	163 067	971 419
1 000–1 999	24 831	6 774	54 468	23 439	31 214	140 726	1 088 990
2 000–4 999	21 689	16 109	73 973	11 964	25 329	149 064	1 334 099
5 000–9 999	19 784	6 543	41 782	33 305	12 417	113 831	985 982
10 000 a více	63 971	32 248	202 746	28 327	92 417	419 709	5 491 675
Velikostní skupiny obcí – podíl obyvatel							
do 199	3,5	6,2	3,6	5,3	1,0	3,5	1,6
200–499	8,9	15,9	11,4	16,8	9,6	11,8	6,1
500–999	15,5	13,1	12,1	17,0	15,4	14,0	9,1
1 000–1 999	13,7	7,1	10,6	14,7	14,3	12,1	10,2
2 000–4 999	12,0	16,9	14,4	7,5	11,6	12,8	12,5
5 000–9 999	10,9	6,9	8,2	20,9	5,7	9,8	9,2
10 000 a více	35,4	33,9	39,6	17,8	42,4	36,0	51,3

Pramen: ČSÚ

Sledujeme-li velikostní skupiny obcí – nejprve podle počtu, resp. podílu obcí v sedmi kategoriích – potvrzuje se pochopitelně „nepřímá úměra“. V nižších kategoriích (do 1 000 obyvatel) se nachází až 85 % obcí pěti MÚ, zatímco v Česku tato hodnota jen mírně přesahuje 3/4 všech obcí. Ve čtyřech z pěti modelových území (s výjimkou Zlínska) je nejčetnější kategorií do 199 nebo 200–499 obyvatel. Na úrovni SO ORP toto pravidlo narušuje vyšší zastoupení obcí kategorie 500–999 obyvatel, konkrétně Karlovy Vary a Podbořany (MÚ 1), Kolín (MÚ 3), Polička a Konice (MÚ 4) a Vyškov, Prostějov a Kroměříž (MÚ 5).

Podíl obyvatel nám poskytuje „inverzní pojetí“, když více než třetinou jsou zastoupeny obce s min. 10 tisíci obyvatel, v Česku pak tvoří zhruba polovinu populace. Od průměru se významněji odlišují Olomoucko (s polovinou průměrné hodnoty) a Zlínsko (vyšší o více než 6 procentních bodů, resp. šestinu). Pokud bychom nejvyšší kategorii – jakož i jednotlivá modelová území – dále členili, a to na 10 000–19 999 a 20 000+, v první kategorii se uplatňují SO ORP Rakovník (MÚ 1), Čáslav (MÚ 2), Svitavy a Boskovice (MÚ 4), ve druhé pak Karlovy Vary (MÚ 1), Příbram (MÚ 2), Kolín, Kutná Hora, Chrudim a Havlíčkův Brod (MÚ 3), Vyškov, Prostějov a Kroměříž (MÚ 5). Zbývá poznamenat, že ve třetině SO ORP (Kralovice, Nepomuk, Blatná, Přelouč, Moravská Třebová, Polička, Bystřice nad Perštejnem, Konice) tato kategorie „měst“ chybí. (Obr. 8.2)

Obr. 8.2 Administrativní/sídelní struktura vnitřních periferií

Vysvětlivky: horní pruh – podíl obyvatelstva (2021), spodní pruh – podíl obcí.

Pramen: ČSÚ, vlastní zpracování

VNĚJŠÍ PERIFERIE

Ve vnější, příhraniční dimenzi pracujeme se 17 okresy, v jednotlivých modelových územích rozdílně zastoupenými. Toto vymezení jsme zvolili jednak za účelem zachycení

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

dosahu hraničního efektu směrem do vnitrozemí, jednak víceméně ve shodě s hranicemi příslušných euroregionů.⁴⁹ Pět modelových území zaujímá v použitých ukazatelích zhruba pětinový podíl na hodnotách za Česko (viz Tab. 8.2).

Tab. 8.2 Základní charakteristika modelových území vnějších periferií

Ukazatel	Modelové území						ČESKO
	1 ŠUMAVA	2 NISA	3 SILVA NORTICA	4 POMORAVÍ	5 BESKYDY	SOUHRN MÚ 1-5	
Počet okresů	4	5	2	4	2	17	76
Počet obcí	282	267	215	456	89	1 309	6 258
Počet částí obcí	1 217	961	622	557	157	3 514	15 104
Rozloha v km ²	5 986	4 109	3 582	5 190	1 565	20 432	78 870
Počet obyvatel	249 331	563 864	284 816	488 542	452 666	2 039 219	10 701 777
Hustota zalidnění obyv./km ²	42	137	80	94	289	100	133
Průměrná obec							
Počet částí	4,3	3,6	2,9	1,2	1,8	2,7	2,4
Rozloha v km ²	21	15	17	11	18	16	13
Počet obyvatel	884	2 112	1 325	1 071	5 086	1 558	1 681
Velikostní skupiny obcí – počet obcí							
do 199	93	29	65	118	0	305	1 391
200–499	90	87	67	136	11	391	2 003
500–999	40	72	40	96	15	263	1 375
1 000–1 999	39	36	18	59	25	177	778
2 000–4 999	5	8	18	25	9	65	234
5 000–9 999	9	21	7	12	13	62	268
10 000 a více	6	14	0	10	16	46	209
Velikostní skupiny obcí – podíl obcí							
do 199	33,0	10,9	30,2	25,9	0,0	23,3	22,2
200–499	31,9	32,6	31,2	29,8	12,4	29,9	32,0
500–999	14,2	27,0	18,6	21,1	16,9	20,1	22,0
1 000–1 999	13,8	13,5	8,4	12,9	28,1	13,5	12,4

⁴⁹ V případě MÚ 3 jsme si vědomi zapojení celého okresu Děčín oproti příslušnosti k Euroregionu Nisa jen severní části, resp. Šluknovska, naopak k MÚ 4 jsme přidali okres Třebíč z Kraje Vysočina.

8.1 Úvod k modelovým územím – charakteristika osídlení

2 000–4 999	1,8	3,0	8,4	5,5	10,1	5,0	3,7
5 000–9 999	3,2	7,9	3,3	2,6	14,6	4,7	4,3
10 000 a více	2,1	5,2	0,0	2,2	18,0	3,5	3,3
Velikostní skupiny obcí – počet obyvatel							
do 199	10 600	4 102	7 531	15 022	0	37 255	173 101
200–499	29 766	28 453	23 011	45 424	3 714	130 368	657 116
500–999	28 351	52 485	27 736	67 906	11 935	188 413	972 131
1 000–1 999	53 511	49 744	26 989	81 168	36 001	247 413	1 081 260
2 000–4 999	36 616	67 327	51 771	104 221	81 211	341 146	1 335 338
5 000–9 999	24 440	79 396	33 578	37 819	40 595	215 828	972 138
10 000 a více	66 047	282 357	114 200	136 982	279 210	878 796	5 325 623
Velikostní skupiny obcí – podíl obyvatel							
do 199	4,3	0,7	2,6	3,1	0,0	1,8	1,6
200–499	11,9	5,0	8,1	9,3	0,8	6,4	6,2
500–999	11,4	9,3	9,7	13,9	2,6	9,2	9,2
1 000–1 999	21,5	8,8	9,5	16,6	8,0	12,1	10,3
2 000–4 999	14,7	11,9	18,2	21,3	17,9	16,7	12,7
5 000–9 999	9,8	14,1	11,8	7,7	9,0	10,6	9,2
1 0000 a více	26,5	50,1	40,1	28,0	61,7	43,1	50,6

Pramen: ČSÚ

Počtem obcí dominuje Pomoraví, když zásadní vliv na tom mají okresy Znojmo a Třebíč (144, resp. 167 obcí). Přes 100 obcí v jednom okrese vykazují ještě oba okresy MÚ Silva Nortica, tedy České Budějovice a Jindřichův Hradec. Jednoznačně nejméně obcí má okres Karviná (17, MÚ 5), pod 50 obcí pak identifikujeme ještě v okrese Český Krumlov a Jablonec nad Nisou (47, resp. 35).

Modelová území vnějších periferií zaujmají plochu zhruba 20 tis. km², kde žije přes 2 mil. obyvatel; v relativním vyjádření ve vztahu k Česku se jedná o čtvrtinu, resp. pětinu. „Průměrné“ MÚ má plochu 400 km², přísluší mu 400 tis. obyvatel. Hustota zalidnění čítá přesně 100 obyv./km², dosahuje 3/4 celostátní hodnoty.

Při porovnání navzájem lze konstatovat, že rozlohou (až na MÚ Beskydy) se příliš neliší, v počtu obyvatel již více, když obě populačně slabší „horská“ MÚ (Šumava, Beskydy) mají řádově polovinu obyvatel nejsilnějšího MÚ (Nisa, se stotisícovým krajským městem Liberec, pátým největším městem ČR).

Průměrná velikost okresu se rovná 1 200 km², čímž republikovou hodnotu překračuje asi o pětinu. Od průměrné hodnoty se významně odlišuje: větší území okresů Český Krumlov, Klatovy (max. 1 946 km²), České Budějovice, Jindřichův Hradec a Znojmo; menší území okresů Jablonec nad Nisou, Semily, Karviná (min. 356 km²).

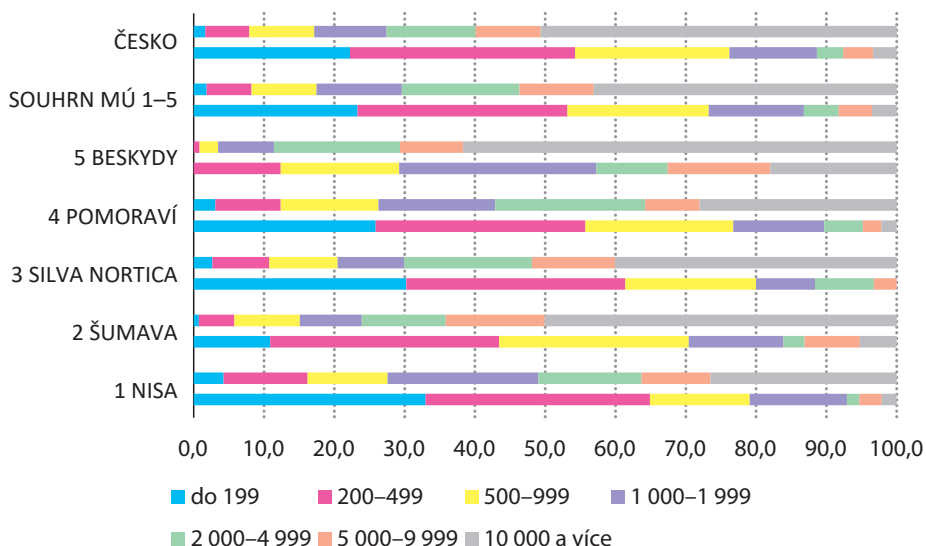
8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

Variační rozpětí populační velikosti okresů je poměrně výrazné, přesahuje 1,5násobek průměrné hodnoty. Populačně nejslabší jsou jednoznačně okresy MÚ 1, ani jeden se nepřiblíží hodnotě 100 tisíc osob a nejmenší Prachatice mají pouze 50 tisíc. 13 ze 17 okresů přesahuje hranici 100 tisíc, oba okresy MÚ 5 (Frýdek-Místek, Karviná) dokonce 200 tisíc, další dva (České Budějovice, Liberec) zahrnují krajská města.

Výše uvedené určuje hustotu zalidnění, jejíž hodnota v jednotlivých modelových územích je většinou poměrně diferencovaná. Toto tvrzení lze doložit opět prostřednictvím minimálních a maximálních hodnot: Nisa 95 vs. 205, Silva Nortica 46 vs. 119, Pomoraví 71 vs. 137, Beskydy 176 vs. 675 (max. Karviná). Liší se tak pouze Šumava, hodnota kolísá mezi 36 (min. Prachatice) a 52 obyv./km² (Domažlice). Tomu odpovídají výsledné hodnoty/průměry za MÚ v rozpětí 42 obyv./km² pro Šumavu (cca třetina celostátní hodnoty) a 289 obyv./km² pro Beskydy (více než dvojnásobek).

Ve druhém kroku, obdobně jako u vnitřních periferií, sledujeme průměrnou obec. V souhrnu, za pět modelových území, můžeme konstatovat obdobné hodnoty jako za Česko, poněkud konkrétněji o poznání více částí obcí a větší rozlohu obcí, naopak počet obyvatel nižší. Nejvíce rozdrobenou sídelní, resp. administrativní strukturu identifikujeme, podle očekávání, na Šumavě, příp. v Nise, nejméně pak v Pomoraví. Tento poznatek mj. ukazuje na míru integrace obcí nepochybně podmíněnou fyzickogeografickými i socioekonomickými podmínkami. To zároveň koresponduje s rozlohou, která je zde nejmenší – např. oproti Šumavě poloviční. Konečně počet obyvatel je zásadně determinován charakterem osídlení a ekonomického využití: extrémní hodnoty na jedné straně pro Beskydy, na druhé straně pro Šumavu (více než trojnásobek vs. zhruba polovina průměru za 5 MÚ).

Obr. 8.3 Administrativní/sídelní struktura vnějších periferií

Vysvětlivky: horní pruh – podíl obyvatelstva (2021), spodní pruh – podíl obcí.

Pramen: ČSÚ, vlastní zpracování

V modelovém území jako celku, jakož i v Česku, patří nejvíce obcí do velikostní skupiny 200–499 obyvatel (rozdíl činí jen 2,1 p.b.). To platí pro MÚ 2–4, nikoliv pro 1 Šumavu – třetina obcí do 200 obyvatel – a 5 Beskydy, které se „obvyklému“ rozložení zcela vymykají. Zde dominují obce s 1 000–1 999 obyvateli, dále nejenže se tu nevyskytují obce nejmenší kategorie, ale druhou nejčetnější kategorií jsou obce 10+ tis. – je jich 16 z 89. Při generalizaci, tři nejnižší kategorie – tedy do 1 000 obyvatel – tvoří jak ve vnějších modelových územích, tak v Česku v zásadě shodně 3/4 všech obcí (73,3 vs. 76,2 %).

Pro podíl obyvatel platí, že souhrn modelových území v zásadě koreluje se situací v Česku, a to zejména v nižších velikostních kategoriích (čtyřech do 2 000 obyvatel). Podstatným rozdílem je na jedné straně vyšší zastoupení obcí 2 000–4 999 obyvatel, a naopak nižší podíl nejvyšší kategorie 10+ tis. (o 4, resp. 7,5 p.b.). Obecnému trendu se vymyká především MÚ 5 Beskydy, kde v obcích/městech s populací nad 10 tis. osob žijí 3/5 všech obyvatel. Ve všech modelových územích tato kategorie zaujímá první místo, přičemž nejslabší je na Šumavě a v Pomoraví (viz *Obr. 8.3*). Tam se významně, s obdobným podílem, uplatňují kategorie 1 000–1 999, resp. 2 000–4 999 osob.

8.2 KARLOVARSKO / Zuzana Khendriche Trhlínová

Toto modelové území vykazuje jak z prostorového, tak i socioekonomického hlediska typické rysy periferního regionu, přestože nedisponuje významnější fyzicko-geografickou bariérou typu pohorí, vodní toky nebo velké vodní plochy apod. Periferní charakter je výsledkem dlouhodobého populačního vývoje a sídelní struktury, jakož i ekonomické základny. Tendence k nivelizaci regionálních diferencí a posilování socioekonomické základny problémových oblastí, které byly diskutované, příp. aplikované před rokem 1989, nepřinesly do sledovaného území významnější rozvojové impulzy (Novotná 2000).

Námi vymezené MÚ Karlovarsko je vnitrozemskou periferií. Nachází se na vnitřní hranici čtyř krajů: Středočeského, Plzeňského, Karlovarského a Ústeckého a je tvořeno územím SO ORP Karlovy Vary, Rakovník, Kralovice a Podbořany. Základní data pro celé modelové území i dílčí části přináší *Tab. 8.3*. Největším správním obvodem disponuje ORP Karlovy Vary, jehož součástí je Vojenský újezd Hradiště. Na severu hraničí tento obvod s Německem/Saskem, ostatní spádová území sousedí s dalšími vnitřními administrativními hranicemi SO ORP ve výše zmíněných čtyřech krajích. Polovina modelového území je charakterizována jako mírně až výrazně problémové, mezi rozvinutá území řadíme cca desetinu sledovaného území (MMR 2020).

Základní charakteristika území

Pro vnitřní MÚ 1 je typická mírně zvlněná krajina, popř. mírná pahorkatina (území dosahuje nadmořských výšek cca v rozmezí 350–600 m.n.m.). Krajina je dlouhodobě lesnický a zemědělsky využívaná. Severní část území je tvořena masivem Krušných hor. Většina sledovaného území je využívána zejména pro zemědělství s dominantní rolí obilnictví,

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

popř. chmelařství zejména v SO ORP Podbořansko. Z průmyslu hraje významnější roli výroba porcelánu a keramiky na Karlovarsku v souvislosti s těžbou kaolinu. Významnějším centrem území je krajské město Karlovy Vary, které disponuje širší ekonomickou základnou (vedle výroby porcelánu hraje významnou roli lázeňství).

Tab. 8.3 Základní charakteristiky MÚ Karlovarsko

Ukazatel	SO ORP			
	Karlovy Vary	Podbořany	Kralovice	Rakovník
Kraj	Karlovarský	Ústecký	Plzeňský	Středočeský
Počet obcí	41	11	44	83
z toho měst	9	4	5	3
Rozloha v km²	1 196	341	659	896
Počet obyvatel	87 001	15 649	22 490	55 737
Počet obyvatel ORP	49 326	6 386	3 478	15 909
Hustota zalidnění (osoby/km²)	74	46	34	62
Průměrný věk	44,3	42,5	43,6	43,2
Index stáří	154,1	123,9	148,6	133,9
Podíl nezaměstnaných osob (v %)	6,26	5,54	4,01	3,19
Ekonomické subjekty v území	26 652	2 952	5 528	12 270
z toho fyzické osoby	18 479	2 361	4 605	9 759
právnícké osoby	8 173	106	186	2 511

Pramen: ČSÚ

Území má potenciál pro rozvoj rekreace a cestovního ruchu, včetně udržitelného cestovního ruchu (zejména však barokní památky, vojenské objekty, přírodní zajímavosti, vodní toky), tento potenciál není dostatečně naplněn (absence turistické infrastruktury, služeb, chátrající kulturní památky i malé povědomí o území). V modelovém území chybí regionální hospodářská centra, osídlení je řídké (Novotná 2005).

Středem území prochází silnice první třídy I/6 Praha – Cheb, která má statut mezinárodního tahu E48. V dílčích úsecích je v provozu dálniční tah D6 (Nové Strašecí – Krušovice, Lubenec – Chyšce), další úseky jsou v současnosti budovány. Výstavba dalších úseků dálnice může v budoucnu pozitivně přispět k přiblížení území významnějším ekonomickým centrům (zejména Praze jako jádrovému ekonomickému centru širšího území) i posílení dostupnosti

území pro ekonomické subjekty. Důležitou roli zde bude hrát kapacita představitelů místní správy k podpoře rozvoje vybraných hospodářských aktivit. Územím dále prochází silnice I. třídy č. 27 Most – Plzeň. Železniční dopravu zajišťuje síť regionálních tratí.

Území postrádá vyspělá hospodářská centra, která by tvořila přirozené spádové oblasti regionu. Mezi významnější centra mikroregionálního významu se zastoupením průmyslových oborů patří v jednotlivých SO ORP dále města:

- Karlovy Vary: Nejdek, Bečov nad Teplou, Chyše, Nová Role, Toužim, Žlutice;
- Rakovník: Nové Strašecí;
- Kralovice: Kaznějov, Kozłany, Plasy, Manětín;
- Podbořany: Vroutek, Lubenec, Blšany, Kryry.

Z hlediska sídelní struktury má modelové území charakter venkovského osídlení, převažují málo obydlené oblasti, malé obce a malá města. Většina obcí má méně než 1 000 obyvatel. Nejlidnatějším městem jsou Karlovy Vary s téměř padesáti tisíci obyvatel. Oblast s nejmenší hustotou zalidnění je Podbořansko. Bariéru rozvoje území tvoří na území SO ORP Podbořany a Karlovy Vary Vojenský újezd Hradiště, který má s ohledem na jeho uzavřenost podobný efekt jako hranice (nepropustná hranice).

Hraniční efekt území sehrávala před druhou světovou válkou i jazyková a národnostní hranice. Na území SO ORP Podbořansko, Karlovy Vary a Kralovice převládalo německé obyvatelstvo, české obyvatelstvo tvořilo menšinu s horším ekonomickým postavením. České obyvatelstvo bylo více zastoupeno na Rakovnicku (Novotná 2005). Národnostní složení znamenalo minimum vzájemných kontaktů, vnitrozemí státu bylo rozdělenou pomyslnou jazykovou hranicí. Současná perifernost území je do určité míry ovlivněna i historickou administrativní nestabilitou a střídáním příslušnosti obcí a měst k jednotlivým politickým okresům.

Obyvatelstvo

Populační trendy vykazují v modelovém území Karlovarsko dlouhodobě negativní tendence. Rozvoj území byl v minulosti převážně vázán na zemědělskou produkci a na její případné zpracování (pěstování obilí a chmele, chov dobytka). Významnou roli ve struktuře místní ekonomiky hrály a stále hrají lesy a s nimi spojené lesnictví. Kromě absence silné hospodářské (zejména průmyslové) základny ovlivnil současný stav i poválečný odsun německého obyvatelstva a příchod nových obyvatel z vnitrozemí, popř. příchod volyňských Čechů. Změna složení obyvatel ovlivnila současné socioekonomické i kulturní charakteristiky obyvatelstva. Některá území regionu zůstala nedosídlena.

Převážná část modelového území je charakteristická dlouhodobým demografickým poklesem, resp. kontinuálním úbytkem obyvatel. Snižování počtu obyvatel je ovlivněno pozvolným snižováním počtu nově narozených dětí v souladu s reprodukčním chováním celé populace i stěhováním pracovní síly za prací do jiných regionů.

Zemědělství neposkytuje vysoký počet pracovních příležitostí, zejména mladí lidé s maturitou, popř. vysokoškolským vzděláním odcházejí do měst mimo modelové území.

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

Nejvíce postiženy jsou obce na krajském čtyřmezí, zejména Lubenec, Kryry, Krásné Údolí, Jesenice, Kožlany.

Naopak obce s dobrou dopravní dostupností do jádrového ekonomického centra (Plasy, Kaznějov do Plzně, obce v blízkosti města Rakovník a Stochov do Prahy, popř. Kladna, obce v blízkosti Karlových Varů do krajského města, popř. do německého příhraničí) vykazují kladné hodnoty růstu počtu obyvatel. Významnou roli v rozvoji těchto obcí hraje stále přetrvávající zájem o bydlení v cenově dostupnějších lokalitách, ale s dobrou dostupností do ekonomických center. Rozvoj obcí v těchto oblastech limituje zejména nedostatek pozemků, které by mohly být využity k další rezidenční výstavbě. Nedostatečná dopravní obslužnost je řešena individuální dopravou.

V obcích a městech modelového území dochází ke stárnutí populace. V souladu s celorepublikovými trendy vývoje obyvatel dochází k růstu počtu obyvatel ve vyšším věku (kontinuálně se zvyšující index stáří – zejména v SO ORP Kralovice). Ve sledovaném území je rovněž ve srovnání s celorepublikovými daty menší podíl osob s vysokoškolským vzděláním a středoškolským vzděláním s maturitou. Tyto charakteristiky prohlubují neatraktivitu území pro investory a pro budování pracovních příležitostí s přidanou hodnotou.

Vybrané ekonomické charakteristiky

Pro analýzu ekonomiky modelového území byla zkoumána míra nezaměstnanosti, počet podnikatelských subjektů i daňová výtěžnost území. Jak již bylo zmíněno výše, limitem ekonomického rozvoje modelového území je absence větších zaměstnavatelů v regionu, z hlediska podnikové struktury dominují malé nebo středně velké firmy. Pozitivní trendy v růstu zaměstnanosti zaznamenáváme u SO ORP Podbořany v souvislosti s rozvojem průmyslových zón v ULK: dostavba dálnice D7 do Chomutova. V mnoha malých obcích nejsou téměř žádné pracovní příležitosti nad rámec zemědělství nebo lesnictví. I v těchto oborech jsou pracovní příležitosti limitované. Relativně velká vzdálenost obcí v modelovém území vůči významnějším ekonomickým centrům a slabší dopravní obslužnost v porovnání se spádovými regiony hospodářských center působí u vybraných skupin obyvatel jako demotivační faktory pro zapojení se na trh práce.

Podíl nezaměstnaných osob je mírně vyšší v porovnání s dalšími územími. Zhoršený přístup na trh práce mají v celém regionu osoby zdravotně znevýhodněné. Ekonomickou situaci SO ORP Podbořany a Karlovy Vary ovlivňuje celková nízká ekonomická výkonnost krajů, jejichž jsou součástí (Karlovarský i Ústecký kraj patří mezi strukturálně postižené, resp. problémové regiony). Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla k 31. 12. 2021 v SO ORP Karlovy Vary (6,26%), podobné charakteristiky vykazuje SO ORP Podbořany (5,9%). Naopak spádová území obcí, která náleží k ekonomicky vyspělejšími krajům Středočeskému a Plzeňskému, vykazují i přes slabou ekonomickou základnu polovičních hodnot nezaměstnanosti – v SO ORP Kralovice s hodnotou 3,12% a v SO ORP Rakovník 3,10%. Příslušnost ke kraji a možnost dojíždky do hospodářských center tak hraje v rozvoji území zásadní roli.

Vyjížďka za prací je velmi diverzifikovaná jak z hlediska cílového regionu, tak i z hlediska odvětvové struktury nabídky práce. K posílení pracovních příležitostí modelového území

přispělo zejména vybudování průmyslových zón v Plzni, v menší míře také v Podbořanech, Lounech a dalších lokalitách. Část obyvatel dojíždí pravidelně za prací do Hlavního města Prahy (zejména z SO ORP Rakovník, ale i z dalších spádových obvodů).

V regionu je několik menších významných zaměstnavatelů – např. firma BEST, COOP družstvo Plasy, Hansa Česko Kralovice, Procter & Gamble – Rakona, s.r.o., Rakovník, Witte Automotive Nejdek a další. Z celkového počtu ekonomických subjektů tvoří cca 75 % fyzické osoby a cca 18 % právnické osoby. Vysoký podíl fyzických osob je dán zejména současnými trendy preference zaměstnavatelů nepřijímat zaměstnance do pracovního poměru a spíše je zaměstnávat na živnostenské oprávnění.

Vybrané poznatky z dotazníkového šetření se starosty/starostkami obcí

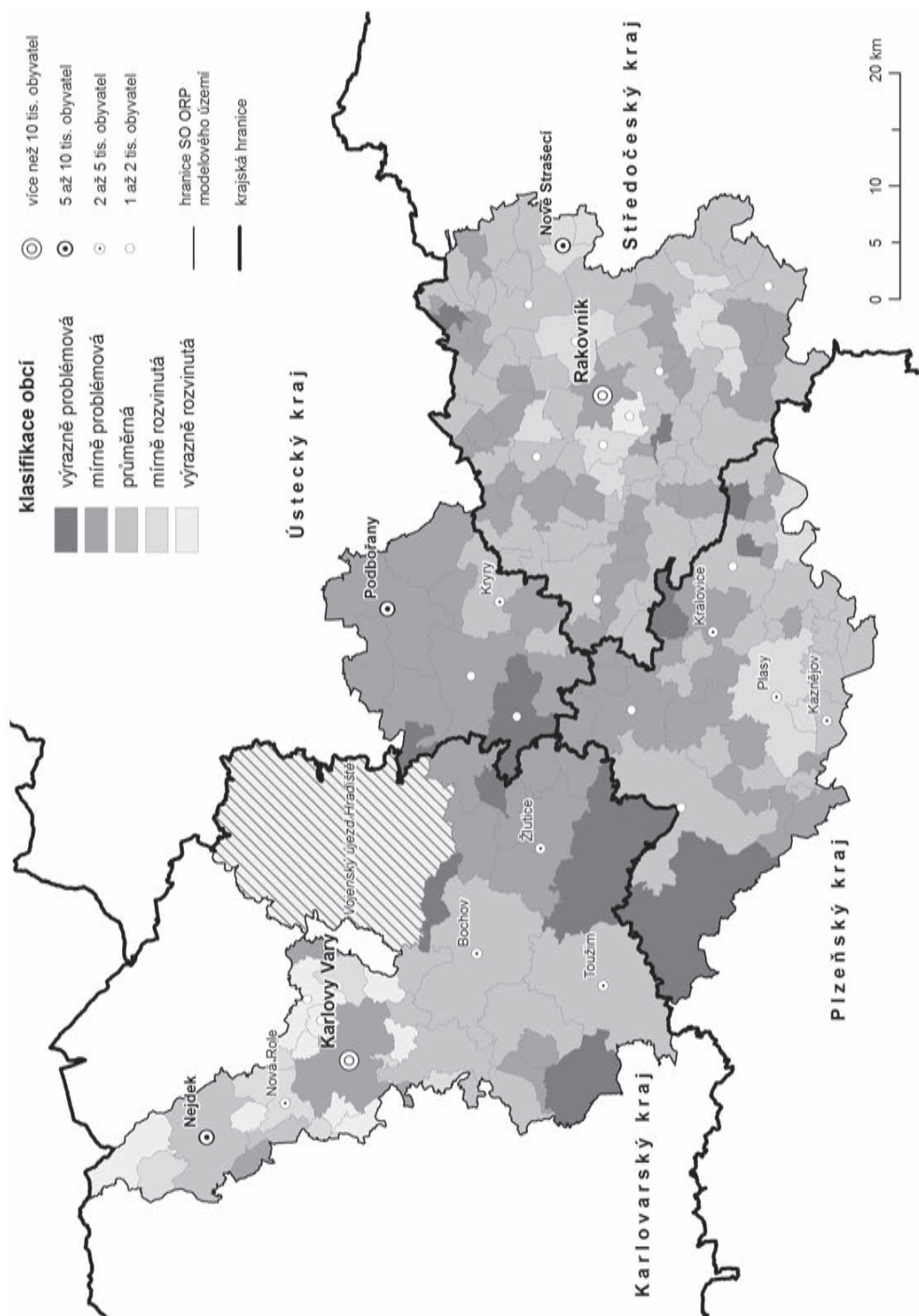
Rozvojové problémy a příležitosti rozvoje obcí a měst byly – tak jako i v dalších modelových územích – diskutovány se zástupci místních samospráv. Starostové a starostky shodně uváděli, že významnou rozvojovou příležitostí jejich obcí je kvalitní životní prostředí, krajina, klid, architektonický vzhled obcí. Bariérou rozvoje obcí a měst je naopak nerozvinutá technická infrastruktura, chybějící vybrané veřejné služby (zejména zdravotnické služby, ale i sociální služby, nabídka vzdělávacích a kulturních zařízení) a nedostatek pozemků na bytovou výstavbu. Jako jeden ze závažných problémů rozvoje obce byly v některých lokalitách uváděny problémy v soužití různých sociálních skupin v obci, špatné vzájemné vztahy, sociální konflikty i nedostatečná občanská angažovanost apod. Příčinou může být malá míra sounáležitosti obyvatel s územím a nezájem o veřejný prostor obcí a měst, která souvisí s poválečným dosídlováním regionu.

Starostové často deklarovali malý nebo téměř žádný zájem kraje nebo jiných orgánů o jejich problémy. Nedostatečný zájem krajů o své periferie se odráží v kvalitě silniční sítě i v neprovázanosti dopravních spojů a celkové dopravní obslužnosti území. Významnou roli v překonávání „hraničních“ efektů sehrává meziobecní spolupráce na úrovni jednotlivých obcí.

Představitelé obcí by uvítali adresnější dotační tituly, které by reflektovaly jejich investiční potřeby, které jsou v periferních regionech jiné než ve „vnitrozemí“. Obce často nejsou dovybaveny základní technickou infrastrukturou. Podle názorů starostů a starostek by mohl být tento problém řešen cíleně orientovanými dotacemi, které by podporovaly budování a rozvíjení technické infrastruktury, zřizování škol, rozvíjení občanské infrastruktury apod. Jednou z priorit obcí je i realizace opatření, která by podpořila prostupnost krajských hranic pro veřejnou dopravu (podpora dojížděky do škol, na kroužky, za prací, za službami).

Na základě hodnocení rozvojového potenciálu obcí a jejich vývojových tendencí (ukazatele dopravní dostupnosti, nezaměstnanosti, počtu podnikatelů, populačního vývoje a další kritéria) je možné konstatovat, že existuje vazba mezi krajskou hranicí a socioekonomickými charakteristikami obcí a měst v dotčeném území (viz *Obr. 8.4*). Zejména obce a města na hranici dvou/tří krajů vykazují negativní trendy v rozvoji území (Lubenecko, Toužimsko, Jesenicko, oblast Džbánů, Kralovicko). Perifernost území má dlouhodobé tendence, v současnosti se řada sociálních i ekonomických ukazatelů v území nadále zhoršuje. Diferenciace území bude do budoucna závislá na rozvoji hospodářských center, kam obyvatelé dojíždí, na rozvoji dopravní

Obr. 8.4 Modelové území Karlovarsko dle komplexního ukazatele perifernosti

infrastruktury i na schopnosti obcí a krajů vytvářet společné strategie a projekty, které budou jednotlivé obce a mikroregiony více propojovat. Neméně důležitou roli v budoucím rozvoji území by měly sehrávat kraje i jednotlivé obce s rozšířenou působností.

8.3 PLZEŇSKO / Jaroslav Dokoupil

Kapitola přináší prezentaci poznatků získaných jak kabinetním výzkumem, tak empirickým šetřením v terénu. Plzeňsko je pracovní název modelového území (poněkud zavádějící). V souladu s filosofií projektu se jedná o území zahrnující celkem tři správní obvody obcí s rozšířenou pravomocí při krajských hranicích, konkrétně pak styku krajů Plzeňského (Nepomuk), Jihočeského (Blatná) a Středočeského (Příbram). Jedná se o region, který tradičně vykazuje znaky vnitřní periferie, což může být důsledkem historie správy tohoto území s celkem dlouhodobě stabilní hranicí vymezených správních celků (Tab. 8.4).

Tab. 8.4 Základní charakteristiky MÚ Plzeňsko (2020)

Ukazatel	SO ORP		
	Nepomuk	Blatná	Příbram
Počet obcí	26	26	74
Počet částí obcí	64	66	161
Počet obcí se statutem města	2	3	2
Výměra v km ² (k 31. 12.)	309	279	796
Hustota zalidnění (osoby/km ²)	38	49	88
Počet obyvatel (k 31. 12.)	11 603	13 604	69 995
Živě narození (v ‰)	7,2	8,3	9,3
Zemřelí (v ‰)	12,0	12,4	12,9
Přirozený přírůstek/úbytek obyvatel (v ‰)	-4,8	-4,1	-3,6
Přistěhovalí (v ‰)	22,4	16,1	16,5
Vystěhovalí (v ‰)	15,9	16,7	12,2
Přírůstek/úbytek obyvatel stěhováním (v ‰)	6,5	-0,6	4,3
Celkový přírůstek (úbytek) obyvatel (v ‰)	1,7	-4,7	0,7
Index stáří (obyv. 65+ let × 100 / 0–14 let)	163,9	160,1	138,8
Počet uchazečů na 1 pracovní místo v evidenci ÚP	0,6	1,1	1,1
Podíl nezaměstnaných osob (%)	3,5	2,6	4,7
Dokončené byty na 1 000 obyvatel	1,4	4,5	2,9

Pramen: ČSÚ

Sociodemografická charakteristika modelového území

Na ploše téměř 1 400 km² žije řádově 95 tis. obyvatel (2020), tři čtvrtiny z nich v plošně největším SO ORP Příbram. Nepomucko i Blatensko mají výrazně nižší hustotou zalidnění než Příbramsko. Administrativně se MÚ člení na 126 obcí, téměř 300 částí obcí svědčí o velké rozdrobenosti sídelní struktury. Obcí se statutem města se zde nachází sedm, poměrně rovnoměrně rozložených na celém území.

Populační vývoj, sledovaný prostřednictvím základních ukazatelů přirozené měny a migrace, není v zásadě příliš diferencovaný. U přirozeného pohybu obyvatelstva je natalita i mortalita mírně vyšší v SO ORP Příbram, ve všech SO ORP však obyvatelstvo přirozenou cestou ubývá (záporný přirozený přírůstek). Pokud k tomu přidáme mechanický pohyb obyvatelstva, zjistíme, že záporných hodnot nabývá saldo pohybu pouze v SO ORP Blatná, což se v korelaci s negativním přirozeným přírůstkem projevuje na Blatensku i celkovým úbytkem obyvatelstva.

Setkáváme se zde s poměrně vysokou hodnotou indexu stáří, extrémny jsou hodnoty přesahující 160 (Nepomuk, Blatná), příznivější hodnotu nabývá v SO ORP Příbram, což odpovídá i zdejší vyšší míře natality. Naproti tomu míra nezaměstnanosti se drží kolem republikového průměru, nejpříznivější situaci s hodnotou pod 3% identifikujeme pro SO ORP Blatná. Další z ukazatelů, počet uchazečů na jedno pracovní místo, dokládá srovnatelnou situaci v celém modelovém území, která je jeden uchazeč na jedno pracovní místo. Konečně ukazatelem rezidenční atraktivity je počet dokončených bytů v přepočtu na 1 000 obyvatel. Atraktivnější se jeví SO ORP Blatná, což by mohlo napomoci stabilizaci obyvatelstva snížením či zastavením zdejšího celkového úbytku obyvatelstva.

Socioekonomická analýza na lokální/komunální úrovni

Ze statistického rozložení syntetického ukazatele populačního vývoje⁵⁰ zjistíme poměrně zřejmou asymetrii k podprůměrnému či negativnímu vývoji v jižní části modelového území, poměrně souvislý pás území obcí Nepomucka při krajské hranici, překračující na Příbramsko, ostrůvkovitě špatná situace na Blatensku, kde se ale velká část obcí pohybuje v průměru. Nejlepší situaci zaznamenáváme pro Příbramsko, kde se dokonce řada obcí nachází „v zelených barvách/číslech“, tj. patří mezi mírně nadprůměrné, resp. rozvojové (opak periferních).

V ekonomice se výrazně periferní obce v MÚ vyskytují jen zřídka (Nepomucko) bez významných shluků obcí. Kategorie mírně periferní dominuje na Nepomucku a překračuje hranice na Blatensko i Příbramsko. Průměrné obce až obce s pozitivním ekonomickým vývojem se vyskytují více na Příbramsku a v zázemí města Blatná.

Situace v dopravní dostupnosti je poněkud odlišná. Zatímco podprůměrné až výrazně podprůměrné obce víceméně souvisle kopírují krajské hranice především na Příbramsku, celkově převažují obce průměrné na Nepomucku i Příbramsku až nadprůměrné rozložené

⁵⁰ Jedna ze tří syntetických tematických map, konstruovaných s využitím dílčích/analytických map dle jednotlivých ukazatelů (např. migrace, index stáří, populační vývoj).

ostrůvkovitě na celém modelovém území. Celkově pozitivně vyznívá dopravní dostupnost na Nepomucku.

Pokrytí internetem v modelovém území vykazuje značné rozdíly. V místech s lokalizací měst je pokrytí internetem na velmi dobré až vynikající úrovni, na ostatním území je pokrytí slabé až nedostatečné. Velmi špatná situace je především na Nepomucku s výjimkou samotného Nepomuka, podobně v jihovýchodní části Příbramska a v hraničních obcích SO ORP Blatná, kde i městy Bělčice je na tom špatně.

Územní diferenciaci podle komplexního ukazatele (viz *Obr. 8.5*) potvrzuje víceméně souvislou perifernost tohoto modelového území v kontaktu s krajskou hranicí, a to včetně zastoupení obcí výrazně periferních. Ty se přitom vyskytují na Nepomucku i na hranicích se sousedními SO ORP v rámci Plzeňského kraje. SO ORP Nepomuk je příkladem území, které díky komplexnímu ukazateli řadíme do vnitřních periferií především vlivem horších demografických a ekonomických ukazatelů, v němž ale dominantním ukazatelem perifernosti není dopravní dostupnost, která zde vykazuje průměrné až nadprůměrné hodnoty. To svým způsobem vyvrací hodnocení některých autorů, kteří perifernost či odlehlost vykazují především dopravní dostupností. Významnější zastoupení obcí s pozitivním vývojem se nachází jen na Příbramsku a v okolí Blatné.

Vybrané poznatky z dotazníkového šetření u starostů obcí

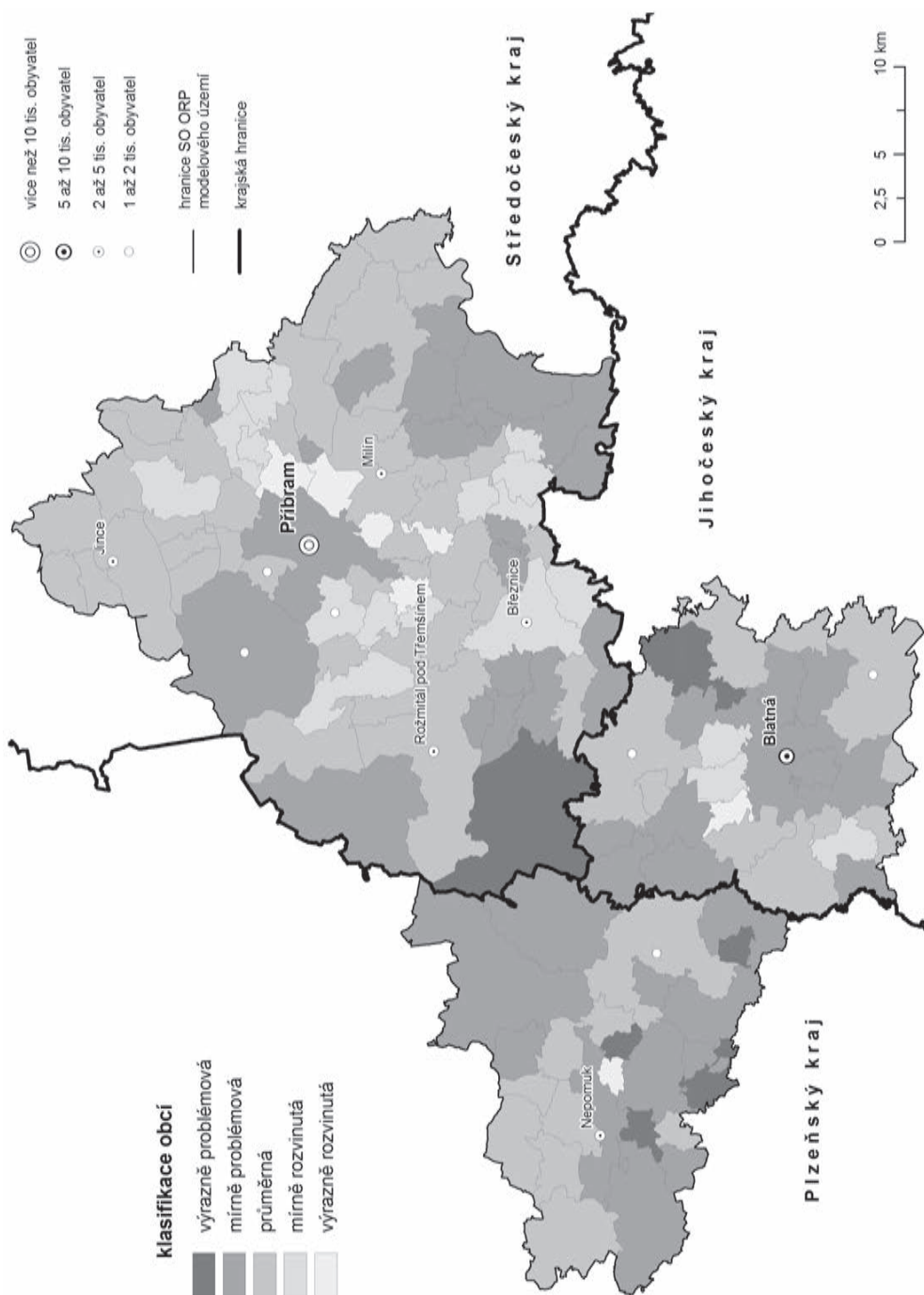
Za modelové území Plzeňsko jsme získali 33 dotazníků, řádově tedy zhruba šestinu z celkového počtu 195 dotazníků za 5 MÚ vnitřních periferií. Pro interpretaci získaných poznatků volíme komparaci s celým souborem, což nám umožňuje postihnout případně příslušná specifika. S vědomím nízké četnosti používáme přesto relativní vyjádření, byť spíše pro vystižení obecných trendů než statistické významnosti.

Z poměrně pestrého portfolia použitého dotazníku vybíráme několik témat, zaměřených jednak dovnitř – tj. na socioekonomickou situaci vč. reflexe místní populací, jednak navenek – jako pozice modelového území v širších souvislostech.

Specifičností tohoto MÚ je poměrně malá část starostů coby rodáků (pouze 17% dotázaných). V otázce spokojenosti obyvatelstva se životem v MÚ převládá spokojenost, byť je spolu s Karlovarskem nižší než v ostatních MÚ. Pozitivní je zájem občanů se do MÚ přistěhovat, který je naopak vyšší. Problémem ale zůstává málo volných stavebních parcel v dotazovaných obcích.

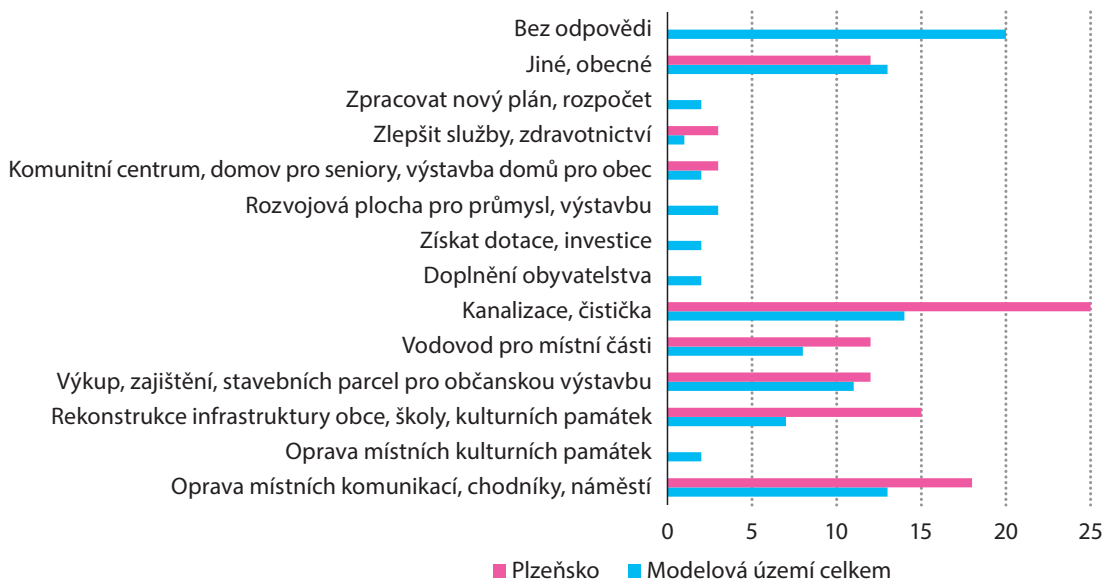
Téměř 40% starostů říká, že skutečnost, že poloha obce blízko krajské hranice má negativní dopad na možnosti jejího rozvoje a rozvoje ekonomických aktivit, což je vyšší podíl, než je průměr v ostatních MÚ. Jako pozitivum života v periferii vidí starostové především klid, přírodu a pěknou krajinu, což ale obdobně vyznívá i v dalších modelových oblastech.

Obr. 8.5 Modelové území Plzeňsko dle komplexního ukazatele perifernosti

Vyhodnocení otázky o hlavních úkolech obcí dokládá poměrně značnou tematickou rozrůzněnost tak, jak je vidí starostové/starostky a jak jsou uvedeny v rozvojových plánech obcí (Obr. 8.6). Pochopitelně za zmínku stojí, že pětina respondentů z celého souboru na tuto otázku neodpověděla, jinými slovy nedeklarují v otevřené otázce žádné úkoly. To se ovšem netýká hodnoceného MÚ Plzeňsko. V zásadě velký důraz v obou souborech je kladen na problematiku vybudování, opravu technické infrastruktury obcí (vodovod pro místní části, kanalizace a čistírny odpadních vod), dále opravu místních komunikací, chodníků a náměstí, obecních nemovitostí (školy, kulturní domy), což v případě Plzeňska má celkově silnější akcent. Srovnatelná je potřeba výkupu či zajištění stavebních parcel pro občanskou výstavbu. Naproti tomu menší význam v tomto MÚ hrají získání dotací a investic, zajištění rozvojových ploch pro průmysl a výstavbu, zpracování plánů a rozpočtů či oprava místních památek, což byly často úkoly v minulých volebních obdobích. Byť starostové Plzeňska mluví o potřebě nových stavebních parcel, úkoly v oblasti stabilizace obyvatelstva, získání nových obyvatel se v hlavních úkolech oproti ostatním vnitřním periferiím neobjevily.

Obr. 8.6 Hlavní úkoly obcí – srovnání Plzeňska a ostatních MÚ vnitřních periferií (v %)

Pramen: vlastní výzkum

Při vyjádření odpovědi na otázku *Co se starostům v jejich obci a okolí nelíbí?* (Tab. 8.5), byli starostové Plzeňska více konkrétnější (menší podíl odpovědi jiné, spíše obecné, žádný dotazník bez odpovědi). Starosty/starostky především trápí mezilidské vztahy (nejvyšší podíl odpovědi) a rovněž tranzitní doprava přes jejich obce, ekologická problematika a další problémy vedoucí ke zhoršení životního prostředí. Tyto problémy řeší dvě třetiny dotázaných starostů. Oproti ostatním modelovým územím se jich méně dotýká problematika dopravní obslužnosti, otázky nezaměstnanosti a nedostatek financí.

Tab. 8.5 Co se starostům MÚ Plzeňsko nelíbí v obci a jejím okolí? (v %)

Nelíbí se	Plzeňsko	MÚ vnitřních periferií celkem
Problém mezilidské vztahy (jakákoliv zmínka)	31	20
Sociální situace, není práce, nezaměstnanost	0	3
Odchod mladých, stárnutí	3	1
Malá aktivita obyvatel pro obec, problém chalupářů	0	1
Služby v obci, lékař, obchod, škola	3	2
Vybavenost obce, není voda, kanalizace	3	5
Dopravní obslužnost, dostupnost	6	9
Chybí kultura	3	1
Doprava – tranzit, životní prostředí	24	13
Místní doprava – kvalita komunikací	0	4
Problémy ekologické, kůrovec, černé skládky	9	6
Vnitřní ekonomické rozpory – podniky	0	1
Nedostatek financí pro rozvoj obce, chybí parcely	3	6
Administrativní problémy, byrokracie, covid	0	2
Jiné, spíše obecné	6	12
Neví, nic, vše v pořádku	9	9
Neuvedeno	0	5
Celkem	100	100

Pramen: vlastní výzkum

I odpovědi starostů na otázku *Co se jim v jejich obci a okolí líbí?*, jsou pro MÚ Plzeňsko specifické (Tab. 8.6). Větší význam pro ně mají klid, příroda, krajina, lesy v oblasti, ale i kulturní památky a historie, dále dostupnost města včetně zdravotní péče. Méně naopak vnímají jako pozitivum vztahy mezi občany, vstřícnost a patriotismus, podobně i otázku dotací a pozitivních dopadů projektů při zlepšení prostředí obcí. Výsledek koreluje i s hodnocením vztahu starostů směrem ke krajským úřadům, kde vztahy hodnotí v drtivé většině jako velmi dobré a dobré. Péči kraje o rozvoj oblasti, kde se jejich obec nalézá, hodnotí téměř polovina starostů na dobré úrovni, což je významně větší podíl než v dalších modelových územích.

Tab. 8.6 Co se starostům MÚ Plzeňsko líbí v obci a jejím okolí? (v %)

Líbí se	Plzeňsko	MÚ vnitřních periferií celkem
Líbí – obecně bez specifikace, dobře se tu žije	9	10
Klid, příroda, krajina, lesy, domov	67	60
Místní kulturní akce, kultura vůbec	0	3
Vztahy mezi občany, vstřícnost, patriotismus	6	10
Dostupnost, dostupnost města, dostupnost zdravotní péče	6	3
Úprava obce, vybavenost	3	4
Kulturní památky, historie	9	3
Pozitivní dopady projektů, snahy obce o zlepšení prostředí, obnova obce, dotace	0	1
Neví, nic	0	2
Jiné	0	2
Neuveдено	0	2
Celkem	100	100

Pramen: vlastní výzkum

8.4 VÝCHODNÍ ČECHY / František Zich

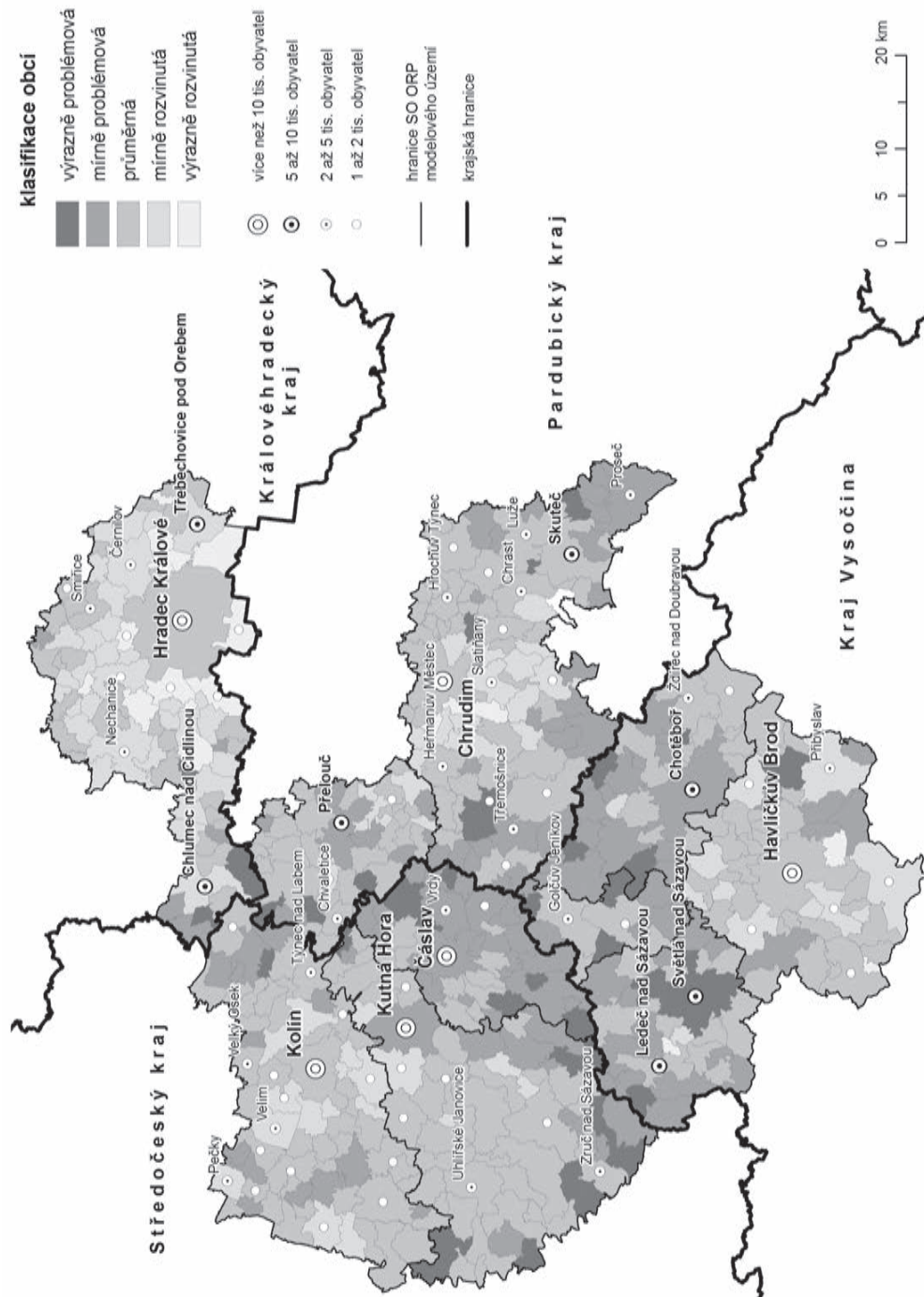
Modelové území označené jako Východní Čechy leží na hranici čtyř krajů. Toto vymezení vycházelo z předpokladů, oficiálních statistik a poznatků z jiných šetření, že obce ležící blízko krajských hranic mají různé problémy týkající se zejména pracovních příležitostí, dopravy, a v důsledku toho dochází k postupnému poklesu počtu obyvatel. Tyto obce se zpravidla potýkají s problémy občanské vybavenosti, nedostatečnými službami, dostupnosti lékaře apod. MÚ zahrnuje celkem devět SO ORP. Jde o území o rozloze 4 446 km², žije zde více než půl milionu lidí. Vyznačuje se relativně vysokou hustotou sídel: 486 obcí majících 1 269 částí (viz Tab. 8.7). Následující mapa (Obr. 8.7) ukazuje, že nejvíce obcí vykazujících problémovou povahu je v pásu kolem hranic Středočeského kraje. Od Kutné Hory směrem na jih je téměř souvislá síť problémových periferních obcí. Podobný shluk problémových (výrazně problémových a mírně problémových) registrujeme východně od Kolína na hranici s Královéhradeckým krajem a na hranici Pardubického kraje a Kraje Vysočina, mezi Golčovým Jeníkovem a Chotěboří. Dále můžeme spíše jednotlivě registrovat další výrazně problémové obce. Pokud měříme úroveň fungování obcí pomocí komplexního ukazatele (podrobněji viz 3. kapitola), je většina vymezeného modelového území problémová, v lepším případě průměrně problémová.

Tab. 8.7 Základní charakteristiky MÚ Východní Čechy (2020)

Ukazatel	SO ORP								
	Čáslav	Havlíčkův Brod	Hradec Králové	Chotěboř	Chrudim	Kolín	Kutná Hora	Přelouč	Světlá nad Sázavou
Počet obcí	37	57	81	31	86	69	51	42	32
Počet částí obcí	68	140	168	101	262	140	232	69	89
Počet obcí se statutem města	1	5	5	2	12	5	3	2	2
Výměra v km ² (k 31. 12.)	274	646	677	329	746	584	643	257	290
Počet obyvatel (k 31. 12.)	25 716	52 820	144 847	21 532	82 981	84 128	49 967	25 396	19 340
Hustota zalidnění (obyv./km ²)	94	82	214	65	111	144	78	99	67
Živé narození (v ‰)	12,1	11,2	11,1	10,5	10,6	10,6	10,3	10,4	9,8
Zemřelí (v ‰)	14,0	12,6	12,9	14,2	13,7	13,6	15,5	14,1	14,2
Přirozený přírůstek obyvatel (narození – zemřelí) (v ‰)	-1,9	-1,5	-1,9	-3,7	-3,0	-3,1	-5,2	-3,7	-4,4
Přistěhovalí (v ‰)	23,8	19,4	16,7	15,2	18,6	35,0	30,4	29,7	15,9
Vystěhovalí (v ‰)	17,7	14,7	15,9	14,9	14,0	21,2	20,0	16,7	14,1
Přirůstek obyvatel stěhováním (přistěhovalí – vystěhovalí) (v ‰)	6,1	4,8	0,8	0,3	4,6	13,9	10,4	13,0	1,8
Celkový přírůstek (úbytek) obyvatel (v ‰)	4,2	3,3	-1,1	-3,4	1,6	10,8	5,1	9,3	-2,6
Průměrný věk mužů (roky)	41,6	41,4	42,0	42,8	41,5	40,7	42,3	41,8	43,4
Průměrný věk žen (roky)	44,2	44,2	45,2	45,1	44,5	43,8	44,9	44,4	45,7
Podíl obyvatel ve věku 65 a více let (%)	21,2	21,0	22,9	22,8	21,3	20,2	21,9	21,2	23,2
Index stáří (počet osob ve věku 65+ / 0–14)	127,0	126,6	143,3	150,3	133,7	120,5	143,3	133,3	159,2
Počet uchazečů na 1 pracovní místo v evidenci ÚP	1,3	0,9	0,8	1,9	0,7	0,5	0,7	1,0	2,3
Podíl nezaměstnaných osob (%)	3,24	2,30	2,64	2,48	2,74	3,37	3,06	3,25	4,22
Dokončené byty na 1 000 obyvatel	4,1	2,7	3,7	1,7	3,5	4,0	3,7	3,4	2,8

Pramen: ČSÚ

Obr. 8.7 Modelové území Východní Čechy dle komplexního ukazatele perifernosti

Demografické údaje ukazují, že v rámci tohoto celého MÚ je záporný přirozený přírůstek obyvatel. Nejnižší přírůstek obyvatelstva za sledované období pak konstatujeme u SO ORP Kutná Hora a Světlá nad Sázavou. Přitom ovšem nedochází k celkovému úbytku obyvatel, protože je více přistěhovalých než vystěhovalých. Celkový průměrný přírůstek obyvatel je 3 ‰. Migrace podle sledovaných SO ORP je ovšem nerovnoměrná. Zatímco v rámci SO ORP Kolín činí přírůstek více než 10 ‰ a Přelouč 9,3 ‰, SO ORP Chotěboř a Hradec Králové vykazují záporný charakter. Podobně je otevřenou otázkou, do kterých obcí směřovali ti, kteří se přistěhovali, patrně se to významněji netýká problémových periferních obcí. K této problematice se vrátíme s využitím údajů z výzkumu, jež jsme uskutečnili ve vybraných obcích tohoto MÚ.

Průzkum starostů vybraných obcí

S cílem přesnějšího zjištění situace v problémových periferních obcích bylo uskutečněno hloubkové dotazníkové šetření se starosty/starostkami vybraných obcí. V rámci zde sledovaného modelového území bylo provedeno celkem 72 výzkumných rozhovorů, což odpovídá nadprůměrné velikosti území i populace v porovnání s ostatními MÚ. Výběr obcí byl orientován záměrně více na malé obce. Do 500 obyvatel bylo osloveno 43 obcí, což je téměř 60 % ze všech zkoumaných obcí.

Srovnání ukazatelů migrace se stavem všech modelových území v rámci Česka nevykazuje významnější rozdíl. Rovněž převažuje – v období 2016–2019 – počet přistěhovalých nad vystěhovalými. Podíl osob v ekonomicky aktivním věku byl 62 %, z nich za prací mimo obec vyjíždělo 38 %. Průměrná míra nezaměstnanosti se ve sledovaném období pohybovala kolem 3 %. Vedle již uvedených demografických charakteristik se výzkum zaměřil na stabilitu obyvatelstva. Až na výjimky (3 %) starostové uvádí, že je vysoká. Naopak 4/5 starostů uvádí, že převažuje zájem se do obce přistěhovat. Podobně jako v jiných modelových územích, zájmu o přistěhování brání nedostatek volných bytů a parcel na výstavbu rodinných domů.

Občanská vybavenost, kterou posuzujeme podle dostatku obchodů, služeb a vybavenosti domů vodou a energiemi, je ve sledovaných obcích podobná situaci v rámci Česka. Počet zařízení občanské vybavenosti je ovlivněn především velikostí obce, případně její vzdáleností od lokálních/mikroregionálních a případně řádovostně vyšších center. V malých obcích do 500 obyvatel převažuje jen základní vybavení, přičemž často chybí obchody, restaurace, pošta a přiměřená dostupnost zdravotních služeb. Jen 28 % dotázaných starostů/starostek z obcí do 500 obyvatel uvedlo spokojenost s dostupností lékaře.

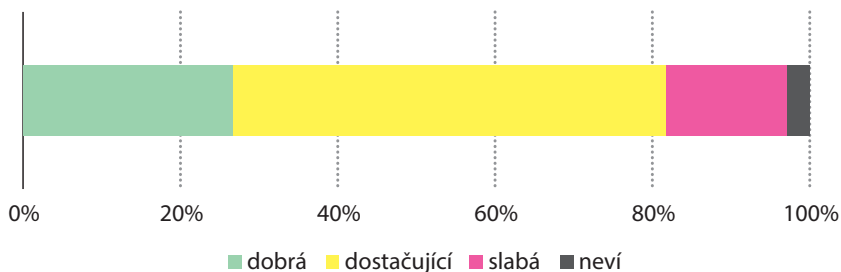
Specifickou součástí občanské vybavenosti obcí jsou rozmanité organizace a spolky sloužící k realizaci různých zájmů a potřeb obyvatel. Jde o sportovní, zájmové (myslivci, rybáři atd.), dále školské, ekologické, duchovní a charitativní aktivity. Opět platí, že ve větších obcích existuje více těchto organizací. Pokud jde o malé obce do 500 obyvatel, pak v námi sledovaném modelovém území působí jedna až tři tyto organizace. Jen v šesti takto velkých obcích pracuje více organizací. Aktivity těchto organizací jsou důležité pro občanský život, nabízejí občanům možnost různých činností uspokojujících jejich zájmy a potřeby. Pořádají různé veřejné akce, jsou ukazatelem míry pospolitosti a lokální identity obyvatel.

Významnou organizací působící téměř ve všech obcích jsou zejména hasiči a o něco méně časté a vlivné jsou pak sportovní organizace.

Součástí rozhovorů s představiteli lokální samosprávy byla i problematika týkající se územního plánu a řešení hlavních problémů, včetně problematiky získávání prostředků. Na otázku „*Jaké jsou hlavní problémy rozvoje obce, které je třeba řešit?*“ odpovědělo jen 55 ze 72 starostů. Ostatní odpověděli, že žádné problémy nemají nebo že nevědí, nic mimořádného a s vývojem obce jsou spokojeni. Mezi nejčastěji uváděné problémy pak patří: získání pozemků pro stavbu domů a problém se soukromníky (15×), dále pak provedení rekonstrukce budov, stavba chodníků (7×), vodovod, kanalizace (5×), sehnat peníze (7×), zlepšit soužití občanů (2×). Jednotlivě pak byly uváděny další úkoly a problémy, jako problém s odpadky, ekologická zátěž obce, zajištění služeb (lékař) apod. Starostové upozorňovali také na problém stárnutí a zajištění obyvatelstva, problém udržení mladých lidí v obci atd.

S ohledem na to, že byly zkoumány obce hlavně na hranicích krajů, bylo zjišťováno, nakolik je výhodné, že obec leží právě v tomto kraji, zda to má nějaké výhody či zda se v sousedním, nebo jiném kraji žije lépe. Z těch, kteří odpověděli, že má výhodu příslušnost k tomuto kraji (celkem 14 starostů), je devět z malých obcí do 500 obyvatel. Současně celkem 13 starostů vyslovuje nespokojenost s příslušností ke kraji a uvádí určité negativní důvody. Naopak většina odpovídajících hodnotí péči krajů o oblast, ve které leží jejich obec, příznivě (viz Obr. 8.8).

Obr. 8.8 Péče kraje o rozvoj oblasti za MÚ Východní Čechy (četnost)

Pramen: vlastní výzkum

V hodnocení každodenní činnosti starostů se objevuje rovněž kritika týkající se administrativní činnosti správy, zejména v souvislosti se získáváním projektů. Jejich odstranění by přispělo k lepšímu fungování obcí a řešení jejich sociálních a ekonomických problémů. Relativně nejvíce kritických hlasů v této souvislosti nacházíme u hodnocení spolupráce s krajským úřadem. Část dotazovaných vyslovuje neadresnou kritiku týkající se podle jejich názoru příliš „úřednického“ přístupu krajského úřadu k obcím, údajný malý zájem a malou informovanost vyšších složek o problémech „dole“. Naopak pokud jde o fungování zastupitelstva a místních orgánů v obci, převažuje kladné hodnocení obyvatelstva.

8.5 OLOMOUCKO / *Milan Jeřábek*

Než přikročíme k prezentaci poznatků získaných jak kabinetním výzkumem, tak empirickým šetřením v terénu, věnujme se představení modelového území pracovně, poněkud zavádějícím způsobem, označovaného jako Olomoucko. V souladu s filosofií projektu se jedná o území zahrnující celkem šest správních obvodů obcí s rozšířenou pravomocí při krajských hranicích, konkrétně pak styku krajů Vysočina (1), Pardubického (3), Olomouckého (1) a Jihomoravského (1 SO ORP).

Sociodemografická charakteristika modelového území

Na ploše přes 2 000 km² žije řádově 160 tis. obyvatel (2020), bezmála třetina z nich v SO ORP Boskovice (viz *Tab. 8.8*). Boskovicko, ale i Svitavsko se také poměrně výrazně odlišují hustotou zalidnění od průměrné hodnoty 77 obyv./km². Administrativně se MÚ člení na 214 obcí, zhruba dvojnásobek je částí obcí. Obcí se statutem města se zde nachází 13, poměrně výrazně jsou koncentrovány v opakovaně zmiňovaném Boskovicku. To se též vymyká z hlediska populační velikosti, např. oproti Konicku je 5× silnější.

Populační vývoj, sledovaný prostřednictvím základních ukazatelů přirozené změny a migrace, není příliš diferencovaný. U porodnosti se v zásadě odlišuje v negativním slova smyslu, resp. nižšími hodnotami, jen SO ORP Moravská Třebová. Úroveň úmrtnosti se pohybuje mezi 13 a 14,4%. Důsledkem je přirozený úbytek obyvatelstva, přičemž se týká všech SO ORP: nejvyšší vykazuje Moravská Třebová, nejnižší Svitavy. Hodnoty přistěhovačů a vystěhovačů (přes hranice jednotlivých SO ORP) kolísají mezi 10 a 15 ‰, jedinou výjimku – s vyšší mírou (objemem) obou složek – představuje Konicko. Výsledek migrace vyznívá příznivě pro čtyři ze šesti SO ORP, byť Svitavy se blíží vyrovnané bilanci. Nicméně celkový vývoj vyznívá neutrálně až negativně, a to zejména za Moravskotřebovsko a Bystřicko.

V MÚ Olomoucko se setkáváme s poměrně vysokou hodnotou indexu stárí, extrémny jsou hodnoty blízké až přesahující 150 (Bystřice nad Pernštejnem, Konice). Naproti tomu míra nezaměstnanosti se drží kolem republikového průměru, nejpříznivější situaci s hodnotou pod 3 % identifikujeme pro Poličku a Konice. Další z ukazatelů, počet uchazečů na jedno pracovní místo, dokládá nejlepší situaci v Poličce, nejhorší naopak v Bystřici. Konečně ukazatelem rezidenční atraktivity je počet dokončených bytů v přepočtu na 1 000 obyvatel. Ta, až na výjimky v podobě SO ORP Polička a Boskovice, je spíše podprůměrná a korelující tak do určité míry s mikro/regionální atraktivitou obecně.

Tab. 8.8 Základní charakteristiky MÚ Olomoucko (2020)

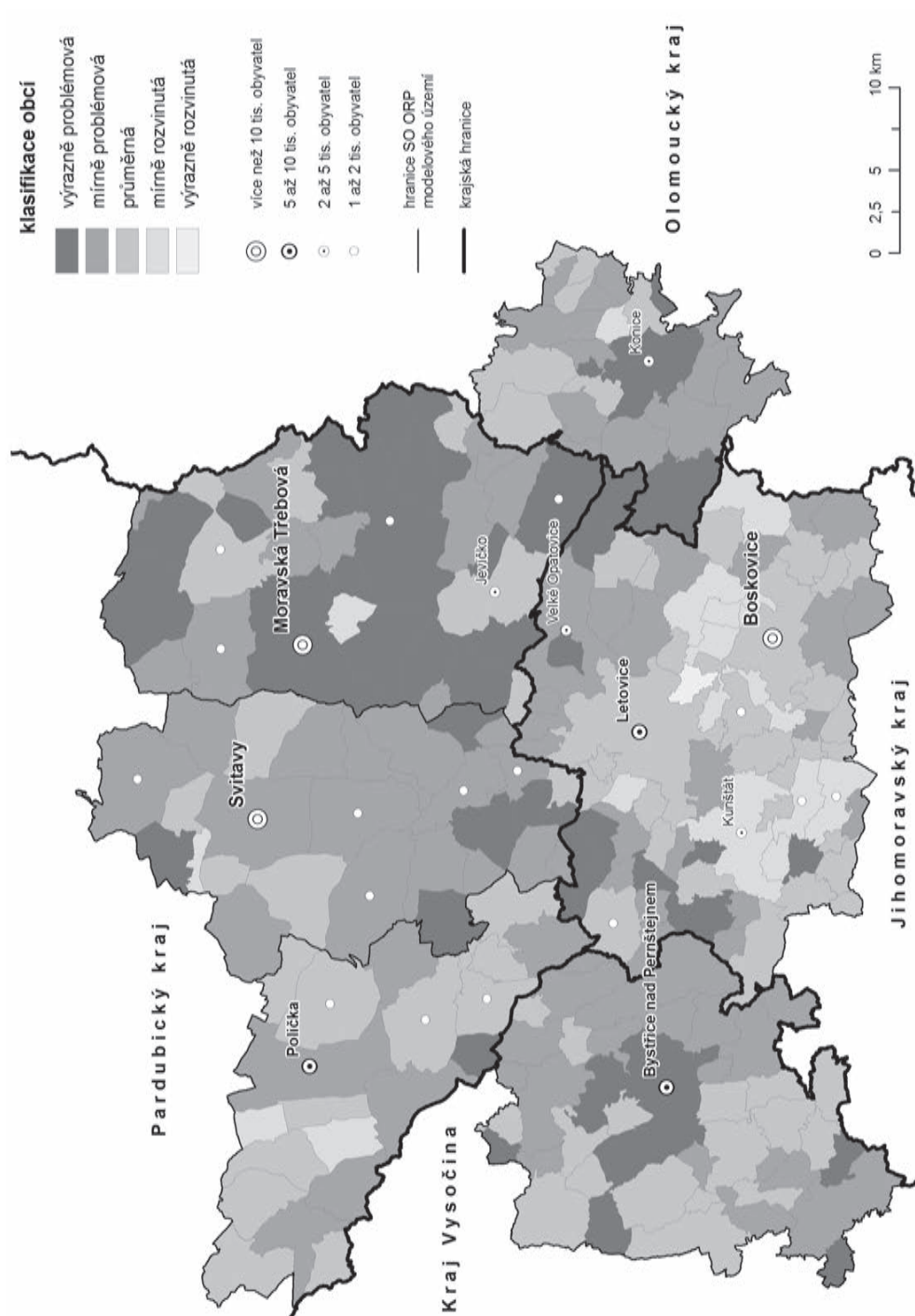
Ukazatel	SO ORP					
	Bystrice nad Pernštejnem	Políčka	Svitavy	Moravská Třebová	Konice	Boskovice
Počet obcí	39	20	28	33	21	73
Počet částí obcí	91	34	40	62	45	114
Počet obcí se statutem města	1	2	2	2	1	5
Výměra v km ² (k 31. 12.)	348	273	352	417	178	511
Hustota zalidnění (osoby/km ²)	57	72	89	62	60	102
Počet obyvatel (k 31. 12.)	19 665	19 615	31 305	25 972	10 646	52 059
Živě narození (‰)	10,4	10,8	10,1	9,3	10,3	10,0
Zemřelí (‰)	13,6	14,1	13,0	14,3	14,4	13,6
Přírozený přírůstek/úbytek obyvatel (‰)	-3,3	-3,3	-2,9	-5,0	-4,0	-3,7
Přistěhovalí (‰)	10,8	14,5	13,4	12,9	22,7	14,9
Vystěhovalí (‰)	12,1	11,0	12,9	14,3	17,5	10,3
Přírůstek/úbytek obyvatel stěhováním (‰)	-1,3	3,5	0,5	-1,4	5,2	4,6
Celkový přírůstek (úbytek) obyvatel (‰)	-4,6	0,2	-2,4	-6,4	1,1	0,9
Index stáří (obyv. 65+ let / 100 dětí 0-14 let)	148,1	126,7	132,2	143,0	159,9	124,7
Počet uchazečů na 1 pracovní místo v evidenci ÚP	5,3	0,5	1,2	1,8	3,5	4,0
Podíl nezaměstnaných osob (%)	3,74	2,50	3,37	4,66	2,89	3,98
Dokončené byty na 1 000 obyvatel	1,7	4,1	2,0	1,4	1,7	4,8

Pramen: ČSÚ

Socioekonomická analýza na lokální/komunální úrovni

Ze statistického rozložení syntetického ukazatele populačního vývoje zjistíme poměrně zřejmou asymetrii k podprůměrnému či negativnímu vývoji, když tyto obce se podílejí 3/4 až 4/5 na celkovém počtu obcí. Mírný podprůměr (perifernost) je typický pro Bystricko, Moravskotřebovsko a Konicko (tam se jiná kategorie v podstatě nevyskytuje). Nejlepší situaci zaznamenáváme pro Boskovicko, kde dokonce řada obcí se pohybuje „v zelených barvách/číslích“, tj. patří mezi mírně nadprůměrné, resp. rozvojové (opak periferních).

Obr. 8.9 Modelové území Olomoucko dle komplexního ukazatele perifernosti

V ekonomice, obdobně jako u obyvatelstva, se výrazně periferní obce vyskytují jen zřídka. Pokud přece jen vytvářejí určité shluky, nacházíme je na samotném severu MÚ – styk Moravskotřebovska a Lanškrounska a dále v centru MÚ – mezi Březovou nad Svitavou a Městečkem Trnávka. Dominantní zastoupení vykazují opět obce mírně periferní až průměrné, obce s pozitivním ekonomickým vývojem se vyskytují jen ojediněle a nahodile, avšak se zastoupením ve všech SO ORP.

Situace v dopravní dostupnosti je poněkud odlišná. Zatímco podprůměrné až výrazně podprůměrné obce víceméně souvisle kopírují krajské hranice, identifikujeme zřetelně i poměrně rozsáhlé území tvořené obcemi nadprůměrnými, resp. s pozitivním vývojem, a to zejména v SO ORP Boskovice: vedle centrální části také na Kunštátsku a Letovicku.

Územní diferenciaci podle komplexního ukazatele (*Obr. 8.9*) potvrzuje víceméně souvislou perifernost tohoto modelového území, a to včetně podstatného zastoupení obcí výrazně periferních. Ty se přitom vyskytují i v centrálních částech jednotlivých SO ORP, konkrétně Bystřice nad Pernštejnem a Moravská Třebová. Významnější zastoupení obcí s pozitivním vývojem se nachází jen na Boskovicku, jmenovitě kolem Kunštátu a severně od Boskovic.

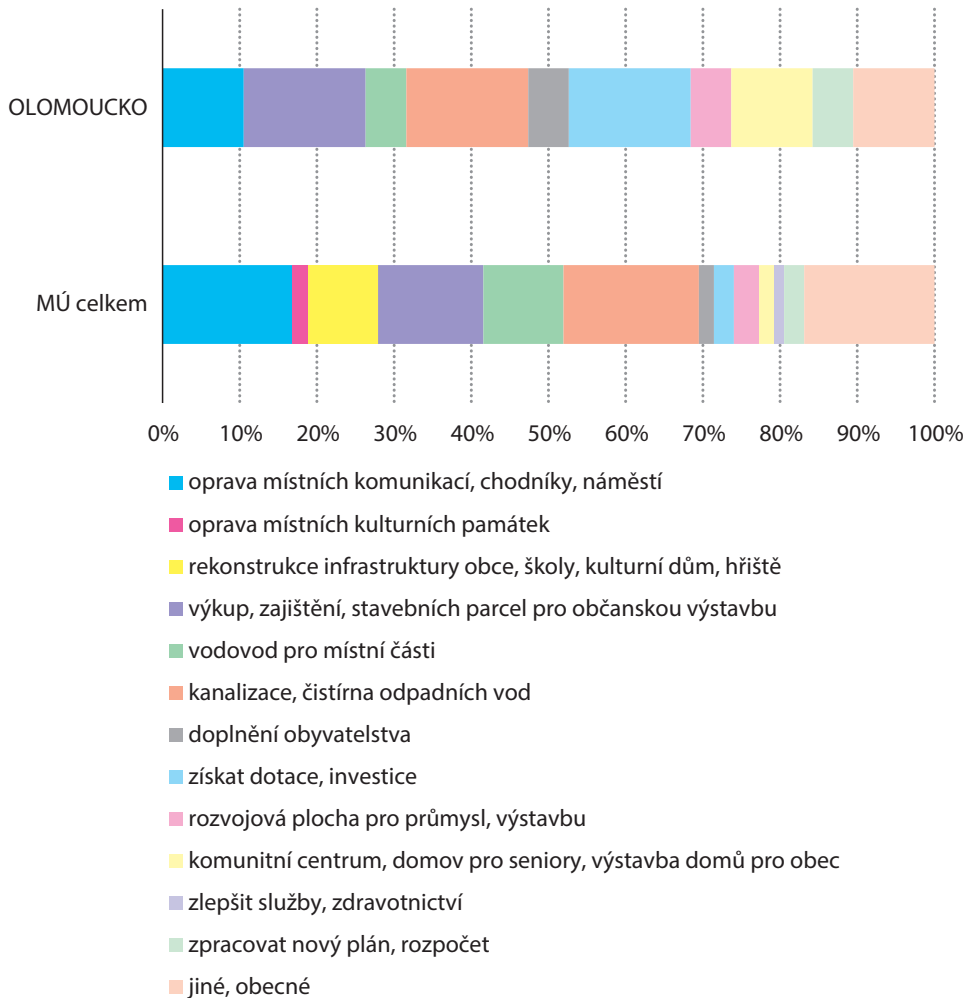
Vybrané poznatky z dotazníkového šetření u starostů měst a obcí

Za modelové území Olomoucko jsme získali 30 dotazníků, řádově tedy zhruba šestinu z celkového počtu 195 dotazníků za 5 MÚ vnitřních periferií. Pro interpretaci získaných poznatků volíme komparaci s celým souborem, což nám umožňuje postihnout případně příslušná specifika. S vědomím nízké četnosti používáme přesto relativní vyjádření, byť spíše pro vystižení obecných trendů než statistické významnosti.

Z poměrně pestrého portfolia použitého dotazníku vybíráme několik témat, zaměřených jednak dovnitř – tj. na socioekonomickou situaci vč. reflexe místní populací, jednak navenek – jako pozice modelového území v širších souvislostech.

Vyhodnocení první otázky dokládá poměrně značnou tematickou rozrůzněnost hlavních problémů obce tak, jak je vidí starostové/starostky, a to v obou sledovaných územích (*Obr. 8.10*). Pochopitelně za zmínku stojí, že třetina (Olomoucko) až pětina (celý soubor) na tuto otázku neodpověděla, jinými slovy nedeklarují v otevřené otázce žádné téma... V zásadě shodný důraz v obou souborech je kladen na problematiku kanalizace a čistírný odpadních vod, zástupci MÚ silněji akcentují výkup, zajištění, stavebních parcel pro občanskou výstavbu, získání dotace a investic, ale také problematiku komunitního centra, domova pro seniory a/či výstavbu domů pro obec.

Mezi problémy se řadí na prvním místě pozemky pro rozvoj (obce), a to při respektování objektivní danosti, totiž že se jedná o problém soukromníků, resp. privátního vlastnictví. Objevuje se také otázka technické a dopravní infrastruktury, obecně nedostatečné výstavby či obnovy (např. obecních budov, silnic, chodníků), ale také obtížné získání peněz (zejména u malých obcí), přílišná byrokracie, jakož i malá podpora z vyšších míst. Z hlediska populačního vývoje se konstatuje málo lidí, stárnutí, ale i problém mladých a jejich udržení ve zkoumaném území.

Obr. 8.10 Hlavní úkoly obcí – srovnání Olomoucka a ostatních MÚ vnitřních periferií (v %)

Pramen: vlastní výzkum

Sledujeme-li otázku, zda/co se starostům/starostkám líbí či nelíbí v jejich obci a příp. okolí, oceňují klidný život, v souladu s přírodou (krajinou), ale i vztahy mezi lidmi. Negativně pak vnímají problematiku dopravy, ať už se jedná o tranzit obcí (modelovým územím), či dostupnost (viz Tab. 8.9).

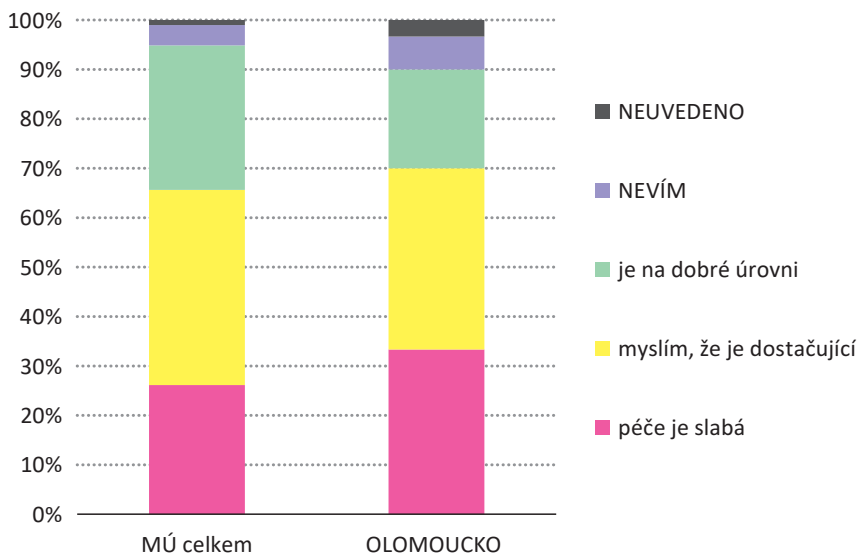
Druhý okruh se věnuje vztahu ke kraji, myšleno jak k úřadu, příp. samosprávě, tak pozici modelového území v rámci VÚSC. Pomineme-li „neurčité odpovědi“, pak při použité třístupňové škále se struktura příliš neodlišuje od víceméně třetinového zastoupení (Obr. 8.11). Mírné navýšení je snad patrné pro prostřední kategorii, tedy „péče je dostačující“.

Tab. 8.9 Co se starostům MÚ Olomoucko líbí či nelíbí v obci a jejím okolí? (četnost)

Líbí	MÚ celkem	OLOMOUCKO	Nelíbí	MÚ celkem	OLOMOUCKO
obecně bez specifikace, dobře se tu žije	19	3	problém mezilidské vztahy (jakákoliv zmínka)	40	3
klid, příroda, krajina, lesy, domov	119	18	doprava – dálková, průjezdy, životní prostředí	25	2
vztahy mezi občany, vstřícnost, patriotismus	20	2	dopravní obslužnost, dostupnost	17	3

Pramen: vlastní výzkum

Starostové/starostky se nedomnívají, že hranice kraje má negativní dopad na rozvoj jejich obce. To je převažující názor: mírně nad, resp. mírně pod polovinou všech dotázaných. Obdobně 4 z 10 za celý soubor a 6 z 10 za MÚ se přiklání k názoru, že zdejší život je stejný jako jinde, tj. nežije se zde ani lépe, ani hůře. To potvrzuje navazující otázka, totiž že jim nejsou známy nějaké výhody plynoucí ze zařazení v příslušném kraji.

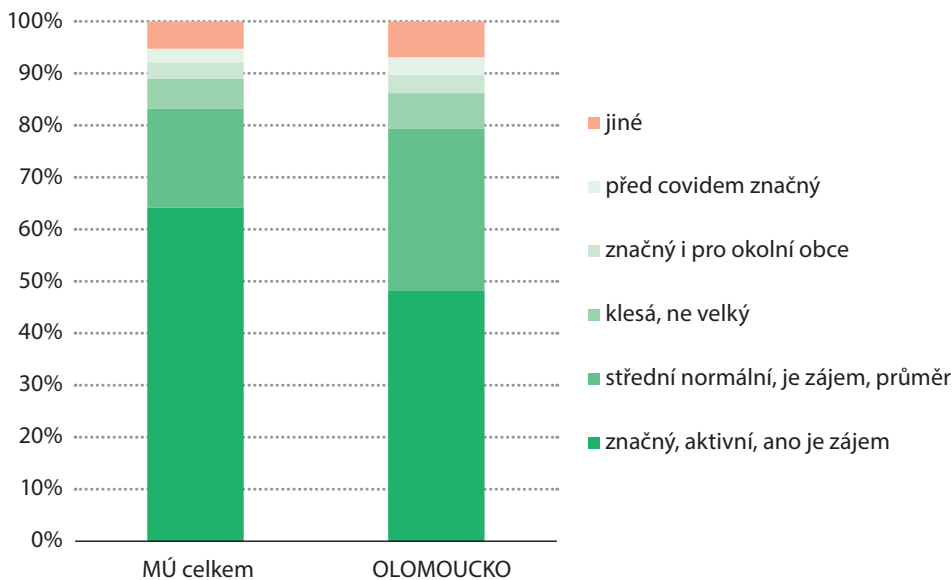
Obr. 8.11 Hodnocení vztahu ke kraji v MÚ Olomoucko

Pramen: vlastní výzkum

Za jednoznačně pozitivní můžeme označit zájem občanů o dění (události) pořádané v obci (Obr. 8.12): téměř 65, resp. bezmála 50 % respondentů/respondentek je označilo jak značný

a další podstatná část jako normální či průměrný. Zbývající možnosti se vyskytují jen okrajově.

Obr. 8.12 Zájem občanů o dění (události) pořádané v obci v MÚ Olomoucko

Pramen: vlastní výzkum

Třetí okruh reprezentují otázky zaměřené na (společenský) život v obci, soužití a práci zastupitelstva. Při použití 4stupňové škály (od velmi spokojen až po velmi nespokojen) se ohledně soužití občanů v obci přiklání starostové/starostky k příznivému hodnocení, když průměrná známka za oba soubory je v zásadě shodná: 1,84 pro celý soubor, 1,87 pro MÚ (příčemž zde negativní „polovina“ nebyla vůbec zastoupena).

Poslední dvě otázky se věnují práci zastupitelstva. Nejčastěji se setkáváme s vyjádřením, že „občané podporují rozhodnutí“, či se alespoň o práci zastupitelstva zajímají. Jen každý pátý až šestý občan se příliš nezajímá, výslovná kritika se – alespoň v MÚ Olomoucko – nevyskytuje. V rámci zastupitelstva jednoznačně dominuje spolupráce, za celý soubor o poznání více než za MÚ (3/4, resp. 2/3 podíl).

8.6 ZLÍNSKO / Zdeněk Szczyrba

Sociodemografická charakteristika modelového území

Modelové území Zlínsko je tvořeno třemi správními obvody ORP: Vyškov, Prostějov a Kroměříž. Z velké části jde o území regionu Haná, resp. o jeho jižní část. V rámci MÚ má Prostějovsko (SO ORP Prostějov) největší počet obyvatel i obcí (Tab. 8.10). Jde současně o území s nejvyšší hustotou zalidnění, která je nadprůměrná i ve srovnání s celorepublikovým

údajem. Demografická situace prozrazuje, že jedině Vyškovsko mělo ve sledovaném roce kladný celkový přírůstek, zatímco na Prostějovsku či Kroměřížsku byla situace odlišná. Ve všech dílčích regionech modelového území bylo dosaženo záporné bilance narozených a zemřelých, což je dnes obvyklá situace ve většině regionů Česka, podobně jako hodnoty indexu stáří. Z hlediska přírůstku obyvatel stěhováním byla nejlepší situace na Vyškovsku, a to především vlivem blízkého Brna, které stimuluje vnitřní migraci do vzdálenějších míst od města.

Tab. 8.10 Základní charakteristiky MÚ Zlínsko (2020)

Ukazatel	SO ORP		
	Vyškov	Prostějov	Kroměříž
Počet obcí	42	76	46
Počet částí obcí	74	113	84
Počet obcí se statutem města	3	4	5
Výměra v km ² (k 31. 12.)	540,1	598,6	499,0
Hustota zalidnění (osoby/km ²)	97	164	136
Počet obyvatel (k 31. 12.)	52 271	97 858	68 082
Živě narození (‰)	9,9	10,6	10,1
Zemřelí (‰)	11,9	13,1	15,0
Přirozený přírůstek/úbytek obyvatel (‰)	-2,0	-2,5	-4,9
Přistěhovalí (‰)	18,3	12,4	12,6
Vystěhovalí (‰)	13,9	11,4	14,7
Přírůstek/úbytek obyvatel stěhováním (‰)	4,5	0,9	-2,1
Celkový přírůstek (úbytek) obyvatel (‰)	2,5	-1,6	-7,0
Index stáří (obyv. 65+ let / 100 dětí 0–14 let)	122,0	130,7	141,4
Počet uchazečů na 1 pracovní místo v evidenci ÚP	0,83	1,38	1,97
Podíl nezaměstnaných osob (%)	2,6	2,8	3,2
Dokončené byty na 1 000 obyvatel	3,46	4,69	1,84

Pramen: ČSÚ

Ekonomicky je situace v modelovém území poměrně příznivá, na to, že se jedná o vnitřní periferii, dokonce velmi dobrá. Je to dáno jak vlivem Brna (v případě Vyškova), tak i dalších měst a firem v nich působících. Údaje o nezaměstnanosti byly pro daný rok podprůměrné ve srovnání se situací na trhu práce v Česku (4,0 % k 31. 12., ČSÚ). Stejně

tak ukazatel počtu uchazečů na jedno volné místo byl příznivý, dokonce na Vyškovsku klesnul pod hranici jedné. O ekonomicky příznivé situaci svědčí dále bytová výstavba, potažmo ukazatel intenzity bytové výstavby, který dosáhl lepších hodnot než v řadě jiných SO ORP náležících do vnitřních periferií Česka (např. SO ORP Konice, Moravská Třebová, Nepomuk).

Socioekonomická analýza na lokální/komunální úrovni

O tom, jak vypadá modelové území podle komplexního ukazatele perifernosti, se lze přesvědčit pohledem na *Obr. 8.13*. Jsou zde zřetelná místa, která nesou známky perifernosti, na druhé straně četné obce jsou hodnoceny jako průměrné, či dokonce mírně nebo výrazně rozvinuté. Z tohoto pohledu nejlepší je situace na Vyškovsku (bez vojenského újezdu Březina), naopak v dalších dvou správních regionech je situace o poznání horší. Právě tam najdeme obce či shluky obcí, které leží blízko krajských hranic a v mapě jsou vyznačeny tmavě.

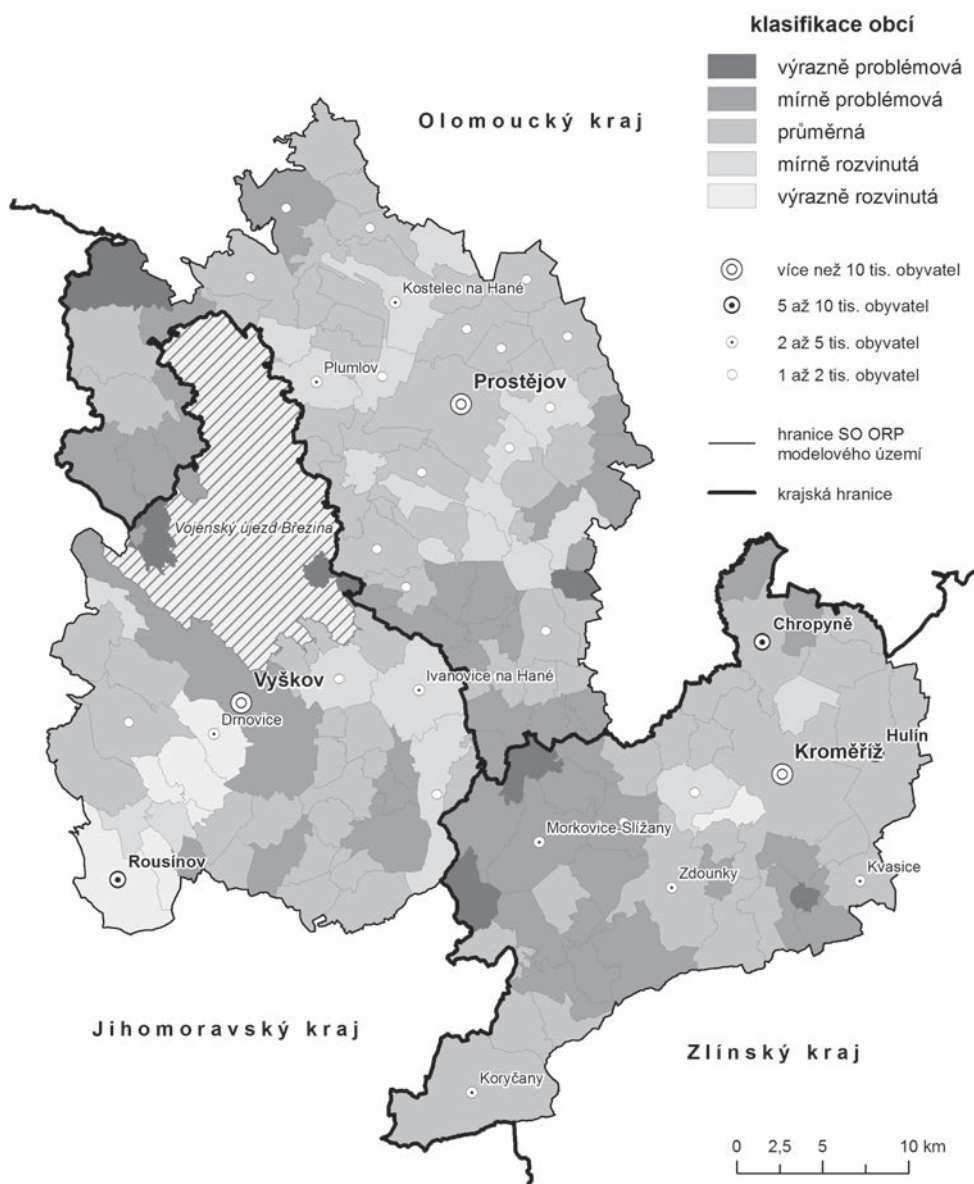
Mezi nejvíce periferností zasažená místa patří např. Protivanovsko na hranici mezi Olomouckým a Jihomoravským krajem. Jde o území, které je od zbytku správního obvodu Prostějov, a zejména jeho správního centra, odděleno orografickou bariérou (Drahanská vrchovina), která významně ovlivňuje dopravu v území (zejména v zimním období). Obdobně reliéfní podmínky ovlivňují dopravu směrem do Boskovic (Jihomoravský kraj). Za analogickou jako na Protivanovsku lze hodnotit situaci v hraničním území mezi Olomouckým a Zlínským krajem mezi Němčicemi nad Hanou a Morkovicemi-Slížany. Většina tohoto „problémového“ území leží na jih od dálnice D1 v zemědělském kraji s větším počtem menších obcí. Toto území z jihu ohraničuje jiná orografická bariéra, konkrétně Litenská pahorkatina.

Jak se ukazuje, problém perifernosti v modelovém území Zlínsko není natolik zásadní, aby ovlivňoval velkou část území. V podstatě jde o izolované obce blízko krajských hranic, kde navíc působí horší reliéfní podmínky, které stěžují jak dopravu, tak i ekonomickou situaci, a v neposlední řadě také negativní vývoj obyvatelstva. Tento stav v dotčeném území je dlouhodobý a těžko do budoucna předpokládat zlepšení situace v zjištěných periferních obcích.

Vybrané poznatky z dotazníkového šetření u starostů měst a obcí

Za modelové území Zlínsko bylo realizováno 20 z celkem 195 uskutečněných dotazníků v rámci pěti sledovaných modelových území vnitřních periferií. Zda je to dostatečné množství, je otázkou, na druhou stranu se výzkum realizoval v pandemickém roce 2021 a nebylo lehké získat větší počet ochotných starostů. Dotazník pro starosty/starostky byl dostatečně pestrý a obsahoval otázky týkající se vybavenosti obcí, zájmů občanů o život v obci nebo podnikatelské aktivity v obcích. Jelikož je vzorek oslovených starostů poměrně malý, odpovědi budou prezentovány slovně bez uvádění grafů nebo tabulek. Ze širokého spektra otázek vybíráme několik, které považujeme za zajímavé, a to i ve vztahu k modelovým územím.

Obr. 8.13 Modelové území Zlínsko dle komplexního ukazatele perifernosti

Na otázku, jaké hlavní problémy mají obce, starostové nejčastěji odpovídali, že jde především o problémy se stárnutím obyvatelstva, úbytkem populace a potřebou pomoci mladým. V tomto směru starostové/starostky mají pocit, že dalším klíčovým problémem je nedostatek pozemků pro rozvoj, což chápeme jako problém s rezidenční výstavbou i pozemky pro podnikání. Proto také starostové uvedli, že častým je problém sehnat peníze na zajištění těchto potřeb obcí. V neposlední řadě se vyskytly i problémy související s ekologickými zátěžemi či zajištěním zdravotní péče pro občany obcí.

Mezi hlavní úkoly, které stojí před obcemi, starostové uvedli rekonstrukce infrastruktury, opravu místních památek nebo zajištění (výkupy) stavebních pozemků pro bytovou výstavbu. Vidíme, že jde o časté úkoly, které zvláště zástupci menších obcí v Česku zmiňují, když hovoří o budoucnosti jejich obcí. Méně dalších odpovědí se týkalo vybudování rozvojových ploch pro průmysl nebo zpracování nového územního plánu.

V otázce, jak starostové hodnotí péči kraje (jeho krajských orgánů) o území, kde se obce nachází, starostové uváděli následující. Nejvíce, osm starostů z dvaceti, uvedlo, že nedokážou na tuto otázku odpovědět, resp. že neumí přesně ocenit přínos péče kraje o dané území. Na druhé straně sedm starostů sdělilo, že péče je na dobré úrovni. Pro obce to může znamenat, že mohou získat dotace na svůj rozvoj, což jsou – jak známo – investiční, tak i měkké neinvestiční projekty. Další tři starostové se vyjádřili tak, že podporu ze strany kraje mají za dostačující. Pouze dva starostové péči kraje vidí jako slabou.

U otázky, jak starostové hodnotí to, že jejich obec leží blízko krajské hranice, bylo vidět, že tato skutečnost nemá prakticky žádný negativní vliv na rozvoj těchto obcí. Čtyři starostové uvedli, že nějaký negativní vliv vidí. Ostatní starostové neuvedli nic. Pro srovnání lze uvést názorové spektrum oslovených starostů všech pěti modelových území vnitřních periferií (195 starostů). Většina (58 %) z nich se domnívá, že hranice nemá negativní vliv na rozvoj jejich obcí. Třetina (32 %) z oslovených starostů ale je opačného názoru, tedy že ona hranice má negativní vliv na rozvoj obcí.

8.7 ŠUMAVA / Jaroslav Dokoupil

Sociodemografická charakteristika modelového území

Úvodním krokem je představení MÚ, v němž bylo následně realizováno empirické šetření. Vzhledem k dostupnosti odpovídající datové základny, jakož i zaměření projektu, volíme problematiku obyvatelstva, trhu práce a bydlení.

Rozloha čtyř okresů, v trojmezí Česka, Německa/Bavorska a Rakouska, dosahuje téměř 6 000 km² a žije zde cca 250 000 obyvatel. Z administrativního hlediska se zde nachází 282 obcí s rozdílným počtem v jednotlivých okresech – nejvíce okres Klatovy, nejméně okres Český Krumlov. Charakteristická je pro sledované území sídelní rozdrobenost, částí obcí je více než 1 200. Struktura populace podle věku nevykazuje výrazné rozdíly, bezmála dvě třetiny připadají na produktivní složku.

Jisté odlišnosti, byť ne zásadního významu, se vyskytují u pohybu obyvatelstva zachyceného průběžnou statistikou. Z *Tab. 8.11* vidíme, že dochází k úbytku obyvatelstva přirozenou měnou, migrací se úbytek obyvatelstva vyrovnává, byť je celkový přírůstek obyvatelstva pouze v okrese Domažlice, největší úbytek je v okrese Klatovy. To má dopad na celkový vývoj sledovaného regionu, který populačně ztrácí. Údaje o trhu práce jsou pro celý region příznivější s nižším podílem nezaměstnaných osob (drobnou výjimkou je okres Český Krumlov) a vcelku malým podílem uchazečů na jedno pracovní místo. Situaci by v tomto ohledu mohla zlepšit aktivita v okrese Český Krumlov, který vyniká v oblasti „zahájené výstavby bytů“.

Tab. 8.11 Základní charakteristiky MÚ Šumava (2021)

Ukazatel	Měřicí jednotka	Okres				ŠUMAVA
		Domažlice	Klatovy	Prachatice	Český Krumlov	
Rozloha	km ²	1 052	1 946	1 377	1 614	5 989
Počet obcí		76	94	65	47	282
z toho se statutem města		7	15	6	7	35
Počet částí obcí		234	479	272	221	1 206
Počet obyvatel	osoby	54 391	84 614	50 230	60 096	249 331
z toho ženy		27 375	42 728	25 005	29 722	124 830
Obyvatelé ve věku						
0–14 let	%	15,9	14,7	15,7	16,3	15,6
15–64 let		63,1	62,5	63,5	64,3	63,3
65 let a více		21,0	22,8	20,8	19,4	21,0
Průměrný věk obyvatel	roky	42,9	44,2	43,0	42,2	43,1
muži		41,9	42,9	41,8	41,0	41,9
ženy		44,0	45,5	44,3	43,3	44,3
Živě narození	‰	10,6	9,1	10,8	9,6	9,9
Zemřelí		13,1	14,9	13,6	13,0	13,8
Přirozený přírůstek/úbytek		-2,5	-5,8	-2,8	-3,4	-3,9
Přistěhovalí		16,7	15,2	18,4	18,9	17,1
Vystěhovalí		12,9	12,7	15,7	15,6	14,1
Přírůstek/úbytek stěhováním		3,8	2,5	2,7	3,3	3,0
Celkový přírůstek/úbytek		1,3	-3,3	-0,1	-0,1	-0,9
Podíl nezaměstnaných osob (na obyvatelstvu ve věku 15–64 let)		%	3,04	2,76	2,76	4,40
Uchazeči celkem na 1 pracovní místo v evidenci úřadu práce		0,6	0,5	0,5	0,4	0,5
Zahájené byty na 1 000 obyvatel		3,8	5,2	5,1	12,4	5,6
Dokončené byty na 1 000 obyvatel		3,3	3,5	3,3	3,5	3,4

Pramen: ČSÚ

Socioekonomická analýza na lokální/komunální úrovni

MÚ Šumava nepatří při sledování populačního vývoje v rámci Česka mezi exponované, tedy inverzní od periferních. Podle statistického rozložení převažují obce průměrné či podprůměrné nesousedící. Perifernost se projevuje spíše mírně, nejvýznamnější areál/y lze identifikovat na pomezí krajů Plzeňského a Jihočeského v kontaktu se státní hranicí s Bavorskem a Rakouskem, dále v oblasti Bělé nad Radbuzou na Domažlicku. Obce nadprůměrné se vyskytují zcela ojediněle – Modrava a Železná Ruda.

Přínos periferních, případně podprůměrných obcí, pro ekonomický vývoj je plošně menší, hlavním ohniskem je již zmiňovaný region Bělá nad Radbuzou a Poběžovice, v menší míře na Kdyňsku. Naopak pozitivně vyznívá shluk obcí v příhraniční Šumavě s výjimkou Modravy.

Na „objektivní“ perifernosti celého modelového území Šumava se zásadní měrou uplatňuje dopravní dostupnost s výjimkou obcí v kontaktu s okresními městy a mezilehlého prostoru směrem do vnitrozemí. Pokrytí internetem je problematické v příhraničních obcích (v kontaktu se státní hranicí) především v oblasti Šumavy.

Komplexní hodnocení (*Obr. 8.14*) do značné míry potvrzuje horší postavení severní části regionu již zmíněných Bělé nad Radbuzou a Poběžovic, dále obcí při krajských hranicích Plzeňského a Jihočeského kraje a několika obcí při státní hranici s Německem/Bavorskem (Modrava) a Rakouskem (Přední Výtoň).

Přeshraniční spolupráce pohledem starostů měst a obcí

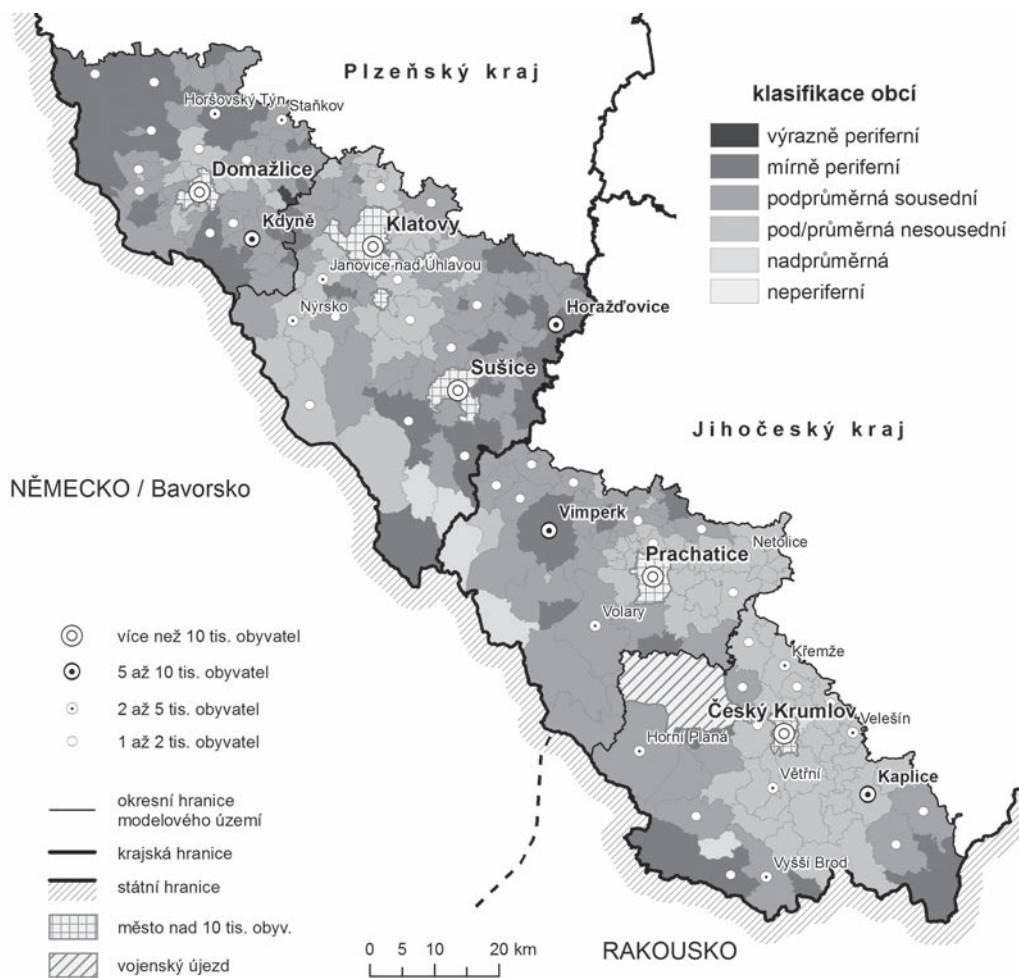
Za MÚ Šumava máme k dispozici 35 dotazníků, což umožňuje pouze třídění 1. stupně a vyžaduje opatrnou interpretaci. Z jednotného dotazníku, navazujícího koncepcí na šetření ve vnitřních periferiích, z tématu pohraničí a přeshraniční spolupráce (celkem 17 otázek) vybíráme několik příkladů.

Dle odpovědí starostů většina obyvatel je ve svém bydlišti spokojena a neuvažuje o přestěhování (89%), navíc drtivá většina starostů/starostek (91%) odpověděla, že registrují zájem lidí se do jejich obce přistěhovat. To lze považovat za pozitivní signál směřující ke stabilizaci obyvatel a zamezení jejich odlivu.

V ekonomice, byť podnikání byla věnována jiná dílčí aktivita projektu, jsme se zajímali o přítomnost podnikatelských subjektů ze zahraničí. Předpokládali jsme významné zastoupení podnikatelů ze sousedních států/zemí Německa/Bavorska a Rakouska, což se dle odpovědí starostů nepotvrdilo. Kladné odpovědi jsme ojediněle zaznamenali v populačně větších obcích.

Klíčovou problematikou ve vnějších periferiích byla pro nás otázka přeshraniční spolupráce, projekty, přeshraniční vzájemnost. V tomto ohledu bylo vcelku zklamáním málo kladných odpovědí starostů o společně řešených přeshraničních projektech, kde pouze 34% potvrdilo, že jejich obec je zapojena do přeshraničního projektu. Pozitivně se vyjádřili starostové větších obcí či obcí se sídlem institucionálních svazků (MAS, DSO), kde lze předpokládat personální zajištění administrativy přeshraničních projektů.

Obr. 8.14 Modelové území Šumava dle komplexního ukazatele perifernosti

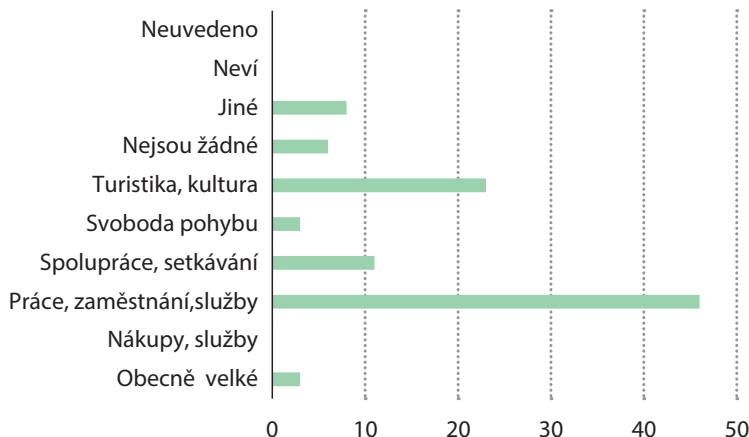

Vzájemné občanské přeshraniční kontakty, resp. participace na společenských, kulturních a sportovních akcích, tvoří jeden z pilířů přeshraniční vzájemnosti. Ze symetrického rozložení – s nejvyšším zastoupením kategorie „občas/málo“ následované „velmi málo“ – je zřejmé, že toto zatím není běžnou, příp. častou součástí zdejšího života, navíc větší aktivita je ze strany sousední, tedy především z Bavorska.

Při odpovědi na otázku: „*Jak významná pro obec a občany je skutečnost, že obec leží blízko státní hranice?*“ se téměř polovina starostů přiklání – v pětistupňové škále – k hodnocení „velmi významné“, pětina starostů odpovídá jako „dosti důležité“. To značí vnímání státní hranice s Bavorskem jako důležitý faktor pro život obce.

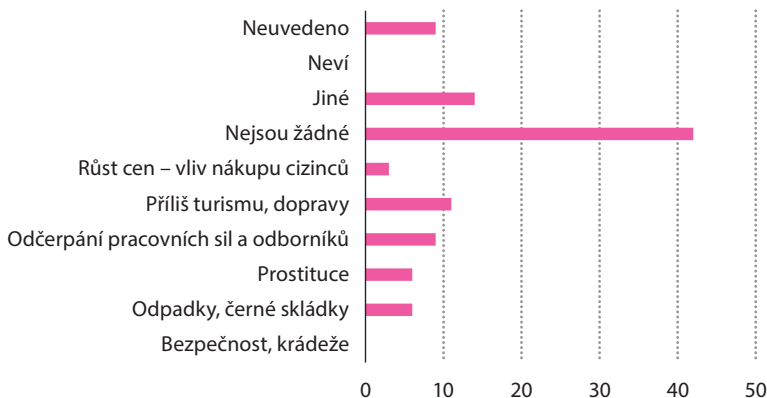
Rozvedení této otázky v podobě odpovědí starostů na jmenování pozitivních či negativních dopadů státní hranice a sousedního zahraničního regionu na obec⁵¹ zachycují následující Obr. 8.15 a Obr. 8.16.

Obr. 8.15 Pozitivní dopady státní hranice a sousedního zahraničního regionu v MÚ Šumava

Pramen: vlastní výzkum

Obr. 8.16 Negativní dopady státní hranice a sousedního zahraničního regionu v MÚ Šumava

Pramen: vlastní výzkum

Pozitivní hodnocení sousedství s Bavorskem (Rakouskem) vyznívá především v možnostech obyvatel najít zaměstnání s lepším finančním ohodnocením než

⁵¹ Typologie odpovědí odpovídá souboru odpovědí ze všech modelových příhraničních oblastí, resp. vnějších periferií, proto mohou být některé odpovědi nulové.

v tuzemsku. Fenomén pendlerství v česko-bavorském a česko-rakouském pohraničí je stále velmi důležitý pro život zdejších obyvatel. Pozitivně je rovněž vnímána turistika a kultura. U negativního hodnocení odpověděla drtivá většina starostů (43 %), že nejsou žádná, pro některé je negativem narušení klidu v pohraničí (mnoho dopravy, mnoho turistů), z hlediska trhu práce uvádějí někteří odčerpání pracovních sil včetně odborníků. Historicky doznívají rovněž problémy s prostitucí a odpadky, černými skládkami především podél komunikací.

V podpoře přeshraniční spolupráce dominují především obecní zastupitelstva, což uvádí 57 % starostů, a dále pendleři pracující v sousedním regionu (11 %). Naopak na otázku, co především brání přeshraniční spolupráci, odpovídá nejvíce starostů, že jí nebrání nic (37 %), pokud něco brání, tak především neznalost německého jazyka (31 % odpovědí).

Celkově lze hodnotit, že na území modelového regionu Šumava funguje dobré přeshraniční sousedství, obyvatelé již nevnímají hranici jako bariéru a sousedy jako nepřátele, což bylo propagandou v minulém režimu velmi silně hlášáno. Jako problém lze vnímat menší aktivitu ve smyslu vytváření přeshraničního společenství s využitím nástrojů regionální politiky v podobě programů přeshraniční spolupráce. To by mohlo do budoucna napomoci v řešení problémů perifernosti regionů při státní hranici.

8.8 NISA / Lukáš Novotný

Úvod

Srdcem tohoto modelového území, ztotožněného s Euroregionem Nisa, je tzv. trojzemí, tedy území mezi českými městy Liberec a Hrádek nad Nisou, saskými městy Žitava/Zittau, Zhořelec/Görlitz a polskými městy Bogatynia a Zgorzelec. Před rokem 1989 byla i tato území součástí tzv. černého trojúhelníku, šlo o průmyslově velmi exponované oblasti, přičemž symbolem průmyslové a těžební síly byl a stále je areál dolu a elektrárny Turów na polské straně v Bogatyňském výběžku. Uhlí se v regionu těžilo po dlouhá desetiletí, např. Turów dodává hnědé uhlí kontinuálně od roku 1904.

Euroregion je charakteristický svou územní různorodostí – od horských oblastí, přes podhorské až po nížiny, a na jeho území se nachází mnoho cenných přírodních chráněných oblastí. Podobně jako i v jiných pohraničních regionech Česka, Polska a Saska se i tento region vyznačuje mj. pohořími, která vytvářejí specifické místní klima, zadržují vzduch, což zejména v minulosti zesilovalo účinky znečištění ovzduší. Zatímco na saské straně došlo již k útlumu těžby a rekultivaci krajiny, která je v mnoha ohledech inspirativní i pro Česko (jezera, využití pro cestovní ruch apod.), na polské straně naopak nadále dochází k extenzifikaci důlní činnosti, což má závažné environmentální problémy a také dopady na přeshraniční vztahy, především na Mikroregion Frýdlantsko. Existence dolu vyvolala také v rámci české přeshraniční spolupráce dosud nebývalý spor, který se řešil i žalobou k institucím EU. Nakonec jej minimálně na mezivládní úrovni vyřešila až bilaterální smlouva, která sice na straně jedné dál umožňuje těžit, na straně druhé ovšem polská strana přijala bezpečnostní a environmentální záruky a uvolní také finance na posílení

přeshraniční spolupráce. Toto území se také historicky vyznačovalo svými přírodními zdroji a ložisky dalších nerostů a mělo i tradiční sklářský, keramický a textilní průmysl.

Charakteristika Euroregionu Nisa a jeho aktivit

Samotný Euroregion Nisa/Neiße/Nysa (ERN) vznikl v květnu 1991, působí trilaterálně se sídly v Liberci, Jelení Hoře/Jelenia Gora a Zhořelci a na rozloze 12,5 tisíc km². K nejvýznamnějším cílům ERN patřila podpora zájmů obcí, okresů a občanských aktivit, které jsou v souladu s rozvojovými cíli regionu, a také pomoc na regionální úrovni v oblastech, které vedou ke vstupu do Evropské unie. Modelové území pro toto výzkumné šetření zahrnuje pouze českou stranu, jde tedy o okresy Česká Lípa, Děčín, Jablonec nad Nisou, Liberec a Semily. Základní sociodemografickou charakteristiku tohoto modelového území zahrnuje *Tab. 8.12*.

Euroregion Nisa se nachází na průsečíku důležitých dopravních os. Ovšem hustota dopravní sítě je ve všech třech státech rozdílná, přičemž nadále existují kvalitativní rozdíly v jednotlivých pohraničních úsecích. Doprava byla přitom jedním z ústředních témat, která stála u zrodu této trinacionální formy kooperace. Nejnověji se podařilo obnovit např. historické spojení Harrachov – Sklarska Poreba (PL) a také díky dlouholeté spolupráci zainteresovaných subjektů uvést v život společnou euroregionální jízdenku (spolupráce v oblasti veřejné dopravy). Z mapy dopravní dostupnosti (kap. 4.3) se jako problematická ukazuje být zejména obslužnost Šluknovského výběžku, dále značné části Semilska a také regionu Ralska, Doks a Dubé, tedy jižního Českolipska.

Hospodářsky se region formoval jako tradičně průmyslový, dnes podstatně významnější roli sehrávají malé a střední podniky, z tohoto důvodu je i v rámci různých krajských, ale také přeshraničních aktivit pozoruhodná jejich podpora a zaměření na inovace a perspektivní odvětví. Jako periferní se z hlediska ekonomického vývoje chovají opět zejména Šluknovský výběžek, zčásti i Frýdlantský výběžek a také oblast Ralska. Právě v oblasti ekonomického vývoje se na české straně ukazuje dominance Liberce a dalších okresních měst.

Významným hospodářským faktorem v ERN je cestovní ruch. Všechny jeho strany, tj. včetně modelového území, patří v rámci svých států k turisticky atraktivním regionům, a to především díky přírodnímu bohatství. Do regionu lákají návštěvníky zejména hory, zajímavé skalní útvary, skalní města, jeskyně i vodní plochy, ale i historicko-kulturní bohatství (např. podstávkové domy). Vznikají i zajímavé projekty jako cyklotrasa Odra-Nisa, Severní Hřebenovka či Via Sacra.

Jak bylo uvedeno již i výše, významnou zdejší aktivitou je otázka ochrany životního prostředí. Šlo o jednu z prvních aktivit, kterou ERN vyvíjel, konkrétně se jednalo o sledování a zlepšování kvality vody v Lužické Nise (příprava a posuzování vodohospodářských projektů). Dalšími důležitými tématy byly ochrana před povodněmi a hlásný systém při havarijním znečištění Nisy, přirozené zarybnění toku, omezení šíření invazních druhů rostlin podél toku a v poslední době i práce s veřejností a turistické využití Nisy.

Tab. 8.12 Základní charakteristiky MÚ Nisa (2021)

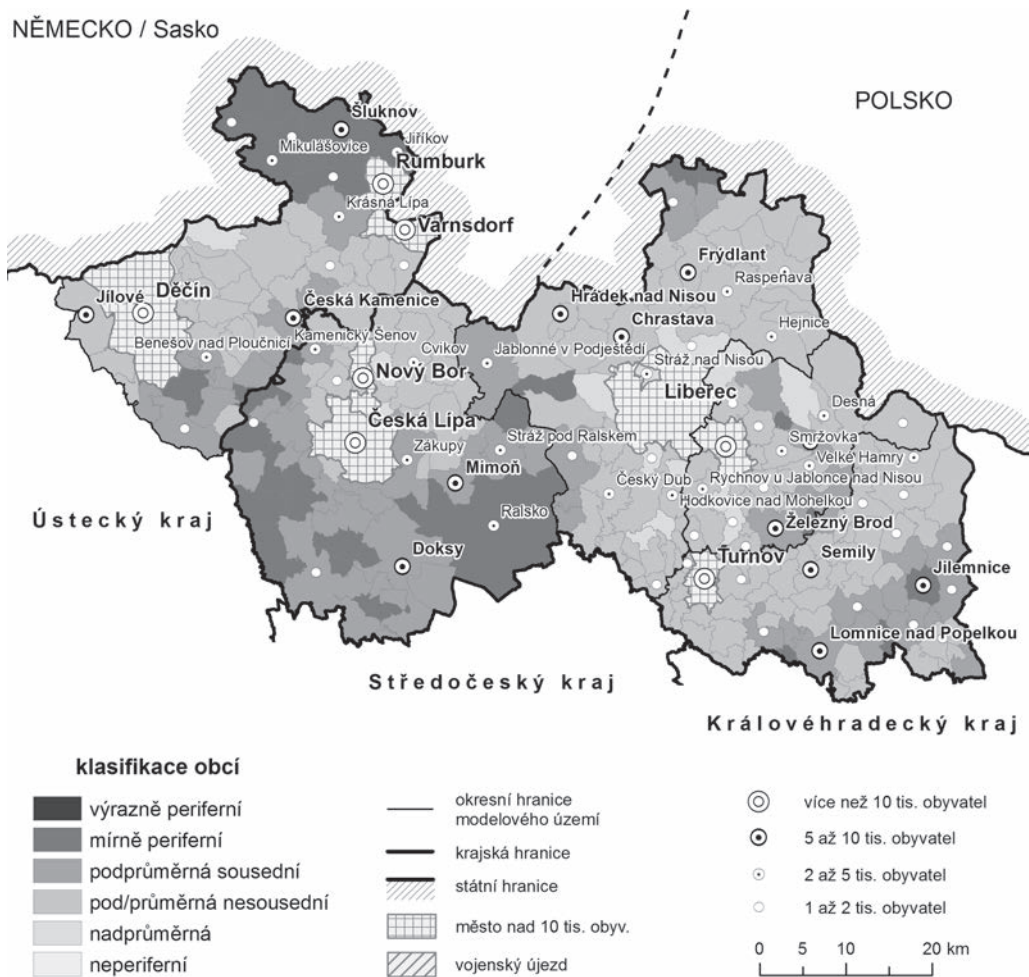
Ukazatel	Měřicí jednotka	okres					NISA
		Děčín	Česká Lípa	Liberec	Jablonec nad Nisou	Semily	
Rozloha	km ²	909	1 073	989	439	662	4 072
Počet obcí		52	57	59	35	64	267
z toho se statutem města		14	11	11	9	8	53
Počet částí obcí		193	197	247	120	204	961
Počet obyvatel	osoby	126 294	101 942	173 890	90 171	71 547	563 844
Obyvatelé ve věku							
0–14 let	%	15,9	16,1	16,6	16,3	15,7	16,2
15–64 let	%	62,3	63,9	63,1	61,9	61,8	62,7
65 let a více	%	21,8	20,0	20,3	21,8	22,5	21,1
Průměrný věk obyvatel		43,0	42,4	42,3	43,1	43,7	
muži	roky	41,6	41,0	42,2	41,6	42,2	
ženy		44,4	43,7	45,3	44,7	45,3	
Živě narození		9,3	10,1	10,4	9,2	10,0	9,9
Zemřelí		15,3	13,4	12,9	13,9	14,1	13,9
Přistěhovalí		12,0	15,8	20,8	16,1	16,7	
Vystěhovalí	‰	12,5	15,2	13,8	15,3	14,2	
Přirozený přírůstek/úbytek		–6,0	–3,3	–2,5	–4,7	–4,1	–4,0
Přírůstek/úbytek stěhováním		–0,5	0,6	7,1	0,8	2,5	
Celkový přírůstek/úbytek		–6,5	–2,7	4,6	–3,9	–1,6	
Podíl nezaměstnaných osob (na obyvatelstvu ve věku 15–64 let)	%	4,77	2,91	3,86	3,79	4,09	4,39
Uchazeči celkem na 1 pracovní místo v evidenci úřadu práce		2,74	2,32	0,91	1,80	1,25	
Zahájené byty na 1 000 obyv.		2,15	2,53	3,90	3,50	3,44	3,14
Dokončené byty na 1 000 obyv.		1,35	1,67	1,74	2,74	2,03	1,84

Pramen: ČSÚ

Šluknovsko a Ralsko jako periferní oblasti

Z výsledků výzkumných aktivit projektu plyne specifická role Šluknovska a Ralska, které se zejména z hlediska ekonomického rozvoje, ale i dopravní infrastruktury ukazují být nejvíce periferními v rámci příslušného MÚ (viz Obr. 8.17). V případě Šluknovska i Ralska jde o periferie i z hlediska populačního vývoje. Z analýz, z výpovědí starostů a dalších stakeholderů vyplývá nutnost posilovat dopravní obslužnost, dále podpora podnikání a tvorby nových pracovních míst, rozvoje infrastruktury pro cestovní ruch (ubytování, stravování apod.) a malých a středních podniků. Zástupci těchto obcí i v našem šetření často vypověděli, že cítí, že vyšší úrovně správy nechápou jejich priority, což pak představuje bariéry například pro získávání dotací apod.

Obr. 8.17 Modelové území Nisa dle komplexního ukazatele perifernosti

Šluknovsko je dle již staršího výzkumu (2018) ústecké Univerzity Jana Evangelisty Purkyně a dle témat práce, kvality života a ochrany zdraví regionem s nejvíce problémy v Ústeckém kraji. O odchodu ze Šluknovska uvažovalo více než 30 procent tamních respondentů, 26 procent obyvatel se touto myšlenkou zabývalo, ale nakonec zůstane. Řešitelé tohoto šetření zdůraznili, že jednoduchá cesta k obratu podle nich neexistuje (Idnes 2018). Důvodem zejména špatné image regionu je mj. devastace klimatu z polských elektráren, která má závažné dopady i např. na chráněná území, jako jsou Jizerskohorské bučiny apod. Podle průzkumu je to pro samotné obyvatele odříznutý kus světa, který je dlouhodobě neřešen a souvisí s nepříznivou sociální a demografickou strukturou obyvatel, jejich vzděláním i zaměstnáním. Také podle starostů zdejší obyvatele nejvíce trápí zdravotnictví, zejména nejistota ohledně Lužické nemocnice a obecně nedostatek lékařů (včetně např. stomatologů), a to že tato oblast je cílem vyloučených lidí. Lidé dle starostů/starostek citlivě vnímají migraci sociálně slabých obyvatel do výběžku, kde tak vzniká řada vyloučených lokalit a s tím souvisí řada problémů.

V případě Ralska jde z hlediska rozlohy o čtvrtou největší obec v Česku, která však zcela postrádá vnitřní integritu. Tady se ukazuje, že i v rámci samotné obce existují špatně dopravně propojená sídla, chybí autobusové spoje a další infrastruktura. Pro obec a region jsou typické další specifické problémy, které obec řeší a řešila v posledních letech, jako ilegální skládky s ekologicky závadným obsahem, pokračující devastace opuštěných objektů, znečišťování půd a vodních toků, spalování odpadu v lokálních topeništích, malý podíl obyvatel, kteří třídí odpady. Nutné tak je posilovat integritu obce z pohledu dopravní obslužnosti, posilování sociálních vazeb mezi občany, řešit využití brownfieldů pro ekonomické aktivity a další podporu rozvoje sektoru služeb. I v šetření mezi starosty/starostkami se pozitivně hodnotí činnost zejména spolku LAG Podralsko, z. s.

Přeshraniční spolupráce pohledem starostů

Velmi významným prvkem, který má pozitivní dopady i na rozvoj obcí, je přeshraniční spolupráce. Ovšem neplatí to pro všechny obce MÚ, naopak je vidět, že to platí v první řadě pro obce, které se nacházejí v blízkosti státních hranic. Čím dále daná obec leží od hranic, tím méně existuje zájem o tyto aktivity, i když i tam se nalézají obce, které mají partnerskou obec a čile spolupracují. U těch obcí, které deklarují kooperaci, se jako největší problémy v rozvoji těchto vazeb jeví pandemie covidu a její dozvuky, dále pak hlavně složitost a administrativa přeshraničních projektů. Častěji naopak obyvatelé daných regionů dojíždí za hranice za nákupy (do Polska i Německa), do práce (zejména pendleři do Saska) (Novotný 2022) a také za turistiku a sportovním vyžitím (bazény apod.). Je nutné dodat, že na území ERN probíhá kooperace jak s německou, tak i polskou stranou a v některých případech má i charakter třístranné kooperace.

Obce, s jejichž zástupci byly pořízeny rozhovory, jsou ve většině členy Euroregionu Nisa. Z jejich výpovědí je zřejmé, že administrativa skutečně představuje jednu z největších překážek, proč starostové buď rovnou nespolupracují, nebo se odmítají podílet na finanční podpoře skrze programy přeshraniční spolupráce. To může být důležitým sdělením např. právě pro zástupce euroregionu v tom, aby buď agendu zjednodušovali (pokud to jde), nebo

aby například nabízeli poradenskou a konzultační činnost, a tím napomáhali odstranit tuto zřejmou bariéru.

Jakkoli to na základě našeho šetření nelze tvrdit zcela autoritativně, patrně je intenzivnější kooperace se saskou stranou. V případě výpovědi starostů při polských hranicích se častěji zmiňovaly jako problémy utváření společných strategií a projektových návrhů odlišné úhly pohledů na řešení problémů obce a okolí. V jedné výpovědi zaznělo: „*Tu spolupráci mezi námi a polskou stranou brzdí dlouhodobě nezáměr. Problémem je taky to, že neexistuje spojující komunikace. A v poslední době je to Turów.*“ Opakovaně zazněly s ohledem na česko-polské pohraničí problémy s drobnými krádežemi.

8.9 SILVA NORTICA / František Zich

Sociodemografická charakteristika modelového území

Modelové území označené jako Silva Nortica se z větší části kryje s územím působení euroregionu téhož jména (ESN). V následující *Tab. 8.13* uvádíme základní statistické údaje týkající se obyvatelstva, trhu práce a bydlení. V rámci sledovaných okresů s celkovou rozlohou 3 582 km² působí 215 obcí a měst, které mají celkem 622 místních částí. V rámci tohoto a částečně i přilehlého území bylo uskutečněno celkem 40 hloubkových rozhovorů se starosty/starostkami vybraných obcí. Základní sociodemografické charakteristiky obcí MÚ ukazují, že struktura populace podle věku nevykazuje výrazné rozdíly mezi okresy, bezmála dvě třetiny připadají na produktivní složku. Pokud jde o reprodukci a migraci obyvatelstva, jen mírně se zde projevují specifika krajského centra České Budějovice, podobně jako index stárí, který je v rámci okresu Jindřichův Hradec o něco vyšší. V závěrečné části této podkapitoly uvádíme dílčí výsledky hloubkových rozhovorů se starosty vybraných obcí týkající se hodnocení stavu a významu spolupráce obcí a obyvatel přes hranice.

Hloubkové rozhovory se starosty/starostkami

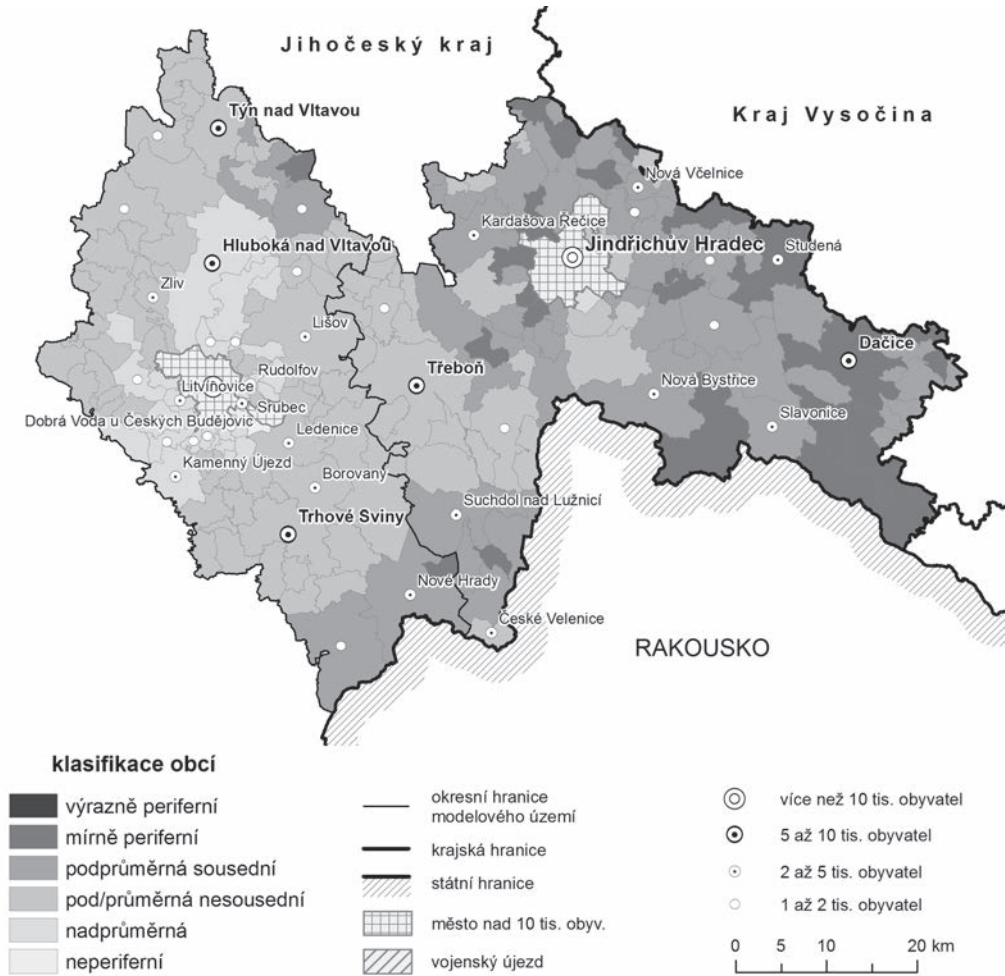
Výběr obcí pro dotazování reprezentantů lokální samosprávy se, s ohledem na záměr celého projektu, soustředil především na malé obce. Z celkového počtu 40 vybraných obcí je 31 o populační velikosti do 500 obyvatel; polovina z nich je ve vzdálenosti do 10 km od státní hranice. Z hlediska souhrnného hodnocení úrovně fungování a prosperity (viz *Obr. 8.18*) je 14 obcí v kategorii velmi problémových (v tomto smyslu periferních) a dalších 9 v částečně problémových. Většina z nich (13) leží ve vzdálenosti do 10 km od státní hranice, zbývajících 10 pak leží více než 10 km od hranice. Tyto problémové periferní obce však netvoří žádné větší souvislé území (neleží vedle sebe). Výjimkou je jen několik obcí ve východním cípu okresu Jindřichův Hradec (obec Písečné a okolí), navazujících na periferní část MÚ Pomoraví. Dalších celkem 17 námi sledovaných obcí je z hlediska úrovně rozvoje průměrných a prosperujících, většina z nich pak leží ve větší vzdálenosti než 10 km od státní hranice. Je zřejmé, že více než polovina námi sledovaných obcí leží v pohraničním území, které je historicky spojeno s odsunem německého obyvatelstva.

Tab. 8.13 Základní charakteristiky MÚ Silva Nortica (2021)

Ukazatel	Měřicí jednotka	Okres	
		České Budějovice	Jindřichův Hradec
Rozloha okresu	km ²	1 638	1 944
Počet obcí		109	106
Počet částí obcí		333	289
Počet obyvatel	osoby	195 533	89 283
z toho ženy		99 600	45 186
Obyvatelé ve věku			
0–14 let	%	16,7	15
15–64 let		63,1	62,2
65 let a více		20,1	22,7
Průměrný věk obyvatel	roky	43,6	43,9
muži		41,4	42,6
ženy		43,6	45,2
Index stáří		139,4	150,4
Živě narození	‰	10,9	10,1
Zemřelí		11,9	11,3
Přirozený přírůstek		–1,0	–1,2
Přistěhovalí		16,9	15
Vystěhovalí		12,1	13,1
Přírůstek/úbytek stěhováním		4,8	1,9
Celkový přírůstek/úbytek		3,8	–0,7
Podíl nezaměstnaných osob (na obyvatelstvu ve věku 15–64 let)		%	2,44
Uchazeči celkem na 1 pracovní místo v evidenci úřadu práce		0,6	0,9
Dokončené byty na 1 000 obyvatel		732	186

Pramen: ČSÚ

Obr. 8.18 Modelové území Silva Nortica dle komplexního ukazatele perifernosti

S ohledem na často uváděné problémy týkající se migrace obyvatelstva jsme zjišťovali stabilitu obyvatelstva. Většina dotázaných uvádí, že obyvatelstvo je stabilní, představitelé jen dvou obcí odpověděli, že více než desetina obyvatel jejich obce uvažuje o přestěhování (obce bezprostředně na hranicích). Naopak 32 dotázaných uvádí, že je spíše více lidí, kteří se chtějí do obce přistěhovat. V této souvislosti starostové uvádějí problém související s nedostatkem bytů a parcel na výstavbu rodinných domů. Jen čtyři ze sledovaných hraničních obcí mají k dispozici dostupné stavební parcely.

Pokud jde o vybavenost obce z hlediska obchodů, služeb a zařízení domů (voda, kanalizace), pak devět příhraničních obcí má jen jakési základní občanské vybavení (pouze 7–8 těchto služeb – obchod, hospoda, doprava, voda, kanalizace atd., viz Záznamový list pro rozhovor s představiteli obce – vnější periferie v příloze). Naproti tomu dalších 10 obcí ve stejné vzdálenosti do 10 km od hranice má vybavenost lepší (kolem 12 zařízení).

Ve všech sledovaných obcích působí různé občanské organizace a spolky, které organizují společenský život a pořádají různé akce. Platí souvislost/závislost s velikostí obce: čím větší obec, tím více organizací a pořádaných akcí. Celkem 12 dotázaných z obcí ze vzdálenosti do 10 km od hranice uvedlo, že se jejich veřejných akcí (poutě, sportovní utkání apod.) alespoň občas zúčastňují rakouští sousedé. Současně také uvádějí, že se obyvatelé jejich obce zúčastňují podobných akcí v Rakousku.

V další části dotazování starostů jsme zjišťovali otázky týkající se činnosti zastupitelstva, spolupráce s nadřazenými obcemi a krajským úřadem. Ve většině případů je tato spolupráce hodnocena pozitivně. Dotazování týkající se hlavních úkolů a problémů, které musí obce řešit, ukázalo na různé záležitosti. Mezi naléhavé patří problém financí „sehnat peníze pro obec“ (16 %) a „pozemky pro výstavbu“ (18 %), „výstavba, silnice, chodníky, vodovod“ uvádí (12 %), dále „zlepšit služby“ (hlavně lékař), „dopravní obslužnost“, „řešení ekologické zátěže obce“ apod.

Přeshraniční spolupráce se sousedem z pohledu dotázaných starostů/starostek

V rámci MÚ Silva Nortica většina ze 40 obcí, v nichž jsme realizovali šetření, leží v jižní a jihovýchodní části Jihočeského kraje. S ohledem na potřebu zjistit názory na vliv státní hranice, kontaktů a možnosti spolupráce s obcemi, jednotlivci a institucemi v sousedním Rakousku se soustředíme na obce ležící do 10 km, případně na obce do 20 km od státní hranice, tj. polovinu obcí. Posuzovali jsme jednak význam, přínos či problémovosti blízkosti státní hranice a kontaktů se sousedy (co to přináší, jak je to důležité) a jednak jakým způsobem a kde všude dochází ke kontaktům a spolupráci.

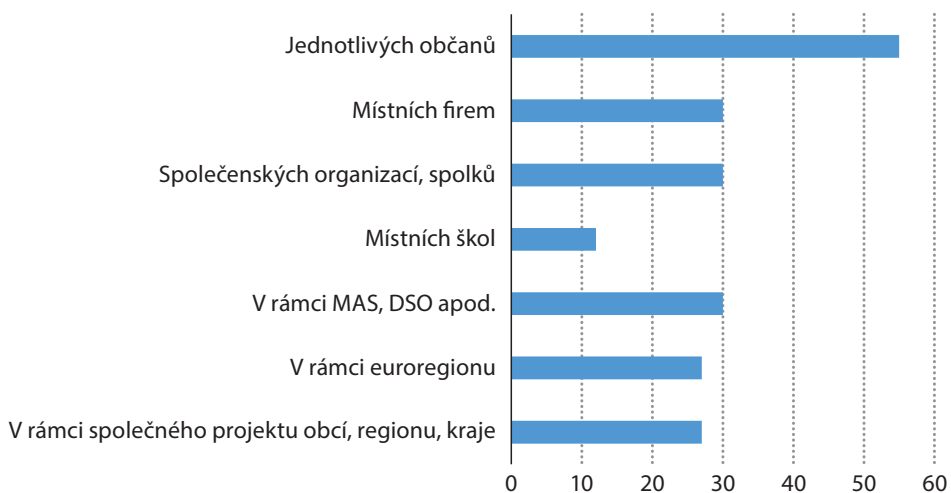
Nejdříve jsme se ptali, jak dotazovaní hodnotí vliv blízkosti státní hranice a zahraničního souseda. Celkově jen 21 odpovídajících souhlasí s tím, že sama přítomnost hranice ovlivňuje (11×), nebo ovlivňuje alespoň částečně, či dosti málo (9×) život obce. Za významné až dosti důležité považuje fakt, že obec leží blízko státní hranice, jen 11 starostů/starostek z obcí do 10 km od hranice, jen jeden starosta uvádí, že je to zcela nevýznamné. Celkově je zřejmé, že větší část všech dotazovaných nepovažuje fakt blízkosti státní hranice za významný pro život obce. Za zcela nevýznamný tento fakt považuje celkem osm dotázaných. Většinou jde o obce vzdálené od hranice více než 20 km. To se odráží v hodnocení významu spolupráce přes hranice a existenci konkrétních dohod a společných projektů.⁵² V rámci tohoto MÚ je to v příhraničí do 10 km celkem jen 8 obcí. Po obsahové stránce jde o organizaci různých společenských akcí (2×), společný projekt (1×) a další spolupráce podle aktuální situace a potřeby (4×). Podobně z odpovědí všech starostů/starostek vyplývá, že jen necelých 39 % uvádí, že takováto konkrétní spolupráce je důležitá a přínosná. Je možné vyslovit podmíněné hodnocení, že spolupráce obcí, respektive jejich zastupitelstev s rakouskými obcemi není příliš intenzivní.

Spolupráce přes hranice se však uskutečňuje mnoha dalšími způsoby, formami a kontakty. Otevřené hranice a možnosti návštěv, spolupráce, kontaktů a podobně jsou realizovány

⁵² Takovouto (závaznou, pravidelnou) spolupráci ostatně uvádí jen 38 % všech dotázaných starostů/starostek (198) ze všech modelových území vnějších periferií Česka.

v každodenním životě jednotlivých občanů žijících v příhraničních obcích, jejich spolky a organizacemi, včetně přeshraničního působení různých podnikatelských subjektů. Svoji významnou roli v tomto směru hrají místní akční skupiny, dobrovolné svazky obcí, školy, hasiči a další organizace. Následující *Obr. 8.19* ukazuje, jak starostové zkoumaných obcí hodnotí stav a význam této spolupráce a těchto aktivit.

Obr. 8.19 Spolupráce přes hranice v MÚ Silva Nortica

Pramen: vlastní výzkum

Je zřejmé, že nejčastěji přes hranice spolupracují sami jednotliví občané⁵³. V rámci činnosti MAS a DSO se do spolupráce zapojuje zhruba třetina sledovaných obcí, podobně je to u místních podnikatelů. Poměrně málo místních škol má spolupráci se zahraničím. Intenzita spolupráce ve všech oblastech spolupráce je ovšem rozdílná. U většiny setkávání a spolupráce, zejména občanů, se jedná jen o občasné velmi slabé nebo náhodné kontakty. Velmi silnou vazbu a intenzivní kontakty trvalejší povahy uvádí celkově jen desetina starostů. Jako o něco silnější a trvalejší je spolupráce přes hranice hodnocena u činnosti v rámci MAS, euroregionů, škol a spolků, jako nejméně silné jsou pak hodnoceny kontakty jednotlivých občanů. Je možné konstatovat, že ačkoliv značný podíl dotázaných starostů/starostek připouští, že spolupráce přes hranice je významná, přínosná, a tedy potřebná, není v konkrétní rovině na dostatečné úrovni. V některých případech starostové/starostky uváděli, že spolupráci přes hranice přerušila covidová epidemie a že ji dosud nestačili obnovit. Nicméně je možné uzavřít, že potenciál, který spolupráce přes hranice může přinášet pro obce, organizace i pro jednotlivé občany, není dostatečně využíván. Také ve srovnání s jinými sledovanými modelovými územími, jako např. Šumava nebo Nisa, je spolupráce přes hranice výrazně nižší.

⁵³ Zde se mají na mysli všechny formy kontaktů od zaměstnání, nákupů či jednotlivých setkání v rámci různých kulturních a jiných akcí.

8.10 POMORAVÍ / Milan Jeřábek

Sociodemografická charakteristika modelového území

Úvodním krokem/tématem je představení Euroregionu Pomoraví (dále též EUPO), tj. modelového území, v němž bylo následně realizováno empirické šetření. Vzhledem k dostupnosti odpovídající datové základny, jakož i zaměření projektu volíme problematiku obyvatelstva, trhu práce a bydlení (*Tab. 8.14*).

Rozloha tří okresů, v trojmezí Česka, Rakouska a Slovenska, přesahuje 3 700 km² a žije zde cca 380 tis. obyvatel. Z administrativního hlediska se zde nachází téměř 300 obcí, polovina z nich v okrese Znojmo. Struktura populace podle věku nevykazuje výrazné rozdíly, bezmála dvě třetiny připadají na produktivní složku.

Jisté odlišnosti, byť ne zásadního významu, se vyskytují u pohybu obyvatelstva zachyceného průběžnou statistikou. Z tabulky vidíme, že dochází k úbytku obyvatelstva přirozenou měnou, migrací sledované území spíše získává. V okrese Hodonín je bilance mezi přistěhovalými a vystěhovalými vyrovnaná. To má dopad na celkový vývoj, a tak tento okres populačně ztrácí na rozdíl od okresů Znojmo a Břeclav. Údaje o trhu práce jsou nejpříznivější v okrese Břeclav, zbývající okresy jsou si v zásadě podobné. Zde zaznamenáváme rovněž nejvyšší aktivitu v bytové výstavbě.

Socioekonomická analýza na lokální/komunální úrovni

Z kartografického vyjádření (viz kap. 4.1 a 5) je zřejmé, že nepatří při sledování populačního vývoje v rámci Česka mezi exponované, tedy inverzní od periferních. Podle statistického rozložení převažují obce průměrné či podprůměrné nesousedící. Perifernost se projevuje spíše mírně, nejvýznamnější areál/y lze identifikovat na pomezí krajů Jihomoravského a Vysočina, navíc v kontaktu s Rakouskem. Obce nadprůměrné se vyskytují zcela ojedinele, poněkud více v zázemí Znojma.

Ačkoliv rozsah periferních, případně podprůměrných obcí pro ekonomický vývoj je kvantitativně srovnatelný s předchozím hodnocením, rozmístění je odlišné. Vyskytuje se více „ohnisek perifernosti“, nemají však – až na výjimky – větší rozsah. Souvislé území tak lze zaznamenat jen v okolí Znojma: severozápadně, a zejména jihovýchodně (Hrušovansko). Izolovaně se objevují i obce nadprůměrné, s pozitivním vývojem, a to i v kontaktu s obcemi periferními.

Na „objektivní“ perifernosti Znojemska a jihovýchodu okresu Třebíč se zásadní měrou uplatňuje dopravní dostupnost, a to zejména krajských měst Brna, resp. Jihlavy. Několik málo výjimek je způsobeno přítomností komunikace vyššího řádu. Pouze v tomto hodnocení se vytváří shluk výrazně periferních, lze jej označit jako Vratěněnsko. Podprůměrné obce ovšem nalezneme také častěji v mezilehlém prostoru Hodonín/Břeclav – Brno a při hranicích Jihomoravského kraje s krajem Zlínským a Slovenskem.

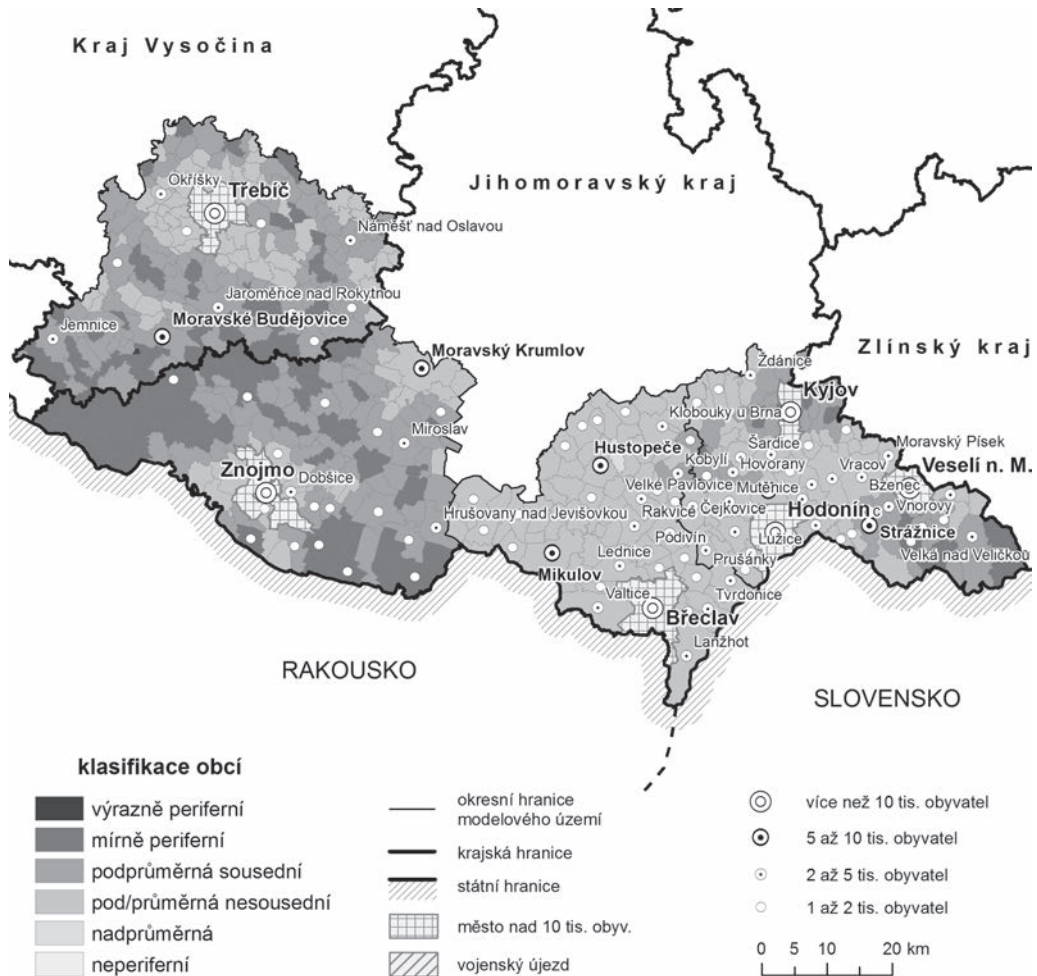
Tab. 8.14 Základní charakteristiky MÚ Pomoraví (2021)

Ukazatel	Měřicí jednotka	Okres			POMORAVÍ	
		Znojmo	Břeclav	Hodonín		
Rozloha	km ²	1 590	1 038	1 099	3 727	
Počet obcí		144	63	82	289	
z toho se statutem města		5	9	8	22	
Počet částí obcí		170	69	93	332	
Počet obyvatel	osoby	113 462	114 801	151 096	379 359	
z toho ženy		57 367	58 198	76 357	191 922	
Obyvatelé ve věku						
0–14 let	%	16,1	15,6	14,5	15,3	
15–64 let		63,3	63,6	63,8	63,6	
65 let a více		20,6	20,8	21,7	21,1	
Průměrný věk obyvatel	roky	42,7	43,2	44,0		
muži		41,4	41,7	42,4		
ženy		44,0	44,7	45,7		
Živě narození	‰	10,4	10,8	10,0	10,4	
Zemřelí		13,9	12,8	14,4	13,7	
Přirozený přírůstek/úbytek		–3,4	–2,0	–4,4	–3,4	
Přistěhovalí		13,8	15,2	9,8	12,6	
Vystěhovalí		9,7	12,1	9,7	10,4	
Přírůstek/úbytek stěhováním		4,1	3,1	0,1		
Celkový přírůstek/úbytek		0,7	1,1	–4,3		
Podíl nezaměstnaných osob (na obyvatelstvu ve věku 15–64 let)		%	5,4	3,6	5,2	
Uchazeči celkem na 1 pracovní místo v evidenci úřadu práce			3,7	1,4	2,6	
Zahájené byty na 1 000 obyvatel			4,4	5,2	3,4	4,2
Dokončené byty na 1 000 obyvatel		3,8	4,2	2,4	3,4	

Pramen: ČSÚ

Komplexní hodnocení (Obr. 8.20) do značné míry potvrzuje horší postavení západní části (poloviny) modelového území. Koncentrace mírně periferních obcí je patrná při hranicích krajů Jihomoravského a Vysočina, větší plošný rozsah na severovýchodě Znojemska je pak doplněn na jihu téhož okresu/SO ORP při rakouských hranicích.

Obr. 8.20 Modelové území Pomoraví dle komplexního ukazatele perifernosti

Přeshraniční spolupráce pohledem starostů měst a obcí

Za Euroregion Pomoraví máme k dispozici 40 dotazníků, což umožňuje pouze třídění 1. stupně a vyžaduje opatrnou interpretaci. Zhruba třetina obcí patří, dle metodického přístupu objasněného v metodice této publikace, do prvního kvintilu – tedy mezi výrazně, dalších 10 pak mírně podprůměrné/periferní.

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

Z jednotného dotazníku, navazujícího koncepcí na šetření ve vnitřních periferiích, z tématu pohraničí a přeshraniční spolupráce (celkem 17 otázek) vybíráme několik příkladů.

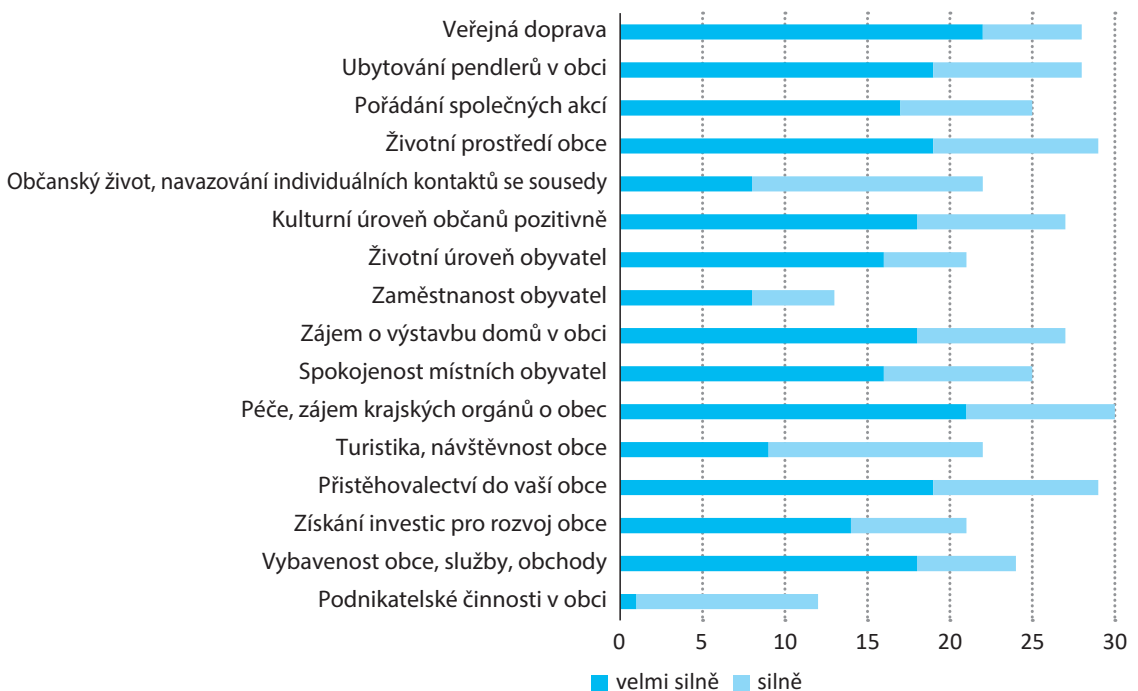
V ekonomice jsme se zajímali o přítomnost podnikatelských subjektů ze zahraničí. Předpokládáme významné zastoupení z Rakouska. Kladně odpovědělo 15 starostů, dominují přitom populačně větší obce.

Vzájemné občanské přeshraniční kontakty, resp. participace na společenských, kulturních a sportovních akcích tvoří jeden z pilířů přeshraniční spolupráce. Ze symetrického rozložení – s nejvyšším zastoupením kategorie „občas/málo“ následované „velmi málo“ – je zřejmé, že toto zatím není běžnou, příp. častou součástí zdejšího života.

Při odpovědi na otázku: *Jak významná pro obec a občany je skutečnost, že obec leží blízko státní hranice?* se nejvíce starostů (13 ze 40) přiklání – v pětistupňové škále – k prostřední kategorii „ani, ani“, následované nejsilnějším vyjádřením „velmi významné“ (10×).

Rozvedení této otázky zachycuje Obr. 8.21, do něhož byla zařazena pouze pozitivní vyjádření (dvě z celkem 5 kategorií).

Obr. 8.21 Vliv zahraničního souseda na různé oblasti života obce MÚ Pomoraví

Pramen: vlastní výzkum

Ve více než polovině obcí se projevuje dopad na turistiku a návštěvnost obce (z rakouské, ale zřejmě i slovenské strany), zaměstnanost obyvatel (zde i v sousedním území, především

v Rakousku) a podnikatelské činnosti (nepochybně vázané na rakouské partnery a/či klientelu).

Kladně se starostové staví rovněž k přínosu přeshraniční spolupráce pro rozvoj obce, 15 z nich ji považuje za „velmi důležitou“; stejný počet pak z hlediska frekvence a intenzity za „dlouhodobou, trvalou“.

Poslední otázka se týká formy přeshraniční spolupráce, resp. zapojení příslušných subjektů. Ukazuje se, že na území Euroregionu Pomoraví, resp. v našem souboru, zpravidla každá druhá obec – neohledně na formu zapojení – se podílí na přeshraniční spolupráci (Tab. 8.15). V pozitivním slova smyslu toto zjištění „narušuje“ participace jednotlivých občanů, v negativním smyslu – tedy nižší úroveň – představují místní firmy, a zejména zapojení přes euroregion coby subjekt. To koneckonců potvrzuje další sdělení starostů/starostek, totiž že členem příslušného spolku je jen každá čtvrtá obec. Intenzivní zapojení registrujeme v rámci společných projektů, slabší naopak společenských organizací a spolků.

Tab. 8.15 Zapojení obcí do přeshraniční spolupráce v MÚ Pomoraví

Zapojení	ANO	Velmi silné, časté	Jen průměrné	Dosti slabé, občasné	Velmi slabé
v rámci společného projektu obcí, regionu, kraje	20	10	10		
v rámci euroregionu	6	2	2	1	1
v rámci MAS, DSO apod.	18	7	8	1	2
místních škol	20	5	8	5	2
společenských organizací, spolků	19	4	7	8	
místních firem	11	1	6	4	
jednotlivých občanů	28	6	14	6	2

Pramen: vlastní výzkum

8.11 BESKYDY / Zdeněk Szczyrba

Sociodemografická charakteristika modelového území

Modelové území Beskydy je tvořeno dvěma okresy: Karviná a Frýdek-Místek. Zatímco okres Frýdek-Místek můžeme označit za „beskydský“, v případě okresu Karviná lze za beskydský pokládat pouze východní okraj okresu. Základní sociodemografická charakteristika tohoto území se opírá o vybrané ukazatele – viz Tab. 8.16. Rozlohou jde o území rozkládající se na

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

více než 1 500 km², přičemž podstatná část modelového území spadá do okresu Frýdek-Místek. Jde o území s větším počtem venkovských obcí. Odlišná je sídelní situace v okrese Karviná, kde naopak s ohledem na průmyslový charakter území většinu obcí tvoří města.

Tab. 8.16 Základní charakteristiky MÚ Beskydy (2021)

Ukazatel	Měřicí jednotka	Okres		
		Karviná	Frýdek-Místek	
Rozloha okresu	km ²	356,2	1208,4	
Počet obcí		17	72	
Počet částí obcí		55	102	
Počet obyvatel	osoby	24 1184	212 422	
z toho ženy		122 738	107 610	
Obyvatelé ve věku				
0–14 let	%	34 706	34 294	
15–64 let		154 559	135 113	
65 let a více		51 054	42 940	
Průměrný věk obyvatel	roky	44,0	42,8	
muži		42,2	41,3	
ženy		45,6	44,2	
Index stáří		147,1	125,2	
Živě narození		2 290	2 206	
Zemřelí		3 986	2 957	
Přirozený přírůstek		-1 696	-751	
Přistěhovalí		3 021	2 820	
Vystěhovalí		3 455	2 106	
Přírůstek/úbytek stěhováním		-434	714	
Celkový přírůstek/úbytek		-2 130	-37	
Podíl nezaměstnaných osob (na obyvatelstvu ve věku 15–64 let)		%	8,5	3,2
Uchazeči celkem na 1 pracovní místo v evidenci úřadu práce			9,87	1,99
Dokončené byty na 1 000 obyvatel			1,54	3,02

Pramen: ČSÚ

Z demografického hlediska je počet obyvatel na Karvinsku větší než na Frýdeckomístecku, ale samotný populační rozdíl není tak velký, jako tomu bývalo ještě na začátku 90. let minulého století. Zejména okres Karviná trpí dlouhodobým odlivem obyvatelstva, jelikož jde o doprovodný jev k deindustrializaci regionu, který je po staletí spjatý s těžbou a zpracováním černého uhlí. Ke konci sledovaného roku 2021 vykazoval okres Karviná jak zápornou bilanci stěhováním, tak i přirozeným pohybem. Odlišná je situace v okrese Frýdek-Místek, který má zápornou bilanci přirozeným pohybem, avšak je migračně atraktivnější než Karvinsko. Není to nic divného, uvažíme-li, že Karvinsko se dlouhodobě potýká s ekonomickými problémy vlivem restrukturalizace tamního průmyslu, a zejména mladí lidé odcházejí z regionu (hlavně za prací) do jiných regionů v Česku, včetně Frýdeckomístecka, kde jsou i příznivější environmentální podmínky.

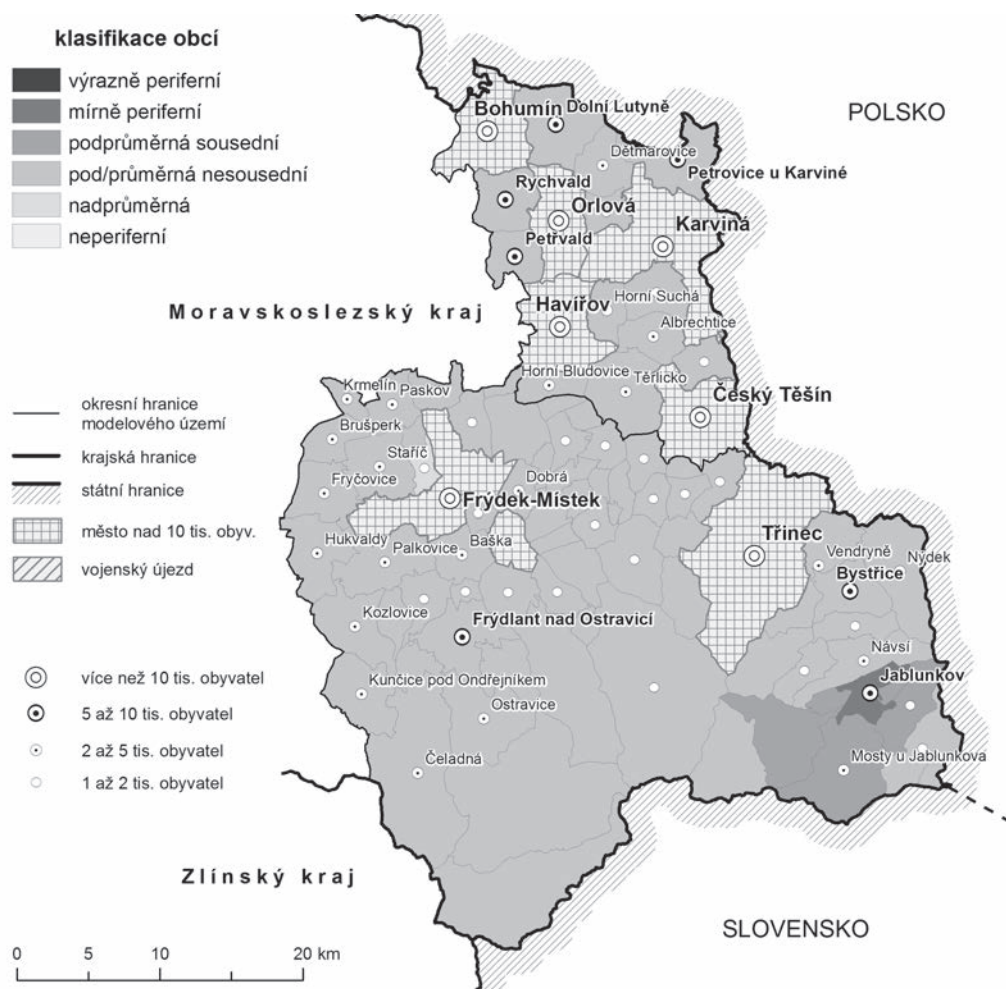
Jak již bylo naznačeno, ekonomická situace v modelovém území je složitá, a to hlavně na Karvinsku. Dokládají to mj. vybrané ekonomické ukazatele jako nezaměstnanost nebo počet uchazečů na jedno volné pracovní místo. Stejně jako Mostecko, patří i Karvinsko mezi strukturálně postižené regiony Česka. O poznání lepší ekonomická situace je v okrese Frýdek-Místek, i když i zde bychom našli problémy spjaté s restrukturalizací, a to především hutnického průmyslu (Třinecké železárny v Třinci, bývalé Válcovny plechu ve Frýdku-Místku). Jiným ukazatelem, který dokresluje složitost restrukturalizace modelového území, je intenzita bytové výstavby. Ta je velmi nízká ve srovnání s jinými okresy v Česku. Je to dáno i tím, že především na Karvinsku, kde je většina obcí městských, je relativně dostatečná nabídka bytů pocházejících ještě z výstavby v období socialismu.

Socioekonomická analýza na lokální/komunální úrovni

V mapovém vyjádření (*Obr. 8.22*), které je konstruováno na základě komplexního ukazatele perifernosti, je možné modelové území považovat za málo dotčené periferností, tj. zdejší obce se nepotýkají se socioekonomickými problémy hodnocenými jako periferní. I přes svou periferní polohu se obce v daném území, až na malou část území, nechovají jako periferní. Toto hodnocení je odlišné od dalších modelových území vnějších periferií Česka.

V případě neperiferních obcí jde o města, kterých je zejména v okrese Karviná nadprůměrný počet. Socioekonomické interakce mezi těmito městy a okolními obcemi jsou důležité pro výsledné hodnocení perifernosti, resp. neperifernosti obcí. V modelovém území je tak rozhodující většina obcí, které spadají do kategorie průměrné/podprůměrné sousední. Pokud už hovoříme o periferním území v modelovém území Beskyd, pak nacházíme jedinou periferii, a to Jablunkov v užším vymezení, a v širším pak jde o obce sousední, což jsou Mosty u Jablunkova, Dolní Lomná nebo Písek.

Obr. 8.22 Modelové území Beskydy dle komplexního ukazatele perifernosti

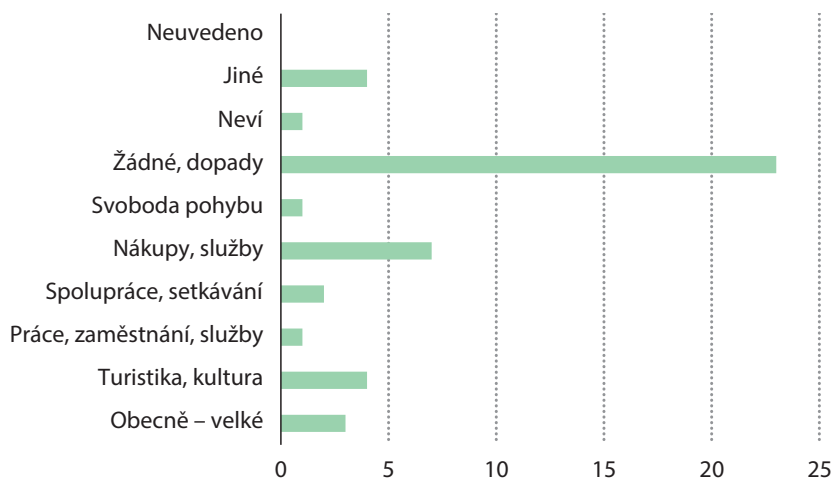

Přeshraniční spolupráce pohledem starostů měst a obcí

V rámci dotazníkového šetření byly získány odpovědi 47 starostů obcí. Jednalo se o obce, které bezprostředně leží na česko-polské hranici nebo k této hranici mají blízko. Dodejme, že se jedná o území národnostně smíšené, takže mezi starosty/starostkami byli i politici polské národnosti. V tomto národnostně smíšeném území desetiletí existují přeshraniční ekonomické, kulturní a další vazby na poměrně dobré úrovni. Za této situace se dá logicky předpokládat, že přeshraniční spolupráce v modelovém území bude na kvalitativně jiné úrovni než v případě dalších modelových území. Navíc jazyková bariéra zde nepředstavuje větší problém. V území přiléhajícím k česko-slovenské hranici o jazykové bariéře snad ani hovořit nelze.

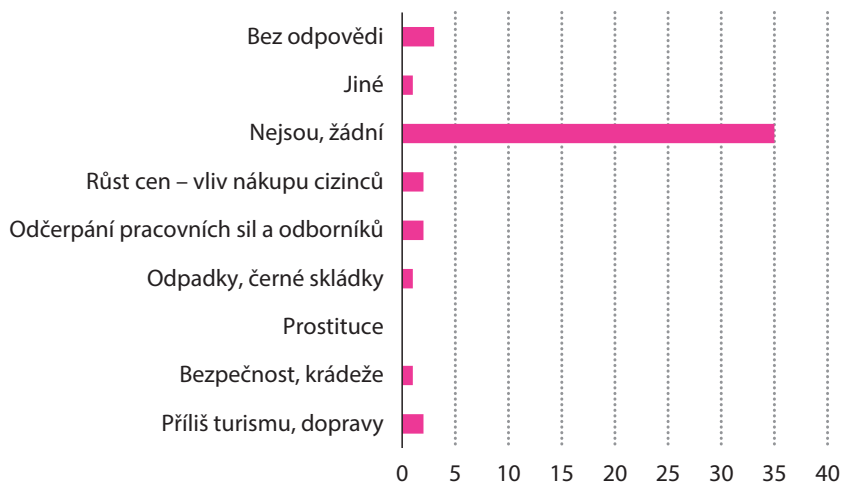
Oslovení starostové se vyjadřovali k několika otázkám přeshraniční spolupráce, které lze shrnout do výsledného pozitivního hodnocení. U otázky, jak vidí pozitivní dopady přeshraniční spolupráce, byly odpovědi následující – viz Obr. 8.23. Ukázalo se, že starostové neidentifikovali žádná pozitiva, resp. nevyjmenovali konkrétní pozitiva. U těch konkrétních dle očekávání byly nákupy, turistika nebo spolupráce či setkávání. V případě negativních dopadů starostové uvedli sporadicky bezpečnost vycházející z krádeží, dále nárůst dopravy z turismu ad. (Obr. 8.24).

Obr. 8.23 Rozložení pozitivních dopadů ve výpovědích starostů v MÚ Beskydy (četnost)

Pramen: vlastní výzkum

Obr. 8.24 Rozložení negativních dopadů ve výpovědích starostů v MÚ Beskydy (četnost)

Pramen: vlastní výzkum

8. CHARAKTERISTIKA MODELOVÝCH ÚZEMÍ VNITŘNÍCH A VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ

U otázky, jak obce hodnotí spolupráci s obcemi sousední země, převládala odpověď, že obce nemají žádnou spolupráci (61,7 %). Takto laděné odpovědi jsou poněkud překvapující, na druhé straně je třeba zmínit, že výběr obcí pro rozhovory se starosty byl ovlivněn jejich ochotou podílet se na výzkumu. Druhou nejčetnější odpovědí (11×, resp. 23,4 %) bylo, že spolupráce je dobrá. Nejčastějšími formami spolupráce byly společné kulturní akce a spolupráce organizací (např. hasiči). U šesti obcí byla zjištěna rovněž dobrá spolupráce, kterou však narušila pandemie covid-19.

9. NÁVRHY, NÁMĚTY A DOPORUČENÍ PRO ROZVOJ PERIFERIÍ

9.1 OBECNÁ ROVINA / *René Wokoun*

Pro periferní území je většinou charakteristická vysoká či vyšší nezaměstnanost, ale rovněž souběžně také nedostatek pracovníků v některých odvětvích (zejména v průmyslových zónách, v řemeslech i službách a v zemědělství). Pracovní nabídka je v periferiích úzce profilovaná, zaměřená převážně na zemědělství a lesnictví, základní služby nebo služby pro cestovní ruch a některou průmyslovou výrobu. V periferiích je značný nedostatek pracovních příležitostí pro vysoce kvalifikované uchazeče o zaměstnání. Je třeba konstatovat, že se zaměstnanost či nabídka pracovních míst liší mezi vnitřními a vnějšími periferiemi a zčásti i mezi jednotlivými periferiemi, přičemž můžeme spolehlivě identifikovat společné znaky, jak je výše uvedeno.

Na základě analýzy strategických rozvojových dokumentů na úrovni Evropské unie, České republiky a krajů lze navrhopvat v obecné rovině doporučení v následujících oblastech:

- Koncepční a systémová spolupráce – Kraje a rezorty by měly explicitně stanovovat ve svých programech podporu periferních regionů.
- Tematická integrace – Kraje a rezorty by měly jasně stanovit svou podporu periferním regionům. Dále by mělo dojít k tematické integraci dotačních programů rezortů a krajů.

Pro naplnění výše uvedených obecných doporučení lze navrhopvat tato konkrétní opatření:

V rámci Strategie regionálního rozvoje ČR (případně i dalších strategických dokumentů) by bylo vhodné vymezit akční plány na kratší časová období, protože aktuální potřeby v jednotlivých periferních regionech se často rychle mění a kraje následně z různých důvodů nereflektují SRR ČR jako celek. Toho lze dosáhnout např. vytvořením centrálního metodického nástroje umožňujícího stanovení kvantitativní a kvalitativní vazby na SRR ČR nebo vyšší úrovni metodické spolupráce mezi MMR, jednotlivými rezorty, kraji a periferními regiony a periferními obcemi. S územím je výrazně historicky spjata zemědělská prvovýroba. Bydlení je zde poměrně nedostupné, zejména pro mladé lidi a pro sociálně slabé osoby. To vše jsou důvody, proč dochází k odlivu nejen mladých obyvatel z území.

Strategie a programy krajů sice v obecné rovině naplňují cíle Strategie regionálního rozvoje ČR, ale bohužel často explicitně nedefinují podporu periferním regionům na svém území, a to zejména na hranicích. V poslední době, tj. dokumenty přijaté kolem roku 2021, už je reflexe existence periferií zčásti přítomna. Nejzávažnějším zjištěním z pohledu provázanosti vládních politik, zejména regionální, a SRR na krajské programy a strategie je, že je jenom minimální vazba konkrétních finančních alokací do periferních regionů. Tato skutečnost je, a to i při maximálním respektu ke krajské samosprávě, alarmující a bude třeba ji zohlednit v budoucnu tak, aby došlo k výraznějšímu propojení prioritních oblastí

9. NÁVRHY, NÁMĚTY A DOPORUČENÍ PRO ROZVOJ PERIFERIÍ

v krajských programech a strategiích na SRR. Bude třeba respektovat regionální specifika, zejména však specifika krajských periferií, a případně zvážit jejich implementaci do SRR v míře relevantní pro republikovou úroveň.

Hlavní snahou České republiky a krajů by s ohledem na harmonický rozvoj celého státu a jednotlivých regionů (regionů soudržnosti, respektive krajů a jejich periferních regionů), po roce 2023 mělo být co nejvíce investovat v souladu s oblastmi podpor EU do podpory:

- výstavby hmotné infrastruktury (zejména dopravní), protože infrastruktura je nezbytnou podmínkou pro rozvoj všech ostatních záměrů;
- lidských zdrojů (vzdělávání – podpora lokálního školství a zdravotnictví, služeb a maloobchodu);
- lokální ekonomiky;
- znalostní ekonomiky (podle lokální situace).

Jaké by tudíž měly být hlavní cíle z pohledu podpory periferních regionů a periferních obcí:

- propojování infrastruktury (tj. zlepšení silniční a železniční dopravy, a to jak veřejné, tak individuální dopravy, dále zajištění obecní infrastruktury – čistírny odpadních vod, kanalizace, odpady, životní prostředí a další – mělo by se jednat o tzv. „tvrdé“ infrastrukturní projekty),
- propojení obchodu a investic mezi jednotlivými kraji (kraji a periferními regiony na hranicích krajů) a lokalitami (tj. společné financování některých společných projektů z prostředků EU a z národních prostředků na regionální či místní úrovni);
- tvorba nových pracovních příležitostí s ohledem na lokální podmínky;
- udržitelný rozvoj území (včetně posílení spolupráce mezi subjekty zapojenými do projektů na podporu rozvoje periferií);
- síťování měst a venkovských oblastí (networking), včetně koncentrace a koordinace nástrojů politik zabývajících se rozvojem území s cílem zvýšení synergie vzájemných vazeb mezi městy a venkovem, a tím posílit využití periferních území.

Základní otázkou je, do jakých tematických oblastí by se měly primárně soustředit prostředky z politiky soudržnosti EU, regionální politiky státu a z krajských programů rozvoje. To je nutno objasnit s ohledem na potřeby Česka, jako jsou dopravní infrastruktura, vzdělávání, věda a výzkum, průmysl v období po roce 2023, aby se zvýšila konkurenceschopnost Česka a jeho regionů, a to zvláště periferních.

Základní předpoklady pro možnost rozvoje periferií:

- zajištění „přirozené“ věkové struktury obyvatelstva, tedy možnost výstavby nových rodinných i bytových domů,
- zajištění možnosti zaměstnání, tedy vytváření pracovních příležitostí včetně rekvalifikace pracovní síly,
- motivování obcí, např. úpravou rozpočtového určení daní (RUD),
- dopravní spojení.

Co můžeme udělat pro rozvoj periferií v porovnání s ostatními regiony, což vyplývá z předchozích analýz:

1. Zlepšení dopravní obslužnosti a dopravní dostupnosti. Výrazným způsobem zlepšení je zatraktivnění spojení regionální veřejnou dopravou do nejbližších městských center.
2. Spolupráce samospráv jednotlivých obcí a měst v periférii a vytváření společných rozvojových strategií a s tím související tlak na ústřední orgány státní správy a kraje ohledně dotačních programů. Pomoc samosprávám a zaměstnavatelům s čerpáním evropských dotací, podpora čerpání dotací hospodářské pomoci. K tomu využít potenciálu již existujících MAS.
3. Rozvoj zemědělství a zpracovatelského průmyslu navázaného na prvovýrobu. Zemědělství má v periferních regionech zakořeněnou tradici. Nicméně v řadě případů byly, vlivem kolektivizace zemědělství, vlastnické a osobní vztahy k půdě zpřetrhány. Zatím je tato situace jenom zčásti řešena. Je tedy třeba podpořit místní zemědělce a zpracovatele agrárních produktů s ohledem na lokální podmínky vhodnými rozvojovými programy.
4. Rozvoj specializovaných středoškolských oborů (možnost spolupráce se zaměstnavateli). K rozvoji podnikání v perifériích by však bylo vhodné ve větší míře navázat a prohlubovat spolupráci s místními zaměstnavateli z oborů existujících v daných regionech. Důležitá je tudíž příprava mladých absolventů, kteří následně budou mít motivaci zůstat a pracovat v regionu.

Je rovněž třeba konstatovat, že je třeba připravit podmínky pro legislativní podchycení mezikrajské spolupráce, zejména na krajských hranicích a na úrovni periferních regionů a periferních obcí.

Další návrhy, náměty a doporučení jsou podrobně uvedeny v následujícím textu.

9.2 MOŽNOSTI PODPORY PODNIKÁNÍ / *Nikola Krejčová*

Nad rámec nezbytné hmotné základny ve smyslu výše uvedeného tedy lze doporučit (při respektování skutečnosti, že část obyvatel periferií si zajišťuje služby ve městě, kde většinou pracuje, jezdí na úřady):

REVIZE LEGISLATIVY V OBLASTI ZADÁVÁNÍ VEŘEJNÝCH ZAKÁZEK

Ve vnitřních perifériích výrazně podpořit nejen lokální zaměstnávání i podnikatelskou aktivitu v rámci veřejných investic, ale také upravit legislativní nastavení zadávání veřejných zakázek, případně lépe využívat institut tzv. sociálně odpovědného zadávání veřejných zakázek, než je tomu v současnosti. Cílem změny by mělo být to, aby malí a drobní lokální podnikatelé, žijící a působící pokud možno přímo v daných periferních oblastech, měli možnost se v těchto zakázkách uplatnit a zvýšil se jejich zájem se o veřejné zakázky ucházet. Kritériem pro hodnocení podaných nabídek je podle zákona ekonomická

výhodnost nabídek [§ 114 zákona o zadávání veřejných zakázek (ZZVZ)], která představuje primárně poměr nabídkové ceny a kvality. Jedním z kritérií kvality jsou přitom i sociální, environmentální a inovační aspekty [§ 116 odst. 2 písm. d) ZZVZ]. Případná právní úprava by mohla spočívat ve výslovném zakotvení podstaty změny: do zákona o zadávání veřejných zakázek, prováděcího předpisu k němu, případně jiného právního předpisu (např. i zákona o podpoře regionálního rozvoje), by v rámci hodnocení kritéria kvality ve smyslu § 116 ZZVZ bylo možné upřednostnit zadavatele, kteří reálně vykonávají svou činnost a/nebo určitý podíl jejich zaměstnanců má skutečné bydliště v daném území (tzv. hospodářsky a sociálně ohrožená území podle SRR 21+, případně jinak vymezená území). Ve své podstatě by se tak jednalo o vzdálenou analogii institutu vyhrazených veřejných zakázek podle § 38 ZZVZ, zde by se však nejednalo o podmínku kvalifikace zadavatele, ale jen o okolnost, kterou by bylo možno zohlednit při hodnocení kvality, jak ZZVZ připouští. Aplikace této úpravy ale předpokládá, že by byl brán zřetel nikoliv na místo trvalého bydliště podnikatele či jeho zaměstnanců, ale na místo skutečného bydliště či pobytu, což by musel uchazeč o veřejnou zakázku doložit.

Další možností je důraznější aplikace pojmu tzv. společensky odpovědného ZZVZ. Požadavek na jeho uplatňování je zakotven v § 6 odst. 4 zákona o zadávání veřejných zakázek. Tento pojem není explicitně v zákoně definován, a to ani v § 28 písm. p), kde je uveden. Aktuálně dostupná a platná metodika vydaná Ministerstvem pro místní rozvoj k odpovědnému zadávání veřejných zakázek, která vyšla jako příručka k novele ZZVZ, rovněž blíže neupravuje ve smyslu eventuální preference zadavatele ve vztahu k dodavatelům z periferních území ani obecně z hospodářsky a sociálně ohrožených území. V praxi tento nedostatek v právní úpravě znamená a priori obavu zadavatelů (zejména starostů obcí) preferovat místní drobné podnikatele a nemohou v plném rozsahu naplňovat dikci zákona o obcích ve smyslu § 2 odst. 2.

V případě nemožnosti přijmout výše uvedenou legislativní změnu by bylo vhodné, aby MMR ve smyslu výše uvedeného lépe specifikovalo svou metodiku a současně zajistilo lepší informovanost zadavatelů veřejných zakázek o možnosti (popř. povinnosti) zohledňovat i kritérium podpory rozvoje periferních oblastí či hospodářsky a sociálně ohrožených území podle SRR 21+ v procesu zadávání veřejných zakázek.

PODPORA LOKALIZACE SPOLEČENSKÝCH AKCÍ V PERIFERIÍCH

Lokalizovat významné kulturní, sportovní či společenské akce mezinárodního, národního či krajského významu do periferních území v závislosti na přírodních, geografických a dalších dispozicích dané lokality a charakteru akce a umožnit lokálním aktérům participovat na doprovodných aktivitách. Pravidelným opakováním stejných nebo podobných akcí může dojít ke vzniku nových tradic a vazeb, trvalému rozšíření místního podnikatelského sektoru, rozšíření nabídky místních služeb a rozvoji místního pracovního trhu. Podpora těchto akcí a udržení jejich tradic ze strany státu může znamenat vymanění se z vleklého socioekonomického zaostávání a označení „periferie“.

REVIZE ROZPOČTOVÉHO URČENÍ DANÍ PRO KRAJE

Provést revizi nastavení rozpočtového určení daní tak, aby obce měly možnost disponovat větším podílem daňových výnosů v rámci sdílených daní, a vytvářela se tak i větší motivace pro obce k vytváření vhodných podmínek pro podnikání a jeho podporu. Zvýší se tak příjmová stránka jejich rozpočtu a možnost realizovat důležité investice do infrastruktury a prostor pro podnikání.

RUD pro obce – navrhuje přidat koeficient zohledňující počet turistů navštěvujících obec za časovou jednotku a dále koeficient zohledňující ekonomický výkon obce na základě např. celkového obrátu firem, které zde provozují svou ekonomickou činnost (nejen které zde mají sídlo). Jako potřebné se jeví zohlednit v RUD i rekreační objekty, pokud v nich není žádná osoba hlášena k trvalému pobytu. V některých obcích v periferiích mají své rekreační objekty lidé z jádrových měst, zejména po odchodu do důchodu zde mohou trávit i několik měsíců v roce a čerpají zde služby. Pokud zde ale nemají hlášený trvalý pobyt, obec z RUD za toto nedostává žádné peníze. Změna by mohla mít silný motivační účinek pro všechny obce v periferiích, aby lépe využívaly svůj potenciál, zejména v oblasti cestovního ruchu.

RUD pro kraje – navrhuje přidat více parametrů, stávající stav jednoho parametru je nevyhovující a nezohledňující skutečnou zátěž infrastruktury. Kromě stávajícího parametru počtu obyvatel přichází v úvahu parametry reflektující tranzitní dopravu, přítomnost mezinárodních dopravních uzlů, např. letiště, anebo realizované krajské investice do energetické soběstačnosti budov a zařízení ve vlastnictví kraje, kam mohou patřit i prostory pro podnikání. Tento prvek by byl plně v souladu s Taxonomií EU, a veřejným i soukromým subjektům by se tak otevřely i nové možnosti financování rozvoje podnikání ze zdrojů EU.

Příklad: obec souhlasí se zahájením výstavby komerční budovy soukromého podnikatele (např. apartmánového domu) s podmínkou, že investor vyčlení část prostor pro podnikatelskou aktivitu, která je v zájmu rozvoje obce (např. pro lékárnu). Příslušná právní úprava by měla přinést možnost obci takovou podmínku požadovat a povinnost stavebníka ji dodržet po dobu, dokud daná služba nebude poskytována jiným subjektem, případně v jiných prostorách. Vzhledem k tomu, že v praxi bývají běžná různá stavební omezení, jako např. výška budovy, barva střechy apod., nemusí toto omezení představovat žádný šokující zásah do svobod investora a obec může alespoň částečně vyřešit nedostupnost služeb a přilákat podnikatele do předem zajištěných prostor. Vztah mezi podnikatelem a investorem by samozřejmě probíhal na ryze komerční bázi (platba tržního nájemného).

Příklady dobré praxe – Bedřichov (okr. Jablonec nad Nisou, Liberecký kraj)

Malá horská obec v pohraničí na česko-polsko-německém pomezí, počet obyvatel 354 k 1. 1. 2022. Původně obtížně dostupná a velmi řídko osídlená obec je dlouhodobě využívaná jako rekreační oblast. V uplynulých 10–15 letech však zaznamenala výrazný nárůst popularity a celkový socioekonomický rozvoj v důsledku pravidelného pořádání sportovních akcí (Jizerská 50 ad.), které stimulovaly vznik celé řady navazujících podnikatelských aktivit (gastronomie, ubytování, půjčovny sportovního vybavení, wellness apod.). Obliba

a popularita těchto akcí způsobila nebývalý zájem o nemovitosti v této obci a přilehlém okolí, což následně zvedlo jejich ceny na úroveň hl. m. Prahy a jejího suburbánního pásma. Významně narostl zájem místních podnikatelů zahájit podnikatelskou činnost, významný je příliv investic z jiných regionů včetně hl. m. Prahy. Skutečný počet zde žijících obyvatel (přicházejících i z Prahy) v současnosti daleko převyšuje počet trvale hlášené populace, což přináší zvýšené nároky na místní infrastrukturu. Vzhledem k neexistenci registru přechodného, případně jinak nazvaného, jiného než trvalého bydliště (resp. místa obvyklého pobytu), není však tato skutečnost dostatečně reflektována v současném nastavení RUD, což představuje pro obec nedostatek finančních prostředků na pokrytí těchto nároků i přesto, že cestovní ruch je zde v plném proudu takřka celoročně.

I přes tento dynamický růst v obci stále chybí některé základní služby: větší samoobsluha, lékárna, lékař, benzínová, případně dobíjecí stanice a mnoho dalších služeb. Důvodem je především situace na realitním trhu, kterou obec nemá možnost ovlivnit. Chybí vhodné prostory pro podnikání, což je nyní hlavní rozvojová bariéra této obce. Příslušné úpravy RUD nebo úprava pravomocí obcí v rámci stavebního řízení by tuto situaci mohly pomoci řešit tak, aby obec byla schopna tyto prostory efektivně a hospodárně zajistit a ve spojitosti s již vybudovanou image obce jako centra sportovního dění by dokázala zabezpečit širší spektrum služeb pro své obyvatele i turisty, aniž by byl jakkoliv narušen územní plán či ráz krajiny nebo environmentální situace.

Další příklady dobré praxe: pravidelné společenské eventy ve Špindlerově Mlýně, třicetiletá tradice Mezinárodní letní školy staré hudby ve Valticích apod.

9.3 PRÁVNÍ ÚPRAVA MEZIKRAJSKÉ SPOLUPRÁCE /

Petr Čechák, Pavel Mates

IDENTIFIKACE PROBLÉMU - VÝCHOZÍ SITUACE

V současné době lze mít za to, že kraje příliš nevyužívají možnosti vzájemné spolupráce, které jim dává platná právní úprava, a zřejmě v této možnosti s výjimkou určitých konkrétních oblastí. Zde je třeba zdůraznit, že dopravní obslužnosti spadá do výkonu samosprávy, kdežto IZS je výkonem státní správy. Význam mezikrajské spolupráce by bylo možno předpokládat zejména v oblastech v okolí krajských hranic, pokud by např. občané jednoho kraje mohli využívat služeb poskytovaných zařízeními na druhé straně krajské hranice. Kraje však při plánování možnosti čerpání služeb pro své občany s touto možností příliš nepočítají a ani ji nepreferují. V některých případech se dokonce mohou čerpání služeb „přes krajskou hranici“ i snažit vytvářet překážky. Cílem krajů zde v řadě případů je dosáhnout spíše toho, aby jejich občané čerpali služby primárně v zařízeních, jichž jsou tyto kraje zřizovateli. Sledují tím snahu o co nejvyšší míru efektivnosti využití prostředků, které do jimi zřizovaných zařízení vkládají. Z hlediska občanů daného kraje žijících při jeho krajských hranicích tento přístup vede k tomu, že krajská hranice může nabývat (byť v omezené míře a intenzita se liší dle konkrétních oblastí, druhů zařízení a čerpaných služeb) povahu bariéry. Konkrétní občan kraje pak může být nucen za možností čerpání

dané služby cestovat do „vnitrozemí“ kraje, ačkoli mnohem blíže by ji mohl získat ve stejné kvantitě i kvalitě v zařízení nacházejícím se na druhé straně krajské hranice. Pokud by krajská hranice přestala působit jako bariéra při možnosti čerpání služeb, mohlo by to i celkově zvýšit efektivnost využití zřizovaných zařízení, a to potenciálně na obou stranách krajské hranice.

VAZBA NA LEGISLATIVU A KONCEPČNÍ DOKUMENTY

Platná právní úprava vytváří sice v obecné rovině rámec pro možnost mezikrajské spolupráce, tato úprava má však obecnou povahu. Zákon o krajích v § 24 pouze konstatuje, že kraje mohou vzájemně spolupracovat, a na tuto spolupráci nelze použít ustanovení občanského zákoníku o spolku a o smlouvě o společnosti. Zákon o podpoře regionálního rozvoje ukládá krajům v § 12 zpracovávat strategie rozvoje územního obvodu kraje, hovoří se zde však pouze o rozvoji kraje a jeho jednotlivých částí. Vazba na oblasti mimo území kraje zde není zmíněna, a alespoň zákon ji při zpracování uvedeného dokumentu nepředpokládá. Podle § 1 odst. 4 zákona o krajích však kraj má dbát nejen o všestranný rozvoj svého území, ale i o potřeby svých občanů. Pokud by byl položen důraz na potřeby občanů, tato formulace přinejmenším nevyklučuje možnost, že by na základě vzájemné spolupráce mohly být tyto potřeby uspokojovány i v zařízení mimo území tohoto kraje.

Programové prohlášení vlády České republiky z ledna 2022 obsahuje příslib rozvíjet spolupráci přes státní hranice, jakož i hledání možnosti, jak doplnit stávající systém IZS např. začleněním horské služby, dalších záchranářských organizací a státních hmotných rezerv. V oblastech s horší dostupností zdravotní péče přitom má být obyvatelům příhraničí umožněno využívat nemocnice na obou stranách hranice. Tento záměr, který se týká státních hranic, by bylo možno analogicky vztáhnout i na hranice mezi kraji a i na jiné oblasti, než je jen zdravotnická péče. Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+ (dále jen SRR) zmiňuje mezikrajskou spolupráci výslovně jen v té souvislosti, že má být podporována „v zájmu jednotného rozvoje turistických destinací, často uměle rozdělených administrativními hranicemi“. SRR v souvislosti se specifickým cílem 6.2 používá pojem funkčních regionů jako území přesahující katastrální hranice obce, přičemž strategické plánování má brát v potaz funkční vztahy v území. I zde lze uvažovat o analogickém postupu i ve vztahu k území krajů a pojmu funkčních vztahů, které by mohly překračovat území jednotlivých krajů.

SUBJEKTY REALIZUJÍCÍ OPATŘENÍ

Stát ve vztahu ke změně platné právní úpravy, kraje, dobrovolné svazky obcí.

VLASTNÍ ŘEŠENÍ

Obecná ideová východiska

Opatření, která by měla zvýšit ochotu krajů k jejich vzájemné spolupráci, by měla být prováděna ve třech rovinách. Tyto roviny se vzájemně překrývají a ovlivňují. První z těchto rovin je psychologická. Současná formulace právní úpravy, podle níž kraj pečuje o všestranný rozvoj svého území (§ 1 odst. 4 zákona o krajích), může podporovat představu, že předmětem zájmu vedení daného kraje by mělo být pouze to, co se odehrává přímo na území daného kraje, o jehož všestranný rozvoj má kraj usilovat. To, co se odehrává za hranicemi kraje, jako kdyby se jej netýkalo. Zařízení poskytující určité služby zřizovaná na území jiných krajů (logicky zejména v blízkosti krajských hranic) jsou chápána jako potenciální konkurence vůči zařízením daného kraje. Již z čistě psychologického hlediska zde může docházet k určitému „uzavírání se“ krajů a v možnosti poskytování služeb přes krajskou hranici, a to i na základě principu reciprocity, může být spatřována spíše hrozba než příležitost k efektivnějšímu uspokojování potřeb občanů sousedících krajů. Tento pohled se jeví jako potřebné změnit a souvisí to logicky i s rovinou motivace. Kraje musí nabýt přesvědčení, že na spolupráci přinejmenším nebudou doplácet, popř. pro ně bude zisková.

Druhou je rovina metodického vedení ze strany Ministerstva pro místní rozvoj, popř. jednotlivých složkových rezortů, poskytování možných návodů, příkladů dobré praxe atd. Cílem je zde nalézání vhodných a efektivních způsobů mezikrajské spolupráce a předávání informací o nich krajům, pokud by byly ochotny se do ní zapojit. Opět je zde ale klíčová rovina motivace krajů. Spolupráce, které by bylo žádoucí dosáhnout, se má odehrávat v oblastech, jimž se kraje věnují ve své samostatné působnosti. Stát tedy krajům nemůže tuto spolupráci přikázat. Jeho úkolem je spíše vytvořit pro ni podmínky (zejména ekonomické) a v rámci metodického působení poskytnout informace a doporučení, jak by kraje mohly postupovat, pokud ze strany samotných krajů bude vůle po spolupráci.

Z výše uvedených důvodů za nejdůležitější je možno považovat třetí rovinu, jíž je rovina motivace. Pokud spolupráce má probíhat v samostatné působnosti krajů, promítá se zde skutečnost, že „odvrácenou stranu“ územní samosprávy může představovat nebezpečí tendence samosprávných celků zaměřovat se příliš na své vlastní partikulární zájmy. Vzhledem k tomu, že kraje často musí činnost svých zařízení dotovat, zejména tehdy, pokud nemají zcela vyčerpanou kapacitu, se z jejich strany může jevit jako racionální jejich snaha, aby tato zařízení byla v co největší míře využívána občany tohoto kraje. V případě některých krajů může být jejich území příliš malé pro racionální a efektivní plánování rozmístění příslušných zařízení, pokud by území daného kraje bylo bráno jako „izolovaný“ celek, resp. k neefektivnímu plánování může docházet obecně v oblastech v okolí hranic krajů. Svou roli právě zde bude hrát pojem funkčních regionů, resp. funkčních vztahů překračujících hranice jednotlivých krajů v rámci jejich efektivní horizontální spolupráce. Právě vzhledem k nebezpečí preference vlastních zájmů ze strany jednotlivých krajů, resp. ekonomické racionality financování jimi zřizovaných zařízení, se jeví jako nutné, aby ze strany státu, zejména formou právní úpravy, došlo k vytvoření dostatečných motivačních

mechanismů. Veřejným zájmem by mělo být vytvoření sítě zařízení služeb zajišťujících příslušné služby bez ohledu na krajské hranice na území celého státu tak, aby ty zde neměly povahu bariéry. K vyloučení (překonání) partikulárních zájmů krajů se však jeví jako nutné, aby zde zasáhl stát nikoli tím, že by omezil právo krajů na samosprávu (to naopak musí respektovat), ale tím, že vytvoří i institucionální podmínky a bude kraje dostatečným způsobem motivovat ke vzájemné horizontální spolupráci.

Navrhované změny právní úpravy

Již stávající právní úprava umožňuje krajům v jejich samostatné působnosti vzájemně spolupracovat, resp. nevytváří této spolupráci žádné překážky. S ohledem na skutečnost, že se jedná o oblast samostatné působnosti, se jeví jako problematické povinnost spolupráce ukládat zákonem. I pokud by případně právní řád spolupráci ukládal, ale samy kraje by spolupracovat nechtěly, tato „vynucená“ spolupráce by mohla mít spíše jen formální povahu a nevedla by zřejmě k efektivnímu výsledku. Proto se jeví jako žádoucí změna zákona o krajích a zákona o podpoře regionálního rozvoje.

Zákon o krajích zakotvuje možnost mezikrajské spolupráce. Možné by ale bylo uložit jim v okolí krajských hranic povinnost vzájemné spolupráce k zamezení negativních dopadů krajské hranice na oblasti nacházející se v blízkosti krajských hranic. Takovéto ustanovení lze považovat za čistě proklamativní. Takto obecně formulovaná norma by měla teleologický charakter a zřejmě by ani nebyla efektivně vymahatelná. Zákon o krajích je však ze strany krajů (a nejen nich) vnímán jako „základní“ právní předpis upravující jejich fungování. Alespoň formální uložení povinnosti se však jeví jako žádoucí spíše v psychologické rovině a mohlo by podpořit změnu přístupu krajů k uvažování o jejich vzájemné spolupráci.

Zákon o podpoře regionálního rozvoje ukládá krajům zpracovávat strategii rozvoje jeho území. V souvislosti se zpracováním této strategie se jeví vhodné krajům uložit výslovnou povinnost přinejmenším se vyjádřit k významu mezikrajské spolupráce pro rozvoj jeho území. Opět platí, že kraje nelze nutit k vzájemné spolupráci. Při efektivním motivačním působení a metodickou podporou ze strany orgánů státu však i tato povinnost, byť jinak má spíše jen formální povahu, může sehrát svou úlohu ve prospěch mezikrajské spolupráce.

Navrhované změny institucionální povahy

Cílem, jehož by mělo být ve výsledku dosaženo, je vybudování efektivních sítí horizontální spolupráce mezi kraji, které by umožnily čerpání služeb přes krajskou hranici. Při jejich budování by významná úloha připadla státu, konkrétně pak Ministerstvu pro místní rozvoj, případně dalším složkovým rezortům. Stát, resp. jednotlivé jeho orgány by se měly stát aktivními účastníky diskuze mezi kraji o budování těchto sítí. Kromě poradenské a expertní úlohy by úloha účasti státu měla být i „motivační“. Vznik efektivních sítí horizontální spolupráce mezi kraji za určitých okolností může představovat významnou přidanou hodnotu, přičemž lze mít za to, že jejich vznik by byl i v zájmu státu. Mělo by dojít k vymezení oblastí v okolí krajských hranic, v rámci nichž by byla možnost podpory mezikrajské spolupráce ze strany státu, aby tak bylo posíleno „přeshraniční“ využívání

zařízení na území jiných krajů za předpokladu alespoň potenciální reciprocity. Primárně by se mělo jednat o periferní oblasti na území jednotlivých krajů, resp. takové, v nichž by za jiných okolností pravděpodobně k mezikrajské spolupráci nedocházelo a obyvatelé těchto území by tím alespoň potenciálně mohli být poškozeni. Možnost získat podporu (spolufinancování) ze strany státu by mohlo mít za následek, že by kraje usilovaly o rozvoj zařízení poskytujících příslušné služby právě v těchto oblastech. Svou roli by zde ale sehrával právě správný a uvážený způsob výběru oblastí, v nichž by bylo možno tuto podporu ze strany státu čerpat. Pokud by se jednalo skutečně o periferní oblasti a kraje by budování zařízení poskytujících služby soustředily právě sem, byl by to vlastně i nepřímý způsob podpory rozvoje periferních oblastí.

Podpora mezikrajské spolupráce by mohla probíhat prostřednictvím změny rozpočtového určení daní pro kraje. Je ale otázkou, zda by takovéto řešení bylo dostatečně flexibilní, a i z hlediska politické průchodnosti by mohlo být problematické. Jako efektivnější a průchodnější se jeví cílená přímá podpora v jiném režimu, jak ji umožňuje zákon o podpoře regionálního rozvoje. V něm je používán pojem tzv. státem podporovaných regionů (cílem jejich podpory je mimo jiné udržování jejich hospodářské, sociální a územní soudržnosti) a SRR používá pojem hospodářsky a sociálně ohrožených území, které jsou poté vymezeny v usnesení vlády. Pojem státem podporovaných regionů by mohl být chápán i v jiném významu, než jak jsou vymezena hospodářsky a sociálně ohrožená území, a sloužit právě i podpoře horizontální spolupráce mezi kraji (relevantní je zde zejména dimenze sociální a územní soudržnosti).

Důvodem, kvůli kterému by bylo nutné, aby stát sehrával aktivní úlohu při snahách o ustavení efektivních sítí horizontální spolupráce, by bylo i to, že právě stát by měl posuzovat, zda tato spolupráce je efektivní, přináší určitou přidanou hodnotu, a je tedy smysluplné ji v daných oblastech skutečně podpořit. Na tuto podporu by tedy nebyl automatický nárok. Podpora by se poskytovala na základě posouzení a rozhodnutí příslušného státního orgánu, které by mělo být potenciálně přezkoumatelné a nesmělo by být svévolné. Při diskusi a rozhodování o poskytnutí podpory krajům, resp. obecně při vytváření sítí horizontální spolupráce mezi kraji by koordinační úloha připadala Ministerstvu pro místní rozvoj, odborná stránka posouzení efektivnosti této spolupráce by však byla na jednotlivých složkových rezortech (MŠMT, MPSV, popř. dalších) s ohledem na to, i o poskytování služby v jaké věcné oblasti by se jednalo. Možnost čerpání podpory ze strany krajů by na druhé straně předpokládala existenci příslušného „institucionálního“ partnera, příslušného odboru s odborným aparátem, který by byl schopen vedení dialogu se státem, a věcné obhájení nároku na příspěvek ze strany státu.

Předpokladem reálně probíhající horizontální spolupráce mezi kraji je kromě možného příspěvku ze strany státu jako určitého „dodatečného“ motivačního faktoru především celková ekonomická racionalita takového postupu při posuzování ze strany jednotlivých krajů. Pro ně může být z jejich pohledu obtížně ospravedlnitelné, proč mají ze svého rozpočtu alespoň zčásti dotovat provoz zařízení, které je využíváno i občany jiných krajů (ty tak obdobně zařízení zřídit a dotovat na druhé straně hranice nemusejí, čímž ušetří prostředky), a na druhé straně, proč mají umožnit svým občanům „unikat“ na území jiného

kraje a tam čerpat příslušnou službu v zařízení jiného kraje, pokud jimi zřízené a dotované zařízení nemá naplno využitou kapacitu. Účast v diskuzi a příspěvek ze strany státu zde mohou mít zřejmě jen skutečně doplňkový charakter. Primárně se jeví jako nutné, aby si vztahy v rámci vzájemné spolupráce mezi sebou upravily samotné kraje, a to včetně otázky financování jejich zařízení a případných kompenzací souvisejících s využíváním čerpání služeb „přes krajskou hranici“. Toto by bylo možné upravit prostřednictvím institutu koordinačních veřejnoprávních smluv. Nepochybně limitujícím faktorem je zde to, že podle § 160 odst. 6 správního řádu územní samosprávné celky mohou vzájemně uzavírat veřejnoprávní smlouvy týkající se plnění úkolů vyplývajících z jejich samostatné působnosti při výkonu veřejné moci, jen stanoví-li tak zvláštní zákon. V porovnání s obcemi je okruh oprávnění k uzavírání veřejnoprávních smluv ze strany krajů mnohem užší. Možnost efektivní horizontální spolupráce zde tedy předpokládá změnu právní úpravy v tomto směru.

Řešením, které by mohlo připadat v úvahu v oblastech v okolí krajských hranic, kde by bylo možné předpokládat (a bylo i racionální umožnit) užívání služeb v daném zařízení i přes krajskou hranici, by mohlo být i to, že by ve vztahu k danému zařízení vystupovaly v pozici zřizovatele např. dva různé kraje, které by se domluvily i na způsobu jeho společného financování. Zřízení zařízení na území jiného kraje nepochybně možné je (v současné době např. hl. m. Praha je zřizovatelem domovu pro seniory na území města Heřmanův Městec, přičemž služby zařízení jsou určeny především pro občany hl. m. Prahy). Jak ovšem patrně, řešení společného financování zařízení předpokládá uzavření veřejnoprávní smlouvy, obdobně jako je tomu např. v oblasti zajišťování dopravní obslužnosti, s čímž stávající právní úprava nepočítá.

Kromě „bonifikace“ v podobě státní podpory jako motivace k budování efektivních sítí horizontální spolupráce ve vymezených oblastech v okolí krajských hranic by bylo možno pracovat i s kategorií „malifikace“ v podobě snížení dané podpory v situacích, kdy daný kraj by takovéto spolupráci bránil, a to i v jiných než vymezených oblastech v okolí krajských hranic. Ze strany konkrétního kraje může docházet např. k tomu, že nezajistí dopravní obslužnost, která by umožnila žákům a studentům dojížděku do školského zařízení na území jiného kraje, ačkoli z hlediska žáků a studentů by možnost navštěvovat dané školské zařízení byla atraktivní, přičemž lze v současnosti jen sotva nalézt právní nástroj, na jehož základě by k tomu mohl být donucen. Hodnocení efektivnosti horizontální mezikrajské spolupráce by se tak nemělo omezovat jen na vybrané oblasti kolem krajských hranic a mělo by zahrnovat nástroje jak pozitivní, tak případně i negativní motivace.

9.4 NÁVRH ÚPRAVY TEXTU § 12 ZÁKONA O PODPOŘE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A § 24 ZÁKONA O KRAJÍCH /

Petr Čechák, Pavel Mates

NÁVRH NOVELY ZÁKONA O PODPOŘE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

§ 12

Strategie rozvoje územního obvodu kraje

(1) Strategie rozvoje územního obvodu kraje určuje ve stanoveném období zaměření a cíle rozvoje kraje zejména s ohledem na dynamický a vyvážený rozvoj kraje a jednotlivých částí jeho území a stanoví základní podmínky pro naplňování těchto cílů.

(2) Strategie rozvoje územního obvodu kraje zejména

- a) analyzuje současný stav a očekávaný vývoj územního obvodu kraje,
- b) stanoví strategické cíle a priority rozvoje kraje a nástroje regionální politiky pro zajištění dynamického a vyváženého rozvoje územního obvodu kraje a částí jeho území,
- c) vymezuje krajem podporované části jeho území,
- d) **vymezuje oblasti a části území kraje, v nichž je mezikrajská spolupráce významná pro rozvoj území kraje a určuje hlavní směry rozvoje této spolupráce.**

(3) Strategii rozvoje územního obvodu kraje schvaluje zastupitelstvo kraje. Podléhá-li návrh strategie rozvoje územního obvodu kraje posuzování vlivů koncepce na životní prostředí podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí, schvaluje ji zastupitelstvo kraje na základě stanoviska k posouzení vlivů provádění koncepce na životní prostředí a veřejné zdraví.

(4) **Kraj zpracovává návrh strategie rozvoje územního obvodu kraje ve spolupráci v rozsahu jejich činnosti především dobrovolnými svazky obcí, jejichž členy je alespoň šest obcí na území daného kraje, s evropskými seskupeními pro územní spolupráci, pokud se jejich působení dotýká území daného kraje, a s dalšími právními osobami, jejichž členy je alespoň deset obcí na území tohoto kraje a účelem jejich činnosti je podpora regionálního rozvoje nebo přeshraniční spolupráce. Kraj může při zpracovávání strategie rozvoje územního obvodu kraje spolupracovat rovněž s jinými kraji, ústředními správními úřady, sdruženími obcí s celostátní působností a dalšími subjekty.**

(5) Pro podklady ke zpracování strategie rozvoje územního obvodu kraje se použije přiměřeně § 7 odst. 2.

(6) V polovině programového období Evropské unie kraj zpracovává zprávu o uplatňování strategie rozvoje územního obvodu kraje, na jejímž základě zastupitelstvo kraje případně rozhodne o aktualizaci strategie rozvoje územního obvodu kraje nebo o zpracování nové strategie rozvoje územního obvodu kraje.

ODŮVODNĚNÍ NÁVRHŮ ZMĚN ZÁKONA O PODPOŘE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Oblasti, kde lze uvažovat o potřebě novelizace zákona o podpoře regionálního rozvoje (v této subkapitole dále jen „zákon“) v souvislosti s problematikou periferních oblastí, lze zásadně rozdělit do tří skupin. V úvahu přichází:

- vymezení periferních oblastí, resp. kritérií pro jejich vymezení;
- podrobnější úprava postupu při zpracování strategie rozvoje územního obvodu kraje;
- úprava mezikrajské spolupráce.

Vymezení periferních oblastí, resp. konkrétních kritérií pro jejich vymezení, v textu zákona by bylo sice pojmově možné, nicméně by to neodpovídalo stávajícímu konceptu zákona, který upravuje jen obecně kategorii státem podporovaných regionů a krajem podporovaných částí jeho území, přičemž jejich bližší vymezení ponechává na dokumentech koncepční povahy. S ohledem na vymezení pojmu státem podporovaných regionů v § 4 zákona, které je obecné a postavené vesměs na neurčitých pojmech (pojem krajem podporovaných částí jeho území zákon ani nevymezuje), by periferní oblasti, pokud by byly vymezeny v zákoně, představovaly nutně jen jednu z více subkategorií státem podporovaných regionů, popř. krajem podporovaných částí jeho území. Přitom by se jednalo o jedinou subkategorii těchto území, kterou by zákon zvlášť vymezoval, pro což se nejeví být věcné důvody. Jako vhodnější se proto jeví řešit vymezení periferních oblastí jako částí území, jimž by se mělo dostat zvláštního zvýhodnění pro podporu jejich rozvoje, v dokumentech koncepční povahy, nikoli v textu zákona.

Zpřesnění úpravy týkající se zpracování strategie rozvoje územního obvodu kraje (dále jen „strategie rozvoje ÚOK“) v podobě vložení nového textu § 12 odst. 4 zákona konkretizuje okruh subjektů, s nimiž by kraje při jejím zpracování měly spolupracovat. Jedná se o úpravu analogickou té, která je obsažena v § 7 odst. 1 zákona v případě zpracování strategie regionálního rozvoje České republiky. Strategii rozvoje ÚOK schvaluje zastupitelstvo kraje a jedná se o výkon samostatné působnosti kraje. Zákon však zároveň v § 14 předpokládá při jejím zpracování možnost spolupráce s ústředními správními úřady, obcemi a v přenesené působnosti s obecními úřady obcí s rozšířenou působností. Zda a nakolik kraje, resp. jejich příslušné orgány, možnosti spolupráce využijí, je zcela na jejich rozhodnutí.⁵⁴ V rámci řešení projektu členové řešitelského týmu vícekrát narazili na kritiku ze strany některých subjektů, na to, že kraje nejsou ochotné je akceptovat jako relevantní partnery pro spolupráci při přípravě strategie rozvoje ÚOK, na níž se tedy nemohou nijak podílet, resp. ji ani ovlivnit. Jeví se jako potřebné na jedné straně zohlednit skutečnost, že v současné době v podpoře regionálního rozvoje, a to i meziobecní či přeshraniční spolupráce, sehrávají svou úlohu různé druhy orgánů veřejné moci, ale i jiných subjektů (v této souvislosti je třeba upozornit, že i jeden z principů SMART předpokládá spolupráci různých partnerů při naplňování cílů

⁵⁴ Ústřední správní úřady spolupracují s krajem na základě jeho žádosti, tj. vždy na základě iniciativy ze strany daného kraje. Počet obcí v krajích je obecně příliš vysoký na to, aby po kraji bylo možné požadovat, aby spolupracoval se všemi obcemi na svém území (Středočeský kraj má celkem 1 144 obcí, zpravidla se však počet obcí v kraji pohybuje mezi třemi až sedmi stovkami obcí).

regionálního rozvoje). Zároveň by měla být zohledněna i relevantnost různých subjektů, které by mohly mít zájem o to se do procesu přípravy strategie rozvoje ÚOK zapojit a její výslednou podobu ovlivnit. Obdobně jako je tomu v § 7 odst. 1 zákona, se proto navrhuje použít demonstrativní výčet subjektů, u nichž je možno mít za to, že je lze považovat za dostatečně relevantní, aby s nimi kraj na přípravě strategie rozvoje ÚOK spolupracoval vždy. Tím se současně vytváří prostor k tomu, aby kraj spolupracoval i s dalšími subjekty, které v tomto výčtu výslovně uvedeny nejsou. Stále přitom samozřejmě platí, že tvůrcem strategie rozvoje ÚOK je kraj a schvaluje ji zastupitelstvo kraje. Návrh předpokládá, že spolupráce jiných subjektů na zpracovávání strategie rozvoje ÚOK může mít spíše povahu konzultativní či případně formu možnosti podávání návrhů a podnětů, na něž by kraj měl reagovat, aniž by byla založena jeho povinnost je ve strategii rozvoje ÚOK promítnout. V situaci, kdy úlohou kraje je rovněž koordinovat ve svém územním obvodu spolupráci v oblasti územního rozvoje (§ 14 odst. 3 písm. e) zákona], činnosti i dalších subjektů, které se na zajišťování regionálního rozvoje na území kraje reálně podílejí a jsou v této oblasti relevantní, by zároveň měly mít možnost se v uvedené pozici na spolupráci a na přípravě strategie rozvoje ÚOK podílet.

Navrhovaná úprava počítá se třemi skupinami subjektů, jimž by měly kraje umožnit podílet se na spolupráci při přípravě strategie rozvoje ÚOK. Konkrétně by jimi měly být dobrovolné svazky obcí, evropská seskupení pro územní spolupráci a další právnické osoby, účelem jejichž činnosti je podpora regionálního rozvoje nebo přeshraniční spolupráce. Do budoucna, pokud by došlo ke vzniku společenství obcí jako právnické osoby, by se měl okruh subjektů rozšířit i o ně. Lze předpokládat, že zájem o možnost ovlivnit podobu strategie rozvoje ÚOK by potenciálně mohl mít široký okruh subjektů. Pokud by krajům bylo uloženo, aby takto vymezenému okruhu subjektů umožnil podílet se na spolupráci při zpracování této strategie, jeví se současně jako legitimní a také racionální omezit tento závazek kraje pouze na subjekty, které lze z hlediska podpory regionálního rozvoje považovat za relevantní partnery alespoň na určité části území kraje. Úprava proto předpokládá, že minimálně v případě dobrovolných svazků a kategorie „dalších právnických osob, účelem jejichž činnosti je podpora regionálního rozvoje nebo přeshraniční spolupráce“, by jejich členy musel být určitý minimální počet obcí. Členství obcí v těchto případech může mít často spíše formální povahu a nemusí samo o sobě znamenat, že obce jsou v rámci daného dobrovolného svazku obcí či jiné právnické osoby skutečně aktivní. Tato podmínka má za účel redukci počtu subjektů, jimž by kraj měl vždy dát možnost podílet se na spolupráci při přípravě strategie rozvoje ÚOK, tak aby tuto spolupráci bylo možno považovat za efektivní. Stanovený počet obcí musí být na území daného kraje, pro subjekty, které jsou z hlediska podpory regionálního rozvoje na území daného kraje relevantní, se zároveň jedná o počet obcí, který by pro ně měl být reálně dosažitelný, a podmínka minimálního počtu obcí by neměla být zbytečně limitující. Kraj zároveň může spolupracovat i s dalšími subjekty, které z hlediska regionálního rozvoje na svém území považuje za relevantní, i kdyby nesplňovaly uvedenou podmínku. Podmínka minimálního počtu obcí není stanovena v případě evropských seskupení pro územní spolupráci, protože jejich členy mohou být i jiné subjekty, aniž by to automaticky snižovalo jejich relevantnost pro podporu regionálního rozvoje. Podmínky pro vznik evropských seskupení pro územní spolupráci jsou nastaveny

tak, že jejich splnění je poměrně obtížné a nelze předpokládat, že by k jejich zakládání docházelo účelově. Vzhledem k tomu je zde stanovena pouze podmínka, aby se jeho působení dotýkalo území daného kraje.

V případě dobrovolných svazků obcí se navrhuje požadavek, aby jejich členy bylo minimálně šest obcí na území daného kraje, na přípravě jehož strategie rozvoje ÚOK má spolupracovat. Dobrovolné svazky obcí mohou hrát významnou úlohu při zajišťování spolupráce i přes krajskou hranici a jejich členy mohou být obce na území různých krajů. Pokud by tedy měl mít možnost spolupracovat na přípravě strategie rozvoje ÚOK, jeví se jako důležité, aby přinejmenším významná část jeho činnosti byla spojena s územím daného kraje (alespoň šest jeho obcí leželo na území tohoto kraje). Možný předmět jejich činnosti je v zákoně o obcích vymezen velice široce demonstrativním výčtem a v praxi bývá hodně různorodý. Ve stanovách jednotlivých dobrovolných svazků obcí, v nichž vždy musí být uveden, naopak někdy bývá vymezen velice úzce, s ohledem na specifické úkoly (např. vybudování společného vodovodu či kanalizace, cyklostezky apod.). V těchto případech však je typické, že počet obcí v dobrovolném svazku obcí bývá poměrně nízký (nejčastěji do pěti obcí). Rozsah, v němž by kraj měl obligatorně umožnit podílet se na spolupráci na přípravě strategie rozvoje ÚOK dobrovolným svazkům obcí s takto úzce vymezeným předmětem činnosti, který by pro regionální rozvoj daného území jako celek byl spíše málo relevantní, by byl zároveň omezen tím, že obligatorně jim umožnit tuto spolupráci kraje měly jen ve vztahu k těm otázkám, které odpovídají předmětu činnosti těchto dobrovolných svazků obcí.

Dobrovolné svazky obcí i evropská seskupení pro územní spolupráci představují právnické osoby, jejichž funkcí je výkon činností, u nichž lze mít za to, že bezprostředně souvisí s regionálním rozvojem, nebo k němu alespoň mají úzký vztah.⁵⁵ To je také důvodem, proč je v textu návrhu jejich postavení v případě spolupráce na přípravě strategie rozvoje ÚOK zvlášť upraveno a oproti dalším právnickým osobám, účelem jejichž činnosti je podpora regionálního rozvoje nebo přeshraniční spolupráce, jsou pro ně stanoveny méně náročné podmínky, které musí splnit (v případě dobrovolných svazků obcí postačí, aby jejich členy byl nižší počet obcí).

Další právnické osoby, účelem jejichž činnosti je podpora regionálního rozvoje nebo přeshraniční spolupráce, mohou mít různou podobu a právní formu. V některých případech jejich členy mohou být i jiné subjekty, než jsou obce. Jako příklad těchto dalších právnických osob, jejichž členy nejsou jen obce, lze uvést místní akční skupiny, jejichž členy mohou být i neziskové organizace či soukromí podnikatelé. I tyto další právnické osoby bez ohledu na svou konkrétní právní formu mohou však být pro rozvoj území kraje či určité jeho části natolik relevantní, že se jeví jako smysluplné umožnit jim účast při

⁵⁵ Podle § 49 zákona o obcích mohou dobrovolné svazky obcí vznikat za účelem ochrany a prosazování společných zájmů obcí, které jsou jejich členy. Předmětem činnosti může být podle § 50 mimo jiné např. plnění úkolů v oblasti školství, sociální péče, zdravotnictví, cestovního ruchu, zásobování vodou nebo např. zajišťování dopravní obslužnosti. Podle čl. 1 odst. 2 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1082/2006 je cílem evropských seskupení pro územní spolupráci usnadnit a podpořit přeshraniční, nadnárodní nebo meziregionální spolupráci mezi jeho členy za výhradním účelem posílení hospodářské a sociální soudržnosti.

přípravě strategie rozvoje ÚOK. Kritériem pro posouzení, zda této míry relevantnosti daná právnická osoba dosahuje, by i v tomto případě měl být počet obcí, které jsou jejími členy, přičemž je požadován vyšší počet obcí, než je tomu v případě dobrovolných svazků obcí. K jiným subjektům, které by byly jejich členy (lze očekávat, že se bude jednat zejména o osoby soukromého práva), se pro tento účel nepřihlíží.

Těmito dalšími právními osobami by mohly být rovněž tzv. euroregiony, u nichž stejně, jako je tomu i v případě evropských seskupení pro územní spolupráci, bývá někdy vznášena otázka, zda připustit jejich právo ovlivňovat podobu regionální politiky na území našeho státu (případně tedy spolupracovat na přípravě strategie rozvoje ÚOK konkrétního kraje), ačkoli část jejich členů leží na území jiného státu. Vliv na podobu regionálního rozvoje by tak měly i subjekty cizího státu. Ve vztahu k území kraje, který má právo na samosprávu, by analogicky bylo možno argumentovat i v případě dobrovolných svazků obcí, jejichž území také může přesahovat přes hranici, byť mezikrajskou, nikoli státní. Tento problém je ovšem vyřešen již tím, že pokud tvůrcem strategie rozvoje ÚOK je samotný kraj a tato strategie je schvalována zastupitelstvem jako orgánem, který má svou legitimitu vzešlou z voleb, postavení jiných subjektů v rámci přípravy strategie rozvoje ÚOK nemůže spočívat v právu o čemkoli závazně rozhodovat, ale pouze dávat připomínky, návrhy nebo jiné podněty. Na orgánech kraje poté je, aby zvážily, zda dané návrhy jsou racionální a pro rozvoj území kraje vhodné. Konkrétní identita původce těchto návrhů zde roli hrát nebude.

Návrh v podobě zakotvení § 12 odst. 2 písm. d) zákona předpokládá, že strategie rozvoje ÚOK může vymezovat oblasti a části území kraje, v nichž je mezikrajská spolupráce významná pro rozvoj území kraje a určuje hlavní směry rozvoje této spolupráce [§ 12 odst. 2 písm. d) zákona]. Toto ustanovení nelze chápat jako uložení právní nutnosti, aby strategie ÚOK toto vymezila. Zda k tomu vymezení dojde, je rozhodnutím činěným v samostatné působnosti kraje (ostatně i § 24 odst. 1 zákona o krajích zakotvuje spolupráci mezi kraji jen jako možnost, nikoli povinnost). Pokud podle již stávajícího textu zákona v § 12 odst. 2 písm. c) strategie rozvoje ÚOK vymezuje krajem podporované části jeho území, lze si alespoň pojmově představit, že strategie rozvoje ÚOK žádné takové území nevymezí. Pojem krajem podporovaných částí jeho území může být chápán dosti široce, zákon konkrétní kritéria jeho vymezení nezakotvuje a pojmově by bylo představitelné, že oblast či část území kraje, v níž je mezikrajská spolupráce významná pro rozvoj území kraje, by zároveň mohla být i krajem podporovanou částí jeho území podle dosavadní právní úpravy. Přesto se však jeví jako vhodné oblast či část území kraje, v níž je mezikrajská spolupráce významná pro rozvoj území kraje, vymezit jako samostatný pojem, a to i proto, že kraj se může snažit o zajištění mezikrajské spolupráce i v těch oblastech, které z hlediska jiných kritérií nebudou mít povahu krajem podporovaných částí jeho území. Význam mezikrajské spolupráce ve vztahu k podpoře rozvoje periferních oblastí by bylo možno spatřovat zejména v rovině podpory poskytování veřejných služeb i přes krajskou hranici a zvýšení možnosti jejich efektivního využití a rovněž koordinace podpory periferních oblastí, které často leží na hranicích krajů ze strany vzájemně sousedících krajů, na jejichž území tyto periferní oblasti leží. Přestože kraje mohou již podle stávající právní úpravy vzájemně spolupracovat, této možnosti využívají jen ve velmi omezeném rozsahu. Ačkoli spolupráce mezi kraji může probíhat i za stávající právní úpravy, cílem její navrhované změny by mělo být výslovně

zakotvit institucionální nástroj, který by mohl při této spolupráci napomoci. Zároveň jeho zakotvení by mohlo mít i pozitivní dopady v psychologické rovině k většímu využívání mezikrajské spolupráce, jak je zmíněna v subkapitole 9.2.

NÁVRH NOVELY ZÁKONA O KRAJÍCH

Spolupráce krajů

§ 24

- (1) Kraje mohou spolupracovat s ostatními kraji a s obcemi.
- (2) V oblastech v okolí svých hranic s jinými kraji kraje spolupracují tak, aby omezily negativní dopady blízkosti hranic s jiným krajem na rozvoj těchto oblastí.
- (3) Na spolupráci krajů s ostatními kraji a s obcemi nelze použít ustanovení občanského zákoníku o spolku¹¹⁾ a o smlouvě o společnosti²⁹⁾.

Alternativně by § 24 odst. 2 zákona o krajích mohl znít i takto:

V oblastech v okolí svých hranic s jinými kraji kraje spolupracují tak, aby co nejvíce omezily negativní dopady blízkosti hranic s jiným krajem na rozvoj těchto oblastí a dostupnost služeb pro jejich obyvatele.

9.5 MOŽNÉ PŘÍSTUPY KE ZLEPŠENÍ DOPRAVNÍ DOSTUPNOSTI /

Jaroslav Dokoupil, Petr Čechák

Zlepšení dopravní dostupnosti zajištěním dopravní obslužnosti, tj. vlastně i mobility obyvatel obcí v periferiích, je klíčovou oblastí životaschopnosti obcí a jejich dalšího možného rozvoje. Dopravní obslužnost je zajišťována individuální automobilovou dopravou (dále jen IAD) a veřejnou hromadnou dopravou (dále jen VHD) a reálná dostupnost daného místa ať již IAD (existence kvalitního silničního spojení) nebo i VHD výrazně ovlivňuje i rezidenční spokojenost obyvatel daného místa. V případě kvalitní dopravní dostupnosti periferií jsou lidé ochotni se zde trvale usazovat, popř. odsud pravidelně dojíždět do zaměstnání, což platí zejména pro obce vzdálenější od regionálních center – nikoliv však obecně, protože je to diferencované uvedenou vzdáleností. Úměrná časová dostupnost center osídlení, která poskytují odpovídající služby či nabízí pracovní místa, je tak pro obce v periferních oblastech limitující i pro stabilizaci jejich obyvatel. *Dopravní politika České republiky pro období 2021–2027 s výhledem do roku 2050* (dále jen „Dopravní politika ČR“) přiznává, že nedostatečný rozsah VHD a špatná provázanost linek „příspěvají k odlivu obyvatel z periferních oblastí do větších aglomerací a mají negativní dopad na demografický vývoj v těchto oblastech“. Dostatečný rozsah dopravní obslužnosti je tak nutný i pro stabilizaci obyvatelstva těchto oblastí.

Současná vysoká míra automobilizace, zejména pokud je provázena i zkvalitňováním dopravní infrastruktury, do značné míry snižuje význam prostorové vzdálenosti při nutnosti

dojíždky za zaměstnáním, za nákupy atd., tím alespoň do určité míry snižuje i význam prostorové odlehlosti konkrétních míst od center osídlení ve vztahu k jejich atraktivitě pro trvalé bydlení. Ještě silněji toto platí, pokud jde o atraktivitu obcí v periferiích jako míst trávení volného času, odpočinku a rekreace. Oslabování sídelní funkce těchto obcí ve prospěch funkcí rekreačních může vést k úpadku ekonomických činností v periferiích a odchodu hospodařících subjektů, které se podílejí na údržbě krajiny periferií, což v konečném důsledku posiluje nežádoucí nerovnoměrný regionální rozvoj se všemi negativními jevy. Pro mnohé obce v periferních oblastech však přeměna v místa trávení volného času může být alespoň určitou alternativou jejich rozvoje.

Navzdory významné úloze, kterou v periferních oblastech sehrává AID, nutnou součástí zajišťování i jejich dopravní obslužnosti musí být i VHD, a to zejména s ohledem na skutečnost, že některé skupiny osob nevlastní osobní automobil. Do budoucna proto podle Dopravní politiky ČR má IAD a VHD představovat vzájemně plnohodnotné alternativy na většině území. V řídce osídlených oblastech však předpokládá, že zůstane zachován stav, kdy VHD zajišťuje širokou škálu potřeb obyvatelstva, „z ekonomických důvodů však nemůže zajistit potřebné standardy z hlediska kvantity“. Problém VHD v řídce osídlených oblastech spočívá zejména v ekonomické náročnosti jejího zajišťování v potřebném rozsahu v situaci, kdy pro určité skupiny osob ve vztahu k ní IAD nepředstavuje reálně využitelnou alternativu.

V případě IAD lze pro její rozvoj považovat za prioritní dostatečný rozsah a efektivitu investic do budování silniční sítě i v odlehlých oblastech s nižší hustotou zalidnění. Zároveň se však zejména v řídce zalidněných oblastech jeví jako potřebné zajištění jak dostatečné úrovně kapacity a kvality VHD, tak i určité alternativy vůči „klasické“ VHD zajišťované pravidelnými linkami, jejichž počet bude v řídce zalidněných oblastech nutně omezený.

Problém v periferních oblastech, které se často nalézají v okolí krajských hranic, představuje v současné době i zajišťování dopravní obslužnosti přes krajskou hranici. Ta tak pro regionální dopravu může do určité míry fungovat jako bariéra. Integrované dopravní systémy se historicky formovaly zpravidla tak, aby zajišťovaly dopravní obslužnost na území daného kraje (objednatelem i organizátorem systému jsou jednotlivé kraje), a některé linky končí na hranici kraje. V současné době je situace řešena pomocí veřejnoprávních smluv mezi jednotlivými kraji, které řeší i kompenzace za to, že konkrétní kraj jako objednatel zajišťuje dopravní obslužnost i na území jiného kraje. Toto se však většinou týká dopravní obslužnosti na hlavních dopravních osách a případně obcí, které leží na dopravní spojnici mezi přestupními uzly (většími obcemi na území). Cesta za pomocí VHD mezi dvěma menšími obcemi přes krajskou hranici tak často musí probíhat s přestupy právě v těchto přepravních uzlech, čímž se přinejmenším doba jízdy výrazně prodlužuje.

Z hlediska udržitelného rozvoje obcí v periferních regionech jako obytných a pracovních míst je nezbytné, aby byla zajištěna jejich základní dopravní obslužnost v rozsahu, který je k dosažení tohoto cíle dostatečný. Dopravní propojování periferních obcí s malými a středními městy v okolí (vytváření sítí periferních obcí a centrálních míst bez ohledu na hranice správních celků) je do budoucna klíčovým úkolem spolupráce sousedních krajů a obcí. Z hlediska veřejné správy půjde kromě budování a údržby staveb dopravní

infrastruktury, která je zásadní z hlediska IAD, především o zabezpečování VHD, popř. jiných alternativ k IAD. Při nutnosti usilovat o možnost dosažení rezidenční spokojenosti obyvatel periferních oblastí při udržitelných nákladech pro veřejné rozpočty je nezbytné vytvářet inovativní, místním podmínkám přizpůsobenou a flexibilní nabídku dopravního spojení s většími centry osídlení, protože současný stav není zcela uspokojivý. V této souvislosti je třeba dodat, že by mělo být uvažováno o změně právní úpravy, konkrétně zakotvení možnosti uzavírat veřejnoprávní smlouvy o dopravní obslužnosti mezi kraji a DSO, což dosud možné není. Tím by byl naplňován i požadavek subsidiarity veřejné správy.

Jedním z klíčových úkolů je nastavení standardů dopravní obslužnosti „klasické“ VHD zajišťované pravidelnými spoji. Tyto standardy by měly být stanoveny alespoň jako minimální na úrovni jednotlivých krajů v rámci jejich samostatné působnosti i ČR jako celku a měly by stanovovat rozsah dopravní obslužnosti ve smyslu četnosti spojů (a případně i jejich kapacity), maximální přípustnou docházkovou vzdálenost k zastávkám hromadné dopravy, která zajišťuje dopravní obslužnost, i maximální přípustnou (výjimky by musely být kvalifikovaně odůvodněny) dobu jízdy mezi dvěma místy podle pravidelných jízdnicích řádů. Standardy stanovené jednotlivými kraji by mohly zohledňovat specifika jednotlivých částí území kraje (zejména hustotu zalidnění a míru ekonomické aktivity, a tím i míru předpokládaného využití spojů VHD s ohledem na ekonomičnost jejich provozování), takže by tedy nemusely být na území celého kraje stejné. Na linkách, na nichž by v silniční dopravě bylo potřebné zajistit relativně vyšší četnost spojů v průběhu dne ale při předpokladu malého počtu přepravovaných cestujících, by v případě silniční dopravy bylo možno s ohledem na předpoklad reálné potřeby užívat i „malokapacitních vozidel“, minibusů či dodávek do devíti přepravovaných osob (kromě úspory nákladů by toto mohlo hrát svou roli i při zajišťování zaměstnanosti obyvatel v dané lokalitě coby řidičů – pro řízení by postačoval řidičským oprávněním typu B).

Řešením jsou kromě tradičních integrovaných dopravních konceptů také mikroregionální nabídka mobility, resp. mikroregionální systémy veřejné dopravy, které mohou přinášet jak obyvatelům, tak podnikům nákladové úspory. Otázkou je provozovatel obdobných systémů – zde se nabízí centrální obec (spolufinancování kraje/státu) za finanční spoluúčasti zasíťovaných obcí, metodická pomoc MAS, DSO, kraje (dotační tituly).

Ze strany státu by mělo dojít ke stanovení „celostátních“ nepodkročitelných standardů dopravní obslužnosti, které by byly závazné i pro jednotlivé kraje, resp. i další subjekty, které by spolu koordinovaly při objednávkách dopravní obslužnosti v daném území. Stanoveno by mělo být, který subjekt ponese stanovený závazek, že budou dodrženy alespoň „celostátní“ nepodkročitelné standardy dopravní obslužnosti. Tímto subjektem by měly být primárně jednotlivé kraje. Na základě veřejnoprávní smlouvy by ale bylo možné tento závazek přenést na jiné subjekty, např. DSO, popř. jednotlivé obce, které by vystupovaly jako objednatelé. To by se mohlo týkat zejména dopravní obslužnosti v řídicí zalidněných oblastech (typicky při a přes krajské hranice, pokud by se jednalo o periferní oblasti).

I s ohledem na skutečnost, že ve vztahu ke krajům by se jednalo o zásah do jejich samostatné působnosti krajů, v níž by jinak rozsah dopravní obslužnosti určovaly, by stát měl být

9. NÁVRHY, NÁMĚTY A DOPORUČENÍ PRO ROZVOJ PERIFERII

připraven nést alespoň částečně náklady na zajišťování této dopravní obslužnosti v oblastech, kde by bylo z hlediska kraje neefektivní zajišťovat standard dopravní obslužnosti na státem stanovené „nepodkročitelné“ úrovni. Rozsah příspěvku státu by zde mohl být stanoven veřejnoprávní smlouvou mezi státem a tím, kdo by nesl závazek dodržení „celostátního“ nepodkročitelného standardu a zpravidla by zde vystupoval i jako objednatel dopravní obslužnosti (vedle krajů by to mohly být zřejmě především DSO).

Další krokem ke zlepšení situace v periferiích je minimalizace potřeby mobility (tzv. neplýtvání dopravou). Ve vztahu k zajištění základních potřeb obyvatel a jejich rezidenční spokojenosti se jako smysluplná alternativa jeví snaha o zajištění alespoň základních potřeb v prostoru, kde tito lidé žijí či pracují, aby tím u nich nutně nevznikala potřeba cestovat za zajišťování těchto potřeb (požadavek neplýtvat dopravou souvisí i se snahou minimalizovat negativní ekologické dopady dopravy).

Pro zajištění tohoto cíle se jeví jako možný nástroj pravidelná dojíždka pojízdné prodejny, a to při splnění určitých podmínek jako podporované veřejné služby, podle zákona o Státním fondu podpory investic, zák. č. 211/2000 Sb. (samotnou službu by mohly provozovat soukromé podnikatelské subjekty na komerční bázi). Dojíždka by byla možná i do jednotlivých částí obce. Podpora pravidelné dojíždky alespoň pojízdné prodejny by mohla být alternativou k podporování stále tzv. kamenné prodejny v obci, jak je toto zahrnuto v programu MPO.

Tam, kde v obci funguje hospoda či jiné obdobné zařízení (případně i podporovaná obcí), by byla možnost, aby v ní byla i nabídka objednání a následného vyzvednutí si a nákupu předem objednaného zboží (zejména základních potravin). Význam by tyto možnosti měly zejména pro ekonomicky neaktivní či sociálně slabší osoby, které mají ztíženou možnost zajet si za nákupy do jiné obce (senioři, matky s dětmi). Kromě zajišťování nákupů by význam mohlo mít i dovezení např. zásilky z pošty (na základě zmocnění k vydání písemnosti podle příslušného procesního předpisu). V případě těchto služeb nutno počítat s „konzervativností“ obyvatel venkova, resp. by záleželo na konkrétní podobě služeb, aby ty začaly být reálně využívány.

Jako velmi efektivní se jeví možnost využívání systému spolujízdy, systému „obecních“ taxi, popř. možnosti využití aut v rámci modelu sdílené ekonomiky. Obecně by mělo jít o snahu o zajištění dopravní obslužnosti nad rámec pravidelných linek VHD i pro osoby, které nevlastní osobní automobil. Ve všech těchto případech se jako vhodný provozovatel daného systému jeví spíše DSO, popř. kraj než jednotlivá i větší obec. Spolujízda je v současné době reálně využívána na základě domluvy účastníků této spolujízdy v případech, kdy se osobně znají a zpravidla mají i společný výchozí bod a cíl cesty. V systému spolujízdy by mohly plnit zejména organizační funkci obecní informační místa (efektivněji mobilní aplikace), když např. vlastníkovu automobilu by až v průběhu jízdy do cíle jeho cesty přistoupil spolujezdec např. i v jiné obci na trase do cíle cesty.

Zapojení DSO či kraje do systému spolujízdy by mělo plnit zejména organizační funkci při umožnění „spárování“ jízdy osobního automobilu a potřeby dopravy. Význam organizace na „nadobecní“ úrovni by spočíval ve způsobu a formách spárování, které mohou probíhat

nejrůznějšími technologiemi v závislosti na vybavení účastníků spolujízdy (nabízí se např. přes mobilní aplikaci). Význam možnosti spolujízdy by však zřejmě byl limitující zejména v případě seniorů, u nichž by jejich omezená pohyblivost ztěžovala i využívání VHD (docházku na stanici) a u nichž by bylo možno předpokládat i omezenou schopnost využívání mobilní aplikace bez asistence třetí osoby. Alternativou by zde mohla být možnost telefonické „objednávky“, která by pro osoby v seniorním věku měla být mnohem komfortnější než nutnost využívání mobilní aplikace, resp. by jim měla umožnit vůbec možnost spolujízdy využívat. Vytvářejí se tak alternativní systémy mobility, jejichž úkolem je hlavně řešit problém s tzv. poslední mílí („last mile“ – senior např. přijede na nádraží, ale nemá možnost, jak se dostat ke vzdálenému domu, kde bydlí), a opatření v oblasti bezbariérovosti. Mělo by se však jednat jen o doplněk ve vztahu k možnosti využívání mobilní aplikace. Je otázkou, jaký by byl rozsah reálné poptávky po objednavce možnosti spolujízdy přes telefon a s ohledem na tuto skutečnost by se jako vhodnější jevil spíše „dispečer“ na úrovni kraje, byť by měla být zjišťována i možnost dopravy přes krajskou hranici. Možnost využití spolujízdy by tak mohla hrát roli nejen v souvislosti s klasickou „dálkovou“ dopravou, ale případně i zajištění dopravy ze zastávky VHD do konkrétního místa v téže obci. Využívání spolujízdy by mohlo mít vždy jen doplňkový charakter, protože by se jednalo o využívání volné kapacity při soukromých jízdách osobními automobily, které nejsou rovnoměrně rozptýleny po celý den (jde zřejmě zejména o dojíždku do a ze zaměstnání v době, kdy by měla existovat alternativa v podobě pravidelných linek VHD).

Vhodnou formou alternativy VHD je využívání „obecních“ taxi a možnost využití „spolujízdy“ v časech, kdy není zajišťována vhodná pravidelná linka VHD (a ekonomicky by nebyla ani smysluplná) ani zde v daném čase nejede osobní automobil s volnou kapacitou zapojený do systému spolujízdy. Jednalo by se o veřejnou službu při zajišťování dopravní obslužnosti, a jako taková by mohla být alespoň částečně dotována z veřejných prostředků v časech, kdy by s ohledem na nízkou poptávku po kapacitě bylo neekonomické zajišťovat pravidelné linky VHD. Systém dotovaných „obecních“ taxi by tak mohl být dostupný např. jen v časech mimo „dopravní špičky“, kdy by nebylo možno využít jiné možnosti.

Ve zmíněném modelu sdílené ekonomiky se přínosně jeví možnost využití sdílených aut, která by byla vlastněna konkrétní obcí či DSO. Uživatel by hradil jen v porovnání s VHD relativně vyšší náklady na provoz a „nájem“ vozidla. Pro jízdu v rámci daného DSO či oblasti kraje by tak měl dočasně k dispozici osobní automobil, aniž by jej musel vlastnit (využitelné by toto bylo však jen u osob, které samy mohou vozidlo řídit). Toto je relevantní i ve vztahu k podpoře IAD. Ve venkovských oblastech však efektivnost tohoto nástroje bude snižovat nízká hustota osídlení, a tím zřejmě i dlouhá docházková vzdálenost k místu, odkud by bylo možné si vůz vyzvednout a následně by se do něho opět vrátit.

Zajišťování služeb dopravní obslužnosti lze vnímat jako sociální služby zaměřené adresně na konkrétní skupiny osob nad rámec dopravní obslužnosti zajišťované „klasickou“ VHD (např. svážení osob z jednotlivých obcí v řídce zalidněné oblasti za konkrétní službou, kterou nemohou čerpat přímo v místě svého bydliště, jako může být např. lékařské ošetření). Tímto by bylo možno řešit problém snížené mobility osob např. v seniorním věku, které

by zároveň při cestě za danou službou nebyly vázány na IAD ani jízdní řády pravidelných linek VHD.

Vzhledem k častému výskytu periferií na krajských hranicích bude důležitá koordinace mezi kraji, popř. se zapojením DSO při zajišťování dopravní obslužnosti v oblastech na, a zejména přes krajskou hranici nad rámec páteřních linek zajišťujících spojení mezi hlavními přestupními uzly na území krajů. Objednatelem dopravní obslužnosti na konkrétních linkách překračujících krajskou hranici by zde mohly být i DSO, jimž by kraje z obou stran krajské hranice platily příspěvek. Kraje by tak na základě veřejnoprávních smluv mezi sebou zajišťovaly dopravní obslužnost na „páteřních“ spojích regionální dopravy i přes krajskou hranici. Tyto spoje by zajišťovaly přinejmenším dopravní spojení mezi přestupními uzly na území krajů a spíše vedly dále než jen přes krajskou hranici. Doplňkem by byla dopravní obslužnost objednávaná DSO jako regionální doprava pro oblasti kolem krajských hranic.

Integrovaný management mobility vyžaduje propojení všech dopravních služeb nabízejících subjektů. To znamená, že je zapotřebí vytvářet centralizované platformy, které budou propojovat různé formy mobility, aby se člověk dostal až ke svému domu, tedy jak se dostat „od dveří ke dveřím“. To zabraňuje zároveň snižování hustoty veřejných dopravních prostředků. Zavádějí se také nejrůznější karty, které umožňují využívání nabídky různých dopravců, resp. provozovatelů. S tím bude do budoucna zároveň docházet k standardizaci služeb a informací, integraci open dat a kooperaci mezi dopravci, resp. poskytovateli mobility. Jednotné jízdenky (OneTicket) budou ve spolupráci krajů a měst postupně propojovat jednotlivé integrované dopravní systémy (mezikrajská veřejná hromadná doprava).

10. ZÁVĚR

10.1 CELKOVÉ ZÁVĚRY / *René Wokoun*

Závěrem můžeme konstatovat, že na základě předchozích analýz jsou periferie v rámci Česka determinované:

1. okrajovou polohou oproti jádrům osídlení,
2. zpravidla úbytkem obyvatelstva,
3. nedostatečnou infrastrukturou,
4. nízkou ekonomickou výkonností,
5. významnou roli v jejich formování hraje vzdálenost od krajských měst a výskyt poblíž krajských hranic.

Z výzkumů vyplývá, že periferie je oblast na okraji systému nebo lépe řečeno oblast do systému špatně integrovaná. Dále bylo bohužel konstatováno, že platná právní úprava ČR se problematikou periferních oblastí specificky nezabývá. Při neexistenci, resp. nemožnosti použití speciální právní úpravy má této problematice tematicky nejbližze zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje.

Vnější periferie Česka byly identifikovány jako příhraniční regiony ležící při jeho státní hranici. Jedná se o velmi specifické území, které je v kontaktu se sousedními regiony, tvořící přechodnou, v geopolitických koncepcích ochrannou, zónu svých jádrových oblastí. Rozvoj vnějších periferií ovlivňují jak vlastní jádrové regiony, tak i sousední, v tomto případě zahraniční, regiony.

Z hlediska dopravní obslužnosti lze v zásadě konstatovat, že s ohledem na aktuální stav dopravních sítí v Česku je dopravní obslužnost pro všechny regiony zajištěna, avšak nikoliv v odpovídající kvalitě. To je jednou z příčin nerovnovážného postavení regionů, neboť kvalita dopravní obslužnosti je jedním z aspektů konkurenceschopnosti regionů a v našem případě plnohodnotného zapojení periferií do hospodářského rozvoje.

V závislosti na ekonomickém a sídelním významu jednotlivých obcí, SO ORP a celých regionů můžeme konstatovat, že dochází k posilování pokrytí území vysokorychlostním internetem, přičemž mezi zásadní zjištění náleží odlišné pokrytí vysokorychlostním internetem na území Česka, jsme tedy svědky výrazné variability a regionální diferenciaci tohoto moderního fenoménu, s tím, že některá území spíše venkovského až periferního jsou vysokorychlostním internetem pokryta vynikajícím způsobem a jiná periferní území mají pokrytí výrazně horší.

Zajímavé výsledky přinesly řízené rozhovory se starosty, přičemž závěrem uvádíme vybrané identifikované problémy na základě názorů starostů/starostek:

- význam vzdálenosti obce od krajského města,
- vliv na možnost vzájemné komunikace mezi obcemi a krajským úřadem,

10. ZÁVĚR

- nepřehlednost právní úpravy a z toho mj. vyplývající administrativní náročnost pro obce,
- negativní dopady vybraných právních předpisů na fungování obce,
- dopravní obslužnost a poskytování služeb v území včetně IDS (přechod na IDS a problém dopravní obslužnosti přes krajskou hranici).

Je možné zaznamenat určitou diferenciaci ve vývoji stavu venkova a periferních obcí. Je ji vidět v tom, že přes procesy celkového zeslabování pozice periferních obcí se souběžně projevují dílčí procesy jejich revitalizace. Spočívá, podle názorů některých starostů, v zájmu o přistěhování a výstavbu rodinných domů, bydlení blízko přírody. Obce (starostové) se přednostně orientují na zajištění hmotného vybavení obce, tedy jde o úkoly s důrazem na získání prostředků. Občanský život v obcích má s převahou tradiční povahu. Soustřeďuje se na pořádání různých veřejných akcí. Většinou jde o činnost spolků s podporou obce.

Hranice krajů dle starostů/starostek nehraje významnější roli, pokud jde o hodnocení situace v sousedním kraji. Nicméně starostové spolupracují přes tyto hranice, registrují situaci a srovnávají péči krajských orgánů o jejich obce. Činnost zastupitelstva hodnotí starostové pozitivně a převažuje i názor, že činnost zastupitelstva je občany podporována. Vztahy mezi lidmi v obci i další záležitosti (bezpečnost) rovněž s převahou hodnotí pozitivně. V seznamu úkolů pro další období se projevuje potřeba řešení řady různých problémů vyplývajících z místních podmínek.

10.2 ZHODNOCENÍ EKONOMIKY PERIFERÍÍ / René Wokoun, Nikola Krejčová, Zuzana Khendriche Trhlínová

Analýza ekonomického rozvoje potvrdila existenci klasických hospodářských charakteristik periferních území, mezi které primárně patří vyšší míra zaměstnanosti v primárním sektoru (např. modelové území Karlovarsko), nedostatek pracovních příležitostí v příslušných obcích a městech, vysoká vyjížďka za prací, málo pracovních příležitostí v terciárním sektoru, nižší podíl dospělých obyvatel s vysokoškolským vzděláním i nižší průměrné mzdy. Byla prokázána negativní role hranice ve formování perifernosti území. Ukazuje se, že příslušná hranice nemusí být jen vnější, tj. s cizím státem, ale i vnitřní, tj. administrativní hranice mezi jednotlivými kraji, popř. okresy.

Role (státní) hranice může být bariérou rozvoje, ale i příležitostí k rozvoji dotčeného území s přihlédnutím k ekonomické výkonnosti sousedních regionů. Tuto skutečnost potvrzují i názory některých starostů a podnikatelů zejména při západní a jižní hranici Česka, kteří pozitivně hodnotili ekonomické příležitosti, které se pro obyvatele nabízí v sousedních zemích (zároveň však byla negativně vnímána zahraniční konkurence zejména na trhu práce). Hranici je možné vnímat jako bariéru i příležitost rozvoje periferních regionů. Budoucí výzvou je systematická podpora spolupráce mezi obcemi a městy i mezi kraji na řešení společných problémů.

Výše zmíněné limity hospodářského rozvoje periferních regionů mohou být vyváženy atraktivitou území pro specifické podnikatelské aktivity (např. ekologické zemědělství, cenově dostupné bydlení v kvalitním životním prostředí, cestovní ruch, služby). Rozvoj hospodářství v periferních územích je závislý kromě jiného i na technologické a společenské změně, právním a ekonomickém prostředí a na vnímání těchto území z hlediska většinové společnosti (kulturní reprezentace území).

Potvrzuje se, že podnikání je klíčovou složkou ekonomické prosperity území a jeho absence či nedostatečnost způsobuje jeho úpadek. Spíše než konkrétní podniková kategorie je důležitá podnikatelská aktivita jako taková. Ta je podmíněna dostatečnou motivací podnikatelů a vybaveností území nezbytnou infrastrukturou.

V rámci rozvoje periferních lokalit/území je nezbytné především dobudovat základní infrastrukturu dopravní, dopravně-obslužnou a technickou, s tím, že je potřeba dořešit pokrytí všech periferií vysokorychlostním internetem a plné pokrytí mobilním signálem. Tato nezbytná hmotná základna umožní dále stimulovat místní podnikatelskou aktivitu v návaznosti na místní historii, komunitní tradice a přírodní potenciál a postupně „naučí“ obyvatelstvo přijímat nové rozvojové prvky. Tím může být nastartován pozitivní multiplikační efekt spočívající nejen ve snížení emigrace z těchto lokalit, ale také v celkovém růstu na straně nabídky.

V rámci periferních lokalit lze pozorovat určité diferenciaci v problematice rozvoje podnikání: zatímco ve vnitřních periferiích je zřejmá spíše slabší inovační aktivita existujících podniků a obecně nižší ochota k podnikání, ve vnějších periferiích je situace z velké míry závislá na dalších faktorech, jako jsou přirozená vazba na přeshraniční region a potenciál pro rozvoj cestovního ruchu pro tuzemskou, ale i zahraniční klientelu. Vnější periferie jsou tedy v jistém ohledu ve výhodnější pozici. Přesto i zde existuje slabá nabídka (nedostatek základních služeb a nízká podnikatelská aktivita) vzhledem k velikosti poptávky, a to i v turisticky velmi vyhledávaných a populárních lokalitách. Příčinou zde ale nemusí být neochota k podnikání, jako je tomu ve vnitřních periferiích, ale spíše jiné faktory, jako například nedostatek dostupných nemovitostí pro provoz podnikatelské činnosti vzhledem k rostoucím cenám nemovitostí, limitům územního plánu, ale také nedostatek nástrojů, které mají obce k dispozici pro ovlivňování svého ekonomického rozvoje (RUD, účast ve stavebních řízeních apod.).

Na druhou stranu je třeba podotknout, že v periferiích dlouhodobě převládá určitá navyklost obyvatelstva obstarat si potřebné komerční služby v mikroregionálních centrech, kde obvykle pracují, dojíždí na úřady a tuto skutečnost neshledávají jako nepohodlnou či jako problém. V mnoha případech ovšem časem dochází k vystěhování z periferních lokalit do těchto center, což je z hlediska celkového socioekonomického vývoje periferních oblastí nežádoucí. Vzájemná korelace poddimenzovanosti podnikatelského sektoru, odlivu populace a nedostatečného zacílení nástrojů příslušných politik za těchto okolností způsobuje bludný kruh, jehož výsledkem je dlouhodobé zaostávání periferních území.

10.3 IDENTIFIKACE VNITŘNÍCH PERIFERIÍ / *Zdeněk Szczyrba*

Vnitřní periferie v Česku představují realitu, kterou lze jen těžkou přehlédnout. Jak ukázal výzkum, jejich rozsah rozhodně není zanedbatelný. Zpravidla jde o území při hranicích krajů a jsou tvořena různě velkými shluky obcí. Samotná poloha obcí vůči jádrovým regionům má za následek jejich sociální i ekonomické znevýhodnění. Současně obce ležící ve vnitřních periferiích Česka mají špatnou dopravní dostupnost do krajských měst. Rozvojový hendikep vnitřních periferií v Česku by rozhodně neměl být přehlížen a v regionálně plánovací praxi by mu měla být věnována patřičná pozornost, a to jak z centrální úrovně (stát), tak rovněž z regionálních úrovní (kraje).

V detekování periferních oblastí (obcí) rozhoduje, z jakého úhlu (ukazatele) se na vnitřní periferie díváme. Jinak se nám vnitřní periferie prezentují z hlediska populačního vývoje, jinak podle dopravní dostupnosti. Na základě vyhotovených dílčích map vnitřních periferií Česka můžeme konstatovat, že největší vliv na perifernost obcí má populační vývoj a ekonomická výkonnost. Oproti populačnímu vývoji má ekonomická výkonnost obcí tendenci zvýrazňovat rozdíly mezi vnitřními periferiemi a zbytkem vnitrozemí.

Vnitřní periferie Česka představují regionálně diferencovaný problém, přesto všechny kraje trpí periferností částí svého území. Všechny kraje vykazují určitý počet periferních obcí, jež se potýkají s výše popsány procesy. Vidíme, jak hospodářsky úspěšnější regiony mají menší problém s vnitřními periferiemi než regiony hospodářsky slabší. Dobře je to vidět ve strukturálně postižených nebo hospodářsky slabých regionech, což názorně dokumentuje situace v Ústeckém a Karlovarském kraji, kde pozorujeme větší rozsah tamních vnitřních periferií. Obdobně lze nahlížet na vnitřní periferie při hranicích Moravskoslezského a Olomouckého kraje, resp. Olomouckého a Pardubického kraje. Zdejší „rozsáhlá“ vnitřní periferie, postupující přes hranice krajů, vytváří reálný problém v rozvoji těchto tří regionů. V ekonomicky úspěšných krajích (např. Královéhradeckém či Středočeském) najdeme také vnitřní periferie, avšak v menším rozsahu. Na druhé straně v Plzeňském kraji, který patří rovněž mezi ekonomicky úspěšné kraje, nacházíme větší shluky periferních obcí. Za většinou ekonomicky periferních obcí v Kraji Vysočina je jejich venkovský charakter. Obecně se venkovské obce v krajích Česka potýkají nejen se slabou ekonomickou výkonností, ale také regresivním vývojem obyvatelstva.

Vnitřní periferie se utvářejí i bez přímé vazby na krajské hranice. V každém z krajů najdeme desítky periferních obcí, které leží relativně hluboko ve vnitrozemí. Tyto obce mají špatnou dopravní dostupnost, zároveň se vyznačují depopulací a také se potýkají s ekonomickými problémy na straně absence pracovních příležitostí nebo nezaměstnanosti. Tyto obce nacházíme v Kraji Vysočina, ale také v Karlovarském, Ústeckém nebo Jihočeském kraji.

10.4 IDENTIFIKACE VNĚJŠÍCH PERIFERIÍ / *Jaroslav Dokoupil*

Významné politické změny umožňují posílení integrity periferních regionů na společné státní hranici s pomocí nástrojů regionální politiky (dotační programy) v různých

hierarchických úrovních. Integritu periferních regionů tak posilují investice do infrastrukturních sítí, cílené investice do místního potenciálu, ať již přírodního či sociálního. Zmíněné investice posilují i vazby mezi jádrovými a periferními regiony. Jistým nebezpečím pro vnější periferie je rychlý růst a propojování jednotlivých jádrových oblastí. Tranzitnost vnějších periferií v kontrastu s naznačeným pozitivním rozvojem však může vyvolat vznik nového typu periferie – periferie s efektem mostu, resp. tunelu, mezi centrálními regiony na úkor hospodářského rozvoje vnějších periferií. Rychlý rozvoj technologií a postupující globalizace světa smazávají dřívější hlavní negativní rys periferních regionů, tedy odlehlost periferie, její špatnou dopravní dostupnost. Tak jako v dřívější době telefonizace znamenala pro periferní regiony zvýšení jejich životní úrovně, tak v dnešní době rozšiřující se internetizace a další rozšiřování nových informačních technologií budou význam periferního efektu nadále snižovat a v souladu s jinými pozitivními přírodními rysy vnějších periferií jejich integritu s jádrovými oblastmi posilovat.

Pozitivním efektem dosavadní politiky na evropské i národní úrovni je zlepšení technické infrastruktury v příhraničních regionech, podpora navazování přeshraničních kontaktů včetně spolupráce při získávání dotací. Rozvojové plány pomáhají těmto strategiím. Příhraniční regiony (vnější periferie) tak procházejí rozvojem nejen coby tranzitní regiony mezi jádrovými oblastmi, ale jako společné či sobě velmi blízké regiony, které se snaží vzájemnou spoluprací odolávat konkurenčním jádrovým oblastem ve veřejné regionální soutěži.

Tento fakt je velmi významný pro plánování jejich regionálního rozvoje. K využití nabízejících se rozvojových šancí je však potřebný nový přístup k regionální problematice, nový přístup jak v regionálních vědách, tak i v regionálních aplikacích, v regionálně plánovací praxi. Tento nový přístup přinesl českým příhraničním regionům (vnějším periferiím) vstup do Evropské unie, která věnuje pohraničí významnou pozornost včetně vyčlenění finančních prostředků v podobě programů PHARE a INTERREG. Zároveň byl klíčový vstup do schengenského prostoru, který umožňuje překročení vnitřní státní hranice kdekoliv a kdykoliv na území Evropské unie a zároveň stanovuje povinnost přísnější kontroly vnějších hranic.

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

SEZNAM LITERATURY

- ALHEIT, P., SZALACHCICOWA, I., ZICH, F., ROUBAL, O. et al. (2006): *Biographien im Grenzraum: Eine Untersuchung in der Euroregion Neisse*. Dresden: Neisse Verlag, 545 s.
- ANDREOLI, M. (1992): An analysis of different kinds of marginal systems in a developer country: the case of Italy. *Occasional Papers in Geography and Planning*, 4, 24–44.
- AVELLANEDA, C. N., GOMES, R. C. (2015): Is small beautiful? Testing the direct and nonlinear effects of size on municipal performance. *Public Administration Review* 75(1), 137–149.
- BACHTLER, J. (1995): Regional development planing in Objective 1. *Regions, European Urban and Regional Studies*, 2. s. 339–347.
- BALÍK, S. (2009): *Komunální politika. Obce, aktéři a cíle místní politiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2908-4.
- BERNARD, J. (ed.), KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., ŠAFR, J., ŠIMON, M., TRLIFAJOVÁ, L., HURRLE, J. (2018): *Nic se tady neděje... Životní podmínky na periferním venkově*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON/Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- BERNARD, J. a kol. (2020): *Občanská vybavenost v malých obcích*. Praha – Hradec Králové: Sociologický ústav AV ČR – Univerzita Hradec Králové, 92 s.
- BERNARD, J., ŠIMON, M. (2017): Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 53, 1, 1–26.
- BERNARD, J., VÍTKOVÁ, L., JOUKL, M. (2022): *Občanská vybavenost v malých obcích: Význam, využívání a udržitelnost služeb. Výzkumná zpráva*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- BRANDA, P. (2008): *Evropské seskupení pro územní spolupráci*. Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta mezinárodních vztahů, Praha: Oeconomica, Working papers, 20 s.
- BUBENÍČEK, V., KUBÁLEK, M. (2010): Konfliktní linie v malých obcích. *Acta Politologica* 2(3), 30–45.
- ČERMÁK, L. (2005): Hodnocení vztahu dopravní dostupnosti a exponovanosti území. In: NOVOTNÁ, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 44–52.
- ČMEJREK, J., BUBENÍČEK, V., ČOPÍK, J. (2010): *Demokracie v lokálním politickém prostoru*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3061-5.
- ČMEJREK, J., ČOPÍK, J. (2009): Kontinuita a diskontinuita ve vývoji lokální politické reprezentace. *Acta Politologica* 1(3), 284–304.
- DANČÁK, B., HLOUŠEK, V. (eds.) (2007): *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-210-4458-6.

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

- DOKOUPIL, J. (2001): Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko-bavorském prostoru. *Geografie*, 105, 1, 10–18.
- ESPON (2018): COMPASS – *Comparative Analysis of Territorial Governance and Spatial Planning Systems in Europe*.
- ESPON (2022): *Entrepreneurial Regional Governance: societal innovation beyond spatial frontiers*, dostupné na: <https://www.espon.eu/policy-paper-entrepreneurial-regional-governance-societal-innovation-beyond-spatial-frontiers>.
- FIALOVÁ, D. (2001): Druhé bydlení a jeho vztah k periferním oblastem. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, 1, 36–47.
- FRIEDMANN, J. (1996): Rethinking poverty: empowerment and citizen rights. *International Social Science*, Vol. 48, 161–172.
- HALÁS, M. (2014): Modelovanie priestorového usporiadania a dichotómie centrum – periferia. *Geografie*, 119, 4, 384–405.
- HAMPL, M. (2000): Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciace. *Geografie*, 105, 3, 241–254.
- HAMPL, M. (2001): Pohraniční regiony České republiky: Současné tendence rozvojové diferenciace. *Geografie*, 105, 3, 241–254.
- HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? *Geografie*, 108, č. 3, s. 173–190.
- HAMPL, M. et al. (2001): *Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha: Univerzita Karlova.
- HARTLOVÁ, M. (2004): Hodnocení účinnosti a efektivnosti programů regionální politiky: analýza ex-ante evaluací programových dokumentů. *Geografie – Sborník ČGS*, 109, č. 1, s. 36–52.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2005): Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: NOVOTNÁ, M. (ed.) (2005): *Problémy periferních oblastí*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 6–24.
- HAVLÍČEK, T., JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., eds. (2018): *Borders in Central Europe After the Schengen Agreement*. Springer, 239 s.
- HOUŽVIČKA, V. (2013): Die deutsch-tschechische Grenzregion im Kontext der tschechisch-deutschen Beziehungen nach 1989. In: KAISEROVÁ, K., SCHMITZ, W.: *Sächsisch-Böhmische Beziehungen im Wandel der Zeit*. Dresden: Thelem, 441–474.
- HOUŽVIČKA, V. (2015): *Czechs and Germans (The Sudeten Question and the Transformation of Central Europe)*. Prague: Karolinum, p. 648.

HURBÁNEK, P. (2005): Compactness of the form (shape) of a region versus borderland, periphery and border-periphery of this region. In: *International Conference on Issues of Peripheral Areas: Quo Vadis, Periphery?* Prague: Charles University.

Idnes (2018): *Ze Šluknovska chce pryč třicet procent lidí. Je to konec světa, říkají.* https://www.idnes.cz/usti/zpravy/sluknovsky-vybezek-nejhors-i-v-kraji-odstehovani-pruzkum-ustecky-kraj.A181026_435499_usti-zpravy_vac2.

ILLNER, M. (2003): Devolution of Government in the Ex-Communist Countries: Some Explanatory Frameworks. In *Local Democracy in Post-Communist Europe*, edited by Baldersheim Harald, Illner Michal, Wollmann Helmut, 9–27. Opladen: Leske & Budrich.

ILLNER, M. (1992): Continuity and Discontinuity. Political Change in a Czech Villiage after 1989. *Czech Sociological Review* 28 (Special Issue), 79–91.

JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2006): Research on peripheral regions in Czechia: Theoretical and methodological remarks and basic results. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 89–99.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T., HALÁS, M. (2015): *Certifikovaná metodika k usměrnění přeshraničního regionálního rozvoje*. Ústí nad Labem: MINO, 39 s.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., FIEDOR, D., KREJČOVÁ, N., ŠIMÁČEK, P., WOKOUN, R., ZICH, F. (2021): Nové vymezení periferií Česka. *Geografie*, 126, 4, 419–443.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. (2004). *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, 296 s.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T., NOVOTNÝ, L., ZICH, F. (2021): České pohraničí – od periferní národní pozice ke stabilnímu prvku evropské integrace. *Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky*, 1/2021. Praha, 271 s.

JÜPTNER, P. (2006): Konfrontace teorie koalic s lokální politikou. In: CABADA, L. (ed.). *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk.

KARNER, S., STEHLÍK, M., eds. (2009): *Česko. Rakousko. Rozdělení. Odloučení. Spojení*. Dolnorakouská zemská výstava 2009, Schallaburg – Jihlava, 543 s.

KEBZA, M. (2018): The development of peripheral areas: The case of West Pomeranian Voivodeship, Poland. *Moravian Geographical Reports*, 26, 1, 69–81.

KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Z. (2014): *Partnerství v rozvoji obcí, měst a regionů*. Praha: Auditorium.

KOLÁŘ, O. (2021): *Státní hranice a pohraniční regiony ve střední Evropě 1918–1989*. Opava: Slezské muzeum, 304 s.

KOMÁREK, M., CHROMÝ, P. (2020): The institutional thickness of an inner periphery in the crossborder region between Central Bohemia and Eastern Bohemia. *Geografie*, 125, 4, 423–446.

- KOUTSKÝ, J. (2005): Mění se postavení původně periferních pohraničních oblastí, případová studie Euroregion Krušnohoří. In: NOVOTNÁ, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 123–129.
- KREJČOVÁ, N. (2014): *Komerční suburbanizace Prahy*. Praha: Aleš Čeněk, 135 s.
- KUBEŠ, J., KRAFT, S. (2011): Periferní oblasti jižních Čech a jejich sociálně populační stabilita. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2011, 47, 4, 805–830.
- KUBEŠ, J., CHVOJKOVÁ, A. (2020): Back to peripheries based on remoteness. Human capital in the peripheral municipalities of South Bohemia. *Journal of Rural Studies*, 70, 116–124.
- KUBEŠ, J., PODLEŠÁKOVÁ, N. (2021): Lidský a demografický kapitál v periferiích Plzeňského kraje. *Geografie*, 126, 1, 97–122.
- KÜHN, M. (2015): Peripheralization: Theoretical Concepts Explaining Socio-Spatial Inequalities. *European Planning Studies*, 23, 2, 367–378.
- LANG, T., HENN, S., EHRlich, K., SGIBNEV, W., eds. (2015): *Understanding Geographies of Polarization and Peripheralization: Perspectives from Central and Eastern Europe and Beyond*. Palgrave Macmillan UK.
- LEIMGRUBER, W. (1994): Marginality and marginal regions: problems and definition. In: CHANG-YI, C., SUE-CHING, S., YIN-YUH, L. (eds.): *Marginality and Development Issues in Marginal Regions. Proceedings of Study Group on Development Issues in Marginal Regions*, IGU, Taipei, 1–18.
- LEIMGRUBER, W. (2004): *Between Global and Local. Marginality and Marginal Regions in the Context of Globalization and Deregulation*. Ashgate, Aldershot.
- MAJEROVÁ, V., ČMEJREK, J., HEROVÁ, I., MAŘÍKOVÁ, P., PAVLÍKOVÁ, G. (2005): *Český venkov 2005 – Rozvoj venkovské společnosti*. Praha: ČZU.
- MAKKONEN, T., GRETZINGER, S., HJALTADOTTIR, R.-E., LORENTZEN, A., SHEARMUR, R. (2020): Guest editorial: Innovation in peripheries and borderlands. *Journal of Rural Studies*, 78, 531–533.
- MALAST, J., KOPECKÝ, M. (2015): Právní možnosti slučování obcí v České republice. In: JEŽEK, J. a kol.: *Spolupráce obcí a měst. České a evropské přístupy ke slučování obcí a meziobecní spolupráci*. Plzeň: Západočeská univerzita, 61–67.
- MARADA, M., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., PILEČEK, J. (2019): Spatial differentiation of social capital: A case study of peripheral and rural microregions in Czechia. In: LEIMGRUBER, W., CHANG, C. (eds.): *Rural areas between regional needs and global challenges. Perspectives on Geographical Marginality*. Cham: Springer, 31–51.
- MAŘÍKOVÁ, P. (2005): Venkov v České republice – teoretické vymezení. In: MAJEROVÁ, V. a kol.: *Český venkov 2005 – Rozvoj venkovské společnosti*. Praha: PEF ČZU, 37–57.
- MUSIL, J. (1989): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. *Územní plánování a urbanismus*, 15, 2, 67–72.

- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 2008, 44, 2, pp. 321–348.
- NIRMALA, R. (1998): Representation in Local Politics: A Reconsideration and Some New Evidence. *Political Studies* 46 (1), 19–35.
- NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciaci obcí v České republice. *Sociologický časopis*, 47, 4, 717–744.
- NOVOTNÁ, M. (ed.) (2005): *Problémy periferních oblastí*. Praha: UK.
- NOVOTNÝ, L. (2016): Sociological Reflexion of the European integration. *Sociológia – Slovak Sociological Review* 48 (2), 119–138.
- NOVOTNÝ, L. (2022): Effects of ‘covidfencing’ on cross-border commuting: a case of Czech-German borderland. *European Planning Studies* 30(4), 590–607.
- NOVOTNÝ, L., BÖHM, H. (2022): New re-bordering left them alone and neglected: Czech cross-border commuters in German-Czech borderland. *European Societies* 24(3), 333–353.
- NOVOTNÝ, L., REITINGER, P. (2020): Re-Framing historischer Grenzlandschaften. Das Beispiel Drachensee. *Standort* 44(3), 168–174.
- OLVERA, J. G., AVELLANEDA, C. N. (2019): Subnational government performance: Testing multiple dimensions of Governors’ experience. *Public Administration Review* 79(3), 383–398.
- OPIOŁA, V., BÖHM, H. (2022): Euroregions as political actors: managing border policies in the time of Covid-19 in Polish borderlands, Territory, Politics, Governance, Abingdon, Routledge, 22 pp.
- PERLÍN, R., KOMÁREK, M., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., JANČÁK, V., CHROMÝ, P., BEDNÁŘOVÁ, H. (2019): Typologie mikroregionů Česka. *Urbanismus a územní rozvoj*, 22, 4, 8–13.
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.
- PERLÍN, R.: *Socioekonomický vývoj nemetropolitních oblastí České republiky se zřetelem na rozvojové potřeby jednotlivých regionů*.
- POSTRÁNECKÝ, J. (2014): Udržitelný rozvoj České republiky. *Veřejná správa* 1/2014, s. 18–22.
- PREBISCH, R. (1959): Commercial policy in the underdeveloped countries. *The American Economic Review, Papers and Proceedings*, 49, 251–273.
- REYNAUD, A. (1981): *Société, espace and justice. Inégalités régionales et justice socio-spatiale*. Paris: Puf.
- RYŠAVÝ, D. (2006): Proměny lokálních politických elit na venkově a malém městě. In: NĚMEC, J., ŠŮSTKOVÁ, M. (eds.). III. *Kongres českých politologů*, Olomouc 8.–10. 9. 2006. Praha – Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, s. 755–766. ISBN 978-80-902176-0-7.

- ŘEHÁK, S. (1979): *Prostorová struktura obslužného systému hromadné osobní dopravy. Kandidátská dizertační práce*. Brno: Přírodovědecká fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně.
- SCHMIDT, M. (1998): An integrated systemic approach to marginal regions: from definition to development policies. In: JUSSILA, H., LEIMGRUBER, W., MAJORAL, R. (eds.): *Perceptions of marginality. Theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*. Ashgate, Aldershot, 45–66.
- SMEJKAL, M. (2008): Program rozvoje kraje: nechtěné dítě nebo užitečný pomocník? *Geografie – Sborník ČGS*, 113, 1, pp. 34–47.
- SPIŠIAK, P. (2000): Polnohospodárstvo v marginálnych oblastiach Slovenska. *Životné prostredie*, 34, 1, 15–19.
- STRMISKA, M. (1999): Centrum, periferie a národovotvorný proces, In: BARŠA, P., STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva*. Brno: CDK, 173–254.
- ŠPALEK, J., VALIŠ, K., POSTRÁNECKÝ, J. (2000): *Evropská charta hraničních a přeshraničních regionů*. Praha: Verlag Dashofer.
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (1998): Jemnice: the role of a small town in the present stage of transformation. *Moravian Geographical Report*, 6, 32–42.
- VAJDOVÁ, Z., ČERMÁK, D., ILLNER, M. eds. (2006): *Autonomie a spolupráce: důsledky ustavení obecního zřízení v roce 1990*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-086-9.
- VÁNĚ, P. (2012): Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií Česka: příklad tří mikroregionů Středočeského kraje. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 64, 4, 357–381.
- VODA, P., SVAČINOVÁ, P. (2019): To Be Central or Peripheral? What Matters for Political Representation in Amalgamated Municipalities? *Urban Affairs Review* 56(4), 1206–1236.
- VODA, P., SVAČINOVÁ, P., SMOLKOVÁ, A., BALÍK, S. (2017): Local and More Local: Impact of Size and Organization Type of Settlement Units on Candidacy. *Political Geography* 59, 24–35.
- WALLERSTEIN, I. (1979): *The capitalist world economy*. Maison des Sciences de L'Homme, Paris.
- WOKOUN, R., ČECHÁK, P., MATES, P. (2021): Regional and legal aspects of transport services in the Czech Republic, with special regard to peripheral regions. In: VAŇKOVÁ, I. (ed.). *Proceedings of the 14th International Scientific Conference Public Economics and Administration*, Ostrava: VSB – Technical University of Ostrava, pp. 454–466.
- ZICH, F., ANÝŽOVÁ, P., MATĚJŮ, P., ROUBAL, O., KUBÁTOVÁ, H. a ZNEBEJÁNEK, F. (2016): *Konfrontace hodnot v pozdní modernitě: Česko a Hlučínsko v evropském kontextu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 302 s. Edice Studie, Svazek č. 121.

KONCEPČNÍ DOKUMENTY, STATISTICKÉ PRAMENY, LEGISLATIVA

Czechinvest (2014): *Aplikační výklad MSP pro aplikaci Doporučení 2003/361/ES, úř. Věstník EU, L 124 ze dne 20. 5. 2003*, s. 36–40, dostupné online na <https://www.czechinvest.org/getattachment/Sluzby-pro-male-a-stredni-podnikatele/Chcete-dotace/OPPI/Radce/Definice-maleho-a-stredniho-podnikatele/definice-maleho-a-stredniho-podniku-2-1112.pdf?lang=cs-CZ>.

Czechinvest (2014): *Definice malého a středního podnikatele*, dostupné online na <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-male-a-stredni-podnikatele/Chcete-dotace/OPPI/Radce/Definice-maleho-a-stredniho-podnikatele>.

Český statistický úřad (2023), dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/porovnani-kraju>.

ČSÚ Veřejná databáze dostupné online na <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi>.

Data ArcČR 500 v. 3.3.

Dopravní politika ČR, 2022.

Dotace pro zemědělce, 2023 [online]. CHYTRE-DOTACE.COM – Vyřízení dotací a grantů. [cit. 9. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.chytre-dotace.com/dotace-pro-zemedelce>.

eAgri Venkov, 2023 [online]. Ministerstvo zemědělství ČR. [cit. 9. 2. 2023]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/venkov/o-celostatni-siti-pro-venkov/>.

[Http://www.kr-stredocesky.cz/web/regionalni-rozvoj](http://www.kr-stredocesky.cz/web/regionalni-rozvoj), dostupné dne 22. 12. 2020.

[Http://www.kr-stredocesky.cz/web/regionalni-rozvoj/strategie-rozvoje-kraje;jsessionid=28BE458C4A6EE50772D13F2AD52FB9FC.liferay_s1](http://www.kr-stredocesky.cz/web/regionalni-rozvoj/strategie-rozvoje-kraje;jsessionid=28BE458C4A6EE50772D13F2AD52FB9FC.liferay_s1), dostupné dne 27. 12. 2020.

[Http://zur.webmap.cz/stredocesky/z02/zur/texty/uvodni-stranky](http://zur.webmap.cz/stredocesky/z02/zur/texty/uvodni-stranky), dostupné dne 28. 12. 2020.

[Https://oupsr.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:1097820/2021-07-30%2012:37:20.000000](https://oupsr.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:1097820/2021-07-30%2012:37:20.000000).

[Https://oupsr.kraj-lbc.cz/getFile/id:959675/lastUpdateDate:null](https://oupsr.kraj-lbc.cz/getFile/id:959675/lastUpdateDate:null).

[Https://regionalni-rozvoj.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:1090502/2021-02-01%2016:19:23.000000](https://regionalni-rozvoj.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:1090502/2021-02-01%2016:19:23.000000).

[Https://silnicni-hospodarstvi.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:1093522/2021-03-31%2015:40:02.000000](https://silnicni-hospodarstvi.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:1093522/2021-03-31%2015:40:02.000000).

[Https://www.czso.cz](https://www.czso.cz).

[Https://www.czso.cz/csu/xs/okresy](https://www.czso.cz/csu/xs/okresy), dostupné dne 28. 12. 2020.

[Https://www.czso.cz/documents/10180/122245245/33011020char2020cz.pdf/f66d8577-7acc-4dbc-b037-8f067e037425?version=1.1](https://www.czso.cz/documents/10180/122245245/33011020char2020cz.pdf/f66d8577-7acc-4dbc-b037-8f067e037425?version=1.1), dostupné dne 27. 12. 2020.

[Https://www.kr-stredocesky.cz](https://www.kr-stredocesky.cz), dostupné dne 22. 12. 2020.

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

https://www.kr-stredocesky.cz/documents/20541/10998852/Program+rozvoje+CR+SČ_Syntéza+a+strategie.pdf.

Idnes (2018). Ze Šluknovska chce pryč třicet procent lidí. Je to konec světa, říkají. https://www.idnes.cz/usti/zpravy/sluknovsky-vybezek-nejhors-i-v-kraji-odstehovani-pruzkum-ustecky-kraj.A181026_435499_usti-zpravy_vac2.

IDOS.cz dostupné online na <https://idos.idnes.cz/vlakyaubusymhdvse/spojeni/?changeShield=true>.

Infostránka IROP 2021-2027, 2022 [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. [cit. 18. 11. 2022]. Dostupné z: <https://irop.mmr.cz/cs/irop-2021-2027>.

Koncepce veřejné dopravy 2020–2025 s výhledem do roku 2030.

Koncepce rozvoje cestovního ruchu Jizerské hory, návrhová část.

Královéhradecký kraj: Strategie rozvoje královéhradeckého kraje na období 2021–2027, 156 s., 2019, dostupné online: www.kr-kralovehradecky.cz.

Královéhradecký kraj: Zásady územního rozvoje Královéhradeckého kraje, včetně odůvodnění, 235 s., dostupné online: http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/rozvoj-kraje/uzemni-planovani/Opatreni_obecne_povahy_Zasady_uzemniho-rozvoje_KHK_vcetne-oduvodneni.pdf.

MAPY.cz dostupné online na <https://mapy.cz/zakladni?planovanitrasy&x=13.3805000&y=49.7440000&z=11>.

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (2020) *Strategie regionálního rozvoje 2021+*, dostupné online na <https://mmr.cz/getmedia/58c57a22-202d-4374-af5d-cbd8f9454adb/SRR21.pdf.aspx?ext=.pdf>.

Ministerstvo průmyslu a obchodu (2020) *Zpráva o vývoji podnikatelského prostředí v ČR 2020*, dostupné online na https://www.mpo.cz/assets/cz/podnikani/regulace-podnikani-a-snizovani-administrativni-zateze/snizovani-administrativni-zateze-podnikatelu/2022/1/Zprava-o-PP_2020.pdf.

MMR ČR (2021): Národní plán obnovy, dostupné na <https://www.mmr.cz/cs/https/www-planobnovycr-cz>.

Nařízení EK č. 651/2014 ze dne 17. 6. 2014, dostupné online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2014:187:TOC>.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1287/2013 ze dne 11. 12. 2013: Program pro konkurenceschopnost podniků a malých a středních podniků, dostupné online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1287&from=EN>.

Program rozvoje Jihočeského kraje 2014–2020. Dostupné 13. 12. 2020 z: https://www.kraj-jihocesky.cz/sites/default/files/inline-files/PRK%202014-2020_strategick%C3%A1%20%C4%8D%C3%A1st.pdf.

Program rozvoje Jihočeského kraje na období 2021–2027. Dostupné 13. 12. 2020 z: <https://www.kraj-jihocesky.cz/sites/default/files/inline-files/Program%20rozvoje%20Jiho%C4%8Desk%C3%A9ho%20kraje%20na%20obdob%C3%AD%202021-2027.pdf>.

Program rozvoje Karlovarského kraje (PRKV) a Strategie rozvoje konkurenceschopnosti Karlovarského kraje (SRKK). Dostupné 13. 12. 2020 z: <https://www.kr-karlovarsky.cz/region/Stranky/EU2014-2020/PRKKaSRKK.aspx>.

Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+. Dostupné 13. 12. 2020 z: <https://www.plzensky-kraj.cz/clanek/program-rozvoje-plzenskeho-kraje-2014-schvalen>.

Strategie rozvoje cestovního ruchu ČR 2021–2030 (MMR).

Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+ (MMR).

Strategie rozvoje cyklodopravy v Libereckém kraji pro období 2021+.

Strategie rozvoje Libereckého kraje 2021–2027.

Strategie rozvoje ORP Podbořansko 2015–2024. Dostupné online: <https://www.smocr.cz/shared/clanky/5379/Podbořany.pdf>.

Strategie rozvoje Zlínského kraje 2030 (SRZK, 2019), doplněná o Plán rozvoje pro období 2020–2021.

Strategie území správního obvodu ORP Karlovy Vary 2015–2024. Dostupné online: SD-Karlovy_20Vary_20FINAL (smocr.cz).

Strategie území správního obvodu ORP Rakovník 2015-2024. Dostupné online: e_download.php (rakovnicko.info).

Ústecký kraj: Strategie rozvoje Ústeckého kraje na období 2021–2027. 156 s., 2019, dostupné online: <https://www.kr-ustecky.cz/strategie-rozvoje-kraje/ms-265268/p1=265268>.

Ústecký kraj: Zásady územního rozvoje Ústeckého kraje, včetně odůvodnění, 164 s. dostupné online: https://geoportal.kr-ustecky.cz/gs/data/uploads/zur/piloha__3_oop_oduvodneni_celek.pdf.

Územně plánovací podklady 2021.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích.

Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

Zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní.

Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon č. 194/2010 Sb., o veřejných službách v přepravě cestujících a o změně dalších zákonů.

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích.

Zásady územního rozvoje Jihočeského kraje (z roku 2011), poslední aktualizace (z roku 2019), Program rozvoje Jihočeského kraje 2014–2020 a Program rozvoje Jihočeského kraje na období 2021–2027.

Zásady územního rozvoje Jihočeského kraje. Dostupné 13.12.2020 z: <https://geoportal.kraj-jihocesky.gov.cz/gs/zasady-uzemniho-rozvoje/>.

Zásady územního rozvoje Karlovarského kraje 2010. Dostupné 13. 12. 2020 z: http://webmap.kr-karlovarsky.cz/download/VUC/ZUR_2010/I_ZUR_KK/texty/ZUR_KK_N_text_final.pdf.

Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje. Dostupné 13. 12. 2020 z: <https://www.plzensky-kraj.cz/zasady-uzemniho-rozvoje>.

Zásady územního rozvoje Zlínského kraje, ve znění po aktualizaci č. 2 (ZÚR, 2018.).

SEZNAM TABULEK

Tab. 3.1	Stanovení modelových území vnitřních periferií	68
Tab. 3.2	Stanovení modelových území vnějších periferií	69
Tab. 3.3	Přehled použitých ukazatelů pro posouzení územní diference	70
Tab. 4.1	Výkonnostní ekonomické ukazatele za kraje ČR – změna v období 2009–2019 (index)	85
Tab. 8.1	Základní charakteristika modelových území vnitřních periferií	167
Tab. 8.2	Základní charakteristika modelových území vnějších periferií	170
Tab. 8.3	Základní charakteristiky MÚ Karlovarsko	174
Tab. 8.4	Základní charakteristiky MÚ Plzeňsko	179
Tab. 8.5	Co se starostům MÚ Plzeňsko nelíbí v obci a jejím okolí?	184
Tab. 8.6	Co se starostům MÚ Plzeňsko líbí v obci a jejím okolí?	185
Tab. 8.7	Základní charakteristiky MÚ Východní Čechy	186
Tab. 8.8	Základní charakteristiky MÚ Olomoucko	191
Tab. 8.9	Co se starostům MÚ Olomoucko líbí či nelíbí v obci a jejím okolí?	195
Tab. 8.10	Základní charakteristiky MÚ Zlínsko	197
Tab. 8.11	Základní charakteristiky MÚ Šumava	201
Tab. 8.12	Základní charakteristiky MÚ Nisa	207
Tab. 8.13	Základní charakteristiky MÚ Silva Nortica	211
Tab. 8.14	Základní charakteristiky MÚ Pomoraví	216
Tab. 8.15	Zapojení obcí do přeshraniční spolupráce v MÚ Pomoraví	219
Tab. 8.16	Základní charakteristiky MÚ Beskydy	220

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1.1	Návrh modelových území pro projekt „Periferie Česka“; <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	4
Obr. 2.1	Územní diferenciacie pro účely Strategie regionálního rozvoje ČR 21+; <i>MMR 2020 / upraveno P. Šimáček</i>	14
Obr. 4.1	Migrační přírůstek na 1 000 obyvatel středního stavu v období 2016–2019; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	295
Obr. 4.2	Změna počtu obyvatel mezi roky 2001 a 2019; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	296
Obr. 4.3	Index vzdělanosti v roce 2011; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	297
Obr. 4.4	Míra nezaměstnanosti v roce 2019; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	298
Obr. 4.5	Změna počtu společností s ručením omezeným v období 2013–2019; <i>N. Krejčová / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	299
Obr. 4.6	Osoby samostatně výdělečně činné v roce 2019; <i>N. Krejčová / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	300
Obr. 4.7	Podnikatelská aktivita v roce 2019; <i>N. Krejčová / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	301
Obr. 4.8	Daňová výtěžnost v roce 2019; <i>Z. Khendriche Trhlínová / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	302
Obr. 4.9	Dopravní dostupnost ORP veřejnou hromadnou dopravou v pracovní dny; <i>J. Dokoupil a kol. / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	303
Obr. 4.10	Dopravní dostupnost ORP osobní automobilovou dopravou <i>J. Dokoupil a kol. / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	304
Obr. 4.11	Dopravní dostupnost spádového krajského města osobní automobilovou dopravou; <i>J. Dokoupil a kol. / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	305
Obr. 4.12	Dopravní dostupnost nejbližšího krajského města osobní automobilovou dopravou; <i>J. Dokoupil a kol. / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	306
Obr. 4.13	Dopravní dostupnost nejbližšího krajského města osobní automobilovou dopravou (síťová analýza); <i>J. Dokoupil a kol. / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	307
Obr. 4.14	Bytová výstavba v období 2013–2019; <i>Z. Szczyrba / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	308
Obr. 4.15	Podíl adresních míst v obytných budovách bez internetového pokrytí; <i>R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	309
Obr. 4.16	Podíl adresních míst v obytných budovách pokrytých internetovou sítí 100 a více Mb/s; <i>R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	310
Obr. 5.1	Územní diferenciacie dle populačního vývoje – vnitřní periferie; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	311
Obr. 5.2	Klasifikace obcí vnitřních periferií dle populačního vývoje; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	106
Obr. 5.3	Územní diferenciacie dle ekonomické úrovně – vnitřní periferie; <i>N. Krejčová, Z. Khendriche Trhlínová, R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	312
Obr. 5.4	Klasifikace obcí vnitřních periferií dle ekonomické úrovně; <i>N. Krejčová, Z. Khendriche Trhlínová / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	107
Obr. 5.5	Územní diferenciacie dle dopravní dostupnosti – vnitřní periferie; <i>J. Dokoupil / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	313

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

Obr. 5.6	Klasifikace obcí vnitřních periferií dle dopravní dostupnosti; <i>J. Dokoupil / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	108
Obr. 5.7	Územní diferenciacie dle pokrytí internetem – vnitřní periferie; <i>R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	314
Obr. 5.8	Klasifikace obcí vnitřních periferií dle pokrytí internetem; <i>R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	110
Obr. 5.9	Územní diferenciacie s využitím delphi metody – vnitřní periferie; <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	315
Obr. 5.10	Klasifikace obcí vnitřních periferií dle váženého komplexního ukazatele; <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	111
Obr. 5.11	Komplexní klasifikace obcí vnitřních periferií (před generalizací); <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	316
Obr. 5.12	Komplexní klasifikace obcí vnitřních periferií (po generalizaci); <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	317
Obr. 5.13	Komplexní klasifikace obcí vnitřních periferií (bez měst 10+ tisíc obyvatel); <i>M. Jeřábek / P. P. Šimáček</i>	318
Obr. 5.14	Vnitřní periferie Česka a hospodářsky a sociálně ohrožená území; <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	319
Obr. 5.15	Vnitřní periferie Česka – specializovaná mapa s odborným obsahem (RIV); <i>M. Jeřábek, D. Fiedor, P. Šimáček, J. Dokoupil, Z. Szczyrba, R. Wokoun</i>	
Obr. 5.16	Územní diferenciacie s využitím delphi metody – vnější periferie; <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba, R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	320
Obr. 5.17	Intenzita rozložení čerpání dotací z FMP za období 2014–2020/22; <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba / P. Šimáček</i>	321
Obr. 5.18	Přeshraniční veřejná doprava v pracovních dnech; <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba / P. Šimáček</i>	322
Obr. 5.19	Zatížení silničních hraničních přechodů (2020); <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba / P. Šimáček</i>	323
Obr. 5.20	Časová dostupnost silničních hraničních přechodů; <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba / P. Šimáček</i>	324
Obr. 5.21	Přeshraniční partnerství měst a obcí (town-twinning); <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	325
Obr. 5.22	Vnější periferie Česka – specializovaná mapa s odborným obsahem (RIV); <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, Z. Khendriche Trhlínová, Z. Szczyrba, R. Wokoun / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	
Obr. 6.1	Počet zkoumaných obcí dle modelových území	122
Obr. 6.2	Počet obcí dle velikostní kategorie	122
Obr. 6.3	Počet zkoumaných obcí dle souhrnného ukazatele prosperity	123
Obr. 6.4	Průměry souhrnného ukazatele dle modelových území	124
Obr. 6.5	Vzdálenost zkoumaných obcí od hranic – pohraničí (kraj, státní hranice)	125
Obr. 6.6	Vzdálenost zkoumaných obcí od dopravní sítě (silnice I. třídy, vlak)	125
Obr. 6.7	Průměrný podíl ekonomicky aktivních obyvatel dle velikosti obcí	129
Obr. 6.8	Průměrný podíl vyjíždějících obyvatel za prací mimo obec dle velikosti obcí	130

Obr. 6.9	Průměrný podíl vyjíždějících obyvatel za prací mimo obec dle vzdálenosti od hranice kraje a od státní hranice	131
Obr. 6.10	Průměrný podíl nezaměstnanosti dle vzdálenosti od hranice	132
Obr. 6.11	Celkové hodnocení spokojenosti života v obci	133
Obr. 6.12	Průměrná spokojenost s ukazatelem „možnost postavit si vlastní dům“ dle modelových území	134
Obr. 6.13	Celkový podíl organizací a služeb občanské vybavenosti v obcích	135
Obr. 6.14	Průměrný počet zařízení a služeb občanské vybavenosti dle modelových území	136
Obr. 6.15	Průměrná občanská vybavenost dle velikosti obcí	137
Obr. 6.16	Průměrná občanská vybavenost dle souhrnného ukazatele prosperity	138
Obr. 6.17	Průměrná občanská vybavenost dle vzdálenosti obce od hranice kraje a od státní hranice	139
Obr. 6.18	Návštěvnost významných událostí	141
Obr. 6.19	Průměrné hodnocení podpory zastupitelstva dle modelových území	142
Obr. 6.20	Průměrné hodnocení podpory zastupitelstva dle velikosti obce	142
Obr. 6.21	Průměrné hodnocení péče kraje (krajských orgánů) o rozvoj oblasti	145
Obr. 6.22	Hodnocení spolupráce s krajským úřadem	146
Obr. 6.23	Průměrné hodnocení spolupráce s krajským úřadem dle modelových území	147
Obr. 6.24	Hodnocení významu blízkosti státních hranic na život obce	149
Obr. 6.25	Průměrné hodnocení významu blízkosti státních hranic dle modelových území	149
Obr. 6.26	Průměrné hodnocení vlivu státní hranice a zahraničního souseda na vybrané oblasti života obcí	150
Obr. 6.27	Průměrné hodnocení zahraničního vlivu na služby a obchod v obci	151
Obr. 6.28	Průměrné hodnocení zahraničního vlivu na rozvoj podnikání v obci	151
Obr. 6.29	Průměrné hodnocení zahraničního vlivu na životní úroveň obyvatel v obci	152
Obr. 6.30	Hodnocení významu spolupráce s obcemi v sousední zemi	153
Obr. 6.31	Přeshraniční kontakty a spolupráce dle odpovědí starostů/starostek	154
Obr. 6.32	Spolupráce obcí v rámci euroregionů	155
Obr. 8.1	Modelová území vnitřních a vnějších periferií v rámci Česka; <i>M. Jeřábek / P. Šimáček</i>	166
Obr. 8.2	Administrativní/sídelní struktura vnitřních periferií	169
Obr. 8.3	Administrativní/sídelní struktura vnějších periferií	172
Obr. 8.4	Modelové území Karlovarsko dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	178
Obr. 8.5	Modelové území Plzeňsko dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	182
Obr. 8.6	Hlavní úkoly obcí – srovnání Plzeňska a ostatních MÚ vnitřních periferií	183
Obr. 8.7	Modelové území Východní Čechy dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek, F. Zich / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	187
Obr. 8.8	Péče kraje o rozvoj oblasti za MÚ Východní Čechy	189

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

Obr. 8.9	Modelové území Olomoucko dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	192
Obr. 8.10	Hlavní úkoly obcí – srovnání Olomoucka a ostatních MÚ vnitřních periferií	194
Obr. 8.11	Hodnocení vztahu ke kraji v MÚ Olomoucko	195
Obr. 8.12	Zájem občanů o dění (události) pořádané v obci v MÚ Olomoucko	196
Obr. 8.13	Modelové území Zlínsko dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek, Z. Szczyrba / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	199
Obr. 8.14	Modelové území Šumava dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	203
Obr. 8.15	Pozitivní dopady státní hranice a sousedního zahraničního regionu v MÚ Šumava	204
Obr. 8.16	Negativní dopady státní hranice a sousedního zahraničního regionu v MÚ Šumava	204
Obr. 8.17	Modelové území Nisa dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek, L. Novotný / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	208
Obr. 8.18	Modelové území Silva Nortica dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek, F. Zich / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	212
Obr. 8.19	Spolupráce přes hranice v MÚ Silva Nortica	213
Obr. 8.20	Modelové území Pomoraví dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	217
Obr. 8.21	Vliv zahraničního souseda na různé oblasti života obce MÚ Pomoraví	218
Obr. 8.22	Modelové území Beskydy dle komplexního ukazatele perifernosti; <i>M. Jeřábek / D. Fiedor, P. Šimáček</i>	222
Obr. 8.23	Rozložení pozitivních dopadů ve výpovědích starostů v MÚ Beskydy	223
Obr. 8.24	Rozložení negativních dopadů ve výpovědích starostů v MÚ Beskydy	223

SEZNAM ZKRATEK

A

AT	Austria/Rakousko
AV	Akademie věd

B

BY	Bavaria/Bavorsko
-----------	------------------

C

CBC	cross-border cooperation/přeshraniční spolupráce
CR	cestovní ruch
CZ	Česko/Česká republika

Č

ČOV	čistírna odpadních vod
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad

D

D5	dálnice 5
DF	Dispoziční fond
DSO	dobrovolný svazek obcí

E

EET	elektronická evidence tržeb
ERDV	Evropský region Dunaj-Vltava
ERN	Euroregion Nisa
ESN	Euroregion Silva Nortica
ESPON	European Observation Network for Territorial Development and Cohesion/Evropská pozorovací síť pro územní rozvoj a soudržnost
EUPO	Euroregion Pomoraví
EV	EuroVelo, dálková evropská cyklotrasa

F

FMP	Fond malých projektů
------------	----------------------

G

GIS	geografické informační systémy
------------	--------------------------------

H

HDP	hrubý domácí produkt
HKK	Královéhradecký kraj
HSOÚ	hospodářsky a sociálně ohrožené území

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

CH	
CHKO	chráněná krajinná oblast
I	
IAD	individuální automobilová doprava
IČO	identifikační číslo osoby
IDS	integrováný dopravní systém
INTERREG	program přeshraniční spolupráce EU
IZS	integrováný záchranný systém
J	
JHC	Jihočeský kraj
JHM	Jihomoravský kraj
K	
KVK	Karlovarský kraj
L	
LAU	Local administrative unit/místní správní jednotka
LKK	Liberecký kraj
M	
MAS	místní akční skupina
MF	Ministerstvo financí
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MSK	Moravskoslezský kraj
MÚ	modelové území
N	
N-OB	rozvojová oblast nadmístního významu
NP	národní park
NPO	Národní plán obnovy
NUTS	systém územních statistických jednotek EU
O	
OB	rozvojová oblast
OLK	Olomoucký kraj
ORP	obec s rozšířenou působností
OS	rozvojová osa
OSk	rozvojová osa krajského významu
P	
p. b.	procentní bod

PAK	Pardubický kraj
PHA	Hlavní město Praha
PHSÚS	politika hospodářské, sociální a územní soudržnosti
PL	Poland/Polsko
PLK	Plzeňský kraj
PRK	program rozvoje kraje
PÚR	Politika územního rozvoje
R	
RIS	Regionální inovační strategie
RO	rozvojová oblast
RRF	Recovery and Resilience Facility/Nástroje pro oživení a odolnost
RUD	rozpočtové určení daní
Ř	
ŘSD	Ředitelství silnic a dálnic
S	
SK	Slovakia/Slovensko
SLDB	sčítání lidu, domů a bytů
SN	Saxony/Sasko
SO	správní obvod
SOB	specifická oblast
SOBk	specifická oblast krajského významu
SOB-N	specifická oblast nadmístního významu
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences, původně statistický program, posléze americká softwarová firma
SRN	Spolková republika Německo
SRR	strategie regionálního rozvoje
SŠ	střední škola
STC	Středočeský kraj
SWOT	Strengths – Weaknesses – Opportunities – Threats/silné stránky – slabé stránky – příležitosti – hrozby
T	
TA ČR	Technologická agentura České republiky
TA	Territorial Agenda/Územní agenda
TEN-T	Transevropská dopravní síť
U	
ULK	Ústecký kraj
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/ Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
ÚOK	Územní obvod kraje

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

ÚSES územní systém ekologické stability
ÚÚR Ústav územního rozvoje

V

VHD veřejná hromadná doprava

VŠ vysoká škola

VÚSC vyšší územně samosprávní celek

VYS Kraj Vysočina

Z

ZLK Zlínský kraj

ZŠ základní škola

ZÚR zásady územního rozvoje

REJSTŘÍK

Poznámka: písmeno „n“ za číslem stránky znamená, že se o hesle pojednává na jedné nebo několika následujících stránkách.

Č

časová dostupnost 33, 45, 70, **97n**, 118, 241, 324

D

Delfská metoda 71, 73, 315, 320

diferenciace obcí **105**, **109n**, **119**, 248

disparita 1, 16n, 21n, 25, 40n, 48n, 54n, 96, 115

Dispoziční fond 74, **115**

dojíždka 54, 90n, 99

dopravní dostupnost 10, 19, 70, **73n**, **75**, **96n**, **108n**, **118**, 176, 180n, 227, **241n**, 250n, 313

– infrastruktura 1, 3, 19, 23, 77, 96n, 118, 162, 208, 226, 241n, 249

– obslužnost 1, 15, 19, 31n, 42n, 46, 85, 96, **100n**, 116n, 143, 155, 184, 195, 208, 227, 230, 241n, 282

– síť 28, 49n, 96, 100n, 125, 163, 206, 247

dotlační prostředky 115n

E

emigrace 41, 95n, **127**, 249, 275, 281

Evropská územní spolupráce 2, 115, 236n, 238n

F

fond 13, 53, 244, 277

Fond malých projektů 74, 115n, 321

H

hranice 5, 15, 248, 287

hraniční efekt 170, 175, 177

– přechod 21, 23, 26, 28, 49, 75, 115, **117n**, 323, 324

I

imigrace 41, 96, **127**, 150, 275, 281

individuální doprava 28, 59, 73, 96n, 98, 100, 118, 176, 226, 241

integrita 209, 250n

integrovaný dopravní systém 49, 53, 56, 101, 242n, 246n

internet 42, 70, 77, 85, 103n, **109n**, 135, 247, 309n, 314

INTERREG 2, 16, 50, 251

J

jádrová oblast 7n, 32, 33, 41, 82, 105, 114, 247, 250n

K

koheze 1, 58, 67, 275, 281, 287

komplexní ukazatel 18, 74, 89, 105, 109, 111n, 119, 123n, 137, 178, 182, 187, 192, 199, 203, 208, 212, 217, 222

komunální úroveň 69n, 77, 113, 180, 191, 198, 202, 215, 221

konvergence 62

krajské centrum 16, 41, 103, 210

kvalita života 7, 9, 21, 24, 55, 58, 63, 83, 161, 209

kvalitní prostředí 31, 34, 36, 95, 177, 249

L

lokální úroveň 1, 11, 49, **69n**, 113, 118, 180, 191, 198, 202, 215, 221

M

management 20, 43, 246

marketing 29, 40, 43n

mezikrajská hranice 5, 10, 97, 240, 287

– spolupráce 3, 227, **230n**, 236n, 287

meziregionální spolupráce 239

mikroregion 23, 75, 179, 205

mobilita 19, 45, 96, 241, 243n, 246

11. DOPROVODNÝ MATERIÁL

modelové území 2, 4, 68, 69, 72, 121n, 165n, 167n, 170n, 178, 182, 187, 192, 199, 203, 208, 212, 217, 222

N

negativní dopad 3, 24, 40, 62, 147, 149, 181, 195, 204, 223, 241, 279, 284

O

odlehlost 10, 24, 37n, 44, 85, 96, 181, 251
ORP 15, 40n, 68, 72n, 74n, 96, 105, 114, 146, 165, 303n

P

partnerství obcí 40, 75, **118**, 325
pendler 11, 150, 163, 205, 218
periferie 1n, 4, 7n, 16n, 61n, 64n, 67, 72n, 74n, 77n, 102n, 103, 159n, 225n, 247
– vnější 1n, 11, 16, 68, 69, 74n, 90n, 102, 114n, 126, 148, 169n, 247, 250n, 320, 327
– vnitřní 7n, 68, 71, 72n, 89n, 105n, 126n, 165n, 250, 287n, 311n, 326
perifernost 8n, 32, 33, 53, 71, 72, 89, **99n**, 109, 112n, 161n, 178, 182, 187, 192, 199, 203, 208, 212, 217, 222, 250

PHARE 251, 287, 290

pozitivní dopad 63, 148, 157, 184n, 204, 209, 223, 279, 284

problémová obec 112, 119, 123, 128, 138, 185, 210, 327

problémový region 1, 35, 42n, 173n, 185

propustnost hranice 75, 117, 175

prostorová analýza 99, 114n, 117

– struktura 22

přeshraniční projekt 58, 116, 202, 281

– sousedství 205

– spolupráce 5, 12, 22n, 27, 33, 38, 40, 49n, 53n, 58, 67, 115, **152n**, 202n, 209, 213, 217n, 219, 222n, **236n**, 284

příhraniční region 1, 21n, 29, 41, 44, 48, 53, 74, 89n, 114, 247, 251

R

regionální centrum 10

– politika 1n, 12, 56, 64, 66, 67, 96, 113, 205, 226, 236

– rozvoj 1n, 9n, 14, 15, 62, 64, 100, 103, 225, 231, 236n, 247, 251, 287

– úroveň 2n, 12n, 49, 58, 114, 206, 250

rozvinutá obec 123n, 160, 198

rozvinutý region 31, 173

S

sdílení 56, 59, 91, 244n

Schengenský prostor 26, 117, 251

síťová analýza 70, 98, 307

sociodemografická charakteristika 180, 190, 196, 200, 206n, 210, 215, 219

sousední region 7, 21, 25n, 33, 52, 56, 90n, **114n**, 247, 248

spádové území 98, 173, 176

spolujízda 59, 244n

stabilita 121, **127n**, 134, 143, 155n, 188, 212, 275, 276, 282

stabilizace obyvatelstva 21, 31n, 44, 46, 96, 128, 180, 241

státní hranice 1n, 10, 15, 23n, 26, 33, 38, 41n, 47, 50, 67, 114n, 125, 284, 295n, 326

T

tranzitní poloha 117

U

udržitelný rozvoj 12, 24, 26, 31, 38, 43n, 53, 100, 226, 242

územní diferenciacie 1, 8, 11, 14, 68n, 70, 78, 80, 99, 112, 177, 181, 193, 311n, 320

V

veřejná hromadná doprava 31, 70, 73, 75, 85, 96n, 99, 100n, 241n, 303

vozidla 75, 91, 117n, 245

vyšší centrum osídlení 36, 96, 97, 99

Z

zahraniční region 114, 118, 204, 247

Číslo dotazníku

MUNI
SCI

**Projekt: Vnitřní a vnější periferie
v regionálním rozvoji Česka –
od genetické determinace k územní kohezi
(č. TL03000527)**

**T A
Č R**

**Záznamový list pro rozhovor s představiteli obce
– vnitřní periferie**

Název obce:		1. Číslo obce (viz mapy):
2. SO ORP	3. Okres	4. Kraj
Telefon OÚ/MěÚ	E-mail	5. Statut – typ obce: III. Obec s rozšířenou působností II. Pověřený obecní úřad I. Základní
Jméno starosty (respondenta), e-mail, telefon – mobil:		

6. Je obec v MAS: 1 ano 2 ne Název:	7. Je obec v DSO: 1 ano 2 ne Název:
---	---

OBYVATELSTVO (dle ČSÚ)

8. Počet obyvatel (2019/2020)		14. Počet aktivních podnikatelských subjektů/přepočet na 1 000 obyv. (2019)	
9. Imigrace (2016–2019) v ‰		15. Počet OSVČ (2019)	
10. Emigrace (2016–2019) v ‰		16. Živnosti zaniklé za poslední 2 roky	
11. Počet ekonomicky aktivních (SLDB 2011)		17. Podíl nezaměstnaných osob v ‰ (2019)	
12. Podíl EA zaměstnaných v místě v ‰ (2011)		18. Počet obyvatel s obvyklým místem pobytu (2011)	
13. Podíl z EA vyjíždějících za prací mimo obec v ‰ (2011)		19. Podíl obyvatel do 30 let (2011)	

20. Jak celkově hodnotíte stabilitu podnikatelského sektoru v obci? Řekl/a byste, že za poslední dva roky:

- 1 spíše klesá
- 2 je stejná
- 3 spíše roste

21. Pokud se počet podnikatelských subjektů v obci mění, můžete uvést

- a) co je hlavní příčinou jejich poklesu
- b) co je hlavní příčinou jejich růstu

BYDLENÍ

22. Počet domů v obci celkem (2011), z toho	
23. rodinných	
24. bytových	
25. Počet rekreačních domů, chalup (2011)	
26. Počet prázdných (neobydlených) domů/bytů (2011)	
27. Počet dokončených bytů (2013–2019)	
28. Kolik je v obci v současné době domů na prodej	
29. Kolik je k dispozici volných stavebních parcel ve vlastnictví obce	

30. Pokud jde o nemovitosti ve vaší obci, řekl/a byste, že jejich cena za poslední dva roky:

1. spíše vzrostla
2. v podstatě se nezměnila
3. spíše klesla

STABILITA OBYVATEL

V současné době převažuje tendence, že se lidé stěhují z malých obcí do větších měst. Co podle vašich zkušeností soudíte o stabilitě obyvatel?

31. Většina obyvatel je zde spokojena, neuvažuje o přestěhování
32. Během minulého roku se odstěhovalo kolem obyvatel
33. Nejméně % (doplňte) obyvatel v současné době uvažuje o tom, že se odstěhuje
34. Spíše je dosti lidí, kteří se chtějí do obce přistěhovat
35. V minulém roce se přistěhovalo kolem obyvatel
36. Vaši obec považujete za 1. stabilní 2. nestabilní

37. Kdo, příslušníci kterých sociálních skupin (úředníci, dělníci, podnikatelé apod.) především mají tendenci se odstěhovat? Uvedte

Jaké jsou podle vašeho názoru důvody pravděpodobného odstěhování? Uvedte alespoň tři hlavní

38.
39.
40.

SPRÁVA OBCE – ZASTUPITELSTVO

41. Počet členů zastupitelstva:

42. Aktivita členů zastupitelstva. Který následující výrok nejlépe vystihuje práci vašeho zastupitelstva?

1. V rámci zastupitelstva převažuje spolupráce, všem jde o prosperitu obce
2. Projevují se rozpory a rozdílné zájmy, ale nakonec se dohodneme
3. Existují značné rozpory, které vyúsťují v konflikty

43. Podpora občanů. Řekl/a byste, že většina občanů?

1. se zajímá o práci zastupitelstva
2. podporuje rozhodnutí a realizaci závěrů zastupitelstva
3. nezajímá se o práci zastupitelstva
4. spíše jen kritizuje

Které z následujících organizací (spolků) působí v obci a jak významná je jejich činnost pro obec?

(1 celkem nevýznamná, 2 ne moc významná, 3 ani, ani, 4 je významná, 5 velmi významná)

	Organizace (spolek) v obci		Význam pro obec (zapsat číslem)
	je	není	
44. a. b. Sportovní organizace	1	2	
45. a. b. Školské organizace (sdružení rodičů)	1	2	
46. a. b. Ekologické aktivity – ochránci přírody	1	2	
47. a. b. Hasiči	1	2	
48. a. b. Myslivci, rybáři	1	2	
49. a. b. Včelaři, zahrádkáři	1	2	
50. a. b. Drobní chovatelé	1	2	
51. a. b. Zájmové spolky, organizace (např. ochotníci, motorkáři apod.)	1	2	
52. a. b. Církevní organizace	1	2	
53. a. b. Občanské sdružení, charitativní organizace	1	2	
54. a. b. Politické strany	1	2	
55. a. b. Jiné (vypište)	1	2	

56. Jaké jsou hlavní významné kulturní, společenské a sportovní události, které se ve vaší obci během roku pravidelně konají? Uvedte:

.....

57. Jak byste charakterizoval/a zájem občanů o tyto akce?

.....

HOSPODAŘENÍ OBCE – ROZPOČET

58. Příjmy celkem		59. Výdaje celkem	
60. Hlavní zdroje příjmů (vypište)			
61. Položka daňové výnosnosti činí: podíl z celkových příjmů v %			
62. Příjmy z fondů			
63. Jakých fondů? Využití na co?			
64. Hlavní výdaje (vypište na co)			
65. Kapitálové výdaje (investiční nákupy a související výdaje)			
66. Investice (na co a v jaké výši)			
67. Má obec dlouhodobé finanční závazky? 1 ano 2 ne Pokud ano, v jakém podílu na rozpočtu: (dlouhodobé závazky/celková pasiva) × 100			

ZÁZNAMOVÝ LIST PRO ROZHOVOR S PŘEDSTAVITELI OBCE – VNITŘNÍ PERIFERIE

68. Má obec územní plán	1 ano	2 ne	69. Platnost od (poslední aktualizace)
70. Má obec plán (program) strategického rozvoje	1 ano	2 ne	71. Platnost od (poslední aktualizace)

72. Popis hlavních úkolů, případně problémy (uveďte jen jeden, ostatní na zvláštní list)

OBČANSKÁ VYBAVENOST OBCE A SPOKOJENOST S ÚROVNÍ FUNKOVÁNÍ

Posudte každou položku na stupnici a uveďte míru spokojenosti – c):

1. Velmi spokojen/a 2. Spíše spokojen/a 3. Spíše nespokojen/a 4. Velmi nespokojen/a

Jsou v obci následující služby?	a)		b)	c)
	ANO	NE	Pokud ne, kde nejbližší je možné tyto služby využít (obec, město)	Hodnocení činnosti – spokojenost
73. a. b. c. Obchody, běžné služby	1	2		
74. a. b. c. Restaurace, hospoda	1	2		
75. a. b. c. Veřejná doprava mimo obec	1	2		
76. a. b. c. Škola, školství	1	2		
77. a. b. c. Lékař – zdravotní péče	1	2		
78. a. b. c. Vybavenost obce vodovodem	1	2		
79. a. b. c. Vybavenost kanalizací	1	2		
80. a. b. c. Čistírna odpadních vod	1	2		
81. a. b. c. Vybavenost plynem	1	2		
82. a. b. c. Dostupnost internetu	1	2		
83. a. b. c. Pošta	1	2		
84. a. b. c. Bankomat	1	2		
85. a. b. c. Duchovní život, kostel	1	2		
86. a. b. c. Místní knihovna	1	2		
87. a. b. c. Možnosti sportování	1	2		
88. a. b. c. Dostupnost úřadů (např. živnostenský, stavební úřad, úřad práce)	1	2		

Posudte každou položku na stupnici a uveďte míru spokojenosti:

1. Velmi spokojen/a 2. Spíše spokojen/a 3. Spíše nespokojen/a 4. Velmi nespokojen/a

Jaká je vaše spokojenost s následujícím	Spokojenost
89. Soužití občanů v obci	
90. Bezpečnost v obci	
91. Stav komunikací, chodníků	
92. Dostupnost většího města	
93. Možnosti kulturního vyžití	
94. Možnost postavit si vlastní dům	

HODNOCENÍ SPOLUPRÁCE S ÚZEMNÍMI ÚŘADY SPRÁVY A HODNOCENÍ PŘISLUŠNOSTI KE KRAJI

Jak celkově hodnotíte spolupráci s následujícími institucemi?

	Velmi dobrá	Celkem dobrá	Spíše špatná	Velmi špatná, téměř žádná	NETÝKÁ SE, NENÍ ČÁSTÁ
95. Obec s pověřeným obecním úřadem	4	3	2	1	9
96. Obec s rozšířenou působností	4	3	2	1	9
97. Krajský úřad	4	3	2	1	9
98. Finanční úřad	4	3	2	1	9
99. Stavební úřad	4	3	2	1	9
100. Živnostenský úřad	4	3	2	1	9
101. Úřad práce	4	3	2	1	9
102. Poslanci zastupitelských orgánů (kraj, parlament)	4	3	2	1	9

Mohl/a byste podle vašich zkušeností uvést, které právní předpisy (např. rozhodnutí vlády, zákony) přijaté za poslední roky mají největší pozitivní, či negativní dopad na život ve vaší obci?

103. Největší pozitivní dopad na život v obci
104. Největší negativní dopad na život v obci

105. Má podle vašich zkušeností nějaké výhody to, že vaše obec leží právě v tomto kraji?

1. Ano, má 2. Nemá 3. Nevím

106. Pokud to má výhody, jaké? (Vypište)

107. Myslíte, že v jiném než ve vašem kraji se žije lépe?

1. Ano 2. Myslím, že je to všude stejné 3. Ne 4. Nevím

108. Domníváte se, že skutečnost, že vaše obec leží blízko hranic kraje, má negativní dopady na možnosti jejího rozvoje a rozvoje ekonomických aktivit v obci a jejím okolí?

1. Ano, má 2. Nemá 3. Nevím

109. Pokud to má nějaké dopady, jaké?

110. Jak byste hodnotil/a péči kraje (krajských orgánů) o rozvoj (například investice) oblasti, kde se nalézá vaše obec?

1. Péče je slabá 2. Myslím, že je dostačující 3. Je na dobré úrovni 4. Nevím

Na závěr ještě otázka: Co se vám ve vaší obci a okolí nejvíce líbí a co nelíbí (vypište)?

111. Líbí:

112. Nelíbí:

113. Jaké jsou, podle vašeho názoru, hlavní problémy rozvoje vaší obce?/Je něco zásadního k dané problematice, co jsme nezařadili do šetření, a vy považujete za důležité?

.....

NĚKOLIK ÚDAJŮ O RESPONDENTOVĚ

114. Jak dlouho žijete v této obci?

115. Jak dlouho (kolik let) vykonáváte tuto funkci? ne/uvolněný

116. Žijete zde: 1. Trvale od narození 2. Narodil/a jsem se tu, ale žil/a jsem i jinde 3. Přistěhoval/a jsem se odjinud

117. Váš věk:

118. Vaše profese:

119. Vaše nejvyšší ukončené vzdělání:

1. Základní 2. Střední bez maturity 3. Střední s maturitou 4. Vyšší odborné 5. Vysokoškolské

Koho byste z obce doporučil pro náš další rozhovor?

120. Další respondent (jméno, funkce):

TAZATEL

121. Jméno tazatele: Datum provedení rozhovoru:

Telefon

POZNÁMKY TAZATELE: Průběh rozhovoru, úroveň internetových stránek obce, ochota komunikace, navázané kontakt.

UPOZORNĚNÍ: Některé otázky jsou otevřené. Je možno očekávat širší odpověď. Do dotazníku napište vždy jen jednu (první nebo hlavní) odpověď. Ostatní vypište na zvláštní list. Jde o otázky číslo: 56, 57, 60, 63, 64, 65, 72, 103, 104, 111, 112.

Číslo dotazníku

**Projekt: Vnitřní a vnější periferie
v regionálním rozvoji Česka –
od genetické determinace k územní kohezi
(č. TL03000527)**

**T A
Č R**

**Záznamový list pro rozhovor s představiteli obce
– vnější periferie**

Název obce:		1. Číslo obce (viz mapy):
2. SO ORP	3. Okres	4. Kraj
Telefon OÚ/MěÚ	E-mail	5. Statut – typ obce: III. Obec s rozšířenou působností II. Pověřený obecní úřad I. Základní
Jméno starosty (respondenta), e-mail, telefon – mobil:		

6. Je obec v MAS? 1 ano 2 ne Název:	7. Je obec v DSO? 1 ano 2 ne Název:
8. Je obec členem euroregionu? 1 ano 2 ne Název:	
8 a. Má obec v současné době nějaký přeshraniční projekt? 1. ano, případně kolik 2. ne 3. připravuje se	Stručný popis: předmět projektu, poskytovatel, zahraniční partner, výše dotace

OBYVATELSTVO (dle ČSÚ)

9. Počet obyvatel (2019/2020)		16. Počet aktivních podnikatelských subjektů/přepočet na 1 000 obyv. (2019)	
10. Počet cizinců žijících v obci		17. Počet OSVČ (2019)	
11. Imigrace (2016–2019) v ‰		18. Živnosti zaniklé za poslední 2 roky	
12. Emigrace (2016–2019) v ‰		19. Podíl nezaměstnaných osob v ‰ (2019)	
13. Počet ekonomicky aktivních (SLDB 2011)		20. Počet obyvatel s obvyklým místem pobytu (2011)	
14. Podíl EA zaměstnaných v místě v ‰ (2011)		21. Podíl obyvatel do 30 let (2011)	
15. Podíl z EA vyjždějících za prací mimo obec v ‰ (2011)			

PODNIKATELÉ

22. Jak hodnotíte přínos místních podnikatelů pro vaši obec?

.....

ZÁZNAMOVÝ LIST PRO ROZHOVOR S PŘEDSTAVITELI OBCE – VNĚJŠÍ PERIFERIE

23. Pokud hodnotíte činnost místních podnikatelů jako významnou a prospěšnou pro obec, v čem se to konkrétně projevuje?

24. Jsou mezi firmami v rámci obce také?

25. podnikatelé z jiných obcí ČR? 1. ano 2. ne

26. podnikatelé (firmy) ze zahraničí? 1. ano 2. ne

27. Koho byste nám doporučil pro rozhovor o podnikání v podmínkách pohraniční obce?

BYDLENÍ

28. Počet domů v obci celkem (2011), z toho	
29. rodinných	
30. bytových	
31. Počet rekreačních domů, chalup (2011)	
32. Počet prázdných (neobydlených) domů/bytů (2011)	
33. Počet dokončených bytů (2013–2019)	
34. Kolik je v obci v současné době domů na prodej	
35. Kolik je k dispozici volných stavebních parcel ve vlastnictví obce	

STABILITA OBYVATELSTVA

V současné době v ČR převažuje tendence, že se lidé stěhují z malých obcí do větších měst. Co podle vašich zkušeností soudíte o stabilitě obyvatel ve vaší obci?

	Ano	Ne	Nevím
36. Většina obyvatel je zde spokojena, neuvažuje o přestěhování	1	2	3
37. Poměrně značná část (přes 10 %) současných obyvatel uvažuje o přestěhování	1	2	3
38. Spíše je dost lidí, kteří se chtějí do obce přistěhovat	1	2	3

Jaká je vaše spokojenost s následující situací ve vaší obci?

Posuďte každou položku na stupnici a uveďte míru spokojenosti:

	Velmi spokojen	Spíše spokojen	Spíše nespokojen	Velmi nespokojen
39. Soužití občanů v obci	1	2	3	4
40. Bezpečnost v obci	1	2	3	4
41. Stav komunikací, chodníků	1	2	3	4
42. Dostupnost většího města, dopravní obslužnost	1	2	3	4
43. Možnosti kulturního vyžití	1	2	3	4
44. Možnost postavit si vlastní dům	1	2	3	4

OBČANSKÁ VYBAVENOST OBCE A SPOKOJENOST S ÚROVNÍ FUNKOVÁNÍ

Posuďte každou položku a na stupnici a uveďte míru spokojenosti

1. velmi spokojen/a 2. spíše spokojen/a 3. spíše nespokojen/a 4. velmi nespokojen/a

Jsou v obci následující služby?	a)		b)	c)
	ANO	NE	Hodnocení činnosti – spokojenost	Pokud ne, kde nejlíže je možné tyto služby využívat (obec, město)
45. Obchody, běžné služby	1	2		
46. Restaurace, hospoda	1	2		
47. Veřejná doprava mimo obec	1	2		
48. Škola, školství	1	2		
49. Lékař – zdravotní péče	1	2		
50. Vybavenost obce vodovodem	1	2		
51. Vybavenost kanalizací	1	2		
52. Čistírna odpadních vod	1	2		
53. Vybavenost plynem	1	2		
54. Dostupnost internetu	1	2		
55. Pošta	1	2		
56. Bankomat	1	2		
57. Duchovní život, kostel	1	2		
58. Místní knihovna	1	2		
59. Možnosti sportování	1	2		
60. Dostupnost úřadů (např. živnostenský, stavební úřad, úřad práce)	1	2		

SPOLEČENSKÝ ŽIVOT OBCE

61. Které občanské spolky (máme na mysli sportovní, hasiče, myslivce a další podobné zájmové organizace) působící ve vaší obci považujete za NEJVÝZNAMNĚJŠÍ pro obec?

.....

62. Jaké jsou hlavní významné kulturní, společenské a sportovní události, které se ve vaší obci během roku pravidelně konají? Uveďte:

.....

63. Jak byste charakterizoval/a zájem občanů o tyto akce?

1. je stále velký 2. celkem dobrý 3. spíše klesající 4. poměrně malý

64. Zúčastňují se těchto akcí také lidé ze sousedních zemí?

1. často (hodně) 2. občas (málo) 3. velmi málo 4. prakticky vůbec ne/POKRAČUJTE OTÁZKOU 66

65. Uvedl jste, že se zahraniční sousedé nezúčastňují vašich akcí. Proč myslíte, že je tomu tak?

.....

ZÁZNAMOVÝ LIST PRO ROZHOVOR S PŘEDSTAVITELI OBCE – VNĚJŠÍ PERIFERIE

66. Zúčastňují se někteří lidé z vaší obce podobných akcí v obcích u sousedů za hranicemi?

1. často (hodně) 2. občas (málo) 3. velmi málo 4. prakticky vůbec ne 5. nevím

67. Proč se nezúčastňují?

.....

HODNOCENÍ SPOLUPRÁCE S ÚZEMNÍMI ÚŘADY SPRÁVY A HODNOCENÍ PŘÍSLUŠNOSTI KE KRAJI

68. Jak byste hodnotil/a péči kraje (krajských orgánů) o rozvoj (například investice) oblasti, kde se nalézá vaše obec?

1. péče je na velmi dobré úrovni 2. myslím, že je dostačující 3. je dosti slabá 4. nevím

69. Jak celkově hodnotíte spolupráci při řešení různých záležitostí obce s následujícími institucemi? Spolupráce je:

	Velmi dobrá	Celkem dobrá	Spíše špatná	Velmi špatná, téměř žádná	NETÝKÁ SE, NENÍ ČÁSTÁ
69. Obec s pověřeným obecním úřadem	1	2	3	4	9
70. Obec s rozšířenou působností	1	2	3	4	9
71. Krajský úřad	1	2	3	4	9

72. V čem se v této spolupráci projevují problémy?

.....

STÁTNÍ HRANICE A PŘESHRAŇIČNÍ SPOLUPRÁCE

73. Jak významná pro vaši obec a občany je skutečnost, že vaše obec leží blízko státní hranice? Je to:

1. velmi významné 2. dosti důležité 3. ani, ani 4. málo významné 5. zcela nevýznamné

74. Jaké celkové pozitivní dopady či výhody má fakt blízkosti státní hranice a sousedního státu na vaši obec, případně na celý region?

.....

75. Jsou zde také nějaké negativní dopady nebo nevýhody?

.....

76. Jak podle vašich zkušeností celkově ovlivňuje blízkost hranic státu a zahraničního souseda (obyvatel, organizací, firem apod.) následující oblasti života vaší obce?

	Velmi silně	Částečně	Dostí málo	Vůbec ne	Obce se to netýká, nevím
76a. Podnikatelské činnosti v obci	4	3	2	1	9
76b. Vybavenost obce, služby, obchody	4	3	2	1	9
76c. Získání investic pro rozvoj obce	4	3	2	1	9
76d. Přistěhovalectví do vaší obce	4	3	2	1	9
76e. Turistiku, návštěvnost obce	4	3	2	1	9
76f. Péči, zájem krajských orgánů o obec	4	3	2	1	9
76g. Spokojenost místních obyvatel	4	3	2	1	9
76h. Zájem o výstavbu domů v obci	4	3	2	1	9

Záznamový list pro rozhovor s představiteli obce – vnější periferie

76i. Zaměstnanost obyvatel	4	3	2	1	9
76j. Životní úroveň obyvatel	4	3	2	1	9
76k. Kulturní úroveň občanů pozitivně	4	3	2	1	9
76l. Občanský život, navazování individuálních kontaktů se sousedy	4	3	2	1	9
76m. Životní prostředí obce	4	3	2	1	9
76n. Pořádání společných akcí	4	3	2	1	9
76o. Ubytování pendlerů v obci	4	3	2	1	9
76p. Veřejnou dopravu	4	3	2	1	9

77. Jak spolupracuje vaše obec (zastupitelstvo) s obcemi v sousední zemi? Máte v současné době nějaké dohody, pořádáte společné akce, projekty apod.?

.....

POKUD JE ZDE ODPOVĚĎ „ANO“, POKRAČUJTE OTÁZKOU Č. 78. POKUD NENÍ SPOLUPRÁCE, PŘEJDETE NA OTÁZKU Č. 82

78. Považujete tuto spolupráci za důležitou a užitečnou pro rozvoj vaší obce?

1. je velmi důležitá a pro obec přínosná
2. je důležitá, ale ne moc přínosná
3. není příliš důležitá, podstatné věci se odehrávají jinde
4. je prakticky nedůležitá
5. spolupráce prakticky není

79. Se kterými obcemi konkrétně spolupracujete?

80. Čeho se tato spolupráce týká, co je jejím hlavním obsahem?

81. Jak intenzivní (častá) je tato spolupráce? 1. dlouhodobá, trvalá 2. občasná 3. jen jednorázová

Jaké jsou další kontakty a spolupráce vaší obce, organizací a občanů se zahraničními sousedy. Jak hodnotíte následující kontakty (PŘED COVIDEM):

Spolupráce	Spolupráce		Hodnocení kontaktů				
	Je	Není	Velmi silné, intenzivní, časté	Jen průměrné	Dostí slabé, občasné	Velmi slabé	Nevím
82. v rámci společného projektu obcí, regionu, kraje	1	2	4	3	2	1	9
83. v rámci euroregionu	1	2	4	3	2	1	9
84. v rámci MAS, DSO apod.	1	2	4	3	2	1	9
85. místních škol	1	2	4	3	2	1	9
86. společenských organizací, spolků	1	2	4	3	2	1	9
87. místních firem	1	2	4	3	2	1	9
88. jednotlivých občanů	1	2	4	3	2	1	9
89. jiný druh spolupráce (jaký?)	1	2	4	3	2	1	9

90. Co nebo kdo nejvíce podporuje tuto spolupráci?

.....

91. Co naopak tuto spolupráci brzdí či komplikuje?

.....

92. NA ZÁVĚR: Jaké jsou, podle vašeho názoru, hlavní problémy rozvoje vaší obce?/Je něco zásadního k dané problematice, co jsme nezařadili do šetření, a vy považujete za důležité?

.....

NĚKOLIK ÚDAJŮ O RESPONDENTOVÍ (starostovi)

93. Kolik let žijete v této obci?

94. Kolik let vykonáváte tuto funkci?

95. Pracujete jako uvolněný funkcionář? 1. ano 2. ne

96. Žijete v této obci:

1. Trvale od narození 2. Narodil/a jsem se tu, ale žil/a jsem i jinde 3. Přistěhoval/a jsem se odjinud

97. Váš věk:

98. Vaše původní profese:

99. Vaše nejvyšší ukončené vzdělání:

1. Základní 2. Střední bez maturity 3. Střední s maturitou 4. Vyšší odborné 5. Vysokoškolské

100. Jaká je vaše znalost jazyka sousedního státu?

1. plynule 2. jen částečně 3. jen několik slov 4. vůbec ne

Koho z obce byste doporučil pro náš další rozhovor:

.....

SHRNUTÍ

VNITŘNÍ A VNĚJŠÍ PERIFERIE V REGIONÁLNÍM ROZVOJI ČESKA – OD GENETICKÉ DETERMINACE K ÚZEMNÍ KOHEZI

Periferie se ocitají na okraji zájmu se všemi negativními důsledky narušujícími územní propojenost Česka na straně jedné a regionální dimenzi evropské integrace na straně druhé. Periferie, determinované okrajovou polohou oproti jádrům osídlení, se vyznačují zpravidla úbytkem obyvatelstva, nedostatečnou infrastrukturou a nízkou ekonomickou výkonností. Území přiléhající k hranici krajské (vnitřní) či státní (vnější dimenze) tak vyžadují zvláštní pozornost územní samosprávy (krajů) i státní správy.

V projektu bylo řešeno vymezení obou typů periferií, přičemž byla provedena podrobná analýza socioekonomické situace, bylo zpracováno více než 60 map Česka (na úrovni obcí), proběhly řízené rozhovory se starosty/starostky obcí v periferních územích. Rovněž jsme se zabývali některými právními aspekty. Vyústění výzkumu spočívalo ve formulaci opatření a doporučení ve smyslu posílení územní koheze Česka. Projekt sledoval nutnost koordinace socioekonomických aktivit přes hranice krajů, neboť většina regionálních procesů je právě v rámci krajů víceméně uzavřena. Okrajová území krajů tedy jsou hendikepována, neboť sem často rozvojové impulzy nedocházejí vůbec či jen slabě (později). Proto je nezbytné, aby zdejší aktéři (kraje, obce) věnovali pozornost negativním aspektům podmíněným geografickou polohou při krajské hranici s cílem posílení teritoriální soudržnosti.

Při řešení projektu došlo k propojení metodologických postupů několika vědních disciplín, a to regionalistiky, regionálního rozvoje, ekonomické a sociální geografie, životního prostředí, sociologie, práva a politologie. Přínosem je komplexní a multidisciplinární přístup při socioekonomické analýze vnitřních a vnějších periferií, jejich hranic, analýze rozvojových dokumentů a doporučeních pro řešení rozvojových problémů vnitřních a vnějších periferií. V zásadě jde o využití potenciálu základního výzkumu, již dříve uvedených vědních disciplín k aplikacím pro formulování souboru návrhů, opatření a doporučení, která by stimulovala mezikrajskou spolupráci a posilovala územní kohezi vnitřních i vnějších periferií.

Inovace projektu spočívá v komplexním pohledu na hranice jako dělicí linii, a to jak uvnitř státu (mezikrajské), tak navenek (státní). Zatímco mezikrajská hranice, resp. oboustranně periferní území, není předmětem zásadní podpory ani státu, ani krajských samospráv, tak státní hranice, resp. české příhraničí (a přilehlé, sousední území z druhé strany), se těší, a to již od PHARE CBC (1994), významné programové podpoře EU. Periferie se nepochybně vyznačují jak shodnými znaky, tak odlišnostmi. Zde se jeví vnější periferie ve výhodě oproti vnitřním periferiím, neboť ty nemohou využít (mezistátně, mezinárodně, unijně) realizované přeshraniční spolupráce. Naší ambicí bylo koncipovat soubor návrhů, opatření, doporučení, která by stimulovala právě mezikrajskou spolupráci; přirozeně v těch tématech, oborech či ad hoc případech, které jsou odůvodnitelné (mají smysl).

SHRNUTÍ

Druhou rovinu představuje snaha o exaktnější, ale také užší vymezení periferií (vnitřních i vnějších), do určité míry tak navázat na již poněkud starší práce základního výzkumu i projekty aplikovaného výzkumu.

RESUMÉ

INTERNAL AND EXTERNAL PERIPHERIES IN THE REGIONAL DEVELOPMENT OF CZECHIA – FROM GENETIC DETERMINATION TO TERRITORIAL COHESION

The peripheries find themselves on the edge of interest with all negative consequences disrupting the territorial connectivity of Czechia on the one hand, and the regional dimension of European integration on the other hand. The peripheries, determined by their peripheral location compared to the cores of settlement, are usually characterized by population decline, insufficient infrastructure and low economic performance. Territories adjoining to the regional (internal) or state (external dimension) border of the Czech Republic therefore require a special attention of the local self-government (regions) and the state administration.

The definition of both types of peripheries were solved in the project, while a detailed analysis of the socio-economic situation was carried out, more than 60 maps of Czechia (at the level of municipalities) were processed, and controlled interviews were held with the mayors of the municipalities in the peripheral territories. We also dealt with some legal aspects. The outcome of the research consisted in the formulation of the measures and recommendations in the sense of strengthening the territorial cohesion of Czechia. The project monitored the necessity of coordination of socio-economic activities across the regional borders, as most regional processes are more or less closed within regions. The peripheral areas of the regions are therefore handicapped, as development impulses often arrive later or not at all. Therefore, it is necessary so that the local actors (regions, municipalities) pay attention to the negative aspects conditioned by the geographical location at the regional border with the aim of strengthening territorial cohesion.

When solving the project, the methodological procedures of several scientific disciplines were connected, namely regional studies, regional development, economic and social geography, environment, sociology, law and political science. The benefit is a comprehensive and multidisciplinary approach to the socio-economic analysis of inner and outer peripheries, their borders, analysis of the development documents and recommendations for solving development problems of inner and outer peripheries. In principle, it is about using the potential of the basic research, the previously mentioned scientific disciplines for applications to formulate a set of the proposals, measures and recommendations that would stimulate inter-regional cooperation and strengthen the territorial cohesion of the inner and outer peripheries.

The innovation of the project lies in a comprehensive view of borders as a dividing line, both within the state (interregional) and externally (state). While the interregional border, or peripheral territory on both sides is not the subject of the essential support neither by the state, regional self-governments, nor state borders, the Czech border region (and the adjacent, neighboring territory around the second side) has enjoyed a significant

RESUMÉ

program support by the EU since PHARE CBC (1994). The peripheries are characterized undoubtedly by both similarities and differences. There, the outer peripheries appear to have an advantage over the inner peripheries, as the latter ones cannot take advantage of (interstate, international, EU) realized cross-border cooperation. Our ambition was to draw up the set of the proposals, measures, recommendations that would stimulate just interregional cooperation; naturally in those topics, fields or ad hoc cases that are justifiable (make sense). The second level is represented by the effort to define the peripheries (internal and external) more precisely, but also more narrowly, to a certain extent to follow up on already somewhat older works of the basic research and applied research projects.

ZUSAMMENFASSUNG

INNERE UND ÄUSSERE PERIPHERIEN IN DER REGIONALEN ENTWICKLUNG TSCHECHIENS – VON DER GENETISCHEN DETERMINIERUNG BIS ZUM TERRITORIALEN ZUSAMMENHALT

Die Peripherien befinden sich auf dem Rande des Interesses mit allen negativen Folgen, die einerseits die territoriale Vernetzung Tschechiens und andererseits die regionale Dimension der europäischen Integration stören. Die Peripherien, die sich durch ihre Randlage im Vergleich zu den Bevölkerungszentren auszeichnen, sind in der Regel durch Bevölkerungsrückgang, unzureichende Infrastruktur und eine geringe Wirtschaftsleistung gekennzeichnet. Gebiete, die an die regionale (interne) oder staatliche (externe Dimension) Grenze der Tschechischen Republik grenzen, erfordern daher besondere Aufmerksamkeit der lokalen Regierung (Regionen) und der staatlichen Verwaltung.

Das Projekt befasste sich mit der Definition beider Typen von Peripherien, wobei eine detaillierte Analyse der sozioökonomischen Situation durchgeführt, mehr als 60 Karten Tschechiens (auf Gemeindeebene) erstellt und leitfadengestützte Interviews mit Bürgermeister*innen von Gemeinden in peripheren Gebieten geführt wurden. Wir haben uns auch mit einigen rechtlichen Aspekten befasst. Das Ergebnis der Untersuchung war die Formulierung von Maßnahmen und Empfehlungen zur Stärkung des territorialen Zusammenhalts Tschechiens. Im Rahmen des Projekts wurde die Notwendigkeit einer Koordinierung der sozioökonomischen Aktivitäten über die regionalen Grenzen hinweg untersucht, da die meisten regionalen Prozesse innerhalb der Regionen mehr oder weniger abgeschlossen sind. Die Peripherien sind daher benachteiligt, da Entwicklungsimpulse sie oft nicht oder nur schwach (später) erreichen. Daher ist es wichtig, dass die lokalen Akteure (Regionen, Gemeinden) den negativen Aspekten, die durch die geographische Lage an der Regionsgrenze bedingt sind, Beachtung schenken, um den territorialen Zusammenhalt zu stärken.

Das Projekt hat die methodischen Ansätze mehrerer Disziplinen kombiniert, nämlich Regionalstudien, Regionalentwicklung, Wirtschafts- und Sozialgeographie, Umweltstudien, Soziologie, Recht und Politikwissenschaft. Der Beitrag ist ein umfassender und multidisziplinärer Ansatz bei der sozioökonomischen Analyse der inneren und äußeren Peripherie, ihrer Grenzen, der Analyse von Entwicklungsdokumenten und Empfehlungen zur Lösung von Entwicklungsproblemen der inneren und äußeren Peripherie. Im Grunde geht es darum, das Potenzial der Grundlagenforschung und der oben genannten Disziplinen zu nutzen, um eine Reihe von Vorschlägen, Maßnahmen und Empfehlungen zu formulieren, die die Zusammenarbeit zwischen den Bezirken fördern und den territorialen Zusammenhalt der inneren und äußeren Peripherie stärken.

Die Innovation des Projekts liegt in einer umfassenden Betrachtung der Grenze als Trennlinie, sowohl innerhalb des Staates (zwischen den Landkreisen) als auch außerhalb (national). Während die Grenze zwischen den Bezirken oder das periphere Gebiet auf

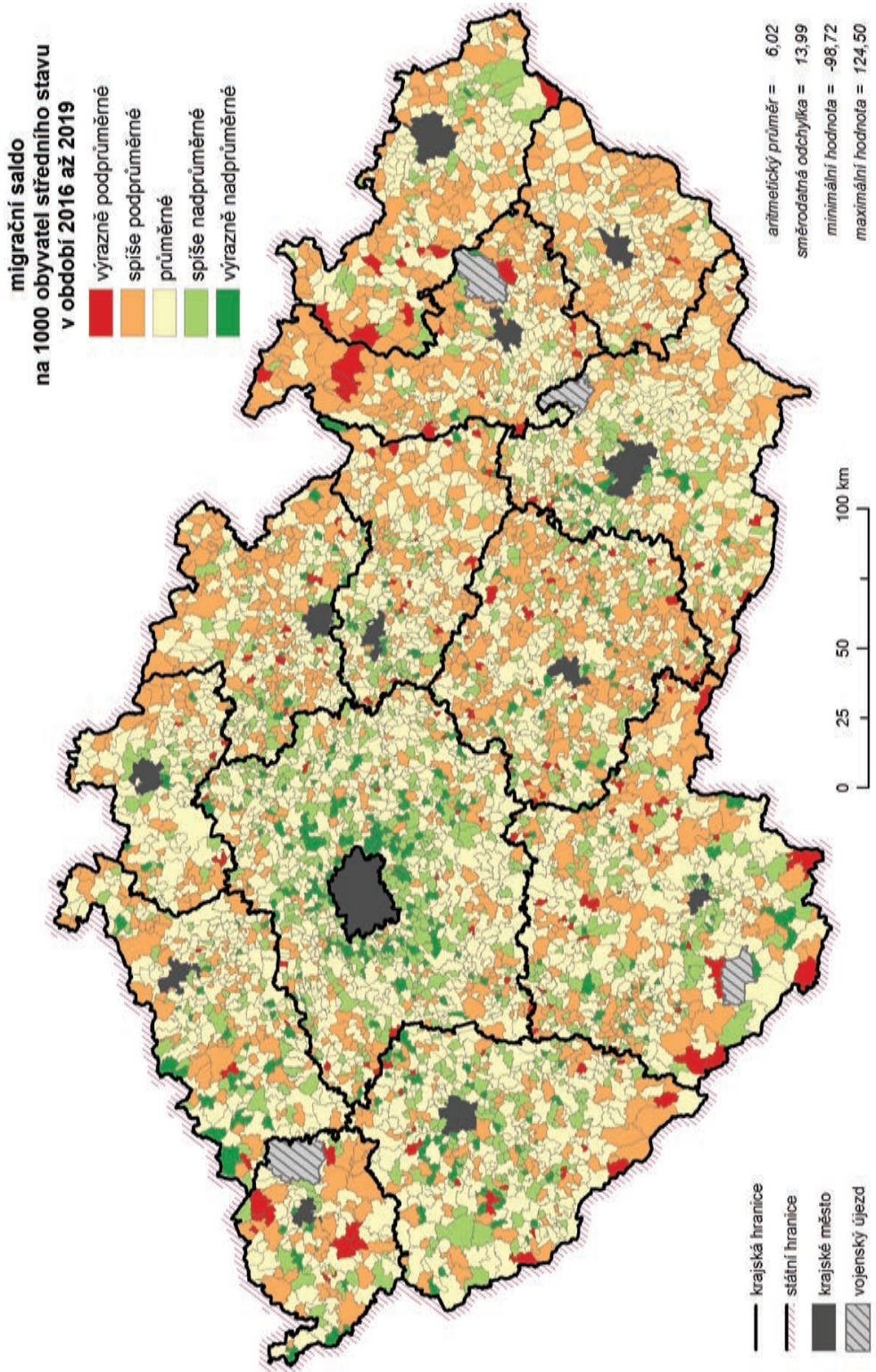
ZUSAMMENFASSUNG

beiden Seiten nicht Gegenstand wesentlicher Unterstützung durch die Staats- oder Regionalregierungen ist, genießt die Staatsgrenze oder das tschechische Grenzgebiet (und das angrenzende, benachbarte Gebiet auf der anderen Seite) seit PHARE CBC (1994) erhebliche Unterstützung durch EU-Programme. Die Peripherien sind zweifellos durch Gemeinsamkeiten, aber auch durch Unterschiede gekennzeichnet. Hier scheinen die äußeren Peripherien einen Vorteil gegenüber den inneren Peripherien zu haben, da letztere nicht von der (zwischenstaatlichen, internationalen, EU-) grenzüberschreitenden Zusammenarbeit profitieren können.

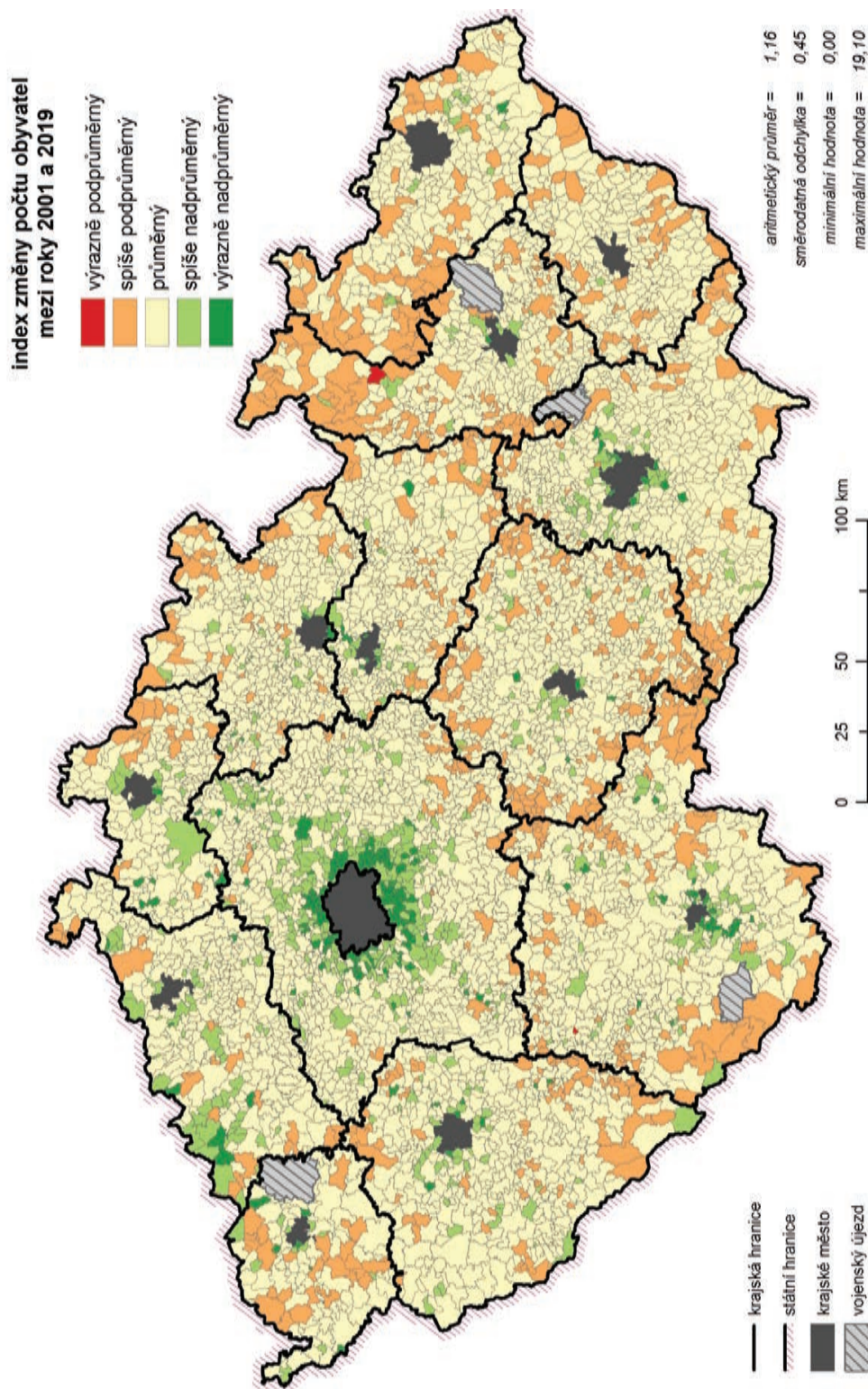
Unser Ziel war es, eine Reihe von Vorschlägen, Maßnahmen und Empfehlungen zu erarbeiten, die die Zusammenarbeit zwischen den Landkreisen anregen, natürlich in den Themen, Bereichen oder Ad-hoc-Fällen, die vertretbar (sinnvoll) sind. Die zweite Ebene ist der Versuch, die Peripherien (intern und extern) genauer, aber auch enger zu definieren und in gewissem Maße auf etwas älteren Grundlagenforschungsarbeiten und angewandten Forschungsprojekten aufzubauen.

MAPOVÁ PŘÍLOHA

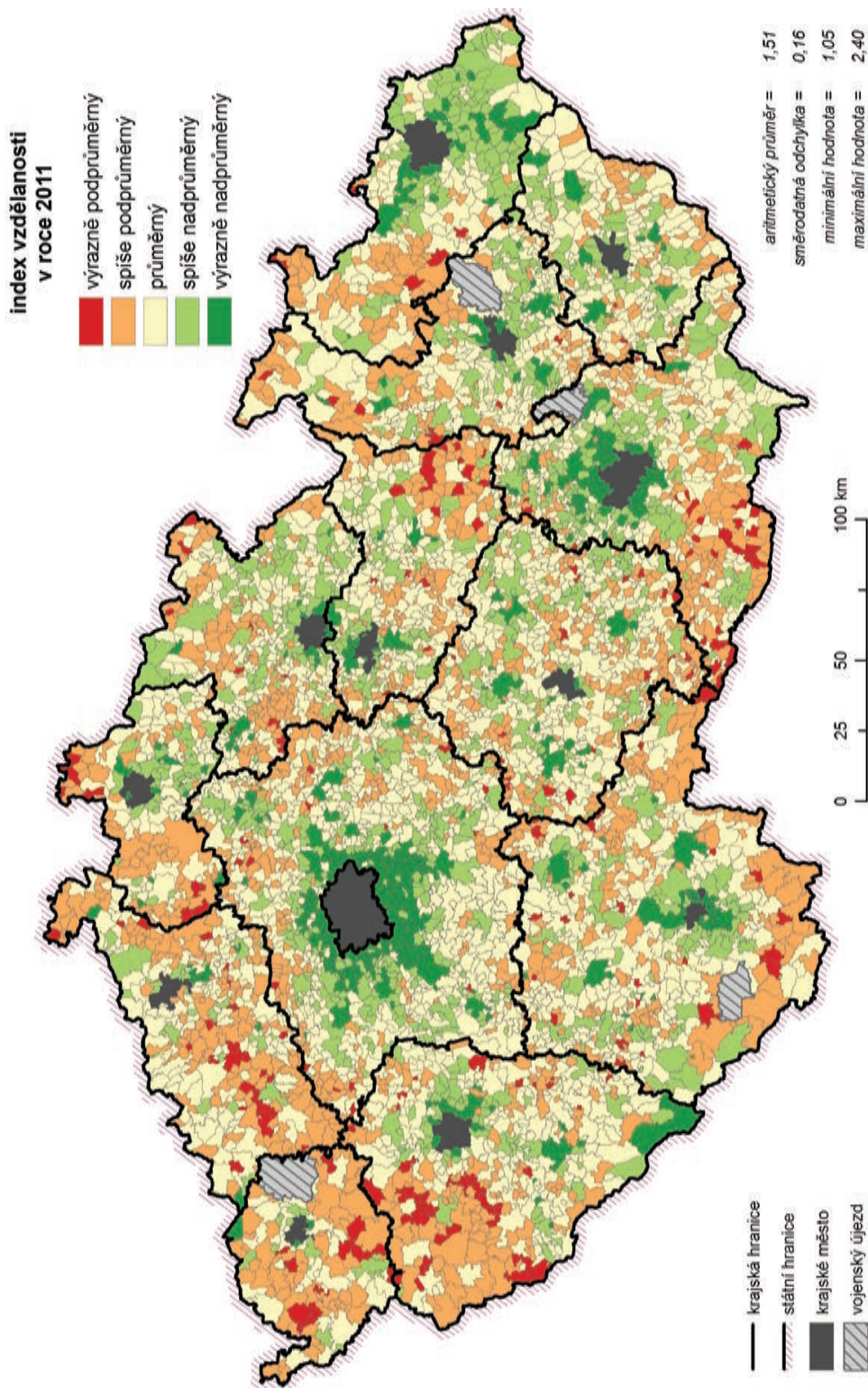
Obr. 4.1 Migrační přírůstek na 1000 obyvatel středního stavu v období 2016–2019

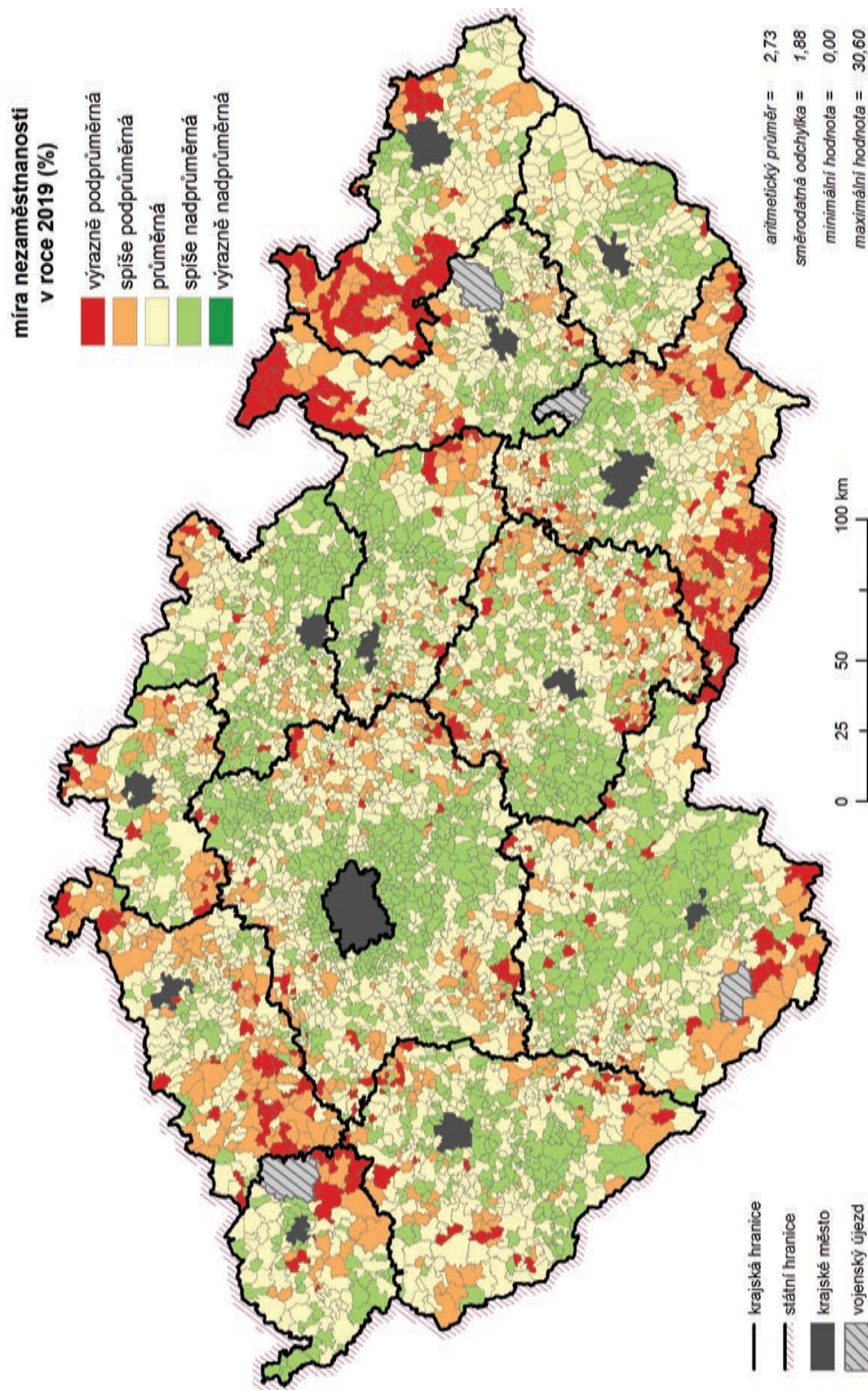
Obr. 4.2 Změna počtu obyvatel mezi roky 2001 a 2019

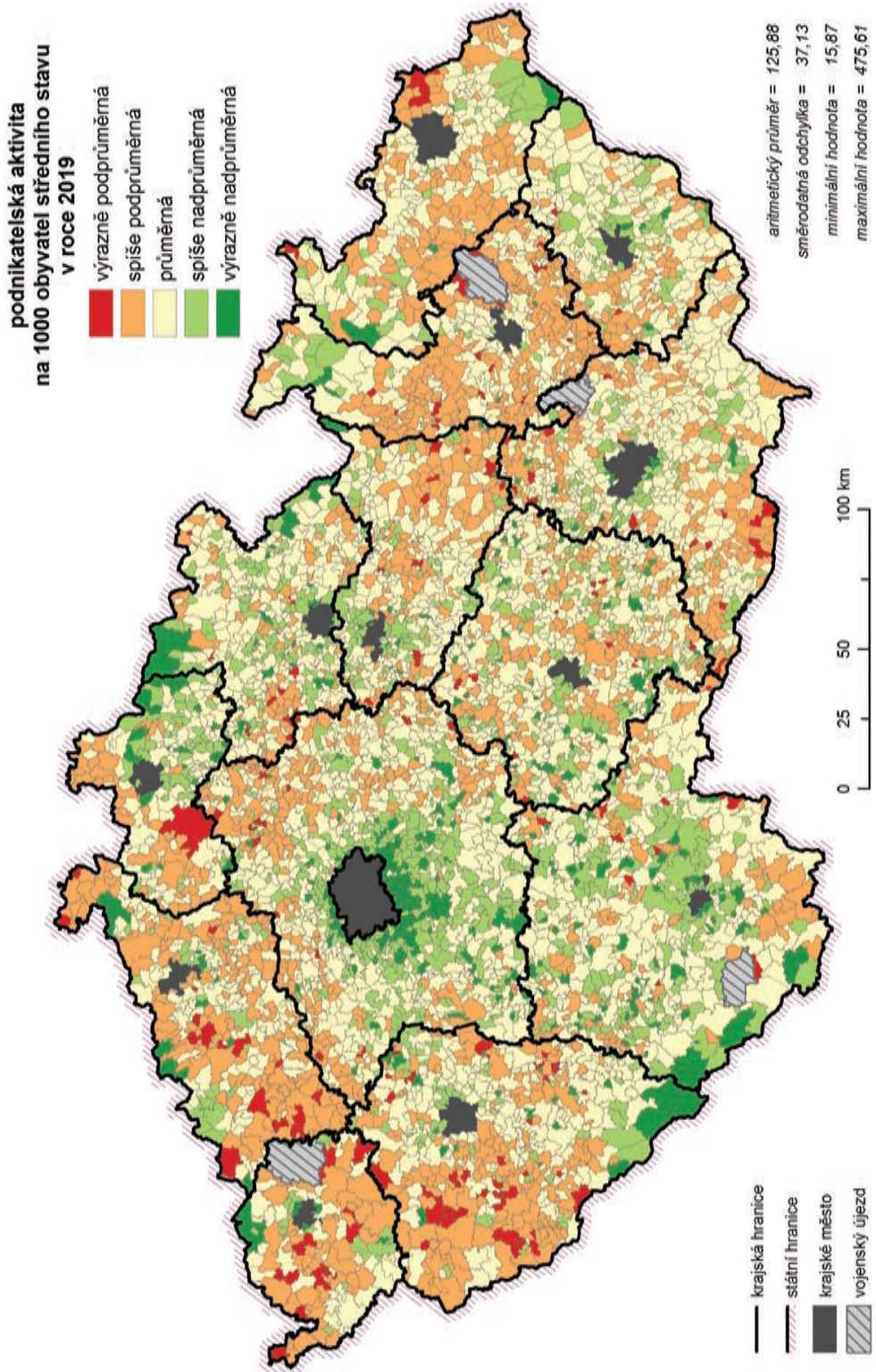
Obr. 4.3 Index vzdělanosti v roce 2011

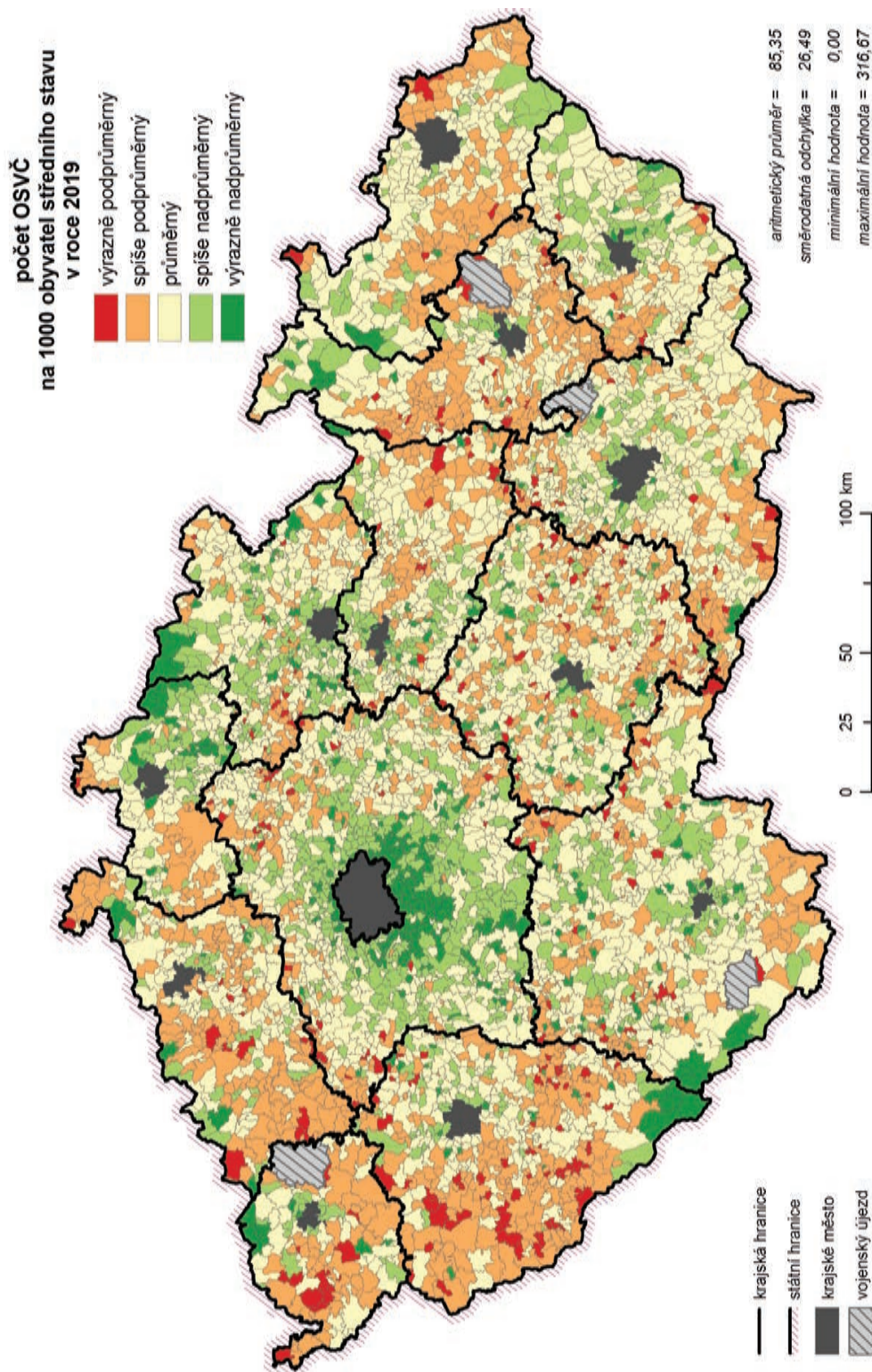
Obr. 4.4 Míra nezaměstnanosti v roce 2019

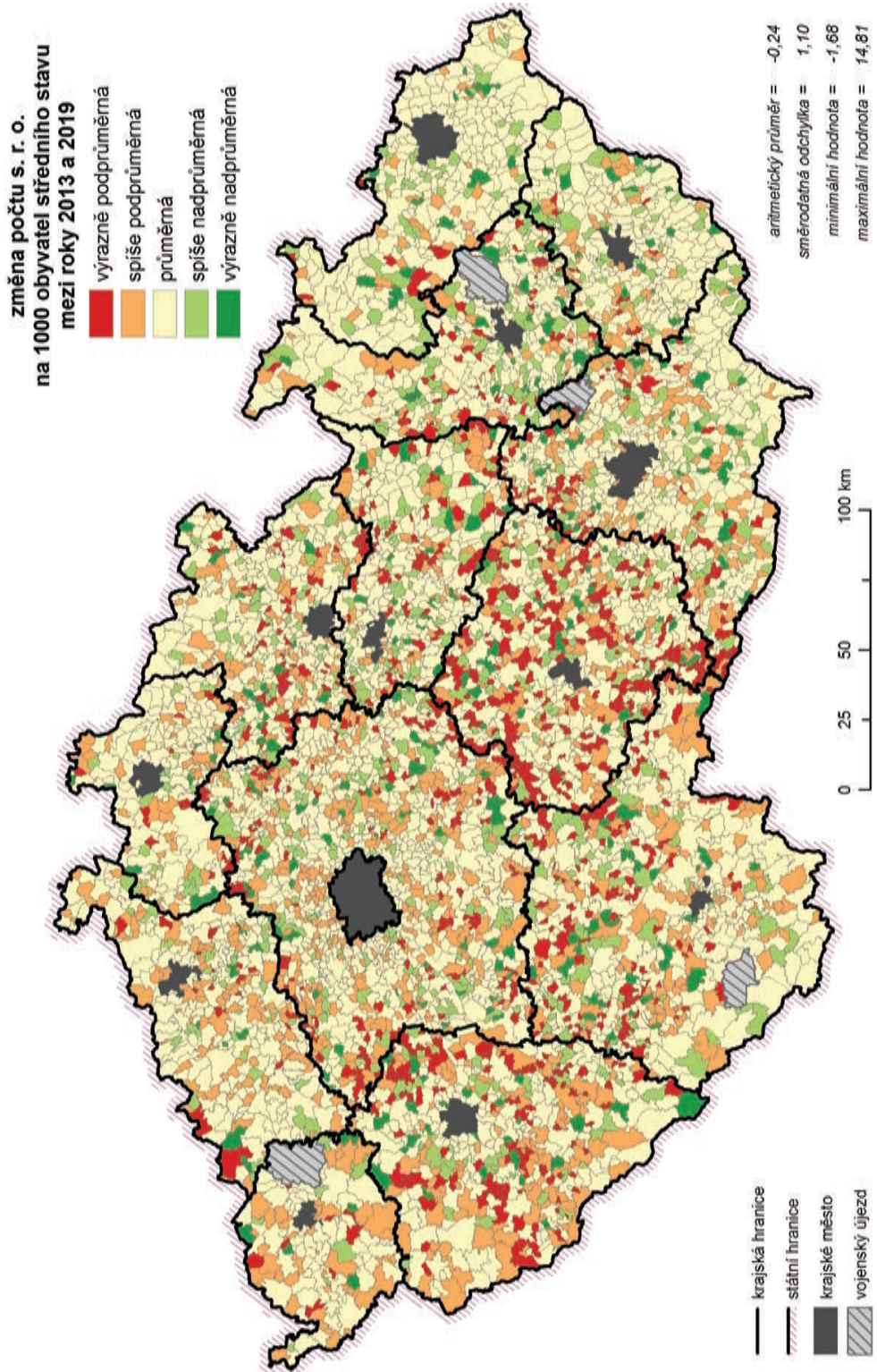
Obr. 4.5 Změna počtu společností s ručením omezeným v období 2013–2019

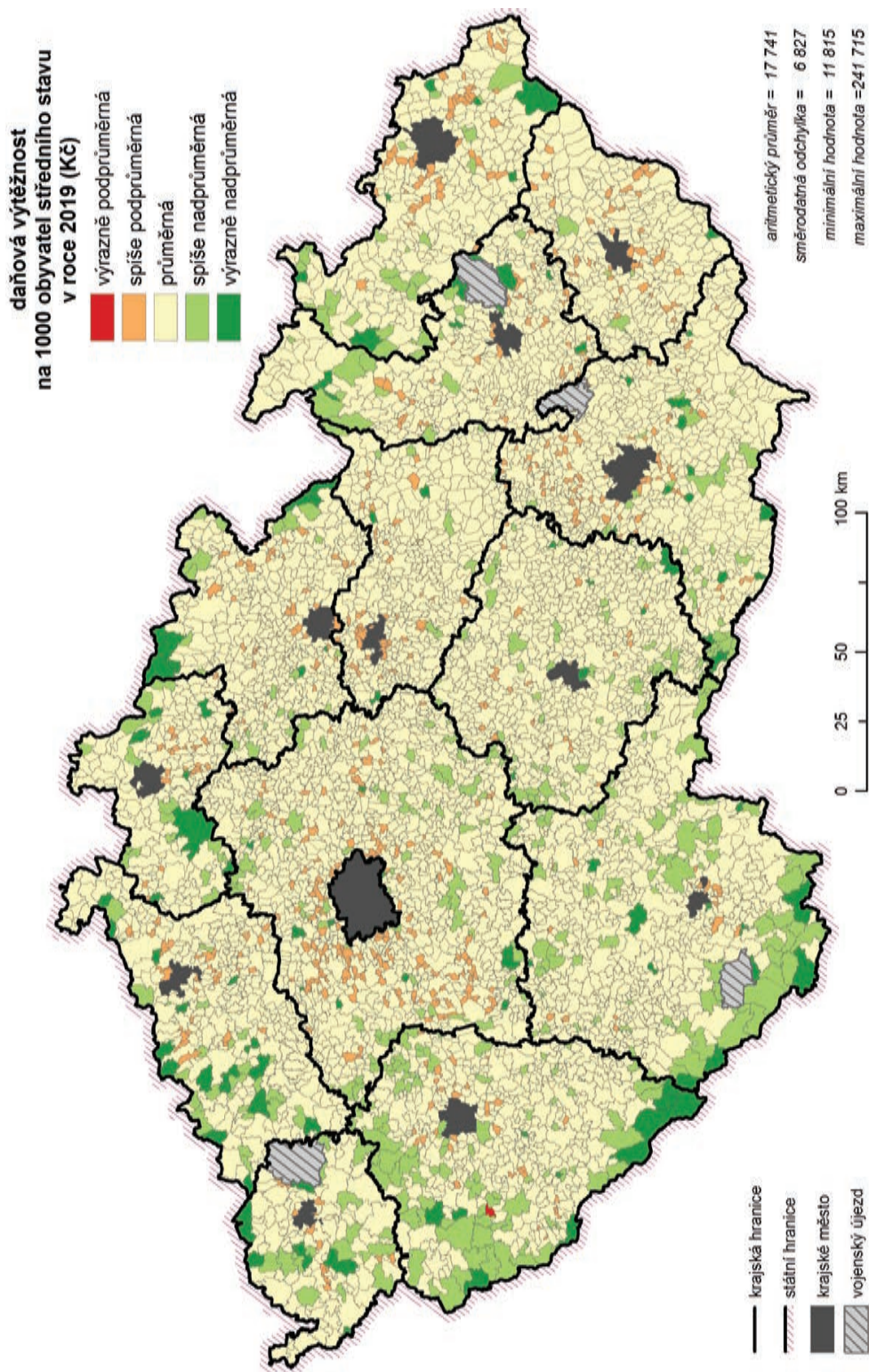
Obr. 4.6 Osoby samostatně výdělečně činné v roce 2019

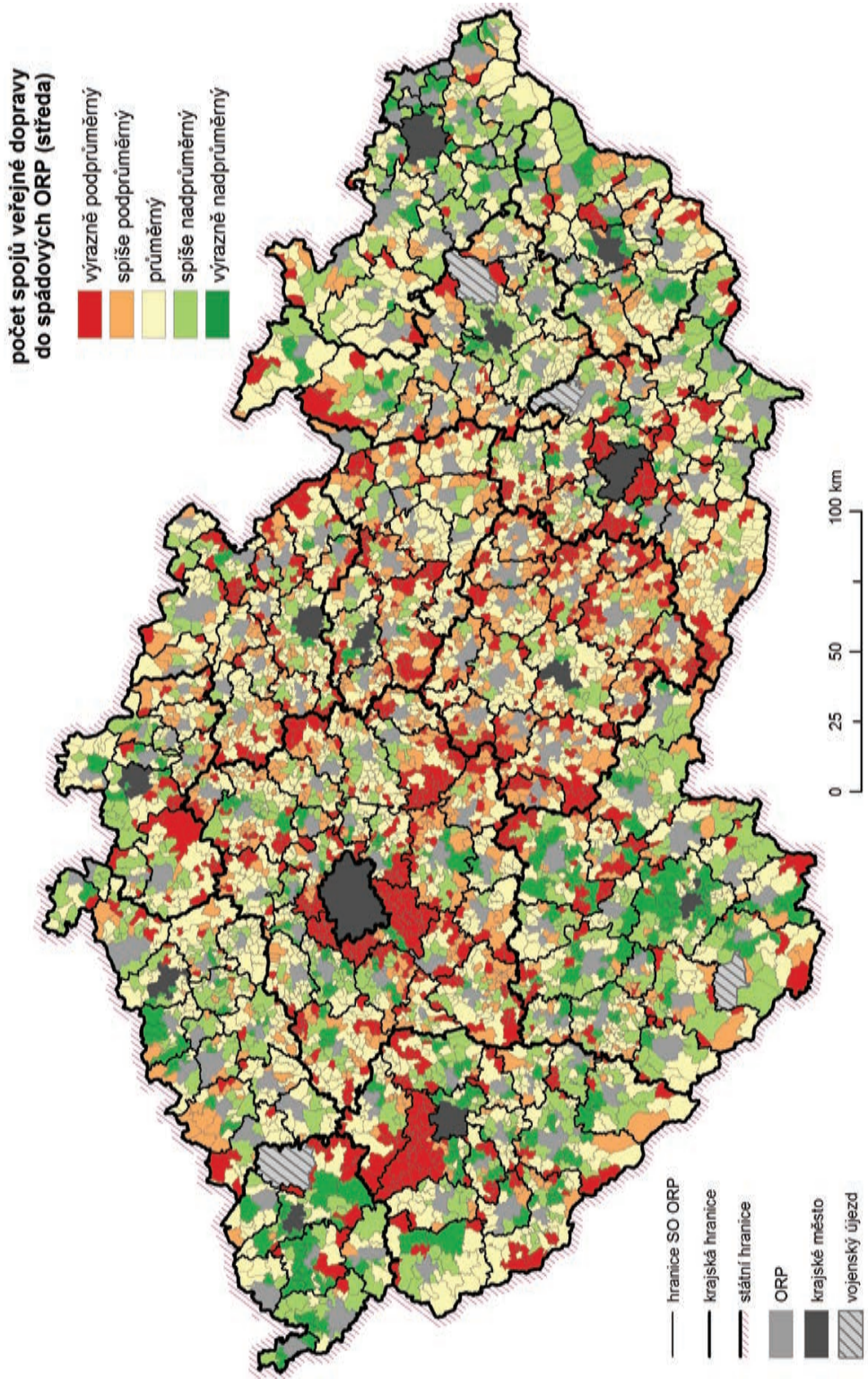
Obr. 4.7 Podnikatelská aktivita v roce 2019

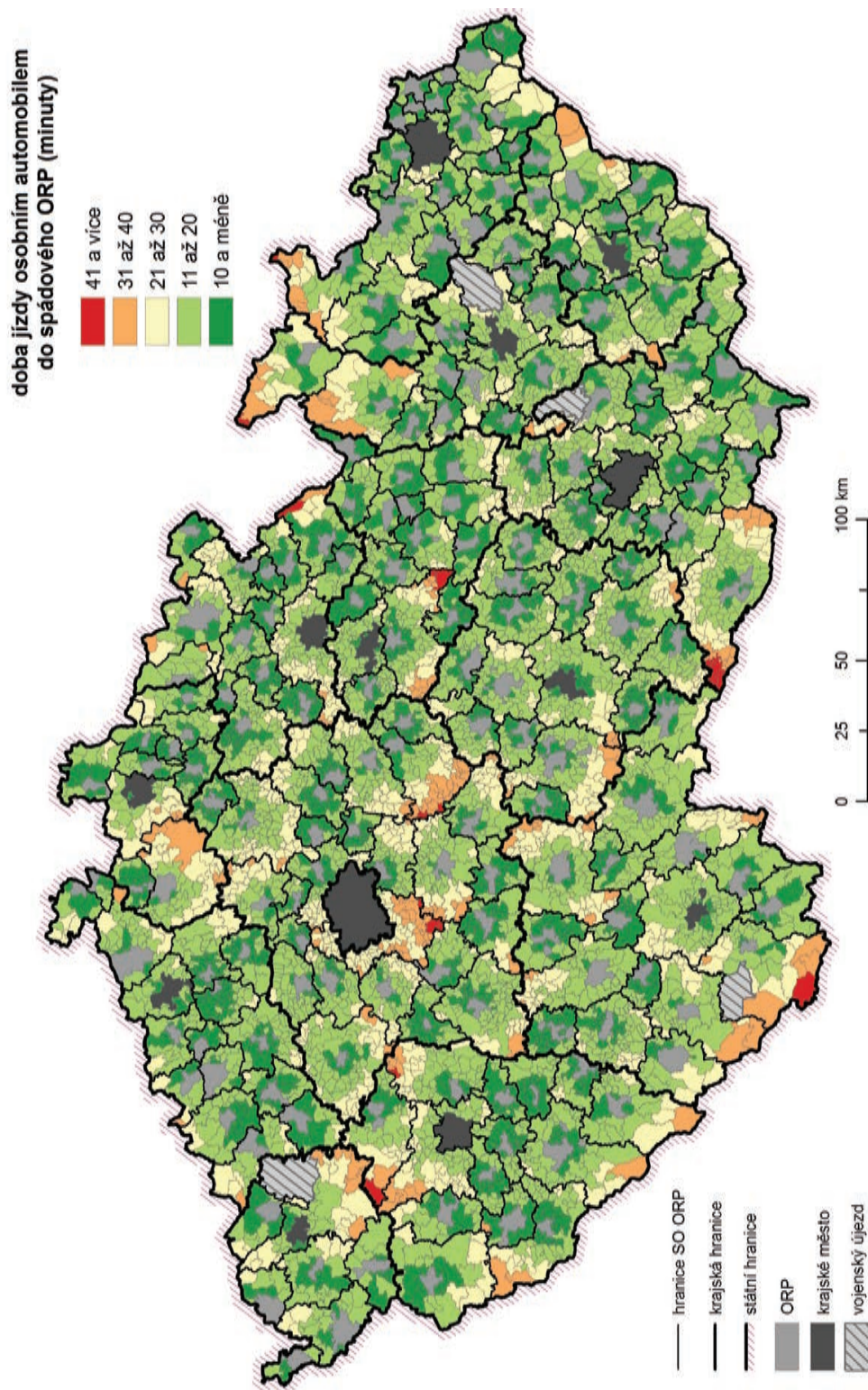
Obr. 4.8 Daňová výtěžnost v roce 2019

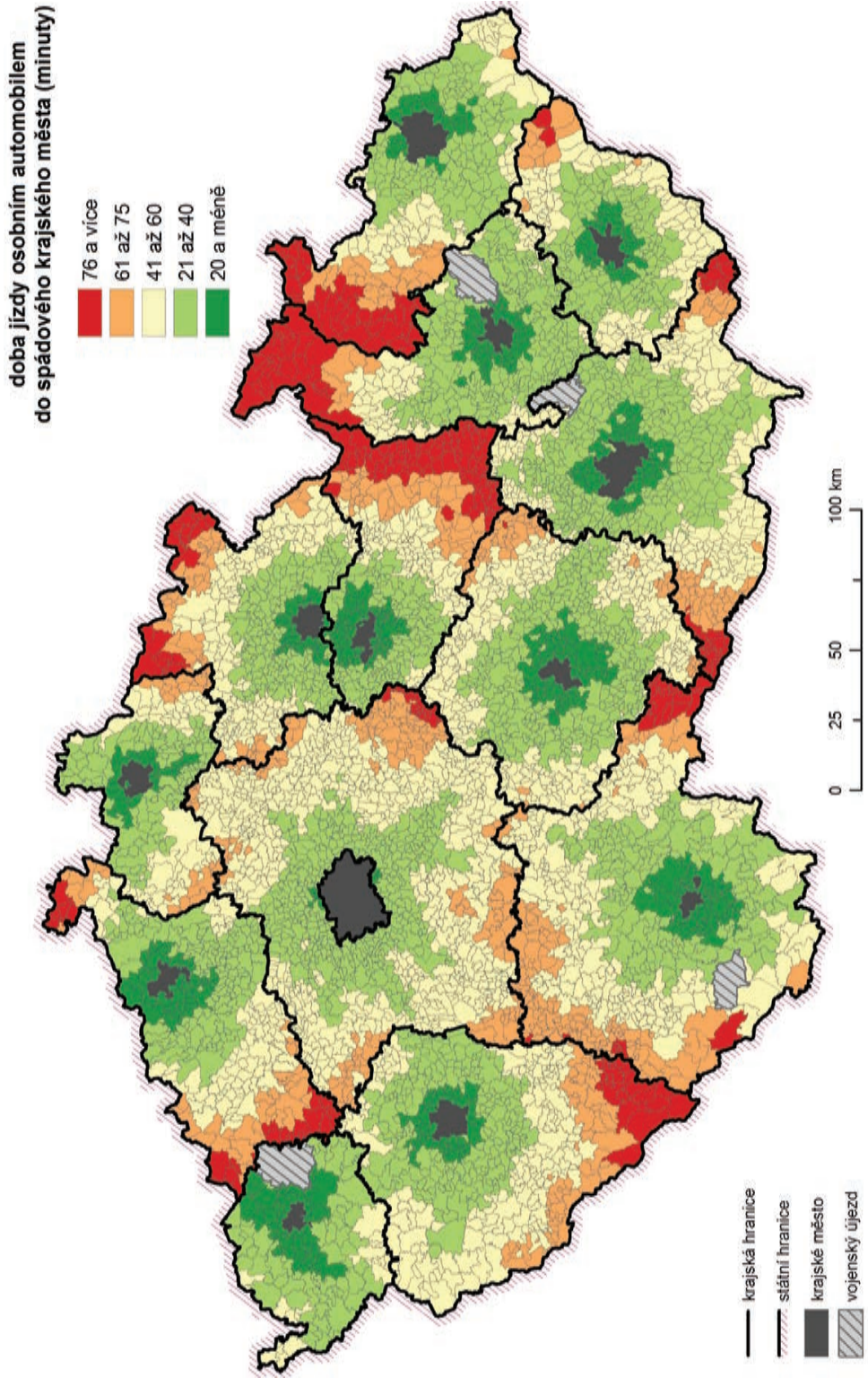
Obr. 4.9 Dopravní dostupnost ORP veřejnou hromadnou dopravou v pracovní dny

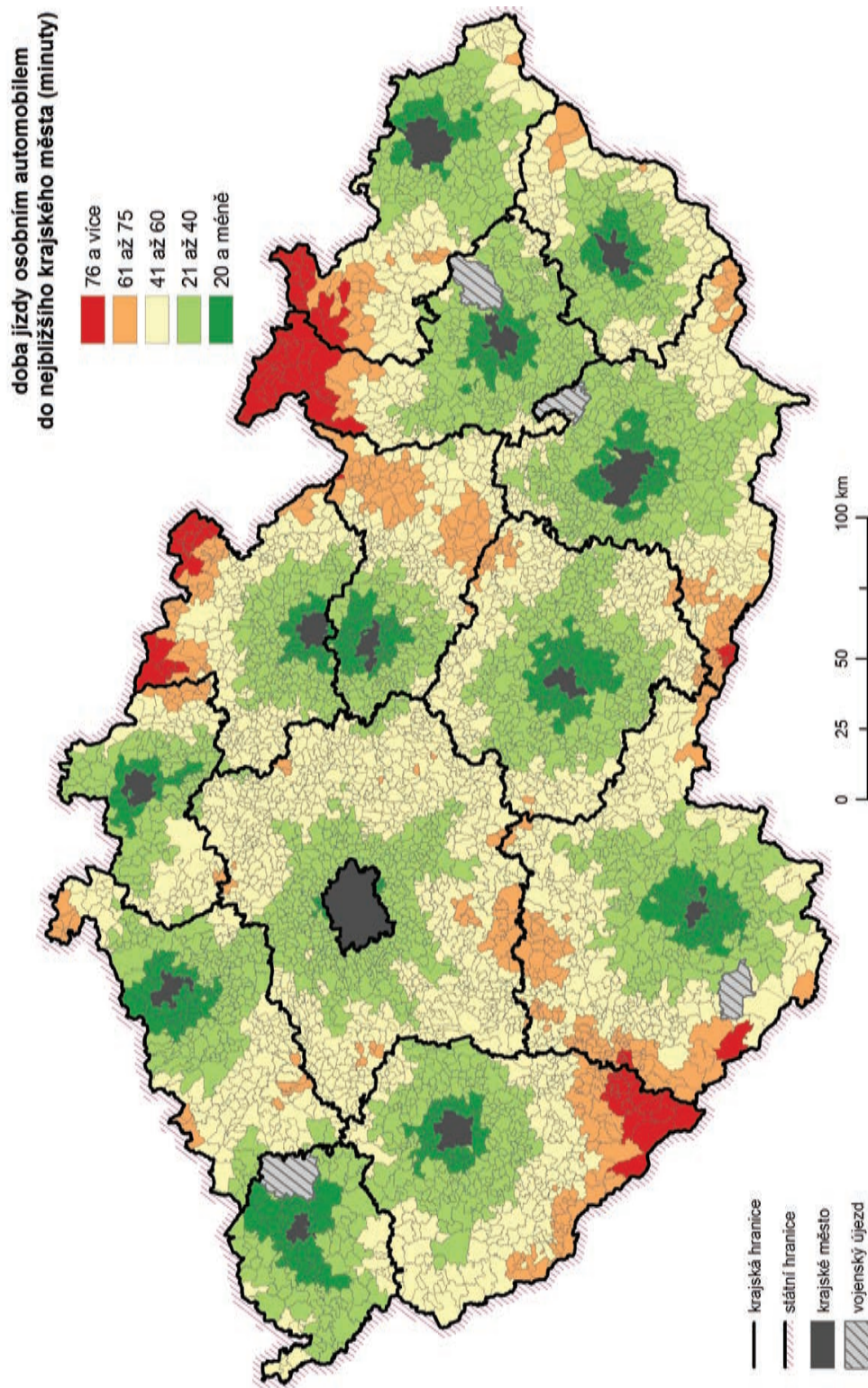
Obr. 4.10 Dopravní dostupnost ORP osobní automobilovou dopravou

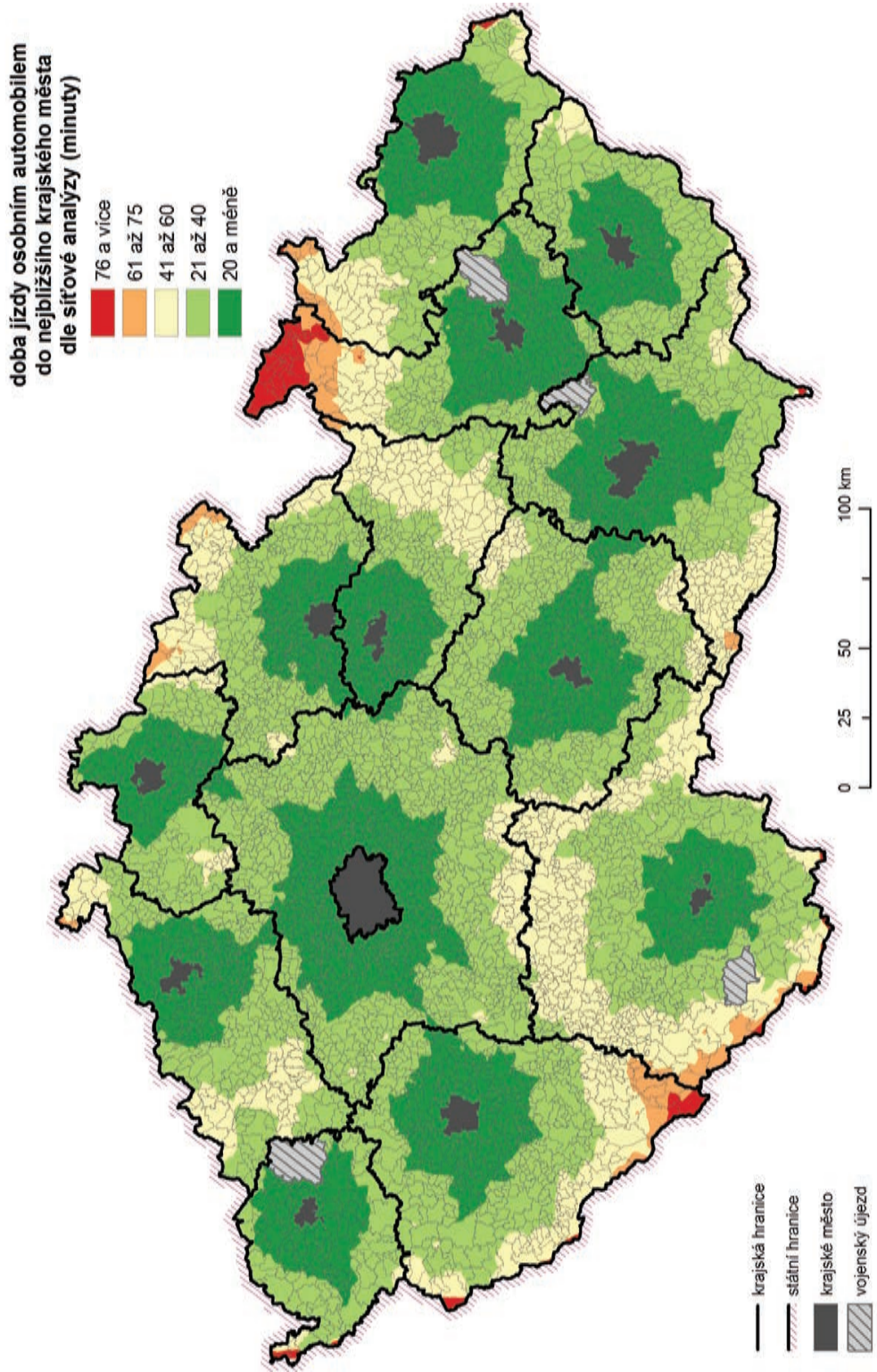
Obr. 4.11 Dopravní dostupnost spádového krajského města osobní automobilovou dopravou

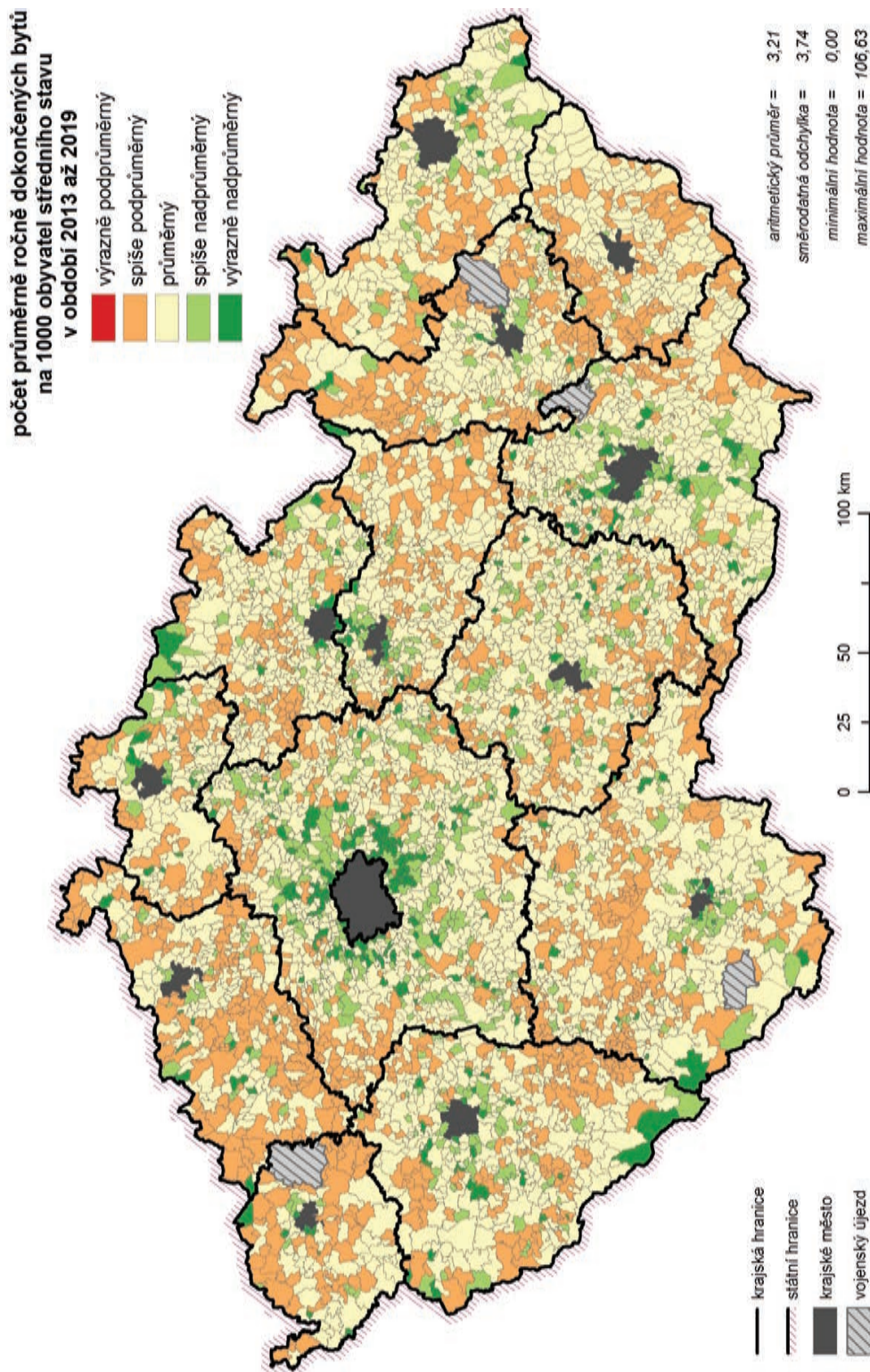
Obr. 4.12 Dopravní dostupnost nejbližšího krajského města osobní automobilovou dopravou

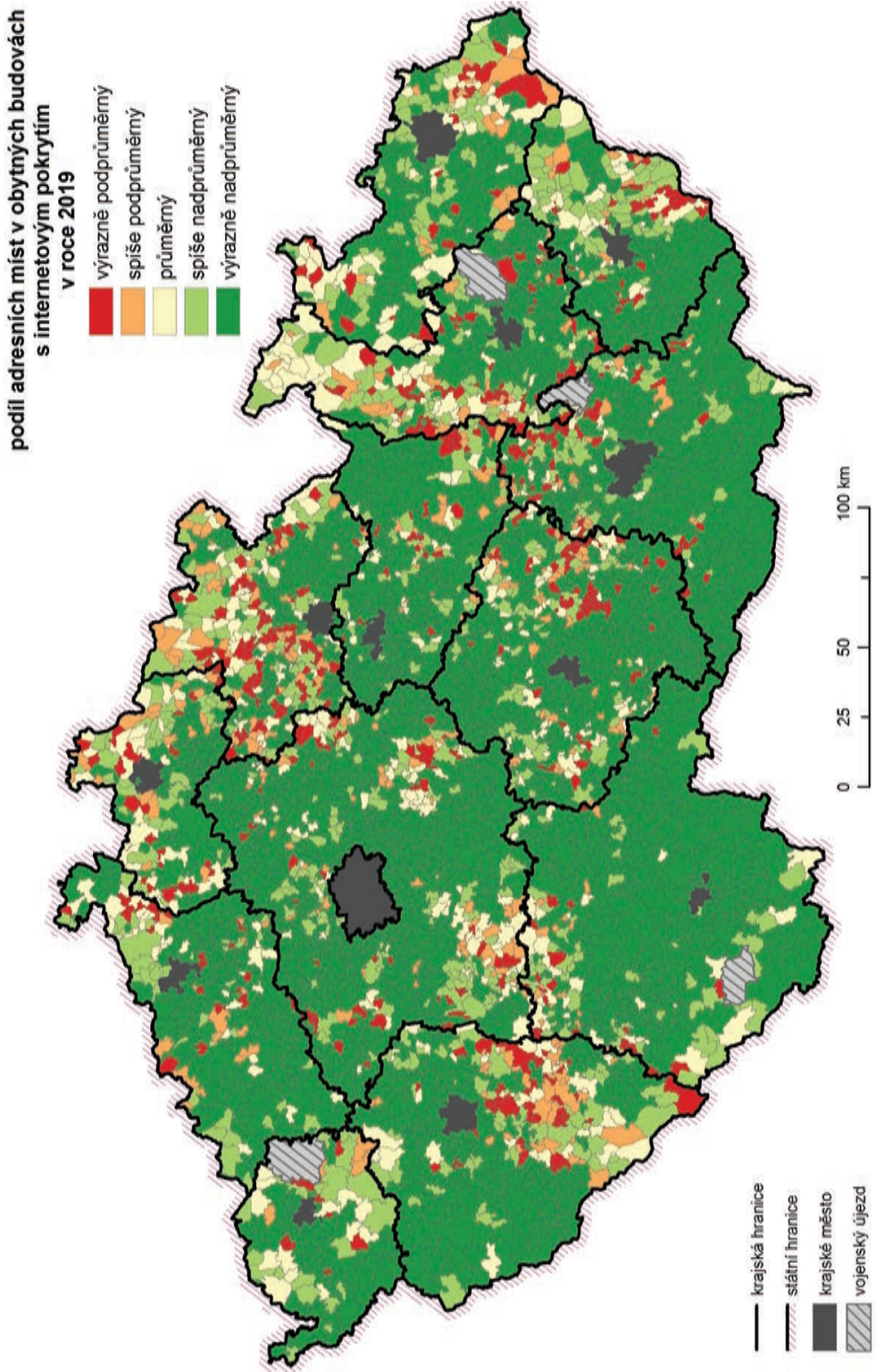
Obr. 4.13 Dopravní dostupnost nejbližšího krajského města osobní automobilovou dopravou (síťová analýza)

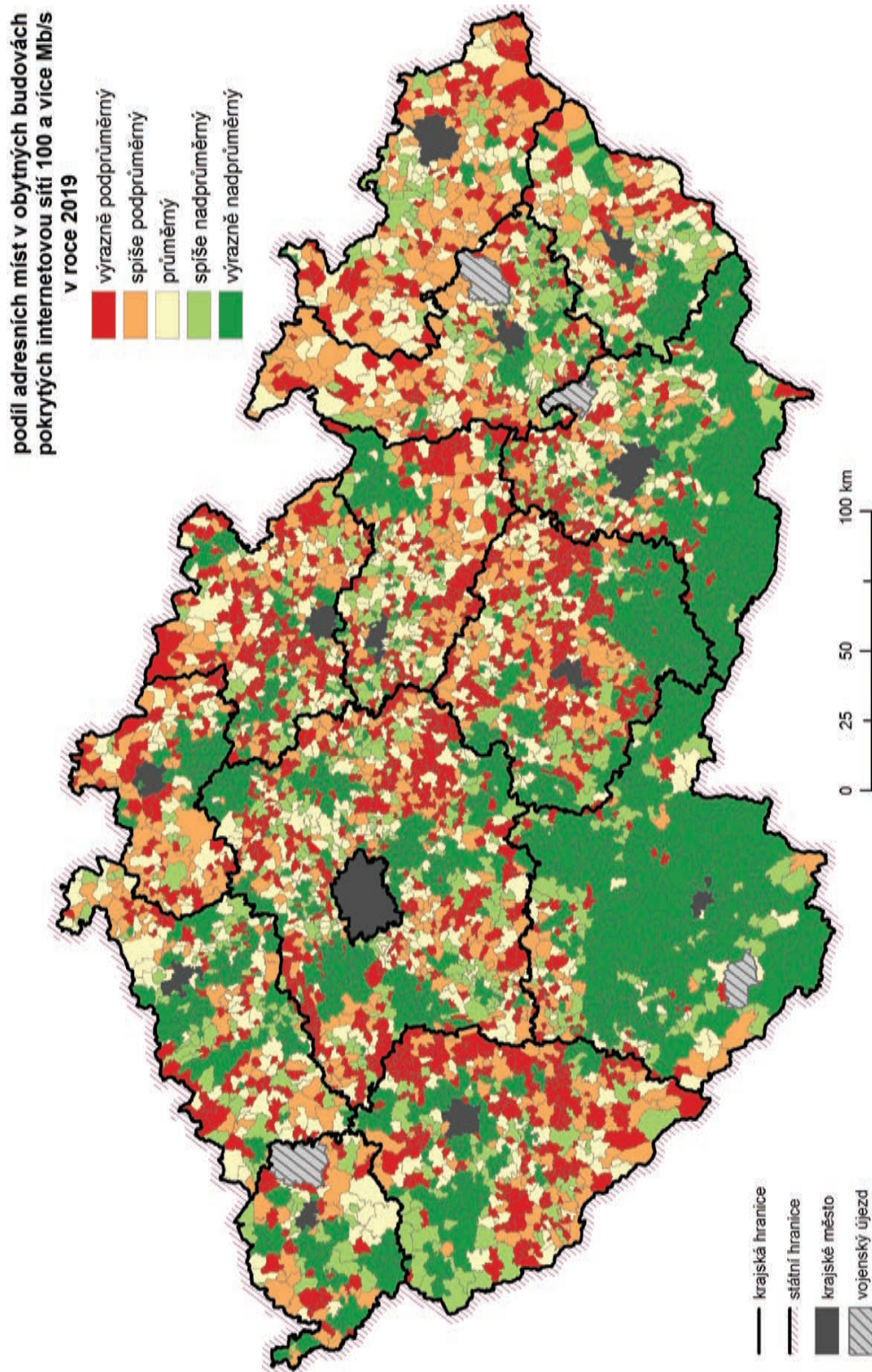
Obr. 4.14 Bytová výstavba v období 2013–2019

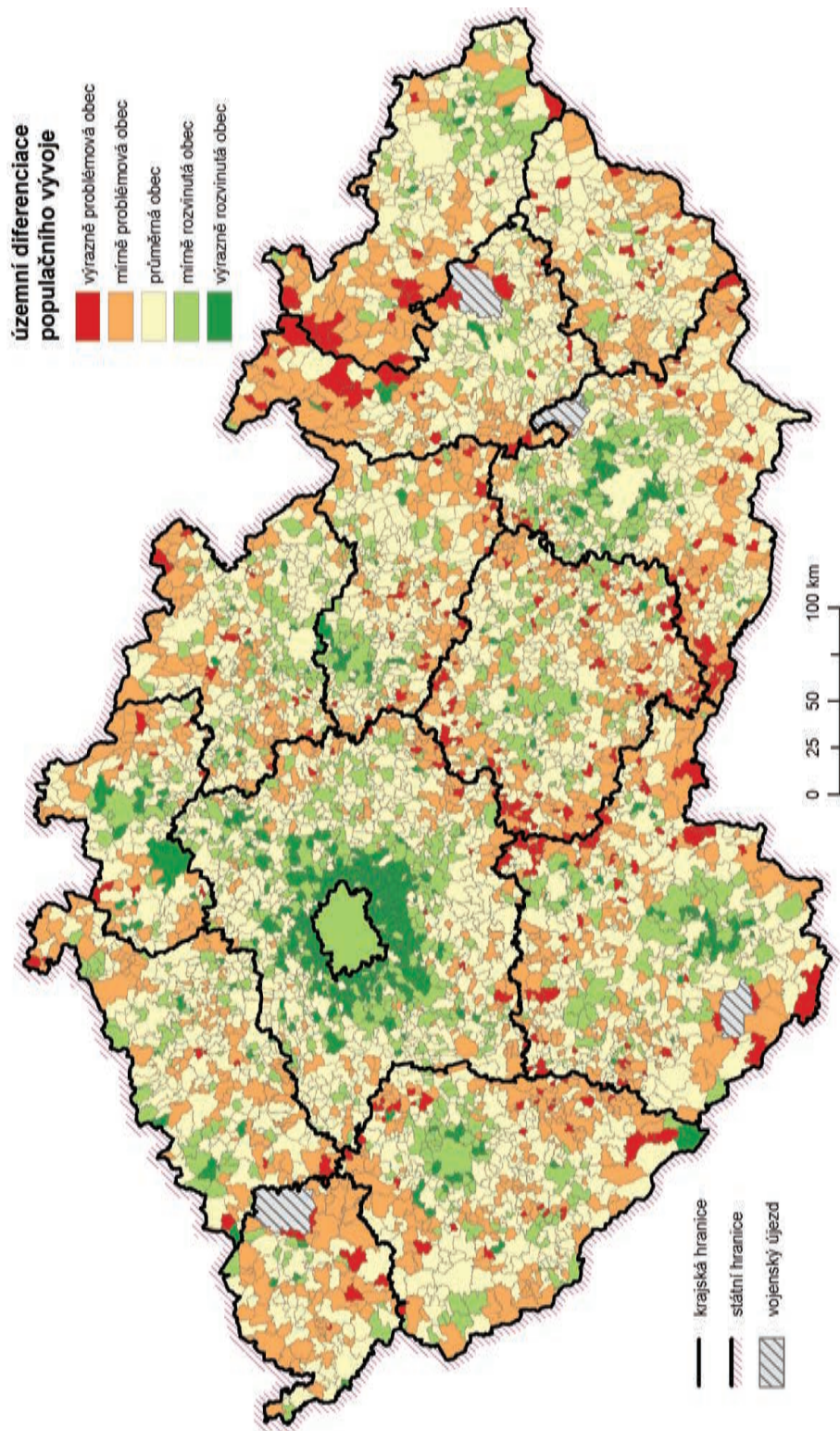
Obr. 4.15 Podíl adresních míst v obytných budovách bez internetového pokrytí (v %)

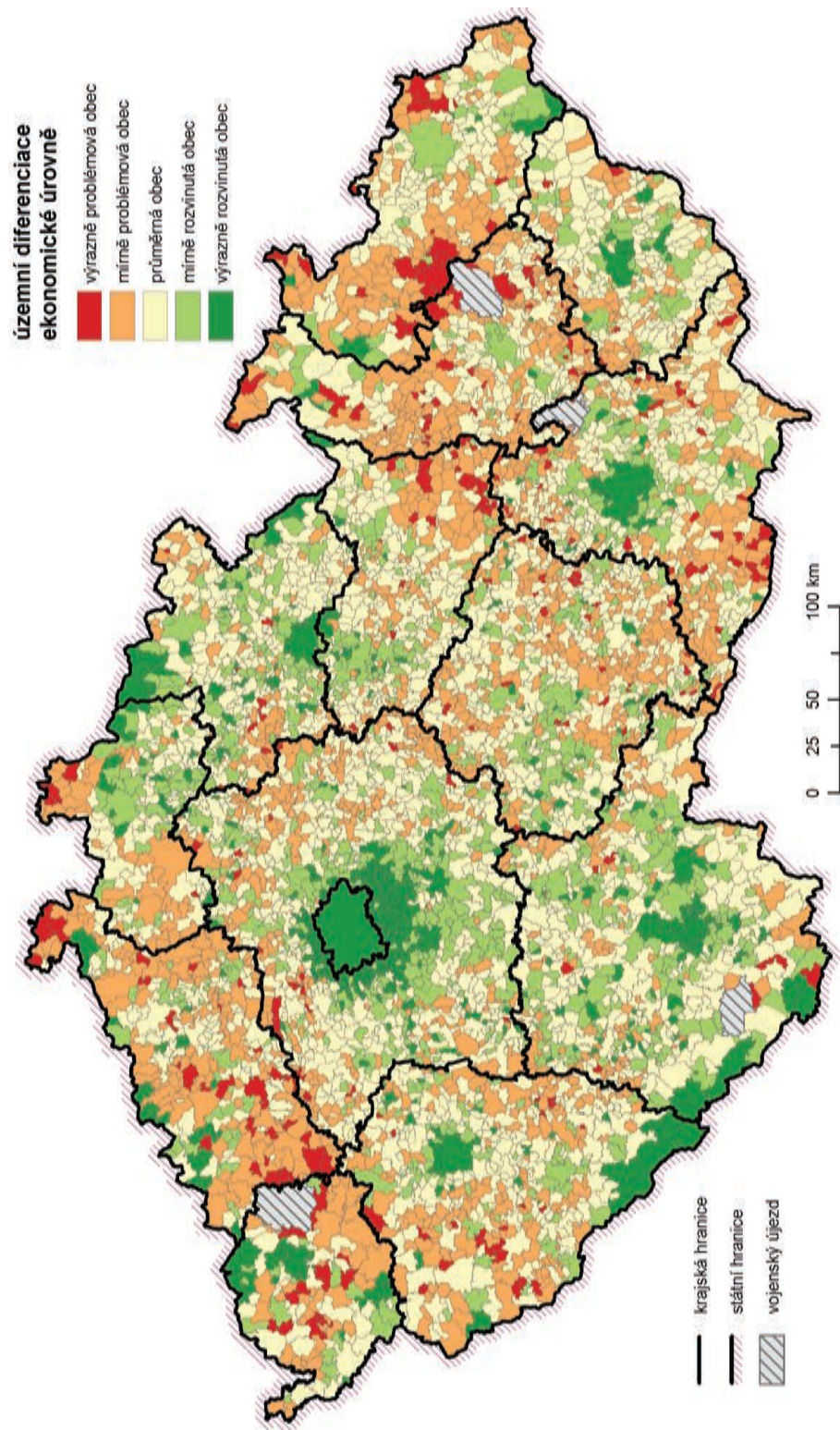
Obr. 4.16 Podíl adresních míst v obytných budovách pokrytých internetovou sítí 100 a více Mb/s

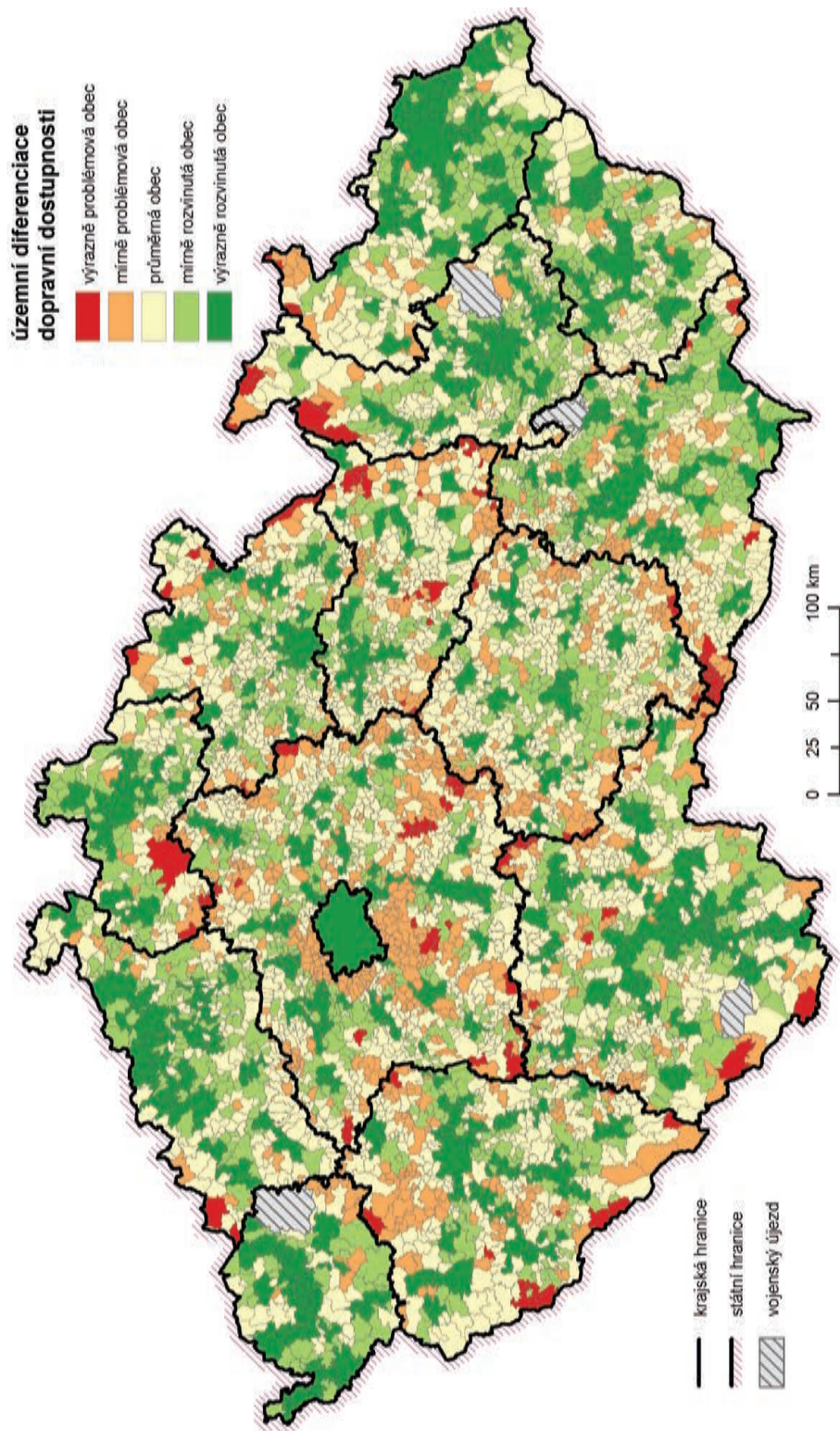
Obr. 5.1 Územní diference dle populačního vývoje – vnitřní periferie

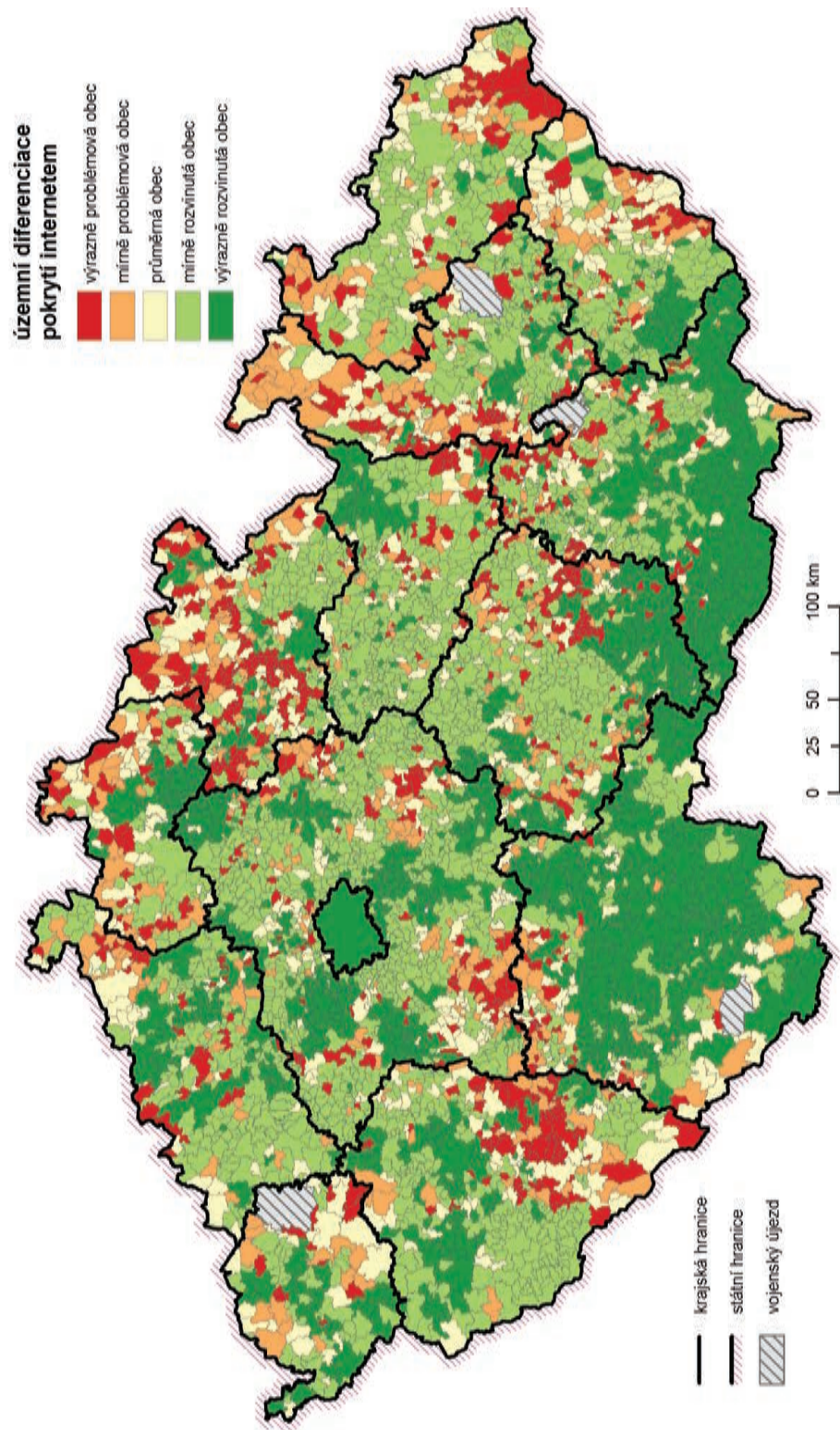
Obr. 5.3 Územní diference dle ekonomické úrovně – vnitřní periferie

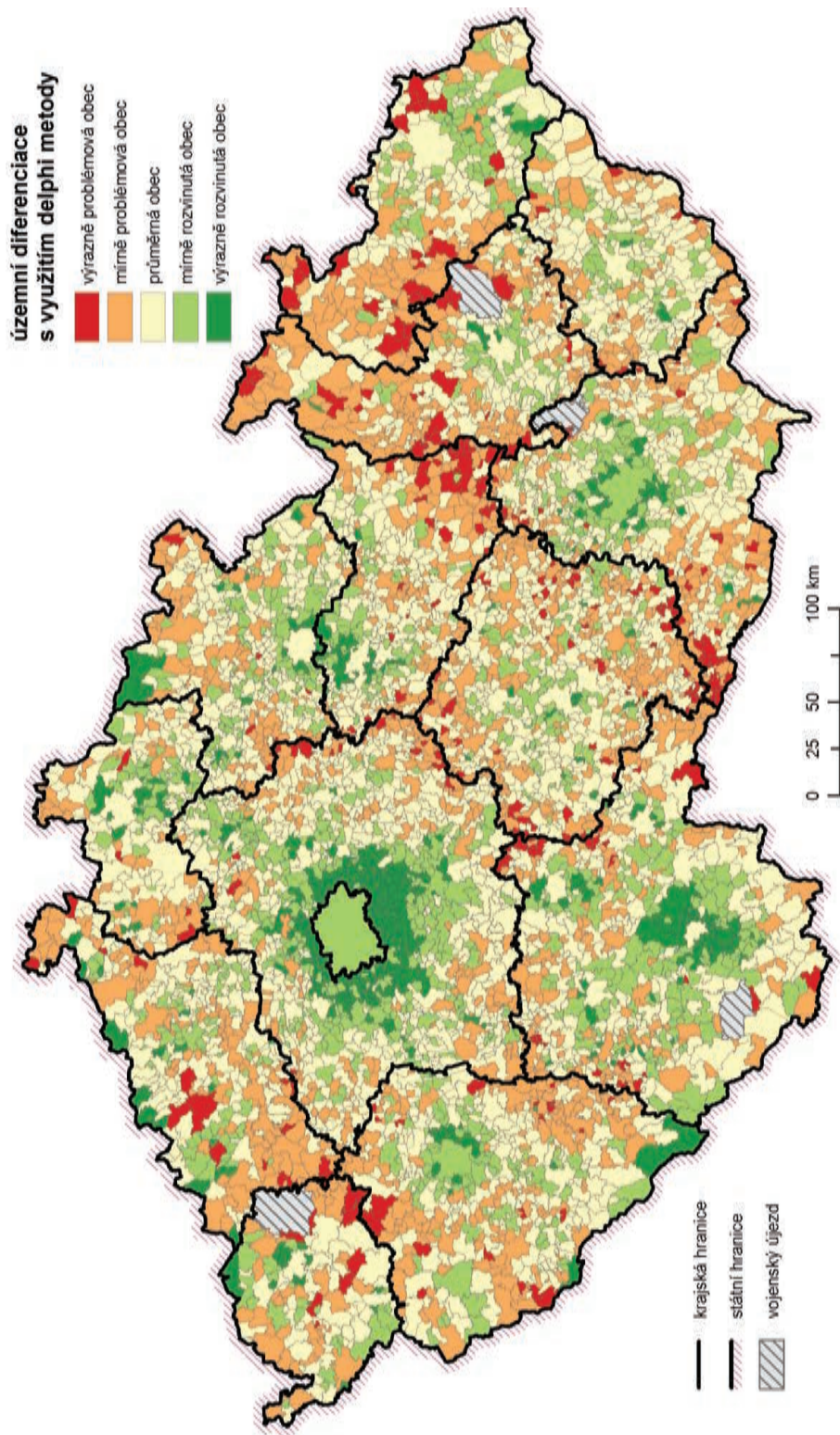
Obr. 5.5 Územní diference dle dopravní dostupnosti – vnitřní periferie

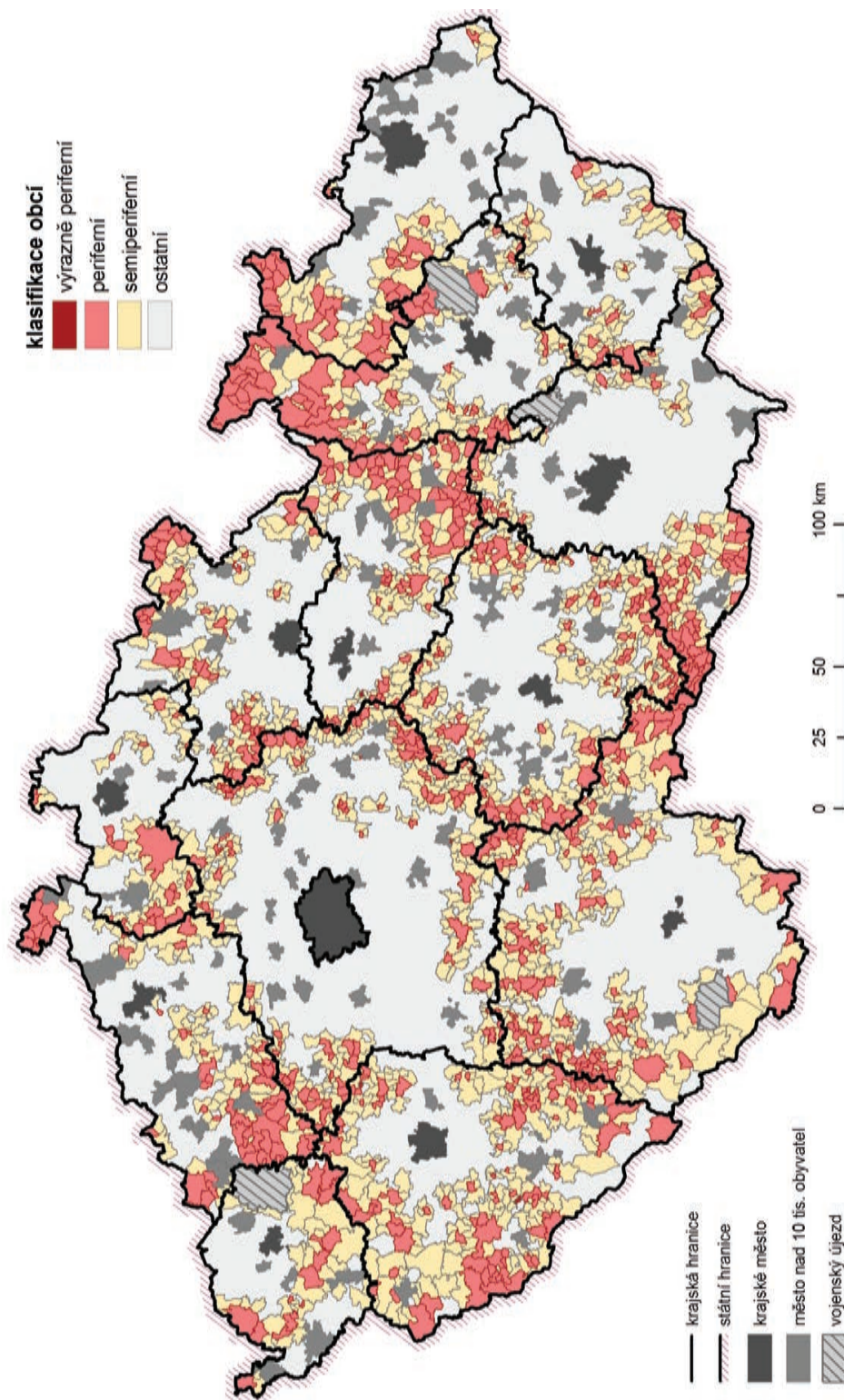
Obr. 5.7 Územní diference dle pokrytí internetem – vnitřní periferie

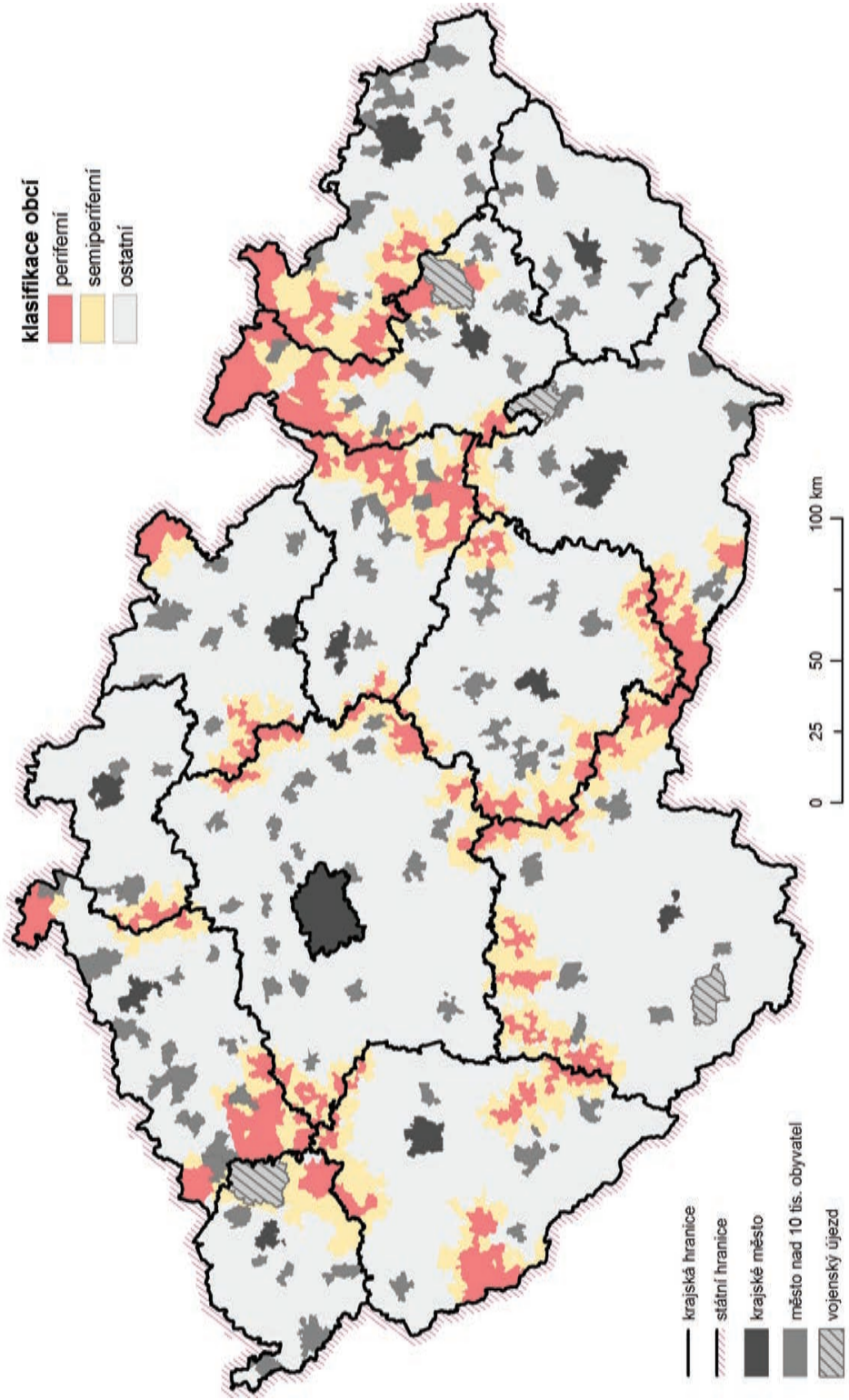
Obr. 5.9 Územní diference s využitím delphi metody – vnitřní periferie

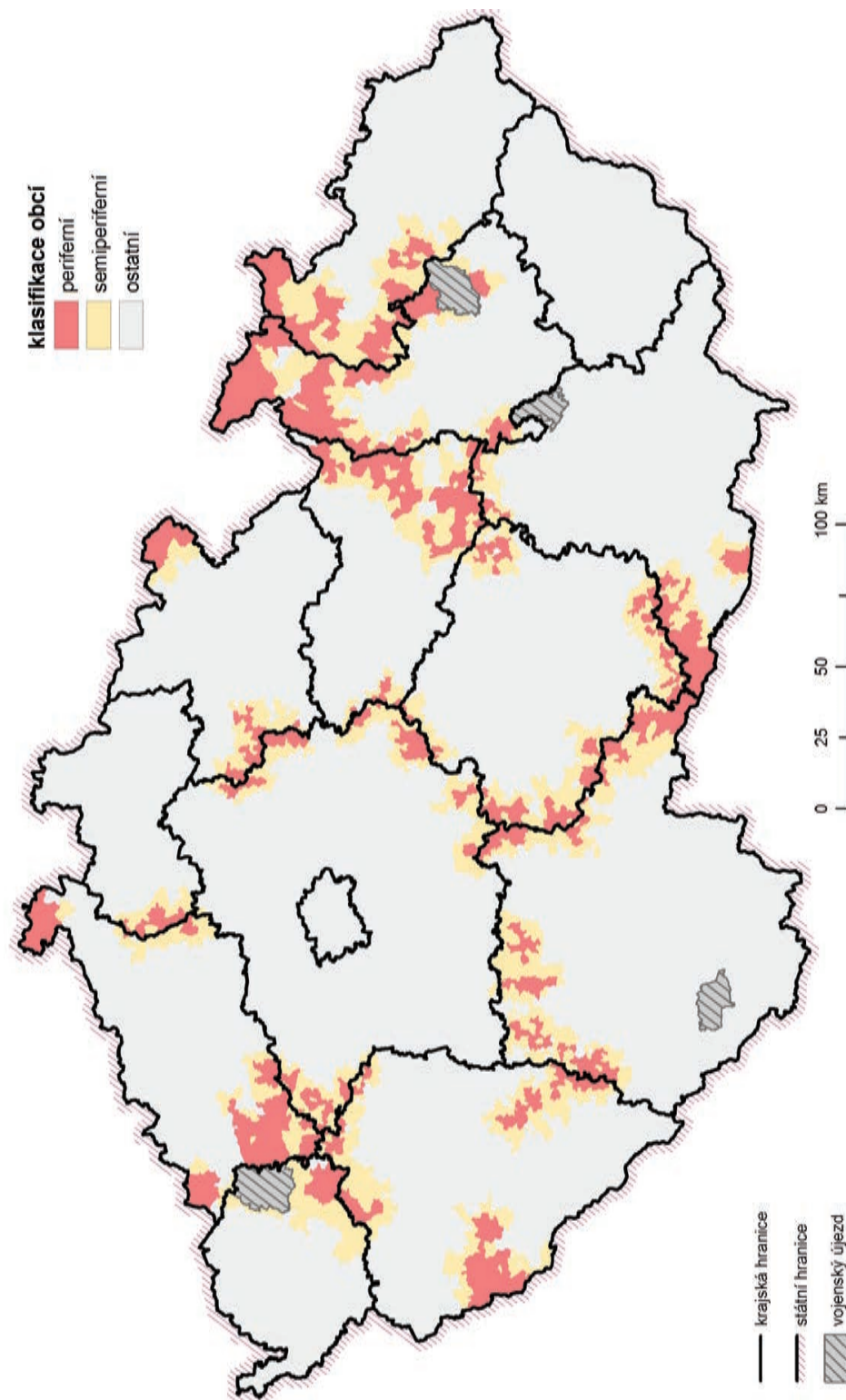
Obr. 5.11 Komplexní klasifikace obcí vnitřních periferií (před generalizací)

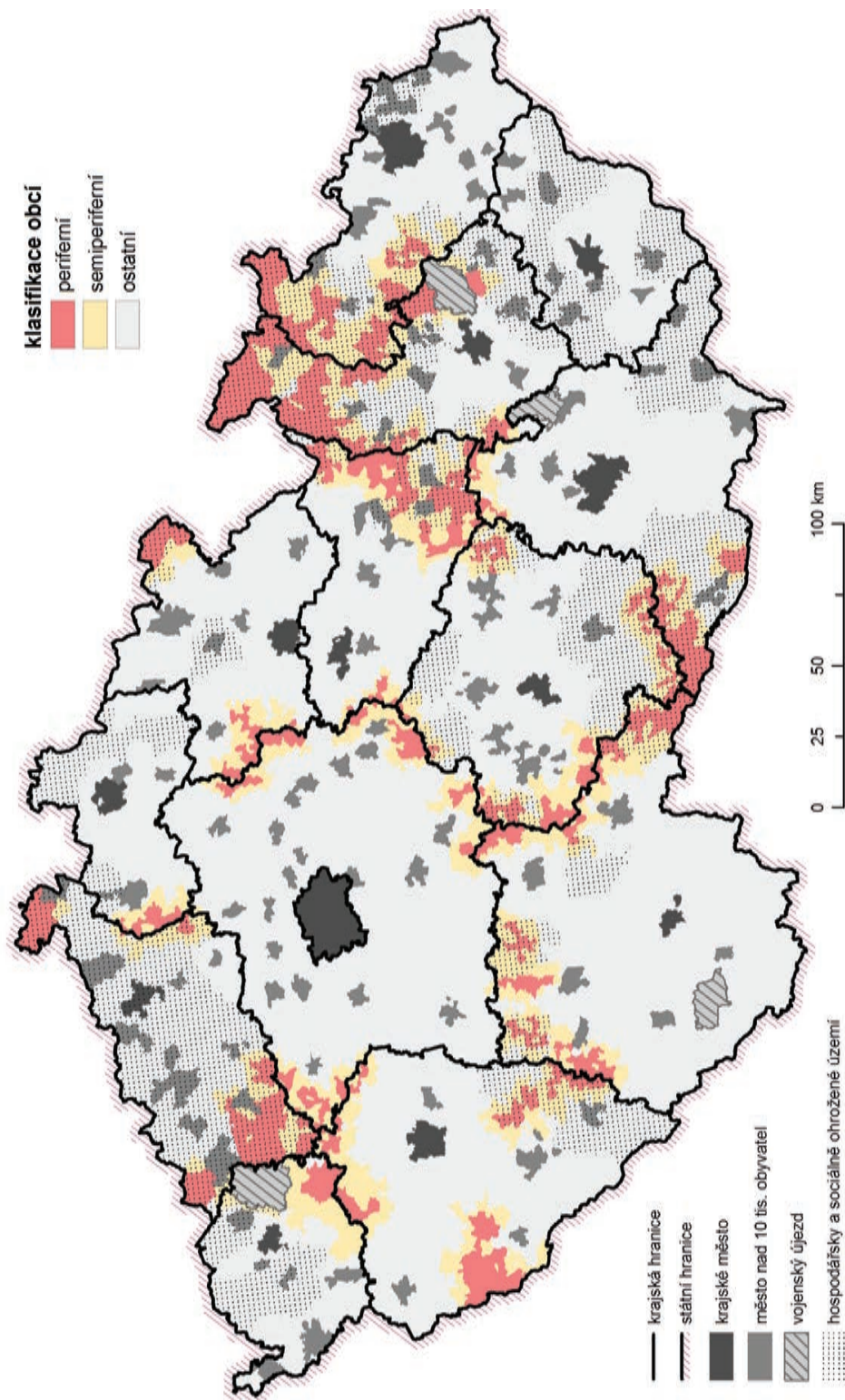
Obr. 5.12 Komplexní klasifikace obcí vnitřních periferií (po generalizaci)

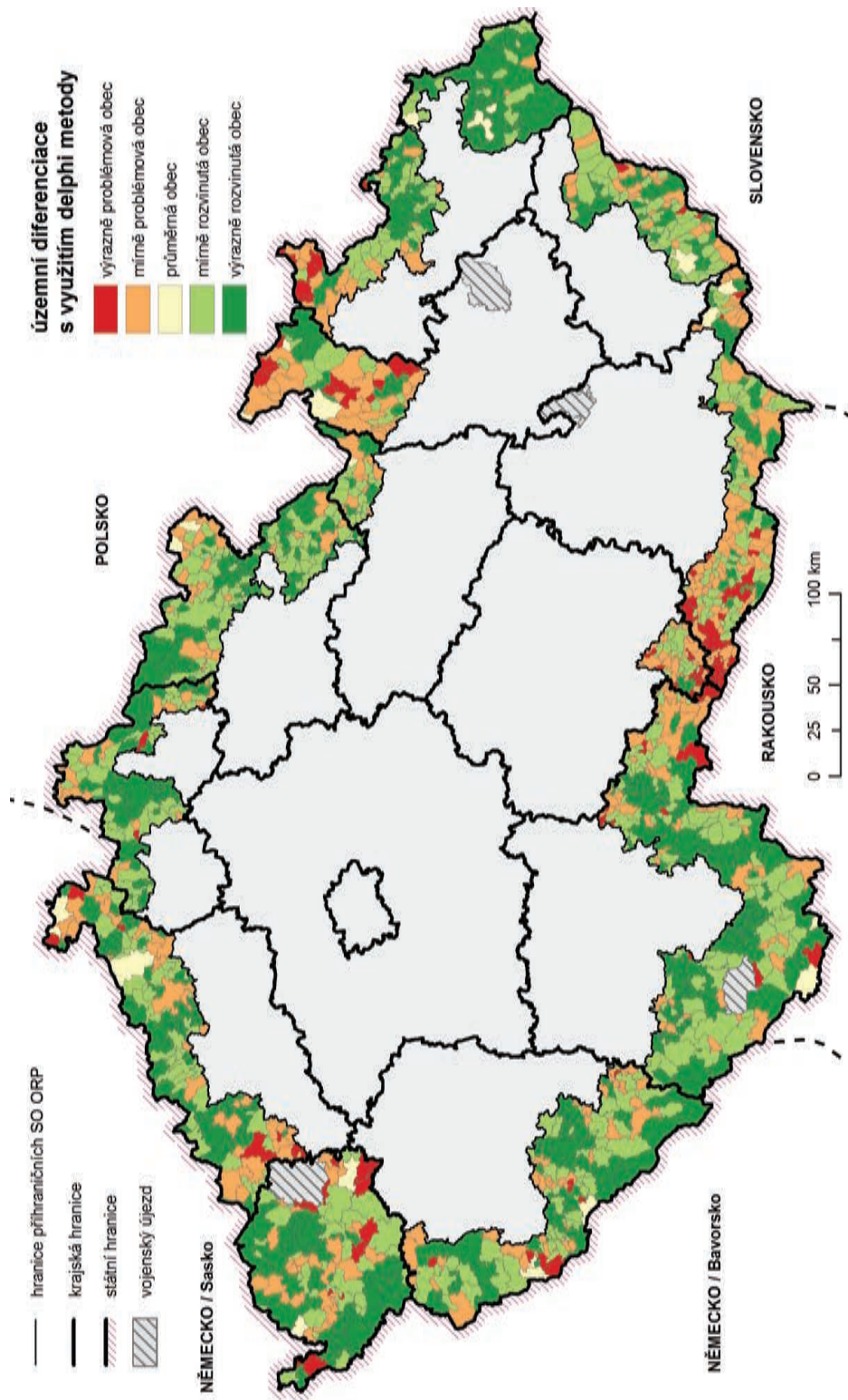
Obr. 5.13 Komplexní klasifikace obcí vnitřních periferií (bez měst 10+ tisíc obyvatel)

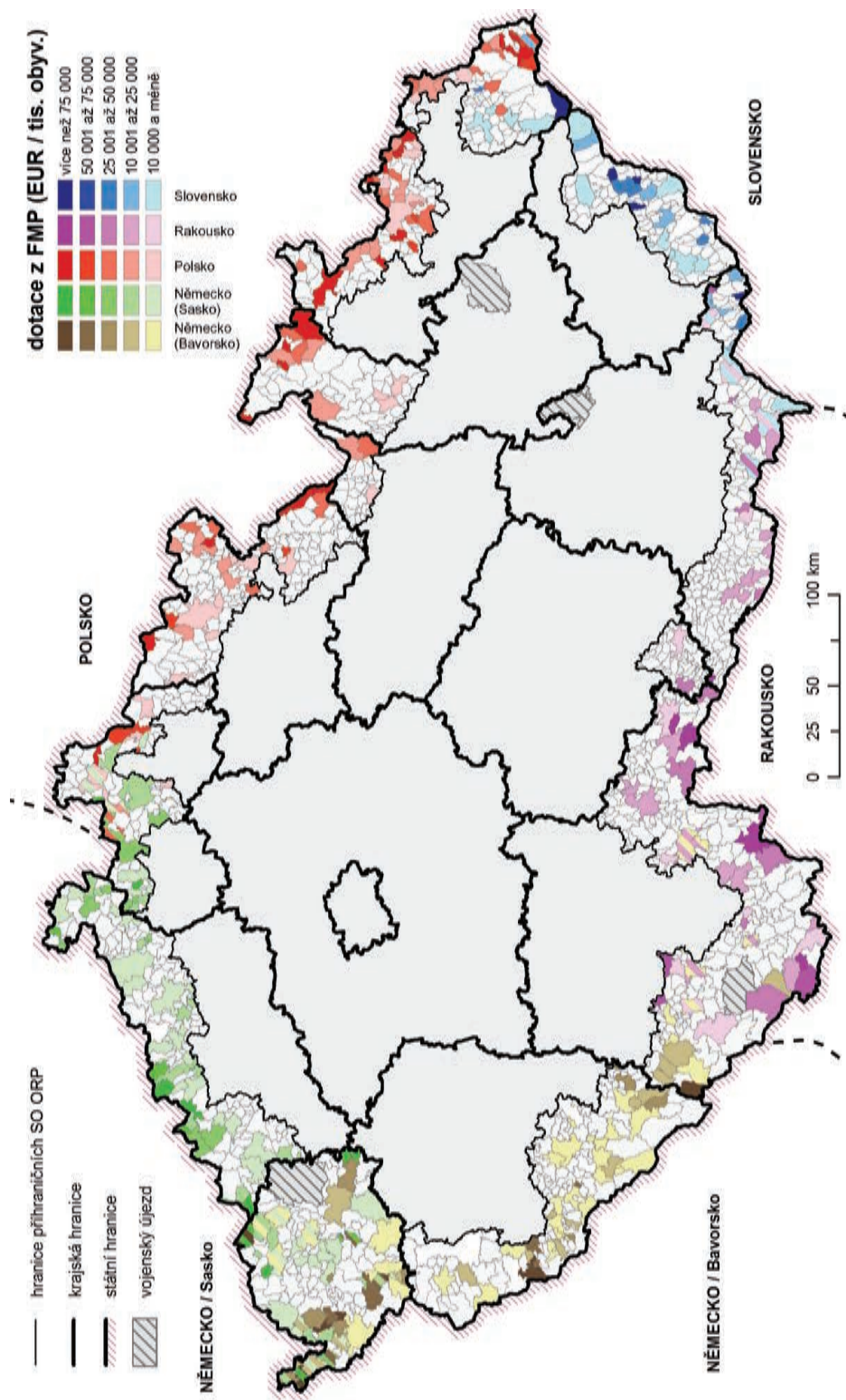
Obr. 5.14 Vnitřní periferie Česka a hospodářsky a sociálně ohrožená území

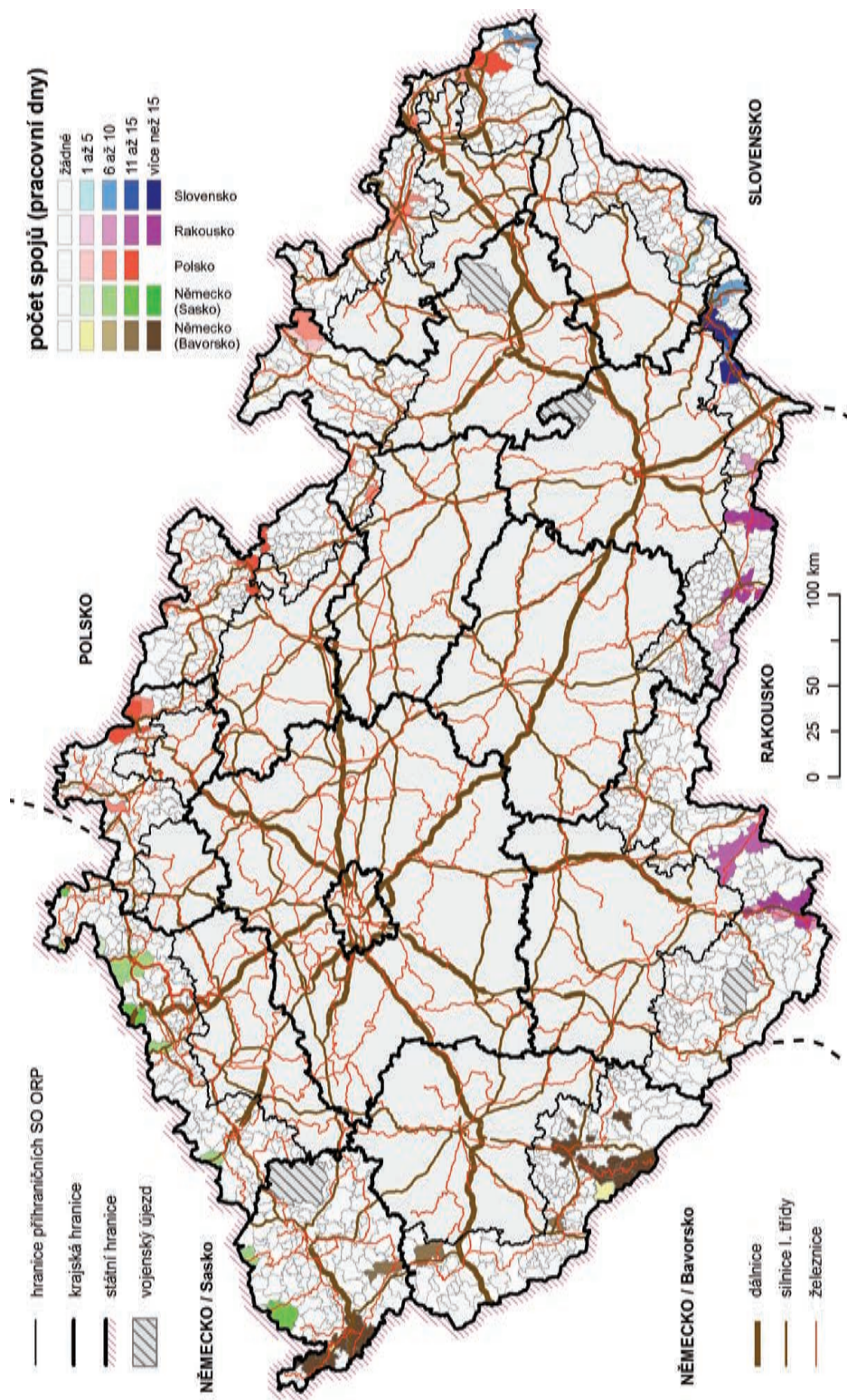
Obr. 5.16 Územní diference s využitím delphi metody – vnější periferie

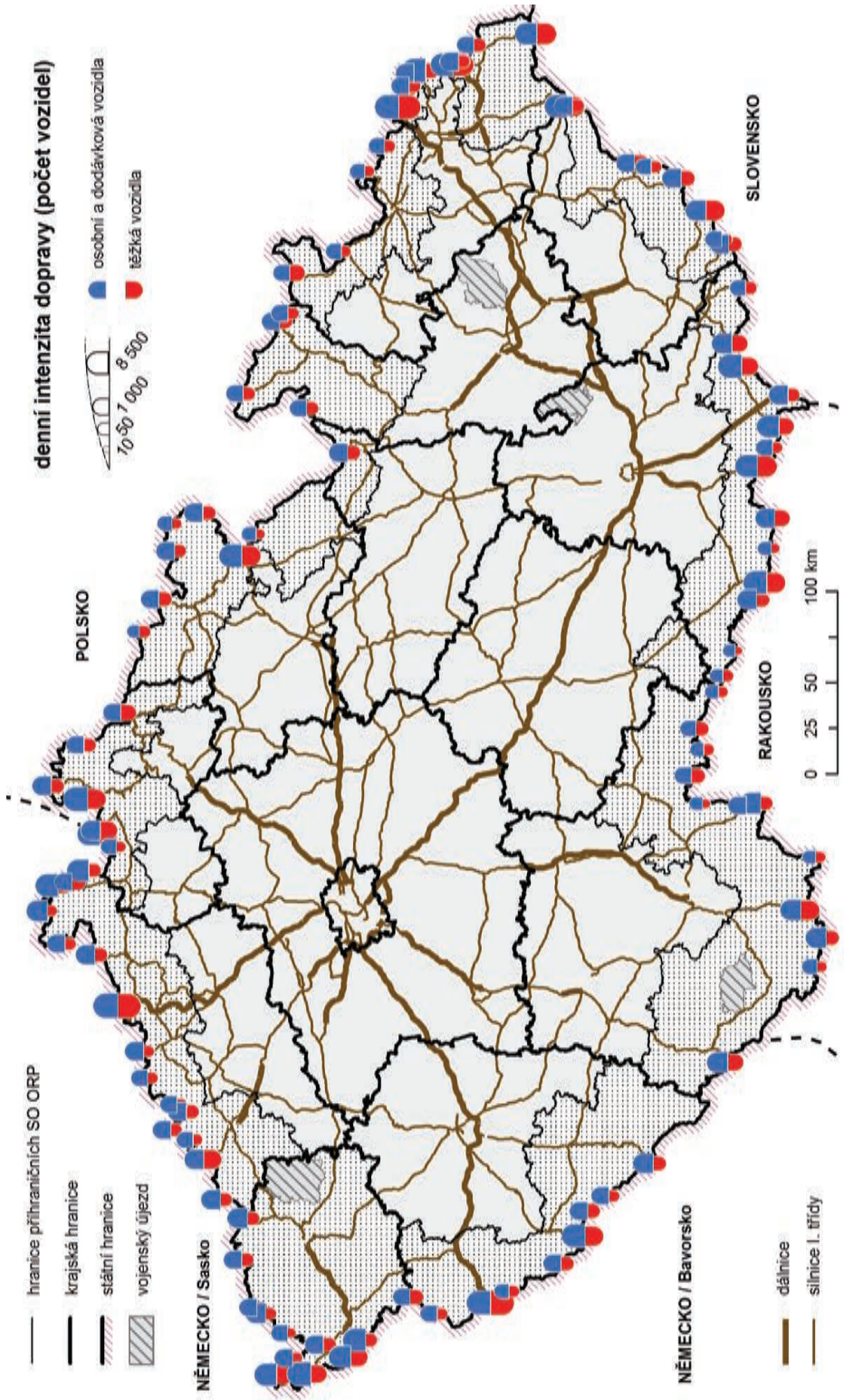
Obr. 5.17 Intenzita rozložení čerpání dotací z FMP za období 2014–2020/22

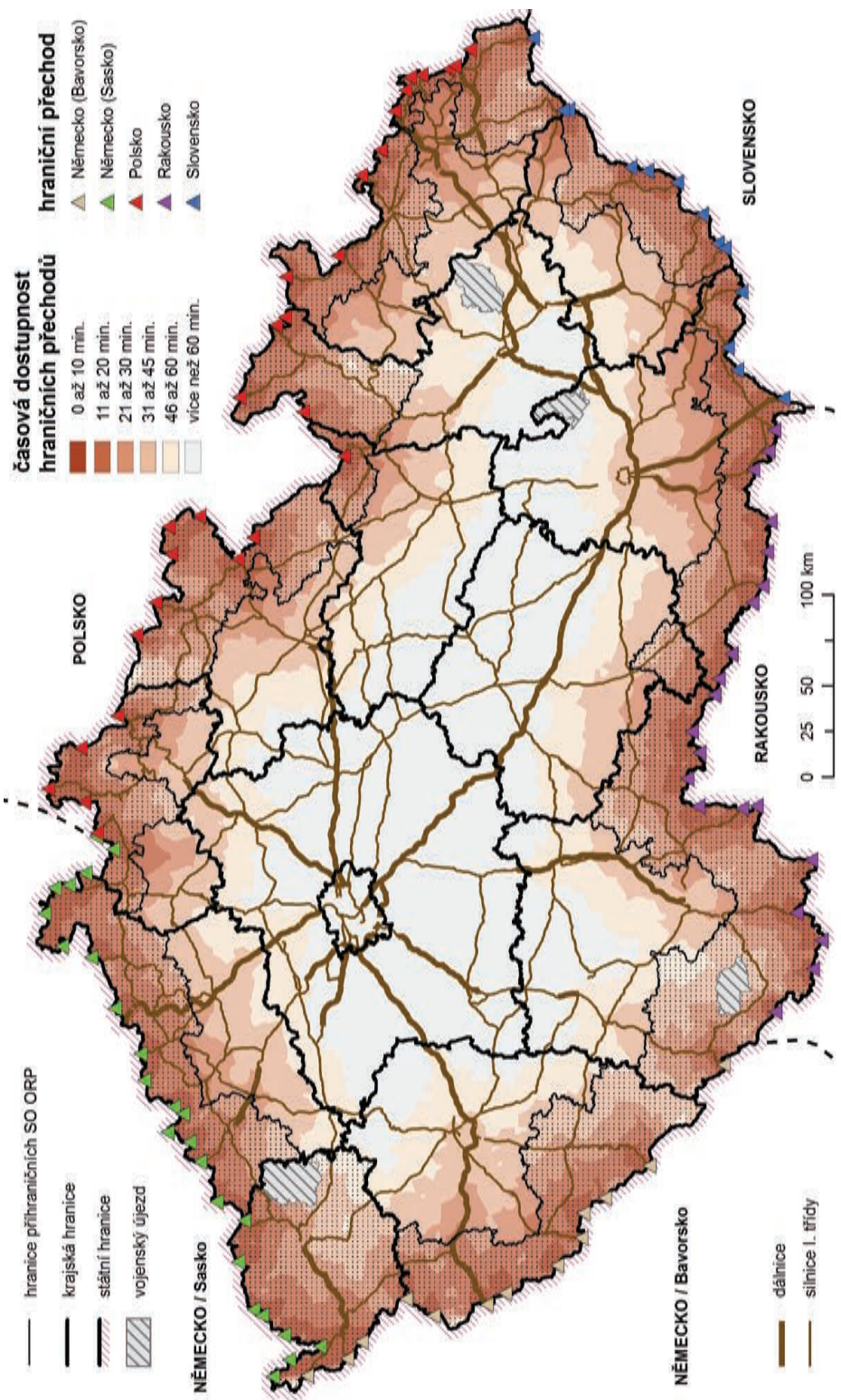
Obr. 5.18 Přeshraniční veřejná doprava v pracovních dnech

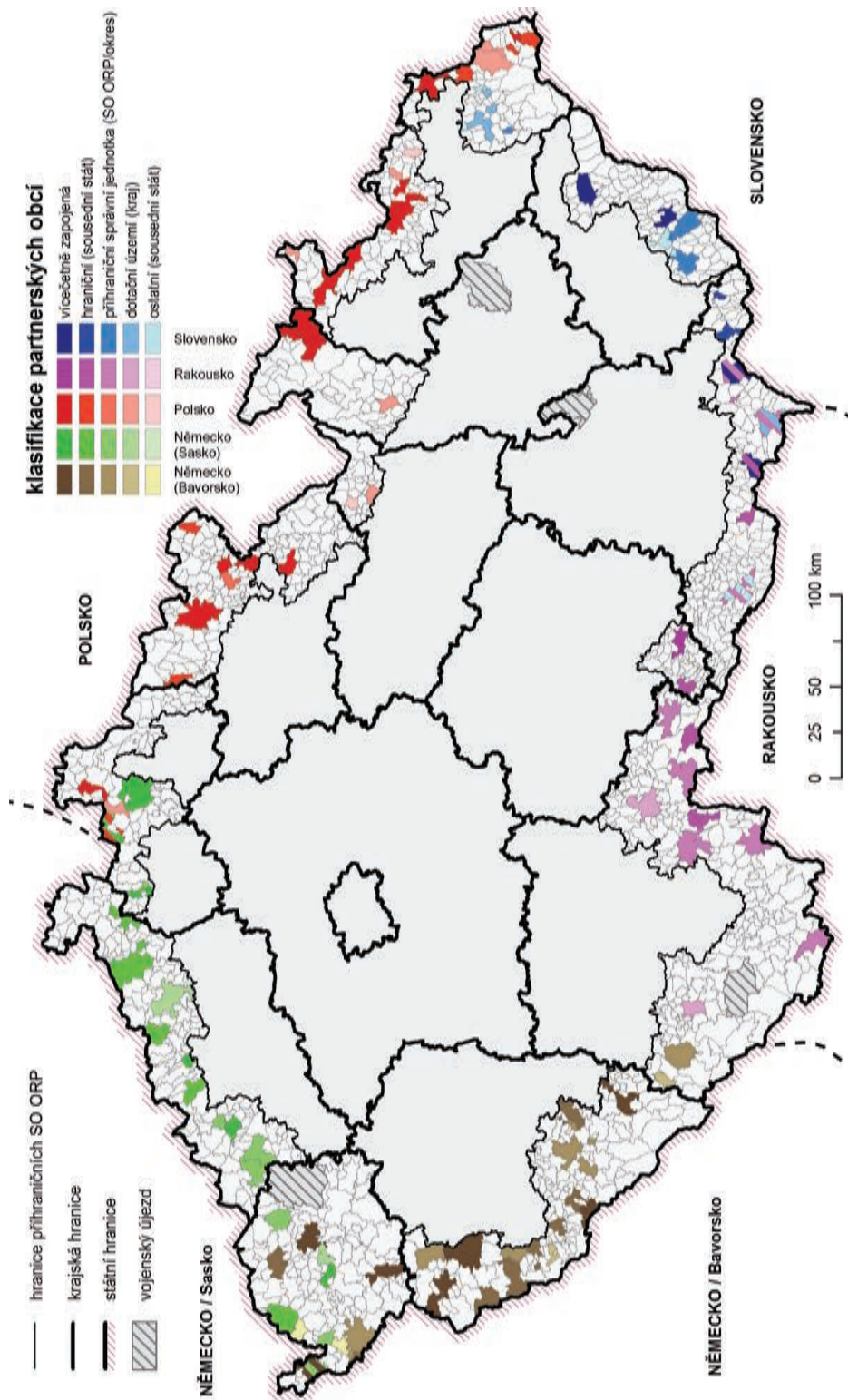
Obr. 5.19 Zatížení silničních hraničních přechodů (2020)

Obr. 5.20 Časová dostupnost silničních hraničních přechodů

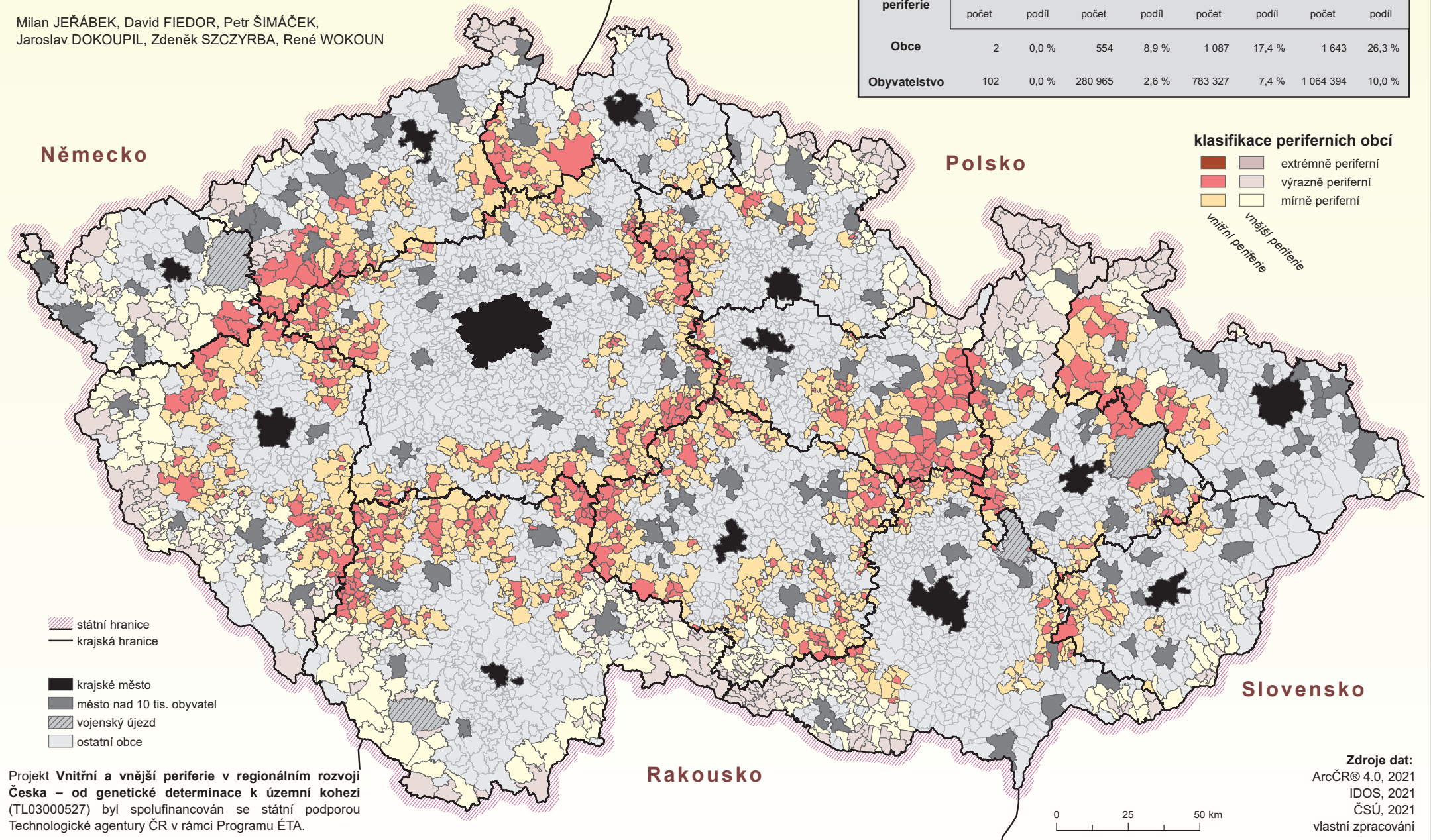
Obr. 5.21 Přeshraniční partnerství měst a obcí (town-twinning)

Vnitřní periferie Česka

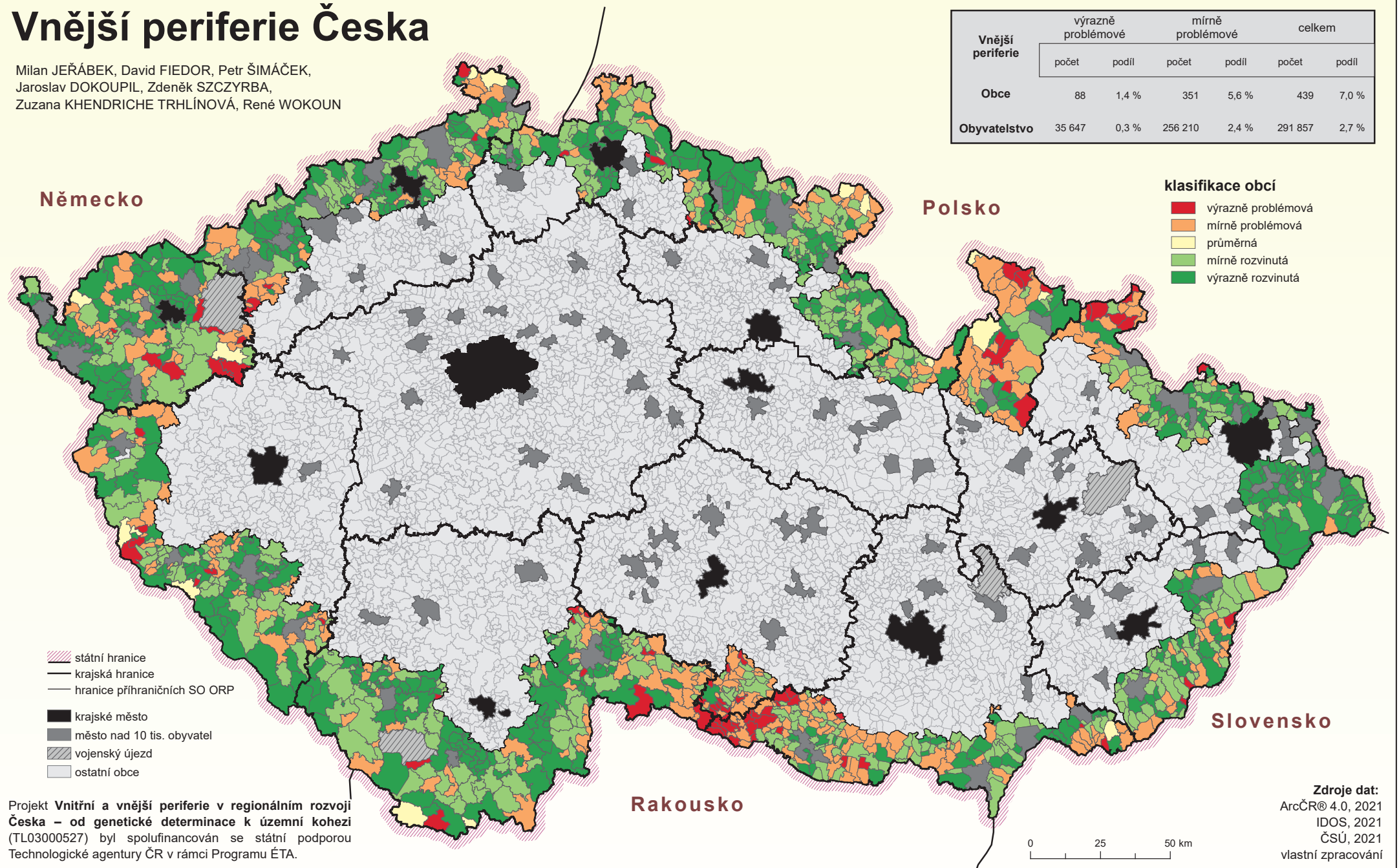
Milan JEŘÁBEK, David FIEDOR, Petr ŠIMÁČEK,
Jaroslav DOKOUPIL, Zdeněk SZCZYRBA, René WOKOUN

Vnější periferie	extrémně periferní		výrazně periferní		mírně periferní		celkem	
	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl
Obce	2	0,0 %	554	8,9 %	1 087	17,4 %	1 643	26,3 %
Obyvatelstvo	102	0,0 %	280 965	2,6 %	783 327	7,4 %	1 064 394	10,0 %

Vnější periferie Česka

Milan JEŘÁBEK, David FIEDOR, Petr ŠIMÁČEK,
Jaroslav DOKOUPIL, Zdeněk SZCZYRBA,
Zuzana KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, René WOKOUN

Vnější periferie	výrazně problémové		mírně problémové		celkem	
	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl
Obce	88	1,4 %	351	5,6 %	439	7,0 %
Obyvatelstvo	35 647	0,3 %	256 210	2,4 %	291 857	2,7 %

- klasifikace obcí**
- výrazně problémová
 - mírně problémová
 - průměrná
 - mírně rozvinutá
 - výrazně rozvinutá

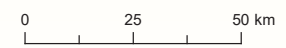
- státní hranice
- krajská hranice
- hranice příhraničních SO ORP
- krajské město
- město nad 10 tis. obyvatel
- vojenský újezd
- ostatní obce

Projekt Vnitřní a vnější periferie v regionálním rozvoji Česka – od genetické determinace k územní kohezi (TL03000527) byl spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Rakousko

Polsko

Slovensko

Zdroje dat:
ArcČR® 4.0, 2021
IDOS, 2021
ČSÚ, 2021
vlastní zpracování

Obecně se předpokládá, že „periferie, determinované okrajovou polohou oproti jádrům osídlení, se vyznačují zpravidla úbytkem obyvatelstva, nedostatečnou infrastrukturou a nízkou ekonomickou výkonností“. Jaká je ovšem skutečnost? Uvedenou otázku jsme se snažili zodpovědět v rámci projektu TA ČR č. TL03000527 s názvem *Vnitřní a vnější periferie v regionálním rozvoji Česka – od genetické determinace k územní kohezi*. Vycházeli jsme z teze, že území přiléhající ke krajské (vnitřní) či státní (vnější dimenze) hranici Česka vyžadují zvláštní pozornost územní samosprávy (krajů i obcí) a státní správy. V projektu jsme řešili vymezení a charakteristiku dvou základních typů periferií, a to tzv. vnitřních a vnějších. Pro potřeby využití výstupů a výsledků projektu v praxi státní správou, územní samosprávou a celou odbornou veřejností byly vytvořeny veřejně přístupné webové stránky projektu: <https://portal.vsfs.cz/periferie>

